ΟΛΓΑ - ΕΛΕΝΗ ΑΣΤΑΡΑ

Επιχειρηματικότητα - Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη & Ανάπτυξη

ΚΑΛΛΙΠΟΣ ανοικτές ακαδημαϊκές εκδόσεις

Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2025

ΟΛΓΑ-ΕΛΕΝΗ ΑΣΤΑΡΑ
Επίκουρη Καθηγήτρια, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Επιχειρηματικότητα - Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Ανάπτυξη

ΚΑΛΛΙΠΟΣ
ανοικτές ακαδημαϊκές εκδόσεις

Επιχειρηματικότητα - Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Ανάπτυξη

Συγγραφή

Όλγα-Ελένη Αστάρα

Συντελεστές έκδοσης

Γλωσσική Επιμέλεια: Όνομα (style: Sintelestes)

Γραφιστική Επιμέλεια: Ευαγγελία Μουστάνη

Κεντρική Ομάδα Υποστήριξης

Γλωσσικός Έλεγχος: Όνομα (style: Sintelestes)

Γραφιστικός Έλεγχος: Όνομα (style: Sintelestes)

Βιβλιοθηκονομική Επεξεργασία: Όνομα (style: Sintelestes)

Στο εξώφυλλο: Images by Freepik, Διαθέσιμα στον ιστότοπο: Free Vector | Free vector organic flat csr concept illustrated (freepik.com) και Free Photo | Front view man with wooden blocks (freepik.com) , (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 2/08/23)

Copyright © 2023, ΚΑΛΛΙΠΟΣ, ΑΝΟΙΚΤΕΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
(ΣΕΑΒ + ΕΛΚΕ-ΕΜΠ)

Το παρόν έργο αδειοδοτείται υπό τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0. Για να δείτε ένα αντίγραφο της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον ιστότοπο https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.el

Αν τυχόν κάποιο τμήμα του έργου διατίθεται με διαφορετικό καθεστώς αδειοδότησης,
αυτό αναφέρεται ρητά και ειδικώς στην οικεία θέση.

ΚΑΛΛΙΠΟΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 15780 Ζωγράφου

www.kallipos.gr

ISBN:

Βιβλιογραφική Αναφορά: Αστάρα, Ο.-Ε. (2023). *Επιχειρηματικότητα - Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Ανάπτυξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Πίνακας Περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων 7
Πίνακας Εικόνων 12
Εισαγωγή 13
Κεφάλαιο 1ο: Η Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας 17
1.1 Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας 17
1.1.1 Η Επιχειρηματικότητα μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις 20
1.2 Επιχειρηματικότητα – Ιστορικά Δεδομένα 25
1.2.1 Οι απαρχές του εμπορίου. 25
1.2.2 Οι Πρώτες Πόλεις 25
1.2.3 Η εφεύρεση του χρήματος 26
1.2.4 Η δημιουργία των αγορών 27
1.2.5 Η Βιομηχανική Εποχή 27
1.2.6 Η 3η & 4η Βιομηχανική Επανάσταση 28
1.3 Η Σύγχρονη Επιχειρηματικότητα 29
1.3.1 Η διαμόρφωση της σύγχρονης επιχειρηματικότητας 29
1.3.2 Οι διαφορετικές μορφές Επιχειρηματικότητας 34
Κοινωνική Επιχειρηματικότητα 34
Η Πράσινη Επιχειρηματικότητα 36
Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα 37
Η Νεοφυής Επιχειρηματικότητα 37
1.4 Επιχειρηματικότητα στον Πρωτογενή Τομέα Παραγωγής 39
1.5 Επιχειρηματικότητα στον Δευτερογενή Τομέα Παραγωγής 39
1.6 Επιχειρηματικότητα στον Τριτογενή Τομέα Παραγωγής 40
1.7 Επιχειρηματικότητα στον Τεταρτογενή Τομέα Παραγωγής/Οικονομία της Γνώσης 40
Βιβλιογραφία 1ου Κεφαλαίου 42
Ελληνική 42
Ξενόγλωσση 42
Κεφάλαιο 2ο: Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη 47
2.1 Επιχειρηματικότητα και Τοπική Ανάπτυξη 47
2.1.1 Η σχέση της Επιχειρηματικότητας με την Οικονομική Ανάπτυξη 47
2.1.2 Η σχέση της Επιχειρηματικότητας με την Τοπική Ανάπτυξη 50
2.2 Επιχειρηματικότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη 54
2.3 Επιχειρηματικότητα και Βιώσιμη Ανάπτυξη 55

Βιβλιογραφία 2ου Κεφαλαίου 64
Ελληνική 64
Ξενόγλωσση 64
Κεφάλαιο 3ο: Η Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη και τον κόσμο 69
3.1 Παραδείγματα Επιχειρηματικότητας από τον κόσμο (Αμερική, Ασία, Αφρική) 69
3.1.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Αμερική 69
3.1.2 Η Επιχειρηματικότητα στην Ασία 71
3.1.3 Η Επιχειρηματικότητα στην Αφρική 73
3.2 Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη 77
3.3 Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα 78
3.3.1 Υποστηρικτικές πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα 78
3.3.2 Περισσότερες πολιτικές υποστήριξης της Επιχειρηματικότητας 82
Βιβλιογραφία 3ου Κεφαλαίου 89
Ελληνική 89
Ξενόγλωσση 89
Κεφάλαιο 4ο: Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα 93
4.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα – Ιστορική Εξέλιξη (α΄γενής, β΄γενής γ΄γενής τομέας παραγωγής). 93
4.1.1 Ιστορική εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα 93
4.1.2 Η Διαμόρφωση του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος στην Ελλάδα 100
4.1.3 Η επίδραση της υγειονομικής κρίσης στην Επιχειρηματικότητα 107
4.2 Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 109
4.3 Περιφερειακή Ανάπτυξη του ελληνικού χώρου μέσω της επιχειρηματικότητας 110
4.3.1 Πρόγραμμα Καλλικράτης 110
4.3.2 Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα 111
4.3.3 Περιφερειακή Ανάπτυξη και Επιχειρηματικότητα 112
Βιβλιογραφία 4ου Κεφαλαίου 115
Ελληνική 115
Ξενόγλωσση 116
Κεφάλαιο 5ο: Πολιτικές της ΕΕ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας 119
5.1 Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας μέσω της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής 119
5.1.1 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική 119
5.1.2 Τα Ταμεία Περιφερειακής Ανάπτυξης 122
5.2 Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης για την ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας 124
5.2.1 Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα 124
5.2.2 Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 126
5.2.3 Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 128

5.2.4 Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 130
5.3 ΕΣΠΑ και Επιχειρηματικότητα 133
5.3.1 ΕΣΠΑ 2007-2013 και Επιχειρηματικότητα 133
5.3.2 ΕΣΠΑ 2014-2020 και Επιχειρηματικότητα 137
5.3.2.1 Η αξιολόγηση του ΕΣΠΑ 2014-2020 142
5.3.3 Το νέο Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027 147
5.4 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία» 149
5.4.1 ΕΠΑνΕΚ ΕΣΠΑ 2014-2020 149
5.4.2 Το πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα 2021-2027 150
Βιβλιογραφία 5ου Κεφαλαίου 155
Ελληνική 155
Ξενόγλωσση 156
Κεφάλαιο 6ο: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη 157
6.1 Η εννοιολογική προσέγγιση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 157
6.2. Ιστορική Εξέλιξη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 158
6.2.1 Ιστορική Αναδρομή 158
6.2.2 Η σύγχρονη μορφή της ΕΚΕ 163
6.3 Η Ευρωπαϊκή διάσταση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 168
Βιβλιογραφία 6ου Κεφαλαίου 175
Ελληνική 175
Ξενόγλωσση 175
Ηλεκτρονική 176
Κεφάλαιο 7ο: Οι Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 177
7.1 Η Οικονομική Διάσταση 177
7.2 Η Κοινωνική Διάσταση 181
7.3 Η Διάσταση των Ενδιαφερόμενων Μερών 184
7.4 Η Περιβαλλοντική Διάσταση 187
7.5 Η Εθελοντική Διάσταση 189
Βιβλιογραφία 7ου Κεφαλαίου 193
Ξενόγλωσση 193
Κεφάλαιο 8ο: Τρόποι εφαρμογής της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 199
8.1 Κατηγορίες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Φιλανθρωπική, Αλτρουιστική, Στρατηγική) 199
8.2 Η Στρατηγική Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και τα χαρακτηριστικά της 201
8.3 Εταιρική Διακυβέρνηση & Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη 204
Βιβλιογραφία 8ου Κεφαλαίου 209
Ξενόγλωσση 209

Κεφάλαιο 9ο: Διεθνείς Θεσμοί και Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 213
9.1 Οικουμενικό Σύμφωνο Ηνωμένων Εθνών – UN Global Compact 213
9.2 Οι 10 αρχές του Οικουμενικού Συμφώνου 214
9.2.1. Εφαρμογή και συμμετοχή 215
9.2.2 Έκθεση προόδου (COP- Communication on Progress) 215
9.2.3. Διασύνδεση της COP 216
9.2.4 Προθεσμίες για τις COP 216
9.3 Global Reporting Initiative (GRI) 216
9.3.1 Η Σημασία των Απολογισμών Βιωσιμότητας για τις επιχειρήσεις κατά GRI και Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ 221
9.4 Center for Sustainability & Excellence (CSE) 224
9.5 Corporate Social Responsibility Compass (CSR Compass) - Responsible Supply Chain Management. . 224
Βιβλιογραφία 9ου Κεφαλαίου 226
Ελληνική 226
Ξενόγλωσση 226
Κεφάλαιο 10ο: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης 229
10.1 Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe) 229
Άνθρωποι: Μια Οικονομία με τους Ανθρώπους για τους Ανθρώπους 230
Υλικά: Βιώσιμες Πρώτες ύλες & Αλυσίδες αξίας 231
Αγορές: Βιώσιμες Αγορές & Χρηματοοικονομικά 232
10.2 Οδικός Χάρτης για την Ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην Ευρώπη (Road CSR – Interreg Europe) 235
10.3 Η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ (The European Alliance for CSR) 239
Βιβλιογραφία 10ου Κεφαλαίου 245
Ελληνική 245
Ξενόγλωσση 245
Κεφάλαιο 11ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στον κόσμο 247
11. 1 Η συμβολή της ΕΚΕ στην Καινοτομία και Τεχνολογία Κοινωνικά Υπεύθυνων Επιχειρήσεων 247
11.1.1 Η Εταιρεία 3M 247
11.1.2 Η General Electric 250
11.1.3 Η Johnson Controls Inc (Johnson Controls) 254
11.2 Η Συμβολή της ΕΚΕ στη Διαχείριση κρίσιμων περιβαλλοντικών και κοινωνικών θεμάτων στις Επιχειρήσεις 259
11.2.1 Η Coca-Cola 260
11.2.2 Η Apple 263
Βιβλιογραφία 11ου Κεφαλαίου 268
Ξενόγλωσση 268

Κεφάλαιο 12ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση 269
12.1 Η ΕΚΕ προσδιορίζει τις Επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση 269
12.2 Καινοτόμες Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει την ΕΚΕ 271
12.3 Άλλες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις με δράσεις ΕΚΕ 275
Βιβλιογραφία 12ου Κεφαλαίου 281
Ελληνική 281
Ξενόγλωσση 281
Κεφάλαιο 13ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στην Ελλάδα 283
13.1 Ελληνικές Επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει την ΕΚΕ 283
13.1.1 Ο ΟΠΑΠ 283
13.1.2 Η ΕΛΠΕ 286
13.1.3 Η Intracom 288
13.1.4 Ο ΤΙΤΑΝ 291
Βιβλιογραφία 13ου Κεφαλαίου 297
Ελληνική 297
Ξενόγλωσση 297
Συμπεράσματα – Επίλογος 298

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1.1 Τα χαρακτηριστικά των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας....35
Εικόνα 2.1 Το μοντέλο των σχέσεων μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης....48
Εικόνα 2.2 Εννοιολογικό μοντέλο ΠΠΕ....49
Εικόνα 2.3 Κύριοι στόχοι της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής....52
Εικόνα 2.4 Μερικά από τα Προγράμματα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης....53
Εικόνα 2.5 Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια τομής....56
Εικόνα 2.6 Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια Ενσωμάτωσης....58
Εικόνα 2.7 Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια ένταξης....59
Πίνακας 3.1 Πρόσβαση στη χρηματοδότηση: ζητήματα πολιτικής, μέσα και συλλογισμοί....79
Πίνακας 3.2 Θέματα πολιτικής, μέσα και συλλογισμοί για την πρόσβαση σε επιχειρηματικές δεξιότητες και δίκτυα για νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας....81
Πίνακας 3.3 Θέματα Πολιτικής, Μέσα και Συλλογισμοί για τη βελτίωση του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος....84
Εικόνα 4.1 Διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας....97
Εικόνα 4.2 Ποσοστό απασχολούμενων σε ευρείς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας....98
Πίνακας 4.1 Συμμετοχή στην Επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμό ηλικίας 18-64 ετών, 2019)....102
Εικόνα 4.3 Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης (2019)....103
Εικόνα 4.4 Έκθεση και Κατάρτιση (Πρωτοβάθμια - Δευτεροβάθμια)....105
Εικόνα 4.5 Πολιτισμικά και Κοινωνικά Χαρακτηριστικά....106
Εικόνα 5.1 Οι ημερομηνίες ορόσημο για τη χάραξη της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής....122
Εικόνα 5.2 Ελλάδα NUTS Επίπεδο 2....125
Εικόνα 5.3 Κατανομή Πόρων του Γ΄ ΚΠΣ....132
Εικόνα 5.4 Σχηματική απεικόνιση της Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης....134
Πίνακας 5.1 Κατευθυντήριες Γραμμές και Θεματικές Κοινωνικοοικονομικής Ανάλυσης....135
Πίνακας 5.2 Θεματικές Ενότητες - Στόχοι του ΕΣΠΑ 2014-2020....138
Εικόνα 5.5 Η τετραπλή Έλικα της Διαδικασίας της Επιχειρηματικής Ανακάλυψης....145
Πίνακας 6.1 Σύγκριση Μεταξύ Φιλελεύθερης και Κοινοτικής Σκέψης....159
Πίνακας 7.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση για την οικονομική διαστάση της ΕΚΕ....178
Πίνακας 7.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση για την κοινωνική διάσταση της ΕΚΕ....182
Πίνακας 7.3 Βιβλιογραφική ανασκόπηση της διάστασης των ενδιαφερόμενων μερών....185
Εικόνα 8.1 Η πυραμίδα των τεσσάρων τομέων ευθύνης των επιχειρήσεων....200
Πίνακας 9.1 Τι είναι το Οικουμενικό Σύμφωνο και τι δεν είναι....214
Πίνακας 9.2 Ανάλυση των οδηγιών GRI για τον Απολογισμό ΕΚΕ / Βιωσιμότητας....218
Εικόνα 10.1 Υποστηρικτικές Δράσεις της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για την ΕΚΕ στις εταιρείες....239
Εικόνα 11.1 General Electric Power Suite....252
Εικόνα 11.2 Ανακύκλωση μπαταρίας....257
Εικόνα 12.1 Η οργάνωση της Βιωσιμότητας....272
Πίνακας 12.1 Τρεις τρόποι βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης....275
Εικόνα 13.1 Τα Κοινωνικο-οικονομικά Αποτελέσματα της Υπεύθυνης Επιχειρηματικότητας του ΟΠΑΠ....284
Εικόνα 13.2 Τα επτά βασικά στοιχεία της εταιρικής κουλτούρας της Intracom Holdings....289

Εισαγωγή

Το σύγγραμμα εμβαθύνει στις έννοιες της Επιχειρηματικότητας και της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) σε σχέση με την ανάπτυξη. Το θέμα του συγγράμματος επλέχθηκε διότι ο βαθμός στον οποίο η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην Επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα πεδίο που δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα επαρκώς. Προκειμένου να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα, διερευνήθηκε αν η έννοια της ΕΚΕ συνδέεται με την έννοια της ανάπτυξης και της Επιχειρηματικότητας. Πραγματοποιήθηκε, κατά συνέπεια, ενδελεχής μελέτη των εννοιών της Επιχειρηματικότητας και της ΕΚΕ μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης η οποία συμπεριέλαβε τις ακόλουθες πηγές: επιστημονικά βιβλία και άρθρα, καθώς και δημοσιεύσεις έγκριτων ιστοσελίδων από εφημερίδες και περιοδικά όπως και μεγάλους οργανισμούς. Στο σύγγραμμα αυτό προσφέρεται μια σημαντική ανασκόπηση των εννοιών που αναλύονται, απαραίτητη στη βιβλιογραφία.

Στο πρώτο Κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια, αρχικά, να προσδιοριστεί/οριστεί η έννοια της επιχειρηματικότητας η οποία λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων και της διεπιστημονικής της υπόστασης υπολείπεται ενός αντιπροσωπευτικού ορισμού. Στη συνέχεια, δίνονται τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της ιστορικής διαδρομής της επιχειρηματικότητας, από τις απαρχές του εμπορίου και τις πρώτες πόλεις έως την 3η και 4η Βιομηχανική επανάσταση και πώς έχουν επηρεάσει και θα επηρεάσουν με τις νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις την οικονομία, την κοινωνία και φυσικά την επιχειρηματικότητα. Επιπρόσθετα, αναλύονται τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης επιχειρηματικότητας, οι νέες μορφές επιχειρηματικότητας που έχουν αναδειχθεί στη σύγχρονη εποχή όπως η νεοφυής και καινοτόμα επιχειρηματικότητα αλλά και η γυναικεία επιχειρηματικότητα. Το 1ο Κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη συνοπτική παρουσίαση των τομέων της οικονομίας και παραδείγματα από τις κατηγορίες επιχειρήσεων που συναντάμε σε κάθε τομέα.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η σύνδεση της επιχειρηματικότητας εν γένει με την ανάπτυξη, και συγκεκριμένα, την τοπική ανάπτυξη και την περιφερειακή ανάπτυξη. Όπως φαίνεται, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη διευκόλυνση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για τη σύνδεση της επιχειρηματικότητας με την περιφερειακή ανάπτυξη όπου παρατηρείται ότι η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη, δηλαδή η επιχειρηματική δραστηριότητα ενέχει κεντρικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών αλλά και οι περιφέρειες αποτελούν έναν πρόσφορο χώρο ανάπτυξης των επιχειρήσεων. Όσον αφορά τη σχέση της επιχειρηματικότητας με τη Βιώσιμη ανάπτυξη, ο τίτλος που την αποτυπώνει καλύτερα είναι η βιώσιμη επιχειρηματικότητα. Η βιώσιμη επιχειρηματικότητα ορίζεται από τους μελετητές ως μια διαδικασία, αλλά δεν έχει ακόμη καθοριστεί πώς μπορεί καταλήξει σε ένα επιτυχημένο αποτέλεσμα. Όπως υποστηρίζεται από κάποιους μελετητές, αυτό θα μπορούσε να είναι η προώθηση της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και η συμβολή της στην επίτευξη των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Στο τρίτο Κεφάλαιο παρουσιάζονται παραδείγματα επιχειρηματικότητας από την Αμερική, την Ασία και την Αφρική. Συγκεκριμένα, τα παραδείγματα της Αμερικής αποδεικνύουν ότι παρά τα διάφορα προβλήματα οικονομικής κρίσης που προκύπτουν, η Αμερική βρίσκει πάντα τον δρόμο της στην οικονομική ανάπτυξη διότι η επιχειρηματικότητα είναι βαθιά ριζωμένη στην ιστορία της. Όσον αφορά τα παραδείγματα επιχειρηματικότητας στην Ασία έχει διαπιστωθεί ότι ο πολιτισμός επηρεάζει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες με τις πιο πολλές έρευνες να επικεντρώνονται στην Κίνα. Αναφορικά με την Αφρική απαιτείται στρατηγική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και των πόρων, καθώς και μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και αλλαγή πολιτικών από την πλευρά των κυβερνήσεων, προκειμένου να υπάρξει πρόσθετη επιχειρηματική και οικονομική ανάπτυξη. Η Ευρώπη αν και αποτελεί μία από τις τρεις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες, είναι πολύ λιγότερο επιχειρηματική. Ωστόσο, παρά τα διαρθρωτικά και πολιτιστικά προβλήματα στην επιχειρηματικότητα, η Ευρώπη έχει αρχίσει να αλλάζει, κυρίως επειδή οι επιχειρηματίες της Αμερικής άρχισαν πρόσφατα να εξάγουν το μοντέλο τους και προς την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Στο τέλος του 3ου Κεφαλαίου αναλύονται οι πολιτικές υποστήριξης της επιχειρηματικότητας. Σ' αυτές συγκαταλέγονται τα σύγχρονα μέσα χρηματοδότησης, τα δίκτυα επιχειρηματικότητας, οι θερμοκοιτίδες, καθώς και η εκπαίδευση και κατάρτιση πάνω στην Επιχειρηματικότητα που μπορεί να παρέχει η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση όπως και άλλοι φορείς δημόσιου ή τοπικού χαρακτήρα. Τα παραπάνω, βεβαίως, απαιτούν μια ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της επιχειρηματικότητας, προκειμένου να μετουσιωθούν σε πολιτικές δράσεις υποστήριξής της.

Στο τέταρτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξέλιξη της επιχειρηματικότητας στην ελληνική αγορά μέσα από τους τομείς της οικονομίας. Η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από έναν ισχυρό τριτογενή τομέα κυρίως στον κλάδο του τουρισμού με Μικρομεσαίες επιχειρήσεις να αποτελούν τη

ραχοκοκαλιά του ελληνικού επιχειρηματικού οικοσυστήματος. Θα πρέπει να επισημανθεί η πίεση που ασκήθηκε στην επιχειρηματικότητα από την οικονομική κρίση και την επιτήρηση της ελληνικής οικονομίας τη δεκαετία 2008-2018, καθώς και από την υγειονομική κρίση που προέκυψε από την πανδημία του Covid-19. Στην πρώτη περίπτωση, η κρίση ανέδειξε και τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής επιχειρηματικότητας, στη δεύτερη περίπτωση, η κρίση ανακίνησε την προσαρμοστική ικανότητα των επιχειρήσεων και την ανάδειξη νέων μορφών επιχειρηματικότητας. Το κεφάλαιο, επίσης, αναφέρεται στις σύγχρονες πολιτικές επιχειρηματικότητας οι οποίες στηρίζουν την ανταγωνιστικότητα και την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων. Στο τελευταίο υποκεφάλαιο αναδεικνύεται η περιφερειακή ανάπτυξη του ελληνικού χώρου μέσω της επιχειρηματικότητας και τους τρόπους που συνέβαλαν σε αυτό ο Νόμος Καλλικράτη, τα ΠΕΠ, και η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεών της.

Στο πέμπτο Κεφάλαιο αναλύονται οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας οι οποίες προκύπτουν μέσω των Ευρωπαϊκών Περιφερειακών Πολιτικών για την ενίσχυση της αντιμετώπισης των ανισοτήτων και τη δημιουργία μια οικονομικής και κατ' επέκταση κοινωνικής συνοχής. Η χρηματοδότηση αυτών των προγραμμάτων προέρχεται από τα Ευρωπαϊκά Περιφερειακά της Ταμεία, και κυρίως, το ΕΤΠΑ και το ΤΣ. Στη συνέχεια, αναλύονται διεξοδικά τα Προγράμματα Στήριξης της Ελληνικής Οικονομίας εστιάζοντας κατά κύριο λόγο στους τρόπους με τους οποίους ενισχύεται η επιχειρηματικότητα μέσω αυτών. Συγκεκριμένα, τα ΜΟΠ, τα Β΄ και Γ΄ Κοινοτικά Πλαίσια τα ΕΣΠΑ (2007-2013), ΕΣΠΑ (2014-2020) και το τελευταίο ΕΣΠΑ (2021-2027). Παρουσιάζονται, επίσης, και τα προγράμματα που αναφέρονται αποκλειστικά στην Επιχειρηματικότητα: το ΕΠΑνΕΚ (2014-2020) και το πρόγραμμα της Ανταγωνιστικότητας (2021-2027) τα οποία στηρίζονται στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης και εκπορεύονται από τα δύο τελευταία ΕΣΠΑ.

Στο έκτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και προσδιορίζονται οι βασικές της διαστάσεις που καθορίζουν τη σημασία και τον τρόπο εφαρμογής της. Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα της ΕΚΕ, παρουσιάζεται η ιστορική της εξέλιξη και η προέλευσή της που τοποθετείται στους κόλπους της κοινοτικής φιλοσοφικής σκέψης. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι δύο περίοδοι εταιρικής κρίσης και η θεωρία της τριπλής προσέγγισης του John K. Elkington που επηρέασαν, κατά κύριο λόγο, τη σύγχρονη μορφή της ΕΚΕ. Τέλος, παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή διάσταση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έως το έτος 2020.

Στο έβδομο Κεφάλαιο αναλύονται οι διαστάσεις που εμφανίζονται συχνότερα, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, και αποτελούν τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες της ΕΚΕ. Παρουσιάζονται πέντε διαστάσεις. Τρεις κύριες, η περιβαλλοντική, η κοινωνική, και η οικονομική διάσταση και άλλες δύο εξίσου σημαντικές για την κατανόηση και την περιγραφή του φαινομένου της ΕΚΕ που είναι οι διαστάσεις του Εθελοντισμού και των Ενδιαφερόμενων μερών. Αναφορικά με όλες τις διαστάσεις, η ανάλυσή τους μπορεί να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόησή τους, καθώς και των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων αλλά και της συνέργειάς τους για την επίτευξη των στόχων της ΕΚΕ.

Στο όγδοο Κεφάλαιο αναλύονται οι μορφές (τρόποι εφαρμογής) της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Αναγνωρίζεται αυτή της Στρατηγικής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης ως η πιο σημαντική και κυρίαρχη ίσως κατηγορία, διότι φαίνεται να είναι αυτή που εκπληρώνει τους στόχους της επιχείρησης ενώ παράλληλα συμβάλλει με θαυμαστό τρόπο στην κάλυψη των αναγκών των ενδιαφερόμενων μερών δημιουργώντας μια win-win συνθήκη. Παρατίθενται, επίσης, και τα κυριότερα χαρακτηριστικά της Στρατηγικής ΕΚΕ. Επιπρόσθετα, διερευνάται η σύνδεση της ΕΚΕ με την Εταιρική Διακυβέρνηση και συνάγεται ότι τόσο η ΕΔ, όσο και η ΕΚΕ είναι, μεταξύ άλλων, «εκδηλώσεις των ηθικών ευθυνών των επιχειρήσεων έναντι των ενδιαφερόμενων μερών».

Στο ένατο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Διεθνείς Θεσμοί και τα Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται το Οικουμενικό Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών με τις 10 Παγκόσμια Αποδεκτές Αρχές του ΟΗΕ που ενισχύει και καθοδηγεί τις επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να είναι κοινωνικά υπεύθυνες. Επίσης, αναλύεται η Οργάνωση Δικτύου Global Reporting Initiative (Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τους Απολογισμούς) η οποία μέσα από τις οδηγίες που εκδίδει προσπαθεί να καθιερώσει μια νοοτροπία απολογισμού των επιχειρήσεων, σύμφωνα με τις αρχές της τριπλής προσέγγισης του John Elgington. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο οργανισμός Center for Sustainability & Excellence που εξειδικεύεται στην προώθηση της Βιωσιμότητας μέσω της ΕΚΕ, και της επιχειρηματικής αριστείας. Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται και το Corporate Social Responsibility Compass (CSR Compass) – Responsibility Supply Chain Management το οποίο αποτελεί ένα εργαλείο για την εφαρμογή της Υπεύθυνης Διαχείρισης της Εφοδιαστικής Αλυσίδας.

Στο δέκατο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Οργανισμοί της Ευρώπης που προωθούν την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στις Επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, αναλύονται το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe), που αποτελεί το μεγαλύτερο και πιο αναγνωρισμένο δίκτυο Οργανισμών και επιχειρήσεων στην Ευρώπη που παρέχει χρήσιμα εργαστήρια και εξειδικευμένες πληροφορίες για την εφαρμογή της ΕΚΕ σε τρεις τομείς: Άνθρωποι, Υλικά και Αγορές τόσο σε μέλη, όσο και μη μέλη του Οργανισμού. Τον Οδικό Χάρτη για την Ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην Ευρώπη που συμβάλλει στην υιοθέτηση της ΕΚΕ σε περιφερειακό επίπεδο, παρέχοντας χρηματοδότηση στα ΕΠ των περιφερειών και κατευθύνοντάς τες προς την υιοθέτηση της βιωσιμότητας. Με την ολοκλήρωση του Κεφαλαίου παρουσιάζεται και η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ η οποία αποτελεί την ένωση του επιχειρηματικού κόσμου σε μια συμμαχία για τη βαθύτερη κατανόηση και προώθηση της ΕΚΕ στους κόλπους του.

Στο ενδέκατο Κεφάλαιο αναλύονται τέσσερις χαρακτηριστικές μελέτες περίπτωσης διεθνών επιχειρήσεων που έχουν υιοθετήσει και εφαρμόζουν την ΕΚΕ. Συγκεκριμένα, αναλύονται δύο πρότυπες επιχειρήσεις και δύο επιχειρήσεις που παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στους τομείς Περιβάλλον και Κοινωνία επιδίωξαν τη συμμόρφωση και υιοθέτησαν κοινωνικά υπεύθυνες δράσεις που συνέβαλαν στη βελτίωση της εικόνας τους και των επιδόσεών τους. Οι πρότυπες επιχειρήσεις που αναλύονται στο Κεφάλαιο είναι οι: 3M και General Electric οι οποίες με τις δράσεις τους συνέβαλαν τόσο στην προστασία των φυσικών πόρων, όσο και στην εξοικονόμηση (κυρίως η πρώτη) μεγάλων εσόδων χάρη στις νέες τεχνολογικές καινοτομίες περιβαλλοντικής προστασίας στις οποίες επένδυσε. Οι άλλες δύο επιχειρήσεις, δηλαδή οι Coca-Cola και Apple, αν και αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα αντίστοιχα στις σχέσεις τους με τις τοπικές κοινότητες η πρώτη και στις σχέσεις τους με το ανθρώπινο δυναμικό της επιχείρησης η δεύτερη, παρά ταύτα, με τις Εκθέσεις Βιωσιμότητας, καθώς και με τις δράσεις που ανέλαβαν στο πλαίσιο της ΕΚΕ φαίνεται πως μετακινήθηκαν από την αρχική τους θέση και αναθεώρησαν τη στάση τους, εφαρμόζοντας υπεύθυνες δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος και της κοινωνίας.

Στο δωδέκατο Κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται μελέτες περίπτωσης επιχειρήσεων της Ευρώπης που έχουν εμβαθύνει στην έννοια της ΕΚΕ και την εφαρμόζουν σε όλα τα επίπεδα της λειτουργίας τους. Συγκεκριμένα, οι μελέτες περίπτωσης αφορούν τις εταιρείες: Bosch, Henkel, Lenze, Lego, Luxxotica, Brunello Cucinelli, Pirelli και Sodexo. Οι εταιρείες αυτές από πολύ νωρίς αναγνώρισαν τη σημασία της ΕΚΕ και την αξία της προσαρμογής τους σε μια βιώσιμη στρατηγική επιχειρηματικής δράσης και με αυτήν την επιλογή επέτυχαν να είναι καινοτόμες, αποδοτικές και κερδοφόρες, έχοντας ικανοποιήσει όχι μόνο τον βασικό στόχο της επιχείρησης αλλά και τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών.

Στο δέκατο τρίτο Κεφάλαιο μελετώνται οι περιπτώσεις Ελληνικών Επιχειρήσεων που έχουν υιοθετήσει και εφαρμόζουν δράσεις ΕΚΕ. Γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν και ως έναν βαθμό να αναλυθούν οι δράσεις ΕΚΕ που προάγουν την περαιτέρω ανάπτυξη της εταιρείας και οδηγούν σε περαιτέρω ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Μέσα από την επιλογή των επιχειρήσεων ΟΠΑΠ, ΕΛΠΕ, Intracom Holdings και ΤΤΙΤΑΝΑΣ διαφαίνεται ότι με την ενσωμάτωση της βιώσιμης επιχειρηματικότητας και ειδικά των αρχών της ΕΚΕ στην επιχειρηματική στρατηγική τους επιτυγχάνουν εξαιρετικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις μέσω καινοτόμων προσεγγίσεων και προϊόντων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο των Συμπερασμάτων παρουσιάζονται τα σημαντικότερα σημεία του συγγράμματος και αναλύονται, κυρίως, οι μελέτες περίπτωσης και η σύνδεσή τους με την επίτευξη των στόχων της Κοινωνικής και Περιβαλλοντικής Υπευθυνότητας και της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας. Πράγματι, οι επιχειρήσεις που αναλύονται στο σύγγραμμα υποστηρίζουν μια κοινωνικά και περιβαλλοντικά ολοκληρωμένη στρατηγική ανάπτυξης η οποία βρίσκει την έκφρασή της μέσω της ΕΚΕ.

Κεφάλαιο 1ο: Η Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 1ο Κεφάλαιο εξετάζεται η ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα, αναλύεται η έννοια της επιχειρηματικότητας μέσα από τις διαφορετικές προσεγγίσεις συγγραφέων-Θεωρητικών στο συγκεκριμένο πεδίο. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή της οικονομίας–επιχειρηματικότητας από τις απαρχές του εμπορίου έως την 4η Βιομηχανική Επανάσταση. Ακολούθως, προσεγγίζεται η σύγχρονη επιχειρηματικότητα, όπως έχει διαμορφωθεί τις τελευταίες δεκαετίες, και τα κυριότερα χαρακτηριστικά της. Παρουσιάζονται, επίσης, οι σύγχρονες μορφές επιχειρηματικότητας όπως η νεοφυής και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Στα τελευταία υποκεφάλαια του Κεφαλαίου παρουσιάζεται η επιχειρηματικότητα στους τέσσερις τομείς της οικονομίας.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών βιβλίων:

Smith, A. (2007), *An Enquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, Edited by Sálvio M. Soares. MetaLibri, London, [On line], Available at: http://metalibri.wikidot.com/title:an-inquiry-into-the-nature-and-causes-of-the-wealth-of-nations:smith-a Access (20/08/2014)

Schumpeter, J.A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. Allen & Unwin, London.

Schumpeter, J.A. (1954). *History of economic analysis*. Allen & Unwin, London.

Schumpeter, J.A. (1963). *The theory of economic development*. Oxford University Press, Oxford:

Schumpeter, J.A. (1976). *Theory of Economic Development (Reviewed)*, Harvard University Press, Boston, MA.

1.1 Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας

Η προσέγγιση της έννοιας της επιχειρηματικότητας προϋποθέτει τη διάκριση ή/και την ταύτιση μεταξύ επιχειρηματικότητας και επιχείρησης. Για ορισμένους ανθρώπους, αυτοί οι δύο όροι είναι ταυτόσημοι, ενώ για άλλους είναι αρκετά διαφορετικοί. Για όσους οι όροι είναι συναφείς «η επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία όπου ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων χρησιμοποιούν οργανωμένες προσπάθειες και μέσα για να επιδιώξουν ευκαιρίες, προκειμένου να δημιουργήσουν αξία και να αναπτυχθούν, εκπληρώνοντας τις επιθυμίες και τις ανάγκες μέσω καινοτομίας και μοναδικότητας, ανεξάρτητα από τους πόρους που ελέγχουν επί του παρόντος» (Coulter, 2001). Από αυτήν την άποψη, η επιχειρηματικότητα είναι μια δυναμική διαδικασία οράματος, αλλαγής, και δημιουργίας (Kuratko και Hodgetts, 2004), και ταυτόχρονα υποστηρίζοντας ότι η επιχείρηση είναι η ικανότητα αξιοποίησης αυτής της οργανωμένης προσπάθειας για να δημιουργήσει αξία. Επομένως, η δημιουργία αξίας είναι επιχειρηματικότητα. Από αυτήν την άποψη, η επιχείρηση και η επιχειρηματικότητα είναι αλληλένδετες.

Για εκείνους που αυτοί οι όροι έχουν διαφορετικές σημασίες «η επιχείρηση περιλαμβάνει μέτρα που ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να γίνουν επιχειρηματίες και να τους εξοπλίσουν με τις απαραίτητες ικανότητες για να κάνουν μια επιχείρηση επιτυχημένη» (Mason, 2000). Στην ουσία, η επιχείρηση αφορά τον εντοπισμό ευκαιριών, τη δημιουργία νέων ιδεών, και της αυτοπεποίθησης και των δυνατοτήτων να μετατρέψει αυτές τις ιδέες σε εργασιακές πραγματικότητες (Nixon, 2004). Με μια διαφορετική διατύπωση, για κάποιους ανθρώπους, η επιχείρηση αφορά μια κουλτούρα βελτίωσης των υφιστάμενων πραγμάτων. Η επιχείρηση, λοιπόν, προηγείται της επιχειρηματικότητας (Chitty, 2009). Υποστηρίζει περαιτέρω ότι τα επιχειρηματικά άτομα και οι κοινότητες κατανοούν την τρέχουσα θέση τους και έχουν μια καλή ιδέα για το τι είναι «καλύτερο». Έχουν, επίσης, το θάρρος, την αυτοπεποίθηση, τις δεξιότητες, την οργάνωση και την υποστήριξη να αναλάβουν δράση για να μειώσουν το χάσμα μεταξύ της τρέχουσας θέσης τους και εκεί όπου θα ήθελαν να είναι. Από αυτήν την άποψη, όταν τα άτομα γίνονται επιχειρηματικά, τότε εμφανίζεται η επιχειρηματικότητα.

Η συζήτηση για την επιχειρηματικότητα καταλήγει στο σημαντικό συμπέρασμα της σύνδεσής της με έννοιες όπως ο ανταγωνισμός στην αγορά, η καινοτομία και η ανάπτυξη. Ορισμένες θέσεις υποστηρίζουν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί την ουσία της δυναμικής στον σύγχρονο καπιταλισμό, και κατά αυτήν την έννοια, οι συγγραφείς αναφέρονται ήδη σε μια επιχειρηματική κοινωνία (Audretsch 2007a, b). Ο ανταγωνισμός είναι μία από τις λέξεις-κλειδιά του καπιταλισμού της αγοράς στη δημόσια συζήτηση για τις οικονομικές υποθέσεις, και θεωρείται ως κινητήρια δύναμη της οικονομική δυναμικής, που οδηγεί σε πλούτο και ευημερία. Σύμφωνα με την ιδέα του τέλειου καπιταλισμού, οι θεσμοί της αγοράς και ο ανταγωνισμός πάνε χέρι-χέρι ως δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Διαφορετικοί παράγοντες ανταγωνίζονται με διαφορετικούς μηχανισμούς, και αυτοί οι μηχανισμοί μπορεί να αποτελούνται —μεταξύ άλλων— από την τιμή, το προϊόν ή καινοτομίες στις διαδικασίες.

Η κλασική ιδέα που έχει ήδη δώσει ο Adam Smith είναι ότι οι μεμονωμένες εταιρείες και η παγκόσμια οικονομία κερδίζουν όταν οι εταιρείες προσπαθούν να επιτύχουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, ακολουθώντας τους δικούς τους στόχους (Offer, 2012). Οι μη σκόπιμες συνέπειες των εγωιστικών στρατηγικών για μεγιστοποίηση του κέρδους οδηγούν την οικονομία και την κοινωνία σε μια «win-win κατάσταση», αυξάνοντας το επίπεδο παραγωγικότητας και ενισχύοντας το επίπεδο του πλούτου τόσο στο μικρό-επίπεδο των μεμονωμένων εταιρειών, όσο και στο μακροοικονομικό επίπεδο της παγκόσμιας οικονομίας.

Το διάσημο επιχείρημα του Smith και η διατύπωση της θεωρίας του «αόρατου χεριού» αναφέρεται ονομαστικά στον «Πλούτο των Εθνών» μόνο μία φορά: Το άτομο «γενικά», πράγματι, ούτε σκοπεύει να προωθήσει το δημόσιο συμφέρον ούτε ξέρει πώς να το προωθεί, στοχεύει μόνο στο δικό του κέρδος, και σε αυτό, όπως σε πολλές άλλες περιπτώσεις, οδηγείται από ένα αόρατο χέρι για να προωθήσει έναν σκοπό που δεν ήταν μέρος της πρόθεσής του. Ούτε είναι πάντα το χειρότερο για την κοινωνία που δεν λαμβάνει μέρος σε αυτό. Επιδιώκοντας το δικό του συμφέρον, συχνά προωθεί το συμφέρον της κοινωνίας πιο αποτελεσματικά απ' ό,τι όταν πραγματικά σκοπεύει να το προωθήσει.» (Smith 1910 [1790], 400).

Μία από τις προϋποθέσεις του σκεπτικού του Smith είναι ότι η κινητήρια μηχανή για την ευημερία βρίσκεται στον καταμερισμό της εργασίας, που αλληλοεπιδρά με τις ιδέες του εταιρικού ανταγωνισμού. «Κανείς, είτε πριν είτε μετά τον A. Smith, δεν σκέφτηκε ποτέ να βάλει ένα τέτοιο βάρος στον καταμερισμό της εργασίας» (Schumpeter 1954, 187). Ακολουθώντας αυτό το σκεπτικό, ο Smith σημάδεψε μια εποχή και συνέβαλε στην ανάπτυξη πολιτικών για την προώθηση του εμπορίου και του laissez-faire ως βασικών αρχών της οικονομικής φιλοσοφίας, αλλά εκ των υστέρων είναι σίγουρα ο Θεωρητικός που κατέληξε σε μια θετική αξιολόγηση του ανταγωνισμού και που εισήγαγε τη μεταφορά του αόρατου χεριού.

Ο Joseph A. Schumpeter επεσήμανε δύο βασικά σημεία, αυτά της δυναμικής της καπιταλιστικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των καινοτομιών, και του ρόλου των επιχειρηματιών σε αυτό το σενάριο. Πιο πρόσφατα, ο Baumol (2015) χαράσσει μια επιχειρηματολογική γραμμή μεταξύ Smith και Schumpeter ως Θεωρητικών της ανάπτυξης. Ο Schumpeter θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της εξελικτικής οικονομίας. Έβλεπε τον καπιταλισμό ως μια μορφή ή μέθοδο οικονομικής αλλαγής. Τα έργα του *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία* (1942) περιέχουν τη διάσημη έκφραση της «δημιουργικής καταστροφής». Ένα κεφάλαιο του βιβλίου τιτλοφορείται ρητά *The Process of Creative Destruction* και ασχολείται με τον τρόπο λειτουργίας του ανταγωνισμού. Ο Schumpeter αντιτίθεται σε ορισμένες πτυχές της κυρίαρχης οικονομικής σκέψης της εποχής του, που γενικά χαρακτηριζόταν στατική. Σε αντίθεση με αυτό, ο Schumpeter θεώρησε ότι η οικονομία βρίσκεται σε μια συνεχή ροή οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών. Ο Schumpeter συζητούσε συχνά τους παραλληλισμούς και τις αποκλίσεις της σκέψης του έναντι του μαρξισμού: Το ουσιαστικό σημείο που πρέπει να κατανοήσουμε είναι ότι στην αντιμετώπιση του καπιταλισμού, έχουμε να κάνουμε με μια εξελικτική διαδικασία (Schumpeter 1942, 82).

Η ανάλυση των οικονομικών δομών δεν μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο, αλλά πρέπει πάντα να γίνεται αναγνωρίζοντας τις μεταβατικές της διαδικασίες: ο καπιταλισμός είναι πάντα υπαρκτός και υπό εξέλιξη ή με τη διατύπωση του Schumpeter: «Ο καπιταλισμός, λοιπόν, είναι από τη φύση του μια μορφή ή μέθοδος οικονομικής αλλαγής και όχι μόνο ποτέ δεν είναι, αλλά ποτέ δεν μπορεί να γίνει ακίνητος» (Schumpeter 1942, 82). Ο κεντρικός ρόλος της καινοτομίας είναι —nomen est omen— να εισάγει συνεχώς νέες μορφές καινοτομίας διαφορετικών ειδών, π.χ. νέα καταναλωτικά αγαθά, νέες μέθοδοι παραγωγής ή μεταφοράς, νέες αγορές ή νέες μορφές βιομηχανικής οργάνωσης. Αυτές οι μόνιμες εισαγωγές οικονομικής, οργανωτικής και κοινωνικής φρεσκάδας συνεισφέρονται —μέσα από την οπτική του Schumpeter— από την επιχειρηματικότητα και τους επιχειρηματίες ως μεμονωμένους παράγοντες.

Ένα από τα κεντρικά ερωτήματα είναι το ερώτημα σχετικά με το προφίλ του συμμετέχοντος: Ποιος ασχολείται ως επιχειρηματίας από κοινού με ποιον άλλον, ποιος προσφέρει ποια υπηρεσία ή τελικό προϊόν

για ποιον σκοπό, σε ποια νομική μορφή και με ποιον βαθμό επιτυχίας, σε ποια παγκόσμια τοποθεσία και σε ποιες ιστορικές εποχές; Στα πρώτα γραπτά του ο Schumpeter ([1912] 1963) εισήγαγε τον ρόλο του επιχειρηματία ως την κρίσιμη λειτουργία για την εκπλήρωση της μετάβασης από τις ιδέες καινοτομίας σε πρακτικές καινοτομίες. Ενώ ορισμένοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η επιχειρηματική λειτουργία έχει μειωθεί κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, λόγω του διαχωρισμού ιδιοκτησίας και ελέγχου (Berle and Means 1932), σε συμφωνία με την άνοδο των σύγχρονων χρηματιστηριακών οικονομιών άλλοι συγγραφείς ισχυρίζονται μια θεμελιώδη μεταστροφή προς μια οικονομία της γνώσης, η οποία συμβαδίζει με μια επιχειρηματική οικονομία (Audretsch και Thurik 2000).

Ο Kirzner (1979, 1985) τονίζει τον ουσιαστικό ρόλο του επιχειρηματία στη διαδικασία της ισορροπίας των αγορών. Σύμφωνα με τον ίδιο, το επιχειρηματικό κέρδος είναι ένα καθαρό κέρδος, το οποίο δεν συνδέεται με τη χρήση συντελεστών παραγωγής. Προέρχεται από την ταυτόχρονη λήψη αποφάσεων για αγορά και πώληση μετά από την ανακάλυψη πλεονεκτικών διαφορών στις τιμές, η ύπαρξη των οποίων βασίζεται στην άγνοια των πρακτόρων για την ακριβή ζήτηση και προσφορά. Οι ευκαιρίες κέρδους, που μέχρι τότε αγνοήθηκαν από τους οικονομικούς παράγοντες, δεν μπορούν να ανακαλυφθούν μόνο με συγκεκριμένες επενδύσεις Εξαρτώνται πρωτίστως από τις ικανότητες των ιδιωτών και ιδιαίτερα από την εγρήγορσή τους.

Σύμφωνα με τον Baumol (2010, 15), ενώ ο επιχειρηματίας, όπως ορίζεται από τον Schumpeter, καταστρέφει κάθε ισορροπία, ο επιχειρηματίας του Kizner (2009, 10) τείνει να εξισορροπήσει εκ νέου την αγορά. Ο Kirzner (2009, 10) δοκιμάζει μια σύνθεση των δύο προσεγγίσεων: «. . . Όλες αυτές οι διαφορές τιμών (και οι δύο αποδιδόμενες στη δημιουργικότητα του Schumpeter, όσο και αυτές που υπάρχουν στα πιο απλά πλαίσια αρμπιτράζ) μπορούν και πρέπει να θεωρηθούν ως παραδείγματα επιχειρηματικής δραστηριότητας αρμπιτράζ. Μια τέτοια δραστηριότητα οδηγεί τις τιμές συστηματικά σε κατευθύνσεις που τείνουν να εξαλείψουν τις διαφορές τιμών (δηλαδή τις ευκαιρίες για καθαρό κέρδος) που είναι πάντα οι σπίθες που πυροδοτούν την επιχειρηματική προσοχή, ώθηση, και δημιουργικότητα». Αναδεικνύοντας το επιχειρηματικό αρμπιτράζ, ο Kirzner περιλαμβάνει, κατά κάποιο τρόπο, τον Schumpeter στη θεωρία του. Η αβεβαιότητα για την επιτυχία της καινοτομίας του επιχειρηματία-προδρόμου επιτρέπει πράγματι ένα πραγματικό αρμπιτράζ.

Ο Facchini (2014) σημειώνει, ωστόσο, ότι η αντίθεση Kirzner/Schumpeter σχετικά με τον επιχειρηματία ως δύναμη ισορροπίας έναντι του επιχειρηματία ως δύναμη ανισορροπίας δεν χρειάζεται πλέον σε ένα αυθεντικά διαδικαστικό όραμα των αγορών όπου οι πράκτορες διορθώνουν διαρκώς τα λάθη εκτίμησης τους. Η οικονομία της αγοράς είναι ένας ανοιχτός κόσμος. Η εγρήγορση δρα, στη συνέχεια, θετικά στον συντονισμό του σχεδίου προσφοράς και ζήτησης στην αγορά. «Στην πορεία αυτής της επιχειρηματικής διαδικασίας μπορεί να εισαχθούν νέα προϊόντα, νέες ποιότητες υπαρχόντων προϊόντων μπορεί να αναπτυχθούν, νέες μέθοδοι παραγωγής μπορούν να δοκιμαστούν, νέες μορφές βιομηχανικής οργάνωσης μπορεί να αναπτυχθούν, μπορεί να αναπτυχθεί χρηματοδότηση, μάρκετινγκ ή αντιμετώπιση του κινδύνου» (Kirzner 1985, 30). Κατά συνέπεια, υπάρχει η ιδέα ότι η αγορά και οι επιχειρηματίες θα επιτρέψουν την ανακάλυψη νέων μεθόδων, νέων χρήσεων, νέων παραγωγικών οργανισμών κ.λπ. (επιστρέφουμε στους πέντε τύπους καινοτομίας του Schumpeter), αλλά κυρίως αυτό το μέρος αυτών των ανακαλύψεων που δεν μπορούν να προβλεφθούν, είναι η αγορά και οι πληροφορίες που αποστέλλει που θα επιλέξει τελικά τα πιο σχετικά έργα. Ποιος θα μπορούσε να προβλέψει τη ραγδαία ανάπτυξη, και σε τέτοια κλίμακα, της λεγόμενης «συνεργατικής οικονομίας»;

Ο Audretsch et al. (2006) όρισε τον επιχειρηματία ως τον κρίκο που λείπει μεταξύ επενδύσεων στη γνώση και την ανάπτυξη. Αυτός είναι ο επιχειρηματίας που προσθέτει αξία στην επιστημονική ανακάλυψη. Το επιχειρηματικό κεφάλαιο είναι τότε, όπως το κεφάλαιο και η εργασία σε ένα μακροοικονομικό μοντέλο, βασικός συντελεστής παραγωγής στην οικονομία. Οι Acs et al. (2013, 764) αναδεικνύουν τη σημασία του τοπικού συνδυασμού των επιχειρηματιών και γνώσης που διαδίδεται κυρίως από πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα: «Η ικανότητα μετατροπής της γνώσης σε οικονομική γνώση δεν περιλαμβάνει μόνο ένα σύνολο δεξιοτήτων και γνώσεων αλλά και τοπική εγγύτητα με την πηγή της γνώσης». Ο επιχειρηματίας αντιλαμβάνεται τις σχετικές οικονομικές πληροφορίες, τις μετατρέπει σε κέρδος και αποκαλύπτει στους άλλους την αξία των δικών τους πληροφοριών (Binet et al. 2010). Κάνοντας αυτό, μειώνει τους θύλακες της άγνοιας. Ο προσδιορισμός ενός πλεονεκτήματος της αγοράς από έναν επιχειρηματία δημιουργεί ευκαιρίες για άλλους (Holcombe 1998). Αυτός είναι ο λόγος που όσο περισσότεροι επιχειρηματίες υπάρχουν, τόσο περισσότερες εταιρείες μοιράζονται νέες πληροφορίες που δημιουργούν νέες ευκαιρίες για τη δημιουργία επιχειρήσεων. Ο Audretsch (2007a, b) συνεχίζει να περιγράφει την επιχειρηματική κοινωνία, όπου η

επιχειρηματικότητα λειτουργεί ως καταλύτης της διάχυσης γνώσης, θέτοντας σε ανταγωνισμό νέες ιδέες και αυξάνοντας την ποικιλομορφία.

Λαμβάνοντας αυτές τις ιδέες ως σημείο εκκίνησης, μια ζωηρή συζήτηση για την επιχειρηματικότητα προέκυψε από την εποχή του Schumpeter. Ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, η επιχειρηματικότητα ως ένας ακαδημαϊκός τομέας έχει εμπλουτιστεί με διάφορους τρόπους. Μια σειρά νέων συνεδρίων, περιοδικών, καθηγεσιών και γνήσιων προγραμμάτων σπουδών για την επιχειρηματικότητα ήταν το αποτέλεσμα. Η «υπόσχεση της επιχειρηματικότητας ως πεδίο έρευνας» (Shane και Venkataraman 2000) ενέπνευσε πολλούς σύγχρονους να ακολουθήσουν ένα πρόγραμμα σπουδών, που βασίστηκε σε ένα ευρύ θεμέλιο της επιστημονικής βιβλιογραφίας. Ωστόσο, ταυτόχρονα, για πολλούς συμμετέχοντες, η επιχειρηματικότητα έχει γίνει μια ευρεία ετικέτα με την οποία και κάτω από την οποία στεγάζεται ο «θησαυρός της έρευνας» (Shane and Venkataraman, 2000).

Δεν έχει ληφθεί τελική απόφαση εάν η έρευνα στον τομέα της επιχειρηματικότητας μπορεί να σταθεί ανεξάρτητα στα πόδια της και αν μπορεί να επιβιώσει χωρίς τις εργαλειοθήκες και την ευαισθησία κλασικών ακαδημαϊκών πεδίων όπως π.χ. Οικονομία, Κοινωνιολογία, Ψυχολογία και άλλα. Χωρίς καμία αμφιβολία, στο μεταξύ, η έρευνα για την επιχειρηματικότητα έχει γίνει ένα ερευνητικό πεδίο πολλαπλών επιπέδων (Shepherd 2011), αλλά θα πρέπει να συγκεντρώσει περισσότερη δύναμη για να γίνει πιο διαδραστικό, βασισμένο σε δραστηριότητες, γνωστικά ζεστό, συμπονετικό και φιλοκοινωνικό (Shepherd 2015).

Κατά την τελευταία εικοσαετία, έχει καταβληθεί σημαντική ερευνητική προσπάθεια, όπως αποδεικνύεται από την αύξηση των περιοδικών επιχειρηματικότητας, των επαγγελματικών συλλόγων, των συνεδρίων με μέτριο επίπεδο ακαδημαϊκής νομιμότητας (Low και Macmillan, 2001). Επιπλέον, πρόσφατες ανασκοπήσεις της έρευνας για την επιχειρηματικότητα έχουν δείξει την έλλειψη συμφωνίας για τον ορισμό της επιχειρηματικότητας ως πεδίου σπουδών (Gartner, 1989). Η έλλειψη ενός καλού-αποδεκτά ορισμού της επιχειρηματικότητας ως πεδίου σπουδών μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα έρευνας προσδιορισμού για το τι συνιστά (Venkataraman, 1997). Για παράδειγμα, ο Markku (2002) επισημαίνει ότι η έλλειψη βασικής συμφωνίας ως προς το ποιος είναι ο επιχειρηματίας οδήγησε στην επιλογή δειγμάτων «επιχειρηματιών» που δύσκολα είναι ομοιογενής.

Αναγνωρίζεται ότι η επιχειρηματικότητα είναι ένας σχετικά νέος τομέας σπουδών και ότι ο ορισμός της παραμένει ακόμη στο πλαίσιο ενός επιστημονικού διαλόγου. Στο σημείο αυτό, και σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, παρατίθενται τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις που έχουν ακολουθήσει οι μελετητές στην προσπάθειά τους για τον ορισμό της επιχειρηματικότητας. Τρεις προσεγγίσεις, συγκεκριμένα, των χαρακτηριστικών, της συμπεριφοράς, και της αναγνώρισης των ευκαιριών χρησιμοποιούνται από διάφορους ερευνητές στην προσπάθεια για την κατανόηση της επιχειρηματικότητας.

1.1.1 Η Επιχειρηματικότητα μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι Begley και Boyd, 1987· Stewart et al., 1999· Lau και Busenitz, 2001· Lee και Tsang, 2001 καθώς και Rotter, 1966,· Hull et al., 1980· Ward, 1993· Boone et al., 1996· Boone et al., 2000· Low και Macmillan, 2001· Lee και Tsang, 2001· και Amit et al., 1993, υποστηρίζουν ότι υπάρχει μια σχέση μεταξύ της προσέγγισης των χαρακτηριστικών και της επιχειρηματικότητας. Μπορεί, επίσης, να υποστηριχτεί ότι η επιχειρηματικότητα βασίζεται στο επιχειρηματικό άτομο που πρέπει να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά. Ωστόσο, ο Miller (1988) υποστηρίζει ότι, εάν οι θεωρίες χαρακτηριστικών παρουσιάζουν χαρακτηριστικά κοινά στους περισσότερους επιχειρηματίες, τα άτομα που δεν διαθέτουν αυτά τα χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να αποκλειστούν. Από αυτό το πόρισμα ο Gartner (1989) θεωρεί ότι οι προσεγγίσεις χαρακτηριστικών επιδιώκουν να απαντήσουν στη λάθος ερώτηση «ποιος είναι επιχειρηματίας;»

Η προσέγγιση χαρακτηριστικών στην έρευνα για την επιχειρηματικότητα γίνεται κατανοητή σε σταθερή βάση. Οι επιχειρηματίες συχνά φαίνονται ως ξεχωριστοί άνθρωποι που πετυχαίνουν πράγματα όπου οι περισσότεροι δεν επιτυγχάνουν. Αυτά τα επιτεύγματα πρέπει να βασίζονται σε κάποια ειδική εσωτερική ποιότητα. Αν και η προσέγγιση χαρακτηριστικών απέτυχε να δώσει έναν ολοκληρωμένο ορισμό της επιχειρηματικότητας, παρά ταύτα, παρείχε στους ερευνητές ένα συστηματικό σημείο εκκίνησης στον αγώνα για την κατανόηση της επιχειρηματικότητας.

Οι επικριτές της προσέγγισης των χαρακτηριστικών υποστηρίζουν ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν βοηθάει τους ερευνητές να εστιάσουν τις σκέψεις τους στην επιχειρηματικότητα. Στην πραγματικότητα, πρόσφατες μετα-αναλύσεις έχουν δείξει τη σημαντική επιρροή των διαθέσεων της συμπεριφοράς τόσο σε μεγάλους οργανισμούς (Barrick και Mount,1991· Tett et al., 1991), όσο και στο γενικότερο επιχειρηματικό

περιβάλλον (Stewart και Roth, 2001· Frese, 2007), όταν εξετάζονται τα αποτελέσματα των ερευνητικών τεχνουργημάτων (Hunter και Schmidt, 1990).

Συνοπτικά, η κλασική έννοια του επιχειρηματία ως ενός πιστά προσανατολισμένου στα επιτεύγματα, στις ικανότητες του εαυτού του, και καθοδηγούμενου από την καινοτόμα ανάληψη κινδύνου δεν έχει επιβεβαιωθεί. Παρόλο που ορισμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας έχουν επιβεβαιωθεί, κανένα δεν μπορεί να ισχυριστεί γενική εφαρμογή. Επιπλέον, αυτή η προσέγγιση της επιχειρηματικότητας είναι ουσιαστικά μια στατική προσέγγιση ανάλυσης σε σχέση με τη δυναμική διαδικασία της επιχειρηματικότητας. Περαιτέρω, οι μεθοδολογικές πολυπλοκότητες δημιουργούν αποκλίσεις στα αποτελέσματα των μεμονωμένων μελετών που δύσκολα μπορούν να συμβιβαστούν. Κατά συνέπεια και κατ' αντιστοιχία, θα πρέπει ψυχολογικές διαθέσεις να ενσωματωθούν στις θεωρίες της οργανωσιακής συμπεριφοράς (House et al., 1996), συμπεριλαμβανομένης της επιχειρηματικής συμπεριφοράς.

Αποτέλεσμα της αρνητικής κριτικής που αποδόθηκε στην προσέγγιση χαρακτηριστικών για τον καθορισμό της επιχειρηματικότητας ήταν οι ερευνητές να επικεντρωθούν σε αυτό που κάνει ο επιχειρηματίας και όχι ποιος είναι ο επιχειρηματίας (Carland et al., 1988· Gartner, 1989). Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία «ένας επιχειρηματίας είναι ένα άτομο που ιδρύει και διαχειρίζεται μια επιχείρηση με κύριο σκοπό το κέρδος και την ανάπτυξη, και χαρακτηρίζεται κυρίως από καινοτόμα συμπεριφορά και χρησιμοποιεί πρακτικές στρατηγικής διαχείρισης» (Carland et al., 1984). Αυτή η προσέγγιση, λοιπόν, εξετάζει την επιχειρηματικότητα από την προοπτική της δημιουργίας ενός οργανισμού.

Η προσέγγιση της συμπεριφοράς στη μελέτη της επιχειρηματικότητας αντιμετωπίζει τον οργανισμό ως το πρωταρχικό επίπεδο ανάλυσης και το άτομο αντιμετωπίζεται με όρους δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται για να επιτρέψουν στον οργανισμό να δημιουργηθεί (Gartner, 1985). Προς διερεύνηση της προσέγγισης της συμπεριφοράς, πολλοί ερευνητές έχουν θέσει ως πρωταρχικό τους ερώτημα «Πώς δημιουργείται ένας οργανισμός;» (Carland et al., 1988· Murray, 2001). Αυτή η ερώτηση τοποθετεί τον επιχειρηματία στη διαδικασία δημιουργίας μιας νέας επιχείρησης, εκτελώντας μια σειρά από ενέργειες που καταλήγουν στη δημιουργία ενός οργανισμού. Έτσι, η δημιουργία ενός οργανισμού διαχωρίζει την επιχειρηματικότητα από άλλους κλάδους (Vesper, 1980).

Ο επαναπροσανατολισμός προς μια προσέγγιση συμπεριφοράς της επιχειρηματικότητας ξεκινά θέτοντας το ερώτημα για τον ρόλο που διαδραματίζουν οι επιχειρηματίες δίνοντας τη δυνατότητα στους οργανισμούς να πάρουν σάρκα και οστά. Τα άτομα, που σε αυτήν την περίπτωση είναι οι επιχειρηματίες, δημιουργούν νέους οργανισμούς μέσα από μια δυναμική διαδικασία που περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως η απόκτηση εξοπλισμού, καθιέρωση παραγωγικών διαδικασιών, προσέλκυση εργαζομένων και εγκατάσταση νομικών προσώπων (Shane, 2007). Επιπλέον, αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει προγραμματισμό (Reynolds, 1994· Reynolds και White, 1997) που βοηθά τον επιχειρηματία να αντιμετωπίσει την αβεβαιότητα και την ασυμμετρία πληροφοριών που υπάρχουν στην εκμετάλλευση των ευκαιριών, και επίσης, υποδεικνύει τους ανθρώπινους, φυσικούς και οικονομικούς πόρους που θα χρειαστεί ο οργανισμός. Έτσι, ο σχεδιασμός επιτρέπει στον επιχειρηματία να διατυπώσει ένα σαφές όραμα το οποίο με τη σειρά του υποστηρίζει την ανάπτυξη (Baum et al., 1998).

Μια άλλη σημαντική πτυχή της διαδικασίας δημιουργίας οργανισμών είναι ο τρόπος εκμετάλλευσης της ευκαιρίας. Οι αποφάσεις ως προς αυτό καθοδηγούνται από την ανακάλυψη ως ένα ανεξάρτητο άτομο ή ως εταιρικό μέλος. Από αυτήν την άποψη, πολλές πτυχές της ευκαιρίας μπαίνουν στο παιχνίδι. Αυτές περιλαμβάνουν: την απόφαση για παρακλάδι και την προσαρμογή του κινδύνου στην αναμενόμενη τιμή (Audretsch, 2001· Bhide, 2000· Lowe, 2001)· η αβεβαιότητα των ευκαιριών, και η ριζοσπαστικότητα της ευκαιρίας (Henderson, 1993, Christiansen και Bower, 1996· Shane, 2001). Άλλες αποφάσεις επικεντρώνονται στον τρόπο ενσωμάτωσης της διαδικασίας, επιλέγοντας τη νομική μορφή οργάνωσης, καθορίζοντας το μέγεθος στο οποίο η οργανωμένη προσπάθεια παρουσιάζεται, καθώς και τον αριθμό των εργαζομένων (Shane, 2007). Με άλλα λόγια, οι ερευνητές πρέπει να παρατηρούν τους επιχειρηματίες στη διαδικασία δημιουργίας νέων οργανισμών, για να δημιουργήσουν μια νέα επιχείρηση όπου μπορεί να αποκαλύψει ή ακόμα και να δημιουργήσει περαιτέρω επιχειρηματικές ευκαιρίες. Σύμφωνα με τους Baron και Shane (2005), είναι δυνατό να αυξηθεί η αναγνώριση ευκαιριών μέσω της οικοδόμησης μιας ευρείας και πλούσιας γνώσης· μέσω της οργάνωσης της γνώσης κάποιου· αυξάνοντας την πρόσβαση στις πληροφορίες· μέσω της δημιουργίας συνδέσεων μεταξύ των γνώσεων που έχει κάποιος· χτίζοντας την πρακτική νοημοσύνη κάποιου· και αναμειγνύοντας την προθυμία κάποιου για επιτυχίες με την επίγνωση του λάθους συναγερμού. Από αυτήν την άποψη, οι επιχειρηματικές ευκαιρίες προέρχονται από διάφορους παράγοντες.

Η άλλη ροή της έρευνας σε αυτήν την προσέγγιση αντιμετωπίζει το ζήτημα του διαφορετικού τύπου οργανισμών που δημιουργούνται από επιχειρηματίες, εξού και οι διαφορετικοί τύποι επιχειρηματιών.

Σύμφωνα με τους Wagner και Ziltener (2008), για παράδειγμα, οι παλαιές αρχές, η ανάπτυξη, ο τρόπος ζωής και η θέση των επιχειρηματιών διαφέρουν τόσο ως προς τα κίνητρά τους, όσο και ως προς τα επίπεδα επιχειρηματικού κινδύνου. Αυτό μπορεί να εξηγήσει γιατί η Gartner (1989) επισημαίνει ότι η προσέγγιση της συμπεριφοράς προκαλεί τους ερευνητές να αναπτύξουν ερευνητικά ερωτήματα, μεθοδολογίες και τεχνικές που θα αποδώσουν δικαιοσύνη στην πολυπλοκότητα της επιχειρηματικότητας. Η προσέγγιση καταδεικνύει ότι ένας επιχειρηματίας δεν είναι μια σταθερή κατάσταση ύπαρξης· μάλλον η επιχειρηματικότητα είναι ένας ρόλος που αναλαμβάνουν τα άτομα να δημιουργήσουν οργανισμούς, ως εκ τούτου, οι ερευνητές δεν έχουν κανέναν λόγο να αποδέχονται απλοϊκές δηλώσεις ότι ο επιχειρηματίας είναι αυτός που δημιουργεί οργανισμούς. Οι οργανισμοί δημιουργούνται και από άλλα άτομα, όπως π.χ. πάστορες και πολιτικούς, που από μόνοι τους μπορεί να μην είναι επιχειρηματικοί. Επιπλέον, η συμπεριφορά μόνη, χωρίς να λαμβάνει δεόντως υπόψη την αλληλεπίδραση μεταξύ των χαρακτηριστικών του ατόμου και του περιβάλλοντος, είναι μια ατελής προσπάθεια να εξηγηθεί η εμφάνιση της επιχειρηματικότητας.

Επομένως, η ανάπτυξη της κατανόησής μας για την επιχειρηματική διαδικασία είναι θεμελιώδης. Οι επιχειρηματίες μπορούν να διακριθούν από τους άλλους ιδιοκτήτες μάνατζερς από την πρόθεσή τους να διαχειριστούν και να αναπτύξουν έναν οργανισμό με σκοπό το κέρδος σε αντίθεση με τη διατήρηση μιας βιώσιμης επιχείρησης ως οχήματος για την επίτευξη προσωπικών στόχων όπως το εισόδημα, ο τρόπος ζωής, και η αυτονομία. Από αυτήν την άποψη, υπάρχουν τρία διακριτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικής δραστηριότητας: το κίνητρο και η πρόθεση για δημιουργία πλούτου και συσσώρευση κεφαλαίου, η ικανότητα αναγνώρισης ευκαιριών για δημιουργία πλούτου, και η κρίση που επιτρέπει να αναγνωρίζουν ποιες ευκαιρίες να επιδιώξουν (Shane, 2007). Ωστόσο, ορισμένοι ερευνητές βλέπουν την προσέγγιση συμπεριφοράς διαφορετικά. Για παράδειγμα, ο Amit (1993) υποστηρίζει ότι η προσέγγιση απέτυχε να διαφοροποιήσει έναν επιχειρηματία από έναν διευθυντή και η προσέγγιση δεν το κάνει εφικτό εάν η επιχειρηματικότητα τελειώνει με τη δημιουργία ενός οργανισμού. Το πρόβλημα με τους ορισμούς της επιχειρηματικότητας μέσω των προσεγγίσεων των χαρακτηριστικών και της συμπεριφοράς είναι ότι, αν και η καθεμία συλλαμβάνει μια πτυχή της επιχειρηματικότητας, καμία από τις δύο δεν αποτυπώνει ολόκληρη την εικόνα (Venkataraman, 1997).

Κατά συνέπεια, η μελέτη του γιατί οι άνθρωποι δημιουργούν οργανισμούς και πώς διαφέρουν από αυτούς που δεν το κάνουν μπορεί να βοηθήσει να εξηγηθεί πώς τα κίνητρα που παρουσιάζουν οι επιχειρηματίες κατά την εκκίνηση συνδέονται με τη διατήρηση συμπεριφοράς που παρουσιάστηκε αργότερα. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διατυπωθούν και να γίνουν κατανοητές οι προθέσεις στις οποίες βασίζεται η δημιουργία επιχειρηματικών οργανώσεων. Αυτό θα βοηθήσει στην κατανόηση γιατί ορισμένοι από τους οργανισμούς που δημιουργήθηκαν δεν καταλήγουν ως επιτυχημένοι.

Ο Venkataraman (1997) επισημαίνει ότι ο τομέας της επιχειρηματικότητας παραμένει ένα μυστήριο για πολλούς ανθρώπους παρά τους πολυάριθμους ορισμούς που προσφέρουν οι ερευνητές. Ο Venkataraman (1997) υιοθετεί διαφορετική προσέγγιση (αναγνώριση ευκαιρίας) στον καθορισμό του πεδίου του, την επιχειρηματικότητα. Υποστηρίζει ότι οι Οικονομολόγοι δεν ορίζουν την οικονομία ορίζοντας την κατανομή πόρων, ούτε οι Κοινωνιολόγοι ορίζουν το αντικείμενό τους ορίζοντας την κοινωνία. Ομοίως, θα ήταν λάθος για τους ερευνητές να ορίσουν το πεδίο μέσα από τον ορισμό του επιχειρηματία. Ο καθορισμός του πεδίου ως προς τα κεντρικά ζητήματα που αναφέρονται στην κατανόηση του πώς δεν υπάρχει στην τρέχουσα αγορά για μελλοντικά αγαθά και υπηρεσίες, και πώς αυτά τα αγαθά καταφέρνουν να δημιουργηθούν, είναι από μόνο του ημιτελές. Έτσι, η επιχειρηματικότητα ως επιστημονικό πεδίο επιδιώκει να κατανοήσει πώς οι ευκαιρίες, που φέρνουν στην ύπαρξη «μελλοντικά» αγαθά και υπηρεσίες, ανακαλύπτονται, δημιουργούνται, και αξιοποιούνται και από ποιους (Eckhardt και Shane, 2003· Shane και Venkataraman, 2000· Venkataraman,1997). Από αυτήν την άποψη, η επιχειρηματική ευκαιρία είναι μια κατάσταση στην οποία ένα άτομο μπορεί να δημιουργήσει ένα νέο πλαίσιο μέσων-σκοπών για τον συνδυασμό πόρων που ο επιχειρηματίας πιστεύει ότι θα του αποφέρει κέρδος (Shane, 2007). Αυτό υποδηλώνει ότι η επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει μια σύνδεση από επιχειρηματικές ευκαιρίες και επιχειρηματικά άτομα.

Τα έργα του Schumpeter (1976) αφενός δείχνουν ότι πρέπει να υπάρχει ένα καινοτόμο επιχειρηματικό άτομο και η παρουσία κερδοφόρων ευκαιριών που προκύπτουν από την ανικανότητα της αγοράς. Η ανικανότητα της αγοράς παρέχει ευκαιρίες για επιχειρηματικά άτομα να ενισχύσουν τον πλούτο εκμεταλλευόμενοι αυτές τις ανεπάρκειες. Αφετέρου, πριν από το έργο του Schumpeter, ο Arrow (1976) ανακάλυψε ότι αυτές οι ευκαιρίες για την ανακάλυψη ή τη δημιουργία αγαθών και υπηρεσιών για το μέλλον συμβαίνει ακριβώς λόγω της διασποράς προηγούμενων γνώσεων, πληροφοριών και καινοτομίας μεταξύ των συμμετεχόντων στην αγορά, γνωστές και ως Kirznerian ευκαιρίες. Πρέπει, επίσης, να γίνει κατανοητό εδώ και από τους δύο, Schumpeterian και Kirznerian, ότι οι απόψεις τους δεν συμφωνούν ως προς την ύπαρξη των

επιχειρηματικών ευκαιριών που βασίζονται στις διαφορές των ικανοτήτων των ατόμων να έχουν πρόσβαση σε υπάρχουσα πληροφορία ή εάν οι διαφορές είναι σε διαθεσιμότητα νέας πληροφορίας. Επιπλέον, υπάρχουν διαφορές στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επεξεργάζονται την πληροφορία που διαθέτουν ή έχουν πρόσβαση, στη νέα πληροφορία. Είτε είναι πρόσβαση, διαθεσιμότητα ή επεξεργασία πληροφοριών, ο Venkataraman, (1997) ακόμα, υποστηρίζει ότι άλλη περίπτωση είναι να υπάρχουν ευκαιρίες, αλλά εντελώς διαφορετικό θέμα είναι να ανακαλυφθούν και να αξιοποιηθούν. Το ερώτημα είναι γιατί κάποια άτομα εκμεταλλεύονται ευκαιρίες, ενώ άλλοι όχι.

Διάφοροι ερευνητές προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στο παραπάνω ερώτημα. Γνωστικές διαφορές, κίνητρα, κόστος ευκαιρίας μεταξύ των ατόμων που έντονα επηρεάζουν την αναζήτηση και την εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας και επηρεάζουν, επίσης, την επιτυχία της διαδικασίας εκμετάλλευσης (Shaver και Scott, 2001· Shane, 2007). Αυτή η διαφορετική γνωστική ικανότητα ανάλυσης πληροφοριών αγοράς μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην επιτυχία μιας εκκίνησης, καθώς και στην κατανομή του κινδύνου μεταξύ των επιχειρηματιών. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη θεωρία της προσδοκίας (Vroom, 1964), τα αντιληπτά κίνητρα παρακινούν ορισμένα άτομα να εκμεταλλευτούν ευκαιρίες, ενώ άλλα όχι. Επιπλέον, όταν το κόστος ευκαιρίας είναι χαμηλό, υπάρχει μια τάση ανάληψης κινδύνου.

Άλλοι λόγοι, που έχουν προταθεί από ερευνητές σχετικά με το γιατί ορισμένα άτομα εκμεταλλεύονται ευκαιρίες, ενώ άλλα όχι, περιλαμβάνουν οικογενειακό υπόβαθρο, πρώιμη κοινωνικοποίηση στην επιχείρηση και οικονομικούς παράγοντες (Gibb, 2001· Kolvered, 1996). Άτομα που αναπτύσσονται κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες όπως στην περίπτωση των μεταναστών/μειονοτήτων, και όσοι έχουν πρώιμη κοινωνικοποίηση στις επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να γίνουν επιχειρηματίες. Δύο προσεγγίσεις, η ευκαιρία και η επιχειρηματικότητα που βασίζεται στην αναγκαιότητα, έρχονται στο προσκήνιο εδώ.

Σύμφωνα με την προοπτική ευκαιρίας που βασίζεται στην αναγκαιότητα, η κατάσταση που βρίσκει κανείς τον εαυτό του/της αναγκάζει το άτομο να αναζητήσει τα προς το ζην, δημιουργώντας ένα νέο εγχείρημα. Επιπλέον, εκτός από τις χρηματικές ανάγκες, τα άτομα θα επιλέξουν να γίνουν επιχειρηματίες για προσωπικά κίνητρα. Για παράδειγμα, ένα άτομο θα επιλέξει να γίνει αυτοαπασχολούμενος, εάν η αναμενόμενη διάρκεια ζωής από την αυτοαπασχόληση είναι μεγαλύτερη από τη χρησιμότητα διά βίου από εξαρτημένη απασχόληση (Douglas και Shephard, 2002· Parker, 2004). Οι επιχειρηματίες μπορούν, επομένως, να οριστούν ως άτομα που είναι δημιουργικά στην εύρεση τρόπων για να προσθέτουν στον δικό τους πλούτο, δύναμη και κύρος. Σύμφωνα με τον Baumol (1990), τα άτομα επιλέγουν να είναι επιχειρηματίες όταν ή επειδή η χρησιμότητά τους (από τον πλούτο, δύναμη και κύρος) μεγιστοποιείται με αυτόν τον τρόπο. Από την άλλη, τα άτομα των οποίων οι γονείς ήταν ή είναι επιχειρηματίες μπορεί πιθανότατα να γίνουν επειδή τους παρουσιάζεται η ευκαιρία.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η χρήση της προσέγγισης της αναγνώρισης ευκαιρίας, που προτείνεται από τον Venkataraman (1997), και αργότερα από τον Shane (2007), προσφέρει μια υπόσχεση για έναν ορισμό της έννοιας της επιχειρηματικότητας καθώς καταδεικνύει ότι το άτομο συνδυάζει και τα δύο, χαρακτηριστικά και συμπεριφορά για τον εντοπισμό και την εκμετάλλευση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας στο περιβάλλον. Η παραπάνω συζήτηση για τις προσεγγίσεις του προσδιορισμού των χαρακτηριστικών, της συμπεριφοράς και της αναγνώρισης της ευκαιρίας στον ορισμό της επιχειρηματικότητας καταδεικνύει την απουσία μιας καθολικής έννοιας της επιχειρηματικότητας, καθώς καμία προσέγγιση δεν αποτυπώνει την αληθινή και ολοκληρωμένη εικόνα.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η επιχειρηματικότητα είναι μια σύνθετη ιδέα που αγγίζει αρκετά επιστημονικά πεδία όπως π.χ. την Οικονομία, την Ψυχολογία, την Κοινωνιολογία και την Ανθρωπολογία. Σύμφωνα με τις παραπάνω προσεγγίσεις, υπάρχουν πολλοί ορισμοί της επιχειρηματικότητας, μερικοί από τους οποίους βλέπουν την επιχειρηματικότητα ως μια διαδικασία επιτυχημένης οργάνωσης και άλλοι ορίζουν την επιχειρηματικότητα ως δημιουργία νοοτροπίας και δεξιοτήτων. Ωστόσο, ο τελικός προορισμός του ορισμού της επιχειρηματικότητας είναι η δημιουργία ευκαιριών θέσεων εργασίας και η επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης (Barot, 2015) (Hessle & Naudé, 2017). Επιπρόσθετα, η επιχειρηματικότητα πρέπει να αξιοποιεί τεχνικό και δεξιοτεχνικό εργατικό δυναμικό και διευθυντικά ταλέντα (Barot, 2015) (Chang et al, 2015). Μπορεί να υποστηριχτεί ότι η επιχειρηματικότητα ορίζεται σε ένα σημείο. Οι Hessle & Naudé, 2017 περιγράφουν την επιχειρηματικότητα ως το σημείο τομής στα οικονομικά της ανάπτυξης.

Η θεωρία των Hessels & Naudé, 2017, υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα συνδέεται στενά με την αναγνώριση ευκαιριών και τονίζει τη σημασία της γνώσης και των δεξιοτήτων ως βασικής επιχειρηματικής ικανότητας. Οι Hessels & Naudé, 2017, τέλος, επεσήμαναν ότι η επιχειρηματική ικανότητα θα φέρει καινοτομία στην αγορά μέσω της διαδικασίας επιχειρηματικότητας και της μάθησης. Στο τέλος, η διαχείριση

της επιχειρηματικότητας θα δημιουργήσει βιωσιμότητα, προκειμένου να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη (Chen et al, 2018).

1.2 Επιχειρηματικότητα – Ιστορικά Δεδομένα

1.2.1 Οι απαρχές του εμπορίου.

Οι αρχικοί επιχειρηματίες ήταν έμποροι. Η πρώτη γνωστή περίπτωση ανθρώπων που εμπορεύονται αγαθά προέρχεται από τη Νέα Γουινέα γύρω στο 17.000 π.Χ., όπου οι γηγενείς αντάλλαξαν οψιανό, ένα μαύρο ηφαιστειακό γυαλί που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή αιχμών κυνηγιού για άλλα απαραίτητα αγαθά. Αυτοί οι πρώτοι επιχειρηματίες αντάλλαξαν ένα σύνολο αγαθών με ένα άλλο (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Στη συνέχεια, η γεωργία μέσω της γεωργικής επανάστασης άλλαξε την ιστορία της ανθρωπότητας, επιτρέποντας τον σχηματισμό σταθερών και όχι μεταναστευτικών πληθυσμών, και θέτοντας τα θεμέλια για να αυξηθούν οι ανθρώπινοι πληθυσμοί από 15 εκατομμύρια σε πάνω από 7 δισεκατομμύρια τις επόμενες χιλιετίες. Καθώς περισσότεροι άνθρωποι μετακόμισαν σε αυτές τις σταθερές κοινότητες, μια από τις πιο σημαντικές προόδους προέκυψε με την έλευση της εξειδίκευσης. Αντί κάθε φυλή να κυνηγά και να μαζεύει την τροφή της, διαφορετικά άτομα σε κάθε φυλή θα γίνονταν ειδικοί σε ορισμένα καθήκοντα όπως η γεωργία, το κυνήγι, η συλλογή, το ψάρεμα, το μαγείρεμα, η κατασκευή εργαλείων, η κατασκευή καταφυγίων ή η κατασκευή ρούχων.

Η σημασία της εξειδίκευσης σε διάφορα καθήκοντα (έναντι της αυτάρκειας σε όλα) κατέχει μέγιστη αξία, καθώς, αφού ορισμένα άτομα σε μια κοινότητα επικεντρώνονταν στη μια ή την άλλη δραστηριότητα, αυτό είχε ως συνέπεια να βελτιωθούν σημαντικά, επιταχύνοντας τον ρυθμό της καινοτομίας. Καθώς διαφορετικοί άνθρωποι γίνονταν καλύτεροι σε διαφορετικά καθήκοντα μέσω της εξειδίκευσης, μπορούσαν στη συνέχεια να ανταλλάσσουν μεταξύ τους τα διάφορα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζονταν, αυξάνοντας τα οφέλη για όλους (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Με τη βελτίωση των μεθόδων της γεωργίας, εμφανίστηκαν οι πρώτες κωμοπόλεις και πόλεις. Οι αξιόπιστες προμήθειες τροφίμων επέτρεψαν στους ανθρώπους να χτίσουν μόνιμα σπίτια και να εγκατασταθούν σε μια περιοχή. Καθώς οι οικισμοί αυξάνονταν σε μέγεθος, αναπτύχθηκαν νέοι κοινωνικοί θεσμοί όπως κέντρα λατρείας της θρησκείας, δικαστήρια, και αγορές. Η έλευση των πόλεων οδήγησε σε περαιτέρω εξειδίκευση, δημιουργώντας θέσεις εργασίας στην κατασκευή εργαλείων, την κεραμική, την ξυλουργική, την κατασκευή μαλλιού, και την τοιχοποιία, μεταξύ άλλων. Ο ειδικός δημιούργησε αντικείμενα πιο γρήγορα και πιο ποιοτικά από ό,τι κάθε οικογένεια φτιάχνει τα δικά της, αυξάνοντας το βιοτικό επίπεδο. (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Όταν τελείωσε η τελευταία Εποχή των Παγετώνων γύρω στο 8.000 π.Χ., οι πόλοι έλιωσαν, ανεβάζοντας τη στάθμη της θάλασσας και δημιουργώντας ένα χάσμα μεταξύ της Σιβηρίας και της Βόρειας Αμερικής. Αυτό το χάσμα δημιούργησε δύο ξεχωριστούς ανθρώπινους πολιτισμούς για σχεδόν 10.000 χρόνια, έως ότου οι Ευρωπαίοι εξερευνητές έφτασαν ξανά στην Αμερική τον 15ο αιώνα (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

1.2.2 Οι Πρώτες Πόλεις

Η εύφορη περιοχή της Μέσης Ανατολής, μεταξύ του Τίγρη και του Ευφράτη, είχε το σωστό μείγμα φυτών και ζώων για να διατηρήσει τα θεμέλια του πολιτισμού. Γύρω στο 4.000 π.Χ. οι άνθρωποι στην κεντρική Ασία εξημέρωσαν τα άλογα, δίνοντάς τους ένα σημαντικό πλεονέκτημα τόσο στις γεωργικές εργασίες, όσο και στον πόλεμο. Μέχρι το 3.000 π.Χ., οι πρώτοι οικισμοί και πόλεις σχηματίστηκαν στη Σουμερία (σημερινό Ιράκ). Κατά τη διάρκεια αυτού του χρονικού πλαισίου, η πόλη Ουρούκ στις όχθες του ποταμού Ευφράτη φιλοξενούσε 50.000 ανθρώπους σε έναν χώρο που προηγουμένως θα υποστήριζε μόνο έναν κυνηγό-τροφοσυλλέκτη. Οι άνθρωποι είχαν γίνει πολύ πιο αποτελεσματικοί στην παραγωγή της τροφής και της ενέργειας που ήταν απαραίτητη για την υποστήριξη των κοινοτήτων τους (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Οι ανθρώπινοι πολιτισμοί άρχισαν να ξεπηδούν κοντά σε ποτάμια όπως ο Νείλος, ο Τίγρης και ο Ευφράτης, ο Ινδός και ο Κίτρινος και ο Γιανγκτζέ. Στις πρώτες πόλεις, η γραφή αναπτύχθηκε για να παρακολουθεί τις καλλιέργειες. Την περίοδο αυτή αναπτύχθηκαν οι πρώτοι στρατοί και σχηματίστηκαν οι πρώτες κυβερνήσεις των πόλεων. Οι αγροτικοί οικισμοί είχαν βάλει την ανθρωπότητα σε μια ταχέως αναπτυσσόμενη πορεία προς την πνευματική και επιστημονική πρόοδο. Οι εμπορικές διαδρομές επιτρέπουν

τη διάδοση ιδεών και μιμιδίων (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Σύντομα ξεπήδησαν εμπορικοί δρόμοι μεταξύ των νέων πόλεων. Τα γαϊδούρια, τα άλογα και οι καμήλες επέτρεψαν τα εμπορικά καραβάνια μεταξύ των πολιτισμών, μεταφέροντας αγαθά και ιδέες. Τα πλοία κατασκευάστηκαν για να μεταφέρουν εμπόριο στις θάλασσες. Σύντομα σχηματίστηκαν δίκτυα και κόμβοι και εμφανίστηκαν πιο περίπλοκες δομές. Μεγάλες Πυραμίδες χτίστηκαν στο Κάιρο. Ναοί χτίστηκαν στη Σουμερία. Γύρω στο 2000 π.Χ. ανακαλύφθηκε ο σίδηρος, που οδήγησε σε πρόοδο στον πόλεμο και σε μερικούς πολύ ταραχώδεις αιώνες. Γύρω στο 600 π.Χ. άνθρωποι πολεμιστές με σιδερένια όπλα έφιπποι οδήγησαν στη δημιουργία αυτοκρατοριών. Μεταξύ 500 π.Χ. και 117 μ.Χ. οι μικρές πόλεις μετατράπηκαν σε Περσική Αυτοκρατορία, Αυτοκρατορία του Αλεξάνδρου, Κινεζική Αυτοκρατορία Χαν και Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία με πολύπλοκα πολιτικά συστήματα, και φιλοσοφίες, και πεποιθήσεις. Ο Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός, ο Ινδουισμός, ο Βουδισμός και το Ισλάμ σχηματίστηκαν και έγιναν οι πέντε κύριες θρησκείες του κόσμου μεταξύ 1300 π.Χ. και 600 μ.Χ. (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

Οι εμπορικοί δρόμοι διευρύνθηκαν. Το αλάτι από την Αφρική έφτασε στη Ρώμη, το ρύζι ταξίδεψε από την Κίνα στην Ασία και τα μυστικά της κατασκευής χαρτιού μεταφέρθηκαν από την Κίνα στην Ευρώπη. Άραβες έμποροι έφεραν καφέ, λεμόνια και πορτοκάλια στην Ευρώπη για πρώτη φορά. Γύρω στο 800 μ.Χ. ανακαλύφθηκε η πυρίτιδα στην Κίνα, όταν ο άνθρακας και το θείο συνδυάστηκαν με νιτρικό κάλιο. Γύρω στο έτος 1200, ένας Ιταλός έμπορος ονόματι Λεονάρντο Φιμπονάτσι έφερε το τυπικό σύστημα αριθμών που εξακολουθούμε να χρησιμοποιούμε σήμερα από την Αραβία στην Ευρώπη. Χωρισμένες από τον υπόλοιπο κόσμο, οι αυτοκρατορίες των Αζτέκων, των Μάγια και των Ίνκας είχαν σχηματιστεί στην Αμερική. Ξεκινώντας το 1492, τα ταξίδια του Κολόμβου συνέδεσαν την Ευρώπη και την Αμερική, φέρνοντας όπλα, άλογα και ασθένειες. Με τη σημασία του εμπορίου στον Ατλαντικό, η ισχύς θα μετατοπιστεί προς τη Δύση τους επόμενους αιώνες καθώς οι Ευρωπαίοι αποίκησαν και έθεσαν τα θεμέλια για έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Η επανασύνδεση των ημισφαιρίων σηματοδότησε μια σημαντική καμπή για το είδος μας (The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age, 2022).

1.2.3 Η εφεύρεση του χρήματος

Το πρώιμο εμπόριο συνίστατο σε ανταλλαγές (το ένα αγαθό για το άλλο). Αν ο Πέτρος είχε είκοσι αγελάδες και ο Δαυίδ ογδόντα κότες, και εφόσον ο Πέτρος και ο Δαυίδ συμφωνούσαν ότι μια αγελάδα άξιζε τέσσερις κότες, τότε η εμπορική συναλλαγή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Το πρόβλημα με το σύστημα ανταλλαγής, ωστόσο, ήταν ότι για να πραγματοποιηθεί μια εμπορική συναλλαγή έπρεπε να θέλει το ένα μέρος αυτό που είχε το άλλο μέρος. Αυτές οι «συμπτώσεις επιθυμιών» συχνά δεν συνέβαιναν. Έτσι, οι απαιτήσεις των αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων και του εμπορίου δημιούργησαν ένα χρηματικό σύστημα. Τα ασημένια δαχτυλίδια ή ράβδοι πιστεύεται ότι χρησιμοποιούνταν ως χρήματα στο Αρχαίο Ιράκ πριν από το 2000 π.Χ. Οι πρώτες μορφές χρημάτων (που ονομάζονται είδη) θα ήταν συχνά εμπορεύματα όπως κοχύλια, φύλλα καπνού, μεγάλοι στρογγυλοί βράχοι ή χάντρες. Ενώ το χρηματικό σύστημα είχε ακόμη πολλή εξέλιξη (δεν υπήρχαν ακόμη πίστωση και χαρτονομίσματα), η εφεύρεσή του πριν από τέσσερις χιλιάδες χρόνια ήταν ζωτικής σημασίας για τον κόσμο που ζούμε σήμερα. Η χρήση του χρήματος, ενός αποδεκτού μέσου αποθήκευσης αξίας και δυνατότητας ανταλλαγής, έχει βελτιώσει σημαντικά τον κόσμο μας, τις ζωές μας, τις δυνατότητές μας και το μέλλον μας **(The Early Entrepreneurs, 2022).**

Μέχρι το έτος 1100, το πολιτιστικό σύστημα που επικρατούσε στον Δυτικό Κόσμο ήταν η φεουδαρχία. Ήταν ένας κόσμος βασιλιάδων και αρχόντων, υποτελών και δουλοπάροικων, βασιλείων και φέουδων. Το εμπόριο μεγάλων αποστάσεων επεκτεινόταν και ανακαλύφθηκαν νέοι κόσμοι από ξένα μπαχαρικά, ανατολίτικοι θησαυροί και πολυτελή μετάξια. Τριακόσια πενήντα χρόνια αργότερα, αφού ξεπέρασε τον Μαύρο Θάνατο και τον Εκατονταετή Πόλεμο, η Ευρώπη αναδύθηκε επεκτείνοντας το εμπόριο σε νέα επίπεδα και χτίζοντας τα θεμέλια για την έναρξη της ανταγωνιστικής οικονομίας της αγοράς που επικράτησε και κυριαρχεί έως σήμερα **(The Early Entrepreneurs, 2022).**

1.2.4 Η δημιουργία των αγορών

Με μια πληθυσμιακή έκρηξη που ξεκίνησε γύρω στο 1470, οι πόλεις, οι αγορές και ο όγκος του εμπορίου αυξήθηκαν. Η τραπεζική, που ξεκίνησε αρχικά από τους Αρχαίους Μεσοποτάμιους, αναπτύχθηκε σε υψηλό βαθμό και πολυπλοκότητα. Το σύστημα της συντεχνίας επεκτάθηκε και η ιδέα ότι μια επιχείρηση ήταν μια απρόσωπη οντότητα με ξεχωριστή ταυτότητα από τον ιδιοκτήτη της άρχισε να επικρατεί **(The Early Entrepreneurs, 2022).**

Οι εισαγωγές αργύρου από τον νέο κόσμο οδήγησαν σε διευρυμένο εμπόριο και οι λογιστές δημιούργησαν τυποποιημένες αρχές για την παρακολούθηση των λογαριασμών μιας εταιρείας με βάση τις λογιστικές προκαταβολές του Luca Pacioli. Οι πρώτοι επιχειρηματίες, που ονομάζονταν έμποροι και εξερευνητές, άρχισαν να αντλούν κεφάλαια, να αναλαμβάνουν κινδύνους και να τονώνουν την οικονομική ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός είχε αρχίσει. Στις αρχές της ιστορίας του καπιταλισμού, η ιδέα του νομισματικού κέρδους αποφεύγονταν και θεωρούνταν ντροπιαστική από πολλούς. Η πρακτική της τοκογλυφίας, επιβολής τόκων δανείων, απαγορεύτηκε από τη Χριστιανική Εκκλησία. Οι δουλειές ανατέθηκαν από την παράδοση και την κάστα. Η καινοτομία καταπνίγηκε και η αποτελεσματικότητα καταπνίγηκε βίαια, μερικές φορές με τιμωρία τον θάνατο (History of entrepreneurship, 2019)

Στην Αγγλία του δέκατου έκτου αιώνα, όταν πρωτοεμφανίστηκε η μαζική παραγωγή στην υφαντική βιομηχανία, οι συντεχνίες διαμαρτυρήθηκαν. Ένα αποτελεσματικό εργαστήριο που περιείχε διακόσιους αργαλειούς και κρεοπώλες και αρτοποιούς για τους εργάτες κηρύχτηκε εκτός νόμου από τον Βασιλιά με το πρόσχημα ότι μια τέτοια αποτελεσματικότητα μείωνε τον αριθμό των διαθέσιμων θέσεων εργασίας. Στους κατασκευαστές καινοτόμων κουμπιών πουκαμίσων στη Γαλλία, στα τέλη του 1600, επιβλήθηκαν πρόστιμα, ενώ η εισαγωγή υφασμάτων με εμπριμέ τσίτι κόστισε τη ζωή σε 16.000 ανθρώπους. Ο κόσμος θα έβλεπε σύντομα, ωστόσο, ότι η καινοτομία ήταν γενικά ένα πολύ καλό χαρακτηριστικό, που βελτίωνε το επίπεδο ζωής και ότι η αποτελεσματικότητα ήταν μια πορεία προς ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Όπως λέει ο Robert L. Heilbroner στο The Worldly Philosophers, «Η προκαπιταλιστική εποχή γέννησε το τυπογραφείο, τη χαρτοποιία, τον ανεμόμυλο, το μηχανικό ρολόι, τον χάρτη και μια σειρά από άλλες εφευρέσεις. Η ίδια η ιδέα της εφεύρεσης επικράτησε. Ο πειραματισμός και η καινοτομία αντιμετωπίστηκαν για πρώτη φορά με φιλικό μάτι»

1.2.5 Η Βιομηχανική Εποχή

Η Βιομηχανική Εποχή ξεκίνησε πραγματικά το 1712 με την εφεύρεση της ατμομηχανής του Thomas Newcomen στο Ντέβον της Βρετανίας. Αλλά μόλις το 1763 η ατμομηχανή του James Watt επέτρεψε πραγματικά την κίνηση των πραγμάτων, επιτρέποντας την εργασία να γίνει μέσω της κίνησης των εμβόλων και όχι της κίνησης των μυών. Μέχρι τη στιγμή του θανάτου του Άνταμ Σμιθ το 1790, η εκκολαπτόμενη Βιομηχανική Επανάσταση είχε ήδη σηκώσει το κεφάλι της. Τα αποτελέσματα της Αναγέννησης του ουμανιστικού κινήματος και της εστίασης του Διαφωτισμού στην επιστήμη και τον εμπειρισμό θα μεταφραστούν στην έναρξη ενός κινήματος που θα επηρέαζε τον κόσμο, όπως κανένα πριν από αυτό. Ήταν αυτή η επανάσταση —συχνά βρώμικη, σκληρή και ίσως αδυσώπητη— που ώθησε τις σκέψεις του κομμουνισμού και δημιούργησε βαρόνους ληστών και βιομηχανικούς τιτάνες. Ήταν, ωστόσο, αυτή η ίδια επανάσταση που οδήγησε στην ανάπτυξη των καινοτομιών, της τεχνολογίας και του βιοτικού επιπέδου που έχουμε σήμερα (History of entrepreneurship, 2019).

Από τη Βιομηχανική Επανάσταση προέκυψε η έννοια της μαζικής παραγωγής και των οικονομιών κλίμακας. Το μεγαλείο, τα καταπιστεύματα και η κάθετη ολοκλήρωση έγιναν το κλειδί για τον πλούτο εκείνη την εποχή. Ήταν ο Andrew Carnegie και ο J. P. Morgan στο ατσάλι, ο John D. Rockefeller και ο Frank Kenan στο λάδι και ο Henry Ford στα αυτοκίνητα. Ενώ ορισμένοι από αυτούς τους τιτάνες είχαν αμφισβητήσιμη ηθική, κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι ήταν καινοτόμοι, σφυρηλάτησαν συμμαχίες, ανέπτυξαν νέους τρόπους επιχειρηματικής δραστηριότητας, και δημιούργησαν αποτελεσματικότητα σε όλους τους κλάδους. Ήταν ο συνδυασμός ενέργειας και κινητήρα που απελευθέρωσε τον άνθρωπο από τους περιορισμούς της μυϊκής δύναμης, κάνοντας τον κόσμο του Ατλαντικού τη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη και θέτοντας τα θεμέλια για την ατμομηχανή, τη μηχανή εσωτερικής καύσης, το αυτοκίνητο και την ανακάλυψη του πετρελαίου. Ο τηλέγραφος και το τηλέφωνο συνέδεσαν την ανθρωπότητα σε όλον τον κόσμο. Με ρεύμα φωτίστηκε η νύχτα. Ενώ απαιτούνται κρίσιμοι θεσμοί διακυβέρνησης για την αποτελεσματική λειτουργία του καπιταλισμού, το σύστημα της αγοράς υπήρξε μία από τις πιο σημαντικές καινοτομίες στην ιστορία της ανθρωπότητας (History of entrepreneurship, 2019).

Η Βιομηχανική Επανάσταση, όπως εκφράστηκε μέσα από δύο περιόδους, επηρέασε τη δομή της οικονομίας και της κοινωνίας ανατρέποντας παραδοσιακούς κοινωνικούς ρόλους, σχέσεις, και την κοινωνική συνοχή. Τα βασικά χαρακτηριστικά της εντοπίζονται στον μετασχηματισμό της αστικής τάξης σε βιομηχανική τάξη κεφαλαιοκρατών, στην ισχυροποίηση της αστικής τάξης, στη διαμόρφωση μια νέας τάξης των επιχειρηματιών και στη συγκρότηση της βιομηχανικής τάξης. Η επιχειρηματικότητα έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο στην εκβιομηχάνιση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1750-1914 με διαφορετικούς, όπως είναι λογικό, ρυθμούς στις διάφορες χώρες της Ευρώπης με την Αγγλία να ηγείται αυτής. Η μετεξέλιξη των μικρών βιοτεχνιών και οι δραστηριότητες της εξόρυξης και της εκμετάλλευσης των ορυκτών καυσίμων ήταν πολύ σημαντικές, διότι πυροδότησαν την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας με τη χρήση τους ως πηγές ενέργειας και ως πηγή πρώτης ύλης για τη λειτουργία του κατασκευαστικού κλάδου. Αυτές είναι δραστηριότητες που αρχικά ανέλαβαν μικροί έμποροι και βιοτέχνες οι οποίοι στο πρώτο στάδιο επένδυσαν λίγους πόρους με απώτερο σκοπό να κερδίσουν αρκετά. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνέβαλε ένα ευνοϊκό θεσμικό πλαίσιο, όπου υπήρχε, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη παραγωγή πλούτου, και κατ' επέκταση την επένδυσή του (History of entrepreneurship, 2019).

1.2.6 Η 3η & 4η Βιομηχανική Επανάσταση

Οι Porter & Heppelmann (2014) διέκριναν τρεις βασικές περιόδους στην επονομαζόμενη «3η Βιομηχανική επανάσταση», οι οποίες αποτέλεσαν την προετοιμασία, τρόπον τινά, για την έλευση της σύγχρονης τεχνολογικής περιόδου που σηματοδοτεί η 4η Βιομηχανική Επανάσταση. Η Πρώτη περίοδος των τεχνολογιών Πληροφορικής, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1960 και του 1970, χαρακτηρίστηκε από την αυτοματοποίηση των δραστηριοτήτων της αλυσίδας παραγωγής, από την επεξεργασία των παραγγελιών και την πληρωμή των λογαριασμών μέχρι τον προγραμματισμό των πόρων παραγωγής (Porter & Heppelmann, 2014). Υπήρξε τεράστια αύξηση της παραγωγικότητας των δραστηριοτήτων, καθώς η ποσότητα των νέων δεδομένων, που μπορούσαν να αναλυθούν σε κάθε δραστηριότητα, ήταν πολύ μεγαλύτερη. Κατά αυτόν τον τρόπο, επήλθε ραγδαία τυποποίηση των διαδικασιών σε επίπεδο επιχειρήσεων. Στη συνέχεια, τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 με την ανάπτυξη του Διαδικτύου τροφοδοτήθηκε το δεύτερο στάδιο του μετασχηματισμού, και επέτρεψε τον συντονισμό και την ολοκλήρωση μεταξύ των επιμέρους δραστηριοτήτων με εξωτερικούς προμηθευτές, κανάλια, και πελάτες, ενώ επίσης επέτρεψε την ανάπτυξη διεθνών κατανεμημένων αλυσίδων εφοδιασμού.

Τα πρώτα δύο στάδια είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας σε πολλούς κλάδους της οικονομίας στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, κυρίως, όμως, μετέβαλαν τις αλυσίδες αξίας. Τουναντίον, δεν επέφεραν βασικές αλλαγές στα παραγόμενα προϊόντα. Το τρίτο στάδιο είναι υπεύθυνο για τον θεαματικό μετασχηματισμό των ίδιων των προϊόντων καθώς ενσωματώθηκαν σε αυτά οι τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Porter & Heppelmann, 2015). Τα συγκεκριμένα ενσωματωμένα συστήματα και αισθητήρες, οι επεξεργαστές, το λογισμικό και η διασυνδεσιμότητα μεταξύ των αγαθών, σε άμεση συσχέτιση με τις συμπληρωματικές τεχνολογίες (π.χ. υπολογιστικό νέφος) δημιουργούν νέα δεδομένα στην ανάπτυξη και τη λειτουργικότητα των προϊόντων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, προκύπτουν μεγάλα σύνολα δεδομένων (big data) τα οποία οδηγούν σε νέες δυνατότητες αξιοποίησης, στα πεδία του σχεδιασμού, μάρκετινγκ, διανομής προϊόντων κ.ά. (Αγγελάκης, Α. 2019).

Στον 21ο αιώνα, η «4η Βιομηχανική επανάσταση» αποτελεί το αποτέλεσμα της ενοποίησης και συνάθροισης των συγκεκριμένων τεχνολογιών π.χ. της Τεχνητής Νοημοσύνης, της Νανοτεχνολογίας, της Φωτονικής, των προηγμένων υλικών, της Βιοτεχνολογίας, της μικρο-νανο ηλεκτρονικής, της Πληροφορικής, καθώς και της από κοινού εφαρμογής τους στους τομείς της οικονομίας. Οι αλλαγές που θα ακολουθήσουν πρόκειται να επηρεάσουν όχι με τον ίδιο τρόπο την παγκόσμια οικονομία και φυσικά θα έχουν επίδραση σε επίπεδο ατόμων, επιχειρήσεων και επιμέρους οικονομιών, καθώς και σε επίπεδο κοινωνικών λειτουργιών (π.χ. οικονομική ανάπτυξη, παιδεία, αξιόπιστη χρήση της τεχνολογίας). Είναι γνωστό ότι οι τεχνολογικές και κοινωνικο-οικονομικές επαναστάσεις δεν οδηγούν αυτόματα και συμμετρικά στη λεγόμενη τεχνολογική διάχυση στην οικονομία και στους κλάδους (Marx, 1859). Κατά τον ίδιο τρόπο, η ψηφιοποίηση δημιουργεί νέα δεδομένα, νέους τομείς και περιεχόμενα εργασίας, γεγονός που σημαίνει ότι θα έχει μια μετασχηματιστική επίδραση στο μέλλον της εργασίας κατά τις επόμενες δεκαετίες. Η εφαρμογή τεχνολογιών που συνδυάζουν την αυξανόμενη υπολογιστική ισχύ, τα μεγάλα σύνολα δεδομένων (big data), τη διείσδυση και την εξάπλωση του Διαδικτύου των Πραγμάτων, την Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) και όλες τις σχετικές εφαρμογές (π.χ. πλατφόρμες και πολυμερείς αγορές) αναμένεται να μεταβάλλουν ριζικά το είδος των θέσεων εργασίας που θα είναι διαθέσιμες στο μέλλον, και παράλληλα θα προκαλέσουν ατομικές και κοινωνικές

ανακατατάξεις που θα έχουν ως συνέπεια μεγαλύτερη εργασιακή ανασφάλεια, αυξανόμενη ανισότητα και φαινόμενα «τεχνολογικής ανεργίας». (Αγγελάκης, Α. 2019).

1.3 Η Σύγχρονη Επιχειρηματικότητα

1.3.1 Η διαμόρφωση της σύγχρονης επιχειρηματικότητας

Τα τελευταία χρόνια, η επιχειρηματικότητα έχει επανεμφανιστεί ως σημαντικό συστατικό το οποίο υπογραμμίζει την αξία της οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Η αναδιάρθρωση της οικονομίας των ΗΠΑ από μια βιομηχανική οικονομία σε μια οικονομία βασισμένη στην επιχειρηματικότητα βρίσκεται σε καλό δρόμο. Επιχειρηματικές εταιρείες (νέες και καινοτόμες εταιρείες) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της μετάβασης και συνιστούν την κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης για πάνω από μια δεκαετία. Η συντριπτική πλειονότητα όλων των επιχειρήσεων στις ΗΠΑ είναι μικρές και αποτελούν ρεκόρ κάθε χρόνο οι πολλές νέες εταιρείες που ξεκινούν. Οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις συμβάλλουν σημαντικά στην παραγωγή του ιδιωτικού τομέα, απασχόλησης, στην καθαρή δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στις καινοτομίες. Πολλές από τις νέες εταιρείες είναι οι δημιουργοί και οι ηγέτες νέων βιομηχανιών. Οι περισσότερες εταιρείες που δημιουργούν θέσεις εργασίας αναπτύσσονται γρήγορα και δημιουργούν δυσανάλογη ποσότητα καινοτομιών, διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και νέων τεχνολογιών. Τα στοιχεία δείχνουν ότι η τάση προς μια επιχειρηματική κοινωνία είναι επιταχυνόμενη (Wong et al., 2005).

Οι μικρές επιχειρήσεις είναι σημαντικές για τη δυναμικότητα της οικονομίας, την απασχόληση, την ανάπτυξη και τη δημιουργία πλούτου για όλες σχεδόν τις παγκόσμιες οικονομίες (Craig et al, 2003). Η Ευρώπη είναι από αυτήν την άποψη σίγουρα πιο επιχειρηματική από ό,τι η Ευρώπη τις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Ωστόσο, οι ευρωπαϊκές οικονομίες παραμένουν σε σημαντικό βαθμό λιγότερο επιχειρηματικές από άλλες παγκόσμιες οικονομίες. Στην πραγματικότητα, η παγκόσμια οικονομία έχει γενικά γίνει πιο επιχειρηματική από τις ευρωπαϊκές οικονομίες (Audrestch, 2006, έρευνες του Global Entrepreneurship Monitor, GEM). Σύμφωνα με τον Erkki Liikanen (2003) (Μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αρμόδιας για τις πληροφορίες για τις επιχειρήσεις και την κοινωνία), «Η Ευρώπη υποφέρει από έλλειμμα επιχειρηματικότητας σε σύγκριση με τις ΗΠΑ». Η ισχυρή πρόσφατη οικονομική ανάπτυξη της αμερικανικής οικονομίας οφείλεται εν μέρει στην επιχειρηματική δραστηριότητα που σχετίζεται με τη δημιουργία εταιρειών που βασίζονται στη γνώση. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες μπορεί να ωφεληθούν από την ανάπτυξη παρόμοιας οικονομικής στρατηγικής που βασίζεται κυρίως σε μεγαλύτερη επιχειρηματική ένταση στους τομείς της καινοτομίας.

Η έλλειψη επιχειρηματικού κεφαλαίου οδηγεί στο ευρωπαϊκό παράδοξο: υψηλό επίπεδο επενδύσεων στη γνώση με φτωχά αποτελέσματα όσον αφορά την ανάπτυξη και τη μείωση της ανεργίας (Audretsch, 2007β). Επιπλέον, το χάσμα στην παραγωγικότητα μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ γίνεται πιο βαθύ. Επιπρόσθετα, σχετικές μελέτες προβλέπουν ότι η ευρωπαϊκή συμβολή στην παγκόσμια παραγωγή θα μειωθεί λόγω της κάλυψης της διαφοράς των αναδυόμενων οικονομιών της Ασίας (IFRI, 2002). Με την τόνωση του πνεύματος της επιχειρηματικότητας, η Ευρώπη μπορεί να ενισχύσει την οικονομική της θέση.

Πολλές μακροοικονομικές και θεσμικές αιτίες μπορούν να εξηγήσουν τις διαφορές σε επιχειρηματική ένταση μεταξύ χωρών και περιοχών. Αυτές περιλαμβάνουν οικονομική ανάπτυξη, επίπεδο ανάπτυξης, ποσοστό ανεργίας, ανάπτυξη και λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος, ένταση διοικητικών εμποδίων, συγκεκριμένες πόλεις της αγοράς εργασίας, φορολογία αυτοαπασχόλησης, νομικές συνέπειες της αποτυχίας της εταιρείας, το επιχειρηματικό πνεύμα και τη συλλογική αντίληψη αποτυχίας της εταιρείας. Όπως παρατηρεί η Audrestch (2007b, σελ. 69), «Τα εμπόδια στην επιχειρηματικότητα μπορεί να εμποδίσουν την επιχειρηματικότητα της διάχυσης της γνώσης. Τέτοια εμπόδια ποικίλλουν, από νομικούς περιορισμούς και εμπόδια στην ύπαρξη και διαθεσιμότητα χρηματοδότησης πρώιμου σταδίου μέχρι την κοινωνική και θεσμική παράδοση η οποία μπορεί να αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα, αλλά και ένα στίγμα που συνδέεται με την αποτυχία επιχειρηματικών προσπαθειών.

Η ικανότητα μιας οικονομίας να παράγει επιχειρηματική συμπεριφορά διαμορφώνεται από την έκταση της υποκείμενης επιχειρηματικότητας του κεφαλαίου. Αυτό το σύνολο αιτιών, που επηρεάζει την επιχειρηματικότητα του κεφαλαίου, έχει να κάνει με αυτό που ο Baumol αναφέρει σε ένα άρθρο του 1990 ως κανόνες του παιχνιδιού, δηλαδή τη δομή της ανταμοιβής στην οικονομία (Baumol, 1990). Επισημαίνει ότι ορισμένες κοινωνίες ιστορικά ευνόησαν μάλλον δυσμενείς δομές ανταμοιβής για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Αυτές οι δομές εκτρέπουν τις εθνικές ή τοπικές ελίτ από την άσκηση της

επιχειρηματικής λειτουργίας και αποδεικνύονται έμμεσα επιβλαβείς για τη διάδοση της τεχνικής προόδου (αρχαία Ρώμη με την αξιοποίηση του πολιτικού γραφείου, μεσαιωνική Κίνα με το σύστημα των μανταρίνων και ούτω καθεξής). Κατά την πρόσφατη περίοδο, αυτές οι δομές μάς επιτρέπουν να κατανοήσουμε την «απαγκίστρωση» ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών σε σχέση με τη διαφορά μεταξύ μιας επιχειρηματικής κοινωνίας που αγκαλιάζει την ιδιωτική πρωτοβουλία και μιας κοινωνίας μισθών που αυξάνει το κόστος ευκαιρίας που σχετίζεται με την ανάληψη νέων εγχειρημάτων.

Η απόφαση που λαμβάνει το άτομο να γίνει επιχειρηματίας είναι κυρίως απόφαση κατανομής του ανθρώπινου κεφαλαίου κάποιου που εξισορροπεί μια ευκαιρία επιχειρηματικότητας με κάποιο κόστος με προοπτική ανταμοιβής (οικονομική, συμβολική – κοινωνική θέση, και ψυχολογική). Η μικροοικονομική απόφαση να μπει κάποιος στην επιχειρηματικότητα επιτρέπει την προσέγγιση της επιχειρηματικότητας με όρους επαγγελματικής επιλογής. Από την άποψη της αγοράς εργασίας, η απόφαση για τη σύσταση μιας νέας εταιρείας μπορεί να θεωρείται ως επιλογή αυτοαπασχόλησης, δηλαδή εναλλακτική λύση έναντι των μισθωτών ή της θέσης ανέργου. Σε μια επιχειρηματική κοινωνία για τους μισθωτούς δεν είναι εγγυημένη η εργασιακή ασφάλεια ή η οικονομική σταθερότητα λόγω της συμπεριφοράς των εργοδοτών να μειώνουν το κόστος εργασίας μέσω των απολύσεων. Από την άλλη, μια ευέλικτη αγορά εργασίας μπορεί να ενθαρρύνει τα άτομα να αναλάβουν νέες επιχειρήσεις λόγω του θετικού σήματος για τους μελλοντικούς εργοδότες, ακόμη και αν η εταιρεία αποτυγχάνει. Αντιθέτως, σε μια υπερβολικά άκαμπτη αγορά εργασίας όπου επικρατεί ο στιγματισμός της επιχειρηματικότητας, η πιθανότητα επιχειρηματικής αποτυχίας αποθαρρύνει ορισμένους καταρτισμένους και έμπειρους υπαλλήλους να εκτιμήσουν το ανθρώπινο δυναμικό τους ως επιχειρηματίες.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες οι άνεργοι άνθρωποι αποτελούν μεγάλο ποσοστό στον πληθυσμό των νέων επιχειρηματιών. Το ποσοστό των άνεργων νέων επιχειρηματιών είναι υψηλό λόγω της χαμηλής τάσης για ίδρυση εταιρείας, όταν απασχολείται ή εγγράφεται ως φοιτητής. Αν συγκρίνουμε τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η Γαλλία έχει χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα, το Ηνωμένο Βασίλειο μεσαία, και στις ΗΠΑ παρατηρείται μια υψηλή επιχειρηματική δραστηριότητα. Αυτό το κενό αντανακλά την παραδοσιακή αντίθεση μεταξύ μιας μισθωτής κοινωνίας και μιας επιχειρηματικής κοινωνίας η οποία ενθαρρύνει την απασχόληση μέσω της επιχειρηματικότητας. Αν λάβουμε υπόψη την Περίοδο 2000-03, η μέση συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα (ΣΕΑ) ποικίλλει από 4.35% για τη Γαλλία σε 6.6% για το Ηνωμένο Βασίλειο και 12.7 % για τις ΗΠΑ (GEM, 2004).

Γιατί θα ήταν επιθυμητό να υπάρχουν περισσότεροι επιχειρηματίες; Για να απαντηθεί αυτό ερώτημα λαμβάνονται υπόψη οι διαρθρωτικές αλλαγές, η ποικιλία κινήτρων και η νέα ρύθμιση στην αγορά εργασίας, όπως επίσης ένα ποσοστό επιχειρηματιών (κυρίως αυτοαπασχολούμενοι) που μπορεί να μην θεωρούνται ως καινοτόμοι με την έννοια του Schumpeter. Ωστόσο, σύμφωνα με την Ingrid Verheul και τον André Van Stel, τρία θετικά αποτελέσματα μπορούν να βρεθούν στην οικονομική βιβλιογραφία. Η επιλογή ως απόφαση που ευθύνεται για την επιβίωση του δυνατότερου (survival of the fittest), η επίδραση του εύρους κ.λπ. που τονίζει την ποικιλομορφία των προϊόντων, εξασφαλίζοντας ευκαιρίες για σταδιακές καινοτομίες και νέες εκδόσεις προϊόντων (spillovers effect), και το συμπληρωματικό αποτέλεσμα που επιτρέπει ένα άμεσο θετικό αποτέλεσμα ευημερίας μέσω της καλύτερης αντιστοίχισης μεταξύ της προσφοράς αγαθών με την αυξανόμενη ζήτηση σε ποικιλία. Κάποιος μπορεί να αναρωτηθεί αν όλοι οι επιχειρηματίες έχουν την ίδια απόδοση σε αυτό κατ' αντιστοιχία. Η διαφοροποίηση μεταξύ των επιχειρήσεων διακρίνεται σύμφωνα με τα κριτήρια:

1. της ηλικίας,
2. της εκπαίδευσης, και
3. του φύλου.

Λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας, φαίνεται να αναδεικνύει ενδιαφέροντα μοτίβα. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι μεγαλύτερης ηλικίας και πιο μορφωμένοι επιχειρηματίες είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ οι νεότεροι επιχειρηματίες είναι πιο σημαντικοί στις αναπτυγμένες χώρες.

Στο ίδιο πνεύμα, σύμφωνα με τους Jean Bonnet και Pascal Cussy, η ανεπαρκής εμπλοκή νεότερων μορφωμένων ατόμων και ιδιαίτερα της γαλλικής ελίτ –για παράδειγμα, μεταπτυχιακοί φοιτητές από τις «Grandes Ecoles»– στην επιχειρηματικότητα είναι κρίσιμη για την οικονομική ανάπτυξη στην περίπτωση της Γαλλίας. Αυτή η ανεπαρκής εμπλοκή μπορεί να εξηγηθεί από την ύπαρξη μη ανακτήσιμων δαπανών για αυτόν τον τύπο πληθυσμού και συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ανεπάρκεια του επιχειρηματικού κεφαλαίου που περιγράφει ο Audretsch. Τα μεγαλύτερα ταλέντα κάνουν αίτηση για άνετες θέσεις ως στελέχη, ως δημόσιοι υπάλληλοι ή εργάζονται σε δημόσιες επιχειρήσεις με ελκυστικές μισθολογικές εξελίξεις. «Καλύτερα πληρωμένα (μέλη των πέντε κύριων κρατικών φορέων), έχουν μεγαλύτερη εκτίμηση από άλλους

δημόσιους υπαλλήλους, και διατηρούν αυτό το πλεονέκτημα μέχρι το τέλος της καριέρας τους» (Lebègue και Walter, 2008). Και καθώς τα καινοτόμα έργα απαιτούν μεγάλο χρονικό διάστημα για ολοκλήρωση, συνεπάγονται, επίσης, τον κίνδυνο μεγαλύτερης υποτίμησης του ανθρώπινου κεφαλαίου, όταν το έργο αποτύχει. Σε αυτήν την περίπτωση, υπάρχει μεγαλύτερο μη ανακτήσιμο κόστος για πτυχιούχους που έχουν πειραματιστεί με την επιχειρηματικότητα, που έχουν γνωρίσει την αποτυχία, γεγονός που μειώνει την τάση να ξεκινήσει ένα έργο για αυτόν τον τύπο του πληθυσμού.

Οι Dieter Bögenhold και Uwe Fachinger (Κεφάλαιο 3) αμφισβητούν τη μοναχική αυτοαπασχόληση στη Γερμανία. Χρησιμεύει ως βαλβίδα μιας πίεσης στην αγορά εργασίας ή πρέπει να θεωρηθεί πιο θετικά ως νέα επιλογή στον κλασικό καταμερισμό εργασίας με τον οποίο ένας αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων βρίσκει νέα αυτοδυναμία και εργασιακή σταθερότητα; Εντοπίζονται διαρθρωτικές αλλαγές καθώς επίσης αλλαγές στη ρύθμιση της αγοράς εργασίας και αλλαγές στους κανονισμούς του κράτους πρόνοιας που «διευκολύνουν τις επιχειρήσεις να αναθέτουν θέσεις εργασίας σε εξωτερικούς συνεργάτες και να κάνουν επιχειρήσεις με τα ίδια άτομα με τους ελεύθερους επαγγελματίες;». Παρ' όλα αυτά, η κατηγορία της αυτοαπασχόλησης αντανακλά, επίσης, διαρθρωτικές αλλαγές εντός μιας οικονομίας και κοινωνίας και την εμφάνιση νέων καινοτόμων επαγγελμάτων τα οποία μπορούν να λειτουργούν, επίσης, μέσω ανεξάρτητων δραστηριοτήτων ή μικροεπιχειρήσεων. Ο αυτοαπασχολούμενος είναι ετερογενής και οι μονοαιτιώδεις εξηγήσεις δεν ταιριάζουν, ειδικά σε περιφερειακό επίπεδο, δεδομένου ότι οι περιφερειακές διαφορές μπορούν να θεωρηθούν ως διαφορετικά επίπεδα ιστορικά θεμελιωμένων συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικών διαφορών. Οι περιφερειακές διαφορές πρέπει να λαμβάνονται ως στοιχεία και μεταβλητές μιας ολιστικής έρευνας για την επιχειρηματικότητα.

Οι Bogenhold D. & Klinglmair A. (2017) συζητούν την ιδέα της υβριδικής επιχειρηματικότητας, που είναι μια μορφή αυτοαπασχόλησης, και εντοπίζεται μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων εργασιών. Πολλοί άνθρωποι που υπολογίζονται ως επιχειρηματίες έχουν μια περαιτέρω πηγή εισοδήματος, που βρίσκεται σε εξαρτημένη εργασία: Το ερώτημα είναι αν αυτοί οι άνθρωποι είναι πρωτίστως επιχειρηματίες με λίγο πρόσθετο εισόδημα μέσω εξαρτώμενης από τον μισθό εργασίας ή —αντίστροφα— αν αυτοί οι άνθρωποι είναι κυρίως εργάτες μπλε ή λευκού γιακά με λίγο επιπλέον εισόδημα μέσω αυτοαπασχόλησης. Οι συμμετέχοντες στη νέα αυτή οικονομία μπορεί να είναι μικροεπιχειρηματίες, όμως, πολλοί άλλοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους υπό συνθήκες που έχουν πολλές ομοιότητες με αυτές των συμβατικών υπαλλήλων όπως η απουσία επιχειρηματικού κινδύνου. Παράλληλα, η ευελιξία που προσφέρουν αυτές οι μορφές απασχόλησης συχνά έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή μισθωτή εργασία, και πιθανώς να ενθαρρύνει τους εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες να υλοποιήσουν τις επιχειρηματικές τους ιδέες, έχοντας παράλληλα τη δυνατότητα να καλύψουν τα έξοδα διαβίωσης.

Μόλις αναγνωριστεί η σημασία της καινοτόμου επιχειρηματικότητας, μπορεί κανείς να σκεφτεί τους παράγοντες που ενισχύουν ή μάλλον περιορίζουν την επιχειρήσεις να αναδυθούν ή να αναπτυχθούν. Το επιστημονικό-τεχνολογικό επιχειρηματικό σύστημα που σχηματίζεται από την ένωση πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων, επιστημονικών πάρκων, θερμοκοιτίδων, της δημόσιας διοίκησης, των επιχειρηματικών οργανώσεων και επιχειρήσεων αναπτύσσει, υποστηρίζει, και βελτιώνει την έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη, και την καινοτομία. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Markman et al. (2005) επισημαίνουν τον ρόλο των Πανεπιστημιακών Γραφείων Μεταφοράς Τεχνολογίας (UTTO) στην επιτυχία του θερμοκοιτίδων επιχειρήσεων και τεχνολογικών πάρκων σε πανεπιστημιακά περιβάλλοντα. Αυτός ο σύνδεσμος δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα ιδρύματα που προσανατολίζονται στην έρευνα προσδιορίζονται ως οι σύγχρονοι σπόροι για την τεχνολογική καινοτομία. Ωστόσο, η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των πρακτόρων που περιλαμβάνονται στην επιστημονική-τεχνολογική επιχείρηση συχνά περιορίζει την πιθανή κερδοφορία. Αναλύοντας αυτό το σύστημα για τη δημιουργία καλύτερης αντιστοιχίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης πόρων και γνώσης, θα μπορούσε να αυξήσει τη συνεργασία, τις συνέργειες και τα κίνητρα που βελτιώνουν την περιφερειακή προσπάθεια έρευνας και ανάπτυξης. Επομένως, τα πανεπιστήμια θα πρέπει να θεωρούνται ως κρίσιμοι παράγοντες στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη (Chrisman et al., 1995).

Η καινοτόμα επιχειρηματικότητα στηρίχτηκε κατά κύριο λόγο στις σύγχρονες ΤΠΕ καθώς στην ανάπτυξη οικονομικά προσιτών ψηφιακών εργαλείων και πλατφορμών (που έγιναν εφικτά χάρη στους παραπάνω φορείς και ενώσεις έρευνας και καινοτομίας) και παρείχε νέες ευκαιρίες στις πολύ μικρές επιχειρήσεις για να εισέλθουν σε ξένες αγορές με τρόπο ο οποίος στο παρελθόν ήταν αδιανόητος. Χάρη στην αξιοποίηση των ψηφιακών εργαλείων, ακόμα και οι επιχειρηματίες που δεν απασχολούν προσωπικό μπορούν να διεξάγουν διεθνείς συναλλαγές ως κύρια επιχειρηματική δραστηριότητα πάρα το μικρό μέγεθος της επιχείρησής τους. Αυτό αποδεικνύεται και από αποτελέσματα που προκύπτουν από την «Έρευνα για το μέλλον των επιχειρήσεων» (Future of Business Survey) (2017), που αφορά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις με

ψηφιακή παρουσία που πραγματοποιούν από κοινού το Facebook, ο ΟΟΣΑ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Συγκεκριμένα, δύο στις τρεις εξαγωγικές επιχειρήσεις δήλωσαν ότι πάνω από τις μισές διεθνείς πωλήσεις τους βασίζονταν σε διαδικτυακά εργαλεία και σχεδόν οι μισές (45%) ανέφεραν ότι πάνω από το 75% των διεθνών πωλήσεών τους στηριζόταν σε διαδικτυακά εργαλεία. Άλλοι ερευνητές (Guzman, et. al. 2016) ερεύνησαν αν η καινοτομία στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις είναι καθοριστικός παράγοντας και για τη χρήση και υιοθέτηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και των επιχειρησιακών επιδόσεων σε 21 χώρες στην Ιβηροαμερική. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι η καινοτομία έχει θετικό και σημαντικό αντίκτυπο τόσο στην πληροφόρηση, όσο και στην τεχνολογία επικοινωνίας και τις επιδόσεις των SMEs.

Κάποιοι Θεωρητικοί προτείνουν την πρόσβαση στο χρηματοοικονομικό κεφάλαιο ως προϋπόθεση για κάθε επιχειρηματικό και ιδιαίτερα οποιαδήποτε καινοτόμο δέσμευση. Ένα σύνολο Θεωρητικών υποστηρίζει ότι οι νέοι επιχειρηματίες είναι οικονομικά περιορισμένοι (Jaffee and Russell, 1976; Stiglitz και Weiss, 1981). Ωστόσο, δεν υπάρχει εμπειρική συναίνεση για την ύπαρξη πιστοληπτικής ικανότητας. Για παράδειγμα, οι Evans and Jovanovic (1989), Evans and Leighton (1989), Holtz-Eakin et al. (1994) δείχνουν μια σημαντική θετική σχέση μεταξύ της περιουσίας των ατόμων και της πιθανότητας να γίνουν αυτοαπασχολούμενοι. Συμπεραίνουν ότι οι νεοφυείς επιχειρήσεις υποφέρουν από την έλλειψη κεφαλαίου. Ωστόσο, το χρηματοοικονομικό κεφάλαιο θα μπορούσε να συσχετιστεί με μη παρατηρήσιμους παράγοντες όπως οι διοικητικές δεξιότητες ή γενικότερα το ανθρώπινο κεφάλαιο του επιχειρηματία. Κατά συνέπεια, η εισαγωγή σε κάποια εργασία (Blanchfl ower and Oswald, 1998; Lindh and Ohlsson, 1996) εξωγενών γεγονότων όπως κληρονομιές, δώρα ή εισοδήματα από τη λαχειοφόρο αγορά επιβεβαιώνουν τη θετική επιρροή του πλούτου στην επιχειρηματική δέσμευση. Οικονομικοί περιορισμοί θα υπήρχαν και θα έτειναν να αποκλείσουν όσους έχουν ανεπαρκή κεφάλαια. Σύμφωνα με τον Parker (2004), αυτό οδηγεί σε ενδογενές πρόβλημα: «Οι αυτοαπασχολούμενοι είναι πλούσιοι λόγω προηγούμενης επιτυχίας στην αυτοαπασχόληση. Ο Parker ρίχνει φως σε αρκετές εναλλακτικές εξηγήσεις, επίσης, οι απόψεις του συνάδουν με τα προηγούμενα αποτελέσματα σχετικά με τους οικονομικούς περιορισμούς.

Ο Cressy (1996), από την πλευρά του, διαπιστώνει, χρησιμοποιώντας βρετανικά δεδομένα, «ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πραγματικός καθοριστικός παράγοντας της επιβίωσης των νέων επιχειρήσεων και ότι η συσχέτιση μεταξύ του οικονομικού κεφαλαίου και της επιβίωσης είναι ψευδής». Η παροχή χρηματοδότησης είναι καθοδηγούμενη από τη ζήτηση, με τις τράπεζες να παρέχουν ελαστικά κεφάλαια και τις επιχειρήσεις να αιτούνται κυβερνητική βοήθεια. Οι εταιρείες αιτούνται χρηματοδότησης με βάση το ανθρώπινο κεφάλαιο με το οποίο τις έχουν προικοδοτήσει οι ιδιοκτήτες τους και αυτές που έχουν τις «καλύτερες επιχειρηματικές δραστηριότητες» είναι πιο πιθανές να επιλεγούν για δανεισμό. Ένας λόγος για τον οποίο άλλοι Θεωρητικοί έχουν φαινομενικά εντοπίσει κενά χρέους για τις νεοφυείς επιχειρήσεις μπορεί να είναι η αποτυχία να δοκιμαστεί ένα επαρκώς πλούσιο εμπειρικό μοντέλο (Cressy, 1996).

Στην έκθεση του ΟΟΣΑ το 2006 υποστηρίζεται η ιδέα ότι «Σε ορισμένες χώρες υψηλού εισοδήματος του ΟΟΣΑ, υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία για μια γενική ανεπάρκεια χρηματοδότησης για τις ΜΜΕ». Αν και δεν υπάρχει εμπειρική υποστήριξη σχετικά με την ύπαρξη πιστοληπτικής ικανότητας, αναγνωρίζεται ότι μία από τις κύριες αδυναμίες για την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών θερμοκοιτίδων είναι η έλλειψη και η υπανάπτυξη του κεφαλαίου εκκίνησης και των Δικτύων Επιχειρηματικών Αγγέλλων (Aernoudt, 2004). Αυτή η κατάσταση έρχεται σε αντίθεση με τις ΗΠΑ όπου έχει δημιουργηθεί ένα χρηματοοικονομικό σύστημα που υποστηρίζει τη δημιουργία και την ανάπτυξη επιχειρήσεων (Acs and Szerb, 2007).

Η δυσκολία ή όχι στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων διερευνάται στη συνέχεια. Συγκεκριμένα, οι Ginés Hernández-Cánovas, Antonia Madrid-O Guijarro και ο Howard Van Auken ερευνούν τον ρόλο που παίζουν στην Ισπανία οι ποιοτικοί παράγοντες (για παράδειγμα, προσωπικότητα/εμπειρία του επιχειρηματία, χαρακτηριστικά του προϊόντος/υπηρεσιών της εταιρείας και της στρατηγικής της επιχείρησης/οργάνωση) για τις εμπορικές τράπεζες, κατά την αξιολόγηση των αιτήσεων για χρηματοδότηση από εταιρείες βασισμένες στην τεχνολογία. Η απόκτηση κεφαλαίου μεταξύ επιχειρήσεων που βασίζονται στην τεχνολογία είναι δύσκολη εξαιτίας πολλών παραγόντων, όπως για παράδειγμα, ο υψηλός αντιληπτός κίνδυνος που σχετίζεται με την έλλειψη εξασφαλίσεων, η περιορισμένη ροή εσόδων, και η έλλειψη κατανόησης της εμπορευματοποίησης της τεχνολογίας μεταξύ των παραδοσιακών παροχών κεφαλαίων.

Οι Sylvie Cieply και Marcus Dejardin μελετούν τους οικονομικούς περιορισμούς που γνώρισαν οι νέες γαλλικές εταιρείες στα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν ο ρόλος των τραπεζών ήταν κυρίαρχος. Οικονομικοί περιορισμοί που επηρεάζουν τις νέες επιχειρήσεις είναι μερικοί από τους παράγοντες που αναφέρονται περισσότερο στην παρεμπόδιση της επιχειρηματικής δυναμικής από την έξαρση. Στην πραγματικότητα, η χρηματοδότηση είναι ένας από τους κύριους λόγους δυσφορίας και αποτυχίας μεταξύ των νέων εταιρειών. Εμπόδια στην απόκτηση κεφαλαίου μεταξύ των νέων εταιρειών οφείλονται σε διάφορους

λόγους που περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, υψηλό κίνδυνο αθέτησης υποχρεώσεων και ανεπαρκείς εξασφαλίσεις (ειδικά για εταιρείες που εισάγουν καινοτομία). Επιπρόσθετα, η αδυναμία παροχής τεκμηριωμένων ιστορικών σε τραπεζίτες οδηγεί σε ασυμμετρία πληροφοριών η οποία με τη σειρά της, συνήθως, λειτουργεί ως περιορισμός στην απόκτηση κεφαλαίου μέσω της περιορισμένης πίστωσης. Τρεις τύποι περιορισμένης πίστωσης διακρίνονται: η γνωστή υψηλού κινδύνου και η αδύναμης παροχής πιστώσεις καθώς και του αυτοπεριορισμού που προκαλείται από την αποθάρρυνση επιχειρηματιών στην πιστωτική αγορά. η γνωστή ισχυρή και αδύναμη περιπτώσεις πίστωσης και αυτοπεριορισμού που προκαλούνται από την αποθάρρυνση επιχειρηματιών στην πιστωτική αγορά.

Οι Cieply και ο Dejardin βρήκαν ότι πολλές νέες εταιρείες δεν είναι, στην πραγματικότητα, πιστωτικά περιορισμένες. Επίσης, ο ισχυρός περιορισμός και ο αυτοπεριορισμός είναι υψηλότερος για καινοτόμες επιχειρήσεις και υποστηρίζουν την ιδέα ότι το ποσοστό των αποθαρρυνόμενων δανειοληπτών είναι υψηλότερο στους καινοτόμους τομείς απ' ό,τι στους μη καινοτόμους κλάδους. Άλλα μέσα χρηματοδότησης όπως τα επιχειρηματικά κεφάλαια, οι επιχειρηματικοί άγγελοι, και η εμπορική πίστωση έπαιξαν δευτερεύοντα ρόλο στη χρηματοδότηση νέων γαλλικών επιχειρήσεων, κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1990.

Οι Jean Bonnet και Nicolas Le Pape δείχνουν ότι οι post- entry στρατηγικές των νέων επιχειρηματιών έχουν ορισμένες επιπτώσεις στη διάρκεια της νέας εταιρείας. Η επιβίωση της νέας εταιρείας δεν εξαρτάται μόνο από τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, τις συνθήκες ίδρυσης και το περιβάλλον της επιχειρηματικότητας αλλά και την αναπτυξιακή πολιτική που ο επιχειρηματίας υιοθετεί και έχει την ικανότητα να την εφαρμόσει (Covin και Covin, 1990). Εκτός από τις χρηματοοικονομικές μεταβλητές που αναφέρονται συχνά στην οικονομική βιβλιογραφία, η πραγματική συμπεριφορά της επιχείρησης και του ιδιοκτήτη της παίζει σημαντικό ρόλο στην εξήγηση της επιβίωσης της εταιρείας. Η επιχειρηματική συμπεριφορά περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες ή συμπεριφορές που αποσκοπούν στην υπέρβαση των αντιπάλων και αυξάνει τη διάρκεια ζωής της εταιρείας.

Μια προληπτική στάση αποτελεί τότε μια αποτελεσματική στρατηγική για την επιβίωση και την ανάπτυξη της νέας εταιρείας. Η προενεργητικότητα θα μπορούσε να προκύψει από ένα συγκεκριμένο επιχειρηματικό πνεύμα, από μια χαμηλότερη αποστροφή στον κίνδυνο ή από τις επιχειρηματικές ικανότητες που διαθέτουν ορισμένα άτομα. Οι ενδιαφέρουσες συνδέσεις μεταξύ αυτού του «επιχειρηματικού ανθρώπινου. κεφαλαίου» και της εφαρμογής επιτυχημένων επιθετικών πολιτικών φαίνεται να λειτουργούν αποτελεσματικά στην επιβίωση της εταιρείας.

Οι Csaba Deák και Stephania Testa χρησιμοποιούν την έννοια του πνευματικού κεφαλαίου, την ικανότητα χρήσης πόρων γνώσης σε δύο διαστάσεις, την περιφερειακή και την οργανωτική. Το πνευματικό κεφάλαιο είναι βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη δυναμικών βασικών ικανοτήτων στις επιχειρήσεις. Στις ΜμΕ οι περιφερειακοί γνωσιακοί και άυλοι πόροι είναι ιδιαίτερα σημαντικοί λόγω της έλλειψης πόρων που αντιμετωπίζουν αυτού του είδους οι επιχειρήσεις. Οι Deák και η Testa ταξινομούν τις επιχειρήσεις σε διαφορετικές ομάδες:

(1) εταιρείες που διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στη δημιουργία και τη διάδοση γνώσης (υποομάδα δίνουν και παίρνουν).
(2) εταιρείες που λειτουργούν με εγωιστικούς όρους (υποομάδα παίρνω), και
(3) εταιρείες που παραμένουν απομονωμένες (υποομάδα δεν δίνω-δεν παίρνω).

Παραπάνω έγινε αναφορά σε τομείς έντασης γνώσης, ενώ στο σημείο αυτό επικεντρωνόμαστε σε τομείς χωρίς ένταση γνώσης (βιομηχανίες τροφίμων στη βορειοδυτική Ιταλία και τη βόρεια Ουγγαρία), προκειμένου να καλυφθεί το κενό. Οι Deák και η Testa επιβεβαιώνουν ότι διαφορετικές συμπεριφορές επιχειρήσεων σε σχέση με την ανταλλαγή πνευματικών κεφαλαίων υπάρχουν μεταξύ των ΜμΕ και ότι αυτή η ετερογένεια εξαρτάται από το ατομικό επίπεδο των επιχειρηματικών χαρακτηριστικών, και όχι μόνο στη βάση γνώσεων μιας επιχείρησης ή στη θέση εντός δικτύων.

Οι Franck Bailly και Karine Chapelle εξερευνούν τη Μη Κερδοσκοπική Επιχειρηματικότητα στη γαλλική περιοχή της Άνω Νορμανδίας. Οι Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί είναι σημαντικοί στην οικονομία λόγω της συμβολής τους στην αύξηση του ΑΕΠ και την απασχόληση. Το είδος της επιχειρηματικότητας που ενσωματώνεται σε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς είναι διαφορετικό από αυτό που προσδιορίζεται στους κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Υπό αυτήν την έννοια, η μείωση των δημόσιων πόρων μπορεί να οδηγήσει σε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς και αναζήτηση εμπορικής ιδιωτικής χρηματοδότησης, ενώ αυτό το γεγονός θα μπορούσε να αλλάξει τον αρχικό κοινωνικό στόχο της εταιρείας.

Οι συγγραφείς ερευνούν την παρουσία ή απουσία κοινωνικών κινήτρων σε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς και εάν αυτού του είδους οι επιχειρήσεις έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε χρηματοδότηση

(δημόσια και ιδιωτικά κεφάλαια) από ό,τι οι κερδοσκοπικοί οργανισμοί. Καλύτερη πρόσβαση σε κεφάλαια σε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τον μη κερδοσκοπικό περιορισμό διανομής και τα κοινωνικά κίνητρα. Ο Bailly και ο Chapelle διενεργούν μια πρωτότυπη έρευνα για τις καθιερωμένες οργανώσεις, και τέλος, επιβεβαιώνεται ότι τα κοινωνικά κίνητρα των Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών υπάρχουν και αντανακλώνται στις ομάδες-στόχους των δράσεων των επιχειρήσεων. Ωστόσο, τα αποτελέσματα σχετικά με την πρόσβαση στα οικονομικά δεν είναι τόσο σαφή. Αν και οι χρηματοπιστωτικοί φορείς και οι δημόσιοι οργανισμοί ευνοούν το μη κερδοσκοπικό καθεστώς μέσω μεγαλύτερων δανείων και κρατικών επιδοτήσεων, αυτή η μεταχείριση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τον μεγαλύτερο αριθμό ιδρυτών Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών και με την παροχή ισχυρότερων εγγυήσεων.

Εν κατακλείδι, τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης επιχειρηματικότητας εντοπίζονται σε πολλά στοιχεία. Πρώτα απ' όλα στο μέγεθος των επιχειρήσεων με κύριο εκπρόσωπο τις Μικρές και Μικρομεσαίες επιχειρήσεις που φαίνεται να αποτελούν τους φορείς καινοτομίας και τεχνολογικών εξελίξεων. Αποτελεί μια παραδοχή ότι η επιχειρηματικότητα των ευρωπαϊκών χωρών υστερεί σε σύγκριση με την αμερικανική επιχειρηματικότητα, γεγονός που οφείλεται σε πολλές μακροοικονομικές και θεσμικές αιτίες, καθώς και σε ανθεκτικές παραδοσιακές δομές παρεμπόδισης της επιχειρηματικότητας που αυξάνουν το κόστος ευκαιρίας που συνδέεται με την ανάληψη επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Αντίθετα, στην αμερικανική οικονομία ενθαρρύνεται και προωθείται η επιχειρηματικότητα.

Η επιλογή της απόφασης για επιχειρηματική δράση αποφέρει καλύτερα αποτελέσματα ευημερίας τόσο για τον επιχειρηματία, όσο και για το κοινωνικό σύνολο, αλλά διαφοροποιείται σε σχέση με τρία κριτήρια: την ηλικία, την εκπαίδευση και το φύλο. Αυτά τα κριτήρια συνδέονται με το επίπεδο ανάπτυξης μιας χώρας. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι μεγαλύτερης ηλικίας και πιο μορφωμένοι επιχειρηματίες παίζουν σημαντικό ρόλο στις αναπτυσσόμενες και οι μικρότεροι σε ηλικία επιχειρηματίες στις αναπτυγμένες.

Πολύ σημαντικές νέες μορφές επιχειρηματικότητας είναι η καινοτόμα επιχειρηματικότητα η οποία στηρίζεται σε ενώσεις τριτοβάθμιων Ιδρυμάτων, ερευνητικών κέντρων, επιστημονικών πάρκων, θερμοκοιτίδων, της δημόσιας διοίκησης, των επιχειρηματικών οργανώσεων και επιχειρήσεων, καθώς και στις τεχνολογικές καινοτομίες που αποτελούν αποτέλεσμα αυτών των ενώσεων. Σημαντική έκφραση της σύγχρονης επιχειρηματικότητας είναι οι νεοφυείς επιχειρήσεις αλλά και η υβριδική επιχειρηματικότητα, που είναι μια μορφή αυτοαπασχόλησης, που εντοπίζεται μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων εργασιών και που μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την καθαρή επιχειρηματική δράση.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων στη σύγχρονη εποχή, παρατηρείται μια γενική ανεπάρκεια χρηματοδότησης για τις ΜμΕ. Δυστυχώς μία από τις κύριες αδυναμίες για την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών θερμοκοιτίδων είναι η έλλειψη και η υπανάπτυξη του κεφαλαίου εκκίνησης και των Δικτύων Επιχειρηματικών Αγγέλλων. Αντίθετη είναι η κατάσταση στις ΗΠΑ όπου υπάρχει ένα χρηματοοικονομικό σύστημα που υποστηρίζει τη δημιουργία και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων.

1.3.2 Οι διαφορετικές μορφές Επιχειρηματικότητας

Είναι σημαντικό να παρουσιαστούν οι διάφορες μορφές της επιχειρηματικότητας, όπως διαμορφώθηκαν στη σύγχρονη εποχή μέσα από την επίδραση διαφορετικών κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών, καθώς και των γεωγραφικών, ιστορικο-πολιτιστικών και τεχνολογικών ανακαλύψεων. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην κοινωνική επιχειρηματικότητα, την πράσινη επιχειρηματικότητα, τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και τη νεοφυή επιχειρηματικότητα.

Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

Στον δημόσιο τομέα, προτεραιότητα έχει η εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος, ενώ στον ιδιωτικό, η βάση δίνεται στην υψηλή παραγωγικότητα και την επίτευξη του κέρδους. Στο πεδίο της Κοινωνικής Οικονομίας, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 1.2, οι φορείς ασχολούνται με την ανάπτυξη του συλλογικού κοινωνικού κεφαλαίου, την πραγματοποίηση στόχων γενικού συμφέροντος και τη συλλογική δράση με έμφαση στον άνθρωπο. Οι ανάγκες οι οποίες δεν καλύπτονται από το κράτος ή την αγορά σε τομείς όπως είναι η πρόνοια των ασθενέστερων αποτελούν κύριους λόγους ανάπτυξης και εξέλιξης όλων των εναλλακτικών παραγόντων που δραστηριοποιούνται στον επονομαζόμενο και τριτογενή τομέα της οικονομίας.

Η επέκταση του τομέα και η ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας έχει αποδείξει σε διεθνές επίπεδο πως συνεισφέρει στη στήριξη της απασχόλησης μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο τα επίπεδα ανεργίας. Οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας επιδρούν πολλαπλασιαστικά στην παραγωγή και ενασχόληση τοπικών

και περιφερειακών οικονομιών. Αλλάζουν την τοπική εύφορη βάση, με συνέπεια ο τομέας να ορίζεται λιγότερο ευαίσθητος σε οικονομικές αυξομειώσεις.

Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι μεταξύ άλλων:

- οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις,
- οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), και
- οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων.

Στην κοινωνική επιχειρηματικότητα, στόχος του επιχειρηματία είναι η αντιμετώπιση και κάλυψη μιας κοινωνικής και ανθρώπινης ανάγκης. Συνεπώς, η αξία της επιχειρηματικότητας στην περίπτωση αυτή δεν είναι μόνο οικονομική αλλά και κοινωνική. Με άλλα λόγια, η αποστολή της επιχείρησης που έχει κοινωνική μορφή και το κίνητρο του κοινωνικού επιχειρηματία είναι η οριστική ικανοποίηση μιας κοινωνικής ανάγκης ή προβλήματος.

Εικόνα 1.1 *Τα χαρακτηριστικά των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας*

Πηγή: Αικατερινή Ξυγκάκη, (2018). Διπλωματική Εργασία με τίτλο: «Κοινωνική Οικονομία - Ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής στρατηγικής στα πλαίσια της ελληνικής διακυβέρνησης», στο πλαίσιο του ΜΠΣ Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Επεξεργασία στοιχείων (ILO, 2009)

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ανταγωνίζονται τις κλασικές επιχειρήσεις γιατί καταφέρνουν να καινοτομούν σε δύσκολα κοινωνικά προβλήματα, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύουν τις διαστάσεις της οικονομικής ανάπτυξης ώστε να ενισχύεται η κοινωνική συνοχή. Συνεπώς, η επιχειρηματικότητα δημιουργεί και αλληλοσυμπληρώνει την αλληλέγγυα οικονομία, έχοντας τον ρόλο του δέκτη και πομπού μαζί και είναι ανείπωτα συνδεδεμένη με τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης.

Η συνεισφορά του επιπέδου της Κοινωνικής Οικονομίας και Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, καθώς και των φορέων που αποτελείται είναι κύρια διότι:

- Βελτιώνουν την απασχόληση.
- Βελτιώνουν την κοινωνική συνοχή.
- Βοηθούν στην οικονομική ανάπτυξη.
- Δείχνουν αντοχή σε περιόδους οικονομικής ύφεσης.

Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες στους οποίους δίνεται έμφαση για την εξέλιξη του τομέα σχετίζονται τόσο με τους οικονομικούς, όσο και με τους κοινωνικούς παράγοντες, εφόσον:

- Υπάρχει ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.
- Δημιουργούνται οι κατάλληλες σχέσεις εμπιστοσύνης που αποσκοπούν στην επένδυση.
- Ενεργοποιούνται οι παραγωγικές διαδικασίες και η επίτευξη της αύξησης της απασχόλησης μέσα από την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών.
- Προωθείται ο εκδημοκρατισμός της πληροφορίας κ.ά.

Η Πράσινη Επιχειρηματικότητα

Η πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί μια μορφή οικονομικής δραστηριότητας που έχει προκύψει από την επίδραση των ιδεών και των αντιλήψεων της ιστορικής πορείας της Βιώσιμης Ανάπτυξης (βλ. Υποκ. 2.3). Ο κύριος σκοπός της είναι η προστασία του περιβάλλοντος και της φύσης. Η πράσινη μορφή επιχειρηματικότητας διασφαλίζει ότι το σύνολο των δραστηριοτήτων της (διαδικασίες παραγωγής και προϊόντα ή υπηρεσίες που παρέχει) διαπνέονται από την προστασία των φυσικών πόρων σε όλη την αλυσίδα της παραγωγής.

Η πράσινη επιχειρηματική αντίληψη σχετίζεται με τα ακόλουθα:

- Το επιχειρηματικό περιβάλλον αποτελεί μέρος του φυσικού περιβάλλοντος καθώς οι φυσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία προέρχονται από τη γη, τον αέρα και τη θάλασσα.
- Το βασικό σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης χαρακτηρίζεται από σπατάλη, ενώ τα έξυπνα συστήματα παραγωγής βασίζονται στην αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων, μειώνοντας το οικολογικό τους αποτύπωμα.
- Η πράσινη επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην παροχή ποιοτικών υπηρεσιών για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών (Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, 2009).

Η πράσινη επιχειρηματικότητα συναντάται σε φορείς με καινοτόμες δράσεις που έχουν ως στόχο την επίτευξη του οράματος της Βιώσιμης Ανάπτυξης, δηλαδή τη χρήση των φυσικών πόρων με ήπιους τρόπους και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από την οικονομική δραστηριότητα. Το εύρος των δραστηριοτήτων της πράσινης επιχειρηματικότητας είναι αρκετά μεγάλο, καθώς καλύπτει από δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα έως την παροχή υπηρεσιών προς τους καταναλωτές (Ζήσης, 2003).

Κατά συνέπεια, η πράσινη επιχειρηματικότητα μπορεί να αφορά συνεταιρισμούς, καταναλωτικούς οργανισμούς κ.ά αλλά και επιχειρήσεις που αντικείμενό τους είναι η παραγωγή βιολογικών προϊόντων, η ανακύκλωση και παραγωγή ενέργειας με εναλλακτικές μορφές ενέργειας, καθώς και το εμπόριο πράσινων προϊόντων. Είναι σημαντικό ότι στη σύγχρονη εποχή, η πράσινη επιχειρηματικότητα έχει υιοθετηθεί από αυξημένο αριθμό επιχειρήσεων που επενδύουν στην έρευνα και ανάπτυξη πράσινων τεχνολογιών και πρακτικών (Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, 2009).

Προκειμένου να υποστηριχτούν οι επιχειρήσεις προς αυτήν την κατεύθυνση, σημαντική είναι η συμοβολή των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων, δηλαδή συμβάσεων που συνάπτονται μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα για την απόκτηση πρώτων υλών, αγαθών, υπηρεσιών και έργων με περιορισμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. Επιπρόσθετα, η συμβολή των Πράσινων Συμβάσεων έγκειται στο ότι ωθεί τις επιχειρήσεις να υιοθετήσουν περιβαλλοντικά κριτήρια και να δημιουργήσουν φιλοπεριβαλλοντικές τεχνολογίες τοσο κατά την παραγωγική διαδικασία, όσο και στα τελικά προϊόντα, λαμβάνοντας υπόψη τη ζήτηση του δημόσιου τομέα για πιο φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008)

Κατά συνέπεια, η υιοθέτηση της Πράσινης Επιχειρηματικότητας παράγει κάποια άμεσα και έμμεσα οφέλη για τις επιχειρήσεις. Άμεσα οφέλη που αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης όπως τη μείωση του κόστους λόγω των τεχνολογικών καινοτομιών και τα χρηματοοικονομικά οφέλη όπως αύξηση του κέρδους και πρόσβαση σε εύκολη χρηματοδότηση. Επιπρόσθετα, και σε συνδυασμό με τα έμμεσα οφέλη στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης όπως την προσέλκυση και διατήρηση ποιοτικού ανθρώπινου

δυναμικού, τη διαμόρφωση ισχυρής οργανωσιακής κουλτούρας/ομαδικού πνεύματος, τη διαφοροποίηση στην αγορά που δραστηριοποιείται η επιχείρηση, επομένως την απόκτηση συγκριτικού πλεονεκτήματος και την εκμετάλλευση νέων και αναδυόμενων αγορών (Εγχειρίδιο Πράσινης Επιχειρηματικότητας, 2012). Η πράσινη επιχειρηματικότητα συμβάλλει τόσο την προστασία του περιβάλλοντος, όσο και την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης.

Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα είχε ως σημείο αναφοράς την επονομαζόμενη ανεπίσημη οικονομία. Στον όρο ανεπίσημη οικονομία περιλαμβάνονται δραστηριότητες όπως η φροντίδα ατόμων και οι οικιακές ασχολίες. Μετά από τη βιομηχανική επανάσταση, όμως, επήλθαν σημαντικές μεταβολές στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες με αποτέλεσμα να παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην επίσημη οικονομία. Στη σύγχρονη εποχή, σημαντικός είναι ο ρόλος τους στην ενίσχυση αυτής τόσο από άποψη οικονομική για τις επιχειρήσεις, όσο και για τα νοικοκυριά. (Σπανουδάκη, 2008).

Ο Chu (2000) ορίζει τη γυναικεία επιχειρηματικότητα ως την επιχειρηματική δραστηριότητα όπου οι γυναίκες επιχειρηματίες θεωρούνται αυτές που ιδρύουν μια επιχείρηση μέσα από δική τους πρωτοβουλία, κληρονομιά, με ή χωρίς τα μέλη της οικογένειας, και διευθύνουν οι ίδιες, έχοντας ενεργό συμμετοχή σε αυτήν.

Η συμβολή των γυναικών στην οικονομική δραστηριότητα αυξάνεται συνεχώς στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Μάλιστα, η ενθάρρυνση της γυναικείας επιχειρηματικότητας αποτελεί για πολλές χώρες τη συνισταμένη πολιτικών οι οποίες στοχεύουν τόσο στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού τους δυναμικού και στην καταπολέμηση της ανεργίας, όσο και στην προώθηση των συνθηκών ισότητας μεταξύ των φύλων (Γιδαράκου, 2005).

Σύμφωνα με τον Brush (1992), οι γυναίκες επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται κυρίως στο εμπόριο και στις υπηρεσίες, δηλαδή στον τριτογενή τομέα. Σημαντική είναι και η συμμετοχή τους, ειδικά τα τελευταία χρόνια, στον αγροτικό τομέα μέσω της συνεταιριστικής οργάνωσης στον αγροτουρισμό και στην κατασκευή και εμπορία προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς κ.ά.

Σημαντική ενίσχυση στη γυναικεία επιχειρηματικότητα αποτελεί το νέο πλαίσιο λειτουργίας των επιχειρήσεων που διαμορφώθηκε από την έξαρση της πανδημίας Covid-19. Συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά της τηλεργασίας δίνουν τη δυνατότητα στις γυναίκες να εργάζονται ως αυτοαπασχολούμενες, χωρίς να παραμελούν τα οικογενειακά τους καθήκοντα. Επίσης, η τεράστια αυξητική τάση που παρουσιάζει ο ρυθμός ανάπτυξης του ηλεκτρονικού εμπορίου (107%) συντελεί στην ανάπτυξη των νεοσύστατων επιχειρήσεων σε σύγκριση με το 2019, ενώ τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία ενισχύουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.

Η Νεοφυής Επιχειρηματικότητα

«Start-up» ή νεοφυής επιχείρηση είναι μια οποιαδήποτε επιχειρηματική δραστηριότητα (η πρώτη εταιρική μορφή υλοποίησης μιας ιδέας) η οποία έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά:

- Είναι νεότερη των 10 ετών.
- Ασχολείται ή δραστηροποιείται στις εξαιρετικά καινοτόμες τεχνολογίες ή επιχειρηματικά μοντέλα.
- Έχει ταχεία ανάπτυξη ή έχει προοπτικές ταχείας ανάπτυξης (αύξηση υπαλλήλων και πωλήσεων).

Ένα επιχειρηματικό εγχείρημα, προκειμένου να συμπεριληφθεί στις νεοφυείς επιχειρήσεις, θα πρέπει να πληροί ένα από τα τρία παραπάνω χαρακτηριστικά μαζί με ένα ή και τα δύο άλλα χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο ορισμό, οι νεοσύστατες επιχειρήσεις διαφοροποιούνται από τις συμβατικές και τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) που δεν προωθουν καινοτόμα προϊόντα ή επιχειρηματικά μοντέλα που υπάρχουν, κυρίως, για να εξασφαλίσουν τα μέσα διαβίωσης των ιδρυτών χωρίς ουσιαστική ανάπτυξη. Σε αντίθεση με τις εταιρείες αυτές, το ESM υποστηρίζει ότι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις είναι αναπτυσσόμενες νέες επιχειρήσεις που έχουν ως στόχο τη δημιουργία πλούτου (Aronsson 2004).

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των νεοφυών επιχειρήσεων είναι η δυνατότητα επίτευξης υψηλών ρυθμών ανάπτυξης και συνήθως αφορούν επιχειρήσεις έντασης, τεχνολογίας, και καινοτομίας. Η έννοια της startup επιχειρηματικότητας είναι συνυφασμένη με την καινοτομία και συνήθως την τεχνολογία και φυσικά ενέχει ρίσκο ως εγχείρημα. Παρά ταύτα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι καινοτόμες επιχειρήσεις που λαμβάνουν την κατάλληλη χρηματοδότηση έχουν χαμηλό ή και μηδενικό κόστος δημιουργίας, ενώ στην περίπτωση της επιτυχίας το υψηλό ρίσκο αποφέρει υψηλή απόδοση (Dewey, 2014)

1.4 Επιχειρηματικότητα στον Πρωτογενή Τομέα Παραγωγής

Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα ασχολούνται με την αφαίρεση φυσικών πόρων από τη γη (ξηρά ή θάλασσα), και συγκεκριμένα την εξόρυξη, τη συγκομιδή, και την καλλιέργεια. Παραδείγματα εξορυκτικών βιομηχανιών περιλαμβάνουν την εξόρυξη άνθρακα, την εξόρυξη χρυσού ή την εξόρυξη πετρελαίου. Παραδείγματα βιομηχανιών συγκομιδής περιλαμβάνουν τη γεωργία (καλλιέργεια ρυζιού ή πατάτας), την κτηνοτροφία, την αλιεία, ή τη δασοκομία. Παραδείγματα μετατροπής περιλαμβάνουν λάδι που χρησιμοποιείται για την παραγωγή βενζίνης ή πλαστικών. Η επιχειρηματική δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα παρέχει κυρίως πρώτες ύλες για επιχειρηματική δραστηριότητα του δευτερογενούς τομέα — μετατρέποντας τις πρώτες ύλες σε προϊόντα. Μερικές φορές, οι εταιρείες του πρωτογενούς τομέα πωλούν, επίσης, πρώτες ύλες ως τελικά προϊόντα απευθείας στους τελικούς πελάτες.

Οι δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα τείνουν να αντιπροσωπεύουν μεγάλο ποσοστό της παραγωγής και της απασχόλησης σε λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένες («φτωχότερες») χώρες. Για παράδειγμα, τα φύλλα τσαγιού, οι κόκκοι κακάο, οι κόκκοι καφέ πωλούνται σε σχετικά χαμηλές τιμές στη Βραζιλία ή την Αιθιοπία. Σε πιο ανεπτυγμένες χώρες, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα χρησιμοποιούν μηχανοποίηση και αυτοματισμό για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας —η γεωργία γίνεται με προηγμένα βαρέα μηχανήματα όπως τρακτέρ, ενώ τεράστιοι εκσκαφείς χρησιμοποιούνται για την εξόρυξη σιδηρομεταλλεύματος. Καθώς οι χώρες αναπτύσσονται, υπάρχει όλο και μικρότερη εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας όσον αφορά την παραγωγή της εθνικής παραγωγής και της απασχόλησης. Δηλαδή, μικρότερο ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα και μικρότερο ποσοστό του συνόλου του πληθυσμού εργάζεται στον πρωτογενή τομέα. Αυτό συμβαίνει επειδή οι ανεπτυγμένες οικονομίες είναι σε θέση να παράγουν υψηλότερη προστιθέμενη αξία, ενώ υπάρχει πολύ μικρή προστιθέμενη αξία στην πρωτογενή παραγωγή.

1.5 Επιχειρηματικότητα στον Δευτερογενή Τομέα Παραγωγής

Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον δευτερογενή τομέα ασχολούνται με την κατασκευή, μεταποίηση και κατασκευή προϊόντων. Προμηθεύονται τους φυσικούς πόρους από τη δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα και τους μετατρέπουν σε τελικά προϊόντα. Προστίθεται αξία στους φυσικούς πόρους που χρησιμοποιούνται κατά την παραγωγική διαδικασία. Η παραγωγή που παράγεται στον δευτερογενή τομέα πωλείται, στη συνέχεια, σε πελάτες που μπορεί να είναι μεμονωμένοι εγχώριοι ή ξένοι πελάτες, άλλες επιχειρήσεις ή κυβερνήσεις. Παραδείγματα κατασκευής περιλαμβάνουν κατασκευαστές ρούχων, εταιρείες παραγωγής αυτοκινήτων, εκδοτικές εταιρείες, κατασκευαστές επίπλων ή ηλεκτρονικών ειδών. Παραδείγματα επεξεργασίας περιλαμβάνουν ζυθοποιίες και εμφιαλωτές μπύρας, γάλακτος, αναψυκτικών ή κρασιού, εταιρείες παραγωγής ενέργειας, κονσερβοποιίας τροφίμων ή διύλισης λαδιού. Παραδείγματα κατασκευής περιλαμβάνουν την κατασκευή σπιτιών, την κατασκευή ολόκληρων πολυκατοικιών και ψηλών πύργων γραφείων ή την κατασκευή γεφυρών, αυτοκινητοδρόμων και σιδηροδρόμων.

Οι μεσαία οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες τείνουν να έχουν έναν κυρίαρχο δευτερογενή τομέα που αντιπροσωπεύει ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό της εθνικής παραγωγής και απασχόλησης της χώρας, όπως για παράδειγμα, η Κίνα. Η Κίνα έχει δημιουργήσει πολύ πλούτο στον δευτερογενή τομέα, επειδή τα μεταποιημένα προϊόντα εξήχθησαν σε όλον τον κόσμο και κέρδισαν εισόδημα για τους ιδιοκτήτες των εργοστασίων. Η Ταϊβάν, όπου δραστηριοποιείται η Foxconn (ο παγκόσμιος ηγέτης στην κατασκευή ηλεκτρονικών ειδών ευρείας κατανάλωσης που παράγει iPhone για την Apple) είναι ένα άλλο παράδειγμα αυξανόμενης ευημερίας.

1.6 Επιχειρηματικότητα στον Τριτογενή Τομέα Παραγωγής

Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα ασχολούνται με τις υπηρεσίες. Εξειδικεύονται στην παροχή υπηρεσιών στον γενικό πληθυσμό (τελικούς καταναλωτές ή επιχειρήσεις) είτε σε τοπικό, περιφερειακό, είτε σε εθνικό, ή σε παγκόσμιο επίπεδο. Παραδείγματα βιομηχανιών στον τριτογενή τομέα περιλαμβάνουν: λιανικό εμπόριο, μεταφορές και διανομή, τραπεζικές υπηρεσίες, χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, χρηματοδότηση, ασφάλιση, υγειονομική περίθαλψη, νοσηλευτική, αναψυχή και τουρισμός, μεταφορές, ψυχαγωγία, λιανικό εμπόριο κ.λπ. Καταστήματα λιανικής, εστιατόρια, τράπεζες, κινηματογράφοι, αεροπορικές εταιρείες, νοσοκομεία και σχολεία όλα παρέχουν υπηρεσίες.

Τα υλικά αγαθά μπορούν, επίσης, να μετασχηματιστούν κατά τη διαδικασία παροχής μιας υπηρεσίας. Αυτό συμβαίνει σε μια καφετέρια όπως το Starbucks ή το Costa Coffee, όταν ο barista ετοιμάζει ένα φλιτζάνι καφέ χρησιμοποιώντας συστατικά όπως νερό, κόκκους καφέ και γάλα. Ο τριτογενής τομέας είναι ο μεγαλύτερος τόσο ως προς την απασχόληση, όσο και ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) στις ανεπτυγμένες χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σιγκαπούρη ή η Ιαπωνία όπου οι περισσότεροι άνθρωποι εργάζονται σε υπηρεσίες όπως οι υπηρεσίες εκπαίδευσης στο ΗΒ. Όταν υπάρχει αύξηση του τριτογενούς τομέα στη χώρα, σημαίνει ότι η χώρα αυτή γίνεται πιο ανεπτυγμένη οικονομικά.

1.7 Επιχειρηματικότητα στον Τεταρτογενή Τομέα Παραγωγής/Οικονομία της Γνώσης

Ο Τεταρτογενής τομέας περιλαμβάνει:

Την Εκπαίδευση,
Την Έρευνα και ανάπτυξη, και
Τους Φορείς του δημόσιου τομέα.

Ο τεταρτογενής τομέας αναφέρεται στην πνευματική πτυχή της οικονομίας. Περιλαμβάνει την εκπαίδευση, κατάρτιση, την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την έρευνα και την ανάπτυξη. Είναι η διαδικασία που δίνει τη δυνατότητα στους επιχειρηματίες να καινοτομούν μέσα από καλύτερες διαδικασίες παραγωγής και να βελτιώσουν την ποιότητα υπηρεσιών που προσφέρονται στην οικονομία. Χωρίς αυτήν την ανάπτυξη της τεχνολογίας και πληροφορίας, η οικονομική ανάπτυξη θα ήταν αργή ή ανύπαρκτη. Είναι, επίσης, γνωστή ως οικονομία της γνώσης —αυτό είναι το στοιχείο της οικονομίας που βασίζεται στο ανθρώπινο κεφάλαιο— πληροφορική, γνώση, εκπαίδευση. Σχετίζεται πρωτίστως με τον τομέα των υπηρεσιών αλλά και με την υψηλή τεχνολογία της κατασκευής. Εμφανίστηκε, κατά προσέγγιση, στη δεκαετία του 1990 και παρουσιάζει αύξουσα πορεία στη διάρκεια του χρόνου.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Βιώσιμη Ανάπτυξη	«Μια συνεχής πορεία αλλαγής και προσαρμογής, και όχι μια στατική κατάσταση, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος, χωρίς όμως να μειώνεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν και τις δικές τους ανάγκες, μέσα από την ισόρροπη και ισότιμη επιδίωξη και των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομία, περιβάλλον, κοινωνία». Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη (2011).
Global Entrepreneurship Monitor (GEM) Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας	Το GEM αποτελεί μια διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από ερευνητικά ινστιτούτα και πανεπιστήμια από όλον τον κόσμο που ξεκίνησε το 1999, στο πλαίσιο της οποίας συλλέγονται εμπειρικά στοιχεία μέσω ερευνών πεδίου σε ένα ευρύ πλήθος χωρών παγκοσμίως.
laissez-faire	είναι ένα οικονομικό σύστημα όπου οι συναλλαγές μεταξύ ιδιωτών δεν επηρεάζονται από την κρατική παρέμβαση όπως νομοθεσίες, προνόμια, δασμολόγια ή διατιμήσεις, και επιχορηγήσεις. Η φράση "*laissez-faire*" είναι μέρος μιας μεγαλύτερης γαλλικής φράσης που μεταφράζεται ως «*αφήστε το/τα ελεύθερα*».
αρμπιτράζ	είναι η εμπορική πράξη κατά την οποία, μια οικονομική μονάδα αγοράζει ένα αγαθό από έναν τόπο και το μεταπωλεί με υψηλότερο αντίτιμο σε άλλο τόπο, με αποτέλεσμα να προκύπτει κέρδος γι' αυτήν, καθώς εκμεταλλεύεται τη διαφορά των τιμών.
business angels networks Δίκτυα Επιχειρηματικών Αγγέλων	Μια ομάδα αγγέλων ή ένα δίκτυο αγγέλων είναι μεμονωμένοι επενδυτές άγγελοι που ενώνονται μαζί με άλλους επενδυτές για να αξιολογήσουν και να επενδύσουν σε επιχειρηματικές εταιρείες.
spillovers effect	το φαινόμενο των δευτερογενών επιπτώσεων
sank costs	Μη ανακτήσιμα κόστη στα επιχειρηματικά εγχειρήματα.

Βιβλιογραφία 1ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Αγγελάκης, Α. (2019). «Η προαναγγελθείσα επανάσταση: τεχνολογική αλλαγή και προεκτάσεις υπό το πρίσμα της «4ης Βιομηχανικής Εποχής» Μέρος Ι - Θεωρητική επισκόπηση Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων ΓΣΕΒΕΕ Ερευνητικά Κείμενα No. 6/ 2019

ΕΟΜΜΕΧ (2012). Εγχειρίδιο Πράσινης Επιχειρηματικότητας για Μικρές και Μεσσαίες Επιχειρήσεις [on line]: Available at: http://observatory.eommex.gr/eommex/egxeiridio_prasinisepixeirimatikotitas.pdf Access (30/12/2012).

Ζήσης, Ι. (2003). *Πράσινο Επιχειρείν.* Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

Ζιώμας, Δ., Χατζαντώνης, Δ., Κετσετζοπούλου, Μ., Μπούζας, Ν., Ντούλια, Θ., Καππέλλα Α., & Τσιγαρίδα Α. (2009). Μελέτη εξειδίκευσης ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης επιχειρηματικότητας στο τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στο πλαίσιο του ΕΠΑΝ ΙΙ, ΕΥΔ ΕΠΑΕ-ΑΠ Πρόσκλησης 74/6Δ/7-1-2009.

Μαρξ, Κ. (2013). *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.

Παπαγεωργίου, Κ. (2004). *Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία*, Εκδόσεις Πολιτεία, Αθήνα.

Σπανουδάκη, Μ. (2008). Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελληνική ύπαιθρο: Η περίπτωση του Βόρα και του Πάικου, Μεταπτυχιακή Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

Στρατηγάκη, Μ. Επιμέλεια *Επιχειρηματικότητα Γυναικών Όψεις Ιδιοκτησίας και Διοίκησης*, (2005). Συλλογικό Έργο, Εκδόσεις Gutneberg, Αθήνα.

Τάκης, Ν. & Καπογιάννης Δ. (2014). *Εισαγωγή στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία*, Εκδόσεις Πολιτεία, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

Acs, Z.J., Audretsch, D.B., & Lehman, E.E. (2013). "The knowledge spillover theory of entrepreneurship". *Small Business Economics*, Vol. 41, p.p. 757-774.

Agarwal, R., Audretsch, D.B., & Sarkar, M.B. (2007). "The process of creative construction: Knowledge spillovers, entrepreneurship and economic growth". *Strategic Entrepreneurship Journal*, Vol. 2, p.p. 263-286

Amit, R. (1993), "Opportunity cost and entrepreneurial activity", *Journal of Business Venturing*, Vol. 10, No. 2, p.p. 95-106.

Aronsson, M. & Birch, D. (2004). "Education Matters: But Does Entrepreneurship Education? An Interview with David Birch" *Academy of Management Learning & Education* Vol. 3, No. 3, p.p. 289-292

Audretsch, D. (2001). "Research issues relating to structure, competition, and performance of small technology-based firms", *Small Business Economics*, Vol. 16, p.p. 37-51.

Audretsch, D.B. (2007a). *The entrepreneurial society*. Oxford University Press, Oxford.

Audretsch, D.B. (2007b). "Entrepreneurship capital and economic growth". *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 23, No. 1, p.p. 63–78.

Audretsch, D.B., & Thurik, A.R. (2000). "Capitalism and democracy in the 21st century: From the managed to the entrepreneurial economy". *Journal of Evolutionary Economics*, Vol. 10, No. 1, p.p. 17-34.

Audretsch, D.B., & Thurik, R.A. (2001). "What's new about the new economy? Sources of growth in the managed and entrepreneurial economies". *Industrial and Corporate Change*, Vol. 10, No.1, p.p. 267-315.

Baron, R.A., & Shane, S.A. (2005), *Entrepreneurship: A Process Perspective*, Thomson South Western, Mason, OH.

Barot, H. 2015). "Entrepreneurship - A Key to Success". *The International Journal of Business and Management*, Vol.3, No.1, p.p. 163-165.

Barrick, M., & Mount, M. (1991). "The big five personality dimensions and job performance: a meta-analysis", *Personnel Psychology*, Vol. 44, No. 1, p.p. 1-26.

Baum, J.R., Locke, E.A., & Kirkpatrick, S. (1998). "A longitudinal study of the relation of vision and vision communication to venture growth in entrepreneurial firms", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 83 No. 1, p.p. 43-54.

Baumol, W.J., & Schumpeter, J.A. (2015). "The long run, and the short". *Journal of Evolutionary Economics*, Vol. 25, p.p. 37-43.

Baumol, W.J. (2010). *The microtheory of innovative entrepreneurship*. Princeton University Press, Princeton, NJ.

Begley, T.M., & Boyd, D.P. (1987). "Psychological characteristics associated with performance in entrepreneurial firms and smaller businesses", *Journal of Business Venturing*, Vol. 2, No. 1, p.p. 79-93.

Berle, A.A., & Means, G.C. (1932). "The modern corporation and private property". New York: Commerce Clearing House. [on line]. Available at: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/106085/mod_resource/content/1/DCO0318_Aula_0_-_Berle__Means.pdf Access (20/10/2021).

Bhide, A. (2000), *The Origin and Evolution of New Business*, Oxford University Press, New York, NY.

Binet, M.E., Facchini, F., & Koening, M. (2010). "Les de´terminants de la dynamique entrepreneuriale dans les re´gions franc¸aises (1994-2003)". *Canadian Journal of Regional Science/Revue Canadienne de Science Re´gionale*, Vol. 33(Special Issue), p.p. 27-38. 73-88.

Bögenhold, D., & Klinglmair, A. (2017). One-person enterprises and the phenomenon of hybrid self-employment: evidence from an empirical study, N.44(2) [on line]. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s10663-016-9332-8 Access. (22/06/23)

Boone, C., de Brabander, B., & Hellemans, J. (2000). "Research note: CEO locus of control and small firm performance", *Organization Studies*, Vol. 21 No. 3, p.p. 641-6.

Boone, C., de Brabander, B., & van Witteloostuijn, A. (1996). "CEO locus of control and small firm performance: an integrative framework and empirical test", *Journal of Management Studies*, Vol. 8, p.p. 1-18.

Carland, J.H., Boulton, F., & Carland, J. (1984). "Differentiating entrepreneurs from small business owners: a conceptualization", *Academy of Management Review*, Vol. 9, No. 2, p.p. 354-9.

Carland, J.W., Hoy, F., & Carland, J.A. (1988). "Who is an entrepreneur? Is a question worth asking", *American Journal of Small Business*, Vol. 12 No. 4, p.p. 33-9.

Chang, W.J., & Wyszomirski, M., (2015). "What is Arts Entrepreneurship? Tracking the Development of its Definition in Scholarly Journals". *Journal of Entrepreneurship in the Arts*, Vol.4, No.2, p.p. 11-31.

Chen, F.W., Fu, L.W., Tsai, S.B., & Su, C.H., (2018). "The Influence of Entrepreneurship and Social Networks on Economic Growth-From a Sustainable Innovation Perspective". *Journal of Sustainability*, Vol. 10, No. 2510, p.p. 1-19.

Chitty, M. (2009). Enterprise and Entrepreneurship in the community [on line], Available at: http://localenterprise.wordpress.com, Access (5/04/2022).

Christiansen, C., & Bower, J. (1996). "Customer power, strategic investment, and failure of leading firms", *Strategic Management Journal*, Vol. 17, p.p. 197-218.

Chu, P. (2000). "The Characteristics of Chinese Female Entrepreneurs: Motivation and Personality". *Journal of Enterprising Culture*, Vol. 8, No.1, p.p. 64-84.

Coulter, M. (2001). *Entrepreneurship in Action,* Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ.

Dewey, J. (2015). "John Dewey Lecture: Does Evidence Matter?", *Education and Culture,* Vol. 31, No. 1. p.p. 3-15.

Entrepreneurship at a Glance 2017 (2017). OECD. [On line]. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/8dfd074f-el/index.html?itemId=/content/component/8dfd074f-el Access (22/06/22).

Entrepreneurship Today. (2022). Open Stax. [on line]. Available at: https://openstax.org/books/entrepreneurship/pages/1-1-entrepreneurship-today Access (22/06/22).

Facchini, F. (2014). Entretien avec Franc¸ois Facchini, par Gre´goire Canlorbe, Institut Coppet.[on line]. Available at: https://www.institutcoppet.org/entretien-avec-francois-facchini-par-gregoire-canlorbe/ Access (27/09/21)

Frese, M. (2007). "Towards a psychology of entrepreneurship: an action theory perspective", *Foundations and Trends in Entrepreneurship*, Vol. 15 No. 6.

Grant, R. (1991). "The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation", *California Management Review*; Vol. 33, Issue 3.

Guzman, G.-M., Torres, L. G-C, Serna, M. Del C.-M. & Perez de Lema, D.-G. (2016). "Innovation, Information Technology and Performance: An Examination of the Iberoamerican SMEs Context", in *Contemporary Entrepreneurship.* [on line]. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Maria-Del-Carmen-Martinez-Serna/publication/301832682_Innovation_Information_Technology_and_Performance_An_Examination_of_the_Iberoamerican_SMEs_Context/links/5b86a93e92851c1e123aef4d/Innovation-Information-Technology-and-Performance-An-Examination-of-the-Iberoamerican-SMEs-Context.pdf Acess (27/09/21).

Heilbroner R.L., (2000). *The Worldly Philosophers The Lives, Times, and Ideas of the Great Economic Thinkers*, 3rd edition, Penguin Books, Ltd.

Helfat, C.E., & Peteraf, M.A. (2003). "The Dynamic Resource-based View: Capability Lifecycles". *Strategic Management Journal*, Vol. 24, No. 10, p.p. 997-1010.

Henderson, R. (1993), "Under-investment and incompetence as responses to radical innovation: evidence from the photolithographic alignment equipment industry", *Rand Journal of Economics*, Vol. 24, No. 2, p.p. 243-66.

Hessels, J., & Naudé, W., (2017). "The Intersection of the Fields of Entrepreneurship and Development Economics: A Review towards a New View". *Journal of Economic Surveys*, Vol.33, No.2, p.p. 389-403.

History of entrepreneurship (2019). [on line], Available at: https://www.hive.org/world/the-history-of-entrepreneurship/ Access (22/06/22).

Holcombe, R.G. (1998). "Entrepreneurship and economic growth". *Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol.1, No.2, p.p. 45-62.

House, R.J., Shane, S.A., & Herold, D.M. (1996). "Situation determinism – one step forward, two steps back?", *The Academy of Management Review*, Vol. 21, p.p. 343-5.

Hunter, J.E., & Schmidt, F.L. (1990). *Methods of Meta-analysis: Correcting Error and Bias in Research Findings*, Academic Press, New York, NY.

King, H. (2004). Enterprise, Skills & Entrepreneurship Resource, GEES Pack, Plymouth, [on line]. Available at: https://core.ac.uk/download/pdf/287023878.pdf , Access (5/04/23).

Kirzner, I.M. (1979). *Perception, opportunity and profit.* The University of Chicago Press, Chicago.

Kirzner, I.M. (1985). *Discovery and the capitalist process*. The University of Chicago Press, Chicago.

Kirzner, I.M. (2009). "The alert and creative entrepreneur: A clarification". *Small Business Economics*, Vol. 32, No.2, p.p. 145-152.

Kuratko, D., & Hodgetts, R. (2004). *Entrepreneurship, Theory, Process, Practice*, 6th ed, Thomson South-Western, Stanford, CT.

Lau, C.M., & Busenitz, L.W. (2001). "Growth intentions of entrepreneurs in a transitional economy: The People's Republic of China", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 26 No. 1, p.p. 5-20.

Lee, D.Y., & Tsang, E.W.K. (2001). "The effects of entrepreneurial personality: background and network activities on venture growth", *Journal of Management Studies*, Vol. 38 No. 4, p.p. 583-602.

Low, M., & Macmillan, I.C. (2001). "Entrepreneurship: past research and future challenges", *Journal of Management*, Vol. 14 No. 2, p.p. 139-61.

Lowe, R. (2001). "Entrepreneurship and information asymmetry: theory and evidence from the University of California", working paper, University of California, Berkeley, CA.

Markku, V. (2002). "The role of different theories in explaining entrepreneurship", *Journal of Business Administration*, Vol. 2 No. 5, p.p. 812-32.

Mason, P.L. (2000). "Understanding recent empirical evidence on race and labour market outcomes in the USA", *Review of Social Economy*, Vol. 58, No. 3, p.p. 319-38.

Miller, J. (1988). "The nature of an entrepreneur", *Personnel Psychology*, Vol. 24, p.p. 141-53.

Murray, L. (2001). "Managers and entrepreneurs: a useful distinction?", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 3, p.p. 429-57.

Offer, A. (2012). Self-interest, sympathy and the invisible hand: From Adam Smith to market liberalism. Discussion papers in economic and social history, University of Oxford. No. 101, Available at: http://www.nuff.ox.ac.uk/economics/history/paper101/offer101.pdf, Access (15/05/19).

Porter, M., & Heppelmann, J. (2014) *How Smart, Connected Products Are Transforming Competition*, [on line]. Available at: https://hbr.org/2014/11/how-smart-connected-products-are-transforming-competition Access (21/06/21).

Porter, M., & Heppelmann, J. (2015). *How Smart, Connected Products Are Transforming Companies*, October Issue

Reynolds, P. (1994), "Reducing barriers to understanding new firm gestation: prevalence and success of nascent entrepreneurs", paper presented at the Academy of Management Meetings, Dallas, TX.

Rotter, J.B. (1966), "Generalized expectancies for internal versus external control reinforcement", *Psychological Monographs: General and Applied*, Vol. 80 No. 1.

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. Allen & Unwin, London.

Schumpeter, J. A. (1954). *History of economic analysis*. Allen & Unwin, London.

Schumpeter, J. A. (1963). *The theory of economic development*. Oxford University Press, Oxford.

Schumpeter, J.A. (1976), *Theory of Economic Development* (Reviewed), Harvard University Press, Boston, MA.

Sectors of the Economy: Primary, Secondary, Tertiary, Quaternary and Quinary (2019), ClearIAS [on line]. Available at: https://www.clearias.com/sectors-of-economy-primary-secondary-tertiary-quaternary-quinary , Access (18/07/22).

Shane, S. (2001), "Technology opportunities and new firm creation", *Management Science*, Vol. 47, No. 9, p.p. 1173-81.

Shane, S. (2007). *A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-Opportunity Nexus*, Edward Elgar, Aldershot.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000), "The promise of entrepreneurship as a field of research", *Academy of Management Review*, Vol. 26 No. 1, p.p. 13-17.

Shepherd, D.A. (2011). "Multilevel entrepreneurship research: Opportunities for studying entrepreneurial decision making". *Journal of Management,* Vol. 37, No.2, p.p. 412-420.

Shepherd, D.A. (2015). "Editorial: Party on! A call for entrepreneurship research that is more interactive, activity based, cognitively hot, compassionate, and prosocial". *Journal of Business Venturing*, Vol. 30, p.p. 489-507.

Smith, A. (2007). *An Enquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, Edited by Sálvio M. Soares. MetaLibri, London, [On line], Available at: http://metalibri.wikidot.com/title:an-inquiry-into-the-nature-and-causes-of-the-wealth-of-nations:smith- Access (20/08/2014).

Stewart, W.H. Jr., & Roth, P.L. (2001). "Risk propensity differences between entrepreneurs and managers: a meta-analytic", *Review Journal of Applied Psychology*, Vol. 86, No. 1, p.p. 145-53.

Stewart, W.H. Jr., Watson, W.E., Carland, J.C., & Carland, J.W. (1999). "A proclivity for entrepreneurship: a comparison of entrepreneurs, small business owners, and corporate managers", *Journal of Business Venturing*, Vol. 14 No. 2, p.p. 189-214.

Streeter, D. H., Reynolds, P., & White, S. (1997). "The entrepreneurial process: economic growth, Men, Women and Minorities", Administrative Science Quarterly, Vol. 45, No. 1.

Tett, R.P., Jackson, D.N., & Rothstein, M. (1991). "Personality measures as predictors of job performance: a meta-analytic review", *Personnel Psychology*, Vol. 34, p.p. 703-42.

The history of entrepreneurship from ancient trade to the industrial age. (2022). Startup Guide. [on line] Available at: https://startupguide.com/history-of-entrepreneurship-from-ancient-trade-to-the-industrial-age Access (22/06/22).

Venkataraman, S. (1997). "The distinctive domain of entrepreneurship research", *Entrepreneur Theory and Practice*, Vol. 4 No. 7, p.p. 34-45.

Venkataraman, S. (1997). "The distinctive domain of entrepreneurship research", *Entrepreneur Theory and Practice*, Vol. 4 No. 7, p.p. 34-45.

Vesper, K.H. (1980). *New Venture Strategies*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Wagner, K., & Ziltener, A. (2008). "The nascent entrepreneur at the crossroads: entrepreneurial motives as determinants for different types of entrepreneurs", in Swiss Institute for Entrepreneurship (Ed.), Discussion Papers on Entrepreneurship and Innovation.

Ward, E.A. (1993). "Motivation of expansion plans of entrepreneurs and small business managers", *Journal of Small Business Management,* Vol. 31 No. 1, p.p. 32-8.

Κεφάλαιο 2ο: Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη

- Επιχειρηματικότητα και Τοπική Ανάπτυξη
- Επιχειρηματικότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη
- Επιχειρηματικότητα και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 2ο Κεφάλαιο αναλύεται η σύνδεση της Επιχειρηματικότητας με την ανάπτυξη, και δη την τοπική ανάπτυξη καθώς διαφαίνεται ότι η προώθηση της επιχειρηματικότητας είναι πρωταρχικής σημασίας για την Τοπική Οικονομική Ανάπτυξη. Επιπρόσθετα, οι περιφέρειες αποτελούν έναν πρόσφορο χώρο ανάπτυξης για τις επιχειρήσεις διότι η ανάπτυξή τους είναι βαθιά ριζωμένη σε υποστηρικτικές χωρικές συνθήκες. Η σύνδεση αυτή είναι αμφίδρομη καθώς η επιχειρηματικότητα από μόνη της συμβάλλει τα μέγιστα στην περιφερειακή ανάπτυξη. Στη συνέχεια, αναλύεται η σύνδεση της επιχειρηματικότητας με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη η οποία μετουσιώνεται στην έννοια της Βιώσιμης Επιχειρηματικότητας. Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία που δημιουργεί οικολογική, κοινωνική και οικονομική αξία και υποστηρίζει τον καθορισμό των 17 στόχων της Β.Α.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών βιβλίων και άρθρων:

Μητούλα, Ρ., Αστάρα, Ο.Ε., & Καλδής, Π. (2008). *Βιώσιμη Ανάπτυξη - Έννοιες, Διεθνείς & Ευρωπαϊκές Διαστάσεις,* Εκδόσεις Rossili, Αθήνα, ISBN 960-894-072-7, σελ. 147.

World Bank. 2001. *Local Economic Development: Handbook*, World Bank, Washington, DC.
United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD. (2015). Promoting Entrepreneurship for Development. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development OECD (1998): *Fostering Entrepreneurship*, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD. (1989). *Mechanisms for Job Creation: Lessons from the United States*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

Farny, S., & Binder, J. (2021). Sustainable Entrepreneurship. In L.P Dana (2nd eds). [on line]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/345850902_Sustainable_Entrepreneurship Access (14/07/2022).

2.1 Επιχειρηματικότητα και Τοπική Ανάπτυξη

2.1.1 Η σχέση της Επιχειρηματικότητας με την Οικονομική Ανάπτυξη

Οι περισσότερες οικονομικές, ψυχολογικές και κοινωνιολογικές έρευνες επισημαίνουν το γεγονός ότι η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία και όχι ένα στατικό φαινόμενο, είναι περισσότερο από ένα μηχανικός οικονομικός παράγοντας. Η επιχειρηματικότητα έχει να κάνει με τροποποιήσεις και συνήθως συνδέεται με ζητήματα που σχετίζονται με αποφάσεις.

Η υπόθεση ότι η επιχειρηματικότητα συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη βρίσκει την πιο άμεση βάση στην απλή διαίσθηση, την κοινή λογική και την ανόθευτη οικονομική παρατήρηση. Δραστηριότητες για τη μετατροπή των ιδεών σε οικονομικές ευκαιρίες στεγάζονται στην καρδιά της επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματικότητα είναι πηγή καινοτομίας και αλλαγής, και ως εκ τούτου, ωθεί προς τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της οικονομικής ανταγωνιστικότητας (Carree, &. Thurik 2003).

Η επιχειρηματικότητα συνδέεται στενά με τη γνώση και την ευελιξία, δύο παράγοντες που έχουν αποκτήσει νέα σημασία ως πηγή ανταγωνιστικότητας σε μια αυξανόμενα διεθνοποιημένη παγκόσμια οικονομία. Πρόσφατα έχουν καθιερωθεί δύο εννοιολογικά μοντέλα που δείχνουν τη σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης (Van Stel et.al. 2005).

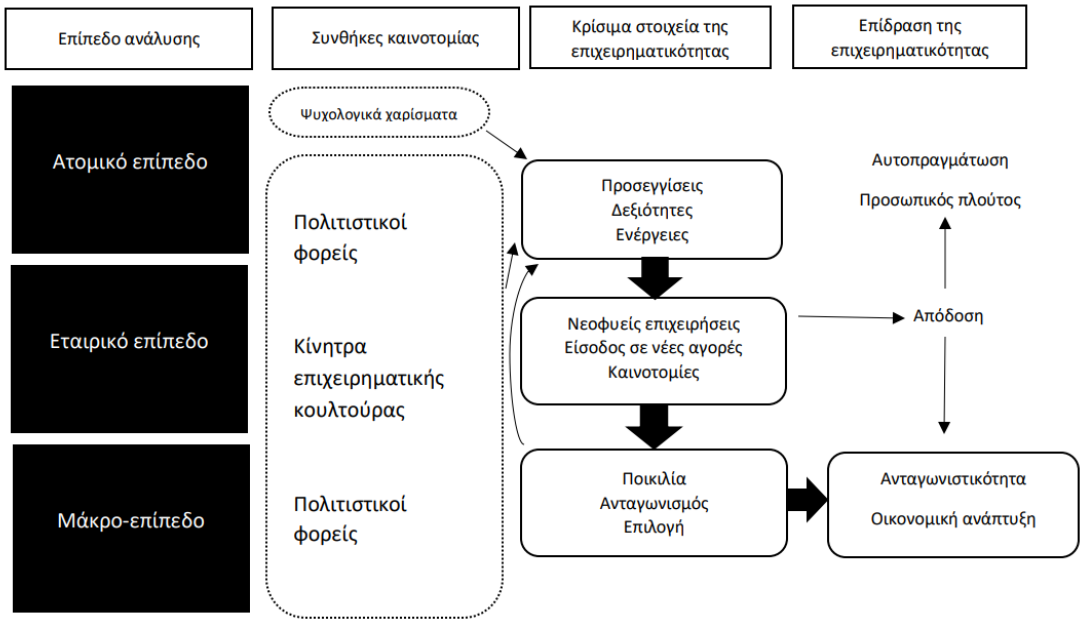

Εικόνα 2.1 *Το μοντέλο των σχέσεων μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης*

Πηγή: Carree, &. Thurik 2003

Το μοντέλο των σχέσεων μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης οι οποίες παρουσιάζονται στην παραπάνω Εικόνα 2.1 διακρίνει τρία επίπεδα ανάλυσης:

- το ατομικό επίπεδο,
- το επιχειρηματικό επίπεδο, και
- το μακρο-επίπεδο.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα πηγάζει σε ατομικό επίπεδο και είναι πάντα ανιχνεύσιμη σε ένα άτομο, τον επιχειρηματία. Ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα προκαλείται από τις στάσεις ή τα κίνητρα, τις δεξιότητες και τα ψυχολογικά χαρίσματα ενός ατόμου. Ωστόσο, ο μεμονωμένος επιχειρηματίας δεν αναλαμβάνει επιχειρηματικές δραστηριότητες σε ένα διαχρονικό και άχωρο κενό, αλλά επηρεάζεται από το πλαίσιο στο οποίο ενεργεί. Επομένως, επιχειρηματικά κίνητρα και δράσεις επηρεάζονται από πολιτιστικούς και θεσμικούς παράγοντες, το επιχειρηματικό περιβάλλον και τις μακροοικονομικές συνθήκες (Topxhiu, 2012).

Ενώ η επιχειρηματικότητα πηγάζει σε ατομικό επίπεδο, η υλοποίηση επιτυγχάνεται σε εταιρικό επίπεδο. Οι νεοφυείς επιχειρήσεις ή οι καινοτομίες είναι οχήματα για τη μεταμόρφωση των προσωπικών επιχειρηματικών ιδιοτήτων και φιλοδοξιών σε δράση.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο βιομηχανιών και εθνικών οικονομιών, το άθροισμα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αποτελούν ένα μωσαϊκό ανταγωνιστικών πειραμάτων, νέων ιδεών και πρωτοβουλιών. Αυτός ο ανταγωνισμός οδηγεί σε ποικιλία και αλλαγή στην αγορά —δηλαδή επιλογή από τις πιο βιώσιμες επιχειρήσεις, τις απομιμήσεις τους και τη μετατόπιση των απαρχαιωμένων επιχειρήσεων (Van Stel et.al. 2005).

Η επιχειρηματική δραστηριότητα επεκτείνει και μετασχηματίζει την παραγωγική δυναμική της εθνικής οικονομίας μέσω της δημιουργίας υψηλότερης παραγωγικότητας και της επέκτασης νέων νησίδων και βιομηχανιών. Οι διαδικασίες σε συγκεντρωτικό επίπεδο συνδέονται με τη σειρά τους με το μεμονωμένο επίπεδο, πράγμα που εξασφαλίζει σημαντικούς μηχανισμούς ανατροφοδότησης για ξεχωριστούς επιχειρηματίες. Οι επιχειρηματίες μπορούν να μάθουν τόσο από τις δικές τους επιτυχίες και αποτυχίες, όσο και μέσω των άλλων. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους και να προσαρμόσουν τις προσεγγίσεις τους (Van Stel et.al. 2005).

Το μοντέλο σχέσεων μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης, και συγκεκριμένα, της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να παρουσιαστεί μέσω ενός Εννοιολογικού

Πλαισίου του GEM (ΠΠΕ Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας), το οποίο παρουσιάζεται σχηματικά στην παρακάτω Εικόνα 2.2.

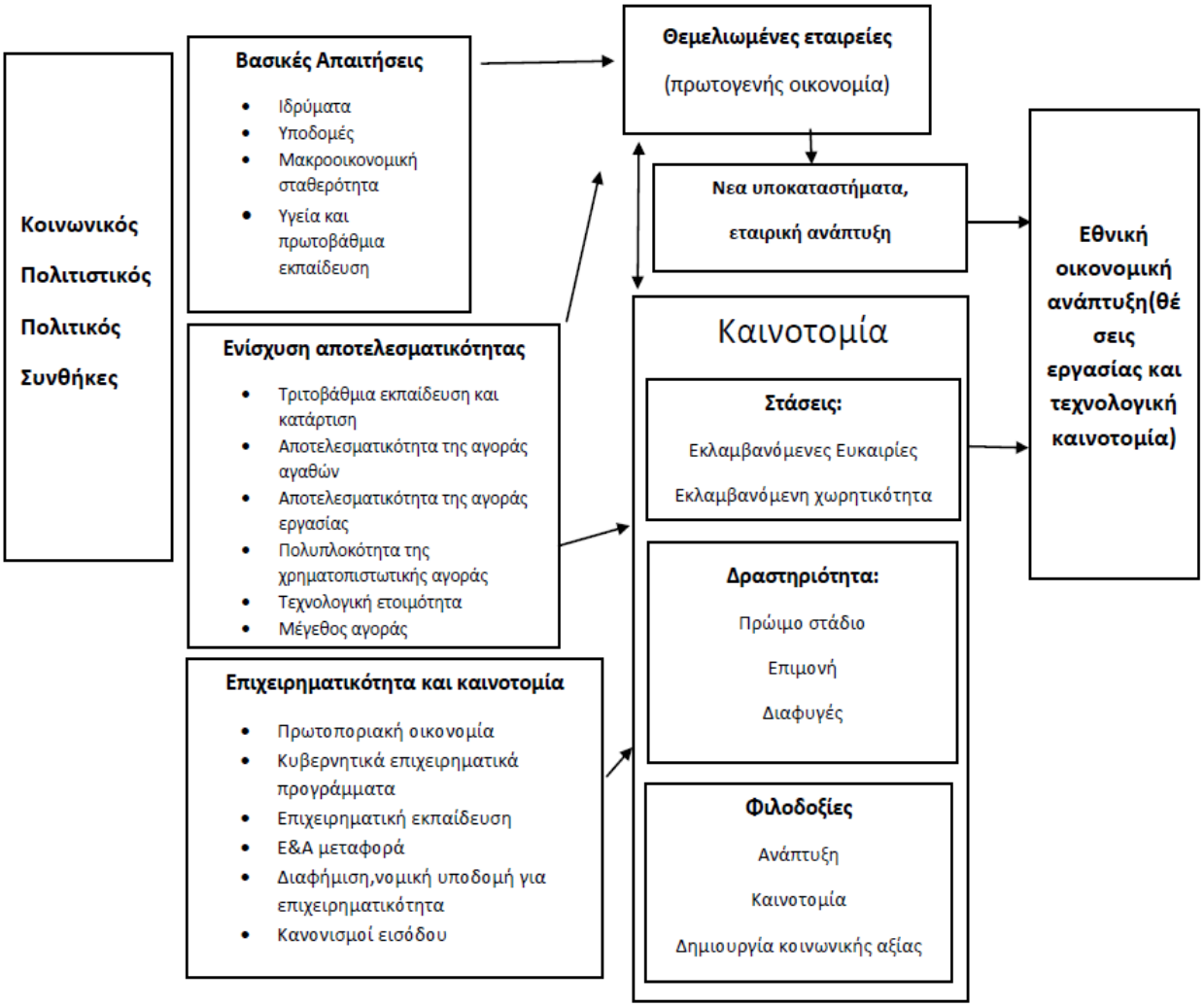

Εικόνα 2.2 *Εννοιολογικό μοντέλο ΠΠΕ*

Πηγή: Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας 2008

Οι παραδοσιακές αναλύσεις της οικονομικής ανάπτυξης τείνουν να επικεντρώνονται σε μεγάλες εταιρείες και να παραμελούν τις καινοτομίες και τον ανταγωνισμό που προσφέρουν οι μικρές νεοφυείς επιχειρήσεις στη συνολική οικονομία. Σε αντίθεση με τις περισσότερες μελέτες, το εννοιολογικό μοντέλο πίσω από το ΠΠΕ ακολουθεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση και λαμβάνει υπόψη την οικονομική συμβολή όλων των επιχειρήσεων σε μια χώρα. Συγκεκριμένα, το ΠΠΕ θεωρεί ότι η εθνική οικονομική ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα δύο παράλληλων συνόλων αλληλένδετων δραστηριοτήτων (Carree, &. Thurik 2003). Αυτό το μοντέλο παίρνει μια ελαφρώς διαφορετική οπτική γωνία και αναλύει την επιτυχία των μεγάλων εταιρειών που προωθούν ευκαιρίες αγοράς για μικρές επιχειρήσεις και τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στη διαδικασία δημιουργίας/ανάπτυξης επιχειρήσεων ως των κύριων μηχανισμών που οδηγούν τη μακροοικονομική ανάπτυξη μαζί με τη συμπληρωματική τους φύση.

Το κορυφαίο τμήμα του διαγράμματος εστιάζει στον ρόλο των μεγάλων εδραιωμένων επιχειρήσεων. Ανάλογα με τις συνθήκες του εθνικού πλαισίου, οι μεγάλες επιχειρήσεις, γενικά ενταγμένες στις διεθνείς εμπορικές αγορές, μπορούν να προωθήσουν την αυτό-επέκταση και την ωρίμαση. Η οικονομική επιτυχία των μεγάλων επιχειρήσεων τείνει να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες στην αγορά για τις ΜμΕ (Μικρομεσαίες

Επιχειρήσεις) μέσω τεχνολογικών δευτερογενών παραγόντων, υποπροϊόντων, αύξησης της εγχώριας ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών, ενσωμάτωση ΜμΕ στα δίκτυα προμηθευτών κ.λπ. Ωστόσο, εάν οι εγχώριες επιχειρήσεις είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν αυτές τις ευκαιρίες εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη ενός ανταγωνιστικού και ζωντανού τομέα ΜμΕ (Thurik, &. Wennekers 2004).

Το κάτω μέρος του διαγράμματος (βλ. Εικόνα 2.2) υπογραμμίζει τον δεύτερο μηχανισμό που οδηγεί την οικονομική ανάπτυξη: τον ρόλο της επιχειρηματικότητας στη δημιουργία και την ανάπτυξη επιχειρήσεων. Η επιχειρηματική διαδικασία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο ενός συνόλου συνθηκών. Εξαρτάται περαιτέρω από:

- Την εμφάνιση και την παρουσία ευκαιριών στην αγορά.
- Την ικανότητα, τα κίνητρα και τις δεξιότητες των ατόμων να ιδρύουν επιχειρήσεις που επιδιώκουν τέτοιες ευκαιρίες.

Αυτοί οι δύο παράγοντες θα επηρεαστούν από άλλους παράγοντες που αποτελούν από κοινού την ομάδα παραγόντων για να είναι μια επιχείρηση καινοτόμα, όπως:

- υποδομές,
- δημογραφία,
- εκπαίδευση και κατάρτιση,
- κουλτούρα.

Ενώ η διεργασία των μεγάλων καταξιωμένων επιχειρήσεων τείνει να δημιουργεί ευκαιρίες κέρδους για μικρές και νέες επιχειρήσεις, αυτές οι εταιρείες μπορούν, επίσης, να επηρεάσουν την επιτυχία των μεγάλων επιχειρήσεων. Για παράδειγμα, εφόσον οι ΜμΕ είναι ανταγωνιστικοί και αξιόπιστοι προμηθευτές, παρέχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τις μεγάλες επιχειρήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο (Thurik, &. Wennekers 2004). Και τα δύο εννοιολογικά μοντέλα αναφέρονται στη σημασία του ατομικού επιπέδου —δηλαδή στις προσεγγίσεις, τις δεξιότητες και τις ενέργειες των μεμονωμένων επιχειρηματιών. Αυτό δείχνει ότι οι πολιτικές για την ενίσχυση της επιχειρηματικής ικανότητας δεν πρέπει να επικεντρώνονται αποκλειστικά στις μακροοικονομικές συνθήκες ή στην πρόσβαση στη χρηματοδότηση, που είναι τα πιο συχνά χρησιμοποιούμενα εργαλεία πολιτικής για την προώθηση της επιχειρηματικότητας (Kelley et.al. 2011).

Εν κατακλείδι, η επιχειρηματικότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη. Πρώτον, η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης είναι «το συνολικά ακούσιο αποτέλεσμα ενός συγκροτήματος από μυριάδες μεμονωμένες πράξεις επιχειρηματικής ανακάλυψης» (Harper, 2003, σελ. 2). Είναι περιττό, ίσως, να επισημανθεί ότι «οι επιχειρηματίες μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, διευκολύνοντας την ανακατανομή των πόρων από λιγότερο σε πιο παραγωγικές χρήσεις» (Szirmai et al., 2011, σ. 3). Ως αναπτυξιακή στρατηγική στο σημερινό μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον, η επιχειρηματικότητα έχει εξέχουσα θέση «ειδικά την τελευταία δεκαετία καθώς οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν τον περιορισμένο αριθμό εταιρειών που μετεγκαθίστανται και τον ανταγωνισμό που προκύπτει για αυτές τις επιχειρήσεις». (Walzer, 2009, σελ. 2). Επιπρόσθετα, η επιχειρηματικότητα θεωρείται «ένας σημαντικός μηχανισμός για την οικονομική ανάπτυξη μέσω της απασχόλησης, της καινοτομίας και της ευημερίας» (Acs and Szerb, 2010, σ. 5). Ακόμα, η επιχειρηματικότητα είναι «απαραίτητη για μια αναπτυσσόμενη οικονομία σε μεγάλο βαθμό επειδή οι καινοτομίες της δημιουργούν ζήτηση για νέα προϊόντα και υπηρεσίες που δεν ήταν προηγουμένως διαθέσιμα» (Kressel and Lento, 2012, σελ. 6). Ως εκ τούτου, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι συχνά αναζητούν μηχανισμούς «για την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στις περιφέρειές τους, είτε αυτοί οι μηχανισμοί είναι φορολογικές πολιτικές, επιδοτήσεις χρηματοδότησης ή άλλα εργαλεία» (Shane, 2005, σελ. 1).

2.1.2 Η σχέση της Επιχειρηματικότητας με την Τοπική Ανάπτυξη

Η Τοπική Οικονομική Ανάπτυξή (LED) μπορεί να προσδιοριστεί ως η διαδικασία κατά την οποία δημόσιοι φορείς, επιχειρήσεις και μη κυβερνητικοί παράγοντες εργάζονται μαζί για να δημιουργήσουν τις καλύτερες συνθήκες για οικονομική ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας (Παγκόσμια Τράπεζα 2001). Το σχέδιο για την ΤΟΑ στηρίζεται στο από κάτω προς τα πάνω μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο δημιουργήθηκε ως απάντηση στο παραδοσιακό από πάνω προς τα κάτω μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο απέτυχε να επιλύσει πολλές αρνητικές περιφερειακές και τοπικές διαδικασίες και να μειώσει διαφορές στην υποανάπτυξη. Το σχέδιο της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης προϋποθέτει ότι η τοπική κυβέρνηση, ο ιδιωτικός τομέας και ο

τοπικός πληθυσμός είναι πιο πολύ εξοικειωμένοι με τις δικές τους ανάγκες, τα πλεονεκτήματα, και τις ευκαιρίες. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους τοπικούς πόρους με τον βέλτιστο τρόπο, συνεισφέροντας κατά αυτόν τον τρόπο στη δημιουργία θέσεων εργασίας, το θετικό επιχειρησιακό περιβάλλον και μια καλύτερη ποιότητα ζωής για τον τοπικό πληθυσμό (Chen, 2014). Πρέπει να τονιστεί ότι η διαδικασία της Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης απαιτεί καλή επικοινωνία, ενεργό συμμετοχή και συνεργασία μεταξύ όλων των συμμετεχόντων (United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD. 2015).

Απαιτούνται ευνοϊκές τοπικές επιχειρησιακές συνθήκες, προκειμένου μια εταιρεία να επιτύχει. Θα πρέπει οι τοπικές κυβερνήσεις να είναι πιο κοντά στους ανθρώπους και να κατανοούν τα θέματα της τοπικής ανάπτυξης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, έχουν έναν ρόλο κλειδί στη δημιουργία ενός ιδανικού περιβάλλοντος που απαιτείται για την επιχειρησιακή επιτυχία (Swinburn et al.2006). Τα τελευταία χρόνια, τοπικές κυβερνήσεις έχουν εμπλακεί περισσότερο στα επιχειρηματικά προγράμματα που υποστηρίζονται από την εθνική κυβέρνηση, με στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Bartik 2017). Ωστόσο, η τοπική κυβέρνηση πρέπει να προσδιορίσει αναπτυξιακούς στόχους που εκπροσωπούν τη βάση για λήψη αποφάσεων, προκειμένου να εξασφαλίσει κατάλληλες επιχειρηματικές συνθήκες (Bartik 2003).

Ένα φιλικό περιβάλλον για την έναρξη και την ανάπτυξη επιχειρήσεων αποτελεί το κέντρο της επίτευξης των στόχων της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, της αύξησης της απασχόλησης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και της επίτευξης κοινωνικών στόχων.

Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, η κυβέρνηση μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση και άλλους σχετικούς παράγοντες πρέπει να προσπαθήσουν να επιτύχουν τους στόχους (σύμφωνα με τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τις Μικρές Επιχειρήσεις) που περιλαμβάνει δέκα βασικούς τομείς:

1. Κατάρτιση και εκπαίδευση του επιχειρηματικού πνεύματος.
2. Φθηνότερη και ταχύτερη εκκίνηση.
3. Καλύτερη νομοθεσία και ρυθμίσεις.
4. Διαθεσιμότητα δεξιοτήτων.
5. Βελτίωση διαδικτυακής πρόσβασης.
6. Αξιοποιώντας περισσότερο την ενιαία αγορά.
7. Φορολογικά και οικονομικά θέματα.
8. Ενίσχυση της τεχνολογικής ικανότητας των μικρών επιχειρήσεων.
9. Αξιοποίηση επιτυχημένων μοντέλων ηλεκτρονικών επιχειρήσεων και ανάπτυξη κορυφαίας υποστήριξης μικρών επιχειρήσεων.
10. Ανάπτυξη ισχυρότερης και αποτελεσματικότερης εκπροσώπησης των συμφερόντων των μικρών επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Η ικανοποίηση των αναγκών των επιχειρηματιών επηρεάζει τη δημιουργία επιχειρηματικής κοινότητας. Η οικοδόμηση μιας επιχειρηματικής κοινωνίας περιλαμβάνει τους πάντες. Οι στάσεις απέναντι στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και τις αποτυχίες θα πρέπει να είναι θετικότερες. Για να επιτευχθεί αυτό, σημαντικοί είναι αυτοί από τους οποίους εξαρτώνται οι σημερινοί και οι μελλοντικοί επιχειρηματίες.

Η οικοδόμηση μιας πρωτοποριακής κοινωνίας θα πρέπει να βασίζεται σε τρεις κύριους πυλώνες:

- Μείωση των εμποδίων για την ανάπτυξη και την επέκταση των επιχειρήσεων.
- Εξισορρόπηση κινδύνου και ανταμοιβής για τους επιχειρηματίες.
- Οικοδόμηση μιας κοινωνίας που εκτιμά την επιχειρηματικότητα και έχει θετικότερη στάση απέναντι στην καινοτομία.

Η επίτευξη της οικονομικής σταθερότητας και η δημιουργία μιας ποικιλόμορφης διατομεακής διάρθρωσης της τοπικής οικονομίας αποτελούν τα κύρια στοιχεία για τη σχεδίαση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης (Dissart 2003). Καθώς η διατομεακή ποικιλομορφία υποτίθεται ότι αυξάνει την οικονομική σταθερότητα π.χ. η παρουσία πολλών τομέων και επιχειρήσεων σε μια πόλη μειώνει τις διακυμάνσεις στην εργασία (Chen 2020). Για την επίτευξη οικονομικής σταθερότητας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, μια κοινότητα ή μια πόλη θα πρέπει να ενθαρρύνει νέες επιχειρήσεις να λειτουργήσουν τις υπάρχουσες τοπικές επιχειρήσεις να καταφέρουν να διατηρηθούν και να επεκταθούν, να προσελκύσουν νέες επενδύσεις, καθώς και να επενδύσουν στο ανθρώπινο δυναμικό. Είναι εξαιρετικής σημασίας η δημιουργία ενός θετικού επιχειρησιακού περιβάλλοντος το οποίο αποτελεί παράγοντα έλξης για μεγάλες επιχειρήσεις Οι πόλεις με μικρό αριθμό επιχειρήσεων δεν είναι ασφαλείς από τη διακύμανση του εργατικού δυναμικού. Καθότι οι

πόλεις δεν μπορούν να εξαρτώνται από έναν μόνο τομέα παραγωγής, θα πρέπει να παρέχουν καλύτερες, συνεχείς και μόνιμες ευκαιρίες για την εργασία των κατοίκων τους (Erkus-Ozkturk and Terhorst, 2018).

Οι πόλεις πρέπει να καταβάλλουν μεγαλύτερη προσπάθεια για να βελτιώσουν τη διαδικασία της απασχόλησης, την ποιότητα εξυπηρέτησης και την ποιότητα της ζωής, γενικότερα, μέσω της προώθησης της επιχειρηματικότητας που επιφέρει τη βελτίωση των υποδομών, τη δημιουργία θέσεων εργασίας για τη βελτίωση της βιωσιμότητας της κοινωνίας (Krstinic Nizic et al. 2019). Επιπλέον, κάθε πόλη ή τοπική κοινότητα πρέπει να αναγνωρίσει ευκαιρίες, δυνατά σημεία, διαθεσιμότητα πόρων και πρέπει να προσδιορίσει τους κύριους στόχους για την οικονομική ανάπτυξή του. Σύμφωνα με προσδιορισμένους στόχους, τοπικές κυβερνήσεις νομοθετούν κατάλληλα τοπικές οικονομικές αναπτυξιακές πολιτικές (Bartik 2003;Reese and Fasenfest 1997). Η παρακάτω Εικόνα 2.3 περιλαμβάνει τους κύριους στόχους της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής.

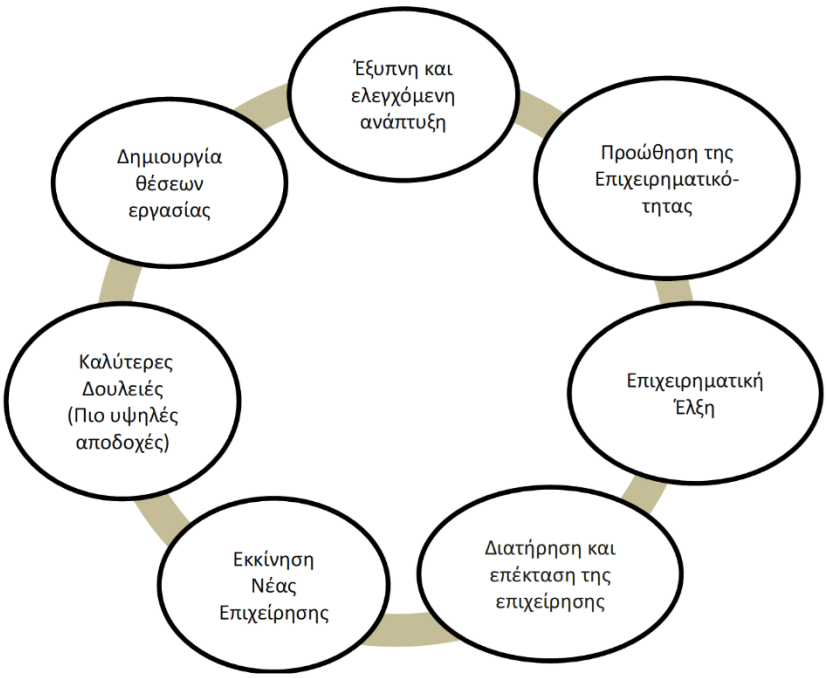

Εικόνα 2.3 *Κύριοι στόχοι της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής*

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από Trinajsti Niži & Bogovi (2022) και από (Bartik 2020;Leigh and Blakely 2017).

Σε πολλά σύγχρονα συστήματα, το οικονομικό σύστημα των μεγάλων επιχειρήσεων και μικρών επιχειρήσεων αλληλοεπιδρά σε πολύ περίπλοκες σχέσεις που παρέχουν αμοιβαία πλεονεκτήματα. Μόλις ολοκληρωθεί η τοπική οικονομική αξιολόγηση, και καθοριστούν το όραμα, οι σκοποί, και οι στόχοι, η κοινότητα θα πρέπει να αποφασίσει για τα προγράμματα και τους βασικούς τομείς παρέμβασης, και αυτό θα γίνει το κύριο μέρος της στρατηγικής. Υπάρχουν πολλές τρέχουσες επιλογές, αλλά η επιλογή τους περιορίζεται στις ανάγκες και τις πηγές κάθε τοποθεσίας. Ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους διευκόλυνσης του επιχειρηματικού κλίματος και της δημιουργίας θέσεων εργασίας είναι η ανάπτυξη Προγραμμάτων Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης που βελτιώνουν το περιβάλλον, που ενεργοποιούν τις τοπικές επιχειρήσεις και την υποστήριξη των μικρών, μικρομεσαίων και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων. Στη συνέχεια, θα γίνει η επιλογή ανάλογα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης της τοπικής οικονομίας.

Οι τομείς του προγράμματος παρέμβασης για την τοπική οικονομική ανάπτυξη παρουσιάζονται αναλυτικά στην παρακάτω Εικόνα 2.4.

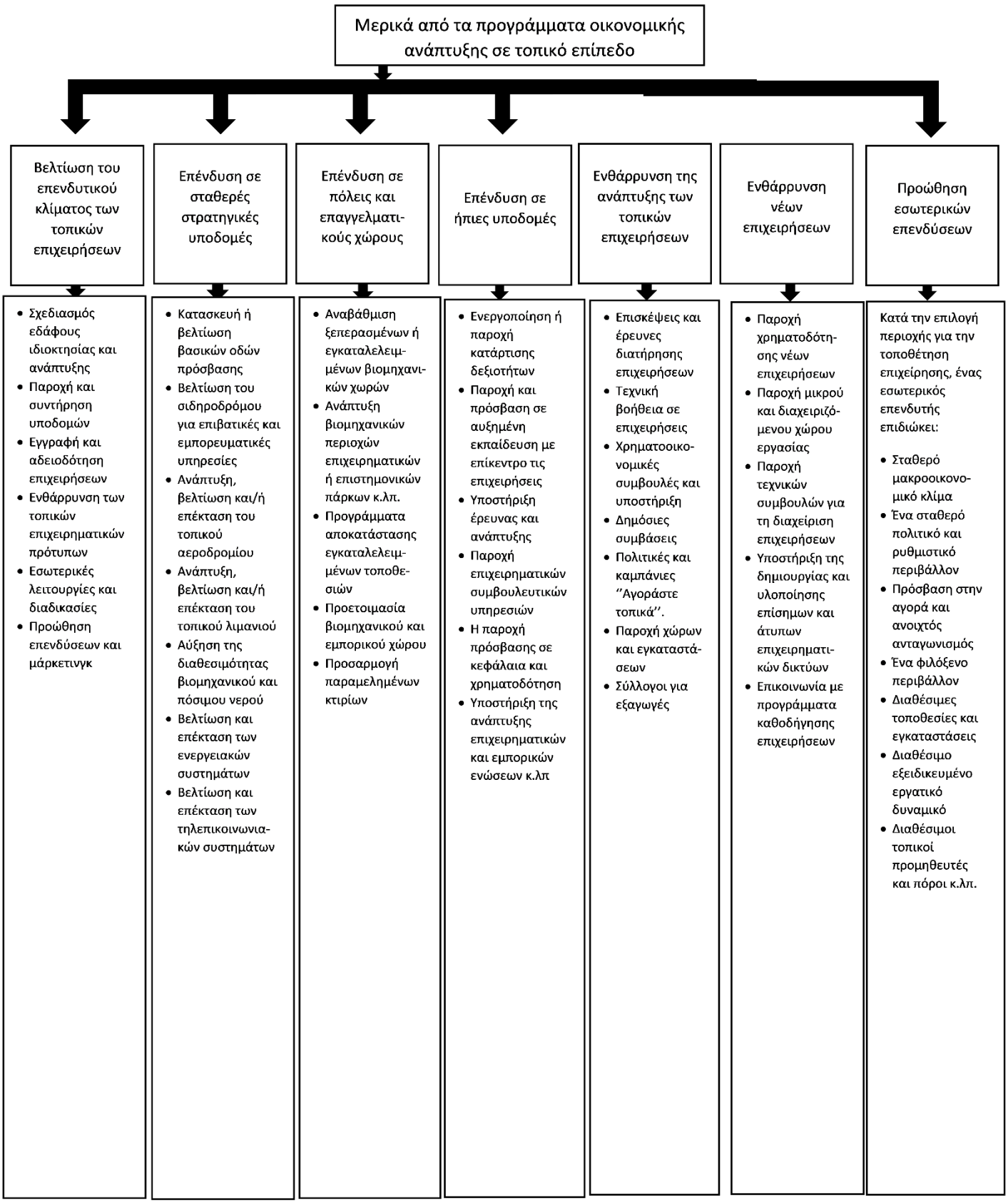

Εικόνα 2.4 *Μερικά από τα Προγράμματα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης*

Πηγή: World Bank, 2005,

Με βάση τη διάγνωση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και των σημείων συμφόρησης των πόρων κάθε χώρου, οι τοπικοί ενδιαφερόμενοι συχνά με τη συμμετοχή εξωτερικών εμπειρογνωμόνων ορίζουν και εγκαθιδρύουν μια ολοκληρωμένη στρατηγική σε μια προσπάθεια να εκπληρώσουν τις δυνατότητες. Αυτές οι στρατηγικές συνήθως αρθρώνονται γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες.

- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών επιχειρήσεων.
- Την προσέλκυση εσωτερικών επενδύσεων.
- Την αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου ή των εργατικών δεξιοτήτων.
- Την κατασκευή υποδομών.

Ο βασικός στόχος είναι να δημιουργηθεί μια ολοκληρωμένη και ισορροπημένη τοπική στρατηγική που θα ενσωματώνει την οικονομική δραστηριότητα σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Η υποστήριξη της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη διευκόλυνση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης. Η δύναμη της τοπικής επιχειρηματικότητας καθορίζει το μέγεθος και το είδος του εισοδήματος, ενώ συγκεκριμένα προγράμματα και μέτρα που σχεδιάζονται και διαμορφώνονται από την τοπική πολιτική και τους προϋπολογισμούς μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

2.2 Επιχειρηματικότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη

Είναι ευρέως αναγνωρισμένο ότι η περιφέρεια έχει γίνει θεμελιώδης βάση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Το εθνικό επίπεδο παρατήρησης, αν και εξακολουθεί να είναι σημαντικό, δεν είναι πλέον το μοναδικό προνομιούχο σημείο για την κατανόηση της οικονομικής ανάπτυξης και πολύ περισσότερο, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι τα εμπόδια μεταξύ των εθνικών οικονομιών —από κάποιες απόψεις— καταρρέουν, τουλάχιστον στην Ευρώπη (Scott and Storper, 2003).

Η περιφερειακή οικονομία έχει κάνει, τις τελευταίες δεκαετίες, μια επιτυχημένη προσπάθεια να αποκαλύψει τις πολυπλοκότητες της σύγχρονης οικονομικής του χώρου (space economy). Έχει οδηγήσει σε σημαντικές ολοκληρωμένες επιστημονικές προοπτικές, όπως στη θεωρία των συστοιχιών (agglomeration theory) και τη θεωρία της χωροθέτησης (location theory), τη θεωρία του εμπορίου και της ευημερίας, τη θεωρία της μεγέθυνσης και της επιχειρηματικής διοικητικής (συμπεριλαμβανομένης της βιομηχανικής οργάνωσης). Το μείγμα αυστηρής οικονομικής ανάλυσης και της γεωγραφικής προσέγγισης έχει πλέον δημιουργήσει μια γέφυρα μεταξύ δύο παραδοσιακά ασύνδετων κλάδων (δηλ. της γεωγραφία και της οικονομικής), ενώ αυτή η συνέργεια έχει θέσει τα θεμέλια για μια καινοτόμο επιστημονική αλληλοτροφοδοτούμενη διαδικασία τόσο θεωρητικής, όσο και εφαρμοσμένης μορφής, στον σημαντικό τομέα της περιφερειακής ανάπτυξης. Η έννοια της περιφέρειας (region) έχει γίνει ένα φυσικό αποτελεσματικό σταθερό σημείο για μια ολοκληρωμένη προοπτική της δυναμικής στην οικονομία του χώρου όπως η περιφερειακή ανάπτυξη στο πλαίσιο των μεταβαλλόμενων συνθηκών εργασίας ή στη χωρική καινοτομία, στο πλαίσιο των μητροπολιτικών συνθηκών θερμοκοιτίδας (Florida, 2002).

Οιπεριφερειακή οικονομία έχει κάνει, τις τελευταίες δεκαετίες, μια επιτυχημένη προσπάθεια να αποκαλύψει τις πολυπλοκότητες της σύγχρονης οικονομικής του χώρου (space economy). Έχει οδηγήσει σε σημαντικές ολοκληρωμένες επιστημονικές σημαντικός δείκτης της οικονομικής ανάπτυξης, είναι κεντρικής σημασίας για τη διαδικασία δημιουργίας πλούτου μιας περιφερειακής οικονομίας. Η δεύτερη επιταγή είναι η ικανότητα ανάπτυξης της οικονομίας. Η ανάπτυξη περιλαμβάνει δύο αλληλένδετες διαδικασίες: τη διαρθρωτική αλλαγή και τη βελτίωση της παραγωγικότητας (Malecki, 1997a). Αυτές οι διεργασίες λαμβάνουν χώρα σε ένα πολύπλευρο δυναμικό πεδίο.Η περιφερειακή ανάπτυξη εκδηλώνεται ως μια χωρικά άνιση αλλαγή σε ένα σύστημα περιφερειών. Η περιφερειακή απόκλιση —και όχι η περιφερειακή σύγκλιση— είναι ένα σύνηθες φαινόμενο που έχει ελκύσει την προσοχή τόσο της ερευνητικής κοινότητας, όσο και των φορέων πολιτικής. Η τυπική νεοκλασική άποψη της περιφερειακής ανάπτυξης θα προέβλεπε ότι περιφέρειες με χαμηλές αμοιβές εργασίας θα αποκτούσαν παραγωγικές επενδύσεις από περιφέρειες με υψηλούς μισθούς ή/και ότι θα εξήγαγαν φθηνό εργατικό δυναμικό σε αυτές τις περιοχές. Το σύστημα της αγοράς, στη συνέχεια, θα οδηγούνταν μακροπρόθεσμα σε εξίσωση των πληρωμών των συντελεστών της παραγωγής, έτσι ώστε στην τελική φάση ισορροπίας να επιτευχθεί σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών. Στην πραγματικότητα, αυτό το απλοποιημένο μοντέλο εξαρτάται από πολλές περιοριστικές υποθέσεις (πλήρης κινητικότητα, απόλυτες διαφορές κόστους, καμία θεσμική αδράνεια, πλήρης πρόβλεψη για κερδοφόρες επενδύσεις, σταθερές αποδόσεις κλίμακας), με αποτέλεσμα να είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθεί ισορροπία. Η περιφερειακή αλλαγή είναι στο τέλος το αποτέλεσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην οποία οι καινοτομίες (νέα ή

βελτιωμένα προϊόντα και διαδικασίες, νέα πρότυπα διαχείρισης, περιοχές) είναι βασικοί παράγοντες (Fischer & Nijkamp P 2009).

Η επιχειρηματικότητα απαιτεί πρωτοβουλίες ανάληψης κινδύνου σε ένα ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον. Ενθαρρύνει την καινοτόμο δραστηριότητα και τοποθετεί μια περιοχή στην πρώτη γραμμή της οικονομικής προόδου. Έτσι, η επιχειρηματική κουλτούρα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τον πλούτο των περιφερειών (βλ. π.χ. Acs, 1994, Audretsch, 2004, de Groot et al., 2004). Γενικά, μια περιφέρεια που φιλοξενεί επιχειρηματικό κεφάλαιο και ξέρει πώς να το χρησιμοποιεί μπορεί να αναδειχθεί νικητής σε ένα ανταγωνιστικό οικονομικό παιχνίδι. Από θεωρητική άποψη, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η περιφερειακή-οικονομική αποτελεσματικότητα, όπως περιγράφεται από μια νεοκλασική συνάρτηση παραγωγής, εξαρτάται κρίσιμα όχι μόνο από την εργασία, το κεφάλαιο ή τους φυσικούς πόρους αλλά και από την επιχειρηματική κουλτούρα (συμπεριλαμβανομένων των δεξιοτήτων έντασης γνώσης). Τα οφέλη της επιχειρηματικότητας για την περιφερειακή ευημερία έχουν, τα τελευταία χρόνια, ωθήσει πολλές ενδιαφέρουσες πολιτικές σε τρόπους με τους οποίους μπορεί να ωφεληθεί η επιχειρηματικότητα στην περιφερειακή οικονομία.

Η επιχειρηματικότητα απαιτεί πρωτοβουλίες ανάληψης κινδύνου σε ένα ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον. Ενθαρρύνει την καινοτόμο δραστηριότητα και τοποθετεί μια περιοχή στην πρώτη γραμμή τηλαγής, και αυτοί μπορούν να δράσουν, προκειμένου να επιταχυνθεί η δημιουργία, η διάχυση και η εφαρμογή νέων ιδεών. Με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο διασφαλίζουν την αποτελεσματική χρήση των πόρων, αλλά και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την εκμετάλλευση επιχειρηματικών ευκαιριών. Ένας κεντρικός λόγος για το ενδιαφέρον των υπευθύνων χάραξης πολιτικής για την επιχειρηματικότητα είναι η έκδηλη ικανότητά της —με βάση την εμπειρία των ΗΠΑ (βλ. OECD, 1989)— να δημιουργήσει, άμεσα και έμμεσα, απασχόληση και πλούτο.Από την άλλη, και οι περιφέρειες αποτελούν έναν πρόσφορο χώρο ανάπτυξης για τις επιχειρήσεις. Είναι, βεβαίως, ευρέως διαδεδομένη η αντίληψη ότι τα μητροπολιτικά περιβάλλοντα προσφέρουν ευνοϊκές συνθήκες θερμοκοιτίδας για τη δημιουργική επιχειρηματικότητα, καθώς σε αυτό το περιβάλλον οι συνθήκες για την κατάλληλη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού (π.χ. μέσω εξειδικευμένης κατάρτισης και εκπαιδευτικών ινστιτούτων) και την πρόσληψη εργατικού δυναμικού, είναι πιο ευνοϊκές (Davelaar, 1991, Lagendijk και Oinas, 2005). Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι διάφορες μη μητροπολιτικές περιοχές προσφέρουν, επίσης, ευνοϊκές συνθήκες σποράς για τη διαχείριση της εταιρικής αλλαγής. Ο λόγος είναι ότι σε πολλές περιφερειακές περιοχές, οι ανάγκες πληροφόρησης ικανοποιούνται σε τοπικό επίπεδο με μηχανισμούς μάθησης, που βασίζονται σε μια δυναμική εδαφική αλληλεπίδραση μεταξύ παραγόντων ενός συνεκτικού παραγωγικού συστήματος, της τοπικής κουλτούρας, της παράδοσης και των εμπειριών (βλ. Camagni, 1991- Storper, 1992, 1993).

Η επιχειρηματικότητα δεν εμφανίζεται χωρίς χωρικές διαστάσεις, αλλά είναι βαθιά ριζωμένη σε υποστηρικτικές γεωγραφικές συνθήκες τοπικής υποστήριξης (όπως τα ευνοϊκά αστικά συστήματα επώασης, οι συνθήκες υποστήριξης επιχειρηματικών κεφαλαίων, η προσβασιμότητα και το άνοιγμα των αστικών συστημάτων, η ποικιλομορφία και οι συνθήκες πίεσης στο αστικό περιβάλλον, το ετερογενές και υψηλής ειδίκευσης εργατικό δυναμικό, η επικοινωνία και οι υποδομές πληροφόρησης, οι μηχανισμοί συλλογικής μάθησης κ.λπ.). Με την έλευση των σύγχρονων εξελιγμένων δομών επικοινωνίας και δικτύων, η ακτίνα δράσης των επιχειρηματιών έχει αυξηθεί σημαντικά (βλ. Reggiani and Nijkamp, 2006). Κατά συνέπεια, η γεωγραφία της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας έχει γίνει ένα σημαντικό πεδίο έρευνας στη σύγχρονη περιφερειακή οικονομική, στο οποίο η δυναμική της επιχειρήσεων τυγχάνει μεγάλης προσοχής.

2.3 Επιχειρηματικότητα και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η σύνδεση της επιχειρηματικότητας με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη η οποία στηρίζεται στους πυλώνες της αποτελεσματικής οικονομίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, και της περιβαλλοντικής προστασίας μετουσιώνεται μέσα από τον όρο της Βιώσιμης Επιχειρηματικότητας (Μητούλα κ.ά., 2008). Σε αντίθεση με τη «συμβατική» επιχειρηματικότητα, η οποία επικεντρώνεται κυρίως στη μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους, η βιώσιμη επιχειρηματικότητα βασίζεται στη βασική προϋπόθεση ότι οι επιχειρηματίες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν οικονομική, κοινωνική και οικολογική αξία μέσω της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας (Belz & Binder, 2017; Muñoz & Cohen, 2018; Schaltegger και Wagner, 2011). Ο όρος αποτυπώνει τη διαδραστική σχέση μεταξύ των επιχειρηματιών ως οικονομικών παραγόντων, της κοινωνίας, και του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι Shepherd και Patzelt (2011, σ. 35) προσφέρουν έναν εξέχοντα ορισμό: «Η βιώσιμη επιχειρηματικότητα είναι επικεντρωμένη στη διατήρηση της φύσης, στη στήριξη της ζωής και της κοινότητας για την επιδίωξη αντιληπτών ευκαιριών για τη δημιουργία μελλοντικών προϊόντων, διαδικασιών και υπηρεσιών για την επίτευξη οφέλους, όπου το όφελος ερμηνεύεται ευρέως ότι περιλαμβάνει οικονομικά και μη οφέλη για τα άτομα, την οικονομία και την κοινωνία». Αντί να επιδιώκει την ελαχιστοποίηση της κοινωνικής και περιβαλλοντικής βλάβης, ιδανικά, η επιχειρηματικότητα επιδιώκει την αναγέννηση του περιβάλλοντος και την ενστάλαξη θετικής κοινωνικής αλλαγής, πέρα από τη γενιά του απλού οικονομικού πλούτου (Markman et al., 2016; Muñoz & Dimov, 2015; Patzelt & Shepherd, 2011). Επομένως, η βιώσιμη επιχειρηματικότητα θεωρεί την επιχειρηματική δραστηριότητα ως πιθανή λύση για την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την κοινωνική ανισότητα (Cohen & Winn, 2007; Muñoz & Cohen, 2018; Shepherd & Patzelt, 2011).

Επί του παρόντος, υπάρχουν τουλάχιστον τρεις θεωρίες στη βιβλιογραφία σχετικά με τη βιώσιμη επιχειρηματικότητα που διαφέρουν μεταξύ τους στην κατανόηση της έννοιας της διασταύρωσης της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας (Farny, 2016). Η πιο σημαντική οπτική γωνία είναι αυτή που εισήγαγε ο Elkington με την Τριπλή Γραμμή Προσέγγισης (Triple Bottom Line). Το μοντέλο (TBL) (Elkington, 1997) της βιώσιμης επιχειρηματικότητας ως έννοιας τομής μεταξύ της οικονομίας, της κοινωνίας, και του περιβάλλοντος, εφαρμόζεται ευρέως στην έρευνα για την επιχειρηματικότητα (π.χ. Cohen & Winn, 2007; Hockerts & Wüstenhagen, 2010; Schaltegger & Wagner, 2011). Η προοπτική του TBL προϋποθέτει ότι οι τρεις διαστάσεις της βιωσιμότητας είναι ίσης αξίας (δεν υπάρχει ιεράρχηση) και η καθεμία μπορεί να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά, γεγονός το οποίο διακρίνεται και στην παρακάτω Εικόνα 2.5. Η κριτική αμφισβήτησε την υπόθεση ότι η κάθε διάσταση μπορεί να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά, όταν στην πραγματικότητα είναι έντονα αλληλένδετες, και επίσης αμφισβήτησε τον τρόπο διαιτησίας μεταξύ αναπόφευκτα αντικρουόμενων στόχων που απορρέουν από τις τρεις διαστάσεις. Επιπλέον, ο Elkington επιβεβαιώνει ότι η προσέγγιση της εξισορρόπησης των αναγκών του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της οικονομίας έχει γίνει περισσότερο μια λογιστική άσκηση για τις περισσότερες επιχειρήσεις, γεγονός το οποίο δεν συμβάλλει στη δημιουργία ενός βιώσιμου μετασχηματισμού της οικονομίας (Elkington, 2018).

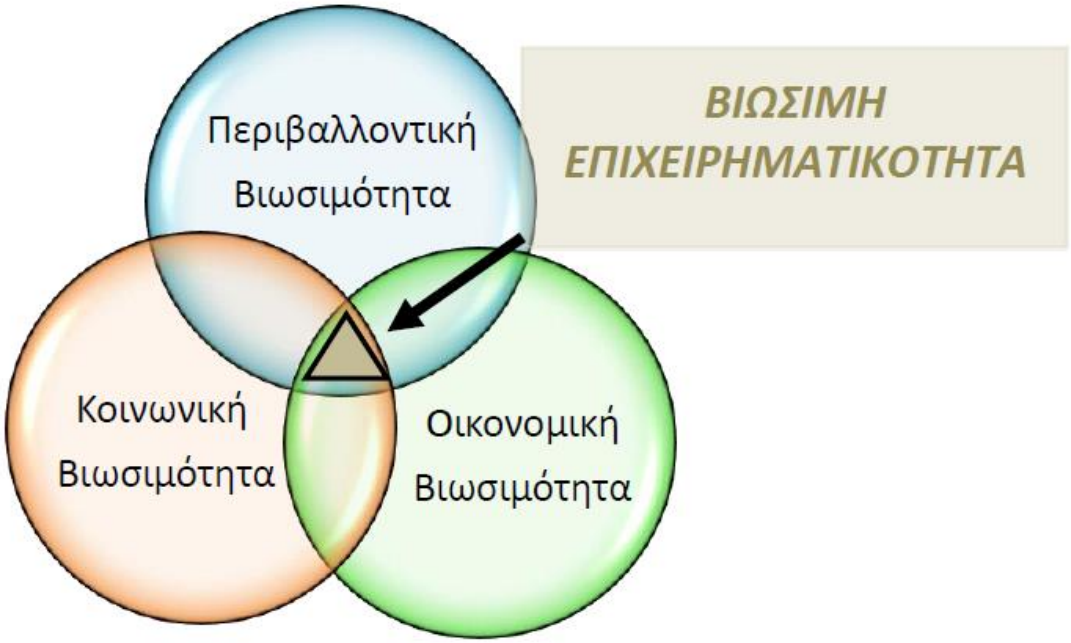

Εικόνα 2.5 *Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια τομής*

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από Farny, & Binder (2021)

Η δεύτερη θεώρηση της έννοιας της βιωσιμότητας υιοθετεί το μοντέλο Βιοοικονομίας του Passet (Passet, 1996) και καταλήγει στη βιωσιμότητα της επιχειρηματικότητας ως έννοια της ενσωμάτωσης. Το βασικό

επιχείρημα είναι ότι λόγω των επιζήμιων επιπτώσεων του παρελθόντος, η επιχειρηματικότητα θα πρέπει να θεωρείται ως ενσωματωμένη στο φυσικό περιβάλλον και την κοινωνία, και επομένως να περιορίζεται από αυτό (Markman et al., 2016). Η θεωρία αυτή είναι δημοφιλής σε προσεγγίσεις συστημάτων και στην επιστήμη του κλίματος. Το μοντέλο Βιοοικονομίας βλέπει τη βιωσιμότητα σε τρεις ομόκεντρους κύκλους, το οποίο παρουσιάζεται στην παρακάτω Εικόνα 2.6, στους οποίους η οικονομία είναι ενσωματωμένη στην ευρύτερη κοινωνία, και πάλι ενσωματωμένη στο φυσικό περιβάλλον, και επιπρόσθετα περιορίζεται από αυτό. Ενώ οι οικονομικές δραστηριότητες αποτελούν τον πυρήνα του μοντέλου, πρέπει να πραγματοποιούνται, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η κοινωνική ζωή ούτε να θυσιάζονται φυσικοί πόροι.

Παρόλο που οι ομόκεντροι κύκλοι σε αυτό το «Onion Model» (μοντέλο κρεμμύδι) βιωσιμότητας απεικονίζουν την εξάρτηση της οικονομικής δραστηριότητας από τις άλλες δύο διαστάσεις, το μοντέλο δέχεται την κριτική ότι δεν διευκρινίζει εάν δίνει προτεραιότητα στην οικονομία («κάνουμε λιγότερο κακό») ή στο περιβάλλον («κάνουμε καλό») ως σημείο αναφοράς. Επομένως, πρέπει να τονιστεί ότι το περιβάλλον έρχεται πρώτο γιατί είναι το απόλυτο θεμέλιο για κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, και η κοινωνία έρχεται δεύτερη, εντός της οποίας η οικονομία είναι ένθετη (Markman et al., 2016; Muñoz & Cohen, 2018). Μια άλλη θεωρία, αν και πιθανώς λιγότερο αναγνωρισμένη, αντιμετωπίζει τη βιωσιμότητα της επιχειρηματικότητας ως μια έννοια ολοκλήρωσης, στην οποία οι οικονομικοί, οι κοινωνικοί και οι οικολογικοί παράγοντες επιχειρηματικότητας διαμορφώνουν από κοινού τη βιώσιμη επιχειρηματικότητα (Heikkurinen et al., 2019; Muroz & Dimov, 2015; Schlange, 2009).

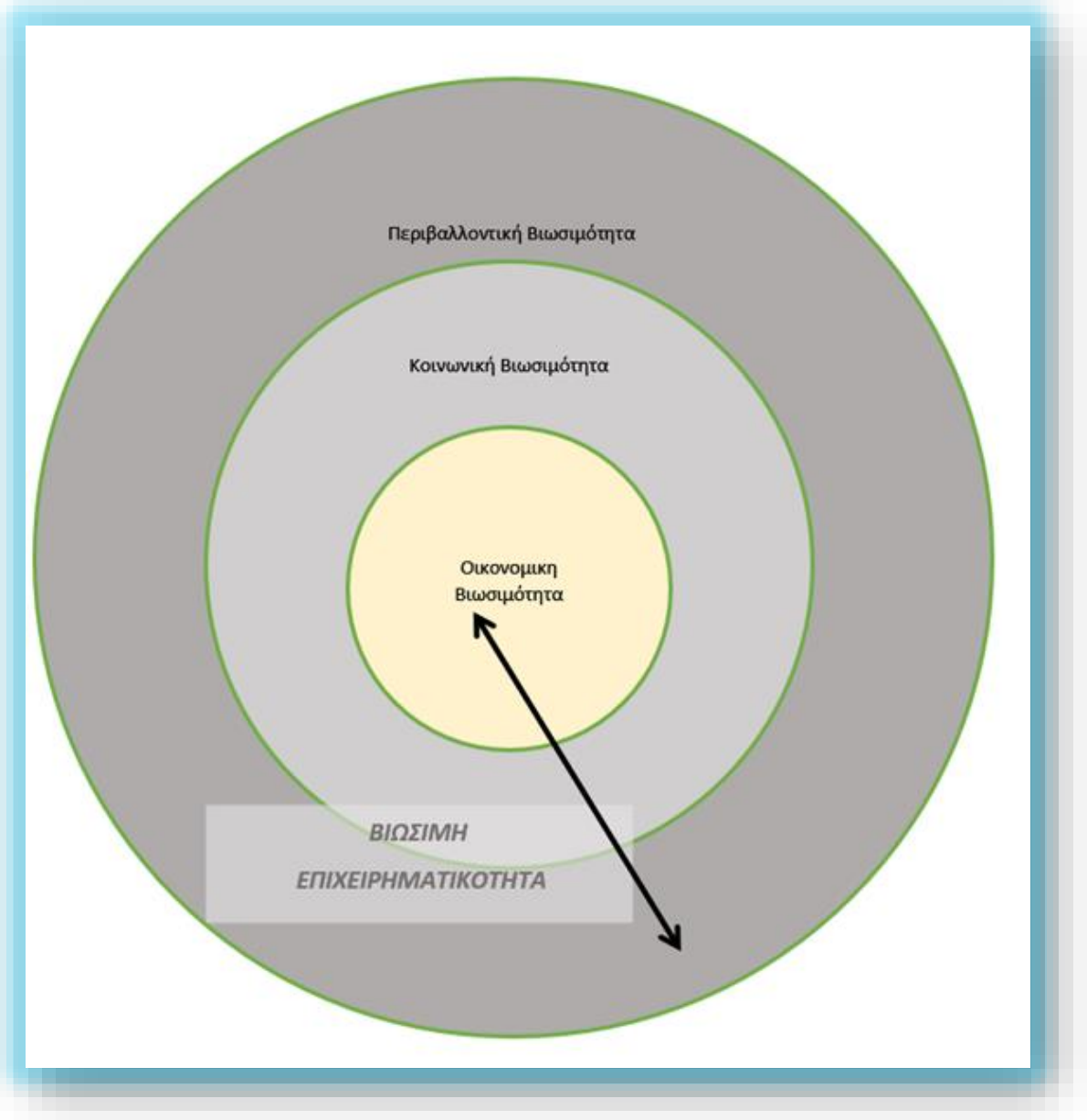

Εικόνα 2.6 *Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια Ενσωμάτωσης*

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από Farny, & Binder (2021)

Η προσέγγιση ολοκλήρωσης της βιωσιμότητας η οποία παρουσιάζεται σχηματικά στην Εικόνα 2.7 αναγνωρίζει ότι στην ανθρωπόκαινο εποχή οι οικονομικοί παράγοντες έχουν τη συλλογική ευθύνη να οργανωθούν σε σχέση με τα οικολογικά όρια, γεγονός που έχει βαθιές επιπτώσεις στη σχέση μεταξύ ανθρώπου και άλλων οργανισμών (Heikkurinen et al., 2019). Κατά συνέπεια, αυτή η προσέγγιση απορρίπτει αδύναμες περιπτώσεις βιώσιμης επιχειρηματικότητας, π.χ. επιχειρηματικά μοντέλα προσανατολισμένα στη συμμόρφωση και περιλαμβάνει μόνο ισχυρής βιωσιμότητας περιπτώσεις —δηλ. αναγεννητική και συν-εξελικτική βιωσιμότητα (Heikkurinen et al., 2019). Επιπλέον, αυτή η προοπτική διευρύνει την έννοια της βιωσιμότητας για να συμπεριλάβει μια ηθική και ακόμη και πνευματική σφαίρα (Schlange, 2009). Αυτό είναι συνεπές με κοινές δηλώσεις που περιγράφουν μια μορφή επιχειρηματικότητας που είναι βιώσιμη τόσο ως προς τους στόχους, όσο και ως προς τα μέσα δημιουργίας πλούτου, αλλά υποδηλώνει, επίσης, τουλάχιστον σιωπηρά ότι είναι βιώσιμη, υποθέτοντας ότι περισσότερες διαστάσεις έχουν νόημα (π.χ. μια ηθική διάσταση, μια τεχνολογική διάσταση και μια πολιτική διάσταση).

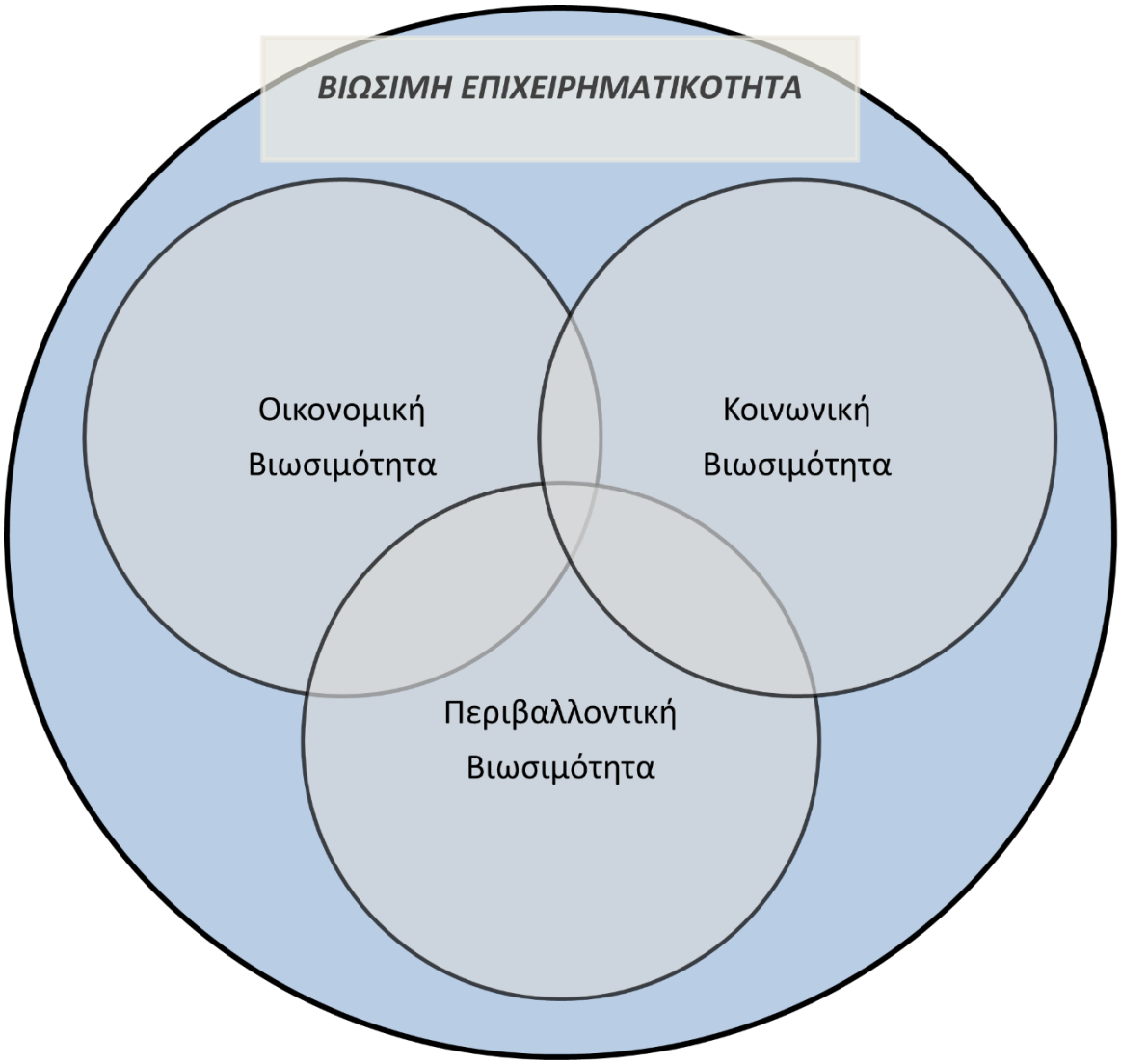

Εικόνα 2.7 *Η Βιώσιμη Επιχειρηματικότητα ως έννοια ένταξης*

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από Farny, & Binder (2021)

Η βασική ιδέα που ενώνει και τις τρεις θεωρίες για τη βιώσιμη επιχειρηματικότητα είναι ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες που επιδιώκουν οικονομικό κέρδος δεν πρέπει να επηρεάζουν αρνητικά το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον που λειτουργούν. Ο ακαδημαϊκός λόγος έχει δημιουργήσει συγκρίσιμες αλλά διακριτές έννοιες δίνοντας έμφαση στην επιχειρηματική δραστηριότητα ως πιθανή λύση για την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την κοινωνική ανισότητα: η επιχειρηματικότητα βασισμένη στην κοινότητα, οικοεπιχειρηματικότητα, περιβαλλοντική επιχειρηματικότητα, υβριδική οργάνωση, φιλοκοινωνικά εγχειρήματα, κοινωνική επιχειρηματικότητα, και βιώσιμη-ηθική επιχειρηματικότητα. Όλες αυτές οι προσεγγίσεις αντιλαμβάνονται τη δυναμική σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας, κοινωνίας και περιβάλλοντος, ωστόσο, διαφέρουν ως προς την αγορά και τον προσανατολισμό τους στο κέρδος (Binder, 2017).

Για παράδειγμα, κοινωνικές επιχειρήσεις που εξαρτώνται από τη χρηματοδότηση και καθοδηγούνται πλήρως από την αποστολή ή που επιδοτούνται από εξωτερικούς εταίρους αντιπροσωπεύουν μη κερδοσκοπική κοινωνική επιχειρηματικότητα και δεν μοιάζουν με μη-κυβερνητικές οργανώσεις. Αντίθετα, αυτοχρηματοδοτούμενες κοινωνικές και οικολογικές/περιβαλλοντικές επιχειρήσεις έχουν έντονη εστίαση σε

κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς στόχους και είναι σε θέση να αποφέρουν κέρδος, το οποίο πλήρως επανεπενδύεται στην εταιρεία. Επισημαίνεται η διπλή γραμμή είτε κοινωνικοοικονομικών είτε περιβαλλοντικο-οικονομικών αξιών.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της, η βιώσιμη επιχειρηματικότητα τείνει να είναι επιχειρηματική και συνεργατική παρά ευκαιριακή. Εμφανίζεται ως μια μορφή συνεταιριστικής διακυβέρνησης, ως φυσικός τρόπος οργάνωσης γιατί επιτρέπει τη συνεργασία και τη συλλογική λήψη αποφάσεων σε επίπεδο διακυβέρνησης. Καθιστά δυνατή την άρθρωση δημοκρατικών επιχειρηματικών μοντέλων και επιτρέπει την εμπλοκή διαφορετικών ομάδων-μελών της κοινότητας στη διαδικασία επιχειρηματικής ανάπτυξης. Υπό αυτήν την έννοια, οι συνεταιρισμοί ή οι επιχειρήσεις που βασίζονται στην κοινότητα μπορούν να θεωρηθούν ως ιδανικού τύπου βιώσιμες επιχειρήσεις. Γενικά, ανήκουν στην κοινότητα, διοικούνται συλλογικά και από τον λαό, παρά από μια μικρή ομάδα επιχειρηματιών για λογαριασμό τους. Παρόμοια με ορισμένες δραστηριότητες κοινωνικού κινήματος, idealtype, οι επιχειρήσεις βιωσιμότητας βασίζονται στη συλλογική αλληλεγγύη που προσανατολίζεται σε ρητά κοινωνικούς και οικολογικούς σκοπούς, όπου η δέσμευση για υποστήριξη του ενός στον άλλο υπερτερεί του προσωπικού κόστους (Farny et al., 2019).

Ταυτόχρονα, η βιώσιμη επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζει διαρθρωτικές εντάσεις που προκύπτουν από τη διατήρηση πολλαπλών στόχων που είναι πιθανό να δημιουργήσουν εσωτερικές συγκρούσεις (Binder, 2017). Οι συγκρούσεις, κυρίως, προέρχονται από το επίπεδο ολοκλήρωσης ή διαχωρισμού πολλαπλών στόχων στον οργανωτικό σχεδιασμό, στις οργανωτικές δραστηριότητες και στους οργανωτικούς παράγοντες (Battilana & Lee, 2014). Εξαιρετικά ολοκληρωμένες επιχειρήσεις βιωσιμότητας πρέπει να διαχειρίζονται ένα σύνολο οργανωτικών παραγόντων και διαφορετικών ενδιαφερόντων. Οι πολλαπλοί στόχοι των επιχειρήσεων βιωσιμότητας προσανατολισμένες στην κοινότητα καταστέλλουν την αυστηρή εφαρμογή μιας λογικής της αγοράς, και αντί αυτού, στη σύνθεση των εργατικών δυναμικών τους πρέπει να ενσωματώσουν ένα ετερογενές σύνολο δεξιοτήτων με διαφορετικά υπόβαθρα (Farny et al., 2019). Αυτή η αναγκαιότητα είναι μικρότερο πρόβλημα για επιχειρήσεις που διαχωρίζουν τις φιλοκοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες, όπου συνήθως προσλαμβάνεται εργατικό δυναμικό με βάση τις ατομικές δεξιότητες και την οργανωτική ζήτηση, προκειμένου να αποφευχθούν οι παραγωγικές εντάσεις (Battilana & Dorado, 2010).

Περαιτέρω, ο οργανωτικός σχεδιασμός, π.χ. δομές διακυβέρνησης, κίνητρα και συστήματα ελέγχου, πρέπει να αντιμετωπίζουν την κοινότητα ως μια ολοκληρωμένη έννοια, που ταυτόχρονα είναι και φορέας και θέση σε μια βιώσιμη κοινοτική λογική (Battilana & Lee, 2014; Kibler et al., 2015). Οι οργανωτικές δραστηριότητες της βιώσιμης επιχειρηματικότητας βασίζονται επομένως σε πόρους που βασίζονται σε τόπους, για να επιδιώξουν ένα κοινό καλό για τις κοινότητες φιλοξενίας. Οι δραστηριότητες συχνά βασίζονται εν μέρει στην εθελοντική συμμετοχή των μελών για την αντιστάθμιση των χαμηλότερων επίπεδων απόδοσης και περιλαμβάνουν επιλεκτική (απο)σύζευξη ορισμένων συγκεκριμένων οργανωτικών χαρακτηριστικών που δεν διακινδυνεύουν τη σταθερότητα μιας επιχείρησης βιωσιμότητας καθιστώντας την είτε υπερβολικά οικονομικά προσανατολισμένη είτε ανεπαρκώς οικονομικά προσανατολισμένη (Farny et al., 2019).

Επιπρόσθετα, οι Binder και Belz (2015) προσδιόρισαν πέντε στοιχεία που συνήθως περιλαμβάνονται σε ορισμούς σχετικά με τη βιωσιμότητα της επιχειρηματικότητας. Πρώτα και κύρια, οι ερευνητές μοιράζονται ένα ενδιαφέρον για τη διαδικασία για το πώς οι ευκαιρίες αναγνωρίζονται, αναπτύσσονται και αξιοποιούνται. Δεύτερον, υποστηρίζεται η τριαδική σχέση για την ισορροπία οικονομικών, κοινωνικών και οικολογικών συνεπειών που είναι εγγενείς στον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης, Τρίτον, οι ορισμοί περιλαμβάνουν μια αναφορά στη μεταμορφωτική υπόσχεση για τη δημιουργία μελλοντικών αγαθών και υπηρεσιών. Τέταρτον, οι ορισμοί περαιτέρω περιλαμβάνουν την πηγή των ευκαιριών: είτε πολυμήχανοι επιχειρηματίες τις δημιουργούν και/ή η εγρήγορση ενός παίκτη (επιχειρηματία) αποκαλύπτει μια αποτυχία της αγοράς που μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης. Τέλος, ορισμένοι ερευνητές αναγνωρίζουν ρητά ποιος εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες (δηλαδή οι επιχειρηματίες). Είναι πασιφανές ότι σε όλους τους ορισμούς, οι μελετητές τονίζουν την υπόθεση ότι η βιώσιμη επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία.

Όσον αφορά το τέλος της διαδικασίας βιώσιμης επιχειρηματικότητας, δεν έχει ακόμη καθοριστεί τι αποτελεί επιτυχία της διαδρομής. Αυτό είναι ιδιαίτερα δύσκολο καθώς οι επιχειρηματικές διαδικασίες είναι εξαιρετικά ιδιότυπες. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η συμβατική διαδικασία επιχειρηματικότητας, συνήθως, τελειώνει με την εισαγωγή ενός νέου προϊόντος στην αγορά που αποφέρει κέρδη για την επιχείρηση ή/και την οικονομία. Ο σχεδιασμός της βιώσιμης επιχειρηματικότητας ως διαδικασίας που δημιουργεί οικολογική, κοινωνική και οικονομική αξία υποστηρίζει τον καθορισμό (τουλάχιστον) τριών στόχων. Μια εναλλακτική άποψη για τον στόχο μιας βιώσιμης διαδικασίας της επιχειρηματικότητας χαρακτηρίζεται από μια αλλαγή στους κοινωνικούς κανόνες (θεσμική αλλαγή), η οποία σε διαφορετικό βαθμό περιλαμβάνει την αγορά, την

κοινότητα και το οικολογικό περιβάλλον (Farny, 2016). Αυτό θα ήταν σύμφωνο με τον πρωταρχικό στόχο της ανάπτυξης ενός νέου ασφαλούς χώρου λειτουργίας για την ανθρωπότητα, την προώθηση της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και της μεταβολής σε ένα δίκτυο που συμβάλλει στην επίτευξη των 17 Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Local Economic Development LED	Τοπική Οικονομική Ανάπτυξη
από κάτω προς τα πάνω μοντέλο ανάπτυξης	Τον σχεδιασμό, τη διαχείριση και την υλοποίηση των διαδικασιών ανάπτυξης έχουν οι τοπικές παραγωγικές δυνάμεις (δημόσιοι, ιδιωτικοί, και εθελοντικοί φορείς), δηλαδή το ενδογενές δυναμικό της περιοχής.
από πάνω προς τα κάτω μοντέλο ανάπτυξης,	Μέχρι τη δεκαετία του ’70, στην αναπτυξιακή διαδικασία εφαρμοζόταν το μοντέλο της «από τα πάνω προς τα κάτω» (top – down) ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο και στις περιοχές – δέκτες των αναπτυξιακών ενεργειών όπου κυριαρχούσαν οι εξωτερικά κατευθυνόμενες οικονομικές δυνάμεις («εξωγενές μοντέλο» - exogenous model), χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το ενδογενές δυναμικό των περιοχών.
οικονομική του χώρου (space economy)	Η ανάλυση των οικονομικών χαρακτηριστικών των χωρικών διαδικασιών, καθώς και του τρόπου λειτουργίας του οικονομικού συστήματος των περιφερειών και των πόλεων.
θεωρία των συστοιχιών (agglomeration theory)	Η συγκέντρωση είναι η διαδικασία με την οποία η συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας σε ένα μέρος καθιστά τις επιχειρήσεις πιο παραγωγικές.
θεωρία της χωροθέτησης (location theory)	θεωρία της χωροθέτησης δραστηριοτήτων αναλύει τις χωροταξικές εκείνες σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις που προσδιορίζουν την εγκατάσταση των οικονομικών δραστηριοτήτων στον χώρο, και συνεπώς, την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών μιας χώρας.
θεωρία του εμπορίου και της ευημερίας	Η αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος και αυτή του απολύτου —που περιέχεται στην πρώτη— αυξάνει την ταχύτητα των οικονομικών συναλλαγών, χωρίς να χρειάζεται μετακίνηση κεφαλαίων, συμβάλλει στην ανάπτυξη των διεθνών οικονομικών σχέσεων, και ιδανικά προωθεί τη γενική ευημερία στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.
θεωρία της μεγέθυνσης και της επιχειρηματικής διοικητικής	Οικονομική μεγέθυνση είναι η μακροχρόνια ετήσια ποσοστιαία αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ ή του κατά κεφαλήν πραγματικού ΑΕΠ. Είναι ένας ατελής δείκτης του ρυθμού αύξησης της οικονομικής ευημερίας. Το μετρούμενο ΑΕΠ δεν περιλαμβάνει την αξία του ελεύθερου χρόνου, καθώς και τα αγαθά ή τις αρνητικές επιπτώσεις της παραγωγής που δεν είναι αντικείμενο συναλλαγών και τα οποία, όμως, ασκούν σημαντική επίδραση στην ποιότητα ζωής.

«Onion Model»	Το μοντέλο κρεμμυδιού είναι ένα διάγραμμα που βασίζεται σε γραφήματα και ένα εννοιολογικό μοντέλο για την περιγραφή των σχέσεων μεταξύ των επιπέδων μιας ιεραρχίας, που προκαλεί μια μεταφορά των πολυεπίπεδων «κελυφών» που εκτίθενται όταν ένα κρεμμύδι (ή άλλη ομόκεντρη διάταξη σφαιροειδών αντικειμένων) διχοτομείται από ένα επίπεδο που τέμνει το κέντρο ή το πιο εσωτερικό κέλυφος.
«Ανθρωπόκαινος» Εποχή	«ανθρωπόκαινος», που περιγράφει τη σημερινή γεωλογική εποχή, κατά την οποία οι ανθρώπινες δραστηριότητες ασκούν μεγάλη επίδραση στο σύνολο της Γης.
idealtype	Ιδανικός τύπος (γερμανικά: Idealtypus), γνωστός και ως καθαρός τύπος, είναι ένας τυπολογικός όρος που συνδέεται στενότερα με τον κοινωνιολόγο Max Weber (1864-1920).[1] Για τον Weber, η διεξαγωγή της κοινωνικής επιστήμης εξαρτάται από την κατασκευή αφηρημένων, υποθετικών εννοιών. Ο «ιδανικός τύπος» είναι επομένως ένα υποκειμενικό στοιχείο στην κοινωνική θεωρία και έρευνα, και ένα από τα υποκειμενικά στοιχεία που διακρίνουν την Κοινωνιολογία από τη Φυσική Επιστήμη.

Βιβλιογραφία 2ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Μητούλα, Ρ., Αστάρα, Ο.Ε., & Καλδής, Π. (2008) «Βιώσιμη Ανάπτυξη - Έννοιες, Διεθνείς & Ευρωπαϊκές Διαστάσεις», Εκδόσεις Rossili, Αθήνα, ISBN 960-894-072-7, σελ. 147.

Ξενόγλωσση

04 Businesses locate where they do because of agglomeration, (2016), Trading Places. [on line]. Available at: https://www.centreforcities.org/reader/trading-places/businesses-locate-agglomeration/ Access (21/5/2021).

Acs, Z. (ed.) (1994). *Regional Innovation, Knowledge and Global Change*, Frances Pinter, London.

Acs, Z.J., & Szerb, L. (2010). The Global Entrepreneurship and Development Index (GEDI), DRUID Conference, London, [on line] Available at: https://conference.druid.dk/Druid/ Access (21/05/2021).

Audretsch, D.B. (2004). "Sustaining innovation and growth: Public policy support for entrepreneurship", *Industry and Innovation*, Vol. 11, No. 3, p.p. 167-191.

Bartik, T.J. (2020). "Bringing Jobs To People: Improving Local Economic Development Policies". *Policy Paper* No. 2020-023. Kalamazoo: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.

Bartik, T.J. (2003). "Local Economic Development Policies". *Upjohn Institute Working Paper*, No. 03-91. Kalamazoo: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.

Bartik, Timothy J. (2017). A New Panel Database on Business Incentives for Economic Development Offered by State and Local Governments in the United States. Report. [on line] Available at: https://research.upjohn.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1228&context=reports Access (10/01/2022).

Battilana, J., & Dorado, S. (2010). "Building sustainable hybrid organizations: The case of commercial microfinance organizations". *Academy of Management Journal*, Vol. 53, No.6, p.p. 1419-1440.

Battilana, J., & Lee, M. (2014). "Advancing Research on Hybrid Organizing – Insights from the Study of Social Enterprises". *Academy of Management Annals*, Vol. 8, No. 1, p.p. 397-441.

Belz, F.M., & Binder, J. K. (2017). "Sustainable entrepreneurship: A convergent process model". *Business Strategy and the Environment*, Vol.26, No. 1, p.p. 1-17.

Binder, J.K., & Belz, F.M. (2015). Sustainable Entrepreneurship: What it is. In P. Kyrφ (Ed.), *Handbook of Sustainable Entrepreneurship Research*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Camagni, R. (1991). *Innovation Networks: Spatial Perspectives*, Belhaven Press, London.

Carree, M.A. & Thurik A.R. (2003). "The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth", Chapter prepared for the International Handbook of Entrepreneurship Research, edited by ZoltanAcs and David Audretsch, [on line] Available at https://www.researchgate.net/publication/226229868_The_Impact_of_Entrepreneurship_on_Economic_Growth : Access (13/10/2021).

Chen, Chih C. (2014). "Entrepreneurship, economic growth, and employment: A case study of Taiwan. Hitotsubashi" *Journal of Economics* Vol.55, p.p. 71-88.

Chen, Jing. (2020). "The impact of cluster diversity on economic performance in US metropolitan statistical areas". *Economic Development Quarterly* Vol. 34 p.p. 46-63.

Cohen, B., & Winn, M.I. (2007). "Market imperfections, opportunity and sustainable entrepreneurship". *Journal of Business Venturing*, Vol.*22*, No 1, p.p. 29-49.

Davelaar, E.J. (1991). *Incubation and Innovation: A Spatial Perspective*. Ashgate, Aldershot.

De Groot, H.L.F., Nijkamp, P., & R. Stough (eds.) (2004). *Entrepreneurship and Regional Economic Development*, Edward Elgar, Cheltenham, UK.

Dissart, J.C. (2003). "Regional economic diversity and regional economic stability: Research results and agenda". *International Regional Science Review* Vol. 26: p.p. 423-46.

Donna J. Kelley, Niels Bosma, José Ernesto Amorós, (2011). Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας 2010 Παγκόσμια έκθεση, Babson College, Universidad del Desarrollo, Santiago and London Business School, Λονδίνο.

Elkington, J. (1994). "Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development". *California Management Review*, Vol. 36, No.2, p.p. 90-100.

Elkington, J. (2018). 25 Years Ago I Coined the Phrase" "Triple Bottom Line". Here's Why It's Time to Rethink it. *Harvard Business Review:* [on line]. Available at: https://hbr.org/2018/06/25-years-ago-i-coined-the-phrase-triple-bottom-line-heres-why-im-giving-up-on-it Access (21/01/2021).

Farny, S. & Binder, J. (2021). Sustainable Entrepreneurship. In L.P Dana (2nd eds), [on line]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/345850902_Sustainable_Entrepreneurship Access (14/07/2022).

Farny, S. (2016). *Revisiting the Nexus of Entrepreneurship and Sustainability: Towards an Affective and Interactive Framework for the Sustainability Entrepreneurship Journey* Aalto University, Helsinki.

Farny, S., Kibler, E., Hai, S., & Landoni, P. (2019). "Volunteer retention in prosocial venturing: The role of emotional connectivity". *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. *43*, No. 6, p.p. 1094-1123.

Fischer, M.M., & Nijkamp, P. (2009). "Entrepreneurship and Regional Development". In Capello R and Nijkamp P (eds) Handbook of Regional Growth and Development Theories, p.p. 182-98. Elsevier.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, New York.

GEM: Global Entrepreneurship Monitor, 2008 Executive Report, Babson College Ewing Marion, Kauffmann Foundation, London Business School, p. 7.

Harper, D.A. (2003). Foundations of Entrepreneurship and Economic Development, Routledge, London, p. 280.

Heikkurinen, P., Clegg, S., Pinnington, A.H., Nicolopoulou, K., & Alcaraz, J.M. (2019). "Managing the Anthropocene: relational agency and power to respect planetary boundaries". *Organization & Environment*, Vol. 34, Issue 2.

Hockerts, K., & Wóstenhagen, R. (2010). "Greening Goliaths versus emerging Davids: Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship". *Journal of Business Venturing*, Vol. *25*, No. 5, p.p. 481-492.

Kibler, E., Fink, M., Lang, R., & Muρoz, P. (2015). Place attachment and social legitimacy: Revisiting the sustainable entrepreneurship journey. *Journal of Business Venturing Insights*, Vol. *3*, p.p. 24-29.

Lagendijk, A. & Oinas, P. (2005). *Proximity, Distance and Diversity*, Ashgate, Aldershot, UK.

Leigh, N.G., & Blakely, E.J., (2017). *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*, 6th ed. Thousand Oaks: Sage Publications.

Malecki, E.J. (1997a): *Technology & Economic Development*, Addison Wesley Longman, Harlow.

Markman, G.D., Russo, M., Lumpkin, G.T., Jennings, P.D., & Mair, J. (2016). "Entrepreneurship as a platform for pursuing multiple goals: A special issue on sustainability, ethics, and entrepreneurship". *Journal of Management Studies*, Vol.*53*, No 5, p.p. 673-694.

Markman, G.D., Russo, M., Lumpkin, G.T., Jennings, P.D., & Mair, J. (2016). "Entrepreneurship as a platform for pursuing multiple goals: A special issue on sustainability, ethics, and entrepreneurship". *Journal of Management Studies*, Vol. 53, No. 5, p.p. 673-694.

Μυρoz, P., & Cohen, B. (2018). "Sustainable entrepreneurship research: Taking stock and looking ahead". *Business Strategy and the Environment*, Vol. 27, No. 3, p.p. 300-322.

Μυρoz, P., & Dimov, D. (2015). The call of the whole in understanding the development of sustainable ventures. *Journal of Business Venturing*, Vol. *30*, p.p. 632-654.

Μυρoz, P., & Dimov, D. (2015). The call of the whole in understanding the development of sustainable ventures. *Journal of Business Venturing*, Vol. *30*, No. 4, p.p. 632-654.

OECD (1989). *Mechanisms for Job Creation: Lessons from the United States*, Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris, [on line]. Available at: https://www.oecd.org/els/emp/1941679.pdf, Access (21/01/2021).

OECD (1998). *Fostering Entrepreneurship*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, [on line]. Available at: https://www.oecd.org/cfe/leed/fosteringentrepreneurship.htm Access (21/01/2021).

Öztürk, H.E., & Terhorst, P., (2018). "Economic diversification of a single-asset tourism city: Evidence from Antalya". *Current Issues in Tourism*, Vol.21 p.p. 422-39.

Passet, R. (1996). *L'Economique et le vivant*. Payot Publishing, Paris.

Patzelt, H., & Shepherd, D.A. (2011). "Recognizing opportunities for sustainable development", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. *35*, No.4, p.p. 631-652.

Reese, L.A., & Fasenfest, D., (1997). "What works best?: Values and the evaluation of local economic development policy". *Economic Development Quarterly* Vol.11 p.p. 195-207.

Reggiani, A., & Nijkamp, P. (eds.) (2006): *Spatial Dynamics, Networks and Modelling*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.

Schaltegger, S., & Wagner, M. (2011). "Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation: categories and interactions". *Business Strategy and the Environment*, Vol. *20*, No. 4, p.p. 222-237.

Schlange, L.E. (2009). "Stakeholder identification in sustainability entrepreneurship: The role of managerial and organisational cognition". *Greener Management International*, Vol. 55, p.p. 13-33.

Scott, A.J., & Storper, M. (2003). "Regions, globalisation and development", *Regional Studies* Vol. 37 No. (6/7), p.p. 579-593.

Shane, S. (ed.), (2005). "*Economic Development through Entrepreneurship. Government, University and Business Linkages"*, Edward Elgar, Cheltenham, p. 265.

Shepherd, D.A., & Patzelt, H. (2011). "The new field of sustainable entrepreneurship: studying entrepreneurial action linking 'what is to be sustained' with 'what is to be developed'". *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. *35*, No. 1, p.p. 137-163.

Storper, M. (1992). "The limits to globalization: Technology district and international trade", *Economic Geography* Vol. 68, p.p. 60-93.

Storper, M. (1993). "Regional 'worlds' of production: learning and innovation in the technology districts of France, Italy and the USA", *Regional Studies* Vol. 27, p.p. 433-455.

Swinburn, G., Goga S., & Fergus M. (2006). Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans. Washington, DC: World Bank. [on line] Available at: https://documents1.worldbank.org/curated/en/763491468313739403/pdf/337690REVISED0ENGLISH0led1primer.pdf , Access (17/3/2022).

Szirmai, A., Naudι, W., & Goedhuys, M. (eds.), (2011). *Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development*, Oxford University Press, Oxford, p. 256.

Thurik, A.R. & Wennekers S. (2004), "Entrepreneurship, Small Business and Economic Growth", *Journal of Small Business and Enterprise Development,* Vol. 11 No.1, p.p. 140-149.

Topxhiu R.M., (2012). "The role of entrepreneurship and enterprises for local economic development" Academicus International Scientific Journal, Issue 5, p.p. 96-107.

Trinajsti, M., Niži, M., & Bogovi, D.N. (2022), "Business Incentives for Local Economic Development", *Economies Vol.* 10, Issue 135 [on line]. Available at: https://www.mdpi.com/2227-7099/10/6/135 Access (17/3/2022)

United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD. (2015). Promoting Entrepreneurship for Development. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, [on line]. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2015_en.pdf Access (17/3/2022).

Van Stel, A., Carree, M.A., & Thurik, A.R. (2005). "The Effect of Entrepreneurial Activity on National Economic Growth", *Small Business Economics*, Vol. 24, p.p. 311-321.

Walzer, N. (ed.), (2009). *Entrepreneurship and Local Economic Development*, Lexington Books, Lanham, p. 286.

World Bank. (2001). *Local Economic Development: Handbook*.: World Bank, Washington, DC.

World Bank, "Local Economic Development: "A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans" by Gwen Swinburn Soraya Goga & Fergus Murphy, January, 2005, p. 30-40.

Κεφάλαιο 3ο: Η Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη και τον κόσμο

- Παραδείγματα Επιχειρηματικότητας από τον κόσμο (Αμερική, Ασία, Αφρική)
- Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη
- Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 3ο Κεφάλαιο δίνονται παραδείγματα επιχειρηματικότητας από την Αμερική, την Ασία και την Αφρική, και παράλληλα παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας σε αυτές τις ηπείρους μέσω συγκεκριμένων χωρών τους. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται και αναλύονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη η οποία αν και είχε ένα πολύ δύσκολο επιχειρηματικό οικοσύστημα (θεσμικά και πολιτιστικά) φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια αυτό έχει μεταβληθεί με πολλές καινοτόμες και νεοφυείς επιχειρήσεις, καθώς και την επένδυση και μεταλαμπάδευση των γνώσεων και του επιχειρηματικού πνεύματος της Αμερικής. Τελευταία αλλά όχι λιγότερο σημαντική ενότητα του συγκεκριμένου κεφαλαίου αποτελούν οι σύγχρονες πολιτικές ενίσχυσης για την Επιχειρηματικότητα.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω άρθρων και εκθέσεων:

Kshetri, N. (2014). Developing successful entrepreneurial ecosystems. *Baltic Journal of Management,* Vol. *9* No 3, p.p. 330-356.

Doing Business (2016). "Measuring Regulatory Quality and Efficiency". 13th Edition. Washington DC: The World Bank. [on line]. Available at: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ec459106-7c5b-5326-9774-0966ba4eb87d Access (14/07/2022).

3.1 Παραδείγματα Επιχειρηματικότητας από τον κόσμο (Αμερική, Ασία, Αφρική)

3.1.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Αμερική

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής παραμένουν φάρος επιχειρηματικότητας παρά τα τρέχοντα οικονομικά προβλήματά τους. Μεταξύ 1996 και 2004 δημιούργησαν κατά μέσο όρο 550.000 μικρές επιχειρήσεις κάθε μήνα. Πολλές από αυτές τις μικρές επιχειρήσεις μεγαλώνουν γρήγορα. Η μεγαλύτερη εταιρεία στον κόσμο, η Wal-Mart, ιδρύθηκε το 1962 και μόνο μια δεκαετία αργότερα εισήχθη στο Χρηματιστήριο. Εταιρείες πολλών εκατομμυρίων δολαρίων όπως η Google και το Facebook μόλις που έχουν κλείσει σχεδόν δύο δεκαετίες επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η Αμερική ήταν η πρώτη χώρα, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, που απέρριψε τον διαχειριστικό καπιταλισμό [1] για την επιχειρηματική ποικιλία. Μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο J.K. Galbraith ήταν ακόμα πεπεισμένος ότι η σύγχρονη εταιρεία είχε αντικαταστήσει «τον επιχειρηματία ως τη δύναμη της επιχείρησης με τη διοίκηση». Οι μεγάλες επιχειρήσεις και η μεγάλη εργασία συνεργάστηκαν με τη μεγάλη κυβέρνηση για να προσφέρουν προβλέψιμη οικονομική ανάπτυξη. Όμως, καθώς η ανάπτυξη αυτή μετατράπηκε σε στασιμοπληθωρισμό, ένας τεράστιος αριθμός καινοτομιών, ιδιαίτερα στις βιομηχανίες

[1] Ο διαχειριστικός καπιταλισμός υπογράμμισε το πρόβλημα του ελέγχου των μάνατζερ, οι οποίοι αποδείχτηκε ότι ανταλλάσσουν την επιθυμία για ανάπτυξη ενάντια στον φόβο των συγχωνεύσεων και των εξαγορών. Σε αυτήν την προοπτική, εμπνευσμένος από τη θεσμική-αλιστική προσέγγιση του Thorstein Veblen (ιδίως το έργο του 1921 "The Engineers and the Price System"), ο John Kenneth Galbraith (1967) ανέπτυξε ένα όραμα για τον διαχειριστικό καπιταλισμό ως ένα οικονομικό σύστημα που βασίζεται σε μια λογική ατελείωτης συσσώρευσης όπου οι επιχειρήσεις διοικούνται από τους πραγματικούς λήπτες αποφάσεων —τους διαχειριστές (που αποτελούν την τεχνοδομή)— και όχι από τους ιδιοκτήτες κεφαλαίων.

υπολογιστών και χρηματοδότησης, εξέθεσε τις αδυναμίες της παλιάς βιομηχανικής εταιρείας και ξεκίνησε ένα κύμα επιχειρηματικότητας.

Η Αμερική βρήκε τη μετάβαση σε μια πιο επιχειρηματική οικονομία ευκολότερη από τους ανταγωνιστές της, επειδή η επιχειρηματικότητα είναι βαθιά ριζωμένη στην ιστορία της. Οι ιδρυτές της ήταν άνθρωποι καινοτόμοι που αναλάμβαναν κινδύνους και ήταν πρόθυμοι να θυσιάσουν παλιές βεβαιότητες για νέες ευκαιρίες. Οι Αμερικανοί μαθητές μεγαλώνουν μέσα από ιστορίες για εφευρέτες όπως ο Benjamin Franklin και ο Thomas Edison. Οι επιχειρηματίες όπως ο Andrew Carnegie και ο Henry Ford γιορτάζονται μέσα από μνημεία σε όλη τη χώρα. Η κουλτούρα της αμερικανικής επιχειρηματικότητας αναδεικνύεται, άλλωστε, σε ένα από τα πιο δημοφιλή τηλεοπτικά προγράμματα της χώρας, που σήμερα ανακυκλώνεται ως ταινία και παρουσιάζει το "USS Enterprise[2]" το οποίο τολμάει να πάει όπου κανένας δεν είχε πάει πριν.

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι η αγάπη της Αμερικής για την επιχειρηματικότητα έχει μια σταδιακή εμβάθυνση. Άνθρωποι όπως ο Bill Gates και ο Steve Jobs έχουν όλες τις θετικές πλευρές του Carnegie και του Ford χωρίς τα μειονεκτήματα. Προσφέρουν τα χρήσιμα προϊόντα και την ανοικτή φιλανθρωπία χωρίς τα sweatshops και τις σφαγές. Οι αμερικανικές εταιρείες έχουν μια ασυνήθιστη ελευθερία να προσλαμβάνουν και να απολύουν τους εργάτες και οι Αμερικανοί πολίτες έχουν μια ασυνήθιστη πεποίθηση ότι, παρόλες τις πρόσφατες μεταβολές τους, η μοίρα τους εξακολουθεί να βρίσκεται στα χέρια τους. Είναι άνετοι με την ανάληψη κινδύνου που βρίσκεται στο επίκεντρο του επιχειρηματικού χαρακτήρα. Οι ανταμοιβές για την επιτυχία μπορεί να είναι τεράστιες —ο κ. Brin της Google ήταν δισεκατομμυριούχος από την εποχή που ήταν 30 ετών— και οι τιμωρίες για αποτυχία είναι συχνά ασήμαντες. Σε ορισμένες χώρες, η πτώχευση περιγράφει τον κοινωνικό θάνατο. Στην Αμερική, ιδιαίτερα στο Silicon Valley, είναι ένα σήμα τιμής.

Η Αμερική έχει, επίσης, διάφορα δομικά πλεονεκτήματα όταν πρόκειται για επιχειρηματικότητα. Το πρώτο είναι η πιο ώριμη βιομηχανία επιχειρηματικών κεφαλαίων στον κόσμο. Το πρώτο ταμείο επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της Αμερικής, η American Research and Development Corporation[3], ιδρύθηκε το 1946. Η ARDC πιστώνεται με την πρώτη μεγάλη ιστορία επιτυχίας επιχειρηματικού κεφαλαίου όταν η επένδυσή της, το 1957, ύψους 70.000 $ σε ίδια κεφάλαια («70% της εταιρείας») και περίπου 2 εκατομμύρια δολάρια σε δάνεια στην Digital Equipment Corporation (DEC) αποτιμήθηκε σε πολλαπλάσιο του ποσού που επενδύθηκε μετά από την επιτυχία της εταιρείας στην αρχική δημόσια προσφορά της το 1966. Επίσης, η Highland Capital Partners [4] η οποία λαμβάνει περίπου 10.000 εύλογα επιχειρηματικά σχέδια ετησίως, διεξάγει περίπου 1.000 συναντήσεις ακολουθούμενες από 400 επισκέψεις στις εταιρείες και καταλήγει να πραγματοποιεί 10-20 επενδύσεις ετησίως, οι οποίες είναι εγγυημένες ότι λαμβάνουν τεράστιο χρόνο και εμπειρογνωμοσύνη. Το 2005 οι εταιρείες που κάποτε υποστηρίχτηκαν από επιχειρηματίες καπιταλιστές αντιπροσώπευαν σχεδόν το 17% του ΑΕΠ της Αμερικής και το 9% της απασχόλησης του ιδιωτικού τομέα.

Το δεύτερο πλεονέκτημα είναι μια παράδοση στενών σχέσεων μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας. Τα πανεπιστήμια της Αμερικής είναι οικονομικοί κινητήρες (και όχι Πύργοι διανοούμενων), με πολλαπλασιαστικά επιστημονικά πάρκα, τεχνολογικά γραφεία, εκκολαπτήρια επιχειρήσεων και επιχειρηματικά κεφάλαια. Το Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ κέρδισε περίπου 200 εκατομμύρια δολάρια σε μετοχές όταν η Google βγήκε στο χρηματιστήριο. Είναι τόσο πρόθυμο, καθώς και «ικανό» στην προώθηση της επιχειρηματικότητας που έχει δημιουργήσει ένα παιχνίδι όπως τη μονόπολη, για να διδάξει στους καθηγητές του πώς να γίνουν επιχειρηματίες. Περίπου οι μισές νεοσύστατες επιχειρήσεις στο Silicon Valley έχουν την προέλευσή τους στο πανεπιστήμιο.

Το τρίτο πλεονέκτημα είναι μια πολιτική μετανάστευσης που, ιστορικά, ήταν αρκετά ανοιχτή. Ο Vivek Wadhwa, του Πανεπιστημίου Duke, σημειώνει ότι το 52% των νεοσύστατων επιχειρήσεων της Silicon Valley ιδρύθηκε από μετανάστες, πριν από περίπου έναν αιώνα. Συνολικά, το ένα τέταρτο των νεοσύστατων επιχειρήσεων επιστήμης και τεχνολογίας της Αμερικής, αποδίδοντας 52 δισεκατομμύρια δολάρια και απασχολώντας 450.000 ανθρώπους, είχε κάποιους που ήταν γεννημένοι στο εξωτερικό είτε ως Διευθύνοντες

[2] Αναφορά στην επιχειρηματικότητα μέσω μιας από τις δημοφιλέστερες σειρές επιστημονικής φαντασίας της Αμερικανικής τηλεόρασης που συνεχίζεται τη σύγχρονη εποχή με ταινίες.

[3] Η American Research and Development Corporation (ARDC) ήταν μια εταιρεία επιχειρηματικών κεφαλαίων και ιδιωτικών κεφαλαίων που ιδρύθηκε το 1946 από τους Georges Doriot, Ralph Flanders, Merrill Griswold και Karl Compton.

[4] Η Highland Capital Partners είναι μια εταιρεία επιχειρηματικών κεφαλαίων που προσφέρει λύσεις χρηματοδότησης σε πρώιμο στάδιο και σε στάδιο ανάπτυξης.

Σύμβουλοι είτε ως επικεφαλής της τεχνολογίας. Το 2006 οι αλλοδαποί ονομάστηκαν εφευρέτες ή συν-εφευρέτες σε ένα τέταρτο των αμερικανικών αιτήσεων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, από 7.6% το 1998.

Ο Amar Bhidé, του Πανεπιστημίου της Κολούμπια, προτείνει έναν τέταρτο λόγο για την επιχειρηματική επιτυχία της Αμερικής: «επιχειρηματικοί καταναλωτές». Οι Αμερικανοί είναι ασυνήθιστα πρόθυμοι να δοκιμάσουν νέα προϊόντα όλων των ειδών, ακόμα και αν αυτό σημαίνει να διδαχτούν νέες δεξιότητες και να σπαταλήσουν τις αποταμιεύσεις τους. Είναι, επίσης, ασυνήθιστα πρόθυμοι να επιδείξουν στους κατασκευαστές πώς να βελτιώσουν τα προϊόντα τους. Η Apple πούλησε μισό εκατομμύριο iPhones στο πρώτο της Σαββατοκύριακο.

Η Αμερική αντιμετωπίζει πολυάριθμες απειλές σε αυτήν την αξιοσημείωτη επιχειρηματική οικολογία. Το νομικό σύστημα μπορεί να είναι επαχθές, ακόμη και καταστροφικό. Ένα από τα μεγαλύτερα νέα προβλήματα προέρχεται από τους "Trolls Patent"-Lawyers που φέρνουν υποθέσεις εναντίον εταιρειών για παραβίαση του νομικού πλαισίου ή για το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Επειδή το φορολογικό σύστημα είναι τόσο περίπλοκο, πολλές εταιρείες πρέπει να αφιερώσουν πολύ χρόνο και εφευρετικότητα για τη συμπλήρωση φορολογικών εντύπων που θα μπορούσαν να δαπανηθούν καλύτερα για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Εξάλλου, ο συνδυασμός των τρομοκρατικών επιθέσεων στην Αμερική στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, και η αύξηση της ξενοφοβίας κατέστησε τη χώρα λιγότερο ανοιχτή στους μετανάστες.

Στη σύγχρονη εποχή, περισσότεροι από 1 εκατομμύριο άνθρωποι περιμένουν στη σειρά για να τους χορηγηθεί νομικό καθεστώς ως μόνιμοι κάτοικοι. Ωστόσο, μόνο 85.000 θεωρήσεις ετησίως διατίθενται στο είδος των ειδικευμένων εργαζομένων που χρειάζεται η οικονομία και υπάρχουν ανώτατα όρια 10.000 για τον αριθμό των διαθέσιμων θεωρήσεων για τους αιτούντες από οποιαδήποτε χώρα. Οπότε η αναμονή για ανθρώπους από χώρες με τους μεγαλύτερους πληθυσμούς όπως η Ινδία και η Κίνα είναι περίπου έξι χρόνια.

Ωστόσο, παρά τα προβλήματα αυτά, η Αμερική διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην εξάπλωση της κουλτούρας της επιχειρηματικότητας σε όλο τον κόσμο. Οι άνθρωποι σε όλο τον κόσμο θα θαυμάζουν την ικανότητά της να παράγει επιχειρηματίες που αλλάζουν στον κόσμο, όπως ο Bill Gates, τα πανεπιστήμια που δημιουργούν πλούτο, όπως το Χάρβαρντ και το Στάνφορντ και τις επιχειρηματικές συστάδες που προκαλούν παγκοσμίως όπως η Silicon Valley. Ο Simon Cook της DFJ Esprit, μιας εταιρείας επιχειρηματικών κεφαλαίων, υποστηρίζει ότι η πιο επιτυχημένη εξαγωγή της Silicon Valley δεν είναι η Google ή η Apple αλλά η ίδια η ιδέα της Silicon Valley.

Οι αλλοδαποί που εκπαιδεύτηκαν στα μεγάλα πανεπιστήμια της Αμερικής συνέβαλαν στην εξάπλωση της Επιχειρηματικότητας. Δύο από τους κορυφαίους ευαγγελιστές της Ευρώπης, Sir Ronald Cohen και Bert Twaalfhoven, ήταν και οι δύο προϊόντα της HBS. Οι Κινέζοι και Ινδοί επιχειρηματίες, που συνάντησαν δυσκολίες στο Στάνφορντ και το Silicon Valley, επιστρέφουν τώρα στο σπίτι σε όλο και μεγαλύτερους αριθμούς, αποφασισμένοι να αναδημιουργήσουν τη μαγεία του Silicon Valley στη Μπανγκαλόρ ή τη Σαγκάη.

Η Αμερική βάζει ισχυρή οικονομική δύναμη πίσω από την ήπια. Το Ίδρυμα Kauffman ξοδεύει περίπου 90 εκατομμύρια δολάρια ετησίως, από περιουσιακά στοιχεία περίπου 2.1 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για να υλοποιεί την υπόθεση της επιχειρηματικότητας, υποστηρίζοντας την ακαδημαϊκή έρευνα, την κατάρτιση των επιχειρηματιών και τη χορηγία της «Εβδομάδας Παγκόσμιας Επιχειρηματικότητας», τα οποία αφορούν πολλές χώρες (The Economist Special Report, 2009).

3.1.2 Η Επιχειρηματικότητα στην Ασία

Οι ερευνητές έχουν διερευνήσει παράγοντες εθνικού πλαισίου, τη δυναμική των περιφερειακών οικισμών και τους ρόλους των επιστημονικών πάρκων, των επιχειρηματικών εκκολαπτηρίων και των πανεπιστημίων στην ανάπτυξη επιχειρηματικών οικοσυστημάτων που προάγουν την ίδρυση και την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Οι περισσότεροι ερευνητές μελετούν μεμονωμένες χώρες, με την Κίνα να εμφανίζεται περισσότερες φορές στις μελέτες. Μόνο μία μελέτη (Hemmert et al., 2019) εξέτασε τα επιχειρηματικά οικοσυστήματα στις χώρες της Ανατολικής Ασίας, εντοπίζοντας τις συνθήκες που ευνοούν την επιχειρηματικότητα των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων σε μεγάλους οικισμούς και τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζουν οι εθνικοί, περιφερειακοί, και τοπικοί φορείς.

Κάποιοι μελετητές εξηγούν πώς οι εθνικοί παράγοντες στην Ανατολική Ασία επηρεάζουν τα επιχειρηματικά κίνητρα, τις αντιλήψεις για τους κινδύνους και τις ευκαιρίες, καθώς και τις προσδοκίες σχετικά με τις υποδομές υποστήριξης. Σύμφωνα με έρευνες, και αναφορικά με τους Ιάπωνες επιχειρηματίες, διαπίστωσε ότι αισθάνονται λιγότερο υποστηριζόμενοι από επαγγελματικές υπηρεσίες, πανεπιστήμια και επενδυτές επιχειρηματικού κεφαλαίου σε σύγκριση με τους επιχειρηματίες στις ΗΠΑ, ενώ λαμβάνουν περισσότερα τραπεζικά δάνεια και χρηματοδότηση από το δημόσιο (Suzuki et al., 2014). Η έλλειψη

υποδομής υποστήριξης για τους ιδιώτες είναι, επίσης, ορατή σε άλλες χώρες της Ανατολικής Ασίας, ιδιαίτερα στην Κίνα, γεγονός που μπορούμε να το αποδώσουμε στο στάδιο ανάπτυξης της χώρας. Ως συνέπεια, η εμπλοκή της κυβέρνησης ήταν πιο συχνή (Chen et al., 2020).

Αντίθετα, σε μια ώριμη οικονομία όπως είναι η Ιαπωνία, αυτές οι ελλείψεις αντικατοπτρίζουν χαρακτηριστικά του συστήματος καινοτομίας, όπου η ενδοεπιχειρηματικότητα στην εμπορευματοποίηση των νέων τεχνολογιών είναι πιο σημαντική από την επιχειρηματικότητα. Για παράδειγμα, το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας και ανάπτυξης (E&A) που δημιούργησε τη βιομηχανία ρομπότ της Ιαπωνίας διεξήχθη από μεγάλες εταιρείες (Lechevalier et al., 2014). Ομοίως, οι επιχειρηματίες στη βιοφαρμακευτική βιομηχανία της Ιαπωνίας έτειναν να έχουν εργαστεί στο παρελθόν σε μεγάλες εταιρείες παρά σε δημόσια ή πανεπιστημιακά ερευνητικά ιδρύματα (Jol-ivet et al., 2009). Επιπρόσθετα, μια μελέτη του επιχειρηματικού οικοσυστήματος της Κορέας εντόπισε την αδύναμη υποδομή υποστήριξης για ιδιώτες και τις μη υποστηρικτικές πολιτικές μετανάστευσης ως μείζονες προκλήσεις (Kshetri, 2014).

Σε υπο-εθνικό επίπεδο, η δραστηριότητα νεοσύστατων επιχειρήσεων στην Ανατολική Ασία καθοδηγείται κυρίως από την πρόσβαση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, την τεχνολογία και τις επιπτώσεις της συγκέντρωσης (Li, 2017). Οι ποσοτικές μελέτες δείχνουν σημαντικά αποτελέσματα διάχυσης της γνώσης και θετικούς κύκλους ανατροφοδότησης, όπου οι περιοχές με ισχυρές εταιρικές συμπράξεις και ισχυρή βάση επιχειρηματικής δραστηριότητας δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για νεοσύστατες επιχειρήσεις της Ανατολικής Ασίας (π.χ. Yu, 2020). Μια ποιοτική μελέτη αναφέρει την επιτυχία της πόλης του Κιότο στη διοχέτευση της ισχυρής βάσης γνώσεων της, σε ιατρικές συσκευές για τη δημιουργία μιας σύμπραξης βιοεπιστημών, συνδέοντας την ισχυρή και διεθνώς διασυνδεδεμένη ερευνητική της υποδομή με τοπικούς φορείς από την πολιτική, τις επιχειρήσεις και τα οικονομικά (Ibata-Arens, 2009).

Η καθοδηγούμενη από την πολιτική φύση των επιχειρηματικών οικοσυστημάτων στην Ανατολική Ασία είναι πιο ορατή στην ταχεία ανάπτυξη επιστημονικών πάρκων και επιχειρηματικών εκκολαπτηρίων. Υπολογίζεται ότι η Κίνα είχε δημιουργήσει περίπου 10.000 επιστημονικά πάρκα μέχρι το 2020 (Chen et al., 2020). Τα επιστημονικά πάρκα υποστηρίζουν την οικοδόμηση δεξιοτήτων και φήμης και βοηθούν σε πολλά υποσχόμενα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα που πρέπει να εντοπιστούν και να υποστηριχτούν (Armanios et al., 2017). Παρέχουν, επίσης, σημαντικές υπηρεσίες διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού (Motohashi, 2013). Ιδιαίτερα οι νεοσύστατες επιχειρήσεις εντάσεως τεχνολογίας μπορούν να επωφεληθούν από έναν συνδυασμό αλληλεπίδρασης, συνέργειας, και συσσώρευσης που σχετίζονται με τέτοιες πρωτοβουλίες πολιτικής (Xie et al., 2018).

Ενώ οι αρχικές μελέτες υποδηλώνουν ότι τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα εντάσεως τεχνολογίας που βρίσκονται έξω από επιστημονικά πάρκα είναι πιο αποτελεσματικά στην εμπορευματοποίηση της τεχνολογίας (Watkins-Mathys & Foster, 2006), μεταγενέστερες μελέτες δείχνουν ότι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις που βασίζονται σε επιστημονικά πάρκα έχουν υψηλότερη απόδοση στην έρευνα και ανάπτυξη (Yang et al., 2009), επειδή η τοποθεσία βοήθησε τις νέες επιχειρήσεις να αναβαθμίσουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα με την πάροδο του χρόνου, προσθέτοντας περισσότερες υπηρεσίες στην αλυσίδα της αξίας τους (Tang et al. 2021).

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν επιπλέον πως τα επιχειρηματικά μοντέλα, οι στρατηγικές και οι επιδόσεις των Κινεζικών νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων συνεχίζουν να επηρεάζονται έντονα από την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των περιοχών ή των πόλεων στις οποίες βρίσκονται (Xiao & North, 2017; Zhou et al., 2020). Μια μελέτη σχετικά με τα εκκολαπτήρια τεχνολογικών επιχειρήσεων στην Ταιβάν υποστηρίζει ότι τα προγράμματα των εκκολαπτηρίων που υποστηρίζονται από την κυβέρνηση πρέπει να είναι περισσότερο προσανατολισμένα στη ζήτηση και να εκτελούνται από ιδιωτικές ομάδες διαχείρισης (Ng et al., 2019). Επιπλέον, πρώιμες έρευνες σε νεοσύστατες επιχειρήσεις από την Ταιβάν και την Κορέα υποδηλώνουν ότι οι υπηρεσίες που παρέχονται από επιστημονικά πάρκα και εκκολαπτήρια δεν είναι καθοριστικοί παράγοντες επιτυχίας για την ίδρυση και την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων (Li & Chen, 2009; Sung et al., 2003).

Μελέτες για τα επιχειρηματικά οικοσυστήματα στην Κίνα, το Χονγκ Κονγκ, την Κορέα και την Ταιβάν τονίζουν, επίσης, τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν τα πανεπιστήμια σε εντάσεως-τεχνολογίας νεοσύστατα οικοσυστήματα, καλλιεργώντας υποψήφιους επιχειρηματίες (Choi et al., 2017; Wong et al., 2019), και συμβάλλοντας στη μεταφορά και την εμπορευματοποίηση τεχνολογιών μέσω κοινής έρευνας, μέσω πανεπιστημιακών παρακλαδιών ή μέσω άμεσης εμπλοκής τους ως εκκολαπτήρια (Li et al., 2019). Ταυτόχρονα, μελέτες για τη συνεργασία πανεπιστημίων-βιομηχανιών στην Κίνα και την Κορέα διαπίστωσαν ότι η κρατική εμπλοκή μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την απόδοση νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων

λόγω υπερβολικά περιοριστικών κανονισμών ή ατελών δομών κινήτρων (Jung & Kim, 2018; Kroll & Liefner, 2008).

Συνολικά, ενώ πολλές μελέτες εξετάζουν το εθνικό και υπο-εθνικό πλαίσιο της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ανατολική Ασία, δεν εφαρμόζουν τα πλαίσια του επιχειρηματικού οικοσυστήματος με αυστηρό τρόπο, με εξαίρεση τους Hemmert et al. (2019). Αυτό μπορεί εν μέρει να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα περισσότερα έγγραφα δεν καλύπτουν όλες τις διαστάσεις του οικοσυστήματος, αλλά τείνουν να περιορίζονται σε επιλεγμένα υποσύνολα περιβαλλοντικών παραγόντων.

Αρκετοί μελετητές μεταξύ των χωρών έχουν μελετήσει το πώς οι πολιτιστικοί παράγοντες επηρεάζουν τους επιχειρηματίες των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ανατολική Ασία. Για παράδειγμα, οι Kawakami et al. (2012) βρήκαν πως η χρήση πληροφοριών της αγοράς σε νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα στην Κίνα και στην Ιαπωνία διαφέρει από αυτήν στις ΗΠΑ και συνδέουν αυτές τις διαφορές με πολιτιστικούς παράγοντες όπως τα υψηλά επίπεδα κολεκτιβισμού. Παρομοίως, σε μια μελέτη σχετικά με τις επιχειρηματικές προθέσεις στην Ταιβάν και την Ισπανία, οι Liñán και Chen (2009) εντόπισαν διαφορές μεταξύ των χωρών στη σημασία των άγραφων κανόνων και τις καταλόγισαν σε πολιτισμικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων του ατομικισμού-κολεκτιβισμού και της αποφυγής της αβεβαιότητας. Επιπροσθέτως, μια μελέτη για τις επιχειρηματικές προθέσεις στην Κίνα και το Χονγκ Κονγκ αποκάλυψε ότι η σχέση μεταξύ των αντιληπτών κοινωνικών κανόνων και της επιχειρηματικής πρόθεσης εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο οι δυνητικοί επιχειρηματίες δίνουν αξία στη σύνδεσή τους με τους άλλους (Siu & Lo, 2013). Σε μια μελέτη πέντε χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, η εθνική κουλτούρα και ο πολιτιστικός προσανατολισμός των επιχειρηματιών διαπιστώθηκε πως επηρεάζουν τη διακύμανση στη σχέση καινοτομίας-ανάπτυξης (Rauch et al., 2013).

Έχει, επίσης, διαπιστωθεί ότι ο πολιτισμός επηρεάζει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες, με τις πιο πολλές έρευνες να επικεντρώνονται στην Κίνα. Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τα οποία δίνουν έμφαση στην αρμονία, την αποδοχή και την κατανόηση έχει διαπιστωθεί ότι έχουν ως αποτέλεσμα μια αρνητική επίδραση της εξωστρέφειας όσον αφορά τα επιτεύγματα καριέρας στην Κίνα (Lau et al., 2007). Επίσης, το οικογενειακό, κοινωνικό, και θεσμικό πλαίσιο της Κίνας έχει βρεθεί ότι επηρεάζει θετικά την απόδοση των Κινεζικών νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων (Lin et al., 2015). Για παράδειγμα, ο Βουδισμός, ο οποίος έχει ευρεία επιρροή στην Ανατολική Ασία, έχει θεωρηθεί ότι διαμορφώνει τις επιχειρηματικές στρατηγικές ανάληψης κινδύνων των Κινέζων επιχειρηματιών (Liu et al., 2019b), ενώ σε μια μελέτη περίπτωσης ενός Κορεάτικου νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά όπως η έμφαση στις αρμονικές διαπροσωπικές σχέσεις και τα υψηλά επίπεδα πατριωτισμού έχουν αναγνωριστεί ως ανασταλτικοί παράγοντες στην ταχεία και πρώιμη διεθνοποίηση του συγκεκριμένου εγχειρήματος (Zhang & Dodgson, 2007). Αντίθετα, ο Lam (2010) αναγνώρισε την υποστηρικτική τοπική επιχειρηματική κουλτούρα του Χονγκ Κονγκ και της Σαγκάης ως παράγοντα που οδηγεί τα άτομα προς την επιχειρηματικότητα.

Όσον αφορά τις θεσμικές ρυθμίσεις της Ανατολικής Ασίας είναι διαφορετικές από αυτές της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης, όπως και οι επιχειρηματίες (Bruton et al., 2009). Οι Ahlstrom και Bruton (2006) θεωρούν ότι οι επιχειρηματικοί παράγοντες στην Ανατολική Ασία έχουν υποστεί ένα μεταβαλλόμενο θεσμικό περιβάλλον που προκαλείται από διαδικασίες οικονομικής μετάβασης.

Οι θεσμικές μεταβάσεις, και ιδίως, η ενίσχυση των επίσημων θεσμών όπως οι αγορές κεφαλαίων, οι αγορές εργασίας και οι υποστηρικτικοί κανονισμοί και πολιτικές έχει παρατηρηθεί ότι επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Κίνα. Για παράδειγμα, η πρόσβαση στη χρηματοδότηση έχει διαπιστωθεί ότι επηρεάζει τις νεοσύστατες επιχειρήσεις στην Κίνα (Pan & Yang, 2019). Οι Yang και Wang (2013) διαπίστωσαν ότι διάφοροι μέτοχοι επιχειρήσεων πέτυχαν τη θεσμοθέτηση των ηλεκτρονικών αγορών στην Κίνα μέσω συνυφασμένων διαδικασιών διάδοσης και νομιμοποίησης. Οι Κινέζοι επιχειρηματίες έχουν χρησιμοποιήσει μεσάζοντες (Armanios et al., 2017) και πολιτικές διασυνδέσεις (Ge et al., 2017) για να γεφυρώσουν τα θεσμικά κενά. Επιπλέον, λόγω της συνεχιζόμενης θεσμικής μετάβασης, συνυπάρχουν αντιθετικές θεσμικές λογικές, και οι επιχειρηματίες υιοθετούν διαφορετικές αντιδράσεις σε αυτές τις θεσμικές ρυθμίσεις (Zhang et al., 2016).

3.1.3 Η Επιχειρηματικότητα στην Αφρική

Η παρουσίαση και η ανάλυση σε έναν ικανοποιητικό βαθμό της επιχειρηματικότητας στην Αφρική εμφανίζει κάποιες ιδιαιτερότητες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Συγκεκριμένα αφορούν τις στρατηγικές και τα πρότυπα που υιοθετήθηκαν από τις επιχειρήσεις από την περίοδο της αποικιοκρατίας έως τη δεκαετία μετά από την ανεξαρτησία της, και παρέχουν συγκεκριμένα προφίλ των βασικών επιχειρηματιών της Νιγηρίας. Η

παρουσίαση αυτή αποτελεί μια σύνοψη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Υποσαχάρια Αφρική (ΥΣΑ) (βλ. Madichie ε2016).

Επίσης, εγείρει μια σειρά ερωτήσεων σχετικά με τις προκλήσεις της ανάπτυξης επιχειρήσεων στην ΥΣΑ. Δύο δεκαετίες μετά, το 2016, η περιοχή αντιμετώπιζε τις ίδιες ερωτήσεις, κυρίως, ποιο ρόλο έπαιξαν οι πολιτικές συνθήκες στη διαμόρφωση των γενικών όρων της συσσώρευσης κεφαλαίου (δηλαδή ιδιώτες/ιθαγενείς); Πόσο σημαντικές υπήρξαν οι κρατικές πολιτικές στη διαμόρφωση και τον ρυθμό της ιδιωτικής συσσώρευσης (του ιδιωτικού κεφαλαίου); Υπάρχουν κοινωνικοί και οικονομικοί χώροι εντός των οποίων οι ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι επαρκώς ανεξάρτητες από τον πολιτικό και κρατικό έλεγχο για να επιτρέπουν την επιδίωξη ιδιωτικής, μεγάλης κλίμακας συσσώρευσης κεφαλαίου και την οικονομική ανάπτυξη και εξέλιξη;

Σε μια προσπάθεια να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα, οι McDade και Spring (2005) εντόπισαν χαρακτηριστικά μιας υποτιθέμενης «νέας γενιάς» επιχειρηματιών από την περιοχή. Αυτοί οι συγγραφείς αξιολόγησαν τους στόχους και τα επιτεύγματα των δικτύων της επιχείρησης αυτών των νέων παικτών και συμπεραίνουν ότι, παρά τους περιορισμούς (ειδικά από την πολιτική τάξη και τους θεσμούς), αυτοί οι επιχειρηματίες έχουν προχωρήσει στη δημιουργία ενδο- και διακρατικών δικτύων που ενισχύουν την οικονομική ανάπτυξη ιδιωτικού τομέα που ηγείται η ΥΣΑ (βλ. McDade και Spring 2005: 17). Όπως επισημαίνουν αυτοί οι συγγραφείς στον διεπιστημονικό τόμο «Αφρικανική Επιχειρηματικότητα: Θεωρία και Πραγματικότητα», υπάρχει ένα φάσμα επιχειρηματιών που κυμαίνονται από αναλφάβητους ιδιοκτήτες μικροεπιχειρήσεων σε πλούσιους ιδρυτές μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών και τους διευθυντές τους με πτυχίο MBA (βλ. McDade and Spring 2005:18).

Το επιχειρηματικό τοπίο στην ΥΣΑ φιλοξενεί ένα πλήθος μικροεπιχειρήσεων που παρέχουν οριακή απασχόληση για ένα μεμονωμένο άτομο, καθώς και έναν μικρό αριθμό μεγάλων εταιρειών που απασχολούν εκατοντάδες άτομα. Η διαμόρφωση περιλαμβάνει άτυπες και επίσημες επιχειρήσεις του τομέα, παραδοσιακές και σύγχρονες, αυτόχθονες και ξένης ιδιοκτησίας επιχειρήσεις γεωγραφικά διασκορπισμένες σε αγροτικές και αστικές περιοχές. Ο χαρακτηρισμός των επιχειρήσεων ΥΣΑ, επίσης, καλύπτει έναν μικρό τομέα μεγάλης κλίμακας και έναν μεγάλο τομέα μικρής κλίμακας. Στο ενδιάμεσο είναι ο τομέας μεσαίας κλίμακας, ο οποίος έχει ονομαστεί η «αγνοούμενη ενδιάμεση» στο πλαίσιο της ΥΣΑ (McDade και Spring 2005: 20).

Ωστόσο, μια μελέτη για τους σύγχρονους επιχειρηματίες της ΥΣΑ σε έξι χώρες (Μποτσουάνα, Ακτή Ελεφαντοστού, Γκάνα, Κένυα, Μαλάουι και Τανζανία) παρουσίασε το προφίλ των μεσαίων επιχειρήσεων και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «η ενδιάμεση δεν αγνοείται» (Marsden 1990: 5). Για παράδειγμα, εντόπισε 5000 επίσημα εγγεγραμμένες εταιρείες οδικών μεταφορών στην Τανζανία, και ανέφερε ότι πάνω από 2000 επιχειρήσεις της Γκάνα ζήτησαν δάνεια από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα όπου το μέσο επενδυτικό έργο που χρηματοδοτήθηκε ήταν 1.5 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Όπως υπέθεσαν οι McDade και Spring, «Αυτές δεν είναι μικρές ή μικρής κλίμακας επιχειρήσεις». (McDade και Spring 2005:20). Οι εγχώριες επιχειρήσεις του επίσημου τομέα μεσαίας έως μεγάλης κλίμακας αποτελούν σημαντικό κομμάτι του επιχειρηματικού τοπίου παρά το μικρό τους ποσοστό.

Επίσης, ισχυρό στάθηκε το επιχείρημα ότι η παρατηρούσα επιχειρηματική δράση δημιουργήθηκε από την αποικιοκρατία, που κατέπνιξε την ανάπτυξη ενός εγχώριου επίσημου ιδιωτικού τομέα. Οι περισσότερες κυβερνήσεις της ΥΣΑ, μετά από την ανεξαρτησία, συνέχισαν να περιορίζουν την επέκταση της εγχώριας επιχειρηματικότητας. Οι κυβερνητικοί ηγέτες ήταν καχύποπτοι στην προοπτική ενός ισχυρού ιδιωτικού τομέα που αποτελείται από δικούς του πολίτες και ο οποίος δυνητικά αποτελεί απειλή για τις δικές του εξουσίες και προνόμια. Ως εκ τούτου, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 έως τη δεκαετία του 1980, πολλές πολιτείες της ΥΣΑ παρέμειναν στον ρόλο του ιδιοκτήτη επιχείρησης. Οι κρατικές επιχειρήσεις (SOES) ανέλαβαν την ευθύνη για την κατασκευή της υποδομής των νέων ανεξάρτητων χωρών για την κάλυψη της ζήτησης σε αγαθά και υπηρεσίες. Οι περισσότερες SOES ήταν μη παραγωγικές και απέτυχαν. Έτσι, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, πολλές κυβερνήσεις της ΥΣΑ επανήλθαν σε πολιτικές χορηγίας που προώθησαν την οικονομική ανάπτυξη με γνώμονα τον ιδιωτικό τομέα.

Σύμφωνα με τους McDade και Spring (2005: 21), οι Κρατικές Επιχειρήσεις (SOEs) πωλούνταν σε δημόσιους υπαλλήλους ή επιχειρηματίες, πολλοί από τους οποίους έγιναν γνωστοί ως «γραφειοκράτες των επιχειρήσεων», οι οποίοι εξαρτώνται από την προστασία των κυβερνήσεων για να παραμείνουν βιώσιμες (Janssens-Bevernage 2002: 12). Κατά τη δεκαετία του 1980, τα προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής με εντολή των χορηγών (SAPs) απαιτούσαν οικονομική απελευθέρωση ώστε να ανοίξουν τόσο οι ιδιωτικές, όσο και οι κρατικές εγχώριες επιχειρήσεις στον εξωτερικό ανταγωνισμό. Πλέον μεγάλες εταιρείες στην Αφρική κατασκευάζουν ποτά, ρούχα, έπιπλα, καουτσούκ, δερμάτινα προϊόντα, πλαστικά, σαπούνια/προϊόντα περιποίησης, φαρμακευτικά προϊόντα ή βρίσκονται στους κλάδους της κατασκευής και της μεταφοράς.

Πολλές από αυτές τις μεγάλες επιχειρήσεις στην Αφρική ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες όπως Ασιάτες, Σύρους/Λιβανέζους και Ευρωπαίους. Υπάρχουν και πολυεθνικές εταιρείες. Οι αυτόχθονες Αφρικανοί κατέχουν το ένα τρίτο ή λιγότερο των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων. Το ποσό ποικίλλει μεταξύ των χωρών. Στην Κένυα, οι μαύροι Αφρικανοί κατέχουν μόνο το 36% των μεγάλων επιχειρήσεων, ενώ στη Ζιμπάμπουε είναι περισσότερο από 30% (Ramachandran and Shah 1999). Στη Ζιμπάμπουε, ένας αριθμός επιχειρηματιών που συνδέονται με το κόμμα εμφανίστηκαν μέσω αυτών των οργανώσεων, όπως ο Roger Boka, ο Enock Kamushinda, ο Philip Chiyangwa, Supa Mandiwanzira, Strive Masiyiwa, Peter Pamire και Chemist Siziba. Αυτοί χρησιμοποίησαν την πρόσβασή τους στο κράτος για να αναπτύξουν σημαντικά επιχειρηματικά συμφέροντα. Ήταν εκείνη την εποχή που ο Masiyiwa αντιμετώπισε μεγάλα εμπόδια όταν προσπάθησε να ιδρύσει τη δική του εταιρεία κινητής τηλεφωνίας.

Ωστόσο, η «νέα γενιά Αφρικανών επιχειρηματιών» είχε κάποια κοινά χαρακτηριστικά —— χρησιμοποιούσαν κινητά τηλέφωνα, φορητούς υπολογιστές, διεθνείς πιστωτικές κάρτες, και λογαριασμούς ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στην περίπτωση της Νιγηρίας, ο βιομηχανικός τομέας, την τελευταία δεκαετία, έχει αρχίσει να κυριαρχείται από μικρές επιχειρήσεις που αποτελούν το 66% των βιομηχανικών εγκαταστάσεων (Singh et al. 2011: 205). Η κυριαρχία αυτών των μικρών επιχειρήσεων αντικατοπτρίζεται, επίσης, στην ώθηση για ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών προσαρμοσμένα στον κλάδο. Επιπλέον, η έρευνα φαίνεται να έχει συνδυάσει την επιχειρηματικότητα με τις μικρές επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, ο Inegbenebor (2006: 2) διατύπωσε την άποψη ότι οι επιχειρηματίες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων συμβάλλουν στην «ανύψωση του επιπέδου παραγωγικότητας στην οικονομία, αξιοποιώντας και χρησιμοποιώντας τους πόρους πιο αποτελεσματικά». Ως πρωτοπόροι της αλλαγής και εμπνευστές αναπτυξιακών δραστηριοτήτων οι επιχειρηματίες είναι αναμφισβήτητα μια σπάνια φυλή ανθρώπων με σπάνιες ικανότητες να εντοπίζουν και να εκμεταλλεύονται ευκαιρίες, καθώς και την ικανότητα να βελτιώνουν την κοινωνία, μεγιστοποιώντας παράλληλα τα οφέλη από την επιχειρηματικότητά τους (βλ. Inegbenebor 2006: 2).

Σύμφωνα με τους Inyang & Enuoh (2009: 66), οι επιχειρηματίες συνήθως ξεκινούν ως ένα κατάστημα ή μια επιχείρηση στο κέντρο της πόλης οικογενειακού μεγέθους, για να μεγαλώσει και να γίνει μια μεγάλη επιχείρηση όπως η Dangotes […] αυτοί είναι γνωστοί και επιτυχημένοι Νιγηριανοί επιχειρηματίες με μεγάλους ομίλους ετερογενών δραστηριοτήτων ή επιχειρηματικές αυτοκρατορίες υπό τον έλεγχό τους. Αυτό που τους βοηθά να περάσουν τα χρόνια, παρά τα εμπόδια, είναι η ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων, στάσεων και συμπεριφοράς, που τους επιτρέπουν να διατηρήσουν και να ασκήσουν τους ρόλους τους στην κοινωνία […] Οι επιχειρηματίες της Νιγηρίας έχουν ανάγκη να αποκτήσουν τις απαιτούμενες επιχειρηματικές ικανότητες μέσω τακτικών προγραμμάτων κατάρτισης και ανάπτυξης για την αποφυγή επιχειρηματικών αποτυχιών στα επιχειρηματικά τους εγχειρήματα (Nyamwanza et.a.l. 2014).

Ωστόσο, οι περισσότερες μελέτες που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα, και ειδικά στο πλαίσιο της Αφρικής, έχουν επικεντρωθεί κυρίως στον τομέα των μικρών επιχειρήσεων ή στην άτυπη οικονομία. Στην περίπτωση της Ζιμπάμπουε, όπως κάθε άλλη χώρα στον αναπτυσσόμενο κόσμο, η χώρα αντιμετωπίζει πολλούς περιορισμούς στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων, οι οποίοι εξακολουθούν να παραμένουν μετά από σχεδόν τέσσερις δεκαετίες ανεξαρτησίας. Παρά τις επιτυχίες, ιδιαίτερα την πρώτη δεκαετία μετά από την ανεξαρτησία το 1980, οι πολιτικές και οικονομικές αποτυχίες που σημειώθηκαν στη Ζιμπάμπουε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 αποδίδονται ευρέως και σε μεγάλο βαθμό σε κακή διακυβέρνηση, διεφθαρμένη και αναποτελεσματική ηγεσία, έλλειψη ικανότητας και/ή απροθυμίας να αγκαλιάσει τους δημοκρατικούς θεσμούς. Αυτό επιδεινώθηκε από τις προκλήσεις του πολιτικού πλουραλισμού σε μια αναπτυσσόμενη δημοκρατία και την αναδυόμενη διαφορετική θεσμική λογική και πολυπλοκότητα των απαιτήσεων του ανταγωνισμού τόσο των εσωτερικών, όσο και των εξωτερικών ομάδων ενδιαφερόμενων (Chivasa 2014).

Στις ακόλουθες δεκαετίες, το κράτος ενίσχυσε τον μηχανισμό του ως απάντηση στην αυξανόμενη διαφωνία. Αυτό ήταν εμφανές με διαφορετικούς τρόπους που περιλάμβαναν την αποφυγή. Μακιαβελική χειραγώγηση μέσω καταναγκαστικής εξουσίας, δημιουργώντας και παραβιάζοντας τους «κανόνες του παιχνιδιού», αγνοώντας σαφείς κανόνες και αξίες, συγκαλύπτοντας τη μη συμμόρφωση, διεξάγοντας επιθέσεις σε πηγές θεσμικής πίεσης από την πολιτική αντιπολίτευση και κυριαρχώντας ως θεσμική δύναμη στον χώρο και τις διαδικασίες. Ωστόσο, όπως σημειώθηκε στο πλαίσιο της Νιγηρίας, οι περισσότερες επιστημονικές έρευνες για την επιχειρηματικότητα στη Ζιμπάμπουε έχουν περιστραφεί γύρω από τις μικρές επιχειρήσεις ή/και την άτυπη οικονομία (Magure, 2012).

Ωστόσο, το απρόβλεπτο των πολυπλοκοτήτων στη Ζιμπάμπουε έχει οδηγήσει σε πολλαπλά επίπεδα διακριτών λογικών που χαρακτηρίζονται από σύγκρουση για τα άκρα, που αντικαθίστανται συνεχώς από σύγκρουση για τα μέσα. Η πολιτική σύγκρουση, η διαφθορά, η φτώχεια και η δυσαρέσκεια γίνονται βαθιές

πληγές, προκαλώντας, κατά συνέπεια, σοβαρούς περιορισμούς στο δυναμικό ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας στη Ζιμπάμπουε (και μάλιστα σε όλη τη ΥΣΑ). Το οικονομικό αφήγημα της κυρίαρχης ελίτ απέτυχε να προσφέρει λύσεις σε εκατομμύρια ανέργους της Ζιμπάμπουε για σχεδόν τριάντα χρόνια, με αποτέλεσμα τη μαζική μετανάστευση. Πάνω από τρία εκατομμύρια εκτοπισμένοι στη διασπορά αναζητούν οικονομικό χώρο και ευκαιρίες σε άλλες χώρες όπως στη Νότια Αφρική, το Ηνωμένο Βασίλειο, και τις ΗΠΑ. Η αναπτυξιακή επιχειρηματικότητα εξαρτάται όλο και περισσότερο από τα εμβάσματα από τους κατοίκους της Ζιμπάμπουε στη διασπορά και ο οικονομικός χώρος κερδίζεται μέσω πολιτικών διασυνδέσεων (βλ. Jones 2010).

Η Έκθεση Doing Business 2016[5] η οποία μετρά τις τάσεις στον μικρομεσαίο τομέα επιχειρήσεων κατατάσσει τον Μαυρίκιο στην 32η θέση, η οποία είναι η υψηλότερη κατάταξη για μια χώρα της ΥΣΑ. Η Ρουάντα κατατάσσεται στην 62η θέση, καθιστώντας τη δεύτερη χώρα στην ΥΣΑ. Μετά υπάρχει η Μποτσουάνα στο 72 και η Νότια Αφρική στην 73η κατάταξη. Με ευρύτερους όρους Αφρικής (δηλαδή Βόρεια Αφρική), η Τυνησία και το Μαρόκο βρίσκονται στην 74η και 75η θέση αντίστοιχα. Έρχονται οι Σεϋχέλλες στο 95 και ακολουθεί η Ζάμπια στην 97η. Η Ναμίμπια βρίσκεται στην 101η θέση, η Σουαζιλάνδη 105η θέση, η Κένυα 108η και η Γκάνα και το Λεσότο κατατάσσονται από κοινού στην 114η θέση (πριν από τη Βραζιλία στο 116). Η Ουγκάντα κατατάσσεται στην 122η θέση και το Cape Verde στην 126η. Η Αίγυπτος έρχεται στη συνέχεια στην 131η και η Μοζαμβίκη 133η για την ανάπτυξη τηλεπικοινωνιών στη Μοζαμβίκη και τη Ζιμπάμπουε). Η Ζιμπάμπουε κατατάχθηκε στην 155η και η Νιγηρία κατατάσσεται απογοητευτικά στην 169η από τις 189 χώρες που έχουν καταγραφεί. Αυτά είναι κάτω από την κατάταξη της Αιθιοπίας και της Σιέρα Λεόνε στις 146 και 147, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με την Πρωτοβουλία για την Παγκόσμια Ανάπτυξη (IGD), έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό με έδρα την Ουάσιγκτον, που δραστηριοποιείται και αξιοποιεί τη δύναμη του ιδιωτικού τομέα για τη δημιουργία βιώσιμης ανάπτυξης και την ανακούφιση της φτώχειας στην Αφρική, «Οι κορυφαίες 30 [ΥΣΑ πολυεθνικές] καλύπτουν βιομηχανίες που ποικίλλουν από χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και πετρέλαιο μέχρι τηλεπικοινωνίες και τις μεταφορές». Αυτή η έκθεση υπογράμμιζε, επίσης, τον κεντρικό ρόλο του ιδιωτικού τομέα στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου στις αναδυόμενες αγορές. Όπως το έθεσε και ο Daniel Altman, Director of Thought Leadership στο Dalberg Global Development Advisors[6]: «Αυτές οι εγχώριες πολυεθνικές εταιρείες φέρνουν τις βέλτιστες πρακτικές διαχείρισης, λειτουργίας και διακυβέρνησης όπου κι αν πάνε στην περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής […] Μπορούν να κάνουν τις αγορές να δρουν με περισσότερο επαγγελματικό τρόπο, και έτσι να συμβάλλουν στην ενίσχυση του εισοδήματος και της απασχόλησης για ολόκληρους τομείς».

Αποδεικνύεται, επίσης, το επιχειρηματικό δυναμικό των προαναφερθέντων «Top 30 ΥΣΑ πολυεθνικών» για την παροχή της κατεύθυνσης οικονομικής ανάπτυξης με το ετήσιο ποσοστό κέρδους τους περίπου 30 τοις εκατό μεταξύ 2006 και 2009, που ξεπέρασε κατά πολύ εκείνο των παγκόσμιων ανταγωνιστών τους, συμπεριλαμβανομένων των 500 μεγαλύτερων εταιρειών των Standard and Poor. Σύμφωνα με τον James Mwangi, διευθύνοντα σύμβουλο και Διευθυντή Διαχείρισης της Equity Bank στην Κένυα, και μέλος του δικτύου Frontier 100 της IGD: «Υπάρχει τόσο πολύ αναξιοποίητο σε αυτές τις αγορές δυναμικό για έσοδα, καθώς και ευκαιρία για δημιουργία θέσεων εργασίας και μείωση της φτώχειας […]». Προσθέτει ότι:

«Οι συνεργασίες είναι κρίσιμες για την επίτευξη του πλήρους δυναμικού μιας εταιρείας, όπως έχει δείξει η επιτυχία της τράπεζας Equity Bank. Με στρατηγικές αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού και των πόρων που προσφέρει η Αφρικανική ήπειρος, καθώς και με μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, κι άλλες εταιρείες μπορούν να αναπτυχθούν και να συμβάλλουν στην αλλαγή πολιτικών που θα ενθαρρύνουν την πρόσθετη οικονομική ανάπτυξη».

[5] Η έκθεση Doing Business (2016) παρουσιάζει δεδομένα για 189 οικονομίες και συγκεντρώνει πληροφορίες από 10 τομείς της επιχειρηματικής ρύθμισης —η έναρξη επιχείρησης, ενασχόληση με οικοδομικές άδειες, λήψη ηλεκτρικού ρεύματος, εγγραφή ιδιοκτησίας, απόκτηση πιστώσεων, προστασία των μειοψηφικών επενδυτών, πληρωμή φόρων, συναλλαγές μεταξύ συνόρων, την επιβολή των συμβάσεων και την επίλυση της αφερεγγυότητας— για την ανάπτυξη μιας πιο εύκολης κατάταξης στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Από το 2003 η Doing Business δημοσιεύει ετήσια ποσοτικά στοιχεία για τους κύριους ρυθμιστικούς περιορισμούς που επηρεάζουν τις εγχώριες μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις καθόλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους.

[6] Η Dalberg Global Development Advisors είναι μια συμβουλευτική εταιρεία στρατηγικής και πολιτικής. Η εταιρεία ιδρύθηκε το 2001 και ειδικεύεται στην παγκόσμια ανάπτυξη.

3.2 Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη

Η Ευρώπη είναι μία από τις τρεις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες του κόσμου, όμως, από την άλλη πλευρά είναι πολύ λιγότερο επιχειρηματική. Η μεγαλύτερη οικονομία της Ευρώπης, αυτή της Γερμανίας διαθέτει πολύ λιγότερους καινοτόμους επιχειρηματίες, λιγότερους από τους μισούς της Αμερικής, σύμφωνα με το Global Entrepreneurship Monitor (GEM). Επισημαίνεται δε, ότι πολύ λιγότερες νεοσύστατες επιχειρήσεις στις χώρες της Ευρώπης γίνονται μεγάλες επιχειρήσεις.

Ο Janez Potocnik, Επίτροπος Επιστήμης και Έρευνας της ΕΕ για την Επιστήμη και την Έρευνα, επισημαίνει ότι μόνο το 5% των ευρωπαϊκών εταιρειών που δημιουργήθηκαν από το μηδέν από το 1980 κατάφεραν να είναι στη λίστα των 1.000 μεγαλύτερων εταιρειών της ΕΕ με κεφαλαιοποίηση της αγοράς. Ο αντίστοιχος αριθμός για την Αμερική είναι 22%. Αυτό αντικατοπτρίζει διαφορετικές πολιτιστικές στάσεις. Οι Ευρωπαίοι έχουν λιγότερα να κερδίσουν από τη λήψη επιχειρηματικών κινδύνων, χάρη στους υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές και περισσότερο να χάσουν, χάρη σε πιο «τιμωρητικές» πολιτικές απέναντι στην πτώχευση (ο γερμανικός νόμος, για παράδειγμα, εμποδίζει όποιον έχει κάποια στιγμή χρεοκοπήσει, από το να γίνει Διευθύνων Σύμβουλος). Ένα παράδειγμα του πόσο διαφορετικά αντιμετωπίζουν την επιχειρηματικότητα οι Αμερικάνοι από τους Ευρωπαίους δίνεται από τον Denis Payre[7] , ο οποίος σκέφτηκε να αφήσει μια ασφαλή δουλειά στην Oracle για να ξεκινήσει μια εταιρεία στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Οι Γάλλοι φίλοι του τού έδωσαν δέκα λόγους να μείνει σε αυτήν τη θέση που βρισκόταν, ενώ οι Αμερικανοί φίλοι του τού έδωσαν δέκα λόγους για να ξεκινήσει την επιχειρηματική του δράση. Τον Ιανουάριο του περασμένου έτους, η νεοσύστατη επιχείρηση του κ. Payre, «Business Objects», πωλήθηκε στη γερμανική SAP για 4.8 δισεκατομμύρια ευρώ.

Η ευρωπαϊκή αρχή που πρεσβεύει την ισότητα, επίσης, κινείται εναντίον της επιχειρηματικότητας καθότι: η ΕΕ ενδιαφέρεται πολύ περισσότερο για την προώθηση των μικρών και μικρό-μεσαίων επιχειρήσεων γενικά από ό,τι για την ενθάρρυνση εταιρειών υψηλής ανάπτυξης. Η διάθεση των Ευρωπαίων για ελεύθερο χρόνο, επίσης, δεν βοηθάει. Οι εργαζόμενοι παραμένουν εξασφαλισμένοι με τουλάχιστον τέσσερις εβδομάδες διακοπών ετησίως, ενώ οι διακοπές των Αμερικανών είναι πολύ λιγότερο εξασφαλισμένες.

Οι Ευρωπαίοι είναι, επίσης, πολύ πιο επιφυλακτικοί για τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με δημοσκόπηση του Ευρωβαρόμετρου, το 42% από αυτούς πιστεύει ότι οι επιχειρηματίες εκμεταλλεύονται το έργο άλλων ανθρώπων, σε σύγκριση με το 26% των Αμερικανών. Αυτά τα πολιτιστικά-ιδεολογικά προβλήματα ενισχύονται από δομικά. Η ευρωπαϊκή αγορά παραμένει πολύ πιο κατακερματισμένη από την αμερικανική: οι επιχειρηματίες πρέπει να αντιμετωπίσουν ένα συνονθύλευμα νομικών κωδίκων και ένα ακριβό και χρονοβόρο σύστημα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Σε πολλές χώρες, το φορολογικό σύστημα και οι εργατικοί νόμοι αποθαρρύνουν τις εταιρείες να αναπτυχθούν πάνω από ένα συγκεκριμένο μέγεθος. Ένας θλιβερά ακόμα σημαντικός αριθμός ευρωπαϊκών πανεπιστημίων παραμένουν καχύποπτα για τη συνεργασία με τον βιομηχανικό τομέα, παρά τη μείωση των κρατικών επιδοτήσεων που υφίστανται. Παρά ταύτα, εξακολουθούν να μην επιθυμούν τη στενή συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα.

Επίσης, η ευρωπαϊκή βιομηχανία επιχειρηματικών κεφαλαίων ή καινοτόμων κεφαλαίων (venture capital), είναι λιγότερο ανεπτυγμένη από την αμερικανική (σημαντικά, σε πολλές χώρες ονομάζεται κεφάλαιο «κινδύνου» και όχι «επιχειρηματικό κεφάλαιο»). Το 2005, για παράδειγμα, οι ευρωπαίοι επιχειρηματικοί κεφαλαιούχοι επένδυσαν 12.7 δισ. ευρώ στην Ευρώπη, ενώ οι Αμερικανοί επιχειρηματικοί κεφαλαιούχοι επένδυσαν 17.4 δισεκατομμύρια ευρώ στην Αμερική. Η Αμερική έχει τουλάχιστον 50 φορές περισσότερους επενδυτές "Angel" από την Ευρώπη, χάρη στη μεγαλύτερη ανεκτικότητα του φορολογούμενου.

Ωστόσο, παρά τα διαρθρωτικά και πολιτιστικά της προβλήματα, στην επιχειρηματικότητα, η Ευρώπη έχει αρχίσει να αλλάζει, κυρίως επειδή οι επιχειρηματίες επιχειρηματικών κεφαλαίων της Αμερικής άρχισαν πρόσφατα να εξάγουν το μοντέλο τους. Στη δεκαετία του 1990, η Silicon Valley's Moneybags πίστευε ότι πρέπει να επενδύσουν «όχι περισσότερο από 20 μίλια από τα γραφεία τους», αλλά πρόσφατα «οι καλύτεροι

[7] Ο κ. Denis Payre είναι συνιδρυτής της Kiala SA και υπηρετεί ως Διευθύνων Σύμβουλος και Πρόεδρός της. Ο κ. Payre είναι ανεξάρτητος επενδυτής καινοτόμων κεφαλαίων που επενδύει σε πολλά υποσχόμενες εταιρείες ανάπτυξης σε όλη την Ευρώπη και υπηρετεί ως Αναπληρωτής Αντιπρόεδρος με την European Technology Ventures με έδρα τις Βρυξέλλες. Ο κ. Payre συνίδρυσε τη γαλλική ένωση Croissance Plus (Growth Plus). Η θητεία του περιλαμβάνει τη θέση του Πρόεδρου της γαλλικής ένωσης Croissance Plus (Growth Plus).και του Διευθυντή της Netonomy Inc. Εκτός από τη Netonomy, είναι επενδυτής και μέλος του διοικητικού συμβουλίου των Compex NV, CosmosBay SA και MD-CO NV. Υπηρέτησε ως Διευθυντής Συστημάτων Διαλόγου Πελατών, B.V. Ο κ. Payre είναι κάτοχος MBA από την ESSEC.

επιχειρηματίες της κοιλάδας» έχουν δημιουργήσει γραφεία στην Ασία και την Ευρώπη. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι αναγνωρίζουν ότι οι τεχνολογικές ανακαλύψεις γίνονται σε πολλά περισσότερα μέρη, αλλά και επειδή πιστεύουν ότι η εφαρμογή αμερικανικών μεθόδων σε νέες οικονομίες μπορεί να εκκινήσει μια συνεχή ροή της επιχειρηματικής δημιουργικότητας.

Μεταξύ του 2003 και του 2006, οι ευρωπαϊκές επενδύσεις σε κεφάλαια επιχειρήσεων αυξήθηκαν κατά μέσο όρο 23% ετησίως, σε σύγκριση με μόλις 0.3% ετησίως στην Αμερική. Πράγματι, τρεις ευρωπαϊκές χώρες, η Δανία, η Σουηδία και η Βρετανία, έχουν μεγαλύτερες βιομηχανίες επιχειρηματικών κεφαλαίων, σε σχέση με το μέγεθος των οικονομιών τους, από την Αμερική. Οι νεοσύστατες επιχειρήσεις με επιχειρηματική κεφαλή έχουν παραγάγει περισσότερες από 100 «εξόδους» (Flotations ή πωλήσεις μετοχών ή πωλήσεις σε καθιερωμένες εταιρείες) αξίας άνω των 100 εκατομμυρίων δολαρίων από το 2004.

Η Tele Atlas, μια ολλανδική εταιρεία χαρτογράφησης, αγοράστηκε πρόσφατα από την Tomtom για 4.3 δισεκατομμύρια δολάρια. Η επιτυχία του Skype, η οποία πρωτοστάτησε στις τηλεφωνικές κλήσεις που βασίζονται στο Διαδίκτυο, ήταν ένα εντυπωσιακό παράδειγμα του νέου ευρωπαίου επιχειρηματία. Η εταιρεία ξεκίνησε από έναν Σουηδό και έναν Δανό που συνέλαβαν μεγάλο μέρος της δουλειάς τους στους προγραμματιστές υπολογιστών στην Εσθονία. Το 2005 το πούλησαν στο eBay για 2.6 δισεκατομμύρια δολάρια.

Αρκετά ευρωπαϊκά πανεπιστήμια έχουν γίνει κόμβοι υψηλής τεχνολογίας. Το Cambridge της Βρετανίας, για παράδειγμα, δημιούργησε περισσότερες από 3.000 εταιρείες και δημιούργησε περισσότερους από 200 εκατομμυριούχους στο πανεπιστήμιο. Η ένταξη δέκα χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ έχει, επίσης, αξιοποιηθεί σε μια εσωτερική ευρωπαϊκή προσφορά επιστημόνων και τεχνολόγων που είναι πρόθυμοι να εργαστούν για ένα μικρό κλάσμα του κόστους των περιποιημένων δυτικών γειτόνων τους.

3.3 Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα

3.3.1 Υποστηρικτικές πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα

Η πολιτική για την επιχειρηματικότητα και η δέσμευση του ιδιωτικού τομέα στοχεύουν στην αντιμετώπιση μιας σειράς συγκεκριμένων προβλημάτων όχι μόνο για τις μεγάλες αλλά και για τις ΜμΕ και τους επιχειρηματίες και τη στήριξη της δημιουργίας ενός ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος για τον βιομηχανικό εκσυγχρονισμό. Οι πολιτικές για την επιχειρηματικότητα είναι σημαντικές κυρίως για τις περιοχές σε βιομηχανική μετάβαση που αντιμετωπίζουν εμπόδια στην καινοτόμο επιχειρηματικότητα με βάση την κληρονομιά τους ως παλιές περιφέρειες παραγωγής. Οι συγκεκριμένες πολιτικές προσφέρουν καλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση για νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας, υψηλότερα επίπεδα επένδυσης σε επιχειρηματικές δεξιότητες, συνδέσεις και μάθηση, καθώς και το βελτιωμένο ρυθμιστικό περιβάλλον και συμβάλλουν στην τόνωση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας.

Πολύ καίριες είναι οι πολιτικές για την υποστήριξη της πρόσβασης σε χρηματοδότηση οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στην αντιμετώπιση αστοχιών της αγοράς όπως οι ασυμμετρίες πληροφοριών και τα χρηματοδοτικά κενά. Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις πολιτικής για τη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για νεοσύστατες επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης παραδοσιακών μέσων πολιτικής, της προώθησης εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης και της ενίσχυσης της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης, όπως διαφαίνεται και στον παρακάτω Πίνακα 3.1.

Πίνακας 3.1 *Πρόσβαση στη χρηματοδότηση: ζητήματα πολιτικής, μέσα και συλλογισμοί*

Θέμα πολιτικής	Απόκριση πολιτικής	Πιθανή σειρά μηχανισμών υλοποίησης	Σκεπτικό/πρόσθετα οφέλη
Περιορισμένη πρόσβαση στη χρηματοδότηση για νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας	Διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση και διεύρυνση του φάσματος των χρηματοπιστωτικών μέσων	• Παραδοσιακά μέσα: επιχορηγήσεις, δάνεια με ευνοϊκούς όρους, εγγυήσεις δανείων • Εναλλακτικές και μη τραπεζικές πηγές χρηματοδότησης: crowdfunding, peer-to-peer δανεισμός, δίκτυα επιχειρηματικών αγγέλων, επιχειρηματικών κεφαλαίων • Ευκαιρίες ψηφιακής χρηματοδότησης: Fintech, blockchain	Μειώνει την εξάρτηση των νεοφυών επιχειρήσεων και των ΜμΕ σε χρεόγραφα
			Δημιουργεί θέσεις εργασίας
			Δημιουργεί ένα ελκυστικό οικοσύστημα επιχειρηματικότητας σε διαφορετικούς τύπους περιοχών
	Ενίσχυση του χρηματοοικονομικού γραμματισμού	• Προγράμματα κατάρτισης και καθοδήγησης, παροχή προσβάσιμων πληροφοριών και καθοδήγησης	Κάνει τις εταιρείες πιο ελκυστικούς πελάτες για τους παρόχους χρηματοοικονομικών υπηρεσιών
			Παρέχει στις εταιρείες εξατομικευμένες συμβουλές σχετικά με τις ανάγκες χρηματοδότησης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από OECD - 4. Promoting entrepreneurship and private sector engagement https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e3ffdc84-en/index.html?itemId=/content/component/e3ffdc84-en

Τα εναλλακτικά μέσα χρηματοδότησης παρέχουν μια σημαντική προσθήκη στα παραδοσιακά χρεόγραφα, στα οποία οι επιχειρηματίες με καινοτόμα επιχειρηματικά μοντέλα ενδέχεται να μην μπορούν να έχουν πρόσβαση λόγω προφίλ υψηλού κινδύνου. Το φάσμα των διαθέσιμων εναλλακτικών χρηματοδοτικών μέσων είναι μεγάλο και καλύπτει διαφορετικές χρηματοδοτικές ανάγκες, χαρακτηριστικά της εταιρείας και προφίλ κινδύνου. Κατ' αρχήν, οι μηχανισμοί χρηματοδότησης που βασίζονται σε περιουσιακά στοιχεία και εναλλακτικοί μηχανισμοί χρέους είναι διαθέσιμοι σε ένα ευρύ φάσμα επιχειρήσεων και είναι ιδιαίτερα κατάλληλοι για επιχειρήσεις που έχουν χαμηλό κίνδυνο αθέτησης υποχρεώσεων αλλά και περιορισμένες αποδόσεις. Τα υβριδικά μέσα συνδυάζουν σχήματα χρέους και μετοχών και είναι τα πλέον κατάλληλα για πιο ώριμες ή εταιρείες υψηλής ανάπτυξης. Τα δημόσια και ιδιωτικά μετοχικά μέσα στοχεύουν σε επιχειρήσεις υψηλής ανάπτυξης και υψηλού κινδύνου.

Νέες ευκαιρίες για χρηματοδότηση ΜμΕ εντοπίζονται, επίσης, σε μια σειρά από καινοτομίες χρηματοοικονομικών υπηρεσιών με δυνατότητα τεχνολογίας όπως το Fintech[8], οι ψηφιακές πλατφόρμες και

[8] Η χρηματοοικονομική τεχνολογία (fintech) είναι η τεχνολογία και η καινοτομία η οποία στοχεύει να ανταγωνιστεί τις παραδοσιακές οικονομικές μεθόδους στην παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Είναι μια αναδυόμενη βιομηχανία που χρησιμοποιεί τεχνολογία για τη βελτίωση των δραστηριοτήτων στη χρηματοδότηση. Η χρήση έξυπνων τηλεφώνων για κινητή τραπεζική, επενδύσεις, υπηρεσίες δανεισμού και κρυπτογράφηση είναι παραδείγματα τεχνολογιών οι οποίες

οι τεχνολογίες blockchain[9]. Ένα βασικό παράδειγμα προσφοράς Fintech είναι οι υπηρεσίες mobile banking που προσφέρουν οι περισσότερες παραδοσιακές τράπεζες. Καθώς συχνά μειώνουν το κόστος των συναλλαγών, αυτές οι τεχνολογικές εξελίξεις πιθανότατα θα καταστήσουν πιο κερδοφόρο για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να εξυπηρετούν μια πελατειακή βάση που περιλαμβάνει (μικρές) επιχειρήσεις σε απομακρυσμένες ή αγροτικές περιοχές (ΟΟΣΑ, 2018). Η τεχνολογία Blockchain θα επιτρέψει περαιτέρω στις start-ups και τις scale-ups [10] να πραγματοποιούν συναλλαγές με αυξημένη ταχύτητα και διαφάνεια, προσφέροντας μια σειρά από ευκαιρίες, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης έξυπνων συμβολαίων, της μείωσης της εξάρτησης από μεσάζοντες και της άντλησης πρόσθετης χρηματοδότησης.

Σε περιοχές σε βιομηχανική μετάβαση, η διαθεσιμότητα και η πρόσβαση σε διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης περιορίζεται από έναν συνδυασμό εμποδίων. Πολλοί επιχειρηματίες και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων δεν έχουν τις οικονομικές γνώσεις, τους πόρους ή μερικές φορές την προθυμία να έχουν επιτυχή πρόσβαση σε χρηματοδότηση πέρα από πόρους που βασίζονται στο χρέος. Η δημόσια πολιτική αφιερωμένη στα προγράμματα χρηματοοικονομικής παιδείας μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης και της ικανότητας των ΜμΕ να έχουν πρόσβαση σε εξωτερική χρηματοδότηση. Αυτά τα προγράμματα στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας των αιτήσεων δανείων και των οικονομικών προτάσεων και στην αύξηση της γνώσης για τις διάφορες επιλογές χρηματοδότησης.

Επίσης, οι κυβερνήσεις στις μεταβατικές περιφέρειες μπορούν να βοηθήσουν στη διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για νεοσύστατες και κλιμακούμενες επιχειρήσεις, προσφέροντας επιχορηγήσεις (π.χ. κουπόνια), δάνεια ή εγγυήσεις δανείων. Ωστόσο, χρειάζεται προσοχή, ώστε να μην παραγκωνίζεται ο ιδιωτικός τομέας. Για τον σκοπό αυτό, οι περιφερειακές κυβερνήσεις μπορούν, επίσης, να προωθήσουν εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Μια τεχνική είναι να βοηθούν στην ανάπτυξη δικτύων επιχειρηματικών ομάδων (αγγέλων)[11]. Μια άλλη είναι η υποστήριξη προγραμμάτων ιδιωτικών κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου μέσω συνεπένδυσης, ιδιαίτερα στην περίπτωση επιχειρηματικών εγχειρημάτων σε αρχικό στάδιο. Οι περιφερειακές κυβερνήσεις μπορούν, επίσης, να προσφέρουν συγχρηματοδότηση βάσει συμβατικών ρυθμίσεων.

Ένας επιτυχημένος βιομηχανικός μετασχηματισμός εξαρτάται, επίσης, από την ικανότητα των δημόσιων αρχών, των εταιρειών και των επιχειρηματιών να εντοπίζουν νέες αγορές και πιθανές ευκαιρίες μετάβασης. Υπάρχουν διάφορα μέσα πολιτικής για την υποστήριξη νεοσύστατων επιχειρήσεων, κλιμακούμενων και επιχειρηματιών υπαλλήλων με κατάρτιση στην επιχειρηματικότητα, ανάπτυξη δεξιοτήτων και μεταφορά γνώσεων, όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2.

στοχεύουν να καταστήσουν τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες πιο προσβάσιμες στο ευρύ κοινό. Οι εταιρείες χρηματοοικονομικής τεχνολογίας αποτελούνται τόσο από νεοσύστατες εταιρείες, όσο και από καθιερωμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και εταιρείες τεχνολογίας που προσπαθούν να αντικαταστήσουν ή να βελτιώσουν τη χρήση χρηματοοικονομικών υπηρεσιών που παρέχονται από υπάρχουσες χρηματοοικονομικές εταιρείες.

[9] Η τεχνολογία blockchain αποτελεί μια κατανεμημένη βάση δεδομένων ή καθολικό που είναι κοινόχρηστο μεταξύ των κόμβων ενός δικτύου υπολογιστών. Ως βάση δεδομένων, ένα blockchain αποθηκεύει πληροφορίες ηλεκτρονικά σε ψηφιακή μορφή. Τα blockchains είναι περισσότερο γνωστά για τον κρίσιμο ρόλο τους σε συστήματα κρυπτονομισμάτων όπως το Bitcoin για τη διατήρηση ενός ασφαλούς και αποκεντρωμένου αρχείου συναλλαγών. Η καινοτομία με ένα blockchain είναι ότι εγγυάται την πιστότητα και την ασφάλεια ενός αρχείου δεδομένων και δημιουργεί εμπιστοσύνη χωρίς την ανάγκη ενός αξιόπιστου τρίτου μέρους.

[10] Όπως υπονοεί ο όρος, μια scale-up είναι μια startup που έχει αναπτυχθεί, που έχει αλλάξει κλίμακα. Για να προχωρήσει σε αυτό το επόμενο στάδιο, η startup πρέπει να έχει επιτύχει να σταθεροποιήσει το επιχειρηματικό της μοντέλο και να βιομηχανοποιήσει την προσφορά της. Ως εκ τούτου, έχει αποδείξει τη βιωσιμότητά του. Για να χαρακτηριστεί ως κλιμάκωση, πρέπει να πληροί ορισμένα κριτήρια που έχουν γίνει ο κανόνας. Το πρώτο από αυτά αφορά την ετήσια ανάπτυξη. Μια κλιμάκωση πρέπει να καταγράφει ανάπτυξη ομάδας άνω του 20% ετησίως, με τουλάχιστον 10 υπαλλήλους με συμβάσεις αορίστου χρόνου. Όσον αφορά τον κύκλο εργασιών, μια κλιμάκωση αναμένεται να αποφέρει μεταξύ 1 και 3 εκατομμυρίων δολαρίων. Πρέπει, επίσης, να έχει ήδη συγκεντρώσει τουλάχιστον 1 εκατομμύριο δολάρια. Μόλις φτάσει σε αυτά τα ορόσημα, δεν βρίσκεται πλέον στη φάση εκκίνησης ή σε μια κατάσταση ακραίας αβεβαιότητας..

[11] business angel networks: σε ένα Angel Fund, οι επιχειρηματικοί άγγελοι συγκεντρώνουν τους πόρους τους, αλλά ενεργούν ως ένας επενδυτής. Αυτό σημαίνει ότι αποφασίζουν ως σύνολο για κάθε επένδυση, δεν γίνονται μεμονωμένες επενδύσεις. Με αυτόν τον τρόπο, κάθε επιχείρηση που λαμβάνει χρηματοδότηση θα λάβει πολύ μεγαλύτερο ποσό. https://business.gov.nl/financing-your-business/funding-and-loans/funding-by-private-investors-or-banks/business-angels/#:~:text=In%20an%20Angel%20Fund%2C%20business,receive%20a%20much%20larger%20sum.

Πίνακας 3.2 *Θέματα πολιτικής, μέσα και συλλογισμοί για την πρόσβαση σε επιχειρηματικές δεξιότητες και δίκτυα για νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας*

Θέμα πολιτικής	Απόκριση πολιτικής	Πιθανή σειρά μηχανισμών υλοποίησης	Σκεπτικό/πρόσθετα οφέλη
Περιορισμένη πρόσβαση σε επιχειρηματικές δεξιότητες και δίκτυα για νεοσύστατες επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας	Υποστηρίξτε τους επιχειρηματίες με πληροφορίες, εκπαίδευση, καθοδήγηση και καθοδήγηση	• Μονο-απευθυντικά καταστήματα και κέντρα ενημέρωσης • Παροχή μαθημάτων κατάρτισης για την επιχειρηματικότητα • Ειδικά προγράμματα καθοδήγησης • Θερμοκοιτίδες και επιταχυντές	Δημιουργεί ένα ελκυστικό οικοσύστημα επιχειρηματικότητας
			Παρέχει σε νεοσύστατες επιχειρήσεις και επιχειρήσεις κλίμακας με σημαντικά επιχειρηματικά θεμέλια
	Ενίσχυση των επιχειρηματικών δικτύων	• Εκδηλώσεις δικτύωσης και πλατφόρμας που διοργανώνονται από τοπικούς (δημόσιους) ενδιαφερόμενους • Παροχή διαδικτυακών πλατφορμών	Ενισχύει τα δίκτυα πωλήσεων και εξαγωγών και την αναζήτηση συνεργατών
	Ενίσχυση της συμμετοχής των νεοφυών επιχειρήσεων και των ΜμΕ στη συνεργατική έρευνα	• Ενισχυμένη συμμετοχή σε νεοφυείς επιχειρήσεις και ΜμΕ μέσω κουπονιών, επιστημονικών πάρκων, θερμοκοιτίδων και επιταχυντών • Αξιοποίηση της έρευνας μέσω δημιουργίας spin-off	Υποστηρίζει την καινοτομία στην επιχειρηματική δραστηριότητα
			Δημιουργεί διάχυση γνώσης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από OECD - 4. Promoting entrepreneurship and private sector engagement https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e3ffdc84-en/index.html?itemId=/content/component/e3ffdc84-en

Η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας στοχεύει συνήθως στην αύξηση της γνώσης ενός επιχειρηματία σχετικά με την έναρξη ή την ανάπτυξη μιας επιχείρησης και την παροχή ευκαιριών δικτύωσης. Για τις περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση, τα προγράμματα υποστήριξης της επιχειρηματικότητας μπορούν να αυξήσουν τα επίπεδα πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την επιχειρηματικότητα ως εναλλακτική οδό προς την αγορά εργασίας. Τα αποτελεσματικά πακέτα πολιτικών θα πρέπει να περιλαμβάνουν μια σειρά εργαλείων, που θα περιλαμβάνουν οπωσδήποτε βασικές πληροφορίες, αλλά θα καλύπτουν, επίσης, πιο έντονες μορφές υποστήριξης όπως η καθοδήγηση που παρέχεται από θερμοκοιτίδες και προγράμματα επιτάχυνσης.

Τα προγράμματα υποστήριξης της επιχειρηματικότητας είναι συχνά πιο αποτελεσματικά όταν συνδυάζονται και προσαρμόζονται οι περιοχές παρέμβασης σε τοπικό πλαίσιο. Το πρόγραμμα Ben Franklin Technology Partners[12] στην πολιτεία της Πενσυλβάνια (Ηνωμένες Πολιτείες) παρέχει ένα παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο υποστηρίζεται η επιχειρηματικότητα με ολιστικό τρόπο. Μπορούν να εντοπιστούν τρεις σημαντικές λειτουργίες για τις περιφερειακές κυβερνήσεις σε περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση:

1. Μια λειτουργία πληροφοριών: για να είναι επιτυχημένες οι πολιτικές επιχειρηματικότητας σε περιφερειακό επίπεδο, πρέπει να υπάρχει σαφής αντίληψη και όραμα της φύσης των προκλήσεων και των ευκαιριών που αντιμετωπίζει η περιοχή για την τόνωση της επιχειρηματικότητας. Οι περιφέρειες μπορούν να διαδραματίσουν ρόλο στον καθορισμό του οικονομικού οράματος και της έξυπνης εξειδίκευσης για τις περιοχές τους.
2. Λειτουργία υποστήριξης: οι περιφέρειες μπορούν να οικοδομήσουν και να ενισχύσουν το τοπικό σύστημα επιχειρηματικότητας μέσω υποστηρικτικών πολιτικών δράσεων σε μια σειρά τομέων όπως η επιχειρηματικότητα και η πολιτική για τις ΜμΕ, η πολιτική εκπαίδευσης και επιστήμης, συμπεριλαμβανομένης της ευρύτερης πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης.
3. Λειτουργία σύνδεσης: οι περιφέρειες ως θεσμικοί επιχειρηματίες μπορούν, επίσης, να διευκολύνουν δίκτυα για την ενίσχυση της διάχυσης γνώσης μεταξύ επιχειρήσεων, ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κοινωνίας των πολιτών και κυβέρνησης.

3.3.2 Περισσότερες πολιτικές υποστήριξης της Επιχειρηματικότητας

Οι σύγχρονες πολιτικές υποστήριξης της Επιχειρηματικότητας περιλαμβάνουν καινοτόμα μέσα πολιτικής και δίκτυα που συντείνουν στην κατεύθυνση της ενθάρρυνσης, της ανάδειξης και της απογείωσης της επιχειρηματικότητας. Ένα σημαντικό παράδειγμα αποτελούν οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, καθώς και οι επιταχυντές επιχειρήσεων, οι οποίοι παρέχουν ένα πακέτο υπηρεσιών σε επιχειρηματίες πριν από τη δημιουργία μιας επιχείρησης και στα αρχικά στάδια του κύκλου ζωής της επιχείρησης. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες περιλαμβάνουν επιχειρηματική καθοδήγηση και συμβουλές, εργαστήρια, σεμινάρια, και ευκαιρίες δικτύωσης. Επιπλέον, οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων συχνά παρέχουν διευκολύνσεις για τη λειτουργία των συμμετεχουσών (πιθανών) νεοφυών επιχειρήσεων.

Για τις περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση, οι θερμοκοιτίδες και οι επιταχυντές είναι σημαντικά μέσα πολιτικής που μπορούν δυνητικά να αποφέρουν σημαντικά οφέλη για τις αναδυόμενες επιχειρήσεις και την ευρύτερη οικονομία, επιταχύνοντας τις διαδικασίες επιχειρηματικότητας και καινοτομίας. Η μετατόπιση της φύσης της παραγωγής μακριά από τη μεταποίηση προς τις υπηρεσίες μπορεί, επίσης, να αυξήσει το ποσοστό απασχόλησης σε δραστηριότητες για τις οποίες λειτουργούν βοηθητικά τα σχετικά μοντέλα συνεργασίας όπως θερμοκοιτίδες και επιταχυντές. Οι μετατοπίσεις στα πρότυπα απασχόλησης από το παραδοσιακό συμβόλαιο εργαζομένων στην αύξηση της αυτοαπασχόλησης και των ατομικών εμπόρων μπορεί, επίσης, να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη ζήτηση για συμβουλές και κατάρτιση σε θέματα επιχειρηματικότητας.

Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων και οι επιταχυντές επιχειρήσεων παρέχουν αποτελεσματική υποστήριξη σε νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις που συνδέονται με θερμοκοιτίδες τείνουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά επιβίωσης, να δημιουργούν περισσότερες θέσεις εργασίας, και να παράγουν περισσότερα έσοδα (Mubaraki και Busler, 2011).

Επιπρόσθετα, η καινοτόμος επιχειρηματικότητα επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τη διάχυση γνώσης και τα δίκτυα προσβάσιμα σε νεοφυείς και μικρές επιχειρήσεις, καθώς και από το ευρύ σύστημα καινοτομίας στο οποίο είναι ενσωματωμένες. Καθώς η καινοτομία περιλαμβάνει ολοένα και περισσότερο τη συνεργασία μεταξύ διαφόρων παραγόντων όπως προμηθευτών, πελατών, ανταγωνιστών και πανεπιστημίων —καθώς και

[12] Σε συνεργασία με το Τμήμα Κοινότητας και Οικονομικής Ανάπτυξης της Πενσυλβάνια, το Ben Franklin παρέχει κρίσιμη χρηματοδότηση, επιχειρηματική και τεχνική τεχνογνωσία και πρόσβαση σε ένα δίκτυο πολύτιμων πόρων που χρειάζονται οι νεοσύστατες και καθιερωμένες εταιρείες για να αναπτυχθούν περαιτέρω και να επιτύχουν στην εξαιρετικά ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά. Ως πρωτοβουλία σε όλη την πολιτεία,το Ben Franklin αξιοποιεί, επίσης, την αριστεία των κολεγίων και των πανεπιστημίων της Πενσυλβάνια και προωθεί τη μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ εταιρειών, ακαδημαϊκών, ιδιωτών επενδυτών και κυβέρνησης για την οικοδόμηση και ανάπτυξη βιομηχανιών που βασίζονται στην τεχνολογία. Σήμερα, το Ben Franklin είναι ένα από τα πιο ευρέως γνωστά κρατικά προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης που βασίζονται στην τεχνολογία στις ΗΠΑ.

κυβερνήσεων και επιχειρηματιών— μια βασική πρόκληση για τις νεοσύστατες και τις μικρές επιχειρήσεις είναι να συνδεθούν με κατάλληλα δίκτυα γνώσης σε τοπικό, εθνικό, και παγκόσμιο επίπεδο.

Η δέσμευση σε επιχειρηματικά δίκτυα παρέχει στις νεοσύστατες επιχειρήσεις πρόσβαση σε επιχειρηματικούς εταίρους, ιδέες, πελάτες, χρηματοδότηση και βοήθεια στην ανταλλαγή γνώσεων και τεχνογνωσίας (ΟΟΣΑ, 2017α). Οι νεοφυείς επιχειρήσεις, ειδικότερα, ενδέχεται να έχουν μικρότερα και λιγότερο καλά ανεπτυγμένα δίκτυα, και επομένως, λιγότερη πρόσβαση σε σημαντικούς επιχειρηματικούς πόρους και πελάτες. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να αυξήσουν την κλίμακα των πόρων που διατίθενται σε νέους και δυνητικούς επιχειρηματίες, βοηθώντας τους να επεκτείνουν τα δίκτυά τους, για παράδειγμα δημιουργώντας εκδηλώσεις δικτύωσης και αναπτύσσοντας διαδικτυακές πλατφόρμες για τη σύνδεση των επιχειρηματιών με την ευρύτερη επιχειρηματική κοινότητα. Τα κέντρα επιχειρηματικότητας εκτελούν μια σειρά από προγράμματα κατάρτισης για την επιχειρηματικότητα για να διαδώσουν μια επιχειρηματική κουλτούρα και να παρέχουν μια σημαντική πλατφόρμα για δίκτυα μεταξύ μελλοντικών και εδραιωμένων επιχειρηματιών.

Η δημιουργία και η διατήρηση δεσμών με επιχειρηματίες και νέες εταιρείες θα μπορούσε να θεωρηθεί «τρίτη αποστολή» για τα πανεπιστήμια (ΟΟΣΑ/ΕΕ, 2018). Η εμπειρία από ορισμένες περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση δείχνει ότι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις και οι ΜμΕ σε περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση μπορεί να έχουν δυσκολίες στη συμμετοχή στην πανεπιστημιακή έρευνα και συνήθως δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά να εκτρέψουν ανθρώπινο δυναμικό για την οργάνωση και τη διαχείριση συνεργασιών.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα πανεπιστήμια μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση των συνθηκών για τη διάχυση της καινοτομίας στις ΜμΕ και στην αντιμετώπιση προβλημάτων απορροφητικής ικανότητας. Τα μέσα πολιτικής που μπορούν να υποστηρίξουν και να προωθήσουν τη σχέση μεταξύ ΜμΕ και πανεπιστημίων μέσω πολιτικών δράσεων περιλαμβάνουν τα κουπόνια καινοτομίας ΜμΕ και την ενσωμάτωση νεοφυών επιχειρήσεων και ΜμΕ σε επιστημονικά πάρκα.

Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχουν, επίσης, μια περιφερειακή οικονομία με νέες γνώσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν μέσω πανεπιστημιακών παρεπόμενων ιδρυμάτων. Ένα πανεπιστημιακό spin-off είναι μια εντελώς νέα επιχείρηση που σχηματίζεται γύρω από μια πανεπιστημιακή καινοτομία και μπορεί να ανήκει στο πανεπιστήμιο ή να δημιουργηθεί από εξωτερικούς συνεργάτες (Shane and Stuart, 2002). Ένα μοναδικό χαρακτηριστικό αυτών των spin-offs είναι ότι συχνά ευθυγραμμίζονται πολύ στενά με τη δημόσια έρευνα, παρέχοντας έτσι έναν μηχανισμό για τη μεταφορά σιωπηρής γνώσης από την ερευνητική ομάδα στους υπεύθυνους για τις καθημερινές λειτουργίες μιας επιχείρησης.

Η δημιουργία spin-offs, ωστόσο, συχνά απαιτεί σημαντικό οικονομικό και ανθρώπινο κεφάλαιο. Τέτοιο κεφάλαιο μπορεί να δημιουργηθεί μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων πολιτικής όπως η υποστήριξη των επιχειρηματικών ικανοτήτων των ερευνητών και η παροχή επιχειρηματικών συμβουλών. Για τις περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση, αυτό μπορεί να έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε τομείς προσανατολισμένους στο μέλλον όπως η Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) ή η έξυπνη κατασκευή, όπως φαίνεται, επίσης, από το πρόγραμμα υποστήριξης για καινοτόμες νεοφυείς επιχειρήσεις στο Piemonte, Ιταλία.

Η τόνωση ενός γενικά θετικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος (βλέπε Πίνακα 3.2) έχει καθοριστική επίδραση στους μελλοντικούς επιχειρηματίες. Η υγιής επιχειρηματική δραστηριότητα απαιτεί ένα ευνοϊκό περιφερειακό περιβάλλον – ένα περιβάλλον φιλικό προς τις επιχειρήσεις και να υποστηρίζει τις μοναδικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες και οι νέες εταιρείες τους.

Πίνακας 3.3 *Θέματα Πολιτικής, Μέσα και Συλλογισμοί για τη βελτίωση του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος*

Θέμα πολιτικής	**Απόκριση πολιτικής**	**Πιθανή σειρά μηχανισμών υλοποίησης**	**Σκεπτικό/πρόσθετα οφέλη**
Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος	Διασφάλιση ενός φιλικού ρυθμιστικού περιβάλλοντος μέσω απλουστευμέ-νων κανονισμών και διαδικασιών εγγραφής	• Εισαγωγή μονοαπευθυντικών καταστημάτων και διαδικτυακών πυλών • Μέτρηση του κόστους συμμόρφωσης και εφαρμογή Εκτιμήσεων Ρυθμιστικών Επιπτώσεων (RIA) • Εισαγωγή υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης • Τακτικές διαβουλεύσεις με εταιρείες για τον εντοπισμό του ρυθμιστικού φόρτου • Προώθηση δεύτερης ευκαιρίας	Βελτιώνει την αποτελεσματικότητα Μειώνει το κόστος συναλλαγών για τους επιχειρηματίες Δημιουργεί ένα ελκυστικό οικοσύστημα επιχειρηματικότητας
	Προώθηση μιας επιχειρηματικής κουλτούρας μέσω της ανάπτυξης επιχειρηματικής νοοτροπίας	• Υποστήριξη της επιχειρηματικής νοοτροπίας σε σχολεία και πανεπιστήμια • Διοργάνωση δημόσιων εκδηλώσεων για παιδιά/μαθητές, ψηφιακούς κόμβους • Προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω εκστρατειών στα μέσα ενημέρωσης, άμεσες αλληλεπιδράσεις, σχολικές επισκέψεις επιχειρηματιών, επιχειρηματικά παιχνίδια στα σχολεία	Προωθεί την επιχειρηματικότητα ως εναλλακτική λύση στη σύμβαση εργασίας Παρέχει πρότυπα σε ομάδες που υποεκπροσωπούνται, όπως γυναίκες ή νέους
	Παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών για τις ΜμΕ και την επιχειρηματικό-τητα	• Ποιοτική παρακολούθηση (π.χ. μέτρα ικανοποίησης) • Ποσοτική αξιολόγηση (π.χ. τυχαία δοκιμή ελέγχου)	Ενημερώνει τη λήψη αποφάσεων και υποστηρίζει τη δημιουργία βάσεων αποδεικτικών στοιχείων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία και μετάφραση από OECD - 4. Promoting entrepreneurship and private sector engagement https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e3ffdc84-en/index.html?itemId=/content/component/e3ffdc84-en

Οι χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες εγγραφής εταιρειών αποτελούν σημαντικό επιχειρηματικό περιορισμό. Ο αντίκτυπός τους γίνεται περισσότερο αισθητός στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις και μπορούν να αποθαρρύνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, λειτουργώντας ως σημαντικό εμπόδιο για νεοφυείς επιχειρήσεις (van Stel and Stunnenberg, 2006).

Αν και οι περισσότερες ρυθμιστικές πολιτικές για τις επιχειρήσεις σχεδιάζονται και θεσπίζονται σε εθνικό επίπεδο, υπάρχει χώρος για τους περιφερειακούς παράγοντες να διαδραματίσουν ρόλο στη διαχείριση του διοικητικού και ρυθμιστικού φόρτου που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι επιχειρηματίες στις περιοχές τους. Οι περιφερειακές κυβερνήσεις μπορούν να βοηθήσουν τους επιχειρηματίες να πλοηγηθούν στο ρυθμιστικό σύστημα και συχνά να διασφαλίσουν ότι οι κανονισμοί σε περιφερειακό επίπεδο είναι αρκετά απλοί αλλά και πάλι σύμφωνοι με τις εθνικές κανονιστικές απαιτήσεις. Μεταξύ των πολιτικών προσεγγίσεων που μπορούν να υιοθετηθούν σε περιφερειακό επίπεδο είναι:

- Διαβούλευση με τον επιχειρηματικό τομέα: οι διαβουλεύσεις υποστηρίζουν τους περιφερειακούς φορείς χάραξης πολιτικής στον προσδιορισμό των κανονιστικών απαιτήσεων που οι εταιρείες αντιλαμβάνονται ως επαχθείς.
- Εφαρμογή περιφερειακής αξιολόγησης επιπτώσεων των κανονιστικών ρυθμίσεων: οι εκτιμήσεις επιπτώσεων των κανονισμών (RIA) σε περιφερειακό επίπεδο μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση του ρυθμιστικού φόρτου για τις τοπικές ΜΜΕ.
- Δημιουργία καταστημάτων μιας στάσης: Οι υπηρεσίες μιας στάσης προσφέρουν στους επιχειρηματίες πληροφορίες σχετικά με εθνικούς και περιφερειακούς κανονισμούς, καθώς και δημόσια προγράμματα υποστήριξης. Η πρόσβαση σε αυτά είναι δυνατή μέσω του Διαδικτύου (δηλαδή ως διαδικτυακή πύλη) και πιθανώς η δημιουργία αντιγράφων ασφαλείας από ένα τηλεφωνικό κέντρο.
- Εισαγωγή υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης: οι λύσεις ΤΠΕ σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μπορούν να μειώσουν το κόστος συναλλαγών για τους επιχειρηματίες, να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, να εξοικονομήσουν χρήματα στη συλλογή και μετάδοση δεδομένων, να παρέχουν πληροφορίες, να επικοινωνούν με τις επιχειρήσεις, και να ενισχύουν τις κρατικές πληροφορίες και προσβασιμότητα (αυξάνοντας έτσι τη διαφάνεια).

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι πολιτικές που υποστηρίζουν ή είναι ανεκτικές στην αποτυχία. Είναι σημαντικές διότι συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για τους επιχειρηματίες. Πολλοί μηχανισμοί δημόσιας πολιτικής μπορούν να προωθήσουν μια δεύτερη ευκαιρία και οι πιο αξιοσημείωτες από αυτές είναι:

- Απαλλαγή από πτώχευση. Οι διαδικασίες απαλλαγής στους πτωχευτικούς νόμους είναι σημαντικοί μηχανισμοί για την απαλλαγή ενός επιχειρηματία από το πτωχευτικό χρέος μετά από οριστική δικαστική απόφαση.
- Προώθηση μιας θετικής στάσης για την παροχή μιας νέας αρχής στους επιχειρηματίες. Οι περιφερειακές κυβερνήσεις ενθαρρύνουν πιθανούς νέους φορείς μέσω ενημερωτικών εκστρατειών και κατάρτισης για δεύτερες ευκαιρίες.

Τέλος, η υποστήριξη της επιχειρηματικής νοοτροπίας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα. Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα μπορεί, επίσης, να γίνει κατανοητή ως ένα ταξίδι που παρέχει σε άτομα κάθε ηλικίας δεξιότητες και στάσεις για να αναπτύξουν αυτοπεποίθηση, προορατικότητα και ευελιξία «μπορεί να κάνει». Για τις περιφέρειες σε βιομηχανική μετάβαση, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει στον επιτυχή βιομηχανικό εκσυγχρονισμό. Αυτές οι περιφέρειες τείνουν να φιλοξενούν επιχειρήσεις με παραδοσιακά επιχειρηματικά και λειτουργικά μοντέλα και μια στάση απέναντι στην καινοτομία που αποστρέφεται τον κίνδυνο. Η υποστήριξη της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα σε περιοχές σε βιομηχανική μετάβαση μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία νέων επιχειρηματικών μοντέλων και να επιτρέψει σε επιχειρηματίες και καθιερωμένες εταιρείες να μετακινηθούν σε νέες αγορές.

Οι επιχειρηματικές ικανότητες μπορούν να αποκτηθούν είτε μέσω της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, ξεκινώντας από νεαρή ηλικία είτε μέσω προγραμμάτων κατάρτισης για την επιχειρηματικότητα στον χώρο εργασίας ή στο πανεπιστήμιο. Στον χώρο εργασίας, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα δίνει τη δυνατότητα σε δυνητικούς επιχειρηματίες και επιχειρηματίες υπαλλήλους σε καθιερωμένες εταιρείες να προκαλούν και να προσαρμοστούν στην αλλαγή. Η οικοδόμηση τοπικών συστημάτων εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει τη δέσμευση εκπαιδευτικών και σχολικών διοικήσεων στη διδασκαλία δεξιοτήτων επιχειρηματικότητας. Πειραματική και πρακτική μάθηση μπορεί, επίσης, να παρέχεται από τοπικά οργανωμένες εξωσχολικές δραστηριότητες όπως διαγωνισμοί επιχειρηματικών σχεδίων. Υπάρχει, επίσης, ένας ρόλος για τα τοπικά πανεπιστήμια να βοηθήσουν να φτάσουν τις επιχειρηματικές δεξιότητες και το πνεύμα που αποκτήθηκαν σε υψηλότερο

επίπεδο. Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ) όπως τα ερευνητικά πανεπιστήμια και τα πανεπιστήμια εφαρμοσμένης επιστήμης έχουν γίνει σημαντικοί συνεισφέροντες στην ανάπτυξη επιχειρηματικής νοοτροπίας.

Επιπρόσθετα, τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικής νοοτροπίας. Τα δεσμευμένα, επιχειρηματικά ΑΕΙ αντιπροσωπεύουν σημαντικούς εταίρους για καινοτόμες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των ΜμΕ και των νεοφυών επιχειρήσεων. Βοηθούν τα άτομα να αναπτύξουν και να ενημερώσουν τις δεξιότητές τους ώστε να ανταποκρίνονται στις εξελισσόμενες απαιτήσεις των εργοδοτών και να είναι πιο ανθεκτικά στην αγορά εργασίας —παρέχοντας στους φοιτητές επιχειρηματική νοοτροπία και βοηθώντας τα πανεπιστήμια να προωθήσουν τη δημιουργικότητα, τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, τη στάση ομαδικής εργασίας και άλλα σημαντικές μαλακές δεξιότητες. Τα ΑΕΙ μπορούν, επίσης, να βοηθήσουν τα περιφερειακά τους οικοσυστήματα, να επωφεληθούν από πολιτιστικές και φυσικές ανέσεις για να δημιουργήσουν ευκαιρίες απασχόλησης και ανάπτυξη.

Γίνεται κατανοητό ότι οι επιχειρήσεις δεν εξελίσσονται στο κενό και οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις που απευθύνονται σε εταιρείες πρέπει να συμπληρώνονται με ολιστικές πολιτικές δράσες. Τέτοιες ενέργειες συνήθως επικεντρώνονται στην ανάπτυξη δικτύων, στην οικοδόμηση νέων θεσμικών ικανοτήτων, στην ευθυγράμμιση των προτεραιοτήτων και στην ενίσχυση των συνεργειών μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Η τόνωση της επιχειρηματικότητας απαιτεί, επίσης, συνδυασμό πολιτικών οι οποίες στοχεύουν την επιχειρηματικότητα, τις ΜμΕ, την καινοτομία, την εκπαίδευση και την επιστήμη και την περιφερειακή ανάπτυξη. Συχνά, αυτοί οι τομείς πολιτικής δεν έχουν ακόμη ενσωματωθεί επαρκώς και απαιτείται μεγαλύτερη προσπάθεια για να υποστηριχτεί η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία με ολοκληρωμένο τρόπο.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Sweatshop	Εργοστάσιο με πολύ χαμηλούς μισθούς και άθλιες συνθήκες εργασίες μτφ. κάτεργο
American Research and Development Corporation	Αμερικανική Εταιρεία Έρευνας και Ανάπτυξης
Highland Capital Partners	Παγκόσμια Εταιρεία Επιχειρηματικών Κεφαλαίων
Business Angel networks	Δίκτυα Επιχειρηματικών Αγγέλων
Venture Capital	Επιχειρηματικό Κεφάλαιο πολλές φορές υψηλού κινδύνου
Global Entrepreneurship Monitor (GEM)	Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας
State-owned enterprises (SOES)	Κρατικές Επιχειρήσεις
Structure Adjustment Programmes (SAPs)	Διαρθρωτικά Προγράμματα Προσαρμογής
Initiative for Global Development IGD	Πρωτοβουλία για την Παγκόσμια Ανάπτυξη
Fintech	Η χρηματοοικονομική τεχνολογία (fintech) είναι η τεχνολογία και η καινοτομία η οποία στοχεύει να ανταγωνιστεί τις παραδοσιακές οικονομικές μεθόδους στην παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Είναι μια αναδυόμενη βιομηχανία που χρησιμοποιεί τεχνολογία για τη βελτίωση των δραστηριοτήτων στη χρηματοδότηση. Η χρήση έξυπνων τηλεφώνων για κινητή τραπεζική, επενδύσεις, υπηρεσίες δανεισμού και κρυπτογράφηση είναι παραδείγματα τεχνολογιών οι οποίες στοχεύουν να καταστήσουν τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες πιο προσβάσιμες στο ευρύ κοινό. Οι εταιρείες χρηματοοικονομικής τεχνολογίας αποτελούνται τόσο από νεοσύστατες εταιρείες, όσο και από καθιερωμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και εταιρείες τεχνολογίας που προσπαθούν να αντικαταστήσουν ή να βελτιώσουν τη χρήση χρηματοοικονομικών υπηρεσιών που παρέχονται από υπάρχουσες χρηματοοικονομικές εταιρείες.
Blockchain	Η τεχνολογία blockchain αποτελεί μια κατανεμημένη βάση δεδομένων ή βιβλίο καταγραφής οντοτήτων που είναι κοινόχρηστο μεταξύ των κόμβων ενός δικτύου υπολογιστών. Ως βάση δεδομένων, ένα blockchain αποθηκεύει πληροφορίες ηλεκτρονικά σε ψηφιακή μορφή. Τα blockchains είναι περισσότερο γνωστά για τον κρίσιμο ρόλο τους σε συστήματα κρυπτονομισμάτων όπως το Bitcoin για τη διατήρηση ενός ασφαλούς και αποκεντρωμένου αρχείου συναλλαγών. Η καινοτομία με ένα blockchain είναι ότι εγγυάται την πιστότητα και την ασφάλεια

	ενός αρχείου δεδομένων και δημιουργεί εμπιστοσύνη χωρίς την ανάγκη ενός αξιόπιστου τρίτου μέρους.
Scale-up	Όπως υπονοεί ο όρος, μια scale-up είναι μια startup που έχει αναπτυχθεί, που έχει αλλάξει κλίμακα. Για να προχωρήσει σε αυτό το επόμενο στάδιο, η startup πρέπει να έχει επιτύχει να σταθεροποιήσει το επιχειρηματικό της μοντέλο και να βιομηχανοποιήσει την προσφορά της. Ως εκ τούτου, έχει αποδείξει τη βιωσιμότητά του. Για να χαρακτηριστεί ως κλιμάκωση, πρέπει να πληροί ορισμένα κριτήρια που έχουν γίνει ο κανόνας. Το πρώτο από αυτά αφορά την ετήσια ανάπτυξη. Μια κλιμάκωση πρέπει να καταγράφει ανάπτυξη ομάδας άνω του 20% ετησίως, με τουλάχιστον 10 υπαλλήλους με συμβάσεις αορίστου χρόνου. Όσον αφορά τον κύκλο εργασιών, μια κλιμάκωση αναμένεται να αποφέρει μεταξύ 1 και 3 εκατομμυρίων δολαρίων. Πρέπει, επίσης, να έχει ήδη συγκεντρώσει τουλάχιστον 1 εκατομμύριο δολάρια. Μόλις φτάσει σε αυτά τα ορόσημα, δεν βρίσκεται πλέον στη φάση εκκίνησης ή σε μια κατάσταση ακραίας αβεβαιότητας.

Βιβλιογραφία 3ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Επιχειρήσεις, Οικονομία, Ευρώ (2021). Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [on line]. Available at: https://commission.europa.eu/business-economy-euro_el Access (12/05/2022).

Ξενόγλωσση

Managerial Capitalism. (2019). "International Encyclopedia of the Social Sciences". .Encyclopedia.com. [on line]. Available at: https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/capitalism-managerial Access (13/05/2022).

Ahlstrom, D., & Bruton, G.D. (2006). "Venture capital in emerging economies: Networks and institutional change". *Entrepreneurship Theory and Practice,* Vol 30, No. 2, p.p. 299-320.

Armanios, D.E., Eesley, C.E., Li, J., & Eisenhardt, K.M. (2017). "How entrepreneurs leverage institutional intermediaries in emerging economies to acquire public resources." *Strategic Management Journal*, Vol. 38, No. 7, p.p. 1373-1390.

Ben Franklin. (2023). [on line]. Available at: https://benfranklin.org Access (21/06/2022).

Blockchain (2022). Investopedia [on line]. Available at: https://www.investopedia.com/terms/b/blockchain.asp Access (21/06/2022).

Bruton, G.D., Ahlstrom, D., & Puky, T. (2009). "Institutional differences and the development of entrepreneurial ventures: A comparison of the venture capital industries in Latin America and Asia". *Journal of International Business Studies,* Vol. 40, No. 5, p.p. 762-778.

Chen, J., Cai, L., Bruton, G.D., & Sheng, N. (2020). "Entrepreneurial ecosystems: What we know and where we move as we build an understanding of China". *Entrepreneurship & Regional Development,* Vol. 32, No. (5-6), p.p. 370–388.

Chivasa, S. (2014). "Entrepreneurship culture among SMEs in Zimbabwe: A case of Bulawayo SMEs". *International Journal of Economic, Commerce and Management*, Vol. 11, No. 9, p.p. 1-13.

Choi, K., Park, J., Cho, D., & Chu, H.Y. (2017). "The impact of university support on the creation of student entrepreneurs: Evidence from South Korea". *Entrepreneurship Research Journal,* Vol. 8 No. 1, p.p. 1-14.

Doing Business (2016). "Measuring Regulatory Quality and Efficiency". 13th Edition. Washington DC: The World Bank. [on line]. Available at: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ec459106-7c5b-5326-9774-0966ba4eb87d Access (21/06/2022).

Ge, J., Stanley, L.J., Eddleston, K., & Kellermanns, F.W. (2017). "Institutional deterioration and entrepreneurial investment: The role of political connections". *Journal of Business Venturing,* Vol. 32, No. 4, p.p. 405-419.

Hemmert, M., Cross, A.R., Cheng, Y., Kim, J.J., Kohlbacher, F., Kotosaka, M., Waldenberger, F., & Zheng, L. J. (2019). The distinctiveness and diversity of entrepreneurial ecosystems in China, Japan, and South Korea: An exploratory analysis. *Asian Business & Management*, Vol. 18, No. 3, p.p. 211-247.

Ibata-Arens, K. (2009). Kyoto cluster culture: National and regional entrepreneurship strategy and policy in Japan and the United States. *Asian Business & Management,* Vol. 8, No. 4, p.p. 395-428.

Inegbenebor, A.U. (2006). "You can be an entrepreneur". In A.U. Inegbenebor (ed). The fundamentals of entrepreneurship. (1st Ed), pp. 1–14, Lagos: Malthouse Press Limited.

Inyang, B.J. & Enuoh., R.O. (2009). "Entrepreneurial Competencies: The Missing Links to Successful Entrepreneurship in Nigeria". *International Business Research,* Vol. 2, No. 2, p.p. 62-71.

Janssens-Bevernage, A. (2002). Capacity-building for private-sector development, The Southern African Enterprise Network (SAEN). Discussion Paper 38 (Maastricht: ECDPM).

Jolivet, E., Lanciano-Morandat, C., Nohara, H., & Pardo, D. (2009). "Biopharmaceutical entrepreneurship in two Japanese and French bioclusters: Differences in founder profiles and experience". *Asian Business & Management,* Vol. 8, No. 4, p.p. 429-460.

Jones, J. (2010). "Nothing is Straight in Zimbabwe: The Rise of the Kukiya-kiya Economy 2000–2008", *Journal of Southern African Studies,* Vol. 36, No. 2, p.p. 285-299.

Jung, H., & Kim, B.K. (2018). "Determinant factors of university spin-off: The case of Korea". *The Journal of Technology Transfer,* Vol. 43, No. 6, p.p. 1631-1646.

Kawakami, T., MacLachlan, D.L., & Stringfellow, A. (2012). "New venture performance in China, Japan, and the United States: The impact of formalized market information processes". *Journal of Product Innovation Management,* Vol. 29, No. 2, p.p. 275-287.

Kroll, H., & Liefner, I. (2008). "Spin-off enterprises as a means of technology commercialisation in a transforming economy—Evidence from three universities in China". *Technovation,* Vol.28, No 5, p.p. 298-313.

Kshetri, N. (2014). "Developing successful entrepreneurial ecosystems". *Baltic Journal of Management,* Vol. 9, No. 3, p.p. 330-356.

Lau, V.P., Shaffer, M.A., & Au, K. (2007). "Entrepreneurial career success from a Chinese perspective: Conceptualization, operationalization, and validation". *Journal of International Business Studies,* Vol. 38, No. 1, p.p. 126-146.

Lechevalier, S., Nishimura, J., & Storz, C. (2014). "Diversity in patterns of industry evolution: How an intrapreneurial regime contributed to the emergence of the service robot industry". *Research Policy,* Vol. 3, No.10, p.p. 1716-1729.

Li, L., Chen, J., Gao, H., & Xie, L. (2019). "The certification effect of government R&D subsidies on innovative entrepreneurial firms' access to bank finance: Evidence from China". *Small Business Economics,* Vol. 52, No. 1, p.p. 241-259.

Li, X. (2017). "Exploring the spatial heterogeneity of entrepreneurship in Chinese manufacturing industries". *The Journal of Technology Transfer,* Vol. 42, No. 5, p.p. 1077-1099.

Li, Y.R., & Chen, Y. (2009). "Opportunity, embeddedness, endogenous resources, and performance of technology ventures in Taiwan's incubation centers". *Technovation,* Vol. 29, No. 1, p.p. 35-44.

Lin, D., Lu, J., Li, P.P., & Liu, X. (2015). "Balancing formality and informality in business exchanges as a duality: A comparative case study of returnee and local entrepreneurs in China". *Management and Organization Review,* Vol. 11, No.2, p.p. 315-342.

Liu, Z., Xu, Z., Zhou, Z., & Li, Y. (2019b). "Buddhist entrepreneurs and new venture performance: The mediating role of entrepreneurial risk-taking". *Small Business Economics,* Vol. 52, No. 3, p.p. 713-727.

Lιραn, F., & Chen, Y.W. (2009). "Development and cross–cultural application of a specific instrument to measure entrepreneurial intentions". *Entrepreneurship Theory and Practice,* Vol. 33, p.p. 593-617.

Madichie N. O Mpofu., K. & Kolo, J. (2017). "Entrepreneurship Development in Africa: Insights from Nigeria's and Zimbabwe's Telecoms", *African Dynamics, in Entrepreneurship in Africa*, Vol. 15, p.p. 172-208

Madichie N. O Mpofu., K. & Kolo, J. (2017). "Entrepreneurship Development in Africa: Insights from Nigeria's and Zimbabwe's Telecoms", *African Dynamics,* in Entrepreneurship in Africa, Volume 15, p.p. 172-208.

Madichie, N. (2016). "The Business of Saving Lives in Sub-Saharan Africa (SSA). A Social Imperative? Insights from "The Global Soap Project"". *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy,* Vol. 10, No. 3, p.p. 321-342.

Magure, B. (2012). "Foreign investment, black economic empowerment and militarized patronage politics in Zimbabwe". *Journal of Contemporary African Studies,* Vol. 30, No. 1, p.p. 67-82.

Marsden, K. (1990), "African entrepreneurs: pioneers of development", International Finance Corporation Discussion Paper No. 9, World Bank, Washington, DC. [on line]. Available at: https://documents1.worldbank.org/curated/en/435281468202452468/pdf/multi-page.pdf Access (13/05/2022).

McDade, B.E. & Spring, A. (2005). "The 'New Generation of African Entrepreneurs': Networking to Change the Climate for Business and Private Sector-Led Development", *Entrepreneurship & Regional Development,* Vol. 17, No. 1, p.p. 17-42.

Motohashi, K. (2013). "The role of the science park in innovation performance of start-up firms: An empirical analysis of Tsinghua Science Park in Beijing". *Asia Pacific Business Review,* Vol. 19, No. 4, p.p. 578-599.

Ng, B.K., Chen, S.H., Wong, C.Y., & Chandran, V. (2019). University incubation system for research commercialisation: The case of Taiwan and Malaysia. *Science, Technology and Society,* Vol. 24, No. 3, p.p. 465-485.

Nyamwanza, T., Mavhiki, S., Mapetere, D., & Nyamwanza, L. (2014). "An Analysis of SMEs' Attitudes and Practices Toward Tax Compliance in Zimbabwe". *SAGE Open,* Vol. 4, No. 3, 2158244014542776.

Pan, F., & Yang, B. (2019). "Financial development and the geographies of startup cities: Evidence from China". *Small Business Economics,* Vol. 52, No. 3, p.p. 743-758.

Ramachandran, V., & Shah, M.K. (1999). "Minority entrepreneurs and firm performance, Sub-Saharan Africa". *Journal of Development Studies,* Vol. 36, No.2: p.p. 71-87.

Rauch, A., Frese, M., Wang, Z.M., Unger, J., Lozada, M., Kupcha, V., & Spirina, T. (2013). "National culture and cultural orientations of owners affecting the innovation–growth relationship in five countries". *Entrepreneurship & Regional Development,* Vol. 25, No. 9-10, p.p. 732-755.

Schüffel, Patrick (2016). "Taming the Beast: A Scientific Definition of Fintech". *Journal of Innovation Management.* p.p. 32-54.

Singh, S., Simpson, R., Mordi, C. & C. Okafor. (2011). "Motivation to Become an Entrepreneur: A Study of Nigerian Women's Decisions", *African Journal of Economic and Management Studies,* Vol. 2, No. 2, p.p. 202-219.

Siu, W.S., & Lo, E.S.C. (2013). "Cultural contingency in the cognitive model of entrepreneurial intention". *Entrepreneurship Theory and Practice,* Vol. 37, No. 2, p.p. 147-173.

Sung, T.K., Gibson, D.V., & Kang, B.S. (2003). "Characteristics of technology transfer in business ventures: The case of Daejeon, Korea". *Technological Forecasting and Social Change,* Vol. 70, No. 5, p.p. 449-466.

Suzuki, K.I., Kim, S.H., & Bae, Z.T. (2014). "Entrepreneurship in Japan and Silicon Valley: A comparative study". *Technovation,* Vol. 22, No. 10, p.p. 595-606.

Tang, M., Walsh, G.S., Li, C., & Baskaran, A. (2021). "Exploring technology business incubators and their business incubation models: Case studies from China". *The Journal of Technology Transfer,* Vol. 46, No. 1, p.p. 90-116.

The Difference between startup and Scaleup tech company. (2023). [on line]. Available at: https://earlymetrics.com/what-the-difference-between-startup-scale-up-tech-company/. Access (21/06/2022).

The Economist (2019). The United States of Entrepreneurs, America still leads the world, [on line], Available at https://www.economist.com/special-report/2009/03/14/the-united-states-of-entrepreneurs , Access (3/02/2022).

Watkins-Mathys, L., & Foster, M.J. (2006). "*Entrepreneurship*: The missing ingredient in China's STIPs?". "*Entrepreneurship and Regional Development,* Vol. 18, No. 3, p.p. 249-274.

Wong, C.Y., Hsieh, Y.C., Wu, C.Y., & Hu, M.C. (2019). "Academic entrepreneurship for social innovation in Taiwan: The cases of the OurCityLove platform and the Forest App". *Science, Technology and Society,* Vol. 24, No. 3, p.p. 446-464.

Xiao, L., & North, D. (2017). "The graduation performance of technology business incubators in China's three tier cities: The role of incubator funding, technical support, and entrepreneurial mentoring". *The Journal of Technology Transfer,* Vol. 42, No. 3, p.p. 615-634.

Xie, X., & Lv, J. (2018). "Female technology entrepreneurs: Resource shortages and reputation challenges—A view of institutional support". *International Entrepreneurship and Management Journal,* Vol. 14, No. 2, p.p. 379-403.

Yang, C.H., Motohashi, K., & Chen, J.R. (2009). Are new technology-based firms located on science parks really more innovative? Evidence from Taiwan. *Research Policy,* Vol. 38, No. 1, p.p. 77-85.

Yang, G., & Wang, R. (2013). "The institutionalization of an electronic marketplace in China, 1998-2010". *Journal of Product Innovation Management,* Vol. 30, No. 1, p.p. 96-109.

Yu, W. (2020). "Creative industries agglomeration and entrepreneurship in China: Necessity or opportunity?" *Industry and Innovation,* Vol. 27, No. 4, p.p. 420-443.

Zhang, C., Tan, J., & Tan, D. (2016). "Fit by adaptation or fit by founding? A comparative study of existing and new entrepreneurial cohorts in China". *Strategic Management Journal,* Vol. 37, No. 5, p.p. 911-931.

Zhang, M.Y., & Dodgson, M. (2007). "A roasted duck can still fly away": A case study of technology, nationality, culture and the rapid and early internationalization of the firm". *Journal of World Business,* Vol. 42, No. 3, p.p. 336-349.

Zhou, J., Ge, L.G., Li, J., & Chandrashekar, S.P. (2020). Entrepreneurs' socioeconomic status and government expropriation in an emerging economy. *Strategic Entrepreneurship Journal,* Vol. 14, No. 3, p.p. 396-418.

Κεφάλαιο 4ο: Ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

- Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα – Ιστορική Εξέλιξη (α'γενής β'γενής, γ'γενής τομέας παραγωγής)
- Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα
- Περιφερειακή Ανάπτυξη του ελληνικού χώρου μέσω της επιχειρηματικότητας

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 4ο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η διάρθρωση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα μέσα από την ιστορική εξέλιξη των τομέων της οικονομίας. Παρατηρείται ότι ο Τριτογενής τομέας καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του ποσοστού της απασχόλησης κατευθύνοντας την οικονομία προς τον Τουρισμό και γενικότερα την παροχή Υπηρεσιών. Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται οι σύγχρονες τάσεις στην Ελλάδα, καθώς και οι σύγχρονες πολιτικές που ακολουθήθηκαν και οδήγησαν σε ένα αναδιαμορφωμένο θεσμικά και δομικά οικοσύστημα επιχειρηματικότητας το οποίο κατευθύνεται προς την οικονομίας της γνώσης. Τέλος, παρουσιάζεται η Περιφερειακή Ανάπτυξη του ελληνικού χώρου μέσω της επιχειρηματικότητας. Παρατηρείται ότι η περιφερειακή ανάπτυξη μέσω του Ν. Καλλικράτη διευκολύνθηκε αφού ανατέθηκε στις περιφέρειες η χάραξη επιχειρηματικής στρατηγικής. Επίσης, μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων οι Περιφέρειες διαθέτουν ένα πολύ καλό εργαλείο που διευκολύνει την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και μέσω των παραγωγικών τομέων διαφαίνεται η διασύνδεση της περιφερειακής οικονομίας με την επιχειρηματικότητα.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών εκθέσεων και εισηγήσεων:

Στουρνάρας, Γ., & Αλαμπάνη, Μ. (2008). Η Ελληνική Οικονομία μετά την Κρίση: Αναζητώντας ένα Νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο, ΙΟΒΕ, Αθήνα.

Αθανασόπουλος, Κ., (2010). Νέα Αρχιτεκτονική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Δημόσιας Διοίκησης. Πρόγραμμα Καλλικράτης, 16ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 84-92.

Timeline: The unfolding eurozone crisis. BBC News 2012. BBC [on line] Available at: https://www.bbc.com/news/business-13856580 Access (15/05/2022)

4.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα – Ιστορική Εξέλιξη (α΄γενής, β΄γενής γ΄γενής τομέας παραγωγής)

4.1.1 Ιστορική εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα

Η επιχειρηματικότητα αποτέλεσε και αποτελεί τον βασικό μοχλό στις διαδικασίες ανάπτυξης της σύγχρονης ελληνικής οικονομίας. Έχοντας ως ορόσημο και αφετηρία τη νεότερη Ελλάδα θα γίνει μια προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η ιστορική πορεία των παραγωγικών τομέων της οικονομίας και της δομής του ελληνικού επιχειρηματικού οικοσυστήματος.

Τη χρονική περίοδο από τη σύσταση του ελληνικού κράτους έως το 1860 δεν υπήρξε κάποια οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα άξια καταγραφής. Ειδικότερα, η περίοδος χαρακτηρίστηκε από οικονομική στασιμότητα. Τη μετέπειτα περίοδο από 1860-1880 άρχισε να σημειώνεται μια οικονομική δραστηριότητα με μια ταυτόχρονη υποχώρηση των φεουδαρχικών σχέσεων. Οι επαναπατρισθέντες Έλληνες συνετέλεσαν στη δημιουργία και στην ανάπτυξη της ελληνικής βιοτεχνίας, καθώς επίσης και στην εισαγωγή των νέων καινοτομιών και των νέων μεθόδων που ήδη εφαρμοζόντουσαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Κορρές 2013α).

Το 1860 άρχισαν να δημιουργούνται μικρά εργοστάσια και βιοτεχνίες. Το 1874 είχαν δημιουργηθεί στην Ελλάδα 200 μικρές μεταποιητικές μονάδες πού απασχολούσαν 1350 εργάτες. Η χρονική περίοδος 1879-1893 είχε ως κύριο χαρακτηριστικό τα εξωτερικά δάνεια. Παράλληλα, από την ίδια χρονική περίοδο

συνάπτονται εξωτερικά δάνεια που οδήγησαν τη χώρα σε πτώχευση και στον πόλεμο του 1897. Η πτώχευση είχε ως συνέπεια τον διακανονισμό (που υποχρεώθηκε να δεχθεί η χώρα από τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο (ΔΟΕ) και διήρκεσε περίπου από το 1898 μέχρι τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο). Ο διακανονισμός όριζε την παρακράτηση ορισμένων ποσών από τα διάφορα κρατικά έσοδα (όπως λ.χ. το αλάτι, το πετρέλαιο, τα παιγνιόχαρτα, και ο καπνός) που προορίζονταν για την εξασφάλιση των τοκοχρεολυσίων (Κορρές 2013α).

Ήδη από το 1880 αρχίζει η εμφάνιση των πρώτων εργοστασίων και βιομηχανιών. Η χρονική αυτή περίοδος συνέπεσε με την εφαρμογή του οικονομικού φιλελευθερισμού (χωρίς προστατευτικούς δασμούς) και η ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας αφέθηκε στο πεδίο του ελεύθερου εμπορίου. Επιπρόσθετα, το 1880 ξεκίνησε η κατασκευή μεγάλων υποδομών και δημοσίων έργων όπως λ.χ. η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου, η αποξήρανση της Κωπαίδας, η επέκταση των σιδηροδρομικών γραμμών, και η διανομή κτημάτων σε ακτήμονες. Ακολούθησε η μεγάλη μετανάστευση στο εξωτερικό (ιδιαίτερα στην Αμερική) που υπολογίζεται ότι ξεπέρασε τα 200.000 άτομα από το 1899-1911 (Κορρές 2013α).

Από το 1909-1922, το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε να πάρει εξωτερικά δάνεια λόγω των μεγάλων στρατιωτικών δαπανών, και των ταμειακών υποχρεώσεων. Επιπρόσθετα, το κράτος προχώρησε στην αγροτική μεταρρύθμιση με την επανάσταση του Κιλελέρ 1910, όπου μοιράστηκαν περίπου 18 εκατομμύρια στρέμματα γης σε 300.000 ακτήμονες γεωργικές οικογένειες. Η Μικρασιατική καταστροφή το 1922 είχε ως συνέπεια δραματικές αλλαγές στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας. Επίσης, το 1920 υπήρχαν 34.000 επιχειρήσεις μεταποίησης, αλλά μονάχα 1360 χρησιμοποιούσαν μηχανήματα και μόνο 500 περίπου απασχολούσαν άνω των 25 εργαζομένων. Παρατηρείται, κατά συνέπεια, μικρή διείσδυση των καινοτομιών στις ελληνικές βιοτεχνίες και μικρό μέγεθος επιχειρήσεων (Κορρές 2013α).

Κατά τη διάρκεια της επόμενης χρονικής περιόδου 1922-1940, το ελληνικό κράτος δέχτηκε 1.400.000 Έλληνες πρόσφυγες λόγω της συνθήκης της Λωζάνης το 1923 (ανταλλαγή πληθυσμών). Το κράτος διέθεσε τεράστιους οικονομικούς πόρους[13] για την επιβίωση των προσφύγων, καθώς και εκατομμύρια στρέμματα καλλιεργούμενης γης και την ίδρυση προσφυγικών συνοικισμών σε όλη τη χώρα για την ομαλή ένταξη τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, υπήρξε εισαγωγή μηχανημάτων και τεχνολογιών στη γεωργική καλλιέργεια με αποτέλεσμα να γίνει εντατικότερη και μεθοδικότερη. Η ελληνική οικονομία τη χρονική αυτή περίοδο στηρίζεται στη γεωργική παραγωγή (Κορρές 2013α).

Την ίδια χρονική περίοδο, επιχειρείται η εντατικότερη και μεθοδικότερη καλλιέργεια εδαφών με συνέπεια την αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Κατά τη χρονική αυτή περίοδο, η μορφή της ελληνικής οικονομίας είναι κατά βάση γεωργική. Επίσης, η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τις επενδύσεις που γίνονται στο σιδηροδρομικό και οδικό δίκτυο της χώρας. Επιπρόσθετα, θεσπίζονται αντίστοιχα οι Νόμοι 2112 και 2868[14] για την προστασία του εργαζόμενου, και επίσης, θεσπίζεται η υποχρεωτική ασφάλιση στον νέο-ιδρυόμενο κοινωνικό φορέα (ΙΚΑ, όπου είναι υποχρεωτική η τμηματική εισφορά και από τον εργοδότη και τον εργαζόμενο σε ορισμένα ποσοστά και ανάλογα με την αμοιβή των εργαζομένων). Το 1928 ιδρύθηκε η *Τράπεζα της Ελλάδος*, όπου μεταβιβάστηκε το εκδοτικό προνόμιο των τραπεζογραμματίων που κατείχε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (Κορρές 2013α).

Η περίοδος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου ήταν καταστροφική για την ελληνική οικονομία τόσο σε ανθρώπινο δυναμικό, όσο και σε υποδομές. Συγκεκριμένα, η γεωργική και βιομηχανική παραγωγή, καθώς και ο τριτογενής τομέας υπέστησαν τεράστιες ζημιές και η επιχειρηματική δραστηριότητα μειώθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό τη συγκεκριμένη περίοδο. Επιπρόσθετα, υπήρξε δραματική αύξηση του πληθωρισμού, γεγονός που είχε ακόμα πιο δυσμενή αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία (Κορρές 2013α).

Οι δεκαετίες μετά από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο 1950 και 1960 είχαν ως κύριο χαρακτηριστικό τη ροή των ΞΑΕ (Ξένων Άμεσων Επενδύσεων – Foreign Direct Investment) και της επιχειρηματικής δραστηριότητας οι οποίες κατευθύνονταν κυρίως στις Μικρο-Μεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) και στις μικρές βιομηχανίες. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1950, άρχισε η εκβιομηχάνιση της ελληνικής οικονομίας με μεταφορές τεχνολογίας και με υποκατάσταση εισαγωγών κυρίως στους τομείς της «ελαφριάς» βιομηχανίας. Ωστόσο, οι οικονομικές συνθήκες τότε χαρακτηρίζονταν από στασιμότητα, με συνέπεια την παρακμή της ελληνικής οικονομίας η οποία συνδύαζε την οικονομική στασιμότητα με χαμηλό ρυθμό τεχνολογικής προσαρμογής. Το παράδοξο της ελληνικής οικονομίας είναι ότι ενώ αποτελούσε καταναλωτή των

[13] Για την άμεση αποκατάσταση των προσφύγων, επίσης, διατέθηκαν περίπου 13 εκατομμύρια χρυσές λίρες, καθώς επίσης και 3.5 δισεκατομμύρια δραχμές που χορηγήθηκαν μέσω του κρατικού προϋπολογισμού.

[14] Ο εργοδότης αναγκάζεται να ενημερώσει τον εργαζόμενο γραπτώς για την απόλυση του, προκειμένου να αναζητήσει αλλού εργασία.

τεχνολογιών και καινοτομιών από τη διεθνή αγορά παραγωγής έρευνας και ανάπτυξης, η ίδια δυστυχώς δεν παρήγαγε μόνη της κάποιες από τις τεχνολογικές της απαιτήσεις, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια «τεχνολογική ανισορροπία» (Κορρές 2013β).

Αυτό οφείλεται σε έναν μεγάλο βαθμό και στο γεγονός ότι οι δράσεις Ε&Α μέσω των οποίων παράγονται καινοτομίες και τεχνολογικά επιτεύγματα ουσιαστικά δεν υφίσταντο στο μεγαλύτερο μέρος της περιόδου μετά από το 1950. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα σε αυτό είναι ιδιαίτερα μικρή. Επιπρόσθετα, στη μεταπολεμική Ελλάδα, η δαπάνη για την Ε&Α υπολογίζεται σε λιγότερο του 0.2% του ΑΕΠ το οποίο απέχει από το 1-2.5% των πιο ανεπτυγμένων χωρών. Χαρακτηριστικό στοιχείο των ελληνικών δράσεων Ε&Α αποτελούσε η συμμετοχή του δημόσιου τομέα σε ποσοστό 85% της χρηματοδότησης, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου οι βιομηχανικές επιχειρήσεις ήταν υπεύθυνες και συμμετείχαν πάνω από το 50% των καινοτομικών δραστηριοτήτων (Κορρές 2013β).

Η υιοθέτηση του νόμου 2687/53 αποτέλεσε την πρώτη συνειδητή προσπάθεια της Ελλάδας για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, καθώς προστάτευσε τις εισροές κεφαλαίων από τον κίνδυνο ανεπιθύμητων μελλοντικών κρατικών παρεμβάσεων. Στη συνέχεια, και κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας του 1960, επεβλήθησαν δύο αναγκαστικοί νόμοι, ο νόμος 89/1967 και ο νόμος 378/1968 για την εγκατάσταση στην Ελλάδα αλλοδαπών εμποροβιομηχανικών εταιρειών. Στις αρχές και στα μέσα της δεκαετίας του 1970 τέθηκαν σε εφαρμογή οι νόμοι 27/1975 και 814/1978 οι οποίοι παρείχαν κίνητρα για τις παράκτιες (offshore) δραστηριότητες ξένων επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα. Τη χρονική περίοδο μεταξύ 1960-1974 παρατηρήθηκε μια αύξηση των οικονομικών και τεχνολογικών πόρων που εισέρευσαν από το εξωτερικό. Αντίθετα, στο ακόλουθο χρονικό διάστημα δηλαδή 1974-1981, παρατηρήθηκε μια μείωση των ξένων επενδύσεων που συνοδεύτηκε από μια επιδείνωση της βιομηχανικής παραγωγής και των καινοτόμων δραστηριοτήτων (Κορρές 2013β).

Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες και οι ξένες επενδύσεις μαζί με τις τεχνολογικές και καινοτομικές δράσεις επανήλθαν και αυξήθηκαν σταδιακά. Οι επενδύσεις κατευθύνθηκαν κατά κύριο λόγο στις «βαριές» βιομηχανίες και τους νέους τότε τεχνολογικούς τομείς έρευνας όπως π.χ. τα χημικά, τα πλαστικά και τα υφάσματα. Είναι αξιοσημείωτο ότι στο τέλος της δεκαετίας του 1970 υπήρξε διαφορετικός προσανατολισμός των ξένων επενδύσεων οι οποίες κατευθύνθηκαν προς νέους καταναλωτικούς τομείς όπως οι τομείς των τροφίμων και των ποτών που δεν αποτελούσαν σε μεγάλο βαθμό αντικείμενο των δράσεων Ε&Α (Κορρές 2013β).

Στη δεκαετία του 1980 έγινε μια προσπάθεια αναβάθμισης και ανάπτυξης των τεχνολογικών μηχανισμών και υποδομών της χώρας η οποία υποστηρίχτηκε από την αντίστοιχη τεχνολογική πολιτική και ιδιαίτερα μέσα από επιχορηγήσεις και φορολογικές ελαφρύνσεις της τότε κυβέρνησης. Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της τεχνολογικής της υποδομής συνετέλεσε η είσοδος της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η συνεπακόλουθη παγκοσμιοποίηση της ελληνικής οικονομίας. Κατά τη διάρκεια των πρώτων οικονομικών σταδίων, όπως και σε προηγούμενες περιόδους, οι περισσότερες νέες τεχνολογίες ήταν εισαγόμενες και υιοθετήθηκαν κυρίως από τον πρωτογενή τομέα π.χ. εισήχθησαν στη γεωργική παραγωγή τα λιπάσματα και τα χημικά φάρμακα που είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση των επιπέδων παραγωγής και γενικότερα την παραγωγικότητα της χώρας (Κορρές 2013β).

Την επόμενη δεκαετία του 1990 τέθηκαν οι βασικοί στόχοι των κυβερνητικών πολιτικών για την εναρμόνιση των οικονομικών μεγεθών της Ελλάδας με εκείνων της ΕΕ. Στην προσπάθεια για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, υιοθετήθηκαν πολλές πολιτικές που προωθούσαν την απελευθέρωση του τραπεζικού και πιστωτικού συστήματος με σημαντικές προσπάθειες μείωσης του πληθωρισμού και του δημοσίου χρέους της χώρας. Οι πολιτικές ενίσχυσαν την αύξηση των εισροών των ετήσιων ξένων επενδύσεων με βασικούς επενδυτές που προερχόντουσαν κυρίως από χώρες της ΕΕ, και ιδιαίτερα τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Αγγλία, το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία και το Βέλγιο. Η παγκοσμιοποίηση της ελληνικής οικονομίας επέφερε το «άνοιγμα» της οικονομίας και την άρση των εμποδίων του εμπορίου, και παράλληλα την ενίσχυση του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα, στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Ακόμα περισσότερο, τη δεκαετία του 1990, οι νέες απαιτήσεις, οι νέες τεχνολογίες και η παγκοσμιοποίηση των αγορών διαμόρφωσαν νέες ανάγκες για επέκταση των υποδομών (Κορρές 2013β).

Τη δεκαετία του 1990 έγινε εμφανής η στροφή της ελληνικής οικονομίας, αρχικά, από τον πρωτογενή προς τον δευτερογενή, και τελικά, στον τριτογενή τομέα. Η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα αποδίδεται στο φαινόμενο εγκατάλειψης της γης και την αναζήτηση μιας «καλύτερης» και «ευκολότερης» διαβίωσης στα αστικά κέντρα (φαινόμενο αστικοποίησης). Ενώ η μείωση της απασχόλησης στον

δευτερογενή τομέα της οικονομίας οφείλονταν σε διαρθρωτικά προβλήματα του[15]. Σημειώθηκε αύξηση των μεταφορών και επικοινωνιών το 1990 κατά 4% και το 1991 κατά ένα ποσοστό 3% περίπου. Μεγάλη αύξηση σημείωσε και ο τομέας των τραπεζών και των ασφαλειών (εξαιτίας κυρίως των μεγάλων περιθωρίων κέρδους που παρουσίασαν). Παρά ταύτα, το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης του τριτογενούς τομέα οφείλεται στη ραγδαία αύξηση του δημοσίου τομέα, καθώς επίσης και στη σημαντική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα (Κορρές 2013α).

Αναφορικά με την ανάγκη για υποδομές, οι σύγχρονες τεχνολογίες επιταχύνουν την ανάγκη για νέες υποδομές που, όμως, αποτελούν ταυτόχρονα μεγαλύτερα εμπόδια για τις πιο αδύναμες οικονομικά και τεχνολογικά χώρες. Προκειμένου οι ανεπτυγμένες τεχνολογικά χώρες να είναι σε θέση να ενισχύσουν την τεχνολογική τους υποδομή και να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στις παγκόσμιες αγορές επενδύουν σε σχεδιασμό τεχνολογικής στρατηγικής και πολιτικής στους τομείς της Ε&Α. (Κορρές 2013β).

Για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές της ΕΕ, η φτωχή τεχνολογική υποδομή είναι ένα από τα κύρια εμπόδια ώστε να μπορέσουν να επιταχύνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και να μπορέσουν να συγκλίνουν στα επίπεδα ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας με τις τεχνολογικά αναπτυγμένες χώρες. Γενικά, η απελευθέρωση των εμποδίων του εμπορίου και ο διεθνής ανταγωνισμός στην ανάπτυξη των νέων και προηγμένων τεχνολογιών επηρέασαν αρνητικά την ανταγωνιστική θέση της Ελλάδας, η οποία μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 επικεντρωνόταν κυρίως στη μεταφορά της τεχνολογίας από το εξωτερικό, χωρίς να εκμεταλλεύεται ιδιαίτερα την εγχώρια τεχνολογική υποδομή και τις τοπικά παραγόμενες τεχνολογίες (Κορρές 2013β).

Η Ελλάδα υστερούσε σημαντικά στην προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, εξαιρουμένων κάποιων συγκεκριμένων χρονικών περιόδων, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη και ιδιαίτερα με τις λοιπές περιφερειακές οικονομίες της ΕΕ. Μια χαρακτηριστική περίοδος που υπήρξε αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων ήταν η πενταετία 1995-2000, αλλά ήταν αρκετά χαμηλότερη συγκριτικά με την αλματώδη επέκταση που καταγράφηκε σε διεθνές επίπεδο. Γενικά, η θετική επίδραση της ευρωπαϊκής οικονομικής ενοποίησης στην εισροή των άμεσων ξένων επενδύσεων σε αρκετά κράτη μέλη της ΕΕ ήταν περιορισμένη, όπως ακριβώς ήταν και στην περίπτωση της Ελλάδας (Κορρές 2013β).

Η ΕΕ, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, και προκειμένου να γεφυρώσει το «χάσμα» μεταξύ των κρατών μελών και των περιφερειών της, και να γίνει πιο ανταγωνιστική στις διεθνείς αγορές, προσπάθησε να τονώσει την τεχνολογική της πολιτική έναντι των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας. Προκειμένου να το επιτύχει, αύξησε τις δαπάνες και τις δραστηριότητές της σε θέματα Ε&Α, καθώς επίσης την ανάπτυξη της συνεργασίας-δικτύωσης και την προσέλκυση νέων επενδύσεων σε νέες τεχνολογίες. Η ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς και της νομισματικής ένωσης έπαιξαν καθοριστικό ρόλο από τη δεκαετία του 2000 στην ΕΕ για την προσέλκυση των ξένων άμεσων επενδύσεων και ενθάρρυναν τις ενδοπεριφερειακές ροές των άμεσων ξένων επενδύσεων. Με αυτόν τον τρόπο, παρατηρήθηκε αύξηση των ρυθμών εισροής των άμεσων ξένων επενδύσεων της ΕΕ συγκριτικά με τους ρυθμούς αύξησης των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών (Κορρές 2013β).

Υπήρξε εισροή σημαντικού μεριδίου διεθνών άμεσων ξένων επενδύσεων στις περιφερειακές οικονομίες της ΕΕ, για παράδειγμα για την Ισπανία, την Πορτογαλία και ειδικά για την Ιρλανδία. Σε αυτήν την εισροή των ξένων επενδύσεων συνετέλεσαν το μέγεθος της αγοράς, το χαμηλό κόστος της βιομηχανικής βάσης μαζί με τις κρατικές επιδοτήσεις και τη διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού με το τελευταίο να ισχύει περισσότερο για την περίπτωση της Ιρλανδίας. Άλλος σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην εισροή ξένων επενδύσεων στην Ιρλανδία ήταν η διάρθρωση της οικονομίας της γύρω από της «κρίσιμης μάζας» επιχειρήσεις σε επιμέρους κλάδους της Ιρλανδίας. Ενώ η αύξηση των εισροών επενδύσεων στην Ισπανία και την Πορτογαλία ενισχύθηκε περαιτέρω από την ένταξή τους στην ΕΕ και τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης για τη βελτίωση και την επέκταση των υποδομών (Κορρές 2013β).

Αναφορικά με τις συνθήκες της ελληνικής οικονομίας τη δεκαετία του 2000, η ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα τόσο από τους Έλληνες, όσο και τους ξένους επιχειρηματίες αποδυναμώνονταν από το σύνθετο κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο, τις ανεπαρκείς υποδομές, και το υψηλό κόστος χρηματοδότησης των επιχειρήσεων. Προς αυτήν την κατεύθυνση συντελούσαν, επίσης, η ασθενής επιχειρηματική κουλτούρα, οι ξεπερασμένες διοικητικές αντιλήψεις και πρακτικές, η μείωση συμμετοχής του

[15] στον μεγάλο αριθμό των μικρών επιχειρήσεων (δηλαδή τις επιχειρήσεις οικογενειακού μεγέθους, στη φανερή αδυναμία των ελληνικών μικρών επιχειρήσεων να ανταγωνιστούν συστηματικά τις μεγάλες ξένες επιχειρήσεις και να καλύψουν μέρος της διεθνούς ζήτησης, στην έλλειψη τεχνολογικής υποδομής, επίσης, στην έλλειψη της βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας και στη μη-σύνδεση της πανεπιστημιακής έρευνας με την ελληνική βιομηχανία.

β΄γενούς τομέα στο ΑΕΠ, η μείωση των παραγωγικών επενδύσεων, το υψηλό εργατικό κόστος, καθώς και η απουσία δικτύων και κοινωνικών και οικονομικών διασυνδέσεων. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας συνιστά η παροχή οργανωμένης επιχειρηματικής υποδομής. Άλλο σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας συνιστά η ύπαρξη και σωστή λειτουργία ενός συνόλου δομών (άυλης) υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Κορρές 2013β).

Διαχρονικά, η αξιολόγηση της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, η οποία παρουσιάζεται στην Εικόνα 4.1, φανερώνει την απότομη εξασθένιση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή όταν ξέσπασε η κρίση το 2008[16]. Όμως, από το 2012 και μετά, και παρά τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, σημειώνεται μικρή αυξητική τάση στις υπηρεσίες προς καταναλωτές, χωρίς, ωστόσο, να πλησιάζει στα προ κρίσης επίπεδα. (Στουρνάρας και Αλαμπάνη, 2008). Με την πάροδο των ετών πάντως φαίνεται σταδιακά να πραγματοποιείται μια διαδικασία επιχειρηματικής αναδιάρθρωσης που οδηγεί σε αύξηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, διαδικασία που σε κάθε περίπτωση είναι μάλλον αργή (Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2019-2020).

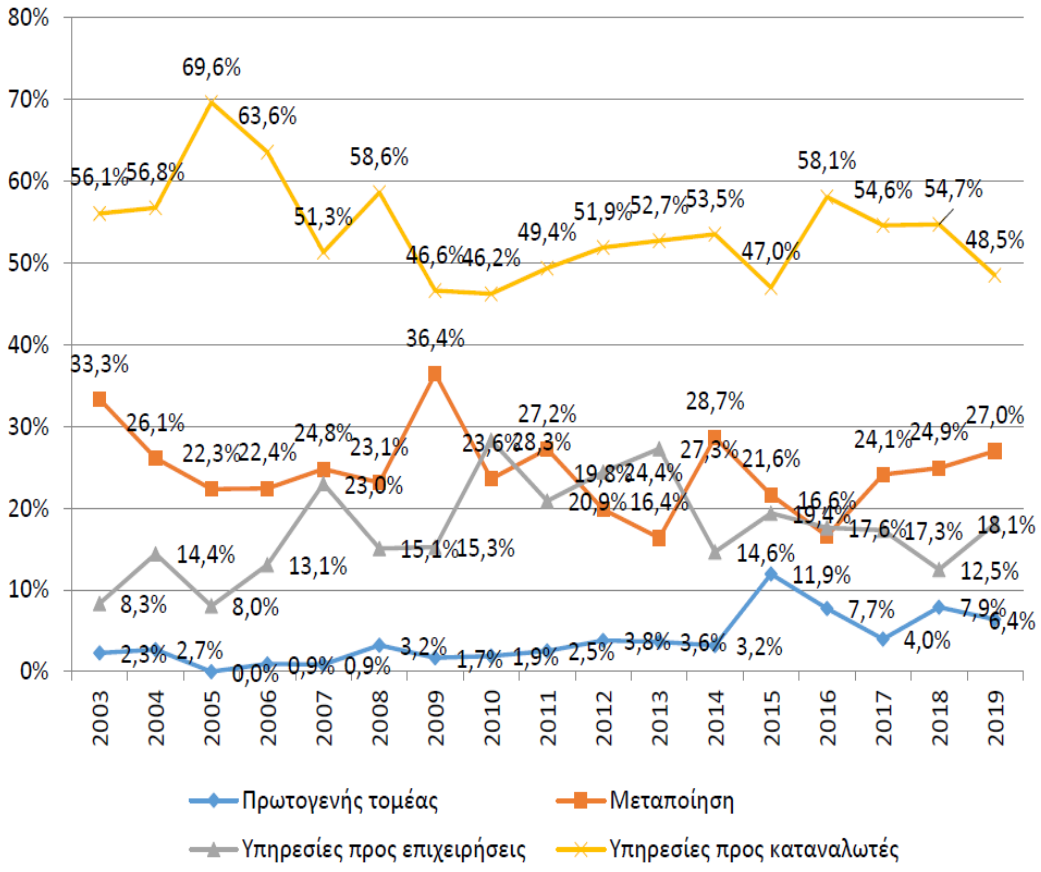

Εικόνα 4.1 *Διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας*

[16] Αναφορικά με την έναρξη της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης το 2009 θα πρέπει να επισημανθεί ότι ήταν η αρχή μιας πολύ καταστροφικής περιόδου που επηρέασε εκατομμύρια ανθρώπους στην Ευρώπη. Το ποσοστό ανεργίας το 2013 ήταν κατά μέσο όρο στην ΕΕ περίπου 12.2% με την Ισπανία και την Ελλάδα να είναι οι πρώτες χώρες (σύμφωνα με τα στοιχεία από το Timeline, 2012 και τη Eurostat 2013). Μαζί με την έναρξη της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης, ξεκίνησε και η ελληνική οικονομική κρίση. Στην αρχή, δεν φαινόταν να είναι τόσο καταστροφική για την αγορά, αλλά μετά από μερικά χρόνια η έλλειψη μιας καλά δομημένης νομισματικής πολιτικής και το τεράστιο δημόσιο χρέος προκάλεσαν σοβαρό πρόβλημα στην ελληνική οικονομία. (Reuters, 2010)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor,
Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ
Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας (2019-2020)
Τσακανίκας, Σταυράκη, Βαλαβανιώτη (σελ. 38)

Σύμφωνα με το Small Business Act for Europe (SBA) (2018), λόγω της κρίσης , πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις δυσκολεύτηκαν να βρουν χρηματοδοτική υποστήριξη επειδή πολλοί από αυτούς δεν μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε τραπεζικές ή οποιαδήποτε άλλη χρηματοδότηση. Στη συνέχεια, με την αλλαγή της πολιτικής και τα προγράμματα οικονομικής ανάκαμψης, τα πράγματα για τις επιχειρήσεις άρχισαν να βελτιώνονται (SBA fact sheet 2018).

Το βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού επιχειρηματικού οικοσυστήματος είναι η κυριαρχία των ΜμΕ στην ελληνική οικονομία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το κύριο χαρακτηριστικό της δραστηριότητας των Ελληνικών Επιχειρήσεων να είναι η χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα και η χαμηλή συμμετοχή σε «προωθούμενες» δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης. Η επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα φαίνεται να παίρνει τη μορφή μιας ατομικής ή οικογενειακής προσπάθειας σε κλάδους με χαμηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης, χαμηλή κερδοφορία, και αυξημένη διείσδυση εισαγωγών (Ιωαννίδης, 2004).

Αναφορικά με τη διάρθρωση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα κατά οικονομικούς τομείς, και κατ' επέκταση κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, παρατηρείται χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα στον α΄γενή τομέα, ενώ υψηλότερη παρατηρείται στον τομέα των υπηρεσιών δηλαδή στον γ΄γενή τομέα. Το δομικό πρόβλημα του ελληνικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος παραμένει, κυρίως, σε παραδοσιακούς κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. καθότι οι νέες επιχειρήσεις είναι εντάσεως εργασίας και όχι κεφαλαίου. Αυτό ερμηνεύεται με συρρίκνωση του β΄γενούς τομέα, και κυρίως στη βιομηχανία (Ιωαννίδης, 2007α).

Σύμφωνα με την εξέλιξη του ποσοστού των απασχολουμένων σε ευρείς τομείς οικονομικής δραστηριότητας κατά την περίοδο Β΄ τρίμηνο 2011-Β΄ τρίμηνο 2022, όπως διαφαίνεται στην Εικόνα 4.2, παρατηρούνται διακυμάνσεις στο ποσοστό όσων εργάζονται στον τομέα που περιλαμβάνει το εμπόριο, τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, τα ξενοδοχεία και την εστίαση. Μείωση παρατηρείται στο ποσοστό όσων εργάζονται στους τομείς των κατασκευών, ενώ σταθεροποιητικές τάσεις παρατηρούνται στους τομείς της βιομηχανίας-ενέργειας και των χρηματοπιστωτικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (Δελτίο Τύπου Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β΄ Τρίμηνο 2022).

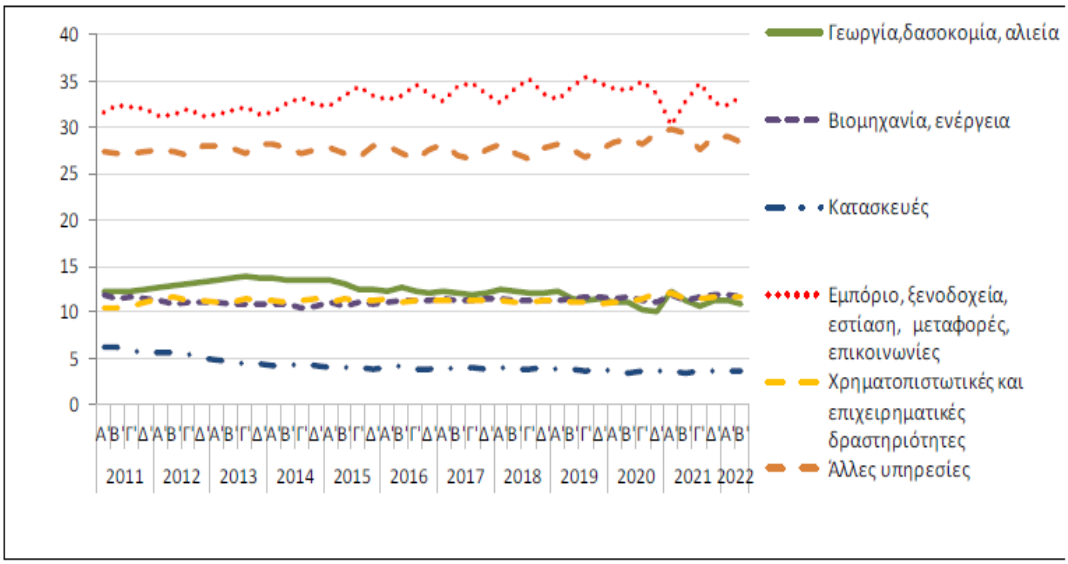

Εικόνα 4.2 *Ποσοστό απασχολούμενων σε ευρείς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας*

Πηγή: Δελτίο Τύπου Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β΄ Τρίμηνο 2022.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης πολλοί νέοι και εμπνευσμένοι επιχειρηματίες προσπάθησαν να διαμορφώσουν νέα δεδομένα στο ελληνικό οικοσύστημα. επιχειρηματικότητας. Με τη συνέργεια κυβέρνησης, ορισμένων ιδιωτικών πρωτοβουλιών και Πανεπιστημίων, το επιχειρηματικό οικοσύστημα άνθισε δίνοντας την ευκαιρία σε πολλούς ανθρώπους να δημιουργήσουν καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες, αξιοποιώντας τη νέα οικονομία της γνώσης. (Bouronikos, 2021).

4.1.2 Η Διαμόρφωση του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος στην Ελλάδα

Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με μια σκληρή και επώδυνη κρίση τη δεκαετία του 2010, γεγονός το οποίο επανακαθόρισε το επιχειρηματικό περιβάλλον και «δημιούργησε» διαφορετικές μορφές επιχειρηματικότητας καθώς παρείχε και μια άλλη προοπτική καινοτομίας.

Ως προς αυτήν την κατεύθυνση, η εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων και εργασίας, η ίδρυση πανεπιστημίων στον τομέα της επιχειρηματικότητας, και η υποστήριξη γυναικών σε θέσεις του κλάδου αυτού μπορούν να βοηθήσουν στην καλλιέργεια και αξιοποίηση κρίσιμων ποιοτικών-επιχειρηματικών στοιχείων, που θα ενισχύσουν την αξία της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και της πολλαπλασιαστικής τους επίδρασης στην οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη (Γιωτόπουλος κ.ά. 2017β).

Οι Γιωτόπουλος κ.ά. (2017β) τονίζουν, επίσης, τον ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου των επιχειρηματιών ως προς τις φιλοδοξίες τους σε σχέση με νέα εγχειρήματα, παρόλο που διάφορες πτυχές στο ανθρώπινο κεφάλαιο των επιχειρηματιών φαίνονται να αποτελούν σημεία ιδιαίτερης σημασίας σε περιόδους κρίσης, καθώς και περιόδους μη κρίσης. Ενώ η εργασιακή εμπειρία φαίνεται να επηρεάζει θετικά την πιθανότητα της φιλοδοξίας στην επιχειρηματικότητα σε περιόδους κρίσης, το μορφωτικό επίπεδο των επιχειρηματιών φαίνεται να αποτελεί ουσιαστικό μοχλό στην επιχειρηματικότητα με προσανατολισμό την ανάπτυξη, μόνο κατά περιόδους προ-κρίσης.

Οι Βασιλειάδης και Βασιλειάδης (2014), μελετώντας τον τομέα των οικογενειακών επιχειρήσεων στην επιχειρηματικότητα, επισημαίνουν ότι η Ελλάδα έχει έναν από τους μεγαλύτερης σημασίας αριθμό ΜμΕ εντός της ΕΕ, και οι περισσότερες από αυτές είναι οικογενειακές επιχειρήσεις. Το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα στην Ελλάδα είναι ότι τα μέλη της οικογένειας κατέχουν, διαχειρίζονται, και επηρεάζουν την επιχείρηση αυτή. Όσον αφορά την εταιρική διακυβέρνηση, οι ελληνικές οικογενειακές επιχειρήσεις υποκυβερνούνται. Τα κύρια εμπόδια με τα οποία παρατηρείται να έρχεται αντιμέτωπη μια ελληνική οικογενειακή επιχείρηση είναι, κυρίως, θέματα που σχετίζονται με το ανθρώπινο δυναμικό, τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό περιβάλλον, τις οικογενειακές συγκρούσεις, καθώς και την έλλειψη σχεδιασμού πλάνων διαδοχής. Η διαδικασία προετοιμασίας παραχώρησης μιας επιχείρησης στην επόμενη γενιά αποτελεί μια μακρά και περίπλοκη διαδικασία, η οποία συνεπάγεται συχνά με την αντιμετώπιση πολλών εμποδίων. Επαγγελματικοί φορείς υποστήριξης στην Ελλάδα παρατηρούνται να συμβάλλουν στη διαδικασία μεταφοράς των οικογενειακών επιχειρήσεων στην επόμενη γενιά.

Οι Σαίνης κ.ά. (2016) διερευνούν την προθυμία των πιστοποιημένων μελών ISO (Συστημάτων Διαχείρισης Ποιότητας) στις ελληνικές ΜμΕ και παρατηρούν τη συνεχή ανάπτυξή τους ως προς το σύνολο της στρατηγικής διαχείρισης ποιότητας που ακολουθούν υπό συνθήκες κρίσης. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές ΜμΕ συνεχίζουν το ποιοτικό τους «ταξίδι», δίνοντας έμφαση στις πολιτιστικές του διαστάσεις. Τα χαμηλά ποσοστά που αναγνωρίζονται ως εργαλεία ποιότητας και εφαρμοσμένων διαδικασιών που εφαρμόζονται δείχνουν ότι οι ΜμΕ με πιστοποίηση ISO ενισχύουν την υλοποίηση της TQM αλλά όχι σε επαρκή βαθμό ώστε να συμβάλλουν σε μια «συνεχή διαδικασία βελτίωσης».

Οι Williams και Vorley (2015) μέσα από τη μελέτη της περίπτωσης της Ελλάδας καταδεικνύουν πώς το θεσμικό περιβάλλον έχει αλλάξει υπό το πρίσμα της κρίσης και των επακόλουθων ανταποκρίσεων των επιχειρηματιών σε αυτές τις αλλαγές. Μέσα από συνεντεύξεις βάθους σε επιχειρηματίες καταλήγουν να υποστηρίζουν ότι οι αλλαγές στους θεσμούς έχουν τα αντίθετο αποτέλεσμα από το επιθυμητό, δηλαδή τον περιορισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας αντί της ενίσχυσής της. Υποστηρίζουν ότι αυτό το φαινόμενο θα επηρεάσει αρνητικά την ικανότητα της Ελλάδας να επιτύχει έξοδο από την κρίση και να ανακτήσει την ανταγωνιστικότητα μακροπρόθεσμα.

Οι Γιωτόπουλος και Βέττας (2018) προτείνουν ότι υπό το πρίσμα της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, και τον επόμενο οικονομικό κύκλο ύφεσης που επηρέασε την ελληνική οικονομία, η ανάγκη αναδιάρθρωσης του παραγωγικού επιχειρηματικού συστήματος με κατεύθυνση ως προς μια δυναμικά και εξαγωγικά προσανατολισμένη κρίσιμη μάζα είναι πιο εξέχουσα από ποτέ, προκειμένου να δημιουργήσει αξία, θέσεις εργασίας και να διευκολύνει την οικονομική ανάκαμψη.

Παρά ταύτα, οι Herrmann και Κρητικός (2013) διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα θα μπορεί να κινηθεί ως προς μια οικονομία βασισμένη στην καινοτομία, υποστηρίζοντας ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη μπορεί να έχει δώσει μια εσφαλμένη εντύπωση ως προς το γεγονός ότι πρόκειται για μια οικονομία που βασίζεται στην καινοτομία. Στην πραγματικότητα, η ελληνική οικονομία δεν είναι μια τέτοια οικονομία, καθώς αντιμετωπίζει όχι μόνο θεσμικά αλλά και υψίστης σημασίας διαρθρωτικά ελλείμματα με μικρή βιομηχανική βάση / χαμηλό ποσοστό εξαγωγών / μικρές επιχειρήσεις, και πολλά κλειστά επαγγέλματα. Εάν επρόκειτο η μείωση του κόστους εργασίας και οι περαιτέρω θεσμικές μεταρρυθμίσεις να είναι ο μόνος

ενεργός τρόπος πολιτικής στρατηγικής, τότε το μέλλον της Ελλάδας θα ήταν μια οικονομία χαμηλών μισθών με έναν εκτεταμένο «πάγκο εργασίας» άλλων καινοτόμων οικονομιών. Η Ελλάδα μπορεί μόνο να γίνει ευημερούσα, εάν ξεκινήσει να χρησιμοποιεί εξίσου και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, πέρα από τον τουρισμό, το εμπόριο, και γεωργία.

Επιπρόσθετα, προκειμένου να γίνει κατανοητό το μοναδικό περιβάλλον της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα στη σύγχρονη εποχή, είναι χρήσιμο να εξετάσουμε την Ετήσια Έκθεση 2019-2020, που είχε εκδώσει το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας ΙΟΒΕ, ο εταίρος του GEM / Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη έκθεση παρουσιάζει το προφίλ 50 οικονομιών σε σχέση με τα δημογραφικά στοιχεία, τον πιθανό αντίκτυπό τους, την ποικιλομορφία τους, και τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους. Στην Ελλάδα, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2019 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 8.2% (περίπου 536 χιλιάδες άτομα) από 6.4% (418 χιλιάδες άτομα) το 2018. Πρόκειται για την υψηλότερη επίδοση της τελευταίας πενταετίας, αν και υστερεί σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (Ομάδα Γ)[17] που γνώρισε, επίσης, σημαντική αύξηση το 2019 (12.3% από 10.1% το 2018).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2019 συνεχίστηκε για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά η ανοδική πορεία του δείκτη μετά από μια δύσκολη περίοδο που ξεκίνησε από το 2014, γεγονός βέβαια που συνδέεται και με την επίδραση της κρίσης στη χώρα αλλά και με τη φορολογική επιβάρυνση στην αυτοαπασχόληση τα τελευταία χρόνια. Η ενίσχυση, όμως, των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018, και η περαιτέρω ενίσχυσή της το 2019 θα πρέπει να συνδεθεί με το γεγονός ότι η οικονομία τα τελευταία χρόνια έχει σταθεροποιηθεί, και μάλιστα, το 2017 σημειώθηκε ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 1.4%, ενώ το 2018 φτάνει το 1.9% όπου και διατηρήθηκε το 2019. Μάλιστα, αυτή η διατηρούμενη βελτίωση συμβαίνει ταυτόχρονα με την ενίσχυση της προσφοράς εργασίας στην οικονομία από τον καθιερωμένο επιχειρηματικό τομέα. Η αύξηση της εξαρτημένης εργασίας ήταν της τάξης του 4.6% (ΜΟ 2019 σε σχέση με ΜΟ 2018), με περίπου 118.000 θέσεις εξαρτημένης εργασίας να δημιουργούνται στη χώρα.

Επίσης, σύμφωνα με τους Williams και Vorley (2015) ο δείκτης της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας αποτελεί έναν ακόμα βασικό δείκτη του GEM, ο οποίος αναφέρεται στα άτομα (ηλικίας 18-64 ετών) τα οποία δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για τουλάχιστον 3.5 χρόνια στη χώρα, και επομένως, έχουν κατορθώσει να ξεπεράσουν ένα κρίσιμο πρώτο στάδιο επιβίωσης του εγχειρήματος. Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά δίνει μια εικόνα για το επόμενο στάδιο της επιχειρηματικής ενεργοποίησης, ενώ ολοκληρώνει τελικά και το συνολικό επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα μαζί, βέβαια, με αυτούς που διακόπτουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.

Η Ελλάδα στον συγκεκριμένο δείκτη —όπως συμβαίνει κάθε χρόνο— έτσι και το 2019 καταλάμβανε την 1η θέση μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος, ενώ γενικότερα βρίσκονταν στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως σε όλες τις σχετικές μετρήσεις εδώ και 15 χρόνια. Μετά από την ενίσχυση του στο 14.3% το 2019 από 10.8% το 2018, βρίσκεται σε ακόμα υψηλότερο επίπεδο από τις χώρες υψηλού εισοδήματος (7.5% το 2019). Οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης και της μικροεπιχειρηματικότητας, που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας είναι τελικά η Ελλάδα να κατέχει την υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος, όπως αυτή ορίζεται από το άθροισμα των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών. Έτσι, συνολικά στην Ελλάδα, το 22.2% του πληθυσμού 18-64 ετών, περίπου

[17] Με δεδομένο ότι οι χώρες που συμμετέχουν στο GEM είναι αρκετά ετερογενείς, για να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο η συγκριτική ανάλυση μεταξύ τους, έχει γίνει μία ταξινόμηση σε τρεις ομάδες, με βάση τα χαρακτηριστικά τους, και έχοντας ως πρότυπο την αντίστοιχη ομαδοποίηση του World Economic Forum και της έκθεσης Global Competitiveness Report. Αναλυτικότερα:

α) **η πρώτη κατηγορία (Ομάδα Α)** περιλαμβάνει τις χώρες **χαμηλού εισοδήματος** το προϊόν των οποίων προέρχεται, κυρίως, από την αξιοποίηση πρωτογενών συντελεστών παραγωγής. Αντιπροσωπεύει, δηλαδή, χώρες που χαρακτηρίζονται ως χώρες χαμηλού κόστους.

β) **η δεύτερη κατηγορία (Ομάδα Β)** εμπεριέχει **χώρες μεσαίου εισοδήματος**, κατά βάση αναπτυσσόμενες, η ανάπτυξη των οποίων βασίζεται κυρίως στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας τους.

γ) **η τρίτη (Ομάδα Γ)** περιλαμβάνει αναπτυγμένες χώρες, **χώρες υψηλού εισοδήματος** δηλαδή, οι οποίες βασίζουν την ανάπτυξή τους στη συνεχή προώθηση της καινοτομίας προϊόντος και διεργασιών. Η Ελλάδα ανήκει σε αυτήν την ομάδα Γ, πράγμα που σημαίνει ότι η συγκριτική ανάλυση έχει νόημα να γίνεται κυρίως με αυτές τις χώρες και αυτό υιοθετούμε και στην παρούσα έκθεση.

1.4 εκατ. άτομα έχουν κάποια σχέση με την επιχειρηματικότητα είτε στα αρχικά είτε σε επόμενα στάδια ανάπτυξης, όπως παρουσιάζεται και από τον παρακάτω Πίνακα 4.1.

Πίνακας 4.1 *Συμμετοχή στην Επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμό ηλικίας 18-64 ετών, 2019)*

	Επίδοξοι Επιχειρηματίες	Νέοι Επιχειρηματίες	Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες	Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα
Αρμενία	14,1	7,4	21,0	7,8	28,0
Β.Μακεδονία	2,1	4,2	6,2	8,0	14,1
Γερμανία	5,3	2,6	7,6	5,2	12,5
Ελλάδα	4,6	3,8	8,2	14,3	22,2
Ιρλανδία	8,4	4,3	12,4	6,6	18,5
Ισραήλ	8,8	4,2	12,7	5,4	17,6
Κροατία	7,0	3,5	10,5	3,6	13,9
Λευκορωσία	3,0	2,8	5,8	2,7	8,4
Λουξεμβούργο	7,2	3,4	10,2	4,7	14,1
Πολωνία	3,6	1,8	5,4	12,8	18,1
Ρωσία	4,5	4,8	9,3	5,1	14,3
Σλοβενία	4,4	3,6	7,8	8,5	15,9
Ομαδα Α	*5,4*	*4,5*	*9,7*	*8,0*	*17,4*
Ομάδα Γ	*7,8*	*4,7*	*12,3*	*7,5*	*19,3*

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ (2019-2020)

Ένας ακόμα δείκτης, αυτός που σχετίζεται με την ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης, όπως τουλάχιστον την αξιολογεί το σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, εισήχθη το 2018 από την GEM. Η επίδοση της Ελλάδας το 2018 ήταν η δυσμενέστερη ανάμεσα στις εξεταζόμενες ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, (Ευρώπη: 38%, Χώρες υψηλού εισοδήματος: 40%). Το 2019 το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα εκτινάσσεται στο 46.9%, πολύ κοντά στο 52.6% των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το εύρημα αυτό ερμηνεύεται περισσότερο από τη βελτίωση στο γενικότερο επιχειρηματικό κλίμα, και σαφώς τη σταδιακή βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών παρά σε κάποια ουσιαστική ρυθμιστική παρέμβαση.

Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα που εξετάζεται στο πλαίσιο του GEM και σχετίζεται με την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε μα χώρα είναι, βεβαίως, και οι συνθήκες που οδηγούν σε διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο σχετικός δείκτης αφορά το ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών που δηλώνει πως διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα τη χρονιά της έρευνας. Στην Ελλάδα, ο εν λόγω δείκτης για το 2019 ανέρχεται μόλις στο 2.0% του πληθυσμού (περίπου 130 χιλιάδες άτομα), επίδοση που είναι χαμηλότερη από το αντίστοιχο ποσοστό το 2018 (2.8%), και ταυτόχρονα χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος 2.9%. Είναι η καλύτερη επίδοση των τελευταίων ετών και ενδεικτική της —ασθενικής, αλλά υπαρκτής— αναπτυξιακής τροχιάς της οικονομίας όπως και τη σταδιακή βελτίωση των συνθηκών επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα, για δεύτερη φορά τα τελευταία 10 χρόνια καταγράφεται ένα σχετικά υψηλό ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός που υποδηλώνει μεγαλύτερη καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας. Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης το 2019, όπως φαίνεται στην παρακάτω Εικόνα 4.3, αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 38%, ενώ από τους λοιπούς παράγοντες ξεχωρίζουν το δύσκαμπτο θεσμικό πλαίσιο, και η γραφειοκρατία (16%), οι προσωπικοί λόγοι, και τα προβλήματα χρηματοδότησης (από 12%), και τέλος η συνταξιοδότηση.

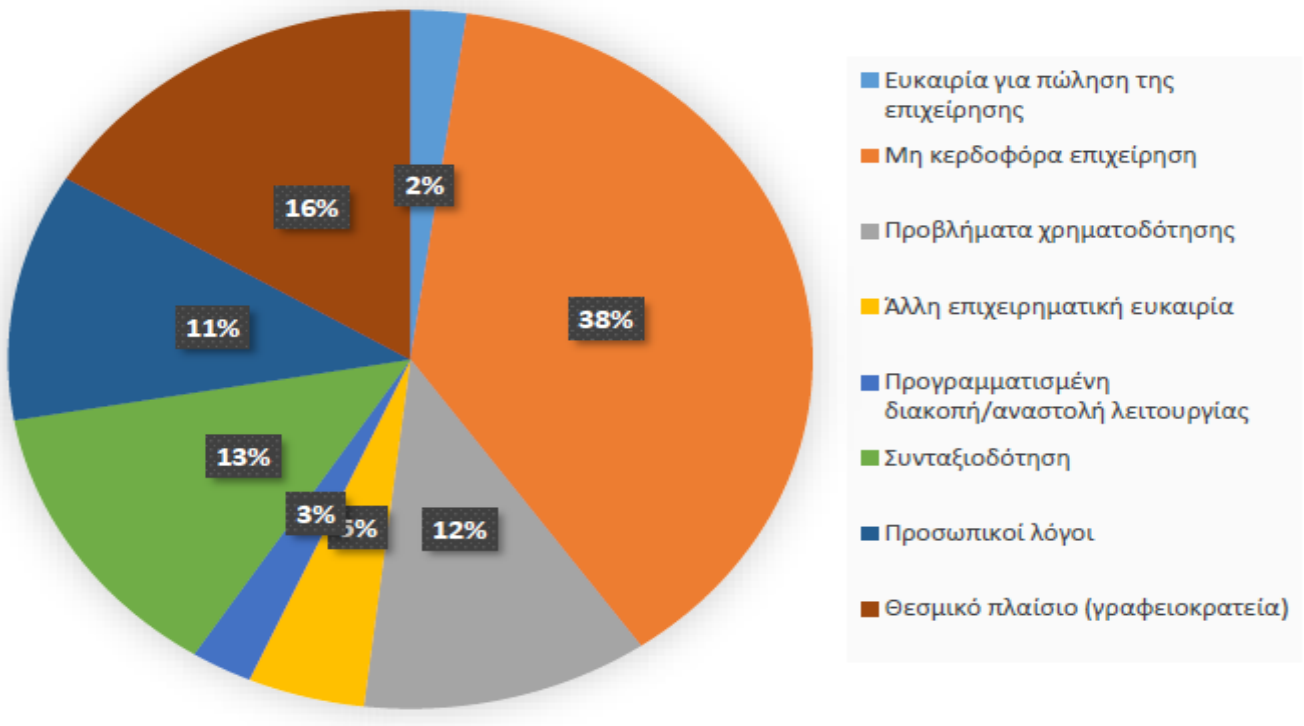

Εικόνα 4.3 *Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης (2019)*

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ (2019-2020)

Στο πλαίσιο της έρευνας εμπειρογνωμόνων, το GEM ανέπτυξε έναν ενιαίο δείκτη που να αντικατοπτρίζει την υγεία του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της κάθε χώρας. Για τη δημιουργία του δείκτη οι εμπειρογνώμονες, αρχικά, καλούνται να βαθμολογήσουν 12 παράγοντες βάσει της σημαντικότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Βάσει των απαντήσεων που έχουν δοθεί, καθώς και των σταθμίσεων που αφορούν την επίδραση αυτών στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Σκοπός του ενιαίου δείκτη (NECI) είναι η δημιουργία ενός αποτελεσματικού σημείου αναφοράς για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας.

Ως προς την επάρκεια πηγών για τη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων, και συγκεκριμένα τη χρηματοδότηση μέσω επιχειρηματικών κεφαλαίων συμμετοχών (venture capitals), επενδυτικών αγγέλων (business angels), αλλά και από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, συνάδερφοι, φίλοι), η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 4.6% ο οποίος είναι ελαφρώς χαμηλότερος από εκείνον των χωρών υψηλού εισοδήματος αλλά σταθερός σε σύγκριση με το 2018. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν, ωστόσο, οι επιδόσεις που καταγράφει η Ελλάδα σε επιμέρους κατηγορίες πηγών χρηματοδότησης σε σύγκριση με την ομάδα χωρών υψηλού εισοδήματος. Αναλυτικά, από την έρευνα φαίνεται ότι η Ελλάδα δεν υστερεί στα επιχειρηματικά κεφάλαια συμμετοχών (venture capitals) σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, ενώ η απόκλιση στον δείκτη αναφορικά με την άντληση κεφαλαίων από επιχειρηματικούς αγγέλους (business angels) προκύπτει οριακή. Συνεπώς, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση μέσω των συγκεκριμένων μηχανισμών φαίνεται να είναι περιορισμένη όχι μόνο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις στο εσωτερικό της χώρας αλλά και στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Από την άλλη, ο πληθωρισμός, όπως και η αρχική εισαγωγή νέων επιχειρήσεων στο χρηματιστήριο έστω και σε ηπιότερο βαθμό φαίνεται να μην αποτελεί και τόσο δημοφιλή μηχανισμό άντλησης κεφαλαίων στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, εύρημα το οποίο αποτυπώνει ενδεχομένως και την έλλειψη των ηλεκτρονικών μέσων, για να υποστηρίξουν την εν λόγω πηγή χρηματοδότησης.

Αναφορικά με την αξιολόγηση πολιτικών για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα φαίνεται αυτές να μην είναι επαρκείς, με τη χώρα να καταλαμβάνει την πέμπτη θέση από το τέλος με μέσο όρο 3.8 (έναντι 3.4 το 2018) μεταξύ άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Συνεπώς, παρατηρείται μια ήπια βελτίωση του δείκτη, σε συνέχεια σημαντικότερης, ωστόσο, βελτίωσης τη διετία 2016-17 (από 2.7 το 2016, σε 3.5 το 2017), εύρημα που πιθανόν να οφείλεται στην υλοποίηση δημοσίων προγραμμάτων για την απορρόφηση ευρωπαϊκών κονδυλίων που αποσκοπούσαν στη στήριξη νέων επιχειρηματικών ιδεών τα τελευταία έτη. Τις χαμηλότερες επιδόσεις παρουσιάζει η Ελλάδα και σε θέματα επάρκειας πολιτικών για τη μείωση της γραφειοκρατίας και τη συνεκτικότητα της φορολογικής πολιτικής για τις νέες επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος των απαντήσεων σε αυτό το πλέγμα των ερωτήσεων είναι μόλις 2.3%, ελαφρώς χαμηλότερος από τον μέσο όρο του 2018, κατατάσσοντας τη χώρα στην τελευταία θέση. Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι λίγες είναι οι χώρες με μέσο όρο πάνω από το 5% σε αυτόν τον παράγοντα, γεγονός που αναδεικνύει τη γραφειοκρατία σε βασικό ανασταλτικό παράγοντα επιχειρηματικότητας γενικότερα στην Ευρώπη.

Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν και την εφαρμογή κυβερνητικών προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας τα οποία έχουν να κάνουν π.χ. με υπηρεσίες μιας στάσης, θερμοκοιτίδες και γενικώς την υποστήριξη της νέας επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, η Ελλάδα καταγράφει μια στασιμότητα σε σύγκριση με το 2018 παραμένοντας στην τέταρτη θέση από το τέλος, ελαφρώς υψηλότερα, ωστόσο, από την προπερυσινή (3.8% από 3.5% το 2017). Αδυναμίες εντοπίζονται αναφορικά με το πλήθος και τη στόχευση των κρατικών προγραμμάτων αλλά και την αποτελεσματική διαχείρισή τους.

Η ίδια εικόνα παρατηρείται και στα θέματα εκπαίδευσης, όπως παρουσιάζεται στην Εικόνα 4.4, όπου η Ελλάδα καταλαμβάνει χαμηλή θέση, με την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση να θεωρείται ότι δεν προάγει επαρκώς την επιχειρηματικότητα. Γενικότερα, στις ευρωπαϊκές χώρες που ανήκουν στην ομάδα των χωρών υψηλού εισοδήματος, το σύστημα εκπαίδευσης σε αυτές τις βαθμίδες δεν φαίνεται να συμβάλλει επαρκώς στην προώθηση της επιχειρηματικότητας. Πιο θετικά αξιολογείται το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ολλανδία και τη Νορβηγία, οι οποίες αποτελούν και τις μόνες χώρες όπου ο μέσος όρος των απαντήσεων ξεπερνά το 5%.

Εξίσου περιορισμένη φαίνεται να είναι η συμβολή της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα, καθώς η Ελλάδα κατατάσσεται χαμηλότερα από τον μέσο όρο των ευρωπαϊκών χωρών. Ο δείκτης καταγράφει βελτίωση και από 4 % το 2018, φτάνει στο 4,4% το 2019. Εξαίρεση σε αυτό αποτελεί ο τομέας της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στον οποίο για πρώτη φορά το 2019 σημειώνεται σύγκλιση στον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος. Από την άλλη, οι μεγαλύτερες

υστερήσεις εντοπίζονται στις Εθνικές Πολιτικές σχετικά με θέματα γραφειοκρατίας και φορολογίας, καθώς και στα Κυβερνητικά Προγράμματα.

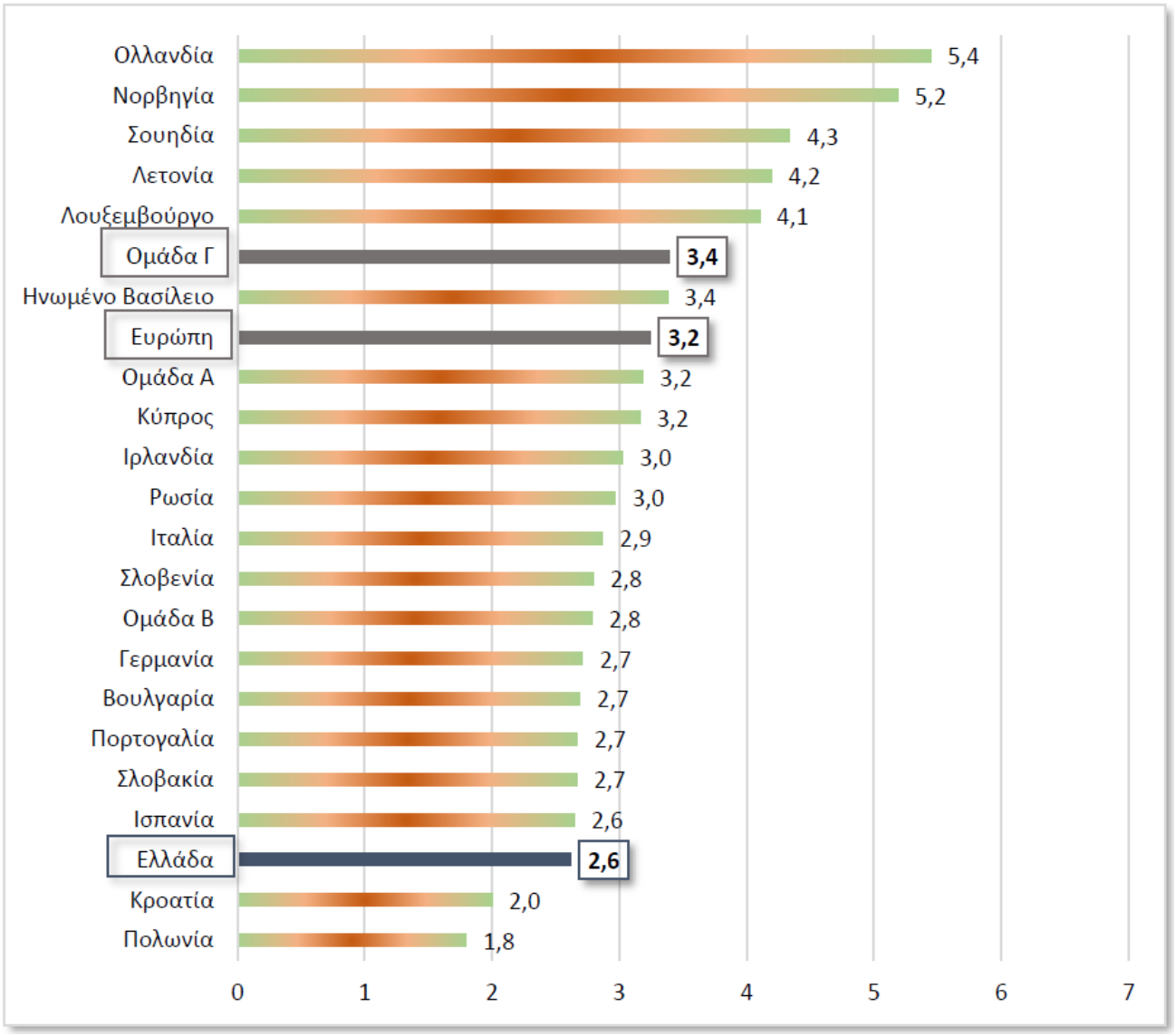

Εικόνα 4.4 *Έκθεση και Κατάρτιση (Πρωτοβάθμια - Δευτεροβάθμια)*

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Αναφορικά με τη μεταφορά έρευνας και ανάπτυξης, και συγκεκριμένα με το πεδίο που αφορά την υιοθέτηση υψηλής τεχνολογίας στις νέες επιχειρήσεις, η Ελλάδα καταγράφει μια αύξηση στον συγκεκριμένο δείκτη με μέσο όρο 4.7% από 4.3 το 2018, ενώ την πρώτη θέση καταλαμβάνει το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία με μέσο όρο 5.8% και 5.6%, αντίστοιχα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις συγκεκριμένες ερωτήσεις η Ελλάδα υπερτερεί έναντι των χωρών υψηλού εισοδήματος και των χωρών της Ευρώπης των οποίων οι επιδόσεις, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνωμόνων, διαμορφώνονται κατά μέσο όρο στο 4.4% και 4.2%, αντίστοιχα.

Από την άλλη, όμως, και όσον αφορά την επιστημονική υποστήριξη και την πρόσβαση σε έρευνα των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων, η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο μόλις 3.8%, επίδοση που την κατατάσσει σε μια από τις χαμηλότερες θέσεις. Ωστόσο, η περιορισμένη επιστημονική υποστήριξη και η πρόσβαση στην έρευνα εντοπίζεται σε έναν βαθμό σε όλες τις χώρες, καθώς οι περισσότερες σημειώνουν

μέσο όρο κάτω του 5%. Εξαίρεση σε αυτό αποτελούν η Ολλανδία και η Ισπανία, οι οποίες συγκεντρώνουν μέσο όρο 5.3% και 5.2%, αντίστοιχα.

Αναφορικά με την αξιολόγηση της επάρκειας των εμπορικών υποδομών και υπηρεσιών για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας με την έννοια της διαθεσιμότητας σε βοηθητικές υπηρεσίες που χρειάζονται οι επιχειρήσεις για τη λειτουργία τους (consulting, τραπεζικές, νομικές, λογιστικές υπηρεσίες, κ.λπ.) οι κρίσεις είναι θετικές σε όλες της χώρες, σε σύγκριση με τις άλλες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Παρ' όλα αυτά, και πάλι η εικόνα της Ελλάδας συγκριτικά με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι δυσμενής, από τη στιγμή που με μέσο όρο απαντήσεων στο 5.1% (υψηλότερο από το 4.6% του 2018) καταλαμβάνει την πέμπτη θέση από το τέλος.

Σε ό,τι αφορά την πρόσβαση των νέων επιχειρήσεων σε υλικές υποδομές, όπως είναι τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και το κόστος των παροχών αυτών, εδώ η εικόνα είναι σημαντικά καλύτερη, με τον μέσο όρο των απαντήσεων να παραμένει σχεδόν αμετάβλητος, στο 6.0%, επίδοση που την κατατάσσει σε μια από τις τρεις τελευταίες θέσεις (από 6.1 το 2018). Ωστόσο, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλότερα σε σχέση με τον μέσο όρο αυτών.

Τέλος, ως προς τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της εθνικής κουλτούρας, και πάλι οι εκτιμήσεις των εμπειρογνωμόνων είναι αρνητικές, καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεων παραμένει σχεδόν αμετάβλητος σε σχέση με το 2018, στο επίπεδο του 4%, ενώ είναι μικρότερος συγκριτικά με την πλειονότητα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων εξετάζεται κατά πόσο η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, κ.λπ. με τα αποτελέσματα να φέρνουν την Ελλάδα στην τελευταία δεκάδα χωρών, όπως παρατηρείται και από τα στοιχεία που παρατίθενται στην παρακάτω Εικόνα 4.5.

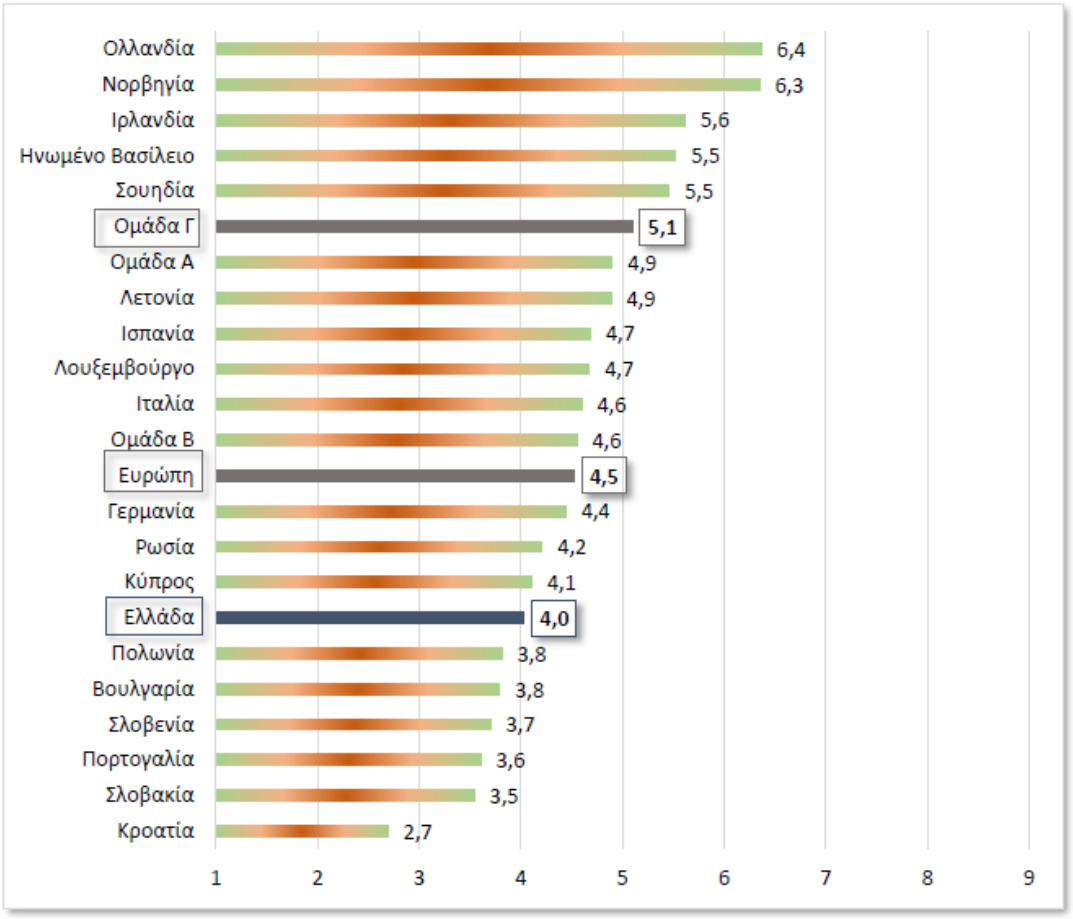

Εικόνα 4.5 *Πολιτισμικά και Κοινωνικά Χαρακτηριστικά*

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: ΙΟΒΕ

Επιπρόσθετα, με βάση τις αξιολογήσεις των εμπειρογνωμόνων σε αυτές τις πέντε διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος φαίνεται μια σύγκλιση σχεδόν σε όλους τους παράγοντες, αναδεικνύοντας μια σημαντική βελτίωση σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά όπου οι αποκλίσεις ήταν έντονες. Οι εθνικοί εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι η εγχώρια αγορά παρουσιάζει μια έντονη δυναμική, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα και διευκολύνονταν οι νέοι επιχειρηματίες να εισέλθουν σε αυτή. Επίσης, οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκλίνουν στις χώρες υψηλού εισοδήματος σε θέματα διευκόλυνσης εισόδου στην εγχώρια αγορά αλλά και στην πρόσβαση σε εμπορικές και επαγγελματικές υποδομές. Αντίθετα, παραμένουν οι υστερήσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος σε θέματα επιχειρηματικής κουλτούρας και πρόσβασης σε υλικές υποδομές, μεταβλητή η οποία κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το 2018.

Από τη συνολική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας του GEM αναδεικνύεται η χαμηλή δυναμική της ελληνικής επιχειρηματικότητας που εξακολουθεί να οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, οι οποίες λόγω της μακροχρόνιας κρίσης έγιναν εντονότερες. Παράγοντες που επιδρούν ανασταλτικά στην τόνωση της επιχειρηματικότητας σχετίζονται με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο αλλά και τη μη διαθεσιμότητα μηχανισμών χρηματοδότησης της νέας επιχειρηματικότητας. Οι βασικές αδυναμίες, ωστόσο, στήριξης και ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα προέρχονται σε σημαντικό βαθμό από την έλλειψη ενός γενικότερου πλαισίου στοχευμένων στρατηγικών για την επιχειρηματικότητα. Σημαντικά προσκόμματα στην επιχειρηματικότητα, τα οποία παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με το 2018, προκύπτουν και από την έλλειψη πολιτικών ενθάρρυνσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας, από την αδυναμία υλοποίησης νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας αλλά και υιοθέτησης σύγχρονων συστημάτων στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις λόγω κυρίως της έλλειψης κρατικών επιδοτήσεων στοχευμένων στην τεχνολογική αναβάθμιση. Συνεπώς, η κρίση αφενός επηρέασε δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον, αφετέρου ανέδειξε και μεγιστοποίησε την επίδραση των βασικών διαρθρωτικών ζητημάτων και προβλημάτων που ήδη ενυπάρχουν στο ελληνικό περιβάλλον.

4.1.3 Η επίδραση της υγειονομικής κρίσης στην Επιχειρηματικότητα

Η υγειονομική κρίση που ξεκίνησε από την επαρχία Γιουχάν στην Κίνα στην αρχή του 2020 εξαπλώθηκε στην Ευρώπη και από τα μέσα Φεβρουαρίου του 2020 εξαπλώθηκε και στην Ελλάδα. Από τις αρχές Μαρτίου, επέφερε σημαντικές μεταβολές τόσο στην κοινωνική ζωή, όσο και στο οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον παγκοσμίως. Ο τρόπος αντιμετώπισης της εξάπλωσης της πανδημίας, η λήψη πρωτόγνωρων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, της στήριξης των επιχειρήσεων και των πολιτών, αλλά και όσα ακολούθησαν για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων των μεταλλάξεων συνεχίζουν να αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες των οικονομικών εξελίξεων στην εγχώρια αλλά και στη διεθνή αγορά.

Τα μέτρα προστασίας από την CoViD -19 που λήφθηκαν παγκοσμίως επέδρασαν αρνητικά στην καταναλωτική ζήτηση σε κάθε χώρα, λόγω της αναστολής λειτουργίας πολλών κλάδων (εστίαση, λιανικό εμπόριο, τουρισμός), καθώς επίσης και λόγω των απαγορεύσεων στις διασυνοριακές επιβατικές μετακινήσεις. Η επιβολή περιοριστικών μέτρων (lockdown) έπληξε ισχυρά και άμεσα το διεθνές εμπόριο και τους εξαγωγικούς κλάδους, εξελίξεις που επέφεραν και εξασθένιση της επενδυτικής διάθεσης εξαιτίας της αβεβαιότητας για τη διάρκεια και την ένταση των επιδράσεων της πανδημίας.

Έτσι, λοιπόν, αναφορικά με την υιοθέτηση νέων τρόπων λειτουργίας όπως η ψηφιοποίηση των υπηρεσιών και η δημιουργία πλατφορμών επικοινωνίας με τον πελάτη ή τον προμηθευτή, λόγω της πανδημικής κρίσης, η Ελλάδα με μέσο όρο 7.3% βρίσκεται στη μέση της κατάταξης, με όλες, ωστόσο, τις χώρες να σημειώνουν επιδόσεις άνω του 6.5%. Η επιβολή μέτρων περιορισμού των μετακινήσεων των εργαζομένων, καθώς και η περιορισμένη λειτουργία του λιανικού εμπορίου για αρκετούς μήνες φαίνεται ότι ανάγκασε τις επιχειρήσεις να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα, υιοθετώντας νέους τρόπους λειτουργίας όπως η τηλεργασία σε όλες τις χώρες και όπου, βεβαίως, η φύση της δραστηριότητας το επέτρεπε.

Η πρώτη φάση της υγειονομικής κρίσης το 2020 επέφερε τροποποιήσεις και σε προϊόντα και υπηρεσίες των επιχειρήσεων, ενώ ταυτόχρονα αναδείχθηκαν και νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Από τη μια, η ανάγκη για κάλυψη ιατρικών αναγκών, όπως για παράδειγμα, μάσκες προστασίας, αντισηπτικά και άλλα προϊόντα με συναφή χαρακτηριστικά αλλά και από την άλλη ηλεκτρονικές υπηρεσίες, τηλεφωνικές παραγγελίες και ανέπαφες μεταφορές, ενδεχομένως, δημιούργησαν νέες ευκαιρίες για τον επιχειρηματικό ιστό τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς. Σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 6.6%, επίδοση

που τη φέρνει στη μέση της κατάταξης, μαζί με την Ιταλία και την Αυστρία. Οι υψηλότερες επιδόσεις καταγράφονται στο Ην. Βασίλειο και στη Σουηδία, με 7.5% και 7.3%, αντίστοιχα.

Ιδιαίτερη, ωστόσο, σημασία κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της πανδημίας στην Ελλάδα το 2020 είχε η λήψη μέτρων στήριξης των επιχειρήσεων, με αυτά να επικεντρώνονται κυρίως στην τόνωση της ρευστότητας, καθώς και στη διατήρηση της απασχόλησης. Τα μέτρα στήριξης της ρευστότητας των επιχειρήσεων αφορούσαν κυρίως την παράταση της πληρωμής φόρων για πληττόμενες επιχειρήσεις βάσει κλάδου δραστηριοποίησης, την αναστολή καταβολής ληξιπρόθεσμων οφειλών φόρων και δόσεων ρυθμίσεων οφειλών, καθώς επίσης και τη μείωση της προκαταβολής φόρου για το 2021 και την επιστρεπτέα προκαταβολή για τις ΜμΕ. Σημαντική ήταν και η συμβολή του Ταμείου Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ ΙΙ) της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας (ΕΑΤ) από το οποίο εγκρίθηκαν συνολικά δάνεια με τη συμμετοχή τραπεζών ύψους €1.9 δισεκ., με 100% επιδότηση, καθώς και του Ταμείου Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων CoViD-19 (ΤΕΕ), το οποίο εγγυάται μεγάλο μέρος του χαρτοφυλακίου νέων δανείων σε ΜμΕ. Τέλος, η αναβολή πληρωμής χρεολυσίων ενήμερων δανείων επιχειρήσεων σε πληττόμενους κλάδους, καθώς και η επιδότηση επιτοκίου επιχειρηματικών δανείων εξυπηρέτησε, επίσης, τον στόχο της στήριξης της ρευστότητας των επιχειρήσεων.

Αναφορικά με τα μέτρα στήριξης της απασχόλησης των επιχειρήσεων, αυτά αφορούσαν την αναστολή συμβάσεων εργασίας μέρους ή του συνόλου των απασχολούμενων των πληττόμενων επιχειρήσεων, και χρηματική ενίσχυση για εργαζόμενους σε επιχειρήσεις σε αναστολή λειτουργίας. Επιπλέον, ιδιαίτερης σημασίας μέτρο για την προστασία της δημόσιας υγείας, αλλά και την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων είναι η καθιέρωση της τηλεργασίας. Τέλος, ο μηχανισμός ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας για τον μετριασμό της ανεργίας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (SURE), έχει ως σκοπό να περιορίσει την ανεργία και να διασφαλίσει την απασχόληση σε όλες τις επιχειρήσεις με κριτήριο το ποσοστό μείωσης των πωλήσεων λόγω πανδημικής κρίσης.

Επισημαίνεται ότι, αν και τα μέτρα αυτά αρχικά είχαν ισχύ μέχρι και το φθινόπωρο του 2020, τα περισσότερα εφαρμόστηκαν σε κύματα και σε επόμενες φάσεις / εξάρσεις της πανδημίας.

Αναφορικά με τα κυβερνητικά μέτρα προσαρμογής των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων στη νέα οικονομική πραγματικότητα λόγω της πανδημίας COVID-19, η Ελλάδα σημειώνει τη δεύτερη καλύτερη επίδοση, με τον δείκτη να διαμορφώνεται στο 6.2%, με την Ολλανδία και τη Νορβηγία να προηγούνται με επίδοση 6.7%, αμφότερες. Οι εμπειρογνώμονες αξιολογούν θετικά την υιοθέτηση κυβερνητικών μέτρων προσαρμογής στην περίοδο της υγειονομικής κρίσης, καθώς φαίνεται ότι αυτά στήριξαν την επιχειρηματική κοινότητα. Τις χαμηλότερες επιδόσεις σημειώνουν η Ισπανία, οι ΗΠΑ και η Ρωσία με μόλις ένα 2.8% για την καθεμία.

Ως προς τα κυβερνητικά μέτρα αποφυγής μαζικής διακοπής λειτουργίας επιχειρήσεων, η Ελλάδα και πάλι καταλαμβάνει την τρίτη υψηλότερη θέση με επίδοση 6%, όπως η Κύπρος και το Λουξεμβούργο, ενώ προηγούνται η Ολλανδία και η Νορβηγία με 7.2% και 6.6%, αντίστοιχα. Αναφορικά με τα κυβερνητικά μέτρα προστασίας των εργαζομένων και των πελατών, η Ελλάδα με επίδοση στο 6.6% καταλαμβάνει μία από τις 5 πρώτες θέσεις μαζί με την Κύπρο. Οι εμπειρογνώμονες αξιολογούν θετικά και προς τη σωστή κατεύθυνση τα μέτρα προστασίας των εργαζομένων και των πελατών, εύρημα το οποίο αναδεικνύει σε έναν βαθμό ότι οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις αφενός στηρίχτηκαν, αφετέρου δεν επλήγησαν από τα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας. Οι υψηλότερες επιδόσεις καταγράφονται στην Ολλανδία με 7.6%, ενώ έπονται η Νορβηγία και το Λουξεμβούργο με 7.1%, αμφότερα.

Τέλος, ως προς την ψηφιοποίηση θεσμικών διαδικασιών, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση, με επίδοση 7.3%, εύρημα το οποίο αναδεικνύει την ικανότητα προσαρμογής στη νέα οικονομική πραγματικότητα, με την ψηφιοποίηση διαδικασιών, με σκοπό τη στήριξη των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων. Ακολουθούν η Ολλανδία με 6.9%, και η Κύπρος, και η Λετονία με 6.2%, αμφότερες.

Συνοψίζοντας, από την έρευνα εμπειρογνωμόνων προκύπτει ότι οι εγχώριες επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν σε έναν βαθμό στη νέα πραγματικότητα, ενώ φαίνεται να τροποποίησαν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους βάσει των νέων αναγκών που δημιουργήθηκαν. Αυτό σημαίνει, δηλαδή, ότι οι επιχειρήσεις έδειξαν μια ιδιαίτερη προσαρμοστικότητα στις πρωτόγνωρες συνθήκες που δημιουργήθηκαν. Επίσης, φαίνεται ότι τα κυβερνητικά μέτρα στήριξης τόσο για τη ρευστότητα, όσο και για την απασχόληση των επιχειρήσεων αξιολογήθηκαν θετικά, ενώ ανάμεσα στις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα η Ελλάδα διακρίνεται για την ψηφιοποίηση των θεσμικών διαδικασιών της (2020-21, Έκθεση Επιχειρηματικότητας).

4.2 Σύγχρονες πολιτικές για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Οι ευρωπαϊκές πολιτικές για την ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας και της Καινοτομίας αφορούν την επίτευξη τεσσάρων στόχων:

1. Τη Βιομηχανική πολιτική της ΕΕ με επιμέρους στόχους:
   - Την Υποστήριξη ΜμΕ, την εκμετάλλευση της καινοτομίας, τις τιμές ενέργειας, τους κλιματικούς στόχους, την ψηφιοποίηση και την εύκολη πρόσβαση σε πρώτες ύλες.
   - Την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και της κοινής αγοράς της ΕΕ.
   - Την προσέλκυση επενδύσεων.

2. Τη Νομοθετική Πράξη για τις Μικρές Επιχειρήσεις (SBA) με επιμέρους στόχους:
   - Τη βελτίωση της προσέγγισης για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη.
   - Την Απλοποίηση του ρυθμιστικού πλαισίου για τις ΜμΕ.
   - Την κατάργηση των εναπομεινάντων εμποδίων για την ανάπτυξη των ΜμΕ (πρόσβαση σε χρηματοδότηση και αγορές).

3. Το Σχέδιο δράσης για την Επιχειρηματικότητα 2020 με επιμέρους στόχους:
   - Την απελευθέρωση της επιχειρηματικής δυναμικής της Ευρώπης.
   - Την Ενίσχυση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και την υποστήριξη της επιχειρηματικής δημιουργίας.

4. Τη Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας (RIS3) με επιμέρους στόχους:
   - Την ενθάρρυνση προς τις περιφέρειες της ΕΕ να μετατρέψουν τις ανάγκες, τα δυνατά τους σημεία, και τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα σε εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες.
   - Την αναδιοργάνωση των παραδοσιακών τομέων μέσω της μετάβασης σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας, νέων αγορών ή αλυσίδων αξίας.
   - Στον εκσυγχρονισμό των υφιστάμεων επιχειρήσεων μέσω της υιοθέτησης και διάδοσης νέων τεχνολογιών.
   - Στη διαφοροποίηση μέσω τεχνολογίας και ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων διαμέσου καινοτομιών.

Οι παραπάνω Ευρωπαϊκές πολιτικές ενσωματώθηκαν στις σύγχρονες ελληνικές πολιτικές επιχειρηματικότητας και εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα. Από την εφαρμογή αυτή προκύπτει μια ταξινόμηση των παραγόντων ως προς τη σημασία τους στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στο ελληνικό επιχειρηματικό οικοσύστημα. Συγκεκριμένα, δόθηκε πρώτιστα έμφαση στην ανάπτυξη πολιτικών που αφορούσαν τη μείωση της φορολογίας και της γραφειοκρατίας, καθώς και τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση —σε σχετικά χαμηλότερο βαθμό— στον τομέα της επιχειρηματικότητας. Επίσης, σε δεύτερο επίπεδο εφαρμόστηκαν πολιτικές που προωθούν την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, ένας παράγοντας επίδρασης που φαίνεται να ξεχωρίζει και στις χώρες υψηλού εισοδήματος, καθώς και στις πολιτικές για την έρευνα και ανάπτυξη.

Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκαν οι πολιτικές και οι στρατηγικές οι οποίες στοχεύουν στην τόνωση του επιχειρείν, όπως για παράδειγμα στρατηγικές που παρέχουν ενισχύσεις για την υλοποίηση νέων επενδύσεων, επέκταση δραστηριοτήτων ή παραγωγή/διάθεση καινοτόμων προϊόντων/αγαθών που θεωρούνται ότι έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση (σχετικά με τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κ.λπ.), επίδοση που εντοπίζεται και στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Μαζί με τις τελευταίες προωθήθηκε και η ψηφιοποίηση του ελληνικού επιχειρείν που δεν φέρει μόνο θετικό αντίκτυπο στην εξωστρέφεια αλλά και στην επίτευξη ταχύτερων και δυναμικότερων διαδικασιών σε όλα τα επίπεδα (διοίκηση, παραγωγή, χρηματοδότηση και εκπαίδευση).

Συγκεκριμένα:

Ο νόμος 4223/2013 εισήγαγε φορολογικά κίνητρα για έξοδα Ε&Α καθώς ο νόμος επέτρεψε την αύξηση 30% των εξόδων Ε&Α και την αφαίρεσή τους από το ακαθάριστο εταιρικό εισόδημα της ίδιας χρήση (Tsipouri et.al., 2016). Ο νόμος 4442/2016 απλοποίησε τη διαδικασία αδειοδότησης, και ως το τέλος του 2018 οι περισσότεροι μη χρηματοπιστωτικοί τομείς υπήχθησαν στην απολοποιημένη διαδικασία, επιτρέποντας στις επιχειρήσεις να λειτουργούν μέσω ηλεκτρονικής ειδοποίησης εκκίνησης (OECD, 2018β).

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Διά Βίου Μάθηση» προέβλεψε μονάδες καινοτομίας και επιχειρηματικότητας στα ΑΕΙ και εφαρμόζει τη δημιουργία Γραφείων Καινοτομίας και Διασύνδεσης. Αυτά τα γραφεία υποστηρίζουν την κατοχύρωση των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας των ΑΕΙ και του ακαδημαϊκού τους προσωπικού, προωθούν συνεργασίες μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας, παρέχει επαγγελματικό προσανατολισμό σε φοιτητές και αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και οργανώνουν πρωτοβουλίες καινοτομίας και επιχειρηματικότητας στην ερευνητική κοινότητα του πανεπιστημίου (Tsipouri κ.ά. 2016).

Το 2014 ένα νέο ίδρυμα, το Enterprise Greece, γεφυρώνει την ανάγκη προσέλκυσης διεθνών κεφαλαίων και την απαίτηση για πιο ενεργό επιχειρηματικότητα (Amanatidou κ.ά., 2017). Η Ελλάδα κατέστησε το ξεκίνημα μιας επιχείρησης ευκολότερη δημιουργώντας ένα ενοποιημένο ίδρυμα κοινωνικής ασφάλισης (World Bank, 2018). Επίσης, η Ελλάδα διευκόλυνε την έναρξη μιας επιχείρησης μειώνοντας τον χρόνο εγγραφής μιας εταιρείας στο εμπορικό μητρώο και καταργώντας την απαίτηση για λήψη φορολογικής ενημερότητας (World Bank, 2020). Επιπλέον, ψηφίστηκε νόμος από το Κοινοβούλιο για την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και την προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, καθιστώντας υποχρεωτική τη δημοσίευση δημοσίων εγγράφων που ζητούνται από ιδιώτες και επιχειρήσεις στην επίσημη ηλεκτρονική πύλη δημόσιας διοίκησης (Amanatidou κ.ά., 2017).

Δημιουργήθηκε η διαδικτυακή πλατφόρμα Startup Greece, για την παροχή πληροφοριών και δικτύωσης για επιχειρηματίες (OECD, 2018β). Στις εξαγωγές: η αναβάθμιση της υπηρεσίας helpdesk βρίσκεται σε εξέλιξη, και εκπαιδευτικά προγράμματα για εξαγωγείς ξεκίνησαν τον Μάρτιο του 2017. Εργαστήρια έχουν διαδώσει πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες προώθησης των εξαγωγών και τα υφιστάμενα χρηματοοικονομικά μέσα. Νέα κίνητρα και χρηματοοικονομικά εργαλεία σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχουν εισαχθεί για να βοηθήσουν τις ΜμΕ να εξάγουν (OECD, 2018β).

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα, την Επιχειρηματικότητα και την Καινοτομία περιλαμβάνει νέα προγράμματα άμεσης υποστήριξης για την προώθηση των επιχειρηματικών επενδύσεων E&A (Amanatidou κ.ά., 2017). Χρηματοδότηση μέσω κεφαλαίων με το πρόγραμμα JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises), δηλαδή μέσω των κοινών ευρωπαϊκών πόρων για τις ΜμΕ (Tsipouri & Athanassopoulou, 2015). Επίσης, προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που αφορούν τις ικανότητες που προωθούνται μέσω των προγραμμάτων Θαλής και Αρχιμήδης ΙΙΙ (Tsipouri & Athanassopoulou, 2015).

4.3 Περιφερειακή Ανάπτυξη του ελληνικού χώρου μέσω της επιχειρηματικότητας

4.3.1 Πρόγραμμα Καλλικράτης

Με το Πρόγραμμα Καλλικράτης το οποίο εφαρμόστηκε βάσει του Ν. 3852/2010, οι Περιφέρειες συγκρότησαν δεύτερο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης και αποτέλεσαν αυτοδιοικούμενα κατά τόπο Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Οι Περιφέρειες ανέλαβαν μια σημαντική δέσμη αρμοδιοτήτων οι οποίες στοχεύουν, μεταξύ άλλων, στον προγραμματισμό, την ανάπτυξη, και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Η Περιφέρεια αποκτά τον βασικό ρόλο στον αναπτυξιακό προγραμματισμό και στον σχεδιασμό και υλοποίηση των έργων και των υποδομών (Οικονομοπούλου, 2011).

Στους τομείς Αναπτυξιακού προγραμματισμού περιλαμβάνονται ιδίως:

- Ο περιφερειακός αναπτυξιακός σχεδιασμός, ο προγραμματισμός, η υλοποίηση των σχετικών με αυτόν δράσεων και η παρακολούθηση της αναπτυξιακής πορείας της περιφέρειας.
- Η εξειδίκευση των στόχων και των κατευθύνσεων της αναπτυξιακής πολιτικής στο επίπεδο της περιφέρειας μέσω των ετήσιων και μακροχρόνιων προγραμμάτων ανάπτυξης.
- Η σύνταξη προτάσεων για τη διαμόρφωση της περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής.
- Η κατάρτιση του αναπτυξιακού προγράμματος της περιφέρειας.

Επιπρόσθετα, η Περιφέρεια αναλαμβάνει στο πλαίσιο των τομέων Φυσικών πόρων-Ενέργειας-Βιομηχανίας την υλοποίηση προγραμμάτων υποστήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αξιοποίηση των ήπιων μορφών ενέργειας, καθώς και στον τομέα βιομηχανίας-βιοτεχνίας αναλαμβάνει την υποβολή προτάσεων στο αρμόδιο υπουργείο σχετικά με την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, με τις

διαμορφούμενες τάσεις οικονομικής δραστηριότητας, με την υπαγωγή των μεταποιητικών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών σε αναπτυξιακά προγράμματα και σχέδια.

Στον Τομέα του τουρισμού περιλαμβάνεται η αρμοδιότητα των περιφερειών για τον τουριστικό σχεδιασμό, καθώς και για την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της περιφέρειας σε συνεργασία με τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού και τους δήμους της (Δεμαθάς, 2010).

Επίσης, τα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα συμβάλλουν σημαντικά στον περιφερειακό προγραμματισμό και ανάπτυξη αφού παρέχουν τη δυνατότητα στις Περιφέρειες και στους Δήμους να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με το Δημόσιο, μεταξύ τους ή και με φορείς του δημοσίου τομέα. Η χρηματοδότηση των συμβαλλόμενων φορέων για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων δύναται να πραγματοποιείται μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τον τακτικό προϋπολογισμό ή άλλα εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα. (Οικονομοπούλου, 2011).

Σημαντική είναι και η ρύθμιση περί επιχειρήσεων των Περιφερειών του νόμου 3852/2020 που παρέχει τη δυνατότητα στις περιφέρειες να συνιστούν μια επιχείρηση με τη μορφή της ανώνυμης αναπτυξιακής εταιρείας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν συμμετέχουν σε άλλη αναπτυξιακή εταιρεία (Αθανασόπουλος, 2010). Οι δραστηριότητες αυτής της αναπτυξιακής εταιρείας είναι:

- η επιστημονική και τεχνική υποστήριξη των περιφερειών,
- η προώθηση της επιχειρηματικής, οικονομικής, και βιώσιμης ανάπτυξης των περιφερειών, και
- η συμμετοχή τους σε αντίστοιχα προγράμματα σε διαπεριφερειακό ή σε ευρύτερο γεωγραφικό χώρο.

Στην ανώνυμη εταιρεία δύναται να συμμετέχουν και άλλοι φορείς του Δημοσίου Τομέα, Συνεταιρισμοί και Ενώσεις τους, Επιστημονικοί Φορείς, Επιμελητήρια, καθώς και Τράπεζες και Πιστωτικά Ιδρύματα. Οι περιφέρειες, οι Δήμοι και λοιποί φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρέπει να κατέχουν (για προφανείς λόγους) την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας (Αθανασόπουλος, 2010).

Επιπρόσθετα, με τον Καλλικράτη, το αντικείμενο των Διευθύνσεων Αναπτυξιακού Προγραμματισμού Περιφερειών (ΔΙΣΑ) διευρύνεται και επιτυγχάνεται ουσιαστικός περιφερειακός προγραμματισμός, εφόσον τα Τμήματα Σχεδιασμού Περιφερειακής Πολιτικής Εφαρμογής Προγραμμάτων και Έργων, Κινήτρων Περιφερειακής Ανάπτυξης των διευθύνσεων αυτών θα ασκήσουν τις διευρυμένες αρμοδιότητες αναπτυξιακού σχεδιασμού που τους έχουν ανατεθεί όπως:

- Τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής και μέτρων για την ανάπτυξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων προς το αρμόδιο Υπουργείο.
- Την πληροφόρηση και υποβοήθηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε κλαδικό ή άλλο επίπεδο, με σκοπό την ανάπτυξη της επιχειρηματικής ικανότητας και ανταγωνιστικότητάς τους (Δεμαθάς, 2010).

Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι ο Νόμος της Διοικητικής μεταρρύθμισης του προγράμματος Καλλικράτης εισήγαγε στις νέες βαθμίδες διοίκησης, δηλαδή την Περιφέρεια και τους νέους Δήμους, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων, με στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και τη δημιουργία μιας νέας αναπτυξιακής πραγματικότητας σε κάθε περιφέρεια στο σύνολο της επικράτειας.

4.3.2 Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΕΣΠΑ) μαζί με τα τομεακά αποτελούν ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης από πλευράς πολιτείας και περιφερειακής διοίκησης με πρωταρχικές προτεραιότητες να συνιστούν την περιφερειακή ανάπτυξη και τη στήριξη της επιχειρηματικότητας.

Ένα Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα αναφέρεται στη διαμόρφωση και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής παρέμβασης (μέσω πολλαπλών και συνεκτικών χωρικών δράσεων διατομεακού χαρακτήρα) σε μία και μόνο περιφέρεια και έχει πρωταρχικά περιφερειακή διάσταση (Παπαδασκαλόπουλος, 2009).

Τα ΠΕΠ στη νέα περίοδο προγραμματισμού 2021-2027 ακολουθούν προκαθορισμένους κοινούς άξονες προτεραιότητας οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι:

1. Ενίσχυση και διαφοροποίηση της περιφερειακής οικονομίας μέσω της αξιοποίησης της έρευνας και της καινοτομίας.
2. Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, της ορθολογικής και αποδοτικής διαχείρισης των φυσικών πόρων – Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής.
3. Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και του ανθρώπινου δυναμικού.
4. Ενίσχυση της κινητικότητας.
5. Στήριξη της Βιώσιμης και Ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης (Δεμερτζής, 2021).

Με δεδομένη την τρέχουσα ενεργειακή κρίση η οποία ακολούθησε τη δύσκολη περίοδο μετά από τον Κορωνοϊό, διαμορφώθηκε ένα δυστοπικό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο υπάρχει ιδιαίτερα μεγάλη ανάγκη για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσα από αναπτυξιακά κίνητρα, καθώς και πολιτικές αντιμετώπισης της βιομηχανικής παρακμής.

Ειδικότερα, οι πολιτικές μπορεί και πρέπει να αφορούν την ίδρυση νέων και τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων επιχειρήσεων με έμφαση την καινοτομία, τις νέες τεχνολογίες.

- Καινοτόμες δράσεις και υπηρεσίες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας που υποστηρίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα (παραγωγικές και διοικητικές λειτουργίες), τον ανταγωνισμό, την αναβάθμιση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Ενίσχυση των επιχειρήσεων του εμπορικού, μεταποιητικού και τουριστικού τομέα, καθώς και του τομέα των υπηρεσιών.
- Ενίσχυση ίδρυσης νέων καινοτόμων επιχειρήσεων με έμφαση στην εταιρική επιχειρηματικότητα (start-ups).
- Ενίσχυση της οικονομίας της γνώσης με εκσυγχρονισμό των επιχειρηματικών υποδομών και υποστήριξη επενδύσεων που απαιτούνται για την υποστήριξη Εκκολαπτήριων Επιχειρήσεων (pre-incubation) και θερμοκοιτίδων.
- Υποστήριξη καινοτόμων επιχειρήσεων με έμφαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (φωτοβολταϊκά συστήματα), προκειμένου να μειωθεί αφενός το κόστος ενέργειας και αφετέρου να προωθήσουμε την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.
- Προώθηση καινοτόμων βιώσιμων τουριστικών επιχειρήσεων δίνοντας έμφαση στην πολιτιστική ανάδειξη του τόπου. Προώθηση βιώσιμων εναλλακτικών τρόπων κινητικότητας ηλεκτρικών λεωφορείων, ποδηλάτων κ.ά. (Δεμερτζής, 2021).

Παρατηρείται ότι τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα συμβάλλουν με καθοριστικό τρόπο στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας με συγκεκριμένες δράσεις που έχουν συμπληρωματικό χαρακτήρα ως προς τους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας.

4.3.3 Περιφερειακή Ανάπτυξη και Επιχειρηματικότητα

Προκειμένου να προσδιορίσουμε τη μεγάλη σημασία της επιχειρηματικότητας για την Περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας, είναι απαραίτητο να κάνουμε μια κατάταξη των παραγωγικών του δραστηριοτήτων κατά περιφέρεια. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η σχεδίαση της πολιτικής ανάπτυξης των περιφερειών θα προσδιοριστεί σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.

Ξεκινώντας από τον τριτογενή τομέα είναι αξιοσημείωτο ότι όλες οι περιφέρειες έχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε διάφορες μορφές τουρισμού π.χ. τον θαλάσσιο τουρισμό, τον εναλλακτικό τουρισμό, τον χειμερινό τουρισμό κ.λπ. Σχετικά με τον δευτερογενή τομέα παρουσιάζονται προοπτικές κυρίως στους τομείς των μετάλλων και των χημικών προϊόντων και στον πρωτογενή τομέα οι προοπτικές αυτές εντοπίζονται κυρίως στη γεωργία (Οικονομοπούλου, 2011).

- Οι τρεις περιφέρειες της Βορείου Ελλάδας έχουν προοπτικές επιχειρηματικής δραστηριότητας στον δευτερογενή τομέα στους κλάδους των μεταλλευμάτων, των χημικών προϊόντων, και στον πρωτογενή τομέα.
- Για τις περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, το συγκριτικό πλεονέκτημα οδηγεί στον δευτερογενή τομέα και δη στο εμπόριο διότι το λιμάνι της Πάτρας μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο και στο επίπεδο της Μεσογείου θάλασσας.
- Για τις περιφέρειες της Θεσσαλίας και της Ηπείρου η επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να στραφεί κυρίως στην πρωτογενή παραγωγή με αντικείμενο τη βιολογική γεωργία και τις

αναδιαρθρωμένες καλλιέργειες η πρώτη, και στον χώρο παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας κτηνοτροφίας η δεύτερη.

- Για την περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στρέφονται στον πρωτογενή τομέα και ειδικά στη βιολογική γεωργία, καθώς και στον δευτερογενή τομέα στον κλάδο των τροφίμων και των ποτών, όπως και στον τριτογενή τομέα στον αγροτουρισμό.
- Για την περιφέρεια Πελοποννήσου, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες έχουν πολλές ευκαιρίες για ανάπτυξη προς την κατεύθυνσή του πρωτογενούς τομέα καθώς και του τριτογενούς τομέα.
- Η περιφέρεια Αττικής παρουσιάζει διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες προς όλους τους τομείς.
- Η περιφέρεια Κρήτης έχει πολλά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που στρέφουν τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες προς όλους τους τομείς και ειδικά προς τον τουρισμό και την έρευνα.
- Τέλος, οι Περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζουν επιχειρηματικές δραστηριότητες στις αναδιαρθρωμένες καλλιέργειες και την παραγωγή αιολικής ενέργειας.

Κατά συνέπεια, συνάγεται ότι κύριοι άξονες μιας στρατηγικής που θα στηρίζεται στα σύγχρονα δεδομένα, στα συγκριτικά πλεονεκτήματα και στην παρούσα οικονομική συγκυρία θα είναι η αξιοποίηση νέων αναπτυξιακών ευκαιριών, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της ανταγωνιστικότητας όλων των περιφερειών μέσω της υποστήριξης των υπαρχουσών ή τη δημιουργία νεότερων περιφερειακών δομών υποστήριξης της επιχειρηματικότητας όπου δεν υπάρχουν. Περαιτέρω, θα πρέπει να προωθηθεί η ριζική αλλαγή της κατεύθυνσης του ιδιωτικού τομέα προς την οικονομία της γνώσης. Αυτοί οι άξονες δύνανται να καταστήσουν την επιχειρηματικότητα πιο εξωστρεφή-ανταγωνιστική, με στόχο τις αγορές του εξωτερικού (Οικονομοπούλου, 2011).

Η ανταγωνιστικότητα, κατά συνέπεια, μιας περιφέρειας, δηλαδή η ικανότητά της να έχει υψηλά εισοδήματα και θέσεις απασχόλησης προφανώς σχετίζεται με την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεών της. Παράγοντες που θα υποστηρίξουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, και κατά συνέπεια, της Περιφέρειας είναι:

- Πρόσβαση και Υποδομές. Υποδομές τόσο βασικές (οδικό δίκτυο, σιδηροδρομικό δίκτυο, ακτοπλοϊκό δίκτυο, αεροδρόμια κ.λπ.) όσο και τεχνολογικές, δηλαδή σύγχρονες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Διαδίκτυο και υποδομές γνώσης (εκπαίδευση–κατάρτιση).
- Ανθρώπινοι πόροι ιδιαίτερα εξειδικευμένοι αλλά και εξειδικευμένοι μέσω της μετανάστευσης της εργασίας.
- Το παραγωγικό περιβάλλον, δηλαδή το επιχειρηματικό οικοσύστημα, η κουλτούρα της επιχειρηματικότητας, η εύκολη έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η κλαδική συγκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η εξωστρέφεια, και η καινοτομία (μέσω των θερμοκοιτίδων από τα πανεπιστήμια, των επιταχυντών, των ερευνητικών κέντρων των δικτύων ανάπτυξης κ.ά.).
- Η τοπική αυτοδιοίκηση οι θεσμοί, και η περιφερειακή εξειδίκευση, δηλαδή ο κάθε δήμος έχει την ευθύνη και την υποχρέωση να προσφέρει ευκαιρίες επιχειρηματικής κατάρτισης και να δημιουργήσει δίκτυα από τοπικούς φορείς, επιμελητήρια και συλλόγους που θα προωθήσουν την καινοτόμα επιχειρηματικότητα και την περιφερειακή εξειδίκευση. Μαζί θα πρέπει να δημιουργηθούν νέοι θεσμοί και κανονισμοί που μειώνουν τη γραφειοκρατία και δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για την έναρξη της επιχειρηματικής δράσης (Οικονομοπούλου, 2011).

Το κράτος, τέλος, οφείλει να στηρίζει την περιφερειακή επιχειρηματικότητα μέσω πολιτικών κινήτρων της καινοτόμου επιχειρηματικότητας, των φορολογικών απαλλαγών για νέες επενδύσεις και επιχειρήσεις υψηλού κινδύνου και επιδότησης νέων που επιλέγουν την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Small Business Act for Europe (SBA)	Αφορά μια βάση δεδομένων που περιέχει δραστηριότητες από δημόσιες αρχές και συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στα κράτη μέλη της ΕΕ, που αναγνωρίζονται ως καλές πρακτικές για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ).
Οικονομία της γνώσης	Η οικονομία της γνώσης είναι ένας τύπος τομέα της οικονομίας που προσπαθεί να δημιουργήσει πλούτο και αξία, χρησιμοποιώντας πληροφορίες που τις μετατρέπει σε γνώση. Με την έννοια αυτή, η οικονομία της γνώσης αναφέρεται σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η έρευνα, και η ανάπτυξη, η επεξεργασία δεδομένων, η νανοτεχνολογία, καθώς και πολλοί άλλοι τομείς. Έτσι, η οικονομία της γνώσης είναι μία από τις κύριες πηγές προστιθέμενης αξίας. Αυτό συμβαίνει επειδή δεν παράγει μόνο πλούτο, αλλά παρέχει πλεονεκτήματα σε μια άλλη σειρά αγαθών και υπηρεσιών που μέσω της οικονομίας της γνώσης βελτιώνονται και τελειοποιούνται.
Ξένες Άμεσες Επενδύσεις: (Foreign Direct Investments)	Αποτελούν μια κατηγορία διεθνών επενδύσεων που αντανακλά μια διαρκή σχέση και ένα διαρκές συμφέρον και έλεγχο από μια επιχειρησιακή μονάδα εγκατεστημένη σε μια οικονομία (δηλαδή, ο ξένος άμεσος επενδυτής) σε μια άλλη μονάδα εγκατεστημένη σε μια διαφορετική χώρα.
Venture Capitals	Επιχειρηματικό Κεφάλαιο πολλές φορές υψηλού κινδύνου
Business Angels	Δίκτυα Επιχειρηματικών Αγγέλων
Global Entrepreneurship Monitor (GEM)	Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας
IOBE	Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών

Βιβλιογραφία 4ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Αθανασόπουλος, Κ. (2010). Νέα Αρχιτεκτονική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Δημόσιας Διοίκησης. Πρόγραμμα Καλλικράτης, 16ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ. 84-92.

Δελτίο Τύπου Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β΄ Τρίμηνο 2022. (2022). Ελληνική Στατιστική Αρχή [on line]. Available at: https://www.statistics.gr/documents/20181/a48ad3c9-5f56-2ea8-013f-99f52eee2fa6 Access (29/10/2022)

Δεμαθάς, Ζ. (2010). *Η εδαφική στρατηγική ανάπτυξη στο πλαίσιο του Καλλικράτη*. ΕΕΤΑΑ, Αθήνα.

Δεμερτζής, Μ. (2021). Πολιτικές Ενίσχυσης της Επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια Πολυεπίπεδη Προσέγγιση, Διπλωματική εργασία για την ολοκλήρωση του διατμηματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Σύγχρονες Ευρωπαϊκές Σπουδές: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική», Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή 2021, Available at: https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/13514/1/DemertzisM_2021.pdf Access (24/7/2022).

Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2019-2020: Ισχυρή άνοδος της νέας επιχειρηματικότητας, 2020 [on line] Άγγελος Τσακανίκας Ευαγγελία Βαλαβανιώτη Σοφία Σταυράκη ΙΟΒΕ Available at:http://iobe.gr/docs/research/RES_02_23122020_REP_GR.pdf Access 15/5/2022.

Ιωαννίδης, Σ. (2004). *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα,* ΙΟΒΕ, Αθήνα

Ιωαννίδης, Σ. (2007α). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα 2007-2013,* ΙΟΒΕ, Αθήνα

Ιωαννίδης, Σ., & Τσακανίκας, Α. (2006). *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2005-2006*, ΙΟΒΕ, Αθήνα

Ιωαννίδης, Σ., & Τσακανίκας, Α. (2007). *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2006-2007*, ΙΟΒΕ, Αθήνα

Ιωαννίδης, Σ., & Τσακανίκας, Α. (2008). Ενίσχυση Επιχειρηματικότητας Νέων και Γυναικών στην Ελλάδα (εμπειρογνωμοσύνη για το Υπουργείο ανάπτυξης).

Ιωαννίδης, Σ., Τσακανίκας, Α., & Χατζηχρήστου, Α. (2009). *Η Επιχειρηματικότητα στα Πρόθυρα της Κρίσης,* Η Έρευνα του GEM, 2008-2009, ΙΟΒΕ, Αθήνα

Καραγιάννης, Α.Δ. (1999). *Επιχειρηματικότητα και Οικονομία: Μελέτες*, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

Καραγιάννης, Α.Δ. (1994). *Οι Βάσεις της Επιχειρηματικής Επιτυχίας*, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

Καραγιάννης, Α.Δ., Κορρές. Γ., & Ζαρίφης, Α. (2001). *Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Ιωαννίδης, Σ. (2007β). Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, ΙΟΒΕ, Αθήνα.

Ιωαννίδης, Σ., Τσακανίκας, Α., & Χατζηχρήστου, Σ. (2010). *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010: Αναζητώντας Διέξοδο από την Κρίση*, ΙΟΒΕ, Αθήνα.

Κορρές, Γ. (2013α) Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελληνική Οικονομία Ενότητα: Διάρθρωση, Βασικά Μεγέθη και το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. [on line] Available at: https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/GEO173/ΕΕ%26Elliniki-Oikonomia-enotita11.pdf Access (12/7/2022).

Κορρές, Γ. (2013β). Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου [on line]. Available at:

https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/511168/ειδικές%20ενότητες/thematika__10.pdf Access (12/7/2022).

Λαδιάς, Χ. (2006) «Επιχειρηματικότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη», 4η Ημερίδα Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Μάϊος 18-19 2006, σ.σ. 4-5.

ΟΒΕ, (2010). Το Μνημόνιο Οικονομικής & Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής και οι Προοπτικές της Ελληνικής Οικονομίας, Πρακτικά εκδήλωσης, Αθήνα.

Οικονομοπούλου, Χ. (2011) «Η Συμβολή της Επιχειρηματικότητας στην Περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής» Εργασία στο πλαίσιο φοίτησης του Τμήματος Περιφερειακής Διοίκησης της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης Available at: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/21/3/1607.pdf Access (24/7/2022).

Παπαδασκαλόπουλος, Α. (2009). *Περιφερειακός Προγραμματισμός*, Παπαζήσης, Αθήνα. Available at: https://el.economy-pedia.com/11033082-knowledge-economy Access (12/04/2022).

Παπαδασκαλόπουλος, Αθ. (2008). *Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Διόνικος, Αθήνα.

Στουρνάρας, Γ., & Αλαμπάνη, Μ. (2008). *Η Ελληνική Οικονομία μετά την Κρίση: Αναζητώντας ένα Νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο*, ΙΟΒΕ, Αθήνα.

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων (2021). Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάτπυξης, (ΕΣΠΑ 2021-2027) Πόροι, Αρχιτεκτονική και Προγράμματα Available at: https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Parousiasi_neou_ESPA_21-27.pdf Access (24/7/2022).

Χασσίδ, Ι., & Καραγιάννης, Α.Δ. (1999). *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελληνική Οικονομία: Οικονομική και Κοινωνική Προσέγγιση*, Εκδ. Interbooks, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

Amanatidou, E., Damvakeraki, T., & Karvounaraki A. (2017). *RIO Country Report 2016: Greece*. JRC Science and Policy Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. [on line]. Available at: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ca5eaeb5-f1ca-11e7-9749-01aa75ed71a1/language-en Access (15/5/2022).

Bouronikos, V. (2021). The transformation of Greek entrepreneurship [on line]. Institute of Entrepreneurship Development; [on line]. Available at: https://ied.eu/blog/the-transformation-of-greek-entrepreneurship/ Access (15/5/2023).

Doing Business 2011 Making a Difference for entrepreneurs, (2010). World Bank [on line] Available at: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2010/11/03/doing-business-2011-making-difference-entrepreneurs Access (15/5/2022).

Doing Business 2018: Reforming to create jobs. World Bank Group. (2018). World Bank [on line]. Available at: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28608 Access (15/5/2022).

Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies World Bank Group (2020). World Bank [on line]. Available at: https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf Access (15/5/2022).

GEM, Global Report (2020-2021) GEM {on line}. Available at: https://www.gemconsortium.org/report/gem-20202021-global-report Access (15/5/2022).

Giotopoulos, I., & Vettas, N. (2018). em-20202021-global-reportpdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation*Managerial and Decision Economics*, Vol. *39, No.* 8, p.p. 872-878.

Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2017a). "Antecedents of growth-oriented entrepreneurship before and during the Greek economic crisis". *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 24, No. 3, p.p. 528-544.

Herrmann, B., & Kritikos, A.S. (2013). "Growing out of the crisis: Hidden assets to Greece's transition to an innovation economy". *IZA Journal of European Labor Studies*, Vol. 2, No.1, p.p. 14.

OECD Economic Surveys: Greece 2018. OECD [on line] Available at: https://www.oecd.org/economy/surveys/Greece-2018-OECD-economic-survey-overview.pdf Access (15/5/2022).

Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. [on line] Available at: https://rio.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/riowatch_country_report/RIO%20Country%20Report%202014_Greece_0.pdf Access (15/5/2022).

Sainis, G., Haritos, G., Kriemadis, A., & Fowler, M. (2016). "The willingness of ISO certified Greek SMEs to continue their quality journey to TQM under crisis conditions: A systemic approach". *International Journal of Applied Systemic Studies*, Vol. 6, No. 4, p.p. 327-348.

SBA fact sheet 2018 [Internet]. Small Business Act for Europe; 2018. [on line]. Available at: https://ec.europa.eu/docsroom/documents/32581/attachments/13/translations/en/renditions/native Access 15/5/2022.

Timeline: The unfolding eurozone crisis. BBC News (2012). BBC [on line] Available at: https://www.bbc.com/news/business-13856580 Access 15/5/2022.

Top of the Class High Performers in Science in PISA 2006 (2007) OECD, [on line] Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/top-of-the-class_9789264060777-en Access 15/5/2022.

Tsipouri, L., & Athanassopoulou, S. (2015). *RIO Country Report 2014: Greece*. JRC Science and Policy Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Available at: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC96491 Access (12/7/2022)

Tsipouri, L., Athanassopoulou, S., & Gampfer, R. (2016). *RIO Country Report 2015: Greece*. JRC Science and Policy Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Available at: https://rio.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/riowatch_country_report/EL_CR2015.pdf Access (15/5/2022).

Vassiliadis, S., & Vassiliadis, A. (2014). files/riowatch_country_report/EL_CR2015.pdf le at:etlem" . *Procedia Economics and Finance*, Vol. 9, p.p. 242-247.

Williams, N., & Vorley, T. (2015). The impact of institutional change on entrepreneurship in a crisis-hit economy: The case of Greece. *Entrepreneurship & Regional Development*, Vol. 27, No. 1-2, p.p. 28-49.

Κεφάλαιο 5ο: Πολιτικές της ΕΕ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 5ο Κεφάλαιο αναλύονται οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Αυτό αποδεικνύεται μέσω της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής για την ενίσχυση της αντιμετώπισης των ανισοτήτων και της δημιουργίας μια οικονομικής και κατ' επέκταση κοινωνικής συνοχής η οποία υλοποιείται μέσω των Ευρωπαϊκών Περιφερειακών Ταμείων της. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται διεξοδικά τα Προγράμματα Στήριξης της Ελληνικής Οικονομίας με την έμφαση να δίνεται στους τρόπους ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα, τα ΜΟΠ, τα Β΄ και Γ΄ Κοινοτικά Πλαίσια, τα ΕΣΠΑ (2007-2013), ΕΣΠΑ (2014-2020), και το τελευταίο ΕΣΠΑ (2021-2027). Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται και στα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα των δύο τελευταίων ΕΣΠΑ που αφορούν αποκλειστικά την Επιχειρηματικότητα το ΕΠΑνΕΚ (2014-2020) και την Ανταγωνιστικότητα (2021-2027) τα οποία στηρίζονται στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών βιβλίων:

Καστανή, Κ., & Σκαραμαγκά, Β. (1997). *Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Από την ΕΟΚ στην Ε.Ε*. Αθήνα: Κέντρο Έρευνας Περιφερειακής Αναπτύξεως Ιερώνυμος Πίντος.

Μητούλα, Ρ. (2002). *Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ε.Ε.* Αθήνα: Σταμούλης
Κόνσολας Ν. (1997*), Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Μαραβέγιας Ν. (1994). «Η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών πολιτικών της Ευρωπαικής Ένωσης» στο Π. Γεμίτης, Γ., Καυκαλάς, Ν., Μαραβέγιας (επιμ.), Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Θεωρία-ανάλυση και πολιτική, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

5.1 Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας μέσω της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής

5.1.1 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική

Η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ είναι το κύριο εργαλείο για την οικονομική και κοινωνική συνοχή των χωρών της ΕΕ. Βασικός στόχος είναι η αντιμετώπιση των ανισοτήτων —δηλαδή των σημαντικών διαφορών που υπάρχουν στα επίπεδα ανάπτυξης των περιφερειών— που αποτελούν ένα σοβαρό εμπόδιο στη συγκρότηση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Οι περιφερειακές ανισότητες δεν εντοπίζονται μόνο σε επίπεδο ΑΕΠ και ανεργίας. Το πρόβλημα είναι βαθύτερο και για αυτό η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική αντιμετωπίζει θέματα: ανταγωνιστικότητας, τεχνολογίας, έρευνας και ανάπτυξης, επενδύσεων, υποδομών εξειδίκευσης, ίσων ευκαιριών και άλλα. Κατά συνέπεια, η περιφερειακή πολιτική στοχεύει σε τρεις βασικούς τομείς:

1. Τη βελτίωση της Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας.

Αυτό επιτυγχάνεται με την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας μέσω της ενίσχυσης των επιχειρήσεων, προκειμένου να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους, να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης, καθώς και να αυξήσουν την αποδοτικότητά τους. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί να τεθούν στη διάθεση των επιχειρήσεων και των πολιτών ασφαλείς, σύγχρονες, και ταχείες υποδομές μεταφορών με αποτελεσματικές ανταποκρίσεις, επιτυγχάνοντας πραγματική διατροπικότητα των μεταφορικών μέσων.

Τα κράτη ή οι περιφέρειες έχουν κάθε συμφέρον να διαφοροποιήσουν τις πηγές προμήθειας ενέργειας για τις επιχειρήσεις, και κατά συνέπεια, να δημιουργήσουν πραγματική διασύνδεση των κυκλωμάτων

διανομής. Πρέπει να ευνοούνται οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και οι τεχνολογίες μικρής κατανάλωσης.

Οι περιφέρειες πρέπει να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο είτε για το ηλεκτρονικό εμπόριο, και την τηλεργασία είτε για την ανταλλαγή δεδομένων. Οι επενδύσεις στα δίκτυα τηλεπικοινωνίας αναλαμβάνονται, κατά γενικό κανόνα, από τους παράγοντες τηλεπικοινωνιών, ωστόσο, οι ευρωπαϊκοί πόροι μπορούν, για παράδειγμα, να παρεμβαίνουν για να εξασφαλίζεται η γενική αρχή της καθολικής εξυπηρέτησης.

Ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων παραγωγής έχει, επίσης, πρωταρχική σημασία. Οι περιφέρειες και οι επιχειρήσεις καλούνται να ανοιχτούν στις νέες τεχνολογίες παραγωγής, και μάλιστα, να εφαρμόσουν περιφερειακές στρατηγικές καινοτομίας.

Οι υπηρεσίες που πρέπει να παρέχονται, χρηματοδοτούμενες ιδίως μέσω των ιδιωτικών κεφαλαίων, αντικατοπτρίζουν τις ειδικές ανάγκες των ΜμΕ, και επιτρέπουν στους οικονομικούς παράγοντες να επιτυγχάνουν υψηλό βαθμό ειδίκευσης, καθώς και εμπορικά πλεονεκτήματα. Ο τουρισμός, ο πολιτισμός, το περιβάλλον και η κοινωνική οικονομία είναι τομείς που η ανάπτυξή τους είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά σε συνεργατικές μορφές π.χ. Πολιτιστικός τουρισμός και Αγροτουριστικά καταλύματα αποφέρουν πολλαπλασιαστικά οφέλη στην προαγωγή της περιφερειακής ανάπτυξης.

2. Την Ανάπτυξη και βελτίωση της απασχόλησης.

Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση είναι ενδεικτική της κοινοτικής δέσμευσης υπέρ μιας ολοκληρωμένης και συντονισμένης δράσης στον τομέα αυτό, στο σύνολο του κοινοτικού εδάφους. Οι ανθρώπινοι πόροι πρέπει να αναπτυχθούν τόσο ως επίλυση, όσο και ως πρόληψη της ανεργίας. Πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες, ούτως ώστε οι πραγματικοί ή ενδεχόμενοι άνεργοι να μην εγκαταλειφθούν στο περιθώριο της αγοράς εργασίας. Για να υλοποιηθεί η γενική αρχή της ισότητας των ευκαιριών στον τομέα της απασχόλησης, χρειάζεται να διευκολυνθεί η πρόοδος της σταδιοδρομίας των γυναικών, να αρθούν τα εμπόδια που παρακωλύουν την πρόσβασή τους στις ανώτερες θέσεις και να βελτιωθεί η ισορροπία της εκπροσώπησής τους σε ορισμένα επαγγέλματα. Εκτός από τη διακριτική μεταχείριση που πλήττει τις γυναίκες, είναι σημαντικό να καταπολεμηθεί και η διακριτική μεταχείριση στην αγορά εργασίας, της οποίας θύματα είναι ορισμένοι άνθρωποι, λόγω, για παράδειγμα, της εθνικής τους καταγωγής, της διαφορετικότητάς τους ή της ηλικίας τους.

Η συνεκτική εκπαίδευση και η διά βίου μάθηση και κατάρτιση αποτελούν το καλύτερο κλειδί γι αυτούς που θέλουν να αναπτύξουν την επιχειρηματικότητα, την απασχόληση και ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, είναι σημαντική η τελειοποίηση των συστημάτων εκπαίδευσης, η διαφοροποίηση των δυνατοτήτων κατάρτισης, καθώς και η ενίσχυση της διά βίου εκπαίδευσης.

3. Την εξισορρόπηση της ανάπτυξης μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, καθώς και των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία.

Προωθείται η συμπληρωματικότητα και η ισορροπία μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, κατά συνέπεια, ευνοείται η ανάπτυξη της Ευρώπης κατά τρόπο αρμονικότερο. Προς τούτο, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα προβλήματα και οι ιδιομορφίες των περιοχών αυτών.

Σημαντικό ρόλο στην περιφερειακή ανάπτυξη αποτελεί η ενίσχυση της απασχόλησης τόσο σε αστικές, όσο και αγροτικές περιοχές. Όσον αφορά το άστυ, προωθείται αναζωογόνηση των μειονεκτικότερων συνοικιών-περιοχών και μεγαλύτερος βαθμός κοινωνικής ενσωμάτωσης. Επιπρόσθετα, η ποιότητα της ζωής και η προστασία της υγείας γίνονται προσπάθειες να ενισχυθούν με τη διαμόρφωση καθαρών και οικονομικών συστημάτων μεταφορών, την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη σωστή χρήση των παραδοσιακών πηγών ενέργειας.

Αναφορικά με τον αγροτικό χώρο, συνεχίζει να υπάρχει έλλειψη βασικών υπηρεσιών και περιορισμένος αριθμός δυνατοτήτων απασχόλησης. Η αναζωογόνηση της υπαίθρου σχετίζεται και με τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, τον συστημάτων παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων αλλά και από τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, προκειμένου να συγκρατείται ο πληθυσμός και να υπάρχει ανάπτυξη.

Η ύπαιθρος, επίσης, ενισχύεται και μέσω επιχειρηματικών δράσεων με τη συνέργεια του περιβάλλοντος της φυσικής κληρονομιάς, και του τουρισμού. Επιπρόσθετα, αποτελεί σημαντική προϋπόθεση βιώσιμης ανάπτυξης της υπαίθρου η διαφύλαξη των τοπίων, η προστασία της φύσης και η ανάπλαση των χωριών.

Τέλος, ένας μεγάλος αριθμός παράκτιων περιοχών εξακολουθούν να ζουν από την αλιεία, παρόλο που και αυτή αντιμετωπίζει προβλήματα. Προκειμένου να επιταχυνθεί η αναδιάρθρωσή τους, θα πρέπει να επιτευχθεί εξορθολογισμός και εκσυγχρονισμός της αλιευτικής παραγωγής.

Η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στην οικονομική αλληλεγγύη. Ένα μέρος των συνδρομών των κρατών μελών στον κοινοτικό προϋπολογισμό μεταφέρεται προς τις μειονεκτικές περιφέρειες και κοινωνικές κατηγορίες μέσω διάφορων αναπτυξιακών έργων.

Ο τρόπος που χρηματοδοτούνται τα διάφορα έργα για την επίτευξη πολιτικής συνοχής είναι μέσα από τη λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής, η ίδρυση των οποίων φαίνεται μέσα από την Εικόνα 5.1 που δείχνει τις ημερομηνίες ορόσημο στην εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής (Σάρλης, 2011).

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία (ΔΤ) ως βασικά μέσα οικονομικής παροχής και περιφερειακής ανάπτυξης διακρίνονται σε τέσσερα (Μητούλα, 2002):

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ),
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ),
- Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ, Τμήμα Προσανατολισμού),
- Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ).

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία χρηματοδοτούν πολυετή προγράμματα. Τα προγράμματα αυτά αποτελούν αναπτυξιακές στρατηγικές που καθορίζονται στο πλαίσιο εταιρικών σχέσεων μεταξύ των περιφερειών, των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Λαμβάνουν υπόψη κατευθυντήριες γραμμές που έχουν χαραχτεί από την Επιτροπή και ισχύουν για όλη την Ένωση. Επιδρούν στις οικονομικές και κοινωνικές δομές, ούτως ώστε:

- να αναπτύσσονται υποδομές, για παράδειγμα, μεταφορών ή ενέργειας,
- να επεκτείνονται οι υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών,
- να βοηθούνται οι επιχειρήσεις και να παρέχεται κατάρτιση στους εργαζομένους,
- να διαδίδονται τα μέσα και οι γνώσεις της κοινωνίας των πληροφοριών.

Οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία πρέπει να καλύπτουν συγκεκριμένες ανάγκες, των οποίων η εκτίμηση πραγματοποιείται επί τόπου από τις περιφέρειες ή τα κράτη. Εντάσσονται σε μια αναπτυξιακή προσέγγιση που σέβεται το περιβάλλον και προωθεί τη βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη, και επιπρόσθετα, προωθεί την ισότητα των ευκαιριών. Η υλοποίησή τους είναι αποκεντρωμένη, πράγμα που σημαίνει ότι οι εθνικές και περιφερειακές αρχές έχουν κατά κύριο λόγο την ευθύνη της υλοποίησης αυτής.

Ένα ειδικό ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, χρηματοδοτεί άμεσα συγκεκριμένα έργα περιβαλλοντικών υποδομών ή υποδομών μεταφορών στην Ισπανία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία —χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται ακόμη από έλλειψη τέτοιων υποδομών. Τέλος, το Μέσο προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών (ISPA) παρεμβαίνει σύμφωνα με το ίδιο πρότυπο στις δέκα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που είναι υποψήφιες για ένταξη στην Ένωση.

Εικόνα 5.1 *Οι ημερομηνίες ορόσημο για τη χάραξη της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής*

Πηγή Ιδία Επεξεργασία από Χατζηνικολάου Α. (1/1/2022), Περιφερειακή πολιτική της ΕΕ της περιόδου 2021-27. Η περίπτωση της Ελλάδας (ΕΣΠΑ 2021-2027), Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/23787

5.1.2 Τα Ταμεία Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Βασική λειτουργία του συγκεκριμένου ταμείου ήταν η εξάλειψη ή έστω η μείωση των ανισοτήτων σε επίπεδο περιφερειών (Ανδρικοπούλου, 1995). Ωστόσο, η λειτουργία του δείχνει να αλλάζει παράλληλα με τη μεταρρύθμιση της υπογραφής της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, και κυρίως, λειτουργούσε υπέρ της ενίσχυσης περιφερειών, οι οποίες παρατηρούνταν να βρίσκονται σε κλίμακα πιο περιορισμένου επιπέδου ανάπτυξης, με οικονομικές επιβαρύνσεις στον κρατικό προϋπολογισμό τους, και ενδεχομένως, με διοικητικά ελλείμματα. Ακόμη, συνέβαλε σημαντικά σε περιβαλλοντικού περιεχομένου επενδυτικές ενέργειες.

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)
Αποτελεί τη βασική πηγή χρηματοδότησης για θέματα που αφορούν την απασχόληση και την εργασία με την εξασφάλιση ισότητας στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, με στόχο την αύξησή του και την εξάλειψη της κοινωνικής απομόνωσης.

Γενικότερα, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο αναλαμβάνει τη χρηματοδότηση επέκτασης των επαγγελματικών προοπτικών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έρευνας και ελέγχου των σχετικών εφαρμοζόμενων πρακτικών, την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τον εκσυγχρονισμό του βιομηχανικού

κλάδου μέσω καινοτομιών ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη, και της καταπολέμησης της ανεργίας μέσω δραστηριοποίησης στον επαγγελματικό προσανατολισμό (Ανδρικοπούλου, 1995).

Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ, Τμήμα Προσανατολισμού)
Πρόκειται για μια χρηματοδοτική ενίσχυση των μειονοτικών περιφερειών που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην παραγωγή και στη βιομηχανική δραστηριότητα. Ο κλάδος της γεωργίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την Ευρώπη και κρίθηκε σημαντική η μεταρρύθμιση για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης για τους αγρότες, με σκοπό τη δημιουργία προοπτικών εμπορίου στην ενιαία αγορά. Όπως είναι φυσικό, έμφαση δίνεται στην περιβαλλοντική προστασία, ενώ δεν παραλείπεται η μέριμνα για εξισορρόπηση της κατάστασης σε περιφέρειες που δεν χαίρουν ιδιαίτερων προοπτικών αγροτικής ανάπτυξης (Καστάνη & Σκαραμαγκά, 1997).

Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ)
Πρόκειται για εξειδικευμένο Ταμείο χρηματοδότησης της περιφερειακής ανάπτυξης, με έμφαση στην αλιεία και υδατοκαλλιέργεια, σε μια προσπάθεια προαγωγής της ανάπτυξης σε περιφέρειες, στις οποίες η γεωγραφική τους τοποθεσία και το φυσικό τοπίο τους επιτρέπει την ενασχόληση με τέτοιες δραστηριότητες και την τοποθετούν σε πλεονεκτική θέση έναντι άλλων περιφερειών.

Ταμείο Συνοχής
Το Ταμείο Συνοχής στοχεύει στην παροχή υποστήριξης για κράτη μέλη, των οποίων το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) ανά κάτοικο είναι λιγότερο από 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Βασικός στόχος από την αξιοποίηση του Ταμείου Συνοχής ως πηγής χρηματοδότησης είναι να μειώσει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και να προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη. Κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, 2014-2020, το Ταμείο Συνοχής συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη δικτύου μεταφορών σε διευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ στήριξε σε μεγάλο βαθμό έργα, με στόχο την περιβαλλοντική προστασία, με έργα σχετικά με την ενέργεια ή τις μεταφορές (με τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ή με ενίσχυση των δημοσίων μεταφορικών μέσων κ.ά.).

Δύο κοινά ευρωπαϊκά προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης των Διαρθρωτικών Ταμείων είναι τα Κοινοτικά Προγράμματα και τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

Τα Κοινοτικά Προγράμματα αναλαμβάνουν την επίλυση προβλημάτων που αφορούν περισσότερες της μίας περιφέρειας, συνεπώς, μακροπρόθεσμα θα μπορούσαν να βλάψουν τη συνοχή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η λειτουργία τους δεν βασίζεται σε άμεσες λύσεις αλλά σε εφαρμογή κοινοτικών πολιτικών σε βάθος χρόνου, με συνεχή έλεγχο της ίδιας της εφαρμογής και των επιπτώσεών της στο μακρο-επίπεδο της περιφερειακής συνεργασίας (Καστάνη & Σκαραμαγκά, 1997).

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα αποτέλεσαν την απαρχή των προσπαθειών στήριξης των περιφερειών που πλήττονται περισσότερο και βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στην κοινή πορεία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης (Κόνσολας, 1997).

Επιπλέον χρηματοδοτικά όργανα για την περιφερειακή πολιτική είναι:

1. Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ): ασχολείται με δανεισμό (το 90% των δανεισμών απευθύνεται σε κράτη εντός της ΕΕ), με συνδυασμό των πόρων της με άλλες επενδυτικές ενέργειες και με παροχή συμβουλών και τεχνικής υποστήριξης στους πελάτες της.
2. Νέο Κοινοτικό Μέσο (ΝΚΜ): αφορά περισσότερο επενδύσεις στον κλάδο της βιομηχανίας, με έμφαση στις ΜΜΕ και τις τεχνολογικές καινοτομίες, την κατανομή της ενέργειας και τη νομική κάλυψη των κοινοτικών πολιτικών (Καστάνη & Σκαραμαγκά, 1997).

5.2 Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης για την ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας

5.2.1 Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα πραγματοποιήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1981. Κατά το πρώτο διάστημα της ένταξής της, τον Μάρτιο 1982, υπέβαλε προς έγκριση και χρηματοδότηση το «ελληνικό μνημόνιο» με αίτημα την παροχή ειδικών οικονομικών ενισχύσεων «για την άρση των δυσμενών επιπτώσεων στην ελληνική οικονομία …». Μετά από πολλές διαπραγματεύσεις σε επίπεδο Συμβουλίου Υπουργών και με την απειλή της άσκησης βέτο στην επερχόμενη διεύρυνση[18], το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέδωσε τον Κανονισμό 2088/85, ο οποίος προέβλεπε τη συμμετοχή της Ελλάδας στα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

Η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Επιτροπής προέβλεπε την κοινοτική χρηματοδότηση στα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) ύψους 2.5 δις € για την Ελλάδα (και 1.2 δις € εθνική συμμετοχή), ποσό το οποίο κάλυπτε το 70% κάθε έργου ου εντασσόταν στα ΜΟΠ και το υπόλοιπο 30% καλυπτόταν από τον Ελληνικό Προϋπολογισμό, ενώ η διάρκεια εφαρμογής των ΜΟΠ καθορίστηκε για τα έτη 1986-1989. Για πρώτη φορά εμφανίστηκαν οι έννοιες της επικουρικότητας και της εταιρικής σχέσης οι οποίες οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές στη χωρική και συνεπακόλουθα στη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Προκειμένου η χώρα να συμμορφωθεί στον συγκεκριμένο Κανονισμό (και εν συνεχεία στους Κανονισμούς των Διαρθρωτικών Ταμείων κάθε ΚΠΣ), καθώς και να λάβει την αύξηση των παρεχόμενων ενισχύσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, προστέθηκε μια νέα βαθμίδα διοίκησης, η οποία διαίρεσε τη χώρα σε 13 διοικητικές περιφέρειες (επιπέδου NUTS[19] ΙΙ). Παρακάτω παρατίθεται η Εικόνα 5.2 που παρουσιάζει τη διοικητική διαίρεση της χώρας σε NUTS επίπεδο 2.

[18] Την ένταξη, δηλαδή, των χωρών της Ιβηρικής Χερσονήσου στην ΕΕ.

[19] Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει κοινή στατιστική ονοματολογία των εδαφικών μονάδων, που αποκαλείται «NUTS», με σκοπό να διευκολύνει τη συλλογή, την ανάπτυξη και τη δημοσίευση εναρμονισμένων περιφερειακών στατιστικών στην ΕΕ. Το ιεραρχικό αυτό σύστημα χρησιμοποιείται, επίσης, για τις κοινωνικοοικονομικές αναλύσεις των περιφερειών και τον καθορισμό των παρεμβάσεων στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής της ΕΕ.

Εικόνα 5.2 *Ελλάδα NUTS Επίπεδο 2*

Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/345175/7451602/2021-NUTS-2-map-EL.pdf

Τα ελληνικά ΜΟΠ, που τα αποτελούσαν επτά προγράμματα (έξι με διοικητική διάσταση και ένα με κλαδική), ήταν τα εξής:

1. ΜΟΠ Αττικής
2. ΜΟΠ Μακεδονίας
3. ΜΟΠ Ανατολικής – Κεντρικής Ελλάδας
4. ΜΟΠ Αιγαίου
5. ΜΟΠ Δυτικής Ελλάδας
6. ΜΟΠ Κρήτης
7. ΜΟΠ Πληροφορικής.

Η εφαρμογή των ΜΟΠ στην Ελλάδα παρουσίασε σημαντικά προβλήματα, κυρίως, από την έλλειψη ικανοποιητικής εμπειρίας των στελεχών της δημόσιας διοίκησης, την ανεπαρκή προετοιμασία στον τομέα των μελετών και την ανυπαρξία μηχανισμών διοίκησης έργων (project management). Παρ' όλα αυτά, αποτέλεσαν την απαρχή μιας πορείας διοικητικής προσαρμογής στο πεδίο της περιφερειακής πολιτικής και δρομολόγησαν τη βασική στροφή για περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη μέσω ολοκληρωμένων προγραμμάτων (Αθ. Δασκαλόπουλος και Μαν. Σ. Χριστοφάκης, 2002).

Τα ΜΟΠ περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, χρηματοδότηση για την υποστήριξη των ανθρώπινων πόρων μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) στο πλαίσιο πολυετούς προγραμματισμού. Η υλοποίηση των πρώτων παρεμβάσεων του ΕΚΤ για την υποστήριξη στους ανθρώπινους πόρους και την ενσωμάτωση της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα πραγματοποιήθηκε μετά από την υιοθέτηση ενός ειδικού διαρθρωτικού Κανονισμού (του Συμβουλίου), πενταετούς αρχικά διάρκειας, αναφορικά με τη δημιουργία:

- Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης στην Αθήνα για το σύνολο του πληθυσμού, και
- Κέντρων για την αποκατάσταση ατόμων με νοητικές δυσλειτουργίες (αναπηρίες) σε ολόκληρη τη χώρα.

Από το 1988 και μετά, με την υιοθέτηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και την επακόλουθη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων για τον περιορισμό των περιφερειακών ανισοτήτων, εγκαινιάστηκε ο θεσμός των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης.

«Η εφαρμογή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης συνιστά πρόγραμμα αναπτυξιακής και διαρθρωτικής πολιτικής της χώρας για το σύνολο σχεδόν των τομέων οικονομικής δραστηριότητας».

5.2.2 Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Κατά την περίοδο 1989-1993, η χώρα μας ενισχύθηκε με την εφαρμογή του Α' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ). Η κατανομή του 91% των διαρθρωτικών πόρων για την περίοδο 1989-1993 γίνεται κατά κράτος μέλος και το υπόλοιπο 9% των Διαρθρωτικών ταμείων αφορούσε τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες.

Το Πρώτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης βασίστηκε στους στόχους – προτεραιότητες των Διαρθρωτικών Ταμείων της εν λόγω προγραμματικής περιόδου, οι οποίοι είναι:

Στόχος 1: Ανάπτυξη και διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών. Τα διαρθρωτικά ταμεία που χρηματοδοτούσαν τον συγκεκριμένο στόχο ήταν τα: ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΠΕ-Π.

Στόχος 2: Ανασυγκρότηση των βιομηχανικών περιφερειών και περιοχών που πλήττονται από παρακμή. Τα διαρθρωτικά ταμεία που χρηματοδοτούσαν τον συγκεκριμένο στόχο ήταν τα: ΕΤΠΑ και ΕΚΤ.

Στόχος 3: Αντιμετώπιση της μακροχρόνιας ανεργίας. Ένα διαρθρωτικό ταμείο χρηματοδότησε τον συγκεκριμένο στόχο το ΕΚΤ.

Στόχος 4: Επαγγελματική ενσωμάτωση των νέων. Επίσης, αυτός ο στόχος χρηματοδοτήθηκε από το ΕΚΤ.

Στόχος 5α: Ενίσχυση της προσαρμογής των γεωργικών περιφερειών. Η χρηματοδότηση του συγκεκριμένου στόχου προήλθε από το ΕΓΤΠΕ-Π).

Στόχος 5β: Ανάπτυξη του αγροτικού χώρου που χρηματοδοτήθηκε από τα διαρθρωτικά ταμεία: ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΓΤΠΕ-Π. (Κανονισμός 2052/1998).

Κατά την περίοδο του πρώτου Κοινοτικού Πλαισίου στήριξης παρατηρήθηκαν σημαντικές καινοτομίες που αφορούσαν τη χρηματοδότηση προγραμμάτων και όχι μεμονωμένων επενδυτικών σχεδίων, όπως γινόταν πριν το 1988. Σ' αυτήν την κατεύθυνση συνετέλεσε η εισαγωγή της Αρχής της Εταιρικής Σχέσης η οποία διέπει ολόκληρη τη δράση των Ταμείων, και παράλληλα, εμπλέκει όλους τους φορείς (Επιτροπή, Κυβερνήσεις, Περιφερειακές και Τοπικές αρχές) ως εταίρους στο έργο της προετοιμασίας των περιφερειακών σχεδίων ανάπτυξης, διαπραγμάτευσης των ΚΠΣ, υλοποίησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και παρακολούθησης και αξιολόγησης των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Επιπρόσθετα, με τον νέο Κανονισμό εισήχθη η αρχή της προσθετικότητας, η οποία διατυπώνει ρητά ότι οι πόροι των Διαρθρωτικών Ταμείων θα συνιστούν πρόσθετη συνδρομή, πέραν αυτής του κράτους μέλους για την περιφερειακή ανάπτυξη.

Βασικά χαρακτηριστικά του Α΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης ήταν ότι η συμμετοχή των περιφερειακών και τοπικών αρχών στη διαδικασία κατάρτισης του ΣΠΑ[20] ήταν περιορισμένη και αυτό

[20] Το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΣΠΑ) το οποίο θα αποτελούσε και τη βάση του Α΄ ΚΠΣ.

οφειλόταν στην επικράτηση των τομεακών προτεραιοτήτων έναντι των περιφερειακών, καθώς και της έλλειψης ποιοτικών προτάσεων που υπέβαλαν οι 13 περιφέρειες. Το Α΄ ΚΠΣ, σύμφωνα με το ΣΠΑ, το οποίο κατατέθηκε τελικά στην Επιτροπή το 1989, περιλάμβανε τους εξής στόχους, στους οποίους η κατανομή των πόρων ήταν η ακόλουθη (Γκριγκόρας Εμμανουέλα Ιωάννα, 2014):

1. εκσυγχρονισμός των βασικών υποδομών 29%,
2. ανάπτυξη της γεωργίας 6%,
3. βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων 4%,
4. ενίσχυση του κλάδου του τουρισμού 1%,
5. ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού 10%,
6. μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων 50%.

Για την επίτευξη αυτών των στόχων καταρτίστηκαν 12 τομεακά και 13 περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα[21] (ΠΕΠ) για τους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας. Τα αποτελέσματα της υλοποίησης του Α΄ ΚΠΣ ήταν ότι:

- αυξήθηκε το ΑΕΠ,
- δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας, και
- κατασκευάστηκαν μεγάλα έργα υποδομής εθνικής σημασίας.

Η απορρόφηση των πιστώσεων έφτασε στο 93% του συνόλου στο τέλος του 1993. Ωστόσο, οι πιστώσεις που διατέθηκαν στη βιομηχανία δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων.

Κατά την πρώτη αυτή περίοδο, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο συμμετείχε με τη χρηματοδότηση ενεργειών που συμβάλλουν στην «προώθηση των Ανθρώπινων Πόρων», και καλείται να συνδράμει με ενίσχυση ενεργειών:

- επαγγελματικής κατάρτισης,
- καινοτόμου χαρακτήρα αναφορικά με το περιεχόμενο, τη μεθοδολογία και την οργάνωση της επαγγελματικής κατάρτισης για την ανάπτυξη της απασχόλησης,
- επαγγελματικού προσανατολισμού και παροχής συμβουλών σε μακροχρόνια άνεργους για εξεύρεση εργασίας.

Οι κατηγορίες πληθυσμού που ωφελήθηκαν από τις ενέργειες είναι:

- Βραχυχρόνια άνεργοι,
- Μακροχρόνια άνεργοι, και
- Νέοι.

Με την υλοποίηση των ενεργειών αυτών αυξήθηκε σημαντικά το ποσοστό συμμετοχής των νέων στην εκπαίδευση και βελτιώθηκε η πρόσβαση τόσο στην αρχική εκπαίδευση, όσο και στην επαγγελματική κατάρτιση. Αυξήθηκε, επίσης, ο αριθμός των ερευνητών και οι ενισχύσεις των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη. Κατά την ίδια περίοδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθετεί τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες στους τομείς που κρίνει ότι παρουσιάζουν προτεραιότητα ή είναι σημαντικοί για την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς, με στόχο την εξασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

Στο εν λόγω πλαίσιο υλοποιούνται 3 Κοινοτικές Πρωτοβουλίες που αποβλέπουν στη στήριξη της απασχόλησης. Πρόκειται για τις πρωτοβουλίες:

"EUROFORM" για τη δημιουργία νέων επαγγελματικών ειδικεύσεων, νέων δεξιοτήτων και νέων ευκαιριών απασχόλησης.

"NOW" για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και την επαγγελματική ένταξη των γυναικών στους τομείς της απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης.

"HORIZON" για τη βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας για άτομα με ειδικές ανάγκες και άτομα που ανήκουν σε μειονεκτούσες ομάδες του πληθυσμού.

[21] Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα διακρίνονται σε Τομεακά και Περιφερειακά. Τα Τομεακά Προγράμματα αναφέρονται σε έναν τομέα της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας π.χ. υγεία, παιδεία, πολιτισμός κ.λπ.) έχουν θεματικό χαρακτήρα και η αρμοδιότητα διαχείρισής τους ανήκει στο κεντρικό επίπεδο. Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) συγκροτούν ένα σύστημα πολυτομεακών διαρθρωτικών παρεμβάσεων, που προσπαθούν να επιτύχουν κυρίως την αναβάθμιση της ζωής και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μέσω πολλαπλών και συνεκτικών διατομεακού χαρακτήρα χωρικών δράσεων.

5.2.3 Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Η πρόταση για το Β΄ ΚΠΣ (2ο Πακέτο Delors) δημοσιεύθηκε στις 11/12/1992 με χρονικό ορίζοντα την περίοδο 1993-1997. Προέβλεπε αύξηση των χρηματοδοτήσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων, για να επιτευχθούν οι στόχοι της Συνθήκης του Maastricht που αφορούν την οικονομική και κοινωνική σύγκλιση των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι αναμορφωμένοι στόχοι των Διαρθρωτικών Ταμείων της δεύτερης προγραμματικής περιόδου είναι οι ακόλουθοι:

Στόχος 1: Ανάπτυξη και διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών με τη χρηματοδότηση των διαρθρωτικών ταμείων ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΓΤΠΕ-Π.
Στόχος 2: Ανασυγκρότηση των βιομηχανικών περιφερειών και περιοχών που πλήττονται από παρακμή με τη χρηματοδότηση των διαρθρωτικών ταμείων ΕΤΠΑ, και ΕΚΤ.
Στόχος 3: Καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας, επαγγελματική ένταξη των νέων, προώθηση ισότητας ευκαιριών ανδρών και γυναικών ο οποίος χρηματοδοτήθηκε από το ΕΚΤ.
Στόχος 4: Προσαρμογή των εργαζομένων στις βιομηχανικές μεταβολές με τη χρηματοδότηση του ΕΚΤ.
Στόχος 5α: Προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων, εκσυγχρονισμός και αναδιάρθρωση της αλιείας. Ο συγκεκριμένος στόχος χρηματοδοτήθηκε από τα ταμεία ΕΤΠΑ, ΕΓΤΠΕ-Π, ΧΜΠΑ.
Στόχος 5β: Ανάπτυξη των ευαίσθητων αγροτικών περιοχών με τη χρηματοδότηση των ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, και ΕΓΤΠΕ-Π.
Στόχος 6: (δημιουργήθηκε από την πράξη προσχώρησης της Αυστρίας, Φινλανδίας και της Σουηδίας): Ανάπτυξη των ιδιαίτερα αραιοκατοικημένων περιοχών με τη χρηματοδοτική συμβολή των ταμείων ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΓΤΠΕ-Π.

Τον Σεπτέμβριο του 1993 η ελληνική κυβέρνηση προώθησε το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης που θα αποτελούσε τη βάση του Β΄ ΚΠΣ στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η κατάρτιση του ελληνικού ΣΠΑ αυτήν τη φορά ήταν περισσότερο συμμετοχική διαδικασία απ' ό,τι στο προηγούμενο ΣΠΑ του Α΄ ΚΠΣ. Υπεύθυνη για την κατάρτισή του ήταν μια διϋπουργική επιτροπή που δημιουργήθηκε στο Υπουργείο Οικονομικών και στην οποία οι περιφερειακές και τοπικές αρχές είχαν περιορισμένη συμμετοχή με προεξάρχουσα τη συμμετοχή εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα και εξειδικευμένων συμβουλευτικών εταιρειών. Στις διαπραγματεύσεις του Β΄ ΚΠΣ ήταν φανερή η βούληση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να επιβάλει τη δημιουργία δομών ανεξάρτητων από τη Δημόσια Διοίκηση που θα εξασφάλιζαν τη διαφάνεια στις διαδικασίες και θα στελεχώνονταν από αξιόπιστο δυναμικό.

Στις καινοτομίες του Β΄ ΚΠΣ είναι σημαντικό να αναφερθούν η ίδρυση από τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Επιτροπής των Περιφερειών η οποία αποτελείται από εκπροσώπους των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και έχει συμβουλευτικό ρόλο. Επίσης, την προγραμματική αυτή περίοδο δημιουργήθηκε και ένα άλλο Χρηματοδοτικό μέσο, το Ταμείο Συνοχής, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Δόθηκε η δυνατότητα υποβολής ενός ενιαίου εγγράφου προγραμματισμού (ΚΠΣ και Επιχειρησιακά Προγράμματα), προκειμένου να απλοποιηθούν οι διαδικασίες υποβολής του προγράμματος. Επιπρόσθετα, αυξήθηκαν οι δημοσιονομικοί έλεγχοι και αυστηροποιήθηκε ο έλεγχος της προσθετικότητας, καθώς και διευρύνθηκε η εταιρική σχέση διότι συμπεριέλαβε και άλλους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους.

Επιπρόσθετα, εισήχθη η αρχή της επικουρικότητας η οποία επιτάσσει την επίλυση των προβλημάτων στο κατώτερο δυνατό επίπεδο διοίκησης, με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να ενεργοποιείται μόνο στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη.

Το Β΄ ΚΠΣ εγκρίθηκε τελικώς τον Ιούλιο του 1994. Η χρηματοδοτική υποστήριξη της ΕΕ προς την Ελλάδα για την περίοδο 1994-199 ήταν διπλάσια σε σχέση με την προηγούμενη Προγραμματική Περίοδο. Μαζί με τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες (1.87 δις €). και το Ταμείο Συνοχής (3.6 δις €), το συνολικό ύψος των κονδυλίων του Β΄ ΚΠΣ ανήλθε σε 34.76 δις €.

Οι αναπτυξιακοί άξονες προτεραιότητας του Β΄ ΚΠΣ, σύμφωνα με το ΣΠΑ, ήταν οι ακόλουθοι:

Άξονας 1: Μείωση του βαθμού περιφερειακότητας και προώθηση της εσωτερικής συνοχής μέσω της ανάπτυξης μεγάλων δικτύων υποδομής.
Άξονας 2: Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Άξονας 3: Ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα του οικονομικού ιστού.

Άξονας 4: Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και προώθηση της απασχόλησης.

Άξονας 5: Μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και άρση της απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών.

Τεχνική βοήθεια

Το Β΄ ΚΠΣ περιλάμβανε 31 ΕΠ από τα οποία 13 ήταν Περιφερειακά και 17 Τομεακά (το ένα ήταν αφιερωμένο στην Τεχνική Βοήθεια).

Παρατηρείται ότι κατά τη δεύτερη προγραμματική περίοδο, οι Κοινοτικοί πόροι υλοποιούνταν σε συνδυασμό με τις εθνικές πολιτικές υποδομών, ενίσχυσαν, δηλαδή, τις προσπάθειες της Ελλάδας για ανάπτυξη αντί να υποκαθιστούν την έλλειψη πολιτικών. Κατά την περίοδο της εφαρμογής του Β΄ ΚΠΣ, η βελτίωση των συνθηκών της ελληνικής οικονομίας και τα μέτρα για την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας και διαρθρωτικών αλλαγών, καθώς και η συμβολή του ίδιου του ΚΠΣ δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη απόδοση της αναπτυξιακής προσπάθειας της χώρας η οποία συνεχίστηκε με το Γ΄ ΚΠΣ. Ωστόσο, είχαν σημειωθεί προβλήματα απορρόφησης των πιστώσεων, και έτσι στο τέλος του 1997 το Β΄ ΚΠΣ αναθεωρήθηκε και επεκτάθηκε η διάρκειά του μέχρι το τέλος του 1999, προκειμένου να απορροφηθούν επιπλέον πιστώσεις για έργα.

Η συμβολή του ΕΚΤ κατά τη διάρκεια του Β΄ ΚΠΣ συνδέθηκε με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την ενίσχυση των δομών απασχόλησης. Για την ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού, οι παρεμβάσεις του ΕΚΤ εστιάστηκαν κυρίως στον Άξονα 4 του ΚΠΣ: Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και προώθηση της απασχόλησης, ο οποίος περιλάμβανε τα ακόλουθα Επιχειρησιακά Προγράμματα:

- «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης».
- «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας».
- «Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης».

Τη διαχείριση των δύο πρώτων ΕΠ ανέλαβε η Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων, του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, που συστάθηκε τον Δεκέμβριο του 1993. Τα εν λόγω ΕΠ περιλαμβάνουν ενέργειες, με στόχο την ανάπτυξη και υποστήριξη του ανθρώπινου δυναμικού, οι οποίες μπορούν να ταξινομηθούν σε πέντε (5) βασικές κατηγορίες:

- Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση Ανέργων και Εργαζομένων.
- Προώθηση της Απασχόλησης είτε με ενίσχυση/επιδότηση της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας είτε με ενίσχυση της απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας.
- Υποστήριξη και ενίσχυση των μειονεκτουσών ομάδων για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, και ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικοοικονομικό ιστό της Χώρας.
- Υποστήριξη/ενίσχυση ή/και δημιουργία δομών/μηχανισμών διάγνωσης των αναγκών της Αγοράς Εργασίας και βελτίωση του επιπέδου Συνεχιζόμενης Κατάρτισης.
- Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης.

Άμεσα ωφελούμενοι από τις προαναφερόμενες κατηγορίες ενεργειών ήταν:

1. Εργαζόμενοι στον ιδιωτικό, δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα.
2. Άνεργοι (πρώην εργαζόμενοι ή/και νεοσειρχόμενοι στην Αγορά Εργασίας).
3. Άτομα με ειδικές ανάγκες και άλλες ομάδες του πληθυσμού που είναι αποκλεισμένες ή κινδυνεύουν να αποκλειστούν από την Αγορά Εργασίας.

Με τις συγχρηματοδοτούμενες ενέργειες το ΕΚΤ συνεισέφερε:

- Στη δημιουργία των πρώτων Κέντρων Προώθησης της Απασχόλησης του ΟΑΕΔ.
- Στην ίδρυση και λειτουργία του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ).
- Στην εφαρμογή καινοτόμων δράσεων, με στόχο την καλύτερη σύνδεση της κατάρτισης με την απασχόληση.
- Στη συμπληρωματική δράση των προγραμμάτων προώθησης στην απασχόληση του ΟΑΕΔ, σε συνδυασμό με τα προγράμματα κατάρτισης ανέργων.
- Στην προώθηση της ισότητας ευκαιριών απασχόλησης για τα δύο φύλα, μέσω ειδικών κινήτρων και προγραμμάτων για την υποστήριξη της γυναικείας απασχόλησης και επιχειρηματικότητας.

- Στην εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων για τις ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού που απειλούνταν περισσότερο από την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό[22], με ιδιαίτερη έμφαση στα προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για μετανάστες–παλιννοστούντες–πρόσφυγες.
- Στη δημιουργία 190 περίπου Βρεφονηπιακών ή παιδικών Σταθμών και Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης για παιδιά σχολικής ηλικίας καθώς και 191 Κέντρων Κοινωνικής Μέριμνας για την εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων σε συνεργασία με τις Δημοτικές Επιχειρήσεις σε όλη τη Χώρα.

Στο πλαίσιο της ίδιας προγραμματικής περιόδου υλοποιήθηκαν οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες «ADAPT» και «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ», οι οποίες αφορούσαν άμεσα την ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού και την Προώθηση της Απασχόλησης. (http://www.eye-ekt.gr/(S(seo21neixbglvrnt4kqpkyvv))/eye/StaticPage.aspx?pagenb=51502)

5.2.4 Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Το Τρίτο ΚΠΣ δημιουργήθηκε για την υποβοήθηση της νέας διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το δημοσιονομικό πλαίσιο και η διαρθρωτική πολιτική της Κοινότητας για την περίοδο 2000-2006 αποφασίστηκαν στο Βερολίνο τον Μάρτιο του 1999.

Προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη απλοποίηση στη νέα προγραμματική περίοδο, οι στόχοι των Διαρθρωτικών Ταμείων γίνονται τρεις σύμφωνα με τον Κανονισμό 1260/1999:

Στόχος 1: Ανάπτυξη και διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών με τη χρηματοδοτική συμβολή των ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΤΓΠΕ-Π.

Στόχος 2: Οικονομική και Κοινωνική ανασυγκρότηση των περιοχών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες με τη χρηματοδότηση ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΧΜΠΑ[23].

Στόχος 3: Προσαρμογή και εκσυγχρονισμός των πολιτικών και των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (ΕΚΤ).

Επίσης, υπήρξαν και τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες: το Interreg III, Leader+ και Equal Urban.

Η κατάρτιση και η έγκριση του Γ΄ ΚΠΣ της Ελλάδας έγινε σύμφωνα με τον παραπάνω αναφερόμενο Κανονισμό 1260/1990. Με βάση τους τρεις στόχους των Διαρθρωτικών Ταμείων για την περίοδο 2000-2006 καταρτίστηκε το Ελληνικό Σχέδιο Ανάπτυξης. Το σημαντικότερο σημείο κατά τη διαδικασία κατάρτισής του ήταν ότι για πρώτη φορά το Υπουργείο Οικονομικών προσπάθησε να επιτύχει ομόφωνη συναίνεση από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς για την κατανομή των πόρων της 3ης Περιόδου στα τομεακά και περιφερειακά ΕΠ. Αυτό δυστυχώς αποδείχτηκε ανέφικτο και το θέμα επιλύθηκε μετά από μια παρέμβαση του τότε Πρωθυπουργού.

Το Σχέδιο Ανάπτυξη που κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2ο Εξάμηνο του 1999 αποτελούσε ένα σχέδιο που ακολουθούσε τα πρότυπα της ΕΕ σχετικά με τον στρατηγικό σχεδιασμό, τη συνεκτικότητα, καθώς και τις διαδικασίες προγραμματισμού. Συγκριτικά με τα προηγούμενα, αποτελούσε το πιο ολοκληρωμένο ΣΑ που είχε καταρτιστεί έως τότε, αλλά ακόμα και παρά την ποιοτική διαφορά που το χαρακτήριζε είχε έντονες τις επιρροές των αντιτιθέμενων πολιτικών συμφερόντων.

Οι καινοτομίες που παρουσίασε η υλοποίηση του 3ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης σχετίζονταν με τη «διεύρυνση» της εταιρικής σχέσης, γεγονός το οποίο σήμαινε μεγαλύτερη αποκέντρωση και μεγαλύτερη συμμετοχή στη διαδικασία σε όλα τα στάδια του προγραμματισμού. Επίσης, συνδεόταν με το σύστημα χρηματοδότησης που επεκτάθηκε και στην ιδιωτική χρηματοδότηση σε νέες κατηγορίες έργων. (Αθ. Δασκαλόπουλος & Μαν. Σ. Χριστοφάκης, 2002). Επιπρόσθετα, ενισχύθηκε ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις διαδικασίες ελέγχου (τεχνικού, δημοσιονομικού κ.ά.) καθώς οι νέοι κανονισμοί των

[22] Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Παλιννοστούντες–Μετανάστες, Πρόσφυγες, Φυλακισμένοι–αποφυλακισμένοι και ανήλικοι παραβάτες, πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών, άτομα απομακρυσμένων περιοχών, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, τσιγγάνοι, άνεργοι ηλικίας 45-64 ετών και ψυχικά ασθενείς

[23] Το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ) μέσω του Κανονισμού του διευκρινίζει τις πολιτικές προτεραιότητες και το πλαίσιο παρέμβασης για τον τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας για την περίοδο 2000-2006. Σκοπός του ΧΜΠΑ είναι να συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων της κοινής αλιευτικής πολιτικής μέσω διαρθρωτικών παρεμβάσεων. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύονται η ανταγωνιστικότητα των διαρθρώσεων εκμετάλλευσης και η ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρήσεων. (http://publications.europa.eu/resource/cellar/c1521a38-08c0-4d3c-844e-dc2e3ba4cf5a.0003.02/DOC_2)

Διαρθρωτικών Ταμείων διαμόρφωσαν ένα νέο πλαίσιο εταιρικής σχέσης μεταξύ του κράτους μέλους και της Επιτροπής. Η σχέση αυτή χαρακτηριζόταν από την αποστασιοποίηση της Επιτροπής στη διαδικασία του προγραμματισμού και την ενδυνάμωση του ελεγκτικού της ρόλου, τη δυνατότητα επιβολής ποινών, μεταφορά ευθύνης στο κράτος μέλος, υποχρέωση τήρησης συγκεκριμένων διαχειριστικών και ελεγκτικών διαδικασιών. Επιπρόσθετα, τέθηκε σε εφαρμογή ο Κανόνας N+2[24] σε περίπτωση καθυστερήσεων στη χρήση κονδυλίων που είχαν.

Σημαντική καινοτομία υπήρξε πέρα από την αναδιοργάνωση των υποστηρικτικών δομών που είχαν ιδρυθεί στις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους και παρέμειναν στην υπηρεσία των Διαχειριστικών Αρχών και η εναρμόνιση του εθνικού συστήματος διαχείρισης με το σύστημα Ελέγχου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ενώ εξίσου απαραίτητη και σημαντική ήταν η επίτευξη της συνεχούς ηλεκτρονικής διασύνδεσης των φορέων ελέγχου που επιτεύχθηκε με τη λειτουργία για πρώτη φορά του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος (ΟΠΣ). Σχετικά με τις χρηματοδοτήσεις από το Ταμείο Συνοχής, αυτές είχαν άμεση σύνδεση με το Σύμφωνο Σταθερότητας, ενώ συμφωνήθηκε ότι η συνολική διαρθρωτική δαπάνη για κάθε χώρα δεν μπορεί να ξεπεράσει το 4% του ΑΕΠ της.

Το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης που εγκρίθηκε, κατά συνέπεια, για την Ελλάδα είχε επταετή διάρκεια και αποτελούνταν από επτά άξονες προτεραιότητας:

- Ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και προώθηση της απασχόλησης.
- Ανάπτυξη του συστήματος μεταφορών (οδικές, σιδηροδρομικές, αστικές μεταφορές, αερολιμένες, λιμένες, συνδυασμένες μεταφορές και εμπορευματικά κέντρα, ασφάλεια).
- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη (περιλαμβάνει τους τομείς Μεταποίησης και Υπηρεσιών, Έρευνας και Τεχνολογίας, Τουρισμού, Ενέργειας – Φυσικών Πόρων).
- Αγροτική ανάπτυξη και αλιεία.
- Ποιότητα ζωής (παρεμβάσεις που αφορούν το περιβάλλον και τη φυσική κληρονομιά, τον πολιτισμό και τον τομέα της υγείας–πρόνοιας).
- Κοινωνία της πληροφορίας (παρεμβάσεις που αφορούν τομείς όπως εκπαίδευση, πολιτισμό, δημόσια διοίκηση, υγεία και πρόνοια, περιβάλλον, απασχόληση, ψηφιακή οικονομία, επικοινωνίες).
- Περιφερειακή ανάπτυξη (με στόχο τη μείωση των αποκλίσεων ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους και την αύξηση της απασχόλησης).

Για την υλοποίηση των στόχων του Γ΄ ΚΠΣ καταρτίστηκαν 25 επιχειρησιακά προγράμματα (13 περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα, 11 τομεακά, 1 επιχειρησιακό πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια»).

Στις Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής της 3ης Προγραμματικής Περιόδου 2000-2006 υπήρξε σημαντική πρόσθετη χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα Επενδύσεων, καθώς επίσης και από την ιδιωτική χρηματοδότηση. Κατά συνέπεια, το συνολικό ποσό ξεπέρασε το 50 δις €.

Η κατανομή του προϋπολογισμού του Γ΄ ΚΠΣ, ανά άξονα προτεραιότητας, φαίνεται στην ακόλουθη Εικόνα 5.4.

[24] Ο γενικός κανόνας N+2 (όπου N= έτος δέσμευσης της πίστωσης) προβλέπει πως η Επιτροπή αποδεσμεύει αυτεπάγγελτα το μέρος της πίστωσης για το οποίο δεν έχει υποβληθεί κανένα αποδεκτό αίτημα πληρωμής μετά από το δεύτερο έτος που ακολουθεί τη δέσμευση της πίστωσης.

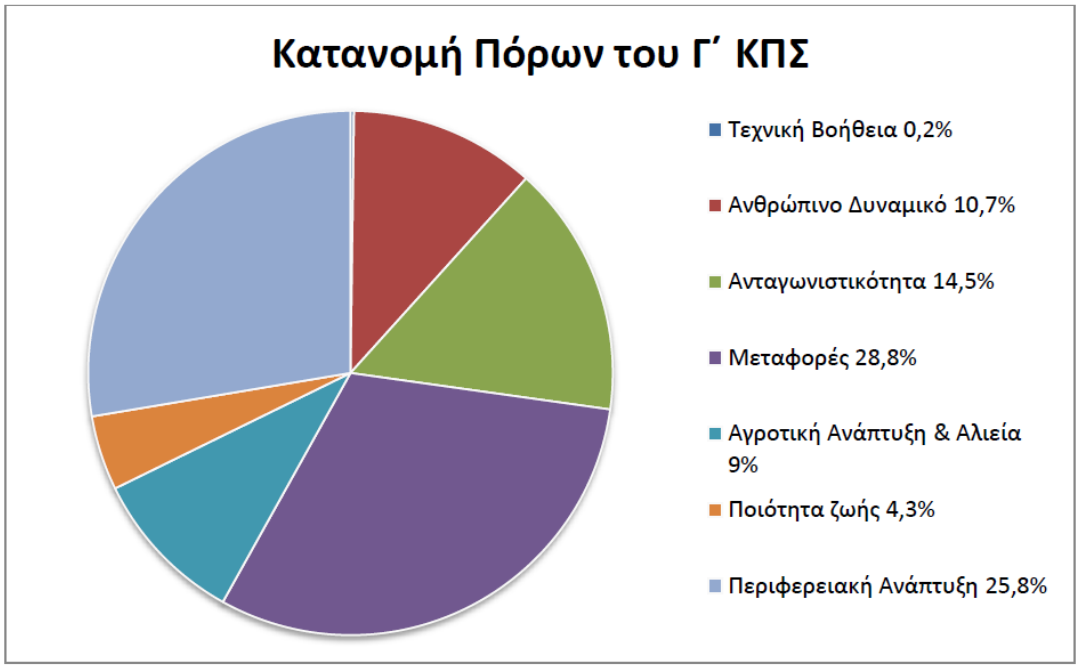

Εικόνα 5.3 *Κατανομή Πόρων του Γ΄ ΚΠΣ*

Πηγή: Επεξεργασία από Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001

Σημαντική προτεραιότητα παρατηρείται, όπως και στα προηγούμενα δύο ΚΠΣ, να λαμβάνουν οι άξονες των μεταφορών και της περιφερειακής ανάπτυξης. Ενώ εμφανίζονται για πρώτη φορά και οι άξονες της Κοινωνίας της Πληροφορίας και της Ποιότητας ζωής.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να αναφερθεί ότι όσον αφορά την υλοποίηση του 3ου ΚΠΣ υπήρξε σημαντική πρόοδος στην επίτευξη των στόχων που αποτυπώνονται στα εξής στοιχεία:

- Στον τομέα των **ανθρωπίνων πόρων** βελτιώθηκε η παρεχόμενη εκπαίδευση και καταρτίστηκε η πολιτική διά βίου μάθησης και προωθήθηκαν οι ίσες ευκαιρίες για όλους στην αγορά εργασίας.
- Στον τομέα των **μεταφορών** υλοποιήθηκαν έργα που δημιούργησαν επαρκείς οικονομίες κλίμακας με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας.
- Στον τομέα της **ανταγωνιστικότητας** ενισχύθηκαν οι μεταποιητικές ΜμΕ, ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η τουριστική υποδομή.
- Στον άξονα προτεραιότητας της **αγροτικής ανάπτυξης και αλιείας** ενισχύθηκε η γεωργία, χρηματοδοτήθηκαν επενδυτικά σχέδια στον τομέα της μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων. Ενισχύθηκε ο εκσυγχρονισμός των αλιευτικών σκαφών, οι μονάδες υδατοκαλλιέργειας και οι μονάδες μεταποίησης και εμπορίας αλιευτικών προϊόντων.
- Στον άξονα της **ποιότητας ζωής** αναβαθμίστηκε το περιβάλλον στον αστικό χώρο και στην περιφέρεια, αναδείχτηκε η πολιτιστική κληρονομιά (Νέο Μουσείο Ακρόπολης), βελτιώθηκε η παροχή υπηρεσιών υγείας.
- Τέλος, στον άξονα της **κοινωνίας της πληροφορίας** όλα τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εξοπλίστηκαν με Η/Υ και διαδίκτυο.

5.3 ΕΣΠΑ και Επιχειρηματικότητα

5.3.1 ΕΣΠΑ 2007-2013 και Επιχειρηματικότητα

Η 4η Προγραμματική Περίοδος στήριξης είχε αρκετές διαφορές σε σχέση με τις τρεις προηγούμενες και κυρίως με το Γ΄ ΚΠΣ. Ο Κανονισμός 1083/2006 που ψηφίστηκε από το Συμβούλιο έθεσε τις προδιαγραφές για τον σχεδιασμό των προγραμμάτων του εκάστοτε κράτους μέλους και προσδιόρισε την υποχρεωτικότητα της εκπόνησης ενός εθνικού εγγράφου το οποίο θα αποτελούσε το πλαίσιο αναφοράς για τη στρατηγική ανάπτυξης της κάθε χώρας μέλους. Αυτό αποτέλεσε το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ). Η ειδοποιός διαφορά από την προηγούμενη περίοδο ήταν ότι ο προγραμματισμός του κάθε κράτους μέλους πραγματοποιούνταν μέσω δύο κειμένων του ΚΠΣ και του Συμπληρώματος Προγραμματισμού, ενώ στην 4η Προγραμματική Περίοδο για λόγους απλούστευσης των διαδικασιών απαιτούνταν μια νέα ολοκληρωμένη χάραξη στρατηγικής και εφαρμογής της.

Η λογική του ενός ενιαίου κειμένου στο οποίο θα αναλύονται τόσο οι στρατηγικές και οι προτεραιότητες του κράτους μέλους στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, όσο και η εφαρμογή αυτής ενίσχυσε την αρχή της εταιρικής σχέσης καλύπτοντας τα στάδια της εκπόνησης, της υλοποίησης αλλά και της παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιχειρησιακών προγραμμάτων.

Η σύνταξη της στρατηγικής είναι απαραίτητο να ακολουθεί πιστά τις Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Συνοχή, καθώς και να είναι σύμφωνη με το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων, όπως κατατίθετο από κάθε κράτος μέλος. Κατά συνέπεια, οι δράσεις-άξονες του ΕΣΠΑ θα πρέπει να υπηρετούν πιστά τόσο τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και του κάθε κράτους μέλους, προκειμένου να επιτυγχάνεται το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Μέγιστη επίδραση στη χάραξη των στόχων ασκεί η στρατηγική της Λισσαβόνας, σύμφωνα με τις προτεραιότητες της οποίας ορίζονται τα ποσοστά που πρέπει να επιτευχθούν ανά στόχο από κάθε κράτος μέλος (60% για τον στόχο «Σύγκλιση» και 75% για τον στόχο «Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση» σε δράσεις για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας, και την υποστήριξη της απασχόλησης, καθώς και την προαγωγή της έρευνας και καινοτομίας (earmarking Λισσαβόνας).

Οι καινοτομίες της νέας προγραμματικής περιόδου έχουν ως κύριο στόχο τη βελτιστοποίηση της κατανομής των πόρων του προϋπολογισμού στα κράτη μέλη. Πιο συγκεκριμένα, και σύμφωνα με τον Κανονισμό της 4ης προγραμματικής περιόδου, οφείλουν να πραγματοποιούν μια εκ των προτέρων αξιολόγηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων που υποβάλλουν για έγκριση στην Επιτροπή. Η αξιολόγηση διεξάγεται από εσωτερικούς ή εξωτερικούς φορείς ανεξάρτητους των φορέων πιστοποίησης και ελέγχου και η δημοσιοποίησή τους πραγματοποιείται σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους που ορίζουν την πρόσβαση στα έγγραφα. Επιπρόσθετα, για τη σύνταξή της υπάρχει πλέον η συμβολή της ΕΕ που καθοδηγεί για την ορθή διαδικασία της αξιολόγησης. Έτσι, γίνονται περισσότερο κατανοητές οι διαδικασίες αξιολόγησης των προγραμμάτων, και κατ' επέκταση της εκπόνησής τους.

Μια ακόμα καίριας σημασίας καινοτομία που διακρίνει την 4η Προγραμματική Περίοδο είναι η Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση (ΣΠΕ). Με την εφαρμογή της Οδηγίας 2001/42Κ/ΕΚ για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, ο στόχος που τέθηκε ήταν να εξασφαλιστεί η προστασία της φύσης και των φυσικών πόρων κατά την εκπόνηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων, καθώς και μέσω αυτού να προωθηθεί η Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση αφορά την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην κατάρτιση των επιχειρησιακών προγραμμάτων και στοχεύει στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας τους. Η ΣΠΕ περιλαμβάνει δύο στάδια τα οποία αποτυπώνονται στην παρακάτω Εικόνα 5.5.

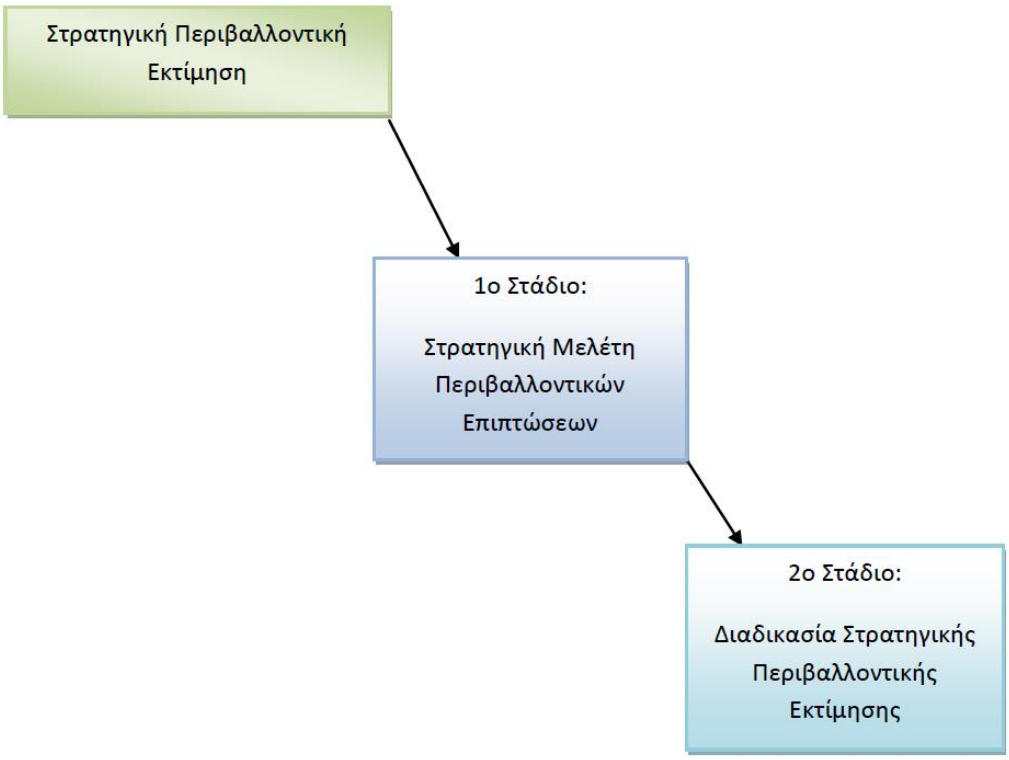

Εικόνα 5.4 *Σχηματική απεικόνιση της Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης*

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Γίνεται αντιληπτό ότι η εκπόνηση των ΣΠΕ για τα επιχειρησιακά προγράμματα της 4ης Προγραμματικής Περιόδου είναι μια διαδικασία σύνθετη, που δεν περιλαμβάνεται στον στρατηγικό σχεδιασμό του προγράμματος, αλλά πρέπει να γίνεται ταυτόχρονα, να βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με αυτό, και να τρέχει παράλληλα σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος. Τα ΕΠ για τα οποία οπωσδήποτε απαιτείται η εκπόνηση ΣΜΠΕ είναι τα ΠΕΠ και όσα είναι σχέδια και προγράμματα που εκπονούνται για έναν ή περισσότερους τομείς της Γεωργίας, Δασοπονίας, Αλιείας, Ενέργειας, Βιομηχανίας, Μεταφορών, Διαχείρισης Αποβλήτων, Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων, Τηλεπικοινωνιών, Τουρισμού, Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού.

Σύμφωνα με τις παραπάνω καινοτομίες, κρίνεται ότι η 4η προγραμματική περίοδο είναι περισσότερο απαιτητική όσον αφορά τον επιχειρησιακό σχεδιασμό. Τα νέα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την 4η Προγραμματική Περίοδο, αυτή του ΕΣΠΑ, είναι ότι δεν υπάγεται όλη η χώρα στον στόχο «Σύγκλιση» καθώς 5 περιφέρειες βρίσκονται σε μεταβατική στήριξη, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι τρεις ανήκουν σε καθεστώς phasing out (οι περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας και Αττικής ανήκουν στις περιφέρειες στατιστικής σύγκλισης), και 2 σε καθεστώς phasing in (οι περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας και Νοτίου Αιγαίου ανήκουν στις περιφέρειες στατιστικής εισόδου).

Τα ΕΠ έχουν μονοταμειακό χαρακτήρα, γεγονός που σημαίνει ότι το κάθε πρόγραμμα χρηματοδοτείται από ένα μόνο Διαρθρωτικό Ταμείο και όχι από Συνδυασμό αυτών, όπως σε προηγούμενες προγραμματικές περιόδους.

Η κατεύθυνση των πόρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει ως στόχο την υποστήριξη της Στρατηγικής της Λισσαβόνας και τις ενιαίες Κατευθυντήριες Γραμμές για την ανάπτυξη και την Απασχόληση 2005-2008 (earmarking), οι οποίες θα πρέπει να ανέρχονται συνολικά σε τουλάχιστον 60% των δαπανών για τον Στόχο 1 και 75% για τον Στόχο 2 (Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση).

Ο σχεδιασμός και η κατάρτιση του ΕΣΠΑ 2007-2013 ήταν μια πολυεπίπεδη διαδικασία διότι έπρεπε να λάβει υπόψη τις απαιτήσεις τόσο της ΕΕ, όσο και τη σύνθετη ελληνική κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα. Οι συντάκτες έδειξαν ότι έλαβαν υπόψη τους τις αρχές που τέθηκαν από την ΕΕ, κατά τον σχεδιασμό του προγράμματος, τεκμηριώνοντας τη συνάφειά τους με τις στρατηγικές επιλογές τους αλλά και αποδεικνύοντάς τη συνεχώς με πολύ συγκεκριμένες αναφορές στις στρατηγικές Κατευθυντήριες γραμμές της

πολιτικής συνοχής κατά κύριο λόγο. Ακόμη, οι στόχοι έπρεπε να παρουσιαστούν με αριθμητικά δεδομένα, και παράλληλα, να υπάρξουν διαρθρωτικοί δείκτες για κάθε θεματική ενότητα.

Παρατηρείται ότι οι στόχοι που επιλέχθηκαν στο ελληνικό ΕΣΠΑ βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τις κατευθυντήριες γραμμές για την πολιτική συνοχής για την περίοδο 2007-2013, οι οποίες αποτελούν τη βασική συνθήκη για την κατάρτιση του ΕΣΠΑ, όπως παρουσιάζεται στον ακόλουθο Πίνακα 5.1

Πίνακας 5.1 *Κατευθυντήριες Γραμμές και Θεματικές Κοινωνικοοικονομικής Ανάλυσης*

Κατευθυντήρια Γραμμή	**Θεματικές Κοινωνικοοικονομικής ανάλυσης**
Βελτίωση της ελκυστικότητας για επενδύσεις και απασχόληση των κρατώ μελών, των περιφερειών και των πόλεων.	Μακροοικονομικές εξελίξεις και προοπτικές. Κανονιστικό πλαίσιο και συνθήκες ανταγωνισμού. Αποτίμηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Περιβαλλοντική διάσταση. Περιφερειακή ανάλυση.
Βελτίωση των γνώσεων και της καινοτομίας, με στόχο την ανάπτυξη.	Διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας-τάσεις. Εκπαίδευση, έρευνα, και τεχνολογική ανάπτυξη.
Περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας.	Αγορά εργασίας και απασχόληση. Κοινωνική συνοχή.

Πηγή: Επεξεργασία από Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 21.10.2006. Απόφαση του Συμβουλίου της 6ης Οκτωβρίου 2006 για τις στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές της Κοινότητας για τη Συνοχή (2006/702/ΕΚ).

Οι στόχοι που υλοποιήθηκαν, με την περαιτέρω ανάλυσή τους, είναι οι ακόλουθοι:

1. Επένδυση στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας μέσω της:
   - Αύξησης της εξωστρέφειας και των εισροών των ξένων άμεσων επενδύσεων.
   - Ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και αύξηση της παραγωγικότητας.
   - Διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος.

2. Κοινωνία της γνώσης και καινοτομίας μέσω της:
   - Βελτίωσης της ποιότητας και της έντασης των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο για την αναβάθμιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.
   - Ενίσχυσης της έρευνας και της τεχνολογίας και προώθησης της καινοτομίας σε όλους τους κλάδους ως βασικού παράγοντα αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας και μετάβασης στην οικονομία της γνώσης.
   - Ψηφιακής σύγκλισης της χώρας με την ενσωμάτωση και τη συστηματική χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στους τομείς κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας.

3. Απασχόληση και Κοινωνική συνοχή μέσω της:
   - Ενίσχυσης της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων.
   - Διευκόλυνσης της πρόσβασης στην απασχόληση.
   - Προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης με την ισότιμη πρόσβαση όλων στην αγορά εργασίας και την πρόληψη των φαινομένων περιθωριοποίησης και αποκλεισμού.
   - Θεμελίωσης ενός αποδοτικού και οικονομικά βιώσιμου συστήματος υγείας που θα προσφέρει ποιοτικές και εξατομικευμένες υπηρεσίες στους πολίτες και θα εστιάζει στη συνεχή βελτίωση των υπηρεσιών πρόληψης και φροντίδας.
   - Ανάδειξης του οικονομικού, κοινωνικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα των θεμάτων ισότητας των φύλων, με την άμεση σύνδεσή τους με τις κυρίαρχες εθνικές πολιτικές προτεραιότητες (ανάπτυξη- απασχόληση- κοινωνική συνοχή).

4. Θεσμικό Περιβάλλον μέσω της:
   - Βελτίωσης της ποιότητας των δημοσίων πολιτικών και της αποτελεσματικής εφαρμογής τους για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών και τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δράσης.

5. Ελκυστικότητα της Ελλάδας και των Περιφερειών ως τόπου επενδύσεων, εργασίας και διαβίωσης μέσω:
   - της Ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού των φυσικών υποδομών και των συναφών υπηρεσιών του συστήματος μεταφορών της χώρας.
   - του Ασφαλούς ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας με γνώμονα τη βιωσιμότητα.
   - της Βιώσιμης διαχείρισης του περιβάλλοντος.
   - της Άσκησης αποτελεσματικής περιβαλλοντικής πολιτικής.
   - της Ανάδειξης του πολιτισμού.

Το Δ΄ ΚΠΣ (ΕΣΠΑ) περιλαμβάνει μικρότερο πλήθος επιχειρησιακών προγραμμάτων σε σχέση με το Γ΄ ΚΠΣ. Ο στρατηγικός σχεδιασμός της Ελλάδας υλοποιείται μέσω:

8 Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων,
5 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων,
12 Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας.

Τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα αναφέρονται:

Στο Περιβάλλον και στη Βιώσιμη Ανάπτυξη και προάγουν την προστασία, αναβάθμιση, και αειφορική διαχείριση του περιβάλλοντος ώστε να αποτελέσει το υπόβαθρο για την προστασία της δημόσιας υγείας, την άνοδο της ποιότητας ζωής των πολιτών και να συμβάλλει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Στην ενίσχυση της προσπελασιμότητας και προωθούν την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών μεταφορών της χώρας, την ολοκλήρωση της κατασκευής και αναβάθμισης των οδικών αξόνων, του σιδηροδρομικού δικτύου, των λιμενικών υποδομών και των αεροδρομίων.

Στην ανταγωνιστικότητα και στην επιχειρηματικότητα μέσω της
βελτίωσης της εξωστρέφειας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και του παραγωγικού συστήματος της χώρας, με έμφαση στη διάσταση της καινοτομίας, στην προώθηση του συστήματος της Έρευνας. Επιπρόσθετα, μέσω της ανάπτυξης της Καινοτομίας της χώρας, καθώς και την ποιοτική αναβάθμιση των προϊόντων, και την εξασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας της χώρας μέσω των ΑΠΕ (Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας).

Στην ψηφιακή σύγκλιση μέσω της: προώθησης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών σε επιχειρήσεις, του ανασχεδιασμού διαδικασιών του Δημοσίου Τομέα, και της προώθησης της επιχειρηματικότητας σε τομείς που χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ, καθώς και την ανάπτυξη των ψηφιακών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης για τον πολίτη.

Στη διοικητική μεταρρύθμιση μέσω της διαμόρφωσης, της εφαρμογής και της αξιολόγησης δημόσιων πολιτικών και προγραμμάτων, της απλούστευσης των διοικητικών διαδικασιών, του οργανωτικού και λειτουργικού ανασχεδιασμού και της διοικητικής ανασυγκρότησης, της κάλυψης των αναγκών της δημόσιας διοίκησης σε εκπαίδευση και της αναβάθμισης της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης στην πράξη.

Στην ανάπτυξη του ανθρώπινου σχεδιασμού μέσω της ενίσχυσης της προσαρμοστικότητας του ανθρώπινου δυναμικού και των επιχειρήσεων, της διευκόλυνσης της πρόσβασης στην απασχόληση, της ενίσχυσης της απασχόλησης των γυναικών, των νέων, των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας και των ευάλωτων ομάδων, την προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας, καθώς και στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Στην εκπαίδευση και διά βίου μάθηση μέσω της αναβάθμισης της ποιότητας της εκπαίδευσης και της προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης, καθώς επίσης, και μέσω της αναβάθμισης των συστημάτων αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα, μέσω της ενίσχυσης του ανθρώπινου κεφαλαίου για την προαγωγή της έρευνας και της καινοτομίας, καθώς και των μεταρρυθμίσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα ώστε η διά βίου μάθηση να καταστεί πραγματικότητα για όλους.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα που ακολουθούν διαφορετική πορεία σύγκλισης είναι τα παρακάτω:

ΠΕΠ Μακεδονίας–Θράκης
ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων
ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου
ΠΕΠ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου
ΠΕΠ Αττικής

Τα ΠΕΠ συμβάλλουν στην κάλυψη των εθνικών στρατηγικών στόχων συμπληρωματικά με τα τομεακά προγράμματα, με έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ανάγκες κάθε χωρικής ενότητας – περιφέρειας. Σε κάθε περίπτωση, τα ΠΕΠ για όλες τις περιφέρειες καλύπτουν έναν κοινό κορμό παρεμβάσεων στους εξής κλάδους:

- Κοινωνικές υποδομές.
- Υγεία και κοινωνική αλληλεγγύη.
- Πολιτισμός.
- Έργα προσπελασιμότητας και περιβάλλοντος τοπικής κλίμακας.
- Πολιτικές βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.
- Πολιτικές ενίσχυσης ορεινών, μειονεκτικών και νησιωτικών περιοχών.

Η προγραμματική περίοδος ΕΣΠΑ του 2007-2013 συνέβαλε καθοριστικά στην ενίσχυση του τομέα της Επιχειρηματικότητας σε στενή αλληλεπίδραση με τους τομείς της έρευνας και τεχνολογίας, καθώς και ψηφιακής σύγκλισης. Συνεπώς, παρατηρείται ότι μέσω των Επιχειρησιακών προγραμμάτων (τομεακών και περιφερειακών) ενισχύθηκαν 50.000 επιχειρήσεις και δημιουργήθηκαν 20.000 νέες θέσεις εργασίας.

Στον τουριστικό τομέα πραγματοποιήθηκαν έργα αναβάθμισης 95.000 τουριστικών κλινών. Επιπρόσθετα, ενισχύθηκαν 700 επιχειρήσεις για δράσεις έρευνας και τεχνολογίας και δημιουργήθηκαν 4 νέοι πόλοι καινοτομίας Έρευνας και Τεχνολογίας και αυξήθηκαν οι διατιθέμενοι πόροι για δράσεις Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης, καθώς επίσης, αυξήθηκε ο αριθμός των επιχειρήσεων που αναπτύσσουν καινοτόμες δραστηριότητες και προϊόντα.

Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, βελτιώθηκαν σημαντικά οι υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, καθώς με τα έργα ψηφιακής σύγκλισης το ποσοστό των βασικών δημοσίων υπηρεσιών που διατίθενται στους πολίτες και τις επιχειρήσεις ηλεκτρονικά έχει προσεγγίσει το 60%.

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο σχεδιασμός της 4ης Προγραμματικής περιόδου υπήρξε μια πολύπλοκη διαδικασία που είχε ως αναγκαία προϋπόθεση τον συγκερασμό των απαιτήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας μας. Η υλοποίηση του ΕΣΠΑ 2007-2013, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, προσέδωσε στην Ελλάδα ικανοποιητική αναπτυξιακή ώθηση, βελτιώνοντας τις υποδομές και την ψηφιακή σύγκλιση, και αναπτύσσοντας την επιχειρηματικότητα, επιτεύγματα τα οποία ήταν σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής συνοχής και της ΣτΛ. (Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, 2014).

5.3.2 ΕΣΠΑ 2014-2020 και Επιχειρηματικότητα

Από τον Μάιο του 2010 έως τον Αύγουστο του 2018 εφαρμόστηκαν στην ελληνική οικονομία τρία διαδοχικά προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, με στόχο την αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών που αντικατοπτρίζονταν στα μεγάλα ελλείμματα (τα «δίδυμα ελλείμματα», δημοσιονομικό και ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών), καθώς και τη συσσώρευση του υπερβολικού χρέους. Το τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα εφαρμόστηκε από τον Αύγουστο του 2015 και μέχρι και τον Αύγουστο του 2018.

Οι μεταρρυθμίσεις που συμφωνήθηκαν στο τρίτο πρόγραμμα προσαρμογής αφορούσαν τέσσερις θεματικές:

- αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας,
- διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας,
- εφαρμογή μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη και την απασχόληση,
- εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα.

Στο επίπεδο αυτό, το νέο ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το πλαίσιο Ανάπτυξης) 2014-2020 το οποίο εγκρίθηκε με τον Κανονισμό της ΕΕ 1303/2013 συνέβαλε στην προώθηση των μεταρρυθμίσεων, καθώς και στην κάλυψη των αναπτυξιακών αναγκών που είχαν ήδη διαπιστωθεί και κατά τον χρόνο έγκρισής του. Το ΕΣΠΑ 2014-2020 υλοποιήθηκε με βάση το εγκεκριμένο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (ΣΔΕ) και αξιοποίησε πλήρως τις πολλαπλές συνέργειες που είχε με τα προγράμματα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, τα οποία υλοποίησε η χώρα και στα οποία συνέβαλε σημαντικά. Ο προσανατολισμός της οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής υλοποιείται τόσο στο πλαίσιο των έντεκα θεματικών προτεραιοτήτων, όπως παρουσιάζονται και στον Πίνακα 5.2 ακολούθως, και των διαπιστωμένων αναπτυξιακών αναγκών που αυτές καλύπτουν, όσο και στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνουν οι εκπληρωμένες πλέον εκ των προτέρων αιρεσιμότητες[25] για την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020 οι οποίες αποτελούσαν παράγοντες επιτυχούς εφαρμογής των προγραμμάτων.

Πίνακας 5.2 *Θεματικές Ενότητες - Στόχοι του ΕΣΠΑ 2014-2020*

1. Ενίσχυση της Έρευνας, της Τεχνολογικής Ανάπτυξης και της Καινοτομίας
2. Βελτίωση της πρόσβασης σε ΤΠΕ, της χρήσης και της ποιότητάς τους
3. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του γεωργικού τομέα (για το ΕΓΤΑΑ) και του τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας (γιατο ΕΤΘΑ)
4. Υποστήριξη της μετάβασης σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς
5. Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης των κινδύνων
6. Διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων
7. Προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και άρση των εμποδίων σε βασικές υποδομές δικτύων
8. Προώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων
9. Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε διάκρισης
10. Επένδυση στην εκπαίδευση και κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και στη διά βίου μάθηση
11. Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας των δημόσιων υπηρεσιών και των φορέων, καθώς και της αποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης

(Πηγή www.espa.gr)

Στόχος των Επιχειρησιακών προγραμμάτων του νέου ΕΣΠΑ ήταν η απορρόφηση των κονδυλίων που είχαν ως σκοπό την αντιμετώπιση των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δράσεις των προγραμμάτων αφορούσαν και συνεχίζουν να αφορούν τους ακόλουθους πέντε βασικούς τομείς προτεραιότητας:

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων (ιδιαίτερα των ΜμΕ), μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.
2. Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση.
3. Προστασία του περιβάλλοντος – μετάβαση σε μια οικονομία φιλική στο περιβάλλον.
4. Ανάπτυξη–εκσυγχρονισμός–συμπλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

[25] αποτελούν το διαμορφωμένο αναγκαίο πλαίσιο ρυθμίσεων και συνθηκών για την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων που προγραμματίζονταν για την περίοδο 2014-2020. Το πλαίσιο αυτό αναφέρεται :
σε κατάλληλο ρυθμιστικό πλαίσιο,
σε Πολιτικές/στρατηγικές,
στη Διοικητική επάρκεια.
Οι εκ των προτέρων αιρεσιμότητες θα έπρεπε να εκπληρώνονται κατά την επίσημη υποβολή του ΕΣΠΑ και των Προγραμμάτων. Η εκπλήρωση των αιρεσιμοτήτων θα έπρεπε να έχει επιτευχθεί έως 31/12/2016.

5. Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Με τις δράσεις σε αυτούς τους τομείς, το ΕΣΠΑ μπορεί να συμβάλλει στην επίτευξη των εθνικών στόχων στο πλαίσιο της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η στρατηγική της είναι η προαγωγή μιας ανάπτυξης Έξυπνης με αποτελεσματικότερες επενδύσεις στην έρευνα και στην καινοτομία, Βιώσιμης λόγω της απόφασης για μετάβαση σε μια οικονομία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα και χωρίς αποκλεισμούς, δίνοντας έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας, και στη μείωση της φτώχειας.

Όπως και στην προγραμματική περίοδο 2007-2013, κατά τον ίδιο τρόπο και στην πέμπτη προγραμματική περίοδο, ήτοι 2014-2020, οι δράσεις των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων χρηματοδοτούνταν από το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ και το ΤΣ. Ο προϋπολογισμός όλων των ΕΠ ήταν περί τα 20 δις ευρώ Ευρωπαϊκής Συνδρομής ή 24.79 δις ευρώ εκτιμώμενης συνολικής δαπάνης.

Το νέο ΕΣΠΑ αποτελούνταν από 20 Προγράμματα από τα οποία τα 7 ήταν Τομεακά και τα 13 Περιφερειακά. Τα Τομεακά Προγράμματα είναι πολυταμειακά ή μονοταμειακά αφορούν έναν ή περισσότερους τομείς, και έχουν ως γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής όλη τη χώρα. Τα 13 ΠΕΠ τα οποία ήταν πολυτομεακά και πολυταμειακά αφορούν καθεμία από τις 13 Περιφέρειες και αφορούν δράσεις Περιφερειακής εμβέλειας.

Τα 7 Τομεακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2014-2020 είναι τα ακόλουθα:

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) το οποίο είχε ως στρατηγικό του στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, τη μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας (θα αναλυθεί περαιτέρω στο επόμενο υποκεφάλαιο).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΥΜΕΠΕΡΑΑ). Οι στόχοι του διακρίνονται σε δύο τομείς, τον τομέα των μεταφορών και του περιβάλλοντος.

Στον τομέα των μεταφορών, οι στόχοι του προγράμματος αφορούν την:

- Προώθηση της ολοκλήρωσης των υποδομών του βασικού ΔΕΔ-Μ (οδικών, σιδηροδρομικών, λιμένων, αεροδρομίων).
- Προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών, και του εκσυγχρονισμού του συστήματος μεταφορών.
- Βελτίωση της ασφάλειας των μεταφορών (οδική ασφάλεια, ασφάλεια ναυσιπλοΐας και λιμενικών εγκαταστάσεων, ασφάλεια αεροναυτιλίας).
- Ανάπτυξη βιώσιμων και οικολογικών αστικών μεταφορών (αστικών μέσων σταθερής τροχιάς) για την ενίσχυση της βιώσιμης αστικής κινητικότητας.

Στον τομέα του περιβάλλοντος, οι στόχοι του προγράμματος αφορούν την:

- Εκπλήρωση των απαιτήσεων του περιβαλλοντικού κεκτημένου της ΕΕ στους τομείς των Αποβλήτων και των Υδάτων.
- Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή – Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων.
- Διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας.
- Βιώσιμη αστική ανάπτυξη – αστική αναζωογόνηση.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αναγέννηση Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα το οποίο είναι πολυτομεακό και μονοταμειακό (ΕΚΤ) υλοποιήθηκε μέσω δράσεων για την απασχόληση, την κατάρτιση, την εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση, προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι για αύξηση της απασχόλησης, για καταπολέμηση της φτώχειας και για αναβάθμιση του επιπέδου εκπαίδευσης. Οι βασικότεροι στόχοι του συγκεκριμένου προγράμματος ήταν:

- Βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας όλων των βαθμίδων του εκπαιδευτικού συστήματος.
- Ανάπτυξη της διά Βίου Μάθησης και βελτίωση της συνάφειας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με την αγορά εργασίας.
- Καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενίσχυση της απασχόλησης και ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας με βραχυπρόθεσμα μέτρα σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας για το σύνολο τους εργατικού δυναμικού, κυρίως, σε ομάδες με μεγάλα ποσοστά ανεργίας (μακροχρόνια άνεργοι με μειωμένα τυπικά προσόντα, γυναίκες 30-44 ετών).

- Μείωση της ανεργίας των νέων 15-29 ετων, ιδιαίτερα εκείνων εκτός εργασίας, δομών εκπαίδευσης ή κατάρτισης, με τη διευκόλυνση της εισόδου στην αγορά εργασίας και ενίσχυσης των δεξιοτήτων τους.
- Ανάπτυξη των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, ιδίως, για άτομα μειωμένων τυπικών προσόντων, με στόχο την ένταξη ή/και την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας.
- Ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, μέσω της προώθησης της κοινωνικής οικονομίας.
- Μείωση της σχολικής διαρροής, ιδιαίτερα, σε περιοχές με υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.
- Αναβάθμιση και διασύνδεση των συστημάτων Τεχνικής – Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης με την αγορά εργασίας.
- Προώθηση της έγκαιρης ολοκλήρωσης των σπουδών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Ενδυνάμωση των δεσμών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και τον επιχειρηματικό κόσμο.
- Ενίσχυση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέσω της προώθησης της έρευνας και της καινοτομίας και της ενδυνάμωσης του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είχε ως στόχο την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων μέσω νέων τεχνολογιών και πληροφορικής στον Δημόσιο Τομέα. Αποτελεί ένα πολυτομεακό και πολυταμειακό πρόγραμμα (ΕΤΠΑ και ΕΚΤ), το οποίο στοχεύει στα ακόλουθα:

- Ενίσχυση της οργανωσιακής, θεσμικής, και επιχειρησιακής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσα από παρεμβάσεις που θα αλλάξουν τη δομή και τη λειτουργία των υπηρεσιών προς όφελος των πολιτών και των επιχειρήσεων.
- Προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στον Δημόσιο Τομέα, η οποία σε συνδυασμό με συστημικές δράσεις και πολιτικές θα έχει ως αποτέλεσμα τον μετασχηματισμό και τη βελτίωση των υφιστάμενων διαδικασιών, καθώς και των παρεχόμενων υπηρεσιών.
- Σωστή ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα, μέσω της καλύτερης αξιοποίησης των ανθρώπινων πόρων της διοίκησης, καθώς και της παροχής αναβαθμισμένων υπηρεσιών κατάρτισης/εκπαίδευσης, με στόχο την ατομική ανάπτυξη των υπαλλήλων και την ανταπόκρισή τους στις αυξημένες ανάγκες.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια». Το πρόγραμμα ήταν πολυταμειακό (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, και ΤΑ) και αποσκοπούσε στην υποστήριξη της λειτουργίας και της εφαρμογής όλων των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Το συγκεκριμένο ΕΠ επεδίωκε:

- την ενίσχυση των συστημάτων και των διαδικασιών διοίκησης και συντονισμού της εφαρμογής των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.
- την ενίσχυση της στελέχωσης, διοικητικής οργάνωσης και λειτουργίας των υποστηρικτικών δομών του συστήματος διαχείρισης, συντονισμού και διοίκησης της εφαρμογής των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, καθώς επίσης και των επιτελικών δομών των Υπουργείων.
- την ενίσχυση της διαχειριστικής επάρκειας των δικαιούχων φορέων για την εφαρμογή συγχρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων.

Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη» (ΠΑΑ). Το Πρόγραμμα ήταν πολυτομεακό και μονοταμειακό (ΕΓΤΑΑ) καθώς είχε ως στόχο την επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και της βιώσιμης ανταγωνιστικότητας του αγροτικού χώρου μέσω της μετάβασης σε ένα ισχυρό, αειφόρο αγροδιατροφικό σύστημα και της αύξησης της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών περιοχών. Από το συγκεκριμένο πρόγραμμα εκχωρείται για διαχείριση στις Περιφέρειες περίπου το 30%.

Οι στόχοι του συγκεκριμένου προγράμματος ήταν οι ακόλουθοι:

- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων (ιδιαίτερα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων): μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.
- Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού: ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση.

- Προστασία του περιβάλλοντος: μετάβαση σε μια οικονομία φιλική προς το περιβάλλον.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αλιείας και Θάλασσας». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ήταν μονοταμειακό (Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας – ΕΤΘΑ), και είχε ως στόχο την ενίσχυση της περιβαλλοντικά βιώσιμης αποδοτικής ως προς τους πόρους, καινοτόμου και ανταγωνιστικής αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, καθώς και στην προώθηση της γαλάζιας ανάπτυξης και των θαλάσσιων δεξιοτήτων στην Ελλάδα.
Οι πιο σημαντικοί στόχοι του Προγράμματος ήταν οι ακόλουθοι:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των κλάδων της υδατοκαλλιέργειας και της μεταποίησης.
- Βιωσιμότητα της θαλάσσιας αλιείας και βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών που εξαρτώνται παραδοσιακά από την αλιεία.
- Προστασία και αποκατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των έμβιων πόρων, έλεγχος των αλιευτικών δραστηριοτήτων, συλλογή αλιευτικών δεδομένων και βελτίωση των γνώσεων σχετικά με την κατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Το ΕΣΠΑ (2014-2020) περιλάμβανε και 13 ΠΕΠ που ήταν πολυτομεακά και πολυταμειακά. Καθεμία από τις ελληνικές Περιφέρειες αποτελεί αντικείμενο ενός περιφερειακού προγράμματος που περιλαμβάνει έργα και δράσεις περιφερειακής κλίμακας, αξιοποιεί τα τοπικά πλεονεκτήματα και χρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ.
Τα 13 ΠΕΠ ήταν τα ακόλουθα:

ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης
ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας
ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας
ΠΕΠ Ηπείρου
ΠΕΠ Θεσσαλίας
ΠΕΠ Ιονίων Νήσων
ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας
ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας
ΠΕΠ Αττικής
ΠΕΠ Πελοποννήσου
ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου
ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου
ΠΕΠ Κρήτης

Στα ΠΕΠ του ΕΣΠΑ 2014-2020, σημαντικό στοιχείο που τα διαφοροποίησε από τα ΠΕΠ της προηγούμενης προγραμματικής περιόδων ήταν η ενίσχυση της δυνατότητας των περιφερειακών και τοπικών αρχών να εφαρμόσουν ένα πλήρες φάσμα δράσεων που αποσκοπούσε στην υλοποίηση των κύριων στόχων του ΕΣΠΑ. Επιπρόσθετα, τονίζεται ότι στις Περιφέρειες είχε εκχωρηθεί η διαχείριση σημαντικών πόρων του ΤΣ για το Περιβάλλον και κυρίως πόρων που θα κατευθύνονταν στην κάλυψη των υποχρεώσεων της χώρας και των Περιφερειών και αφορούσαν τα υγρά απόβλητα, ενώ στις 13 Περιφέρειες εκχωρήθηκε, επίσης, από το Τομεακό Πρόγραμμα της Αγροτικής Ανάπτυξης, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η διαχείριση περίπου 30% των πόρων του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης.

5.3.2.1 Η αξιολόγηση του ΕΣΠΑ 2014-2020

Στο ΕΣΠΑ 2014-202 ενσωματώθηκαν συνολικά 37 αιρεσιμότητες, 7 γενικές και 30 θεματικές που αφορούν τα Ταμεία ΕΣΠΑ, ΤΣ, ΕΚΤ και ΕΓΤΑΑ. Στη συνέχεια, οι αιρεσιμότητες ενσωματώθηκαν σε 20 Προγράμματα του ΕΤΠΑ, συμπεριλαμβανομένων του Προγράμματος για την Αγροτική Ανάπτυξη και του ΕΠ ΑλΘ. Ο συνολικός αριθμός των αιρεσιμοτήτων που ενσωματώθηκε στα Προγράμματα ανήλθε σε 41, 7 γενικές και 34 ειδικές. Επιπρόσθετα, κατά την έγκριση των Προγραμμάτων ενσωματώθηκε στα προγραμματικά κείμενα μια σειρά αυτοδεσμεύσεων οι οποίες στην πλειονότητά τους έθεταν περιορισμούς στην ενεργοποίηση των Θεματικών Στόχων και τη χρηματοδότηση των σχετικών πράξεων (1η Έκθεση Προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020).

Κατά την έγκριση των 20 Επιχειρησιακών Προγραμμάτων όπου ενσωματώθηκαν οι εκ των προτέρων αιρεσιμότητες, σημειώθηκε σημαντική πρόοδος και η αξιολόγηση της εκπλήρωσης μεταβλήθηκε ως εξής: 39% των εφαρμοστέων αιρεσιμοτήτων εκπληρώνονται πλήρως (16 από τις 41), 46% εκπληρώνονται μερικώς (19 από τις 41) και 15% δεν εκπληρώνονται (6 από τις 41). Για τις αιρεσιμότητες που δεν εκπληρώνονταν

πλήρως, καθορίστηκαν ειδικά σχέδια δράσης με τις απαιτούμενες ενέργειες και το αντίστοιχο χρονοδιάγραμμα τα οποία ενσωματώθηκαν στα Προγράμματα (2η Έκθεση Προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020).

Με βάση την αυτοαξιολόγηση των αρμόδιων ελληνικών υπηρεσιών, το 90% των εφαρμοστέων αιρεσιμοτήτων είναι πλήρως εκπληρωμένες (37 από τις 41). (1η Έκθεση Προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020).

Αναμφισβήτητα, η πρόοδος στην εκπλήρωση των αιρεσιμοτήτων ήταν μεγάλη, αλλά υπάρχουν επιφυλάξεις για την πλήρη εκπλήρωση αρκετών από αυτές.

Σημαντικές αιρεσιμότητες στο πεδίο της Επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης της οικονομίας αποτέλεσαν:

- Η ύπαρξη μιας εθνικής ή περιφερειακής **στρατηγικής ευφυούς εξειδίκευσης** σε συνάφεια με το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων, η οποία να προκαλεί μόχλευση στην ιδιωτική δαπάνη για έρευνα και καινοτομία και να συνδέεται με την καλή επίδοση των εθνικών ή περιφερειακών συστημάτων έρευνας και καινοτομίας. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- Η ύπαρξη πολυετούς σχεδίου για τον προϋπολογισμό κόστους και τον καθορισμό προτεραιοτήτων των επενδύσεων. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- **Ψηφιακή ανάπτυξη**: ένα στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για την ψηφιακή ανάπτυξη, με στόχο την ενθάρρυνση οικονομικά προσιτών, καλής ποιότητας και διαλειτουργικών μέσων της χρήσης των ΤΠΕ ιδιωτικών και δημόσιων υπηρεσιών, και αύξηση του βαθμού χρήσης τους από τους πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των ευάλωτων ομάδων. Το σχέδιο ψηφιακής ανάπτυξης περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις και τη δημόσια διοίκηση, συμπεριλαμβανομένων των πρωτοβουλιών διασυνοριακής συνεργασίας. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- Υλοποίηση συγκεκριμένων ενεργειών για την προώθηση της επιχειρηματικότητας, λαμβάνοντας υπόψη την «Πράξη για τις Μικρές Επιχειρήσεις» [Small Business Act (SBA)]. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- Υλοποίηση ενεργειών για την προώθηση της παραγωγής και διανομής ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- **Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων**: εθνικές ή περιφερειακές εκτιμήσεις επικινδυνότητας για τη διαχείριση φυσικών καταστροφών, λαμβάνοντας υπόψη την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- Προώθηση οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμων επενδύσεων στον **τομέα αποβλήτων**, ιδίως, με την ανάπτυξη σχεδίων διαχείρισης αποβλήτων, σύμφωνα με την Οδηγία 2008/98/ΕC για τα απόβλητα και σύμφωνα με την ιεράρχηση των αποβλήτων. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- **Οι ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας** σχεδιάζονται και υλοποιούνται, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- **Αυτοαπασχόληση, επιχειρηματικότητα και δημιουργία επιχειρήσεων:** η ύπαρξη της στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για χωρίς αποκλεισμούς υποστήριξη της εκκίνησης. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- **Οι θεσμικοί φορείς της αγοράς εργασίας** εκσυγχρονίζονται και ενισχύονται σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση. Πριν από τις μεταρρυθμίσεις των θεσμικών φορέων της αγοράς εργασίας καταρτίζεται ένα σαφές στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής και πραγματοποιείται η εκ των προτέρων αξιολόγηση, μεταξύ άλλων, όσον αφορά τη διάσταση της ισότητας του φύλου. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- **Προσαρμογή των εργαζομένων, των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών στην αλλαγή:** η ύπαρξη πολιτικών που έχουν στόχο να ευνοήσουν την πρόβλεψη και τη σωστή διαχείριση της αλλαγής και της αναδιάρθρωσης. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- Η ύπαρξη στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για την προώθηση της **απασχόλησης των νέων,** μεταξύ άλλων, μέσω της υλοποίησης της «Εγγύησης για τη νεολαία». Αυτή η εκ των προτέρων αιρεσιμότητα εφαρμόζεται μόνο για την υλοποίηση της Πρωτοβούλιας για την Απασχόληση των Νέων(ΠΑΝ). Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.
- Η ύπαρξη και εφαρμογή εθνικού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για τη **μείωση της φτώχειας, με στόχο την ενεργητική ένταξη των ατόμων** που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.

- **Τριτοβάθμια εκπαίδευση**: η ύπαρξη εθνικού ή περιφερειακού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για την αύξηση της επιτυχίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας, εντός των ορίων του άρθρου 165 ΣΛΕΕ. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί μερικώς.
- **Διά βίου μάθηση**: η ύπαρξη εθνικού ή/και περιφερειακού στρατηγικού πλαισίου πολιτικής για τη διά βίου μάθηση, εντός των ορίων του άρθρου 165 ΣΛΕΕ. Η αιρεσιμότητα έχει εκπληρωθεί.

(Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης ((ΕΣΠΑ)) 2014-2020 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ, https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014-2020_220514_ex_ante_conditionalities.pdf)

Στο ΕΣΠΑ 2014-2020, η αρχή της εταιρικής σχέσης είχε πλήρη εφαρμογή. Συγκεκριμένα, η εταιρική σχέση περιλάμβανε τις: α) τις αρμόδιες εθνικές, περιφερειακές, τοπικές και άλλες δημόσιες αρχές, β) τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους και γ) οποιονδήποτε άλλο κατάλληλο φορέα που εκπροσωπεί την κοινωνία των πολιτών (περιβαλλοντικοί εταίροι, ΜΚΟ, κ.λπ.). Η εκπροσώπηση όλων των ανωτέρω εταίρων και η συμμετοχή τους στην υλοποίηση των ΕΠ γινόταν κυρίως μέσα από την Επ. Παρ.

Κύριο ρόλο διαδραμάτισε η Εταιρικότητα στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS) διότι η Διαδικασία Επιχειρηματικής Ανακάλυψης[26] (κύριο στοιχείο της RIS) πραγματοποιείται μέσω των **Πλατφορμών Καινοτομίας**. Έχουν συσταθεί και λειτουργούν με ευθύνη της ΓΓΕΤ **8 πλατφόρμες καινοτομίας**, μία για κάθε τομέα προτεραιότητας της Εθνικής RIS:

1. αγροδιατροφή,
2. υγεία και φάρμακα,
3. ενέργεια,
4. υλικά/ κατασκευές,
5. Τεχνολογίες Πληροφορικής & Επικοινωνιών,
6. πολιτισμός – τουρισμός – πολιτιστικές/δημιουργικές βιομηχανίες,
7. περιβάλλον & βιώσιμη Ανάπτυξη,
8. μεταφορές & εφοδιαστική αλυσίδα.

Οι Πλατφόρμες Καινοτομίας αποτελούν τους βασικούς πυρήνες της διαβούλευσης, συγκεντρώνοντας εκπροσώπους από τις επιχειρήσεις του κλάδου ή του τομέα, τα ερευνητικά κέντρα, τα Πανεπιστήμια, τους τεχνολογικούς φορείς, χρηματοδοτικούς οργανισμούς, συναρμόδια Υπουργεία και Περιφέρειες.

Σε περιφερειακό επίπεδο, καταγράφονται αξιόλογες προσπάθειες επιχειρηματικής ανακάλυψης με τη συμμετοχή των φορέων της **«τριπλής/τετραπλής έλικας», όπως φαίνεται και στην Εικόνα 5.6: Η Τετραπλή Έλικα της Διαδικασίας της Επιχειρηματικής Ανακάλυψης.** Τα αποτελέσματα της Τετραπλής Έλικας αποτυπώθηκαν σε προσκλήσεις για χρηματοδότηση από πόρους των ΠΕΠ. Σε όλες τις Περιφέρειες έχουν πραγματοποιηθεί εργαστήρια και ημερίδες επιχειρηματικής ανακάλυψης με ευρεία θεματική.

[26] Βλ. Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων

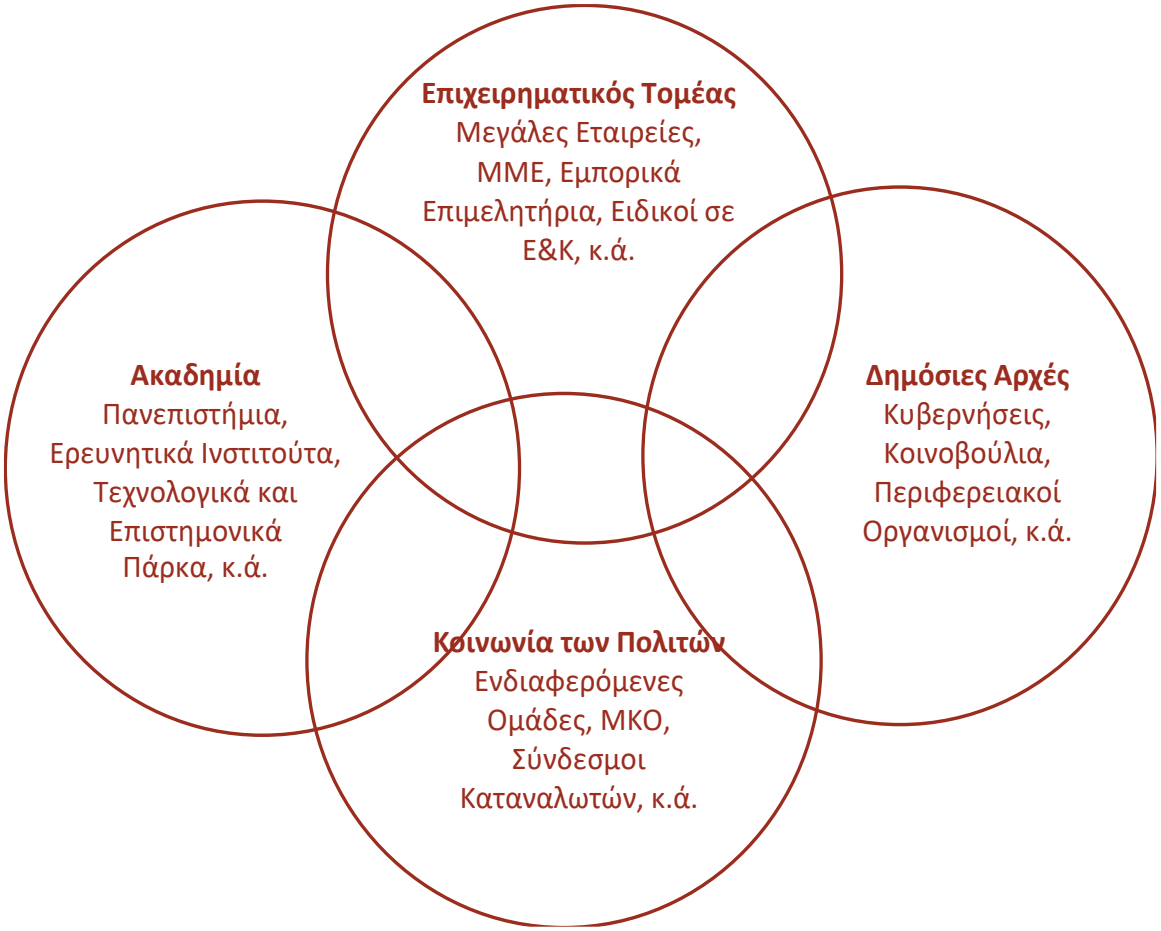

Εικόνα 5.5 *Η τετραπλή Έλικα της Διαδικασίας της Επιχειρηματικής Ανακάλυψης*

Πηγή: Δρ. Αντώνης Γυπάκης, Διαδικασία της Επιχειρηματικής Ανακάλυψης, pptx

Επιπρόσθετα, εντός του 2016 επανασυγκροτήθηκαν τα Περιφερειακά Συμβούλια Έρευνας Καινοτομίας τα οποία αποτελούνται από εκπροσώπους της Αυτοδιοίκησης, των παραγωγικών φορέων και των ακαδημαϊκών – ερευνητικών ιδρυμάτων με γνωμοδοτικό ρόλο προς τα Περιφερειακά Συμβούλια.

Η εταιρικότητα έπαιξε ουσιαστικό και καίριο ρόλο στο πλαίσιο των παρεμβάσεων για τη χωρική ανάπτυξη. Όπως επίσης και την εφαρμογή των αντίστοιχων εργαλείων όπως οι ΟΧΕ, ΟΧΕ-ΒΑΑ για τον αστικό χώρο, καθώς και Στρατηγικές Τοπικής Ανάπτυξης με την Πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων – ΤΑΠΤοΚ (CLLD), αναπτύχθηκαν και λειτούργησαν σε τοπικό επίπεδο εταιρικά σχήματα (εταιρικότητα) για όλα τα στάδια της εφαρμογής της ΟΧΕ/ΒΑΑ, δηλ. από την ανάπτυξη της στρατηγικής στην υλοποίηση και τη διακυβέρνηση.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης, κύριο στοιχείο αποτέλεσε η συνεκτίμηση της ΣΜΠΕ (Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων) και των αποτελεσμάτων των διαβουλεύσεων για τη λήψη των αποφάσεων. Οι διαβουλεύσεις αυτές κατά την κατάρτιση των Προγραμμάτων πραγματοποιήθηκαν με τις «περιβαλλοντικές» αρχές και το κοινό, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ΚΥΑ 107017/2006. Στόχος των διαβουλεύσεων ήταν να δίνεται στους φορείς έγκαιρη και πραγματική ευκαιρία να εκφράζουν τη γνώμη τους επί του σχεδίου της περιβαλλοντικής μελέτης.

Επιπρόσθετα, η εταιρικότητα είχε πλήρη εφαρμογή στις πολιτικές της ισότητας των φύλων και της προσβασιμότητας. Συγκεκριμένα, η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων συμμετείχε σε όλες τις Επ. Παρ. των ΕΠ του ΕΣΠΑ 2014-2020, διασφαλίζοντας κατά το μέγιστο ότι οι σχεδιαζόμενες και υλοποιούμενες δράσεις συμφωνούσαν με τους στρατηγικούς στόχους και τις προτεραιότητες που έχουν τεθεί ήδη στο ΕΣΠΑ 2014-2020 και ότι τα κριτήρια αξιολόγησης για την ένταξη των πράξεων ενσωματώνουν τις κατευθυντήριες γραμμές της.

Η οργάνωση και ανάπτυξη της εταιρικής σχέσης αποτέλεσε και αποτελεί στρατηγική προτεραιότητα και διαρκή επιδίωξη στην πληροφόρηση και επικοινωνία του ΕΣΠΑ και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων

καθώς λειτουργεί επίσημα Εθνικό Δίκτυο των Υπευθύνων Πληροφόρησης και Επικοινωνίας των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, το οποίο συντονίζει η Μονάδα Γ΄ Πληροφόρησης και Επικοινωνίας της ΕΥΣΣΑ/ΕΑΣ. Το δίκτυο πραγματοποιεί ετήσιες συναντήσεις, με στόχο την παροχή οδηγιών για την τήρηση των κανονιστικών προβλέψεων, τον συντονισμό της συμμετοχής στις Ευρωπαϊκές Καμπάνιες Επικοινωνίας, τη διευκόλυνση της συνεργασίας με τα επιμέρους Ευρωπαϊκά Δίκτυα, την ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών. Στις συναντήσεις προσκαλούνται εκπρόσωποι της ΓΔ Περιφερειακής Πολιτικής και της Αντιπροσωπείας της ΕΕ στην Ελλάδα και ανάλογα με τη θεματολογία συμμετέχουν στελέχη της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και των Επιτελικών Δομών των Υπουργείων. Η συνεργασία των μελών του δικτύου είναι συνεχής μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και ειδικού ηλεκτρονικού χώρου εντός της πλατφόρμας Δίαυλος. Στο πλαίσιο του δικτύου υλοποιήθηκαν σεμινάρια εκπαιδευτικά με τη συμμετοχή της DG Regio, της Αντιπροσωπείας της ΕΕ στην Αθήνα και του Ευρωπαϊκού δικτύου Europe Direct. Οι Επιτελικές Δομές των Υπουργείων ως δικαιούχοι πράξεων του ΕΣΠΑ έλαβαν ειδική ενημέρωση για την τήρηση των μέτρων Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και την υλοποίηση σχετικών ενεργειών με τη συμμετοχή των υπευθύνων επικοινωνίας των τομεακών προγραμμάτων.

Η επίσημη διαδικτυακή πύλη του ΕΣΠΑ www.espa.gr ξεκινώντας από το ΕΣΠΑ 2014-2020 διαθέτει μηχανή αναζήτησης προσκλήσεων από όλα τα ΕΠ και για όλες τις κατηγορίες δικαιούχων και ωφελούμενων και πρόσβαση σε όλες τις ιστοσελίδες των ΕΠ. Για τον σκοπό αυτό έχει διαμορφωθεί ένα ευρύτατο δίκτυο στελεχών των ΔΑ που εισάγουν αποκεντρωμένα στο www.espa.gr προσκλήσεις για έργα, πλην κρατικών ενισχύσεων, και κρατικές ενισχύσεις.

Οι δικαιούχοι προσκλήσεων όπως ΑΕΙ, ΤΕΙ, Επαγγελματικές Ενώσεις, Ομάδες Τοπικής Δράσης που υλοποιούν Leader και εκδίδουν προσκλήσεις προς επιχειρήσεις και το κοινό αποστέλλουν στην ομάδα διαχείρισης του www.espa.gr τις προσκλήσεις όπου συγκεντρώνονται οι δυνατότητες χρηματοδότησης από όλα τα ΕΔΕΤ και τις ενισχύσεις διαφορετικών.

Οι ΔΑ των ΕΠ έχουν αναπτύξει επιμέρους δίκτυα συνεργασίας για την Πληροφόρηση και Επικοινωνία με τους δικαιούχους τους, και σε ορισμένες περιπτώσεις τοπικά ευρωπαϊκά δίκτυα όπως το Europe Direct, επαγγελματικές ενώσεις, επιμελητήρια, και άλλους φορείς ή πολλαπλασιαστές πληροφόρησης.

Σημαντική ευκαιρία εδραίωσης της εταιρικής σχέσης αποτέλεσε και η συμμετοχή των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων στις Ευρωπαϊκές Καμπάνιες που συντονίζει η ΕΕ. Η καμπάνια Europe in my Region έχει ως κύρια ενέργεια τις εκδηλώσεις προβολής συγ/μενων έργων. Η ανάδειξη των έργων γίνεται ανοίγοντάς τα στο κοινό, διοργανώνοντας εκδήλωση σε αυτά μέσω συναφών δραστηριοτήτων όπως εκθέσεις, φεστιβάλ. Η Ελλάδα έχει ουσιαστική συμμετοχή αριθμώντας 129 εκδηλώσεις σε 52 πόλεις και νησιά που έχουν συγκεντρώσει πάνω από 50.000 συμμετέχοντες, έως το 2019. Για τη διοργάνωση όλων αυτών των εκδηλώσεων, οι ΔΑ συνεργάζονται άμεσα με τις τοπικές αρχές, τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους ή άλλους φορείς προβάλλοντας τα έργα που υλοποιούν στο ευρύ κοινό μέσα από τις εκδηλώσεις αυτές.

Η συμμετοχή των εταίρων ήταν διαρκής σε όλο το φάσμα υλοποίησης, παρακολούθησης, και αξιολόγησης των ΕΠ του ΕΣΠΑ 2014-2020, καθώς και στην εφαρμογή, παρακολούθηση, και αξιολόγηση επιμέρους τομέων πολιτικής και δράσεων των ΕΠ. Δίνεται έμφαση στην περαιτέρω ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας Κοινωνικών Εταίρων, καθώς και την ενίσχυση τριτοβάθμιων συλλογικών φορέων που εκπροσωπούν ομάδες που βιώνουν διακρίσεις αλλά και αντιπροσωπευτικών φορέων Κοινωνίας των Πολιτών. Οι ΔΑ μεριμνούν για τη συμμετοχή των αρμόδιων εμπλεκόμενων φορέων σε όλα τα στάδια σχεδιασμού, εξειδίκευσης και εφαρμογής των ΕΠ. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Περιφερειακές Στρατηγικές για την Κοινωνική Ένταξη και Στρατηγική για τους Ρομά.
- Οι μελέτες Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας.
- Ο ανασχεδιασμός των Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης.

Η αρχή της μη διάκρισης λόγω αναπηρίας και η διασφάλιση της προσβασιμότητας στα άτομα με αναπηρία ενσωματώνεται οριζόντια σε όλες τις Πράξεις των ΕΠ του ΕΣΠΑ 2014-2020, καθώς αποτελούν κριτήρια επιλογής πράξεων. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Επικοινωνιακό Οδηγό του ΕΣΠΑ 2014-2020 (2015), σε «*όλα τα μέτρα πληροφόρησης και επικοινωνίας θα πρέπει να τηρείται η υποχρέωση για παροχή προσβάσιμης πληροφόρησης στα άτομα με αναπηρία*».

Η **Βιώσιμη Ανάπτυξη** εξειδικεύεται στο ΕΣΠΑ 2014-2020 και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», προωθώντας δράσεις οι οποίες στοχεύουν στην αποτελεσματική χρήση των ενεργειακών πόρων, με χαμηλές εκπομπές CO2, καθώς και στη δημιουργία μιας φιλικής προς το περιβάλλον ανταγωνιστικής οικονομίας (2η έκθεση προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020).

5.3.3 Το νέο Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2021-2027

Στις 12 Ιουλίου 2021 πραγματοποιήθηκε η επίσημη υποβολή του κειμένου του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027 μέσω της πλατφόρμας SFC2021 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στο νέο ΕΣΠΑ με τίτλο **«Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027»** διατυπώνονται οι νέες αναπτυξιακές προτεραιότητες της Χώρας.

Το νέο ΕΣΠΑ της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου 2021-27 συνεχίζει να ενισχύει τη συνοχή και την ανάπτυξη των κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαμορφώνοντας και εξειδικεύοντας το νέο της πρόγραμμα ανάπτυξης στη βάση της ίδιας λογικής στήριξης των διαφόρων και διαφορετικών αναπτυξιακά περιφερειών, προκειμένου να προωθήσει την άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ τους στον μικρότερο δυνατό βαθμό.

Οι Συνολικοί Διαθέσιμοι Πόροι για το νέο ΕΣΠΑ είναι 26.2 δις € εκ των οποίων τα 20.9 είναι συμμετοχή της ΕΕ, και τα 5.3 Εθνική Συνεισφορά. Στο έργο αυτό συμμετέχουν τα ήδη γνωστά Διαρθρωτικά Επενδυτικά Ταμεία (ΕΚΤ, ΕΤΠΑ, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, ΕΓΤΑΑ και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας, ΕΤΘΑ). Από το 2021 λειτουργεί, επίσης, και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Fund).

Οι αλλαγές που αξίζει να σημειωθούν σε ό,τι αφορά τα Διαρθρωτικά Ταμεία είναι οι εξής:

- Από το 2014, το Τμήμα Προσανατολισμού του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) έχει αντικατασταθεί από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Η λειτουργία του εν λόγω ταμείου αφορά τις αγροτικές υποδομές και την ανάπτυξη στο πλαίσιο της γεωργίας.
- Από το 2021 το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) χρησιμοποιείται με την ονομασία Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + (ΕΚΤ+, EFS +). Κρίσιμος εξακολουθεί να είναι ο ρόλος του ταμείου στην πρόληψη και καταπολέμηση της ανεργίας, με επαγγελματικές προοπτικές για το ανθρώπινο δυναμικό, ισότητα ευκαιριών για άντρες και γυναίκες, και διασφάλιση της κοινωνικής ένταξης για κάθε άτομο.
- Το ΕΤΠΑ, σε μια προσπάθεια να εξομαλύνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, που προκύπτουν, συνεχίζει να στηρίζει τις περιοχές εντός του ευρωπαϊκού φάσματος οι οποίες αντιμετωπίζουν προβλήματα αναπτυξιακής φύσης.
- Σημαντική η έμφαση που δίνεται και στην επταετία 2021-2027 στην περιβαλλοντική προστασία. Το Ταμείο Συνοχής συνδράμει στις ενέργειες αυτές με ειδικά προγράμματα, ενώ αναλαμβάνει και τη χρηματοδότηση για τις υποδομές μεταφορών. Ωστόσο, πρόσβαση στο Ταμείο Συνοχής ισχύει για χώρες που δεν συγκαταλέγονται στις ανεπτυγμένες περιφέρειες της ΕΕ (δεν έχουν δηλαδή ΑΕΠ πάνω από 90% του μέσου όρου).
- Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (JTF) είναι ένα νέο χρηματοδοτικό μέσο και τίθεται σε ισχύ από το 2021. Αφορά ένα πολυετές και μακροπρόθεσμο πλάνο χρηματοδότησης καθώς εξασφαλίζει την ενίσχυση των περιφερειών κατά τη μετάβασή τους προς την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050.
- Οι 11 στόχοι της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου αντικαταστάθηκαν από τους εξής πέντε:

1. Έξυπνη Ευρώπη
Χρήση των προσφερόμενων από την τεχνολογία καινοτομιών και εργαλείων, με στόχο το βιώσιμο αναπτυξιακό μετασχηματισμό και την οικονομική ανάπτυξη.

2. Πράσινη Ευρώπη
Η έμφαση που δίνεται στα επερχόμενα προβλήματα της κλιματικής αλλαγής, και οι προσπάθειες διαχείρισης των κινδύνων είναι εμφανής ήδη από την προηγούμενη επταετία. Η μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα αποτελεί βασικό στόχο.

3. Διασυνδεδεμένη Ευρώπη
Απαραίτητη προϋπόθεση η ψηφιακή συνδεσιμότητα μέσω των ΤΠΕ σε περιφερειακό επίπεδο, προς όφελος των νέων προοπτικών κινητικότητας.

4. Κοινωνική Ευρώπη
Έμφαση στα κοινωνικά δικαιώματα και στην εξάλειψη των διακρίσεων που εμποδίζουν την κοινωνική ένταξη, μείωση των περιστατικών κοινωνικής απομόνωσης.
5. Βιώσιμη Ευρώπη

Παραχώρηση βήματος σε τοπικές πρωτοβουλίες για τον βιώσιμο μετασχηματισμό κάθε περιοχής, αγροτικής, παράκτιας ή αστικής.

Η εξειδίκευσή τους σε στόχους πολιτικής έχει την ακόλουθη διάρθρωση:

ΣΠ1: Μια εξυπνότερη Ευρώπη
Όπου σχεδιάζεται η προώθηση του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού το οποίο απορροφά το 20% των συνολικών πόρων.
ΣΠ2: Μια πιο πράσινη Ευρώπη
Όπου σχεδιάζεται η προώθηση της καθαρής και δίκαιης ενεργειακής μετάβασης των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων το οποίο απορροφά το 27% των συνολικών πόρων.
ΣΠ3: Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη
Για την ανάπτυξη προσβάσιμων, υψηλής ποιότητας, πολυτροπικών, έξυπνων και βιώσιμων υποδομών και συστημάτων μεταφορών το οποίο απορροφά το 8% των συνολικών πόρων.
ΣΠ4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη
Για την επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό και διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά, το οποίο απορροφά το 30% των συνολικών πόρων.
ΣΠ5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της
Όπου προωθείται η βιώσιμη ολοκληρωμένη ανάπτυξη, μέσω της στήριξης των τοπικών πρωτοβουλιών το οποίο απορροφά το 6% των συνολικών πόρων.
Ειδικός στόχος Δίκαιη Μετάβαση
Όπου προωθούνται στοχευμένες δράσεις για την απεξάρτηση από τον λιγνίτη στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας, τη Μεγαλόπολη και τα νησιά το οποίο απορροφά το 7% των συνολικών πόρων.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του νέου ΕΣΠΑ ακολουθούν τις γενικές κατευθύνσεις του ΕΣΠΑ της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, αλλά ταυτόχρονα διαπιστώνεται ότι υπάρχουν και σημαντικές διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, το ΕΣΠΑ διασυνδέεται με το Ευρωπαϊκό εξάμηνο[27] και ακολουθεί τις συστάσεις[28] της Επιτροπής για συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα. Παράλληλα, όμως, υποστηρίζει ,όπως το προηγούμενο, την εφαρμογή των λοιπών Εθνικών Στρατηγικών και των Εθνικών Σχεδίων Δράσης (Enabling Conditions). Επιπρόσθετα, το νέο Ταμείο για τη Δίκαιη Μετάβαση (JTF) συμμετέχει υποστηρίζοντας χρηματοδοτικά τη μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών και των νήσων προς πιο καθαρές και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας, με στόχο την επίτευξη της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας[29] (European Green Deal). Το ΕΣΠΑ 2021-27 συνεχίζει να ακολουθεί το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων και Σχέδιο Ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία (Έκθεση Επιτροπής Πισσαρίδη). Ενώ ακολουθεί τους περιορισμούς των Ευρωπαϊκών Κανονισμών που εφαρμόζονται στη χρηματοδότηση από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία για τις θεματικές συγκεντρώσεις και ξεπερνά τα κατώτατα ποσοστά.

Οι αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο ΕΣΠΑ 2014-2020 διακρίνονται:

1) στην αύξηση κατά 2.2 δισ. € για τα 13 ΠΕΠ από 5.9 δισ. σε 8.1 δισ. €.
2) Το πρόγραμμα για τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό αποτελεί ένα διακριτό τομεακό πρόγραμμα και ενισχύεται με νέους πόρους και νέα Διαχειριστικά Αρχή.
3) Το Πρόγραμμα για τη Δίκαιη Μετάβαση είναι και αυτό ένα νέο διακριτό Τομεακό Πρόγραμμα.
4) Διακριτό Τομεακό Πρόγραμμα αποτελεί και το Περιβάλλον, Κλιματική Αλλαγή και Ενέργεια.
5) Το νέο Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα που αντικαθιστά το ΕΠΑνΕΚ με περαιτέρω δράσεις ενίσχυσης των επιχειρήσεων.

[27] Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο είναι ένας κύκλος συντονισμού της οικονομικής, δημοσιονομικής, εργασιακής, και κοινωνικής πολιτικής εντός της ΕΕ. Αποτελεί μέρος του πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μολονότι το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο ήταν αρχικά κυρίως οικονομικό εγχείρημα, έχει εξελιχθεί ενσωματώνοντας στη διαδικασία και άλλους σχετικούς τομείς πολιτικής. Επικεντρώνεται στους πρώτους **έξι μήνες** κάθε έτους, εξού και «εξάμηνο».
[28] Οι συστάσεις ανά χώρα είναι έγγραφα τα οποία παρέχουν ανάλυση της οικονομικής κατάστασης κάθε κράτους μέλους και συστήνουν μέτρα που κάθε χώρα θα πρέπει να λάβει τους επόμενους 12 μήνες.
[29] Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι μια δέσμη πρωτοβουλιών πολιτικής, η οποία έχει ως στόχο να θέσει την ΕΕ σε τροχιά προς την πράσινη μετάβαση, με απώτερο στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050.

6) Ενίσχυση και αναβάθμιση του Προγράμματος Τεχνικής Υποστήριξης για τη θεσμική και διαχειριστική ικανότητα των δικαιούχων και των φορέων υλοποίησης με σεμινάρια επιμορφωτικά, ημερίδες, εκπαιδευτικά προγράμματα, και προγράμματα τεχνικής κατάρτισης (Capacity building).
7) Βελτιστοποίηση του πλαισίου διαχείρισης και συντονισμού για τα συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα.

Στο νέο Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2021-27 έχουν σχεδιαστεί 8 τομεακά προγράμματα στους τομείς:

1. Ανταγωνιστικότητα,
2. Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή,
3. Ψηφιακός Μετασχηματισμός,
4. Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή,
5. Μεταφορές,
6. Πολιτική Προστασία,
7. Τεχνική Βοήθεια και Υποστήριξη Δικαιούχων,
8. Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση, και

Το Πρόγραμμα Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας, καθώς και 13 Περιφερειακά Προγράμματα. Parousiai neou ESPA 2021-2027

5.4 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία»

5.4.1 ΕΠΑνΕΚ ΕΣΠΑ 2014-2020

Το Επιχειρησιακό πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑνΕΚ) αποτελεί το σημαντικότερο, ίσως, τομεακό ΕΠ της 5ης Προγραμματικής Περιόδου καθώς εμφορείται από την ιδέα για τη δημιουργία ενός παραγωγικού μοντέλου το οποίο θα ενισχύσει την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και τη δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης[30]. Κατά συνέπεια, το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει ως στρατηγικό στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, την ποιοτική αναβάθμιση της επιχειρηματικότητας με όχημα την καινοτομία, καθώς και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.

Το ΕΠΑνΕΚ προωθεί τη μετάβαση σε ένα νέο αναπτυξιακό υπόδειγμα που αναδεικνύει σε κεντρικό ρόλο παραγωγικούς, ανταγωνιστικούς, και εξωστρεφείς τομείς της οικονομίας. Επιπρόσθετα, είναι αυτό που προωθεί την υλοποίηση της «Έξυπνης Εξειδίκευσης», με στόχο τη σύνδεση της έρευνας και της καινοτομίας με την επιχειρηματικότητα και την ενίσχυση των υφιστάμενων πλεονεκτημάτων της Ελλάδας. Το ΕΠΑνΕΚ χρηματοδοτεί δράσεις του που υποστηρίζονται από τα διαρθρωτικά ταμεία ΕΤΠΑ και ΕΚΤ, προκειμένου να αντιμετωπίζεται και η εναρμονισμένη με τις επενδύσεις ανάγκη κατάρτισης ανθρώπινων πόρων και διοικητικής μεταρρύθμισης.

Ειδικότερα, οι δράσεις του προγράμματος περιλαμβάνουν:

Την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας με Τομεακές προτεραιότητες:

- Ενίσχυση νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών για την εκμετάλλευση της γνώσης που προκύπτει από την επιστημονική έρευνα.
- Συνεργατικές δράσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα έρευνας και καινοτομίας, με εστίαση στους τομείς που ανιχνεύεται δυναμικό επιχειρηματικότητας και ερευνητικής αριστείας.
- Υποδομές εκκόλαψης νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων έντασης γνώσης και θερμοκοιτίδες.
- Στοχευμένες ενισχύσεις Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων με την αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων και με έμφαση στην εξωστρέφεια, την καινοτομία και την εγχώρια προστιθέμενη αξία.
- Προώθηση συνεργασίας επιχειρήσεων για την ανάπτυξη οικονομιών κλίμακας (συνεργατικές ενέργειες διεθνοποίησης των προϊόντων, μείωσης του κόστους παραγωγής και διακίνησης, ανάπτυξης και αξιοποίησης καινοτομιών).

[30] https://www.espa.gr/el/Pages/staticOPEpanek.aspx

- Ενίσχυση επιχειρηματικότητας σε νέες αναπτυσσόμενες θεματικές αγορές Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και αναβάθμιση πληροφοριακών υποδομών δημόσιας διοίκησης για υποστήριξη εξωστρέφειας & επιχειρηματικότητας.
- Ενίσχυση ειδικών μορφών τουρισμού.
- Ενίσχυση επιχειρήσεων για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας (ΑΠΕ/ΣΗΘΥΑ).
- Την Προσαρμογή των εργαζομένων, επιχειρήσεων και επιχειρηματικού περιβάλλοντος στις νέες αναπτυξιακές απαιτήσεις.
- Υποστήριξη σχεδίων προσαρμογής & αναδιάρθρωσης επιχειρήσεων και βελτίωσης των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού τους.
- Ενίσχυση νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με δημιουργία θέσεων απασχόλησης.
- Σχέδια για την αναβάθμιση επαγγελματικών προσόντων και δεξιοτήτων εργαζομένων σε συνδυασμό με πιστοποίησή τους, βάσει αναγνωρισμένων προτύπων.
- Αποτελεσματική σύνδεση εκπαιδευτικού συστήματος με τις ανάγκες της αγοράς.
- Ενίσχυση ικανότητας της δημόσιας διοίκησης και των μηχανισμών της, που θα εξασφαλίσουν ένα περιβάλλον φιλικότερο για την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Την Ανάπτυξη των μηχανισμών στήριξης της επιχειρηματικότητας:
- Ενίσχυση υποδομών έρευνας & καινοτομίας, και προαγωγή κέντρων ικανότητας.
- Επέκταση υποδομών ευρυζωνικών υπηρεσιών, δικτύων υψηλών ταχυτήτων και ψηφιακών υπηρεσιών ΤΠΕ (ευρυζωνικές υποδομές νέας γενιάς, ενίσχυση υποδομών νέφους).
- Εκσυγχρονισμός και ενίσχυση συστήματος μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας.
- Εκσυγχρονισμός και ενίσχυση συστήματος μεταφοράς και διανομής φυσικού αερίου.
- Ενεργειακή αναβάθμιση οικιών, δημοσίων κτηρίων και εγκατάσταση ευφυών μετρητών.
- Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης μικρομεσαίων μεταποιητικών επιχειρήσεων.
- Ανάπτυξη υποδομών προστασίας και αξιοποίησης του φυσικού κεφαλαίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

5.4.2 Το πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα 2021-2027

Το τομεακό πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα της νέας προγραμματικής περιόδου ΕΣΠΑ 2021-2027 αποτελεί τη συνέχεια του ΕΠΑνΕΚ και στοχεύει στην υποστήριξη των παραγωγικών, ανταγωνιστικών και εξωστρεφών τομέων της οικονομίας στη μετάβασή τους σε ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο που καθοδηγείται από την Οικονομία της Γνώσης, και αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της χώρας σε εναρμόνιση με τις νέες προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Όπως και το ΕΠΑνΕΚ, με τον ίδιο τρόπο και το πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα σχετίζεται με την Εθνική Στρατηγική της Έξυπνης Εξειδίκευσης (ΕΣΕΕ) διότι αποτελεί το μέσο για την επίτευξή της. Αυτό υλοποιείται με δράσεις που συνδέουν την έρευνα και την καινοτομία με την επιχειρηματικότητα. Επίσης, το Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα συνδέεται και εναρμονίζεται με τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης που προωθούν τον ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό του ελληνικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της ελληνικής οικονομίας γενικότερα. Ο μακροπρόθεσμος στόχος του Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα είναι η αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων και η ενίσχυση της εξωστρέφειάς τους, προκειμένου να αποτελούν μοχλό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Παρατηρείται ότι μαζί με το συγκεκριμένο πρόγραμμα συμπληρωματικές δράσεις περιλαμβάνει το REACT-EU που χρηματοδοτεί βραχυπρόθεσμα μέτρα στην αγορά εργασίας, υγεία και στήριξη των ΜμΕ με ρευστότητα και υποστήριξη στις επενδύσεις ψηφιακής και πράσινης μετάβασης. Καθώς επίσης συμπληρωματικά δρα και ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας RRF που χρηματοδοτεί μεταρρυθμίσεις και μακροπρόθεσμες επενδύσεις για την ανθεκτικότητας της οικονομίας.

Η στρατηγική του Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» 2021-2027 επικεντρώνεται στην υλοποίηση του Στόχου Πολιτικής 1 Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και εξειδικεύεται σε τέσσερις στόχους:

Προτεραιότητα 1: Ενίσχυση της Έρευνας και Καινοτομίας με τη χρηματοδότηση του ΕΤΠΑ.

Οι δράσεις σε αυτήν την Προτεραιότητα θα επικεντρωθούν:

- Στη δημιουργία συνθηκών και στήριξη πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη της βιομηχανικής έρευνας, τη μεταφορά τεχνολογίας, τη βιομηχανοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, της νεοφυούς επιχειρηματικότητας στους 8 τομείς της ΕΣΕΕ.
- Στην ανάπτυξη οικοσυστημάτων καινοτομίας, με στόχους αριστείας και μεσο-πρόθεσμης προοπτικής βιώσιμης ανάπτυξης, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του μετασχηματισμού και της ψηφιοποίησης.
- Στην αναβάθμιση και πιστοποίηση των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού σε οριζόντιες και κλαδικές εξειδικεύσεις που ανταποκρίνονται στις ανάγκες σε δεξιότητες στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της έξυπνης εξειδίκευσης, της βιομηχανικής μετάβασης και της υποστήριξης του ψηφιακού μετασχηματισμού.

Προτεραιότητα 2: Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας και Ανταγωνιστικότητας με τη χρηματοδότηση του ΕΤΠΑ.

Στην προτεραιότητα εντοπίζονται δύο άξονες στο επίκεντρο της αναπτυξιακής πολιτικής. Ο πρώτος άξονας είναι η αναβάθμιση και στροφή των Ελληνικών επιχειρήσεων σε φιλικές περιβαλλοντικά διαδικασίες, στη μεγέθυνση του τομέα της μεταποίησης και στη διασύνδεση με τις διεθνείς αγορές. Ο δεύτερος άξονας είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των Ελληνικών μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων, προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές στις προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος.

2.1 Με τον ψηφιακό μετασχηματισμό επιδιώκεται η μεταστροφή της αλυσίδας αξίας των ΤΠΕ προς μια εξωστρεφή καινοτόμα, αναγνωρίσιμη και διατηρήσιμη κρίσιμη μάζα ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών, ικανών να δημιουργήσουν καινοτόμα επιχειρηματικότητα ή/και να εισάγουν τις επιχειρήσεις των λοιπών τομέων, στις παγκόσμιες ψηφιακές αλυσίδες αξίας (συμπεριλαμβανομένων επιχειρήσεων τουρισμού, σύγχρονου πολιτισμού και εφοδιαστικής αλυσίδας), καθώς και την τεχνολογική και οργανωτική τους αναβάθμιση, με στόχο την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας και την είσοδο σε (νέες) διεθνείς αγορές.

2.2 Μέσω συνεργασιών και νέων επιχειρηματικών προτύπων σε έξυπνες αλυσίδες αξίας σε ένα πλαίσιο φιλικά περιβαλλοντικών διεργασιών και προϊόντων επιδιώκεται η βελτίωση της θέσης των μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων. Ενδεικτικές δράσεις προς αυτήν την κατεύθυνση είναι οι ακόλουθες:

- Ενίσχυση της νέας/νεοφυούς επιχειρηματικότητας υψηλής προστιθέμενης αξίας.
- Στήριξη παραγωγικών επενδύσεων με έμφαση στην καινοτομία, τεχνολογική προσαρμογή, τον ψηφιακό μετασχηματισμό και τη στροφή σε φιλικές προς το περιβάλλον διαδικασίες και προϊόντα.
- Ανάπτυξη της παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων.
- Αναβάθμιση και ποιοτικός εκσυγχρονισμός του τουριστικού προϊόντος.
- Υπηρεσίες στήριξης της επιχειρηματικότητας και δημιουργίας ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος.
- Ενθάρρυνση clusters ή/και συνεργασιών ΜμΕ μεταξύ τους ή/και με μεγαλύτερες επιχειρήσεις.

Προτεραιότητα 3: Βελτίωση της Πρόσβασης των Επιχειρήσεων με τη χρηματοδότηση του ΕΤΠΑ.

Με αυτήν την προτεραιότητα επιδιώκεται η μέγιστη αξιοποίηση των χρηματοδοτικών μέσων για την υποστήριξη μικρών επιχειρήσεων μεσαίας κεφαλαιοποίησης και επιχειρήσεων μεσαίας κεφαλαιοποίησης για την επίτευξη στόχων διεθνοποίησης και πράσινου μετασχηματισμού. Τα παραπάνω δύνανται να πραγματοποιηθούν μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με επιχορηγήσεις τα παρακάτω χρηματοδοτικά εργαλεία:

- Χρηματοδότηση μετοχικού κεφαλαίου και επιμερισμού κινδύνου.
- Δάνεια και εγγυήσεις με ευνοϊκότερους όρους.
- Χρηματοδότηση συν-επένδυσης για ωριμότερες επενδύσεις ανάπτυξης και επέκτασης παραγωγής.
- Θεματικά ταμεία (Διεθνοποίηση, Πράσινος Μετασχηματισμός).

Προτεραιότητα 4: Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Κεφαλαίου στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Μετασχηματισμού με χρηματοδότηση της ΕΚΤ+.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης προτεραιότητας υλοποιούνται δράσεις ενίσχυσης των δεξιοτήτων των εργαζομένων που έχουν ως στόχο τη στήριξη των επιχειρήσεων και των εργαζομένων ώστε να μεταβούν στα νέα δεδομένα της εποχής και να επιτευχθεί ομαλή προσαρμογή των εργαζομένων και των επιχειρήσεων. Επίσης, ενισχύεται το ανθρώπινο κεφάλαιο της επιχειρηματικότητας (συμπεριλαμβανομένης και της αυτοαπασχόλησης) με τη δημιουργία νέων πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων με καινοτόμες κατά

προτίμηση επιχειρηματικές ιδέες. Η αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου θα προσδώσει προστιθέμενη αξία στις επιχειρήσεις και αναπτυξιακή προοπτική και προς νέες αγορές.

Η Εθνική Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης αποτελεί μια ολοκληρωμένη ατζέντα έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού η οποία συνθέτει και τις τέσσερις συνιστώσες του Στόχου Πολιτικής 1 (βλ. παραπάνω) της Προγραμματικής Περιόδου 2021-27 και αποτελεί το μέσο ενίσχυσης και μετασχηματισμού της επιχειρηματικότητας στη νέα εποχή.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Nomenclature of territorial units for statistics NUTS	Κοινή ονοματολογία των εδαφικών μονάδων για τις στατιστικές
ΣΠΑ	Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΓΓΕΤ	Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας
ΣΔΕ	Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
IPA	Instrument for Precessions Assistance (Μηχανισμός Προενταξιακής Βοήθειας)
ΔΕΔ-Μ	Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΤΑ	Ταμείο Συνοχής
ΕΤΘΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΧΜΠΑ	Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας
ΒΑΑ	Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη
ΟΧΕ	Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση
ΤΑΠΤΟΚ	Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων
Επ. Παρ.	Επιτροπές Παρακολούθησης
ΕΣΠΑ 2007-2013	Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης
ΕΣΠΑ 2014-2020	Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
ΕΣΠΑ 2021-2027	Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΠ	Επιχειρησιακά Προγράμματα
Αιρεσιμότητες	Οι εκ των προτέρων αιρεσιμότητες αποτελούν προϋποθέσεις που εξασφαλίζουν το αναγκαίο πλαίσιο ρυθμίσεων και συνθηκών για την ουσιαστική υποστήριξη από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία στο πλαίσιο του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης.
Αρχή της Εταιρικής Σχέσης	Η αρχή της εταιρικής σχέση βασίζεται στη συνεργασία και στην ουσιαστική συμμετοχή όλων των εταίρων σε όλο τον κύκλο ζωής του εκάστοτε προγράμματος (διαβούλευση, προετοιμασία, εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση), διασφαλίζοντας ίσες ευκαιρίες συμμετοχής σε κάθε εταίρο, από όποιον τομέα και αν προέρχεται.
Διαδικασία Επιχειρηματικής Ανακάλυψης	Μια συμμετοχική, δυναμική διαδικασία εντοπισμού και προτεραιοποίησης κρίσιμων δραστηριοτήτων που συνδέουν την έρευνα και την καινοτομία με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία, αξιοποιώντας τις ιδιαιτερότητες και

	δυνατότητες της χώρας αλλά και της κάθε περιφέρειάς της. Επιτυγχάνεται μέσω της δομημένης διαβούλευσης με όλους τους παράγοντες που συγκροτούν το οικοσύστημα καινοτομίας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ενώ πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάδειξη των τεχνολογικών προτεραιοτήτων έχουν οι επιχειρήσεις και οι παραγωγικοί φορείς γενικότερα.

Βιβλιογραφία 5ου Κεφαλαίου

Ελληνική

1η Έκθεση Προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020, (2018). [on line]. Available at: https://www.mou.gr/el/pages/eLibraryFS.aspx?item=2460 Access (10/09/2022).

2η Έκθεση Προόδου ΕΣΠΑ 2014-2020, (2019). [on line]. Available at: https://www.mou.gr/el/Pages/eLibraryFS.aspx?item=2531 Access (10/09/2022).

Γκριγκόρας, Εμμανουέλα Ιωάννα, 2014, Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης [on line]. Available at: https://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMI104/Ενότητες/12.pdf Access (12/10/2022).

Γυπάκης, Α., Διαδικασία της Επιχειρηματικής Ανακάλυψης, pptx. [on line]. Available at: https://gsri.gov.gr/epicheirimatiki-anakalypsi/ Access (10/10/2022).

Δασκαλόπουλος, Αθ. & Χριστοφάκης, Μαν. Σ. (2002). *Περιφερειακός Προγραμματισμός*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ΙΗ΄ Εκπαιδευτική Σειρά, Τμήμα Περιφερειακής Ανάπτυξης, Τελική Εργασία με τίτλο: «Ελληνικό ΕΣΠΑ 2007-2013: μια πρώτη κριτική αποτίμηση του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς και ο περιφερειακός σχεδιασμός της χώρας όπως αποτυπώνεται στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα της 4ης Προγραμματικής Περιόδου.» Σπουδάστρια: Αλεξάνδρα Αποστολίδου, Αθήνα, 2007. [on line]. Available at: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/18/3/1240.pdf, Acesss (10/10/2022).

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ΙΖ΄ Εκπαιδευτική Σειρά, Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Τελική Εργασία με τίτλο: «Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης – Θεσμός Ανάπτυξης της Οικονομίας: Συγκριτική Αποτίμηση των Κ.Π.Σ. στην Ελλάδα (1989-2006) και αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του Γ΄Κ.Π.Σ. με τη βοήθεια Στατιστικών Μοντέλων. Προοπτικές 4ης Προγραμματικής Περιόδου», Σπουδαστής Καστανιάς Σπυρίδων, Αθήνα 2006. [on line]. Available at https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/17/2/980.pdf Access (10/10/2022)

Εκ των προτέρων Αιρεσιμότητες Πρόοδος Εκπλήρωσης Νοέμβριος 2017. ΕΠΑνΕΚ (2017) Εθνική Αρχή Συντονισμού, Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής Σχεδιασμού και Αξιολόγησης. [on line]. Available at: http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/7.%20ΕΥΣΣΑ_%20ΑΙΡΕΣΙΜΟΤΗΤΕΣ%20ΕΠΑΝΕΚ_15.11.2017.pdf Access (19/9/2022).

Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης ΕΣΠΑ) 2014-2020 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ, [on line]. Available at: https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014-2020_220514_ex_ante_conditionalities.pdf Access (19/09/2021).

Ευρωπαϊκό Εξάμηνο. (2022) Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης,. [on line]. Available at: https://www.consilium.europa.eu/el/policies/european-semester/ Access (10/10/2022).

Η συνεισφορά του ΕΚΤ στην Ελλάδα, (2009). Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής-Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης [on line] Available at: http://www.eye-ekt.gr/(S(seo21neixbglvrnt4kqpkyvv))/eye/StaticPage.aspx?pagenb=51502 Access (12/9/2022).

Καστανή Κ. & Σκαραμαγκά Β. (1997). *Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Από την ΕΟΚ στην Ε.Ε.*, Κέντρο Έρευνας Περιφερειακής Αναπτύξεως Ιερώνυμος Πίντος, Αθήνα.

Κόνσολας Ν. (1997*), Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Μαραβέγιας Ν. (1994), «Η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών πολιτικών της Ευρωπαικής Ένωσης», στο *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Θεωρία-ανάλυση και πολιτική,* Επιμ.: Π. Γεμίτης - Γ. Καυκαλάς - Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Μητούλα, Ρ. (2002). *Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ε.Ε.,* Εκδ. Σταμούλης, Αθήνα.

Σπηλιώτη, Α., Σχεδιασμός Εθνικής Στρατηγικής Έρευνας Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας – Προγραμματική Περίοδος 2021-2027, pptx, [on line]. Available at: https://gsri.gov.gr/epicheirimatiki-anakalypsi-periodou-2021-2027/ Access (19/9/2022).

Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2014-2020 (ΕΣΠΑ 2014-2020), (2022) Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Υ.Π.ΕΝ., Τομέα Περιβάλλοντος. [On line]. Available at: http://www.eysped.gr/el/Pages/espa20142020.aspx Access (19/9/2022).

Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών, «1η-2η και 3η Εγκύκλιος για την κατάρτιση του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης 2007-2013». [on line]. Available at: http://2007-2013.espa.gr/el/Pages/staticNationalDevelopmentPlanning.aspx Access (7/08/2022).

Χατζηνικολάου, Α. (1/1/2022), Περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε της περιόδου 2021-27 Η περίπτωση της Ελλάδας (ΕΣΠΑ 2021-2027), Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. [on line]. Available at: https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/23787 Access (7/08/22).

Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ) (1999) [on line]. Available at: http://publications.europa.eu/resource/cellar/c1521a38-08c0-4d3c-844e-dc2e3ba4cf5a.0003.02/DOC_2 Access (19/09/2022).

Ξενόγλωσση

Ayala, R.,G. (2006). Από τις «Βρυξέλλες» στα έργα: διαφάνεια στην πολιτική συνοχής. Στο Νέα διαφανής ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής. (σελ. 3-7). Thierry Daman, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΓΔ Περιφερειακής πολιτικής.Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/index_en.htm Access (19/09/2022).

European Economic and Social Committee, "The Future of EU Cohesion Policy as seen by regions and cities", Brussels 2012, [on line]. Available at: https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/the-future-of-eu-cohesion-policy-as-seen-by-regions-and-cities/EN.pdf Access (19/03/2022).

Faina, J., & Rodriguez, J. "Regional Policy, Regional Inequalities and Enlargement of the European Union", University of A Coruna, Spain, [on line]. Available at: https://ecomod.net/sites/default/files/document-conference/ecomod2004/25.pdf Access (19/03/2022).

NUTS - Nomenclature of territorial units for statistics, (2021) Eurostat. [on line]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background Access (19/9/2022).

NUTS - Nomenclature of territorial units for statistics, (2021) Eurostat. [on line]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/345175/7451602/2021-NUTS-3-map-EL.pdf Access (19/09/2022).

NUTS - Nomenclature of territorial units for statistics, (2021) Eurostat. [on line]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/345175/7451602/2021-NUTS-2-map-EL.pdf Access (19/9/2022).

Κεφάλαιο 6ο: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Σύνοψη – Περίληψη
Στο Κεφάλαιο αυτό επιχειρείται να προσδιοριστεί η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, και να καθοριστούν οι βασικές της διαστάσεις που προσδιορίζουν τη σημασία και τον τρόπο εφαρμογής της. Για την καλύτερη κατανόηση αλλά και τη διαμόρφωση πιο ολοκληρωμένης εικόνας της ΕΚΕ παρουσιάζεται η ιστορική της εξέλιξη και η προέλευσή της που τοποθετείται στους κόλπους της κοινοτικής φιλοσοφικής άποψης. Στη σύγχρονη διαμόρφωση της ΕΚΕ σημαντική επίδραση άσκησαν οι δύο περίοδοι εταιρικής κρίσης αλλά και η θεωρία της τριπλής κατώτατης γραμμής του John K. Elkington. Τέλος, παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή διάσταση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έως το έτος 2020.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών άρθρων:

Elkington, J. (1999). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*, Capstone Publishing, Oxford.

Capaldi, N. (2005). "Corporate Social Responsibility and the bottom line", International Journal of Social Economics, Vol. 32, No 5, p.p. 408-423

Lantos, P.G. (2001). "The boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 18, No 7, p.p. 595-630, MCB University Press, Massachusetts, USA.

Marrewijk, Van M. (2003). Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion, *Journal of Business Ethics*, Vol. 44, p.p. 95-105,

6.1 Η εννοιολογική προσέγγιση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Σύμφωνα με τη βρετανική κυβέρνηση, το 2001 η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αναγνωρίζει ότι τα ευρύτερα εμπορικά συμφέροντα του ιδιωτικού τομέα απαιτούν να διαχειριστεί τις επιπτώσεις του στην κοινωνία και στο περιβάλλον με ευρύτερη αίσθηση. Αυτό απαιτεί τη δημιουργία ενός κατάλληλου διάλογου ή συνεργασίας με τους ενδιαφερόμενους φορείς είτε αυτοί είναι οι εργαζόμενοι, πελάτες, επενδυτές, προμηθευτές είτε κοινότητες. Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη πηγαίνει πέρα από τις νομικές υποχρεώσεις, με την εθελοντική συμμετοχή και δέσμευση υπό την καθοδήγηση του ιδιωτικού τομέα, η οποία αντικατοπτρίζει τις προτεραιότητες και τα χαρακτηριστικά της κάθε επιχείρησης, καθώς και των τομεακών και των τοπικών παραγόντων.

Ειδικότερα, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, σύμφωνα με τον Rowe J., (2005) αναφέρεται στην εθελοντική συνεισφορά της οικονομίας, των αγαθών ή των υπηρεσιών στην κοινότητα ή για κυβερνητικούς σκοπούς. Αποκλείει δραστηριότητα που σχετίζεται άμεσα με την παραγωγή και το εμπόριο της εταιρείας. Επιπλέον, αποκλείει δραστηριότητα που πραγματοποιείται και θεωρείται προαπαιτούμενη από τη νομοθεσία ή τις κυβερνητικές οδηγίες. Το γεγονός που χαρακτηρίζει τις πρωτοβουλίες ΕΚΕ ως «κοινωνικά υπεύθυνες» είναι ότι οι εταιρείες δεν παρακινούνται από κυβερνητικούς ή διακυβερνητικούς φορείς για να τις πραγματοποιήσουν, αλλά επιδιώκονται εθελοντικά.

Η ΕΚΕ (Strategis, 2003) θεωρείται γενικά ως η συμβολή της επιχείρησης στη βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία έχει οριστεί ως η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες, πράγμα που είναι γενικά κατανοητό ως επίκεντρο για το πώς να επιτευχθεί η ενσωμάτωση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιταγών.

Επιπρόσθετα, τονίζεται (Lea, 2002) ότι η εταιρική κοινωνική ευθύνη αφορά την πέρα από τη νομικές υποχρεώσεις που έχουν οι επιχειρήσεις και άλλοι οργανισμοί στη διαχείριση των επιπτώσεων που έχουν για το περιβάλλον και την κοινωνία. Ειδικότερα, αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει τον τρόπο που οι

οργανισμοί αλληλεπιδρούν με τους υπαλλήλους τους, προμηθευτές, πελάτες και τις κοινωνίες στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν, καθώς και την έκταση που προσπαθούν να προστατεύσουν το περιβάλλον.

Ο Van Marrewijk (2001) θεωρεί ότι οι Εταιρείες με μια στρατηγική ΕΚΕ ενσωματώνουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες τους στις επιχειρηματικές δραστηριότητες και στις επαφές τους με τα ενδιαφερόμενα μέρη τους και αποδεικνύουν τις επιδόσεις τους, σύμφωνα με την τριπλή προσέγγιση. Ο ίδιος συγγραφέας το 2003 προσθέτει την εταιρική βιωσιμότητα στον ορισμό της ΕΚΕ και τονίζει ότι η εταιρική βιωσιμότητα και η εταιρική κοινωνική ευθύνη αναφέρονται σε δραστηριότητες της επιχείρησης — εθελοντικές εξ ορισμού— επιδεικνύοντας την ενσωμάτωση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών πτυχών σε επιχειρηματικές δραστηριότητες και στις επαφές τους με τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2011 ανανεώνει τον ορισμό για την ΕΚΕ ως εξής: «Η ευθύνη των επιχειρήσεων για τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία». Επιπλέον, συμπληρώνει ότι, για να ανταποκριθούν πλήρως οι επιχειρήσεις στην εταιρική κοινωνική ευθύνη, θα πρέπει να έχουν σε ισχύ μια διαδικασία για την ενσωμάτωση των κοινωνικών, περιβαλλοντικών, ηθικών, ανθρώπινων δικαιωμάτων και των ανησυχιών των καταναλωτών στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στη βασική τους στρατηγική σε στενή συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη τους, με σκοπό:

- Τη μεγιστοποίηση της δημιουργίας κοινής αξίας τόσο για τους ιδιοκτήτες/μετόχους τους, όσο και για τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη και την κοινωνία στο σύνολό της.
- Τον εντοπισμό, την πρόληψη και τον μετριασμό των ενδεχόμενων δυσμενών συνεπειών τους.

Τέλος, η έννοια της ΕΚΕ, σύμφωνα με το Στρατηγικό Σχέδιο της Ελληνικής Κυβέρνησης για την ΕΚΕ (2014), περικλείει την ευθύνη κάθε επιχείρησης ή οργανισμού απέναντι στους ανθρώπους, την κοινωνία και το περιβάλλον για τον τρόπο που τους επηρεάζει από την άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επιπρόσθετα, παρά τους διαφορετικούς ορισμούς που έχουν δοθεί για την ΕΚΕ όλοι συγκλίνουν σε **τρία σημεία** για τα οποία υπάρχει. Το ένα είναι **ο εθελοντικός χαρακτήρας** της ΕΚΕ. Είναι όλες οι δράσεις που οι εταιρείες εφαρμόζουν πέρα από τον νόμο. Το δεύτερο είναι **η στενή σχέση** της με την έννοια της προστασίας του περιβάλλοντος και κατ' επέκταση της βιώσιμης ανάπτυξης, και το τρίτο είναι ότι είναι **στρατηγική επιλογή** της επιχείρησης και όχι απλώς μια δευτερεύουσα περιστασιακή επιλογή.

Ο Dahlsrud (2006), τέλος, θεωρεί δεν είναι εύκολο να δοθεί ένας ορισμός για την ΕΚΕ, εφόσον υπάρχουν πολλοί οι οποίοι περιγράφουν περισσότερο την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως φαινόμενο και δεν την καθορίζουν ως έννοια. Αυτό θα μπορούσε να είναι και η αιτία της σύγχυσης του ορισμού: δεν είναι τόσο πολύ μια σύγχυση για το πώς η ΕΚΕ ορίζεται, όσο για το τι συνιστά η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων.

Οι διαθέσιμοι ορισμοί της ΕΚΕ, σύμφωνα με τον Dahlsrud, αναφέρονται συχνά σε πέντε διαστάσεις:

- εθελοντικός χαρακτήρας,
- ενδιαφερόμενα μέρη,
- κοινωνική διάσταση,
- περιβαλλοντική διάσταση, και
- οικονομική διάσταση.

Αυτό που διαφαίνεται από τη βιβλιογραφία είναι ότι η δυσκολία στον ορισμό της ΕΚΕ έγκειται στο ότι περιγράφει περισσότερο τι είναι η ΕΚΕ, παρά την καθορίζει στενά. Όλοι πάντως φαίνονται να συγκλίνουν στην πλειονότητά τους στις πέντε διαστάσεις που παρουσιάζει παραπάνω ο Dahlsrud και αφορούν τον εθελοντικό χαρακτήρα, τα ενδιαφερόμενα μέρη, την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική διάσταση.

6.2. Ιστορική Εξέλιξη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

6.2.1 Ιστορική Αναδρομή

Σύμφωνα με τον συγγραφέα N. Capaldi στο άρθρο του *Corporate Social Responsibility and the bottom line* (2005), οι σύγχρονες συζητήσεις για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) έχουν τέσσερις κύριες πηγές. Φιλοσοφική, νομική, πολιτική, και γεωπολιτική.

Η φιλοσοσοφική πηγή της συζήτησης τοποθετείται στις απαρχές της πολιτικής φιλοσοφίας. Πολλοί μοντέρνοι (νεωτεριστές) φιλόσοφοι, ξεκινώντας από τον Μακιαβέλι (Machiavelli), και κυρίως, τον Χόμπς (Hobbes), τον Λοκ (Locke) και την επακόλουθη αγγλο-αμερικανική παράδοση, απορρίπτουν τις κλασικές και μεσαιωνικές θεωρήσεις περί συλλογικού κοινωνικού καλού. Οντολογικά μιλώντας υπάρχει μόνο το ατομικό

καλό. «Το κοινωνικό καλό αποτελείται από διαδικαστικές νόρμες με τις οποίες συναινούμε ή «συμβατικά» συμφωνούμε». Οι υποστηρικτές του καπιταλισμού τείνουν να συμφωνούν με αυτήν τη φιλοσοφική θεώρηση.

Μερικοί σύγχρονοι φιλόσοφοι, ιδιαίτερα ο Rousseau, προσπάθησαν να επαναφέρουν ή να αναγεννήσουν σε κάποια μορφή την κλασική θεώρηση του κοινωνικού καλού. Κριτικοί του καπιταλισμού, μεταξύ των οποίων και ο Marx, τείνουν να ταυτίζονται με αυτήν τη φιλοσοφική πλατφόρμα.

Ο Kapaldi (2005) τοποθετεί τη νομική προέλευση της συζήτησης για την ΕΚΕ (Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη) τουλάχιστον πριν από έναν αιώνα. Στη νομική βιβλιογραφία, η συζήτηση τείνει να εστιάζεται στο οντολογικό status των εταιρειών. Υπάρχουν δύο αναγνωρίσιμες απόψεις στη συζήτηση.

Η πρώτη άποψη αποκαλείται φιλελεύθερη (libertarian) και οι Θεωρητικοί της υποστηρίζουν ότι: οι εταιρείες είναι ένα «πλέγμα συμβάσεων» οι οποίες είναι υπό διαπραγμάτευση μεταξύ των ατόμων και είναι σχεδιασμένες, έτσι ώστε να ελαχιστοποιούν τα κόστη του εμπορίου. Ο επιχειρηματίας είναι μέρος όλων των συμβάσεων και διατηρεί το εναπομείναν δικαίωμα να πουλήσει ή να διαλύσει την εταιρείες. Οι εταιρείες είναι τεχνητές ή ψεύτικες συμβατικές μηχανές μέσα από τις οποίες άτομα που ενδιαφέρονται για το προσωπικό τους καλό επιδιώκουν το ιδιωτικό τους καλό με έναν σωρευτικό τρόπο. Δεν υπάρχει εταιρικό καλό πάνω από το καλό των αντίστοιχων μελών που έχουν συμπράξει. Το πρωταρχικό εντεταλμένο καθήκον των εταιρικών διευθυντών είναι να μεγιστοποιήσουν την αξία των μετόχων. Ο μεγαλύτερος ρόλος που παίζει ο νόμος είναι να βοηθήσει τη συμπραξιακή ελευθερία. Οι συμβάσεις είναι έμφυτα ατελείς, και αφού μάλλον δεν μπορεί να υπάρχουν μη-συμπράττοντα τρίτα μέλη που επηρεάζονται από τις συμβάσεις, υπάρχει μια σημαντική ανάγκη για ένα παγκόσμιο ενιαίο νομικό σύστημα με άφθονο χώρο για διεκδικήσεις πολιτών.

Η δεύτερη άποψη η οποία γενικά αποκαλείται ως κοινοτική (communitarian) δηλώνει ότι υπάρχει ένα συλλογικό κοινωνικό καλό πάνω από το ατομικό. Επιπρόσθετα, οι εταιρείες αποτελούν οι ίδιες συλλογικές νομικές ενότητες με δικά τους δικαιώματα, αλλά λειτουργούν μέσα σε/και για ένα μεγαλύτερο κοινωνικό καλό. Άλλωστε, ο Dodd το 1932 είχε υποστηρίξει ότι η πρωταρχική και εντεταλμένη ευθύνη των διευθυντικών στελεχών είναι προς το κοινωνικά καλό και όχι στους μετόχους. Η εσωτερική οργάνωση των επιχειρήσεων είναι βασισμένη σε διαδικασίες που έχουν σχεδιαστεί να ενθαρρύνουν την ταυτοποίηση με το κοινωνικό καλό. Αντί των δικαστικών αγώνων, οι επιδράσεις του τρίτου μέρους (π.χ. το κοινωνικό καλό) είναι πιο εύκολα διαχειρίσιμες μέσω της νομοθεσίας.

Η πολιτική εκδοχή αυτής της συζήτησης μπορεί έχει δύο διαστάσεις: την τοπική και τη διεθνή διάσταση. Οι χώρες με οικονομίες αγοράς τείνουν να έχουν δικομματικά πολιτικά συστήματα, στην οποία το ένα κόμμα είναι φιλελεύθερο στην αντιμετώπιση ή διαχείριση των οικονομικών και πολιτικών θεμάτων και το άλλο κόμμα πρωταρχικά κοινοτικό με προδιάθεση στις νομικές λύσεις θεμάτων.

Στη διεθνή σκηνή, υπάρχει ένα παρόμοιος διαχωρισμός και συζήτηση με το ένα μέρος να είναι Αγγλο-Αμερικανοί και να τείνουν να ενεργούν υπέρ των μετόχων και των δικαστικών αγώνων των πολιτών σε ένα πλαίσιο κοινού νόμου. Το άλλο μέρος να είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, και σύμφωνα με τον Kapaldi (2005) πρωταρχικά η Γερμανία και η Γαλλία τείνουν να ενεργούν υπέρ των ενδιαφερόμενων μερών, να υποστηρίζουν τις νομικές λύσεις, την κοινωνική αλληλεγγύη κ.λπ.

Ο παρακάτω πίνακας είναι συγκριτικός των δύο σκέψεων

Πίνακας 6.1 *Σύγκριση Μεταξύ Φιλελεύθερης και Κοινοτικής Σκέψης*

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΚΕΨΕΩΝ	
ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ	**ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ**
Το άτομο έχει ελεύθερη θέληση	Η κοινωνία προσδιορίζει (απαρτίζεται από) τα άτομα
Απώτερος στόχος: προσωπική αυτονομία	Απώτερος στόχος: κοινωνικό καλό
Μεγαλύτερος φόβος: τυραννία	Μεγαλύτερος φόβος: εκμετάλλευση και αποξένωση
Το κάθε άτομο δημιουργεί τη δική του ουσιαστική σημασία: οι δημόσιες πρακτικές είναι βασικές για το ιδιωτικό καλό	Οι ιδιώτες ολοκληρώνονται μέσα από κοινωνικά ινστιτούτα, κάθε ινστιτούτο και κάθε πρακτική αντανακλά το μεγαλύτερο κοινωνικό καλό
Η πολιτική προστατεύει τα δικαιώματα των	Η πολιτική ορίζει δημοκρατικά το κοινωνικό

ιδιωτών	καλό
Ο νόμος προστατεύει τη συμβασιακή ελευθερία και την ατομική ελευθερία	Νόμος: Κατανομή της δικαιοσύνης
Νομοθεσία: μεγιστοποίηση των ίσων ευκαιρίων	Νομοθεσία: μεγιστοποίηση της ισότητας του αποτελέσματος
Η Εταιρεία είναι πλέγμα ιδιωτών που συμπράττουν	Η εταιρεία είναι μια κοινωνική οντότητα
Ο ρόλος της διοίκησης: παραγωγή κερδοφόρων προϊόντων ή υπηρεσιών Μεγιστοποίηση της αξίας των μετοχών	Ρόλος της Διοίκησης: υπαγωγή της παραγωγής στη διανομή Πολύ-θεματική ευθύνη στους μετόχους μέσα στο πλαίσιο του κοινωνικού καλού

Πηγή: Επεξεργασία Συγγραφέως από Capaldi N., 2005, "Corporate Social Responsibility and the bottom line"

Ο Kapaldi τοποθετεί τη γέννηση της συζήτησης για την ΕΚΕ στους κόλπους της κοινοτικής φιλοσοφικής σκέψης και υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να διαχωριστεί από θέματα κέρδους και θα πρέπει ως έναν βαθμό να ταυτιστεί με αυτά. Οι συμπληρωματικές υποχρεώσεις είναι συμβατές με αυτήν την άποψη, εφόσον είναι και οι δύο εθελοντικές και συνεισφέρουν επί της ουσίας. Δεδομένης της εικόνας αυτής, ποιες είναι οι κύριες ευθύνες της εταιρείας;

1) Αρνητική: Προσκόλληση στο γράμμα του νόμου —τι να μην κάνει η εταιρεία (παράνομο σύμφωνα με το γράμμα του νόμου).

2) Θετική: Μεγιστοποίηση της αξίας που κερδίζουν οι μέτοχοι μέσω της δημιουργίας καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών από τα οποία απορρέει το κέρδος.

3) Συμπληρωματική: Τι επιπλέον θα πρέπει να κάνουν οι εταιρείες.

4) Τα θετικά και τα αρνητικά μπορούν πιο εύκολα να προσδιοριστούν απ' ό,τι τα συμπληρωματικά. Υπάρχει μια ξεκάθαρη ιεραρχία προτεραιοτήτων εδώ:

Αρνητικά> θετικά> βοηθητικά, και

5) Υπάρχουν πιθανές συγκρούσεις μεταξύ των τριών, αλλά δεν μπορεί μια θετική υπευθυνότητα να προκαλέσει μια αρνητική υπευθυνότητα και δεν μπορεί καμία συμπληρωματική να προκαλέσει μια θετική.

Οι απόψεις του Coase, που σύμφωνα με τον Capaldi συνάδουν με τις παράπανω θέσεις, συνοψίζονται ως εξής:

1. Υπάρχουν κάποιες εσω-εταιρικές δομές που έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη σχέση κόστους-αποτελέσματος απ' ό,τι οι αγορές που διαχειρίζονται τα κόστη συναλλαγών.
2. Κάθε εταιρεία αντιμετωπίζει και τα πολιτικά και τα κοινωνικά κόστη συναλλαγών. Η ύπαρξη του κόστους πολιτικής συναλλαγής είναι ένας λόγος που οι εταιρείες και ολόκληρες οι βιομηχανίες προσλαμβάνουν λομπίστες, και
3. Συμπληρωματικές υποχρεώσεις μπορεί να είναι παραδείγματα τέτοιου κοινωνικού κόστους συναλλαγής.

Μερικοί θεωρητικοί θα πουν ότι το παραπάνω δεν είναι ΕΚΕ αλλά απλές δημόσιες σχέσεις. Παρά ταύτα, επισημαίνεται ότι η ΕΚΕ, σύμφωνα με τις παραπάνω αναλύσεις, σημαίνει την εξυπηρέτηση των κοινωνικών και πολιτικών συμφερόντων, χωρίς απευθείας ανταμοιβή. Αντίθετα, είναι συνεπής και έμμεσα υπηρετεί την αξία του μακροπρόθεσμου επενδυτή, πράγμα που δεν είναι φιλανθρωπία. Μερικοί θα ισχυριστούν ότι η εταιρεία δεν είναι πράγματι υπεύθυνη ή γενναιόδωρη, αλλά ότι υπηρετεί το δικό της μακροπρόθεσμο συμφέρον. Αλλά αυτή ακριβώς είναι η ουσία. Οι λόγοι που αυτή η ΕΚΕ χρειάζεται να εισαχθεί στην επιχείρηση είναι ότι:

1. Σκιάζεται από την κλασική φιλελεύθερη άποψη, μερικές φορές σε βάρος των μετόχων.
2. Η αποτυχία στην αναγνώρισή της δημιουργεί ασάφεια στον ρόλο της διοίκησης, μέρος του οποίου είναι να κοιτάζει το μακρο-περιβάλλον το οποίο περικλείει περισσότερο την αγορά, και
3. Της λείπει η σημαντική επέκταση στην οποία οι αρχηγοί επιχειρήσεων μπορούν, και πρέπει να παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία δημόσιας πολιτικής.

Η άποψη που υποστηρίζεται παραπάνω, ότι δηλαδή η επιχείρηση μπορει να επιδιώκει το κέρδος και παράλληλα να λειτουργεί και να συμβάλλει με τις δράσεις της μέσα σε ένα ευρύτερο περιβάλλον (πέραν των αγορών) δεν είναι τόσο αντίθετη με τις βασικές αρχές του καπιταλισμού αφού και ο ίδιος ο πατέρας του καπιταλισμού Adam Smith με το έργο του Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του *πλούτου των Εθνών (Ο πλούτος των Εθνών)* προσέφερε ένα πλαίσιο για τις μοντέρνες επιχειρήσεις και τη σχέση τους με την κοινωνία. Ο Smith υποστήριξε ότι ο καπιταλισμός ενθαρρύνοντας την επιδίωξη του κέρδους και της αποδοτικότητας επιτυγχάνει τη δημιουργία μεγαλύτερου πλούτου από οποιοδήποτε άλλο οικονομικό σύστημα και μεγιστοποιεί την ελευθερία, επιτρέποντας στα άτομα να έχουν την ελευθερία της επιλογής στην εργασία, στις συναλλαγές και στις επενδύσεις, και κατά συνέπεια, να κερδίζουν από το κοινό καλό.

Σε αντίθεση με το μοντέλο του Adam Smith στο οποίο η περιουσία ανήκει σε ιδιώτες οι οποίοι άμεσα αποφάσιζαν πώς θα την αξιοποιούσαν, η σύγχρονη επιχείρηση χαρακτηρίζεται από επαγγελματίες διευθυντές οι οποίοι παίρνουν αποφάσεις εκ μέρους των ιδιοκτητών και κατόχων των μετοχών και αυτές οι επιλογές επηρεάζουν δεκάδες χιλιάδες πολίτες (Miller και Ahrens, 1993). Επιπλέον, οι επιχειρήσεις χρειάζονται τους πόρους της κοινωνίας, εάν είναι να επιβιώσουν και να επεκταθούν. Οι εταιρικοί φόροι υποτίθεται δεν είναι επαρκείς, ώστε να πληρώσουν για αυτούς τους πόρους, για αυτό και η εταιρεία θα έπρεπε από μια αίσθηση ευθύνης να βοηθήσει στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων (Bowie, 1995).

Επιπρόσθετα, πολυεθνικές επιχειρήσεις ελέγχουν ένα τεράστιο ποσό οικονομικών και παραγωγικών πόρων όπως οι οικονομικοί πόροι, η τεχνολογία και η εργατική δύναμη σε μια τέτοια διάσταση ;σε βαθμό που οι ευθύνες που προκύπτουν από την διαχείριση αυτών των πόρων δεν μπορούν να αγνοηθούν (Lippke, 1996). Έτσι, οι Θεωρητικοί του κοινωνικού συμβολαίου[31] διατείνονται ότι αυτοί οι πόροι μπορούν να αξιοποιηθούν πέρα από την παραγωγή μερικών ειδών προϊόντων ή υπηρεσιών καθοριστικών για τους καταναλωτές και πλούτο για τους μετόχους. Οι Θεωρητικοί του κοινωνικού συμβολαίου υποστηρίζουν ότι η επιχείρηση και η κοινωνία είναι ίσοι εταίροι όπου ο καθένας απολαμβάνει μια σειρά δικαιωμάτων και έχει αντίστοιχες ευθύνες.

Επιπρόσθετα, η παραπάνω άποψη αναλύεται και από τον Makeover J., ο οποίος υποστηρίζει ότι 400 χρόνια νωρίτερα η κοινωνική υπευθυνότητα μετακινήθηκε από την εκκλησία στο κράτος, καθώς η κυβέρνηση αντικατέστησε τους θρησκευτικούς φορείς που ως τότε ήταν η κυρίαρχη κοινωνική δύναμη. Στην απαρχή του 21ου αιώνα και κάτω από τις αλλαγές που συντελούνται στο σύγχρονο μοντέλο της παγκοσμιοποίησης, η επιχείρηση εμφανίζεται ως ο επόμενος πιθανότερος υποψήφιος να αναλάβει αυτές τις ευθύνες.

Η αντίθετη άποψη προάγεται από τον Milton Friedman (1970) που ως βασικός εκπρόσωπος του φιλελεύθερου κλασικού ρεύματος αποκαλεί τις ιδέες της κοινωνικής υπευθυνότητας και της προώθησης επιθυμητών «κοινωνικών» σκοπών σοσιαλιστικές και ότι υπονομεύουν τη βάση της ελεύθερης αγοράς και οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες.

Γενικά χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά πολλών επιχειρηματιών να απαιτούν κανόνες για μισθούς και τιμές προϊόντων ή υπηρεσιών ή ελέγχους ή πολιτικές εισοδήματος ως «κοντόφθαλμες λογικές». Υποστηρίζει ότι αυτός ο κυβερνητικός έλεγχος των τιμών και των μισθών που προωθείται είναι ο ιδανικός για να καταστρέψει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το σύστημα της αγοράς και να το αντικαταστήσει από ένα κεντρικά ελεγχόμενο σύστημα.

Επιπρόσθετα, διατείνεται ότι αυτή η κοντόφθαλμη λογική που τονίζεται σε λόγους των επιχειρηματιών για την «κοινωνική υπευθυνότητα», μπορεί να τους δίνει μια πρόσκαιρη φήμη, αλλά από την άλλη βοηθάει στην ενίσχυση της ήδη προνομιακής άποψης ότι η επιδίωξη των κερδών είναι κάτι «μεμπτό» και «ανήθικο» και πρέπει να ελέγχεται και να κατευθύνεται από «εξωτερικές δυνάμεις». Εάν αυτή η άποψη υιοθετηθεί, οι «εξωτερικές δυνάμεις» που κατευθύνουν την αγορά δεν θα είναι οι κοινωνικές συνειδήσεις όσο κι αν έχουν καλλιεργηθεί, αλλά η σιδερένια πυγμή των κυβερνητικών γραφειοκρατών. Ο Milton Friedman θεωρεί ότι μέσω της ΕΚΕ οι επιχειρηματίες αποκαλύπτουν μια αυτοκτονική τάση.

[31] Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου βασίζεται στην ελκυστική ιδέα ότι η ανθρώπινη επικοινωνία και συναναστροφή θα έπρεπε να ρυθμίζεται και να περιορίζεται με βάση εκείνους τους κανόνες συμπεριφοράς που θα μπορούσαν να συναρμολογήσουν άτομα με ελεύθερη βούληση, εάν είχαν δικαίωμα ή και δυνατότητα επιλογής. (Hampton, 1993: Heugens, van Osterhout, & Vromen 2004: Lessnoff, 1990) Ο κύριος πόλος έλξης αυτής της θεωρίας είναι ότι βασίζεται στην ιδέα της εθελούσιας ανάληψης υποχρεώσεων, που δεν εξαρτάται από την ύπαρξη συγκεκριμένου περιεχομένου. Για τον λόγο αυτό, όμως, συχνά επικρίνεται για την αδυναμία της να παράγει ουσιαστικούς κανόνες για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς.

Ο Lantos P.G. (2001) από την άλλη πλευρά επαναφέρει την ΕΚΕ στη θετική της θεώρηση. Υποστηρίζει αφενός ότι η ιδέα της ΕΚΕ (Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης) είναι μπερδεμένη με ασαφή όρια και συζητήσιμη ή διαπραγματεύσιμη νομιμότητα, και αφετέρου διακρίνει τρεις μορφές ΕΚΕ:

1. την ηθική,
2. την αλτρουιστική, και
3. τη στρατηγική.

Διαφωνεί στο ότι η ηθική ΕΚΕ είναι υποχρεωτική πρακτική (να αποφεύγουν τις κοινωνικά ζημιογόνες πρακτικές) για όλους τις επιχειρήσεις. Για μια επιχείρηση, η αλτρουιστική ΕΚΕ δεν είναι νόμιμη (να πραγματοποιείς καλές πρακτικές σε βάρος των μετόχων). Τέλος, θεωρεί ότι οι εταιρείες θα έπρεπε να περιορίσουν τη φιλανθρωπία τους στη στρατηγική ΕΚΕ (καλές πρακτικές τόσο για την κοινωνία, όσο και για την επιχείρηση).

Ο Carroll (2000) πρότεινε έναν ορισμό της ΕΚΕ, υπονοώντας ότι οι εταιρείες έχουν τέσσερις ευθύνες που πρέπει να εκπληρώνουν, για να είναι επιτυχημένα μέλη της κοινωνίας:

την οικονομική,

τη νομική,

την ηθική, και

τη φιλανθρωπική.

Ο Lantos θεωρεί ότι μεγάλο μέρος της αβεβαιότητας σχετικά με τη νομιμότητα και με την κυριαρχία της ΕΚΕ πηγάζει από την αποτυχία να διακρίνει τις διαστάσεις της ηθικής και της φιλανθρωπίας (τις οποίες ο ίδιος αποκαλεί αλτρουιστική ή ανθρωπιστική ΕΚΕ), όπως και από τη λαθεμένη θεώρηση ότι είναι κατά κάποιο τρόπο αρνητικό για μια επιχείρηση να έχει κέρδη από καλές πρακτικές (τις οποίες ο ίδιος αποκαλεί στρατηγική ΕΚΕ).

Το ενδιαφέρον για καλές ενέργειες προς την κοινωνία ανεξάρτητα από την τελική γραμμή κόστους ή κέρδους αποκαλείται αλτρουιστική ή ανθρωπιστική ΕΚΕ από τον Lantos. Ο ίδιος θεωρεί ότι αυτή η μορφή ΕΚΕ δεν είναι κατάλληλη για πρακτική εταιρικής ευθύνης. Από την άλλη μεριά, όμως, η φιλανθρωπική ΕΚΕ η οποία χρησιμοποιείται ως εργαλείο μάρκετινγκ για να βελτιώσει την εικόνα της εταιρείας —αυτή που αποκαλεί στρατηγική ΕΚΕ— είναι νόμιμη, εφόσον βοηθάει την εταιρεία να αντεπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις.

Η ΕΚΕ, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται στο Journal of Consumer Marketing, 2001 και ο οποίος αποτελεί μια ουδέτερη προσέγγιση της ΕΚΕ, μπορεί να οριστεί ως η υποχρέωση μιας εταιρείας να μεγιστοποιήσει τις θετικές επιδράσεις και να ελαχιστοποιήσει τις αρνητικές συνέπειες ως ένα μέλος που συνεισφέρει στην κοινωνία με ενδιαφέρον για τις μακροχρόνιες ανάγκες και τις επιθυμίες της. Η ΕΚΕ συνιστά έναν καλό διαχειριστή των οικονομικών και ανθρώπινων πόρων της κοινωνίας.

Ο Freeman (1984) δίνει τον πιο κλασικό ορισμό για τα ενδιαφερόμενα μέρη ο οποίος ορίζει τα ενδιαφερόμενα μέρη ως οποιαδήποτε ομάδα ή άτομο που μπορεί να επηρεάσει ή να επηρεάζεται από την επίτευξη των στόχων ενός οργανισμού. Οι Bloom and Gundlach εισάγουν νέα στοιχεία στη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders) και υποστηρίζουν ότι οι υποχρεώσεις της εταιρείας στα ενδιαφερόμενα μέρη —ανθρώπους και ομάδες που μπορούν να επηρεάσουν ή που επηρεάζονται από τις εταιρικές πολιτικές και πρακτικές— πάνε πέρα από τις νομικές υποχρεώσεις και τις ευθύνες της εταιρείας στους μετόχους της. Η ολοκλήρωση αυτών των υποχρεώσεων προτίθεται να ελαχιστοποιήσει κάθε ζημιά και να μεγιστοποιήσει τη μακροχρόνια επίδραση οφέλους της εταιρείας στην κοινωνία (Bloom and Gundlach, 2001).

Σύμφωνα και με τον Lantos, υπάρχουν τέσσερα επίπεδα ενδιαφερόμενων μερών (stakeholder groups) στην κοινωνία:

- Το πρώτο επίπεδο είναι το συστημικό/μακροπεριβάλλον/γενικό περιβαλλοντικό επίπεδο — μεγαλύτεροι κοινωνικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων ολόκληρου του επιχειρηματικού συστήματος, του κοινωνικού συστήματος, και επιπρόσθετα της κοινωνίας σε ένα μεγαλύτερο μέρος

της που συμπεριλαμβάνει φορείς και δυνάμεις όπως οικονομικές, νομικές, πολιτικές, τεχνολογικές, φυσικές, των μέσων ενημέρωσης και κοινωνικοπολιτιστικές δυνάμεις.

- Το δεύτερο επίπεδο των ενδιαφερόμενων μερών είναι το μικροπεριβάλλον της επιχείρησης/το λειτουργικό/ το περιβάλλον εργασίας —το άμεσο περιβάλλον που αποτελείται από συνεταίρους με σχέση συναλλαγής (όπως οι προμηθευτές και οι διανομείς), συν τους ανταγωνιστές, τους πελάτες, την τοπική κοινότητα, και την οικονομική κοινότητα (μέτοχοι, κατόχοι ομολόγων και πιστωτές).
- Το τρίτο επίπεδο ενδιαφερόμενων μερών, σύμφωνα με τον Lantos, είναι αυτό που βρίσκεται μέσα στον επιχειρηματικό οργανισμό, που είναι εξέχοντες ανώτεροι, υφιστάμενοι και άλλοι εργαζόμενοι, καθώς και εργατικές ενώσεις.
- Το τέταρτο και τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό επίπεδο ενδιαφερόμενων μερών απαρτίζεται από άλλους σημαντικούς για τη διαδικασία της λήψης αποφάσεων στην επιχείρηση όπως τους συνομηλίκους, την οικογένεια, τους φίλους κ.λπ.

Η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών αποτελεί το βασικό εργαλείο για την κατανόηση της δομής και των διαστάσεων της σχέσης μεταξύ επιχείρησης και κοινωνίας. Έτσι, με τη θεωρία αυτή έχουμε την απάντηση στην ερώτηση σε ποιους θα πρέπει η επιχείρηση να είναι υπεύθυνη (Wood, Jones, 1995). Η βασική ιδέα της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών αναφέρεται στο ότι η επιτυχία ενός οργανισμού εξαρτάται από το πώς διαχειρίζεται τις σχέσεις του με τους βασικούς συμμετέχοντες όπως οι πελάτες, οι προμηθευτές, οι κοινότητες, οι πολιτικοί, οι ιδιοκτήτες και άλλοι, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν την ικανότητά του να πετύχει τους στόχους του (Ihlen, 2008).

Φαίνεται από τη βιβλιογραφία ότι η ΕΚΕ έχει τις ρίζες της σχεδόν στην απαρχή της φιλελευθερισμού καθώς συνυπήρχε ως φιλοσοφικό ρεύμα του συλλογικού καλού κατά τον Jean-Jacques Rousseau και τον Karl Marx σε αντίθεση με το ατομικό καλό που προασπίζονταν οι Thomas Hobbs, John Locke και Adam Smith. Επίσης, η ΕΚΕ έχει μια νομική, πολιτική και γεωπολιτική διάστασή οι οποίες προσδιορίζονταν αντίστοιχα από την κοινοτική θεώρηση, το δικομματικό πολιτικό σύστημα και το διεθνές μοντέλο υποστήριξης των ενδιαφερόμενων μερών έναντι των καθαρά οικονομικών επιδιώξεων του αντίπαλου μοντέλου.

Αν και θεωρείται ότι η ΕΚΕ αποτελεί τη λογική συνέχεια στη μετατόπιση των υποχρεώσεων από την Εκκλησία στο Κράτος και μέσω της Παγκοσμιοποίησης στις επιχειρήσεις, υπάρχουν και οι απόψεις που θεωρούν, όπως ο Milton Friedman, ότι η ΕΚΕ υπονομεύει τη βάση της ελεύθερης αγοράς και οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες.

Επιπρόσθετα, συναντάμε στη βιβλιογραφία τρεις, κατά κύριο λόγο, μορφές ΕΚΕ: την ηθική, την αλτρουϊστική και τη στρατηγική. Η θεωρία, επίσης, των ενδιαφερόμενων μερών, δηλαδή των ομάδων ή ατόμων που μπορεί να επηρεάζουν ή να επηρεάζονται από την επίτευξη των στόχων ενός οργανισμού περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα: 1. το συστημικό/μακροπεριβάλλον/γενικό περιβαλλοντικό επίπεδο, 2. το μικροπεριβάλλον της επιχείρησης/το λειτουργικό/το περιβάλλον εργασίας, 3. το περιβάλλον μέσα στην επιχείρηση και 4. το περιβάλλον των συνομιλήκων, της οικογένειας κ.λπ.

6.2.2 Η σύγχρονη μορφή της ΕΚΕ

Ο Rowe J., (2005), αναλύει τις δύο περιόδους εταιρικής κρίσης οι οποίες είναι υπεύθυνες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, για τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι κώδικες δεοντολογίας (codes of conduct) στο να σιωπήσουν τη δημόσια ανησυχία για την αύξηση της εταιρικής δύναμης, αλλά και στο να οδηγήσουν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στη σύγχρονη μορφή της.

Η πρώτη περίοδος αφορά το χρονικό διάστημα από 1960-1976, όταν οι αναπτυσσόμενες χώρες σε συνεργασία με τα δυτικά σωματεία και τους κοινωνικούς ακτιβιστές διεκδικούσαν μια «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη» με την οποία θα ρυθμίζονταν πιο στενά η δραστηριότητα των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων (Transnational Corporations). Η δεύτερη περίοδος που κυμαίνεται από 1998 έως σήμερα αφορά τις μαζικές διαδηλώσεις κατά της παγκοσμιοποίησης και τα διαβόητα εταιρικά σκάνδαλα τα οποία προκαλούσαν την αύξηση της απαίτησης για ρύθμιση.

Η προσέγγιση αντιμετωπίζει τους «εταιρικούς κώδικες δεοντολογίας» λιγότερο ως κανονισμούς-παραδείγματα επιχειρηματικής ηθικής και περισσότερο ως αποτελεσματική επιχειρηματική στρατηγική. Η προσεκτική παρατήρηση της ιστορικής εξέλιξης του κώδικα επιχειρηματικής συμπεριφοράς αποκαλύπτει ότι αυτή ήκμασε ως συζήτηση και πρακτική σε περιόδους που οι επιχειρήσεις έγιναν αντικείμενο έντονης

δημόσιας κατακραυγής. Οι δύο πρόσφατες περίοδοι που ο επιχειρηματικός κόσμος περιήλθε σε κρίση προσδιορίζεται χρονικά:

1) Το 1960-1976 όταν οι αναπτυσσόμενες χώρες σε συνεργασία με δυτικές Ενώσεις και Κοινωνικούς Ακτιβιστές διαδήλωναν για μια «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη» που περισσότερο στενά θα ρύθμιζε τις δραστηριότητες των Πολυθεθνικών Οργανισμών.
2) Το 1998 και μετά, όταν οι μαζικές διαδηλώσεις κατά της Παγκοσμιοποίησης και των μεγάλων εταιρικών σκανδάλων (Enron και World com) αύξαναν την απαίτηση για ρυθμίσεις.

Η στρατηγική ελπίδα ότι οι εθελοντικοί μηχανισμοί μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις εκείνες για επιχειρήσεις φιλικά διακείμενες προς τους κανονισμούς προκαλεί προβληματισμούς τη χρονική περίοδο που αποτυπώνεται.

Η απαρχή του όρου που σήμερα αποκαλούμε ΕΚΕ (Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη) ξεκίνησε με την εμφάνιση της σύγχρονης επιχείρησης στα τέλη του 19ου αιώνα, ενώ με την επιχειρηματική κρίση στα τέλη των δεκαετιών του 1960 και του 1970 η ΕΚΕ άρχισε να παίρνει τη σύγχρονη μορφή της.

Καθώς η Αμερική αναδυόταν ως η κυρίαρχη οικονομική δύναμη μετά από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Πολυεθνικές εταιρείες γινόταν το σύμβολο αυτής της Αμερικανικής Δύναμης. Καθώς, όμως, η εθνική οικονομική μεγέθυνση που εφαρμόστηκε με τη διεθνοποίηση του Αμερικανικού κεφαλαίου ωφέλησε υλικά το σύνολο των Αμερικανών πολιτών, τα κόστη της Παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (ακόμη και αν κυριαρχούσαν οι αμερικανικές εταιρείες) ήταν αισθητά στο εσωτερικό της χώρας το 1960. Η αυξανόμενη ανεργία στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970 αποδόθηκε από τις εργατικές ενώσεις σε αυξημένες διεισδύσεις εισαγωγής, καθώς η ευρωπαϊκή και ιαπωνική οικονομική δύναμη μεγάλωναν, αλλά και σε μεταφορά κεφαλαίου (capital flight), δηλαδή το κλείσιμο αμερικανικών εργοστασίων και βιομηχανιών και τη λειτουργία τους στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Οι άνθρωποι που αποτελούσαν το αμερικανικό εργατικό κεφάλαιο δεν ήταν οι μόνοι που είχαν ανησυχίες. Επιπρόσθετα, κινήματα για την ασφάλεια του καταναλωτή, την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική δικαιοσύνη είχαν διαρκώς αυξανόμενη ανησυχία για τη δύναμη, την ευελιξία και τη μη υπεύθυνη στάση των Πολυεθνικών επιχειρήσεων που λειτουργούσαν στην Αμερική και στο εξωτερικό.

Η έλλειψη δημόσιας εμπιστοσύνης προς τις Πολυεθνικές επιχειρήσεις στο εσωτερικό των ΗΠΑ οδήγησε σε ένα περιβάλλον ευνοϊκό, σε ρυθμιστικούς κανόνες το οποίο κεφαλαιοποιήθηκε από εργατικά και άλλα κοινωνικά κινήματα. Για τον Ιστορικό των επιχειρήσεων Archie Caroll, η εποχή των τελών του 1960 και των αρχών του 1970 ήταν μια περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας κινήματα με σεβασμό προς το περιβάλλον, την ασφάλεια εργασίας, τους καταναλωτές και τους εργαζόμενους σταθεροποιήθηκαν στη μετάβαση από θέση ειδικού ενδιαφέροντος σε θέση κυβερνητικής ρύθμισης.

Μια κριτική διαφορά διαμέσου της δεκαετίας του 1960 ήταν ότι οι ομοσπονδιακές και πολιτειακές κυβερνήσεις δεν ήταν πια απρόθυμες στο να θεσπίσουν νόμους οι οποίοι θα μετέτρεπαν τις προσδοκίες του κοινού σχετικά με τις ευθύνες των επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες νομικές προϋποθέσεις. Μια νέα εποχή αλληλεπίδρασης μεταξύ των επιχειρήσεων και των άλλων τομέων της κοινωνίας είχε ανακύψει.

Ο λόγος του Σαλβαντόρ Αλιέντε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1975 αποτελεί έναν από τους πιο μεστούς και ουσιαστικούς λόγους —μαρτυρίες των ανησυχιών των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς αιχμαλωτίζει και τη διάθεση της στιγμής. Ειδικότερα λέει:

«Η εθνικοποίηση των βασικών πλουτοπαραγωγικών πηγών αποτελεί μια ιστορική απαίτηση. Η οικονομία μας δεν μπορούσε πια να ανεχτεί την υποτίμηση που προκαλείται από την κατοχή των εσόδων του 80% των εξαγωγών της στα χέρια μιας μικρής ομάδας ξένων εταιρειών που πάντα τοποθετούσαν τα συμφέροντα τους πάνω από τη χώρα στην οποία πραγματοποιούν τα κέρδη τους. Είμαστε δυνητικά πλούσιες χώρες και παρά ταύτα ζούμε μια ζωή φτώχειας. Πηγαίνουμε από δω κι από κει εκλιπαρώντας για πίστωση και βοήθεια, ενώ είμαστε —ένα τυπικό παράδοξο του καπιταλισμού— μεγάλοι εξαγωγείς πλούτου».

Δεσμευτικοί, κατά συνέπεια, διεθνείς κώδικες δεοντολογίας για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις ήταν το ζητούμενο το 1974. Ειδικότερα, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών ίδρυσε την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις (UN Commission on Transnational Corporations) μαζί με το Κέντρο των Ηνωμένων Εθνών για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις (UN Centre on Transnational Corporations) ως το εξειδικευμένο και διοικητικό σώμα. Στο Κέντρο αυτό ανατέθηκαν τρεις εργασίες:

1) Τον Έλεγχο και την παροχή εκθέσεων αναφοράς για τις Υπερεθνικές Εταιρείες.
2) Την ενδυνάμωση της ικανότητας ανάπτυξης των κρατών στη διαχείριση ή διαπραγμάτευση με τις Πολυεθνικές επιχειρήσεις.

3) Τη δημιουργία προσχέδιων προτάσεων για κανονιστικά πλαίσια με τις δραστηριότητες των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων.

Το ενδιαφέρον των επιχειρήσεων για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και τον κώδικα δεοντολογίας ξεθώριασε χωρίς τις αναταραχές των αναπτυσσόμενων χωρών του κινήματος της διεθνούς ένωσης εμπορίου και των κοινωνικών ακτιβιστών. Αρκεί να ειπωθεί ότι οι βόρειες προσπάθειες να εκτροχιαστούν οι διαπραγματεύσεις για έναν δεσμευτικό κανονισμό για τις διεθνείς εταιρείες ήταν επιτυχημένες. Μεγάλο ρόλο έπαιξαν και οι οδηγίες του ΟΟΣΑ που ήταν ένα εργαλείο για την ανάσχεση του πιο υποχρεωτικού ελέγχου που επεδίωξε ποτέ ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. Το 1976 σηματοδοτείται η είσοδος εθελοντικού κώδικα δεοντολογίας στο στρατηγικό ρεπερτόριο της επιχείρησης με την ΕΚΕ να κάνει την πρώτη επίσημη εμφάνισή της.

Η δεύτερη περίοδος κρίσης που αφορά, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, την περίοδο από το 1998 έως σήμερα περιγράφεται ως εξής: η δεκαετία του 1980 ήταν μια δεκαετία σχετικά ήρεμη για το πολυεθνικό εταιρικό κεφάλαιο. Το τείχος του Βερολίνου έπεσε, η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε και,, κατά τη γνώμη πολλών σχολιαστών, το ίδιο έπαθε κάθε εναλλακτική απέναντι στο καπιταλιστικό καθεστώς παραγωγής και κοινωνικής οργάνωσης. Αλλά αντίθετα από ό,τι αναμενόταν, η δεκαετία του 1990 δεν αποτέλεσε το τέλος και την ευτυχισμένη αρχή μιας νέας ιστορίας, καθώς πολυεθνικές επιχειρήσεις γρήγορα έγιναν «φωτεινά αρνητικά σύμβολα» για παγκόσμιες διαμαρτυρίες κατά της νεοφιλελεύθερης συναίνεσης και των καταστρεπτικών συνεπειών της —κλείσιμο εργοστασίων στο βόρειο ημισφαίριο, βάρβαρες συνθήκες εργασίες στο νότιο ημισφαίριο, χωρίς όρια εκμετάλλευσης των περιβαλλοντικών πόρων σε παγκόσμιο επίπεδο, καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συρρίκνωσης της δημοκρατικής λογοδοσίας, συγκέντρωσης εταιρειών.

Στη Βόρεια Αμερική, δυναμικές κινητοποιήσεις κατά της εταιρικής κυριαρχίας και δύναμης αποκρυσταλλώθηκαν την 30η Νοεμβρίου του 1999, όταν 60.000 άνθρωποι πλημμύρισαν τους δρόμους του Seattle και πέτυχαν το κλείσιμο της Τρίτης Υπουργικής Συνάντησης του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Η διάδοση των συναισθημάτων κατά των επιχειρήσεων τα οποία επέβαλαν τις μαζικές διαδηλώσεις επιβεβαιώθηκαν από μια δημοσκόπηση του περιοδικού Business Week η οποία πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2000. Οι δημοσκόποι ρώτησαν τους Αμερικάνους τι πιστεύουν για τη δήλωση «Η Επιχείρηση ασκεί τόσο μεγάλη δύναμη πάνω σε τόσες πολλές πλευρές της ζωής μας». 52% συμφώνησε «πολύ» και ένα επιπλέον 30% απάντησε ότι συμφωνεί «κάπως». Είναι πολύ σημαντικό ότι αυτή η τόσο δυνατή αντίληψη προέρχεται από τους θεωρούμενους ως επωφελούμενους της «Ηγεμονίας των ΗΠΑ» και της «Φιλελεύθερης Παγκόσμιας Οικονομικής Τάξης».

Ο Richard Howitt, μέλος τότε του Ευρωπαϊκής Βουλής (2002), αναφέρει σχετικά με την προηγούμενη δεκαετία του 1990 ότι τα διευθυντικά στελέχη δεν μπορούσαν να περιμένουν καμία αλλαγή στο πολιτικό επίπεδο. Οι πιο φωτισμένοι από αυτούς είχαν αρχίσει να παραδέχονται το πρόβλημα και να διατείνονται ότι θέλουν να κάνουν κάτι για αυτό: η εταιρική κοινωνική ευθύνη γεννιέται ξανά.

Ο Κώδικας Εταιρικής Δεοντολογίας έχει υπάρξει η αγαπημένη αντίδραση στα απειλούμενα κέρδη των εταιρειών είτε ως απάντηση στην απευθείας κριτική είτε ως αγώνας αποφυγής της κριτικής. Κατά συνέπεια, οι εταιρείες εργάστηκαν σκληρά τη δεκαετία του 1990 για να περιορίσουν την αυξανόμενη δυσαρέσκεια που προκαλείται από την εταιρική κακομεταχείριση. Σύμφωνα με τη Naomi Klein, όλοι οι μεγάλοι εταιρικοί κανονισμοί της δεκαετίας προσχεδιάστηκαν από το τμήμα δημοσίων σχέσεων των εταιρειών μπροστά στη θέα της απειλής για έρευνα από τα Μέσα Ενημέρωσης.

Κάθε μεγάλη επιχείρηση διαθέτει στη σύγχρονη εποχή έναν κανονισμό δεοντολογίας ή τουλάχιστον δεσμεύεται σε συμπεριφορές κοινωνικής υπευθυνότητας στο website και σε βιβλιογραφία των μετόχων. Πράγματι, η ΕΚΕ έχει γίνει μια μεγάλη «βιομηχανία». Ο Dwight Justice της Διεθνούς Συνομοσπονδίας Ενώσεως Ελεύθερου Εμπορίου παρατηρεί ότι η ιδέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης έχει βιομηχανοποιηθεί καθώς σύμβουλοι και επιχειρήσεις προσφέρουν υπηρεσίες ΕΚΕ στις επιχειρήσεις. Μεταξύ των υπηρεσιών, συγκαταλέγονται ο κοινωνικός έλεγχος, καθώς και οι υπηρεσίες εκτίμησης ρίσκου. Επίσης, συνεχίζει ότι η ανησυχία της Ένωσης Εμπορίου σχετικά με αυτήν τη βιομηχανία είναι ότι βοηθάει τις επιχειρήσεις στον επαναπροσδιορισμό των προσδοκιών της κοινωνίας, αντί να δίνει απαντήσεις προς αυτούς. Οι επιχειρήσεις είχαν ως στόχο τον επαναπροσδιορισμό από τότε που οι Ακτιβιστές για κοινωνικά και εργασιακά θέματα είχαν ξεκινήσει να δουλεύουν για να επενδύσουν στη λαϊκή δυσαρέσκεια και να ζητήσουν περισσότερες ρυθμιστικές διαδικασίες σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Ο John Elkington (1997) στο Cannibals with Forks: the Triple Bottom Line of 21st Century Business συνέβαλε με καθοριστικό τρόπο στον εμπλουτισμό και στη διαμόρφωση της σύγχρονης μορφής της ΕΚΕ. Στο

πλαίσιο της Παγκοσμιοποιημένης αγοράς και κοινωνίας υπάρχει μια σημαντική αλλαγή στη διακυβέρνηση: οι διεθνείς οργανισμοί αποκτούν όλο και περισσότερη δύναμη, ενώ οι κυβερνήσεις βλέπουν τον ρόλο τους να έχει σχετικά μικρότερη επιρροή. Κατά συνέπεια, οι επιχειρήσεις αποκτούν πιο κεντρική θέση, και έτσι πρέπει να γίνουν υπεύθυνες για τις πράξεις τους. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εξαιτίας αυτής της μετατόπισης της επιρροής, και επιπρόσθετα των παγκόσμιων δημογραφικών και οικολογικών μεταβολών, ο καπιταλισμός θα πρέπει να αναδιαρθρωθεί με βιώσιμο τρόπο. Για να επιβεβαιώσει τη δήλωσή του, ο συγγραφέας αποκαλύπτει την τάση των «τριών κυμάτων»[32] στην επιστήμη της Οικολογίας. Διερωτάται σχετικά με το μέλλον του τρίτου, το βιώσιμο κύμα που επρόκειτο να αρχίσει με την αλλαγή του milllenium. Ο Elkington εξηγεί τις ριζικές αλλαγές που απαιτούνται από το μέρος των κορυφαίων επιχειρήσεων με την εισαγωγή της Triple Bottom Line προσέγγισης ή αρχής.

Το επιχείρημά του Jonh Elkington είναι ότι οι επιχειρήσεις θα πρέπει να προετοιμάζουν τρεις διαφορετικές (και εντελώς ξεχωριστές) αναλύσεις επίδοσης. Η πρώτη αφορά την παραδοσιακή μέτρηση του εταιρικού κέρδους, του λογαριασμού των κερδών και των ζημιών. Η δεύτερη αφορά την επίδοση της εταιρείας «στον ανθρώπινο λογαριασμό» —μια μέτρηση που δείχνει πόσο κοινωνικά υπεύθυνος είναι ένας οργανισμός μέσω των δραστηριοτήτων του. Το τρίτο είναι η επίδοση του λογαριασμού της εταιρείας για τον πλανήτη ένα μέτρο του πόσο περιβαλλοντικά υπεύθυνη υπήρξε. Η τριπλή Κατώτατη Γραμμή Προσέγγισης (TBL) αποτελείται έτσι από τρία P: το (Profit) κέρδος, τους (People) ανθρώπους και τον (Planet) πλανήτη. Έχει ως στόχο να μετρήσει την οικονομική, κοινωνική, και περιβαλλοντική επίδοση της εταιρείας, κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου. Με την εισαγωγή της αρχής της Τριπλής Προσέγγισης ο Elkington είναι συνεπής με την ως τώρα ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, αφού οι αρνητικές επιδράσεις μιας επιχείρησης παρατηρούνται και στους τρεις τομείς, στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό. Μόνο μια εταιρεία που παράγει ένα TBL λαμβάνει υπόψη το πλήρες κόστος που συνεπάγεται η επιχειρηματική δραστηριότητα στους παραπάνω τομείς και λαμβάνει μέτρα για να το ελαχιστοποιήσει ή να το αντιστρέψει.

Οι επικείμενες αλλαγές και τάσεις στον 21ο αιώνα αναφέρονται από τον Elkington (1997) ως επαναστάσεις. Προκειμένου να γίνει η μετάβαση μεταξύ των παλαιών και των νέων παραδειγμάτων ακόμα πιο ορατή, ο Elkington στηρίζει τον προβληματισμό του με ορισμένες λέξεις-κλειδιά.

- Αγορές —από τη συμμόρφωση στις νομικές επιταγές προς τον Ανταγωνισμό για τις ηθικές πρακτικές (Βιώσιμη Ανάπτυξη, ΕΚΕ).

Ο Elkington αναφέρεται στη δήλωσή του σχετικά με την αυξανόμενη επιρροή των επιχειρήσεων. Εξηγεί ότι η βιώσιμη ανάπτυξη θα μεταδίδεται από τις επιχειρήσεις μέσω των αγορών. Επιμένει στο γεγονός ότι ο αυξανόμενος αριθμός των επιχειρήσεων και η απελευθέρωση των αγορών θα δημιουργήσει ακόμη περισσότερο ανταγωνισμό όπου η στάση απέναντι στο "zero impact" θα πρέπει να αντικατασταθεί από καινοτόμες στρατηγικές, οι οποίες επιτρέπουν στην επιχείρηση να έχει έναν θετικό αντίκτυπο ή "positive impact". Οι εταιρείες πρέπει να αναπτύξουν βιώσιμα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, χωρίς να ξεχνούν την τριπλή κατώτατη γραμμή προσέγγισης.

- Αξίες —από τις σκληρές αξίες του καπιταλισμού σε πιο ηθικές αξίες.

Ο Elkington υποστηρίζει ότι ήδη παρατηρείται η ανάδυση ενός ανανεωμένου συνόλου αξιών. Δεν είναι πλέον μια ερώτηση σχετικά με τις σκληρά προκαθορισμένες άκαμπτες αξίες. Τείνουν προς τις τιμές «πολίτης του κόσμου», όπου η ποιότητα αντικαθιστά την ποσότητα και ένας μακροπρόθεσμος προβληματισμός μετατρέπεται σε υποχρέωση. Οι εταιρείες πρέπει να λάβουν υπόψη ότι έχουν ευθύνες έναντι των εμπλεκόμενων φορέων τους. Οι νέες αξίες είναι παγκόσμιες, αλλά οι εταιρείες δεν πρέπει να ξεχάσουν την πολιτιστική πολυμορφία.

- Διαφάνεια —από το κλειστό στο ανοιχτό σύστημα.

Ο Elkington επικεντρώνεται στις αναδυόμενες πιέσεις των ενδιαφερόμενων μερών, με αποτέλεσμα οι εταιρείες δεν μπορούν να υπολογίζουν στην ικανότητά τους να κρατούν μυστικά. Χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας των πληροφοριών, οι «επιχειρηματικές δράσεις» γίνονται ολοένα και πιο ορατές. Οι απολογισμοί βιωσιμότητας γίνονται ένα σημαντικό εργαλείο για να δώσουν μια σαφή εικόνα της επιχείρησης, καθώς και

[32] 21 Τα τρία κύματα της Οικολογίας αφορούν περιόδους με διαφορετικό περιβαλλοντικό προσανατολισμό και δράση από τις ΜΚΟ και τους περιβαλλοντολόγους. Το πρώτο κύμα είναι της «Διατήρησης» και ξεκίνησε τον 19ο αιώνα, το δεύτερο είναι το κύμα της «Περιβαλλοντικής Δράσης», και ξεκίνησε τον 20ο αιώνα, και το τρίτο της «Αποκατάστασης και της Συν-δημιουργίας» ή αλλιώς της «Βιωσιμότητας».

για να καταστεί συγκρίσιμη με άλλες. Θα πρέπει να βασίζεται στον ενεργό διάλογο με τα διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς και μια εξωτερική επαλήθευση. Παγκόσμια πρότυπα λειτουργίας πρέπει να αναπτυχθούν.

- Τεχνολογία κύκλου ζωής —από το προϊόν στη λειτουργία.

Η τέταρτη επανάσταση οδηγείται από τις εμπειρίες του παρελθόντος, όταν οι νέες τεχνολογίες εισήχθησαν στη βιομηχανική παραγωγή. Αυτό προκάλεσε ακούσιες παράπλευρες συνέπειες. Γεγονότα όπως στο Τσερνόμπιλ, ή η Σιωπηλή Άνοιξη της Rachel Carson προκάλεσαν μια μετατόπιση, καθώς αποκαλύπτουν πως οι επιχειρήσεις δεν πρέπει να επικεντρωθούν μόνο στην κοιτίδα τους, στη χάραξη της απόδοσης. Το αποτέλεσμα της αυξανόμενης ανησυχίας σχετικά με τις εξωτερικές επιπτώσεις κάνει τις επιχειρήσεις να είναι υπεύθυνες για το σύνολο του κύκλου ζωής των προϊόντων τους.

- Συνεργασίες —από την Υπονόμευση στη Συμβίωση.

Ο Elkington επιμένει στο γεγονός ότι για την εφαρμογή της αρχής της τριπλής γραμμής προσέγγισης είναι υποχρεωτικό να συνεργαστούν και να αναπτύξουν εταιρικές σχέσεις. Ο ρόλος της συμπληρωματικότητας (συνεργασίας) αυξάνεται και η συμβίωση κυβέρνηση-βιομηχανία-ΜΚΟ αποκτά μεγαλύτερη σημασία. Η οικοδόμηση εμπιστοσύνης καθίσταται ζωτικής σημασίας σε οικονομικές σχέσεις, αλλά κερδίζοντας αυτήν την εμπιστοσύνη είναι μια μεγάλη πρόκληση για τις επιχειρήσεις.

- Ώρα —από την ευρύτερη στη μεγαλύτερη.

Ο συγγραφέας παραπέμπει σε δύο διαστάσεις του χρόνου που έχουν γίνει ζωτικής σημασίας για τη βιωσιμότητα. Από τη μια πλευρά, οι επιχειρήσεις πρέπει να δράσουν το ταχύτερο δυνατόν, ενώ η μετάδοση των πληροφοριών γίνεται άμεση. Από την άλλη πλευρά, η μακροπρόθεσμη προοπτική απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή καθώς η πρόβλεψη αποτελεί βασικό δείκτη της βιωσιμότητας. Προκειμένου να ξεπεραστεί η πολυπλοκότητα του μέλλοντος, ο Elkington, φέρνοντας ως παράδειγμα τη Shell, συνιστά τη χρήση των εργαλείων βάσει σεναρίων.

- Εταιρική Διακυβέρνηση —από τον αποκλεισμό στη χωρίς αποκλεισμούς συμμετοχή.

Στο «Κανίβαλοι με πιρούνια», ο John Elkington επικεντρώνεται στην πτυχή της εταιρικής διακυβέρνησης, λέγοντας ότι ένα αυξανόμενο ποσοστό των εταιρικών υποθέσεων δεν περιστρέφονται μόνο γύρω από τη διαδικασία ή τον σχεδιασμό του προϊόντος αλλά και γύρω από την περιβάλλον της επιχείρησης. Η ενσωμάτωση της αρχής της τριπλής προσέγγισης πρόκειται να επιτευχθεί με την ανάπτυξη τρόπων συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών στον καπιταλισμό. Ο συγγραφέας επιμένει, επίσης, στη σημασία της ποικιλομορφίας στα επίπεδα λήψης αποφάσεων.

Η πορεία της ΕΚΕ προς τη σύγχρονη μορφή της σκιαγραφείται μέσα από δύο περιόδους: η πρώτη περίοδος αφορά το χρονικό διάστημα από 1960-1976, όταν οι αναπτυσσόμενες χώρες σε συνεργασία με τα δυτικά σωματεία και τους κοινωνικούς ακτιβιστές διεκδικούσαν μια «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη» με την οποία θα ρυθμιζόταν πιο στενά η δραστηριότητα των Υπερεθνικών Εταιρειών (Transnational Corporations) και η δεύτερη περίοδος που κυμαίνεται από 1998 έως σήμερα, και αφορά τις μαζικές διαδηλώσεις κατά της παγκοσμιοποίησης και των εταιρικών σκανδάλων υψηλούς φήμης τα οποία προκαλούσαν την αύξηση της απαίτησης για ρύθμιση.

Η ΕΚΕ περιγράφεται στη σύγχρονη μορφή της καλύτερα μέσα από τη θεωρία της τριπλής προσέγγισης του John Elkington (1997). Μέσω αυτής, μια εταιρεία οφείλει να ενσωματώνει στην ΕΚΕ στρατηγική της τα τρία P δηλαδή τη μέτρηση: 1. των οικονομικών μεγεθών (profit), 2. των επιπτώσεων στον ανθρώπινο παράγοντα (people) και 3. των περιβαλλοντικών συνεπειών (planet). Επιπρόσθετα, τονίζεται η ανάγκη μέσω των αλλαγών που προκύπτουν για τις επιχειρήσεις στον παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον και για την καλύτερη εφαρμογή της τριπλής προσέγγισης να αναπτύξει βιώσιμα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, να ενστερνιστεί τις νέες αξίες, τη διαφάνεια, την τεχνολογία του κύκλου ζωής, να υιοθετήσει τη συμβίωση από την υπονόμευση, και να κάνει σωστή χρήση του χρόνου, καθώς και να προωθήσει τη χωρίς αποκλεισμούς συμμετοχή στην εταιρική διακυβέρνηση. Με την ανάλυση του Ellington και τη σύνδεση της ΕΚΕ με τη θεωρία της τριπλής κατώτατης γραμμής αρχίζει να γίνεται εμφανής η σύνδεση της ΕΚΕ με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

6.3 Η Ευρωπαϊκή διάσταση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξαν αποφάσεις στήριξης και προώθησης της ΕΚΕ. Σημαντική ημερομηνία για την ισχυροποίηση της ΕΚΕ στην ΕΕ ήταν η 10η Ιανουαρίου 1995 όταν ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Επιχειρηματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Συνοχή ως αποτέλεσμα της Διακήρυξης Ευρωπαϊκών Επιχειρήσεων κατά του Κοινωνικού Αποκλεισμού, και υπογράφεται από ομάδα στελεχών ευρωπαϊκών επιχειρήσεων με την παρουσία του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jacques Delors.

Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής στη Λισσαβόνα (Μάρτιος 2000), οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων παρουσίασαν τη «Στρατηγική της Λισσαβόνας», με στόχο να καταστεί η οικονομία της Ευρωπαϊκή Ένωσης η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή.

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο του 2001, αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για την Ευρωπαϊκή Ένωση εφόσον μπορεί να συμβάλλει θετικά στον στρατηγικό στόχο που συμφωνήθηκε στη Λισσαβόνα. Η Πράσινη Βίβλος αποσκοπεί στο να δώσει την εκκίνηση για μια ευρύτερη δημόσια συζήτηση με θέμα τον τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να προωθήσει την εταιρική κοινωνική ευθύνη τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, και ιδίως με θέμα τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση των υπαρχουσών εμπειριών, να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη καινοτόμων πρακτικών, να καθιερωθεί μεγαλύτερη διαφάνεια και να αυξηθεί η αξιοπιστία που χαρακτηρίζει την αξιολόγηση και την επικύρωση. Η πράσινη Βίβλος προτείνει μια προσέγγιση που βασίζεται στην εμβάθυνση των εταιρικών σχέσεων, στις οποίες όλοι οι παράγοντες διαδραματίζουν ενεργό υλικό.

Ειδικότερα, η κυριότερη συμβολή της ευρωπαϊκής προσέγγισης συνίσταται στην προστιθέμενη αξία και στη συμπλήρωση των υπαρχουσών δραστηριοτήτων με τα ακόλουθα:

1. Παροχή συνολικού ευρωπαϊκού πλαισίου που να αποσκοπεί στην προώθηση της ποιότητας και της σύγκλισης των πρακτικών σε θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης μέσω της ανάπτυξης ευρέων αρχών, προσεγγίσεων και εργαλείων και της προώθησης των ορθών πρακτικών και των καινοτόμων ιδεών.
2. Υποστήριξη της βέλτιστης πρακτικής όσον αφορά την αξιολόγηση και την ανεξάρτητη επαλήθευση των πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, εξασφαλίζοντας την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία τους.

Επιπρόσθετα, στην Πράσινη Βίβλο επισημαίνεται ότι η ΕΚΕ μέχρι τότε προωθούνταν από ορισμένες μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, ενώ είναι σημαντική για όλα τα είδη εταιρειών και όλους τους κλάδους δραστηριοτήτων, από τις Μικρό Μεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) έως τις πολυεθνικές εταιρείες. Παρότι πολλές ΜμΕ αναλαμβάνουν τις κοινωνικές τους ευθύνες, ειδικότερα μέσω της ανάμειξής τους στα θέματα της κοινότητας, η περαιτέρω αύξηση της ευαισθητοποίησης και η υποστήριξη των ορθών πρακτικών μπορούν να βοηθήσουν την προώθηση της ΕΚΕ μεταξύ τους. Οι εργατικοί συνεταιρισμοί, τα συστήματα συμμετοχής, καθώς και άλλες επιχειρήσεις με τη μορφή συνεταιρισμών, φορέων αλληλασφάλισης κα ενώσεων, ενσωματώνουν στη δομή τους τα ενδιαφέροντα άλλων παραγόντων και αναλαμβάνουν αυτόματα τις κοινωνικές ευθύνες και τις ευθύνες απέναντι στον πολίτη.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η ΕΚΕ παρουσιάζει μια εσωτερική και μια εξωτερική διάσταση στις εταιρείες. Η εσωτερική διάσταση της ΕΚΕ περιλαμβάνει επενδύσεις στο ανθρώπινο δυναμικό, την υγεία και την ασφάλεια, καθώς και τη διαχείριση της αλλαγής, ενώ οι περιβαλλοντικά υπεύθυνες πρακτικές σχετίζονται κυρίως με τη διαχείριση των φυσικών πόρων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή. Αυτές ανοίγουν τον δρόμο για τη διαχείριση της αλλαγής και τον συνδυασμό της κοινωνικής ανάπτυξης με τη βελτιωμένη ανταγωνιστικότητα.

Η εξωτερική διάσταση της ΕΚΕ περιλαμβάνει πρακτικές που έχουν να κάνουν με την τοπική κοινότητα και αφορά ένα ευρύ σύνολο ενδιαφερόμενων μερών οι οποίοι είναι όχι μόνο οι εργαζόμενοι και οι μέτοχοι αλλά και οι επιχειρηματικοί εταίροι, οι προμηθευτές, οι πελάτες, οι δημόσιες αρχές και οι ΜΚΟ που εκπροσωπούν τις τοπικές κοινότητες ή ασχολούνται με το περιβάλλον. Σε έναν κόσμο πολυεθνικών επενδύσεων και παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού, η ΕΚΕ πρέπει να επεκταθεί πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης. Η ταχεία παγκοσμιοποίηση έχει ενθαρρύνει τη συζήτηση του ρόλου και την ανάπτυξη της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Επίσης, η ανάπτυξη εθελοντικών πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβάλλει σε αυτό.

Όσον αφορά την αξιολόγηση και αποτελεσματικότητα της ΕΚΕ, η Πράσινη Βίβλος θέτει το ερώτημα του πώς μπορεί να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα και η αξιοπιστία των εργαλείων ΕΚΕ όπως είναι οι κώδικες συμπεριφοράς, η υποβολή κοινωνικών εκθέσεων και ο έλεγχος, τα κοινωνικά και οικολογικά σήματα και οι κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, οι ενέργειες που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη της ΕΚΕ είναι:

- Η υποστήριξη για την κατάρτιση και την εκ νέου κατάρτιση, έτσι ώστε τα ανώτερα στελέχη όπως οι διευθυντές να έχουν τις αναγκαίες δεξιότητες για την ανάπτυξη και την προώθηση της ΕΚΕ.
- Η διάδοση και ανταλλαγή πληροφοριών, ειδικότερα σε σχέση με τις ορθές πρακτικές ΕΚΕ, τον καθορισμό προτύπων, τη συγκριτική ανάλυση και την παρακολούθηση, τη λογιστική, τον έλεγχο και την υποβολή εκθέσεων.
- Η μεσοπρόθεσμη ανάλυση και έρευνα στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής.
- Η προσαρμογή του νομικού πλαισίου.

Τον Οκτώβριο του 2002 συνεστήθη το European Multi-Stakeholder Forum (EMSF) για περαιτέρω εξέταση, διαβούλευση και παρουσίαση προς την ΕΕ πρότασης για την προώθηση της καινοτομίας, της διαφάνειας και της σύγκλισης των εργαλείων και πρακτικών ΕΚΕ.

Στο Forum πήραν μέρος διάφοροι φορείς (εργασιακοί, επιχειρηματικοί, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.λπ.), οι οποίοι χωρίστηκαν σε τέσσερα θεματικά εργαστήρια, καθένα από τα οποία συναντήθηκε 3 φορές και εξέτασε τα εξής θέματα:

1. Τη βελτίωση των γνώσεων σχετικά με την ΕΚΕ και τη διευκόλυνση της ανταλλαγής εμπειριών και ορθών πρακτικών.
2. Προώθηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης για τις ΜμΕ.
3. Την πολυμορφία, τη σύγκλιση και τη διαφάνεια των πρακτικών και των εργαλείων της ΕΚΕ.
4. Αναπτυξιακές πτυχές της ΕΚΕ.

Μετά από την ολοκλήρωση των εργασιών, τα συμπεράσματα και οι προτάσεις των τεσσάρων αυτών θεματικών εργαστηρίων παρουσιάστηκαν στην ΕΕ την 29η Ιουνίου 2004.

Υπηρετώντας τη Στρατηγική της Λισσαβόνας και με σκοπό την ανανέωσή της το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να το πράξει το 2004, μέσω της εταιρικής σχέσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Ο στόχος αυτής της εταιρικής σχέσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά για να επιτευχθεί, πρέπει η Ευρώπη να εστιάσει τη δράση της σε μικρότερο αριθμό προτεραιοτήτων. Η ισχυρότερη και βιώσιμη ανάπτυξη και η δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας αποδεσμεύουν τα απαραίτητα μέσα για την υλοποίηση των ευρύτερων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών φιλοδοξιών μας.

Η Στρατηγική της Λισσαβόνας είναι ζωτικής σημασίας παράμετρος του αντικειμενικού στόχου για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ο άμεσος στόχος για ανάπτυξη και απασχόληση ταιριάζει απόλυτα με την προώθηση κοινωνικών και περιβαλλοντικών αντικειμενικών στόχων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για να κινητοποιήσει τους πόρους και τις ικανότητες των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και για να αναδείξει την Ευρώπη σε πόλο αριστείας όσον αφορά την ΕΚΕ, εξήγγειλε την υποστήριξή της για τη δημιουργία μιας «ευρωπαϊκής σύμπραξης για την εταιρική κοινωνική ευθύνη». Η νέα σύμπραξη έχει ανοικτό χαρακτήρα, και οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις όλων των μεγεθών καλούνται να εκφράσουν εθελοντικά την υποστήριξή τους. Η σύμπραξη δεν είναι νομική πράξη που υπογράφεται από τις επιχειρήσεις. Είναι μια πολιτική «ομπρέλα» για νέες ή υπάρχουσες πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται στον τομέα της ΕΚΕ από μεγάλες επιχειρήσεις, ΜμΕ και άλλους σχετικούς φορείς. Αναμένεται να οδηγήσει σε νέες συνεργασίες και σε νέες ευκαιρίες για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στις προσπάθειες που καταβάλλουν για την προώθηση της ΕΚΕ. Η πρωτοβουλία αυτή αποτελεί συνέχεια των ευρύτατων διαβουλεύσεων που έγιναν με όλους τους σχετικούς παράγοντες στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πολυμερούς φόρουμ για την ΕΚΕ, το οποίο υπέβαλε την τελική του έκθεση το 2004.

Η βελτίωση του κλίματος και των όρων ανάπτυξης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Ευρώπη δημιουργεί μιαν αντίστοιχη ανάγκη για περισσότερη αυτοπειθαρχία εκ μέρους της επιχειρηματικής κοινότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΚΕ αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για την ομαλή λειτουργία της οικονομίας της αγοράς.

Αυτό διαφαίνεται και από τη νέα Στρατηγική για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτή αναλύεται στο έγγραφο ««Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility». Αυτό είναι, ίσως, το πιο ολοκληρωμένο επίσημο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που έχει υπάρξει μέχρι σήμερα. Αποτελεί μια απόδειξη όχι μόνο της ωριμότητας αλλά και της πρωτοπορίας που χαρακτηρίζουν πλέον την έννοια και τις πρακτικές της ΕΚΕ σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Η ΕΚΕ που έχει εθελοντικά υιοθετηθεί από 2.500 μεγάλες επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση —επί συνόλου 42.000— μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο ώστε να συμβάλλει, επίσης, στους στόχους της Στρατηγικής «ΕΥΡΩΠΗ 2020» για την αύξηση της απασχόλησης και της ανάπτυξης. Τα νέα δεδομένα που εισάγονται με την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετίζονται με τον νέο ορισμό της ΕΚΕ, τον νέο ρόλο των Δημόσιων Αρχών και επιχειρήσεων και το νέο Πλαίσιο Δράσης 2012-2014.

Ειδικότερα, πρόκειται για έναν επαναπροσδιορισμό της έννοιας της ΕΚΕ με τη διαμόρφωση ενός διευρυμένου ορισμού της ως: «η ευθύνη των επιχειρήσεων για τις επιδράσεις τους στην κοινωνία» και περιγράφει τις πρωτοβουλίες και δράσεις που πρέπει να αναλάβουν οι επιχειρήσεις για να εκπληρώσουν τις πολλαπλές αυτές υποχρεώσεις. Επιπλέον, κατά την άποψη της Επιτροπής, οι επιχειρήσεις πρέπει να έχουν σε ισχύ μια διαδικασία που να ενσωματώνει τους κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς, ηθικούς προβληματισμούς τους, σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία των καταναλωτών, στις επιχειρηματικές λειτουργίες τους, και μάλιστα στον στενό πυρήνα της επιχειρησιακής τους στρατηγικής, και σε συνεργασία με όλους τους συμμετέχοντες εταίρους. Ο κύριος στόχος είναι «να μεγιστοποιήσουν τη δημιουργία «κοινής/κοινωνικής αξίας» (shared value) τόσο για τους ιδιοκτήτες και τους μετόχους τους, όσο και για όλους τους εταιρικούς συμμετόχους και την ευρύτερη κοινωνία και ταυτόχρονα να προσδιορίσουν, να αποτρέψουν και μετριάσουν τις δυσμενείς επιδράσεις τους».

Αυτό που είναι σημαντικό να παρατηρήσει κανείς είναι ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλάζει τον ορισμό της ΕΚΕ για πρώτη φορά μετά από 10 χρόνια. Ο ορισμός της ΕΚΕ τα προηγούμενα χρόνια την έννοια της εθελοντικής ενσωμάτωσης κοινωνικών και περιβαλλοντικών δράσεων οι οποίες και ενσωματώνονται στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη. Με βάση τον νέο ορισμό, οι λέξεις κλειδιά που διαφοροποιούν την ΕΚΕ είναι η ενσωμάτωση των κοινωνικών περιβαλλοντικών και ηθικών προβληματισμών στον στενό πυρήνα της επιχειρησιακής στρατηγικής και η μεγιστοποίηση της shared value «κοινής/κοινωνικής αξίας» για όλα τα ενδιαφερόμενα μέλη.

Αναλυτικότερα, τα σημαντικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του νέου ορισμού είναι:

- Η αναγνώριση της σπουδαιότητας της στρατηγικής ενσωμάτωσης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Αυτό είναι σύμφωνο με τη μέθοδο που υιοθετείται από κορυφαίες επιχειρήσεις για τις οποίες η κοινωνική ευθύνη και η βιώσιμη ανάπτυξη έχουν γίνει ένα αναπόσπαστο τμήμα του επιχειρησιακού τους προτύπου. Η έκθεση ανταγωνιστικότητας του 2008 της Επιτροπής κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ΕΚΕ συμβάλλει στη μακροπρόθεσμη επιτυχία της επιχείρησης όταν είναι πλήρως ενσωματωμένη στην επιχειρησιακή στρατηγική.
- Η ανάπτυξη της έννοιας της δημιουργίας «κοινής/κοινωνικής αξίας» (shared value). Αυτό αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι επιχειρήσεις επιδιώκουν να παράγουν αποδόσεις της επένδυσής τους για τους ιδιοκτήτες και τους μετόχους τους, δημιουργώντας παράλληλα αξία για το σύνολο των συμμετεχόντων εταίρων και την ευρύτερη κοινωνία. Συνδέει έντονα την ΕΚΕ με την καινοτομία, ειδικά από την άποψη της ανάπτυξης νέων προϊόντων και υπηρεσιών που είναι αφενός εμπορικά επιτυχή και αφετέρου ενσωματώνουν τις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις.
- Η ανάγκη για τον εντοπισμό των θετικών αλλά και των αρνητικών πλευρών των επιπτώσεων της επιχειρηματικής δράσης στην κοινωνία, η κριτική στάση μιας αμερόληπτης αντιμετώπισης, η προώθηση του δημόσιου συμφέροντος αλλά και η πρότυπη προς παραδειγματισμό υπεύθυνη δράση.
- Η ρητή αναγνώριση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των ηθικών δεσμεύσεων εκτός από τις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και καταναλωτικές υποχρεώσεις.
- Η εταιρική κοινωνική ευθύνη αφορά τις δράσεις των επιχειρήσεων, επιπλέον, των νομικών υποχρεώσεών τους προς την κοινωνία και το περιβάλλον. Ορισμένα ρυθμιστικά μέτρα διευκολύνουν τις επιχειρήσεις που συναντούν εθελοντικά την κοινωνική ευθύνη τους.

Ο νέος ορισμός είναι σύμφωνος με διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές και οδηγίες της ΕΚΕ όπως οι οδηγίες του ΟΟΣΑ για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, τα πρότυπα καθοδήγησης του ISO 26000 για την

κοινωνική ευθύνη και οι κατευθυντήριες αρχές των Ηνωμένων Εθνών για την επιχείρηση και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η νέα πολιτική ΕΚΕ και οι προτεινόμενες δράσεις για την περίοδο 2011-2014 που έχει υποβάλει η ΕΕ αποτελούν τον βασικό παράγοντα για μια ευρύτερη σύμπραξη την οποία επιθυμεί να επιδιώξει η Επιτροπή με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Ειδικότερα, η νέα πολιτική ΕΚΕ καλύπτει 8 περιοχές:

1. Ενίσχυση της διαφάνειας, προβολής, προώθησης και διάδοσης των Καλών Πρακτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο σύνολο της κοινωνίας: αυτό περιλαμβάνει την απονομή ενός ευρωπαϊκού βραβείου ΕΚΕ και την καθιέρωση εξειδικευμένων πλατφορμών υπεύθυνων Δράσεων ανά κλάδο/τομέα παραγωγής, ώστε αφενός οι επιχειρήσεις, και αφετέρου όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να αναλάβουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις για την ανάπτυξη πολιτικών ΕΚΕ, την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δράσεων κοινωνικής ευθύνης και τη συνεχή παρακολούθηση της προόδου που συντελείται, ώστε να διαδραματίσουν από κοινού ισχυρό ρόλο στην ενθάρρυνση και την ανταμοιβή υπεύθυνων επιχειρηματικών συμπεριφορών. Στο πλαίσιο αυτού του άξονα, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην ενημέρωση των καταναλωτών και τη διαφάνεια. Οι καταναλωτές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση κινήτρων για υπεύθυνη παραγωγή και υπεύθυνη επιχειρηματική συμπεριφορά. Αναμένεται από αυτούς να κάνουν επιλογές με κριτική σκέψη και να ενθαρρύνουν τα σωστά προϊόντα και τις καλές εταιρείες. Προς το παρόν, οι καταναλωτές δεν διαθέτουν σαφή πληροφόρηση για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των επιχειρήσεων παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών ούτε πληροφόρηση για την αλυσίδα εφοδιασμού. Η Επιτροπή θα εξετάσει, σε συνεννόηση με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, την ανάγκη για περαιτέρω εθελοντικές ενέργειες για την επίτευξη των στόχων της διαφάνειας και της ενημέρωσης των καταναλωτών, και στη θεματική της θα περιληφθούν και ζητήματα δημόσιας υγείας.

2. Ευαισθητοποίηση, κατανόηση, και αύξηση του επιπέδου της εμπιστοσύνης της κοινωνίας στις επιχειρήσεις: χωρίς την ενεργό υποστήριξη και την εποικοδομητική κριτική από την πλευρά των ενδιαφερόμενων μερών που δεν αποτελούν τμήμα του επιχειρηματικού κόσμου, δεν θα ευδοκιμήσει οποιοδήποτε σχέδιο δράσης για την εταιρική κοινωνική ευθύνη. Η Επιτροπή θα προωθήσει τη δημόσια συζήτηση για τον ρόλο και τη δυνατότητα των επιχειρήσεων και θα οργανώσει εξειδικευμένες έρευνες ώστε να καταγράψει και να μετρήσει τα επίπεδα εμπιστοσύνης των πολιτών στις επιχειρήσεις. Σε μια παρόμοια λογική, τονίζεται η σημασία αξιόπιστων Κοινωνικών Απολογισμών που δεν παραπλανούν και δεν υπερβάλλουν σε ισχυρισμούς περί κοινωνικών και «πράσινων» δράσεων (“green washing”).

3. Βελτίωση διαδικασιών αυτορύθμισης και συρρύθμισης: διακηρυγμένος στόχος της Επιτροπής είναι η προώθηση του δημόσιου συμφέροντος και στο πλαίσιο αυτό προτείνει τη συνεργασία και την ανάληψη κοινής δράσης με τις επιχειρήσεις, τα κράτη μέλη της ΕΕ, και όλους τους συμμετέχοντες εταίρους, για να αναπτύξουν έναν «κοινό κώδικα Καλών Πρακτικών και Δράσεων» ο οποίος θα καθοδηγεί και θα συμβάλλει στη βελτίωση μελλοντικών πρωτοβουλιών ανάπτυξης διαδικασιών αυτορύθμισης και συρρύθμισης. Η Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, παρότι τονίζει την εθελοντική διάσταση της υιοθέτησης της ΕΚΕ από τις επιχειρήσεις, επισημαίνει, επίσης, τον ιδιαίτερο ρόλο υποστήριξης και πρότυπης υπεύθυνης δράσης από τις δημόσιες αρχές και τις δημόσιες επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

4. Ενίσχυση της ανταμοιβής της αγοράς για την ΕΚΕ: αυτό σημαίνει ότι ενδυναμώνονται οι πολιτικές της ΕΕ στους τομείς της κατανάλωσης, της επένδυσης και των δημοσίων συμβάσεων, προκειμένου να προωθηθεί η «ανταμοιβή» της αγοράς για την υπεύθυνη επιχειρησιακή συμπεριφορά.

5. Βελτίωση της δημόσιας κοινοποίησης και σαφή πληροφόρηση για τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των επιχειρήσεων: η νέα πολιτική επιβεβαιώνει την πρόθεση της Επιτροπής να φέρει προς συζήτηση μια νέα νομοθετική πρόταση σχετικά με αυτό το ζήτημα.

6. Εκπαίδευση: προκειμένου να γίνει η εταιρική κοινωνική ευθύνη συνήθης επιχειρηματική πρακτική, πρέπει να αναπτυχθούν οι κατάλληλες δεξιότητες μεταξύ των μελλοντικών επιχειρηματιών, των επικεφαλής των επιχειρήσεων, των διευθυντικών στελεχών, και των εργαζομένων. Η εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι ένα ζήτημα διά βίου μάθησης. Η ανανεωμένη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην ανακοίνωση για την ΕΚΕ περιλαμβάνει μερικές βασικές υποχρεώσεις για την περαιτέρω ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην εκπαίδευση,

την κατάρτιση, την έρευνα και την καινοτομία. Αναγνωρίζει ότι η «υψηλής ποιότητας ακαδημαϊκή έρευνα υποστηρίζει την ανάπτυξη της επιχειρηματικής πρακτικής και της δημόσιας πολιτικής στον τομέα ΕΚΕ». Η Επιτροπή θα ερευνήσει τις ευκαιρίες για την περαιτέρω έρευνα και την καινοτομία σε θέματα ΕΚΕ, στο πλαίσιο των τρεχόντων και μελλοντικών προγραμμάτων χρηματοδότησης για την οικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού ερευνητικού τομέα. Το 2012 «θα προωθήσει μια δράση για να βελτιωθεί η πληροφόρηση των επαγγελματιών και των επιχειρήσεων εκπαίδευσης για τη σημασία της συνεργασίας σε θέματα ΕΚΕ». Οι ευρωπαϊκές Οικονομικές Σχολές, επίσης, ενθαρρύνονται για να υπογράψουν τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση στην υπεύθυνη επιχειρηματικότητα και διοίκηση.

7. Υπογράμμιση της σημασίας των εθνικών πολιτικών ΕΚΕ: η Επιτροπή προσκαλεί τα κράτη μέλη της ΕΕ για να παρουσιάσουν ή να ενημερώσουν σχετικά με τα σχέδιά τους για την προώθηση της ΕΚΕ μέχρι το μέσο του 2012. Η εκπόνηση αξιόπιστων Κοινωνικών Απολογισμών αποκτά σταδιακά εξαιρετική σημασία, ενώ υπάρχουν χώρες όπως π.χ. η Δανία που τους έχουν καταστήσει υποχρεωτικούς για όλες τις μεγάλες επιχειρήσεις. Η εγκυρότητα, η διαφάνεια, και το «ηθικό επιχειρείν» αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για κάθε τομέα παραγωγής.

8. Ευθυγραμμισμένη προσέγγιση της ευρωπαϊκής με τη διεθνή διάσταση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης: η Επιτροπή αναγνωρίζει τους δεσμούς μεταξύ της ανάληψης εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στην ΕΕ και διεθνώς, και πιστεύει ότι οι ευρωπαϊκές εταιρείες πρέπει να συμπεριφέρονται υπεύθυνα όπου και αν δραστηριοποιούνται, σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές αξίες και τους διεθνώς συμφωνημένους κανόνες και πρότυπα. Δίνει έμφαση στις οδηγίες του ΟΟΣΑ για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, τις 10 αρχές του GLOBAL COMPACT22 των Ηνωμένων Εθνών, τις κατευθυντήριες αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα, την τριμερή Διακήρυξη ILO23 (Διεθνής Οργανισμός Εργασίας) των αρχών για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική πολιτική, και τα πρότυπα καθοδήγησης του ISO 26000 για την κοινωνική ευθύνη. Η Επιτροπή στοχεύει να ελέγξει τις υποχρεώσεις των μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που λαμβάνουν υπόψη τις διεθνώς αναγνωρισμένες οδηγίες και αρχές. Θα παρουσιάσει, επίσης, μια έκθεση σχετικά με την καθοδήγηση τις προτεραιότητες της ΕΕ για την εφαρμογή των κατευθυντήριων αρχών των Ηνωμένων Εθνών.

Με την ανανεωμένη έννοια της ΕΚΕ και τις πολιτικές δράσεις για την εφαρμογή της η Επιτροπή έχει ως κύριους στόχους να δημιουργήσει ευνοϊκούς όρους για βιώσιμη ανάπτυξη, υπεύθυνη επιχειρησιακή συμπεριφορά και σταθερή δημιουργία θέσεων εργασίας για το μεσοπρόθεσμο και το μακροπρόθεσμο μέλλον. Αναλυτικότερα:

- Η βοήθεια να μετριαστούν τα κοινωνικά αποτελέσματα της κρίσης είναι μέρος της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων. Μακροπρόθεσμα, η ΕΚΕ προσφέρει ένα σύνολο αξιών στο οποίο μπορεί να στηριχτεί η ανάπτυξη μιας πιο συνεκτικής κοινωνίας και να συντελεστεί η μετάβαση σε ένα βιώσιμο οικονομικό σύστημα.
- Μια στρατηγική προσέγγιση στην ΕΚΕ ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να αναλάβουν συστηματικά περισσότερη κοινωνική και περιβαλλοντική ευθύνη που θα αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη βιώσιμων επιχειρησιακών προτύπων, σε μια εποχή που η κρίση εμπιστοσύνης των καταναλωτών και των πολιτών προς τις επιχειρήσεις επηρεάζει όλο και περισσότερο την ανταγωνιστικότητά τους.
- Επιπλέον, μπορεί να φέρει σημαντικά οφέλη από την άποψη της διαχείρισης κινδύνων, της εξοικονόμησης κόστους, της προσέλκυσης νέων επενδύσεων και πρόσβασης σε νέες πηγές κεφαλαίων και χρηματοδότησης, των σχέσεων με τους πελάτες, του ανθρώπινου δυναμικού και της ικανότητας για καινοτομία.
- Μέσω της ΕΚΕ, οι επιχειρήσεις μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στους στόχους συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η υπεύθυνη επιχειρησιακή συμπεριφορά είναι ιδιαίτερα σημαντική στις περιπτώσεις επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα οι οποίες παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες.

Η ανανεωμένη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΕΚΕ υποστηρίζει τους στόχους της Στρατηγικής «ΕΥΡΩΠΗ 2020» για την έξυπνη, βιώσιμη ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης. Εάν πάρουμε, επίσης, υπόψη μας ότι η Στρατηγική ΕΥΡΩΠΗ 2020 συνδυάζεται άμεσα με τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική 2013-2020, διευρύνοντας την αποστολή της με την προσθήκη της περιβαλλοντικής και κοινωνικής

της διάστασης, η νέα Στρατηγική της ΕΕ για την ΕΚΕ δίνει στις επιχειρήσεις, ιδίως, τις μεγάλες με 1000 και πλέον εργαζόμενους ένα σαφές στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς και κοινωνικής προσφοράς.

Η στρατηγική «Enterprise 2020» είναι η φιλόδοξη ευρωπαϊκή πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την ΕΚΕ, για την αντιμετώπιση των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων προκλήσεων που θέτουν ολοένα και περισσότερο υπό αμφισβήτηση τις αγοραστικές συνήθειες των συνθηκών διαβίωσης, εργασίας, εκπαίδευσης, επικοινωνίας, κατανάλωσης και κατανομής πόρων. Οι σύγχρονες εταιρείες θα πρέπει να αναπτύξουν τις επιχειρηματικές τους στρατηγικές πάνω στην κατανόηση και αναγνώριση του τρόπου με τον οποίο ο κόσμος θα λειτουργεί στο μέλλον.

Μέσω της στρατηγικής «Επιχείρηση 2020» («Enterprise 2020»), το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ στοχεύει, επίσης, στην παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας προς τις επιχειρήσεις μέλη που δεν θα οικοδομήσουν μόνο την εμπιστοσύνη τους στην εταιρική ηγεσία, αλλά θα επιτρέψουν, επίσης, τη συνεχή βελτίωση και τη μετάβαση σε μια οικονομία βιώσιμης ανάπτυξης.

Αυτό θα επιτευχθεί με τη δημιουργία μιας «κοινής/κοινωνικής αξίας» (shared value) που θα στηρίζεται στη βάση δύο πυλώνων:

1) της διακυβέρνησης και της υπευθυνότητας. Η ικανότητα μιας εταιρείας να διαχειρίζεται και να αμβλύνει την έκθεση σε θέματα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και διακυβέρνησης αποτελεί έναν βασικό οδηγό για τον προσδιορισμό της βιωσιμότητάς της. Προκειμένου η εταιρεία να είναι αξιόπιστη και επιτυχημένη, η διαφάνεια είναι ένας αναγκαίος όρος για τη δημιουργία εμπιστοσύνης των ενδιαφερόμενων μερών και την κατανόηση των εξελισσόμενων προσδοκιών τους. Ωστόσο, η ενισχυμένη διαφάνεια θα αξίζει τον κόπο μόνο αν παράλληλα κατευθύνει την απόδοση σε βασικά υλικά θέματα. Κατά συνέπεια, οι εκθέσεις θα πρέπει να αποτελούν μια διαδικασία, διατύπωσης και προβολής αυτών των βελτιώσεων.
2) της κοινωνικής καινοτομίας. Η κοινωνική καινοτομία αναφέρεται σε νέες ιδέες, επιχειρηματικά μοντέλα, προϊόντα και υπηρεσίες, που επιτρέπουν την αντιμετώπιση υπαρχουσών προκλήσεων βιωσιμότητας και στη δημιουργία νέων συνεργασιών μεταξύ επιχειρηματικών τομέων και ενδιαφερόμενων μερών. Η κοινωνική καινοτομία τείνει να θεωρείται όλο και περισσότερο ως μια υγιής επιχειρηματική στρατηγική για να επιλύσει κάποια από τα πιο δύσκολα προβλήματα της κοινωνίας σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι μερικά από τα εμπόδια για τη βιώσιμη ανάπτυξη (όπως είναι οι κλιματικές αλλαγές, η δημογραφική αλλαγή και η γήρανση του πληθυσμού) μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με τη βοήθεια της κοινωνικής καινοτομίας. Επιπλέον, όλο και περισσότερες επιχειρήσεις βλέπουν στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων ευκαιρίες ταυτόχρονης δημιουργίας επιχειρηματικής και κοινωνικής αξίας για την επιχείρησης. Τα καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες αποτελούν τις βασικές κατευθύνσεις για μια τέτοια στρατηγική, αλλά η κοινωνική καινοτομία, επίσης, είναι ένα σημαντικό εργαλείο για τη βελτίωση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής των ανθρώπων ως εργαζομένων, πελατών και πολιτών.

Έτσι, η «Επιχείρηση 2020» του Ευρωπαϊκού Δικτύου ΕΚΕ αποτελεί την τελευταία επί του παρόντος πρωτοβουλία και προσπάθεια από την πλευρά της ΕΕ για τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για τις επιχειρήσεις μέσω της πλατφόρμας περισσοτέρων από 5000 εταιρειών να αναπτύξουν τη διακυβέρνηση και την υπευθυνότητα και να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά θέματα με καινότομους τρόπους με την ανταλλαγή των καλών πρακτικών, νέων συνεργασιών, νέων εργαλείων και προσεγγίσεων και μέσω του διαλόγου με τα ενδιαφερόμενα μέρη και της πολιτικής, καθώς και μέσω της αύξησης της επικοινωνίας και της ευαισθητοποίησης.

Είναι προφανές ότι η ΕΕ θεωρεί την ΕΚΕ ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο και εργαλείο για τη βελτίωση των κοινωνικών, οικονομικών, και περιβαλλοντικών συνθηκών όχι μόνο προς όφελος των εταιρειών αλλά και των υπολοίπων ενδιαφερόμενων μελών για αυτό και βοηθάει ουσιαστικά προς την εξέλιξη, ενίσχυση και ενσωμάτωση της τόσο σε επίπεδο κρατών μελών, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ακολουθώντας τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα. Επιπρόσθετα, η ΕΕ τοποθετεί καθαρά την ΕΚΕ ως καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσω της Πράσινης Βίβλου, της Στρατηγικής της Λισαβόνας και της τελευταίας ανανεωμένης στρατηγικής για την ΕΚΕ.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
ΕΚΕ	Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη
TBL	Triple Bottom Line (Τριπλή Κατώτατη Γραμμή)

Βιβλιογραφία 6ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Αποσπόρη, Ε., & Ραφαηλίδου, Μ. (2008). *Η ΕΚΕ και το πράσινο επιχειρείν*, Τα Νέα, Ένθετο: Πράσινη Επιχειρηματικότητα, σελ. 4, Αθήνα 22-02-2008.

Ξενόγλωσση

Bloom, P.N., & Gundlach, G,T. (2001), *Handbook of Marketing and Society,* Sage Publications, Thousand Oaks, CA.

Capaldi, N. (2005). "Corporate Social Responsibility and the bottom line", *International Journal of Social Economics,* Vol. 32, No 5, p.p. 408-423.

Carroll, B.A. (2000), "The four faces of corporate citizenship", in Richardson, J.E. (Ed.), *Business Ethics 00/01,* Dunshkin/McGraw-Hill, Guilford, CT, pp. 187-91.

Cohran, P.L. (2007). "The Evolution of corporate social responsibility", Kelley School of Business, Indiana University, *Business Horizons,* No. 50, p.p. 449-454.

Elkington, J. (1999). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*, Capstone Publishing, Oxford.

Freeman, R.E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*, Pitman Publishing, Boston.

Friedman, M. (1970). *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, The New York Times Magazine, September 13.

Ihlen, Ø. (2008). "Mapping the environment for corporate social responsibility: Stakeholders, publics and the public sphere", *Corporate communications: An International Journal*, Vol. 13, No 2, p.p. 135-146.

Kampf, C. (2007). "Corporate Social Responsibility WalMart, Maersk and the cultural bounds of representation in corporate web sites", *Corporate Communication: An International Journal*, Vol. 12, No 1, p.p. 41-57.

Lantos P.G. (2001). The boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility, *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 18, No 7, p.p. 595-630, MCB University Press, Massachusetts, USA.

Makeover, J. (1994). *Business for Social Responsibility, Beyond the bottom line: Putting Social Responsibility to Work for your Business and the World*, Simon & Schuster, New York.

Richter, J. (2001). *Holding Corporations Accountable: Corporate Conduct, International Codes, and Citizen Action*, Zed Books, New York.

Rowe, K.J. (2005). "Corporate Social Responsibility as Business Strategy", University of California, Santa Cruz, Department of Politcs, Ph.D. Candidate

Ebner, D., & Baumgartner, J.R. (2006). "The relationship between Sustainable Development and Corporate Social Responsibility" *Proceedings of the Corporate Responsibility Research Conference, Dublin. 4th-5th September.*

Hardjono, T.W., & Marrewijk, van M. (2001). "The Social Dimensions of Business Excellence", *Corporate Environmental Strategy*, Vol. 8, No. 3, p.p. 223-233.

Marrewijk, Van M. (2003). "Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion", *Journal of Business Ethics*, Vol. 44, pp. 95-105.

Ηλεκτρονική

Τι είναι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, (2010). Αφιέρωμα Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη Επιχειρηματικά Οφέλη και Υπευθυνότητα, [On Line]. Το Βήμα 21/02/2010, Available at: https://www.tovima.gr/2010/02/21/finance/afierwma-etairiki-koinwniki-eythyni/ Access (6/06/2012).

Ιστορία: Από τη φιλανθρωπία στο κοινωνικό μέρισμα, [On line]. Available at: https://www.euro2day.gr/-/article-folder-item/103713/istoria-apo-th-filanthropia-sto-koinoniko-merisma.html, Access (4/06/2014).

Ορισμός Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, [On line]. available at: https://csrhellas.org/ti-ine-eke/#1585323190241-d07fdb83-573e Access (21/05/2014).

Ορόσημα – Ευρωπαϊκά, [on line], available at: https://csrhellas.org/istoriko/ Access (21/05/2014).

Dahlsrud, A. (2006), How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, [On line]. Available at: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/csr.132 Access (8/08/2014).

Lea, R. (2002), *Corporate Social Responsibility*, Institute of Directors (IoD) member opinion survey. IoD: London., [On line]. Available at: https://books.google.gr/books/about/Corporate_Social_Responsibility.html?id=1tb9swEACAAJ&redir_esc=y

Access (8/08/2014).

Smith, A. (2007), *An Enquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, Edited by Sálvio M. Soares. MetaLibri, London, [On line]. Available at: http://metalibri.wikidot.com/title:an-inquiry-into-the-nature-and-causes-of-the-wealth-of Access (20/08/2014).

Τα οφέλη της ΕΚΕ, [On line], Available at: https://www.euro2day.gr/-/article-folder-item/103714/ta-ofelh-ths-eke.html Accessed (21/05/2014).

Πράσινη Βίβλος, [on line], Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Available at: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/deve/20020122/com(2001)366_el.pdf Access (21/05/2014).

Έκθεση σχετικά με την εταιρική κοινωνική ευθύνη: λογοδοσία, διαφάνεια και υπευθυνότητα στην επιχειρηματική συμπεριφορά και βιώσιμη ανάπτυξη [on line]. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Νομικών Θεμάτων, 2021, Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0017_EL.html (21/05/2014).

Κεφάλαιο 7ο: Οι Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Σύνοψη – Περίληψη
Η ανάλυση των πιο σύγχρονων ορισμών που έχουν δοθεί για την ΕΚΕ δείχνει ότι οι περισσότεροι συγγραφείς που ασχολούνται με την ΕΚΕ υιοθετούν τις τρεις κύριες διαστάσεις της και αυτές είναι οι: περιβαλλοντική, κοινωνική, και οικονομική. Σημαντικές, επίσης, για την κατανόηση και την περιγραφή της έννοιας της ΕΚΕ είναι και οι διαστάσεις του Εθελοντισμού και των Ενδιαφερόμενων μερών. Σχετικά με αυτές τις διαστάσεις, εμφανίστηκαν πολυάριθμες αντιπαραθέσεις αναφορικά με τις σχετικές προτεραιότητές τους και πώς συνδέονται μεταξύ τους ως προς την ένταξη, την επικοινωνία και τη συνέργεια μεταξύ των επιτευχθέντων στόχων. Η ανάλυσή τους θα συμβάλλει στην καλύτερη κατανόησή τους, καθώς και των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων αλλά και της συνέργειάς τους για την επίτευξη των κοινών τους στόχων.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών άρθρων:

Dahlsrud, A. (2006). How Corporate Social Responsibility is defined: An Analysis of 37 Definitions. Corporate Social Responsibility and Environmental management, Vol. 15, No. 1, p.p. 8-11.

Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, The New York Times Magazine.

Mahoney, J.T. (2012). Towards a stakeholder theory of strategic management. University of Illinois at Urbana- Champaigne

7.1 Η Οικονομική Διάσταση

Ο αντίκτυπος στα οικονομικά της εταιρείας επιτυγχάνεται μέσω της οικονομικής διάστασης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Οι εταιρείες θα πρέπει να έχουν κίνητρο το κέρδος και να το επιδιώξουν μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας της εταιρείας στους καταναλωτές, επενδυτές κα τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη. Οι επιχειρήσεις γνωρίζουν ότι η επιβίωσή τους στη σημερινή αγορά εξαρτάται από τη θυσία βραχυπρόθεσμων κερδών προς όφελος των θετικών επιπτώσεων που αναμένονται στο μέλλον και που ικανοποιούν τους ιδιοκτήτες και τους διαχειριστές, όχι απλώς όπως παλιά για τη μεγιστοποίηση των κερδών (Slavić, 2015). Μια σύγχρονη εταιρεία πρέπει να ανταποκριθεί στις οικονομικές της ευθύνες που αφορούν την επιστροφή χρημάτων στους επενδυτές, την επίτευξη ηγετικής θέσης στην αγορά, την απόκτηση μέγιστων δυνατών κερδών, την εγγύηση της ικανοποίησης και της αφοσίωσης του πελάτη, την παροχή δίκαιης αποζημίωσης στους εργαζόμενους, την παροχή αγαθών σε δίκαιες τιμές στους πελάτες, τις προσφορές τα προϊόντα/υπηρεσίες τους μέσω δαπανηρών διαφημιστικών εκστρατειών (Gonzalez-Rodrıguez, 2015).

Η οικονομική διάσταση οδηγεί την εταιρεία να αναλαμβάνει την ευθύνη να επιδιώκει μακροπρόθεσμα βιώσιμες επιχειρηματικές δραστηριότητες, να ανταποκρίνεται με επάρκεια στους επιχειρηματικούς κινδύνους και να δημιουργεί την απαραίτητη ασφάλεια στους μετόχους, τους επενδυτές και τους εργαζόμενούς της, κατά συνέπεια στην κοινωνία γενικότερα. Αυτή η διάσταση παρέχει τους ακόλουθους οικονομικούς δείκτες, συμπεριλαμβανομένων άμεσου και έμμεσου οικονομικού αντίκτυπου στις κοινότητες μέσω της ισχύος δαπανών και των γεωγραφικών οικονομικών επιπτώσεων, οικονομικού αντίκτυπου μέσω επιχειρηματικής διαδικασίας, εξωτερικής ανάθεσης, γνώσης, καινοτομίας, κοινωνικών επενδύσεων σε εργαζόμενους και καταναλωτές, και φόρων, φορολογικών κινήτρων, μισθών, συντάξεων και άλλων οφελών που καταβάλλονται στους εργαζομένους (Nasrullah and Rahim, 2014).

Πίνακας 7.1 *Βιβλιογραφική ανασκόπηση για την οικονομική διαστάση της ΕΚΕ*

Συγγραφέας	**Τίτλος**	**Θέμα**	**Έτος**
Gonzalez-Rodrıguez, R., Dıaz-Fernandez, C., Simonetti, B.	The social, economic and environmental dimensions of corporate social responsibility: The role played by consumers and potential entrepreneurs	Σε αυτήν την εργασία αναπτύσσεται ένα ερευνητικό μοντέλο για την εξέταση των παραγόντων που επηρεάζουν τις αντιλήψεις των καταναλωτών και των επιχειρηματιών για την εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ).	2015
Reverte, C., G_omez-Melero, E., Cegarra-Navarro, J.G.	The influence of corporate social responsibility practices on organizational performance: evidence from Eco-Responsible Spanish firms	Αυτή η μελέτη καλύπτει ένα σημαντικό κενό, αναλύοντας τον αντίκτυπο των πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης σε ένα μέτρο της οργανωτικής απόδοσης που περιλαμβάνει οικονομικούς και μη οικονομικούς δείκτες και μελετά τον πιθανό διαμεσολαβητικό ρόλο της καινοτομίας στη σχέση εταιρικής απόδοσης και εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.	2015
Saeidi, S.P., Sofian, S., Saeidi, P., Saeidi, S.P., Saaeidi, S.A.	How does corporate social responsibility contribute to firm financial performance? The mediating role of competitive advantage, reputation, and customer satisfaction	Αυτή η μελέτη θεωρεί το βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, τη φήμη και την ικανοποίηση των πελατών ως τρεις πιθανούς μεσολαβητές στη σχέση μεταξύ της ΕΚΕ και της απόδοσης της εταιρείας. Τα τελικά ευρήματα δείχνουν ότι μόνο η φήμη και το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μεσολαβούν στη σχέση μεταξύ της ΕΚΕ και της απόδοσης της εταιρείας.	2015
Rusmanto, T., Williams, C.	Compliance Evaluation on CSR Activities Disclosure in Indonesian Publicly Listed Companies	Ο στόχος αυτής της έρευνας είναι να αξιολογήσει τη συμμόρφωση της γνωστοποίηση των δραστηριοτήτων ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένων	2015

		των πολιτικών, των προγραμμάτων και του κόστους για τη βιώσιμη ανάπτυξη των εταιρειών.	
Fifka, M., Pobizhan, M.	An institutional approach to corporate social responsibility in Russia	Ο στόχος της μελέτης αυτής είναι να αναλυθεί σε ποιο βαθμό οι εθνικοί πολιτικοί και κοινωνικοοικονομικοί θεσμοί καθορίζουν τις πρακτικές της ΕΚΕ και πώς η τελευταία επηρεάζεται από διεθνείς παράγοντες όπως πρότυπα ΕΚΕ, πλαίσια και προσδοκίες ξένων ενδιαφερομένων.	2014
Waworuntu, S.R., Wantah, M.D., Rusmanto, T.	CSR and financial performance analysis: evidence from top ASEAN listed companies	Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να διερευνήσει εάν η δέσμευση των εταιρειών για ΕΚΕ προς τα ενδιαφερόμενα μέρη έχει σχέση με καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα και επίσης να καθορίσει την έκταση και το πρότυπο της εταιρικής γνωστοποίησης στις κορυφαίες εισηγμένες εταιρείες στο περιοχή της Ασίας	2014
Tsoutsoura, M.	Corporate Social Responsibility and Financial Performance	Με τη χρήση εκτεταμένων δεδομένων για μια περίοδο πέντε ετών, αυτή η μελέτη διερευνά και δοκιμάζει το σημάδι της σχέσης μεταξύ της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και της οικονομικής απόδοσης. Το σύνολο δεδομένων περιλαμβάνει τις περισσότερες από τις εταιρείες του S&P 500 και καλύπτει τα έτη 1996-2000. Η σχέση ελέγχεται με τη χρήση εμπειρικών μεθόδων.	2014

Πηγή: Arsić, S., Stojanović, A., Mihajlović I. (2017).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Πίνακα 7.1, συνάγεται ότι οι οικονομικές παράμετροι που επηρεάζουν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και τη διαμόρφωσή της είναι αρκετές. Συγκεκριμένα, οι έρευνες που παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.1 υποδεικνύουν: το κόστος της βιώσιμης ανάπτυξης και τη συμμόρφωση με το κόστος, που η εταιρεία δεσμεύει για την ΕΚΕ, τη διερεύνηση του αντίκτυπου της επιρροής των εθνικών πολιτικών και των κοινωνικοοικονομικών θεσμών, καθώς και των ενδιαφερόμενων μερών, στα οικονομικά αποτελέσματα των δραστηριοτήτων ΕΚΕ. Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η καινοτομία, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και η φήμη της εταιρείας στη σχέση μεταξύ ΕΚΕ και οικονομικής απόδοσης.

Επιπρόσθετα, τη σχέση μεταξύ ΕΚΕ και ΕΟΑ (Εταιρικής Οικονομικής Απόδοσης) προσπαθούν να ερμηνεύσουν δύο θεωρίες από τη βιβλιογραφία της διοίκησης (1) η θεωρία της αφθονίας των πόρων και (2) η θεωρία της καλής διοίκησης ή της προοπτικής ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος με βάση τους πόρους (Miles et al., 2000).

Η Θεωρία της αφθονίας των πόρων αναπτύσσεται με βάση την άποψη ότι μια εταιρεία είναι σε θέση να πραγματοποιήσει τις δραστηριότητές της λόγω των πόρων που κατέχει, οι οποίοι συνήθως προορίζονται για προκαθορισμένες δραστηριότητες. Η λειτουργία του πόρου είναι να επιτρέπει στην εταιρεία να προσαρμόζεται με επιτυχία στην εσωτερική πίεση για προσαρμογή ή στις εξωτερικές πιέσεις για αλλαγή (Buchholtz et al., 1999). Ο πόρος που χρειάζεται η εταιρεία για να προσαρμοστεί με επιτυχία είναι άφθονος στη φύση, ο οποίος ορίζεται ως οποιοσδήποτε διαθέσιμος ή δωρεάν πόρος (οικονομικός και άλλος οργανωτικός πόρος) που χρησιμοποιείται για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου της εταιρείας (δείτε για παράδειγμα Bourgeois, 1981; Jensen, 1986).

Σύμφωνα με τους Waddock και Grave (1997), όταν η οικονομική απόδοση μιας επιχείρησης βελτιώνεται, θα υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι που θα επιτρέψουν στην εταιρεία να κάνει δράσεις Κοινωνικής Ευθύνης σε σχέση με την κοινωνία με την κοινότητα, τους εργαζόμενους και το περιβάλλον. Ορισμένες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από την εταιρεία στον τομέα της ΕΚΕ προορίζονται να αναπτύξουν και να ενισχύσουν την ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της εταιρείας μέσω της εικόνας, της φήμης, της τμηματοποίησης και της μακροπρόθεσμης εξοικονόμησης κόστους (Miles & Covin, 2000; Miles & Russel, 1997; Miles et al., 1997).

Η Θεωρία της Καλής Διοίκησης, που υιοθετήθηκε από τους Waddock και Grave (1997) για την εξήγηση της σύνδεσης μεταξύ ΕΚΕ και ΕΟΑ, μπορεί να θεωρηθεί και ως περαιτέρω ανάπτυξη της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών (Donaldson & Preston, 1995). Η πρόταση που αναπτύχθηκε, σύμφωνα με τη θεωρία της καλής διοίκησης, είναι ότι μια εταιρεία πρέπει να προσπαθήσει να ικανοποιήσει τα ενδιαφερόμενα μέρη της, χωρίς αυτό να προϋποθέτει μια συγκεκριμένη οικονομική κατάσταση. Με αυτήν την ενέργεια, η εταιρεία θα οικοδομήσει καλή εικόνα και φήμη. Με βάση την προοπτική που βασίζεται στους πόρους, αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν ένα από τα περιουσιακά στοιχεία της εταιρείας, το άυλο στοιχείο που είναι ένα στοιχείο που συμβάλλει στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της εταιρείας (Barney, 1991).

Ουσιαστικά, η θεωρία ενθαρρύνει τους διευθυντές μιας εταιρείας να αναζητούν συνεχώς τον καλύτερο τρόπο βελτίωσης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της εταιρείας, το οποίο τελικά μπορεί να ενισχύσει την οικονομική απόδοση της εταιρείας. Σύμφωνα με τους Miles and Covin (2000), οι περιβαλλοντικές επιδόσεις είναι ένας εναλλακτικός τρόπος για να ικανοποιηθούν τα ενδιαφερόμενα μέρη και μπορεί να είναι το διακριτό επίπεδο πλεονεκτήματος που εντείνει την ανταγωνιστική ισχύ. Οι υποστηρικτές της θεωρίας της καλής διοίκησης υοπστηρίζουν, επίσης, ότι η καλή διοικητική πρακτική έχει μεγάλη σχέση με την ΕΚΕ επειδή μπορεί να βελτιώσει τη σχέση μιας εταιρείας με τους συμμετέχοντες, και αυτό με τη σειρά του θα βελτιώσει την οικονομική απόδοση της εταιρείας (Donaldson & Preston, 1995; Freeman, 1994; Waddock & Grave, 1997), και το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα (Prahalad & Hamel, 1994; Waddock & Grave, 1997).

Οι δύο τελευταίες θεωρίες της αφθονίας των πόρων και της καλή διοίκησης φαίνεται ότι προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη σχέση ΕΚΕ με την ΕΟΑ, ενισχύοντας ιδιαίτερα τη σημασία της Οικονομικής Διάστασης της ΕΚΕ. Στην ίδια κατεύθυνση, δεν θα πρέπει να παραγνωριστεί και ο ρόλος άλλων ισχυρών παραγόντων όπως το κόστος της ΕΚΕ και της Βιώσιμης Ανάπτυξης, καθώς και οι κοινωνικοοικονομικοί θεσμοί που ισχύουν, καθώς και τα ενδιαφερόμενα μέρη που αποτέλεσε, όμως, τη βάση της θεωρίας της καλής διοίκησης.

7.2 Η Κοινωνική Διάσταση

Η κοινωνική διάσταση της ΕΚΕ είναι ο βασικός παράγοντας για τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ της επιχείρησης και της κοινωνίας. Κοινωνική ευθύνη σημαίνει να είσαι υπόλογος για τις κοινωνικές επιπτώσεις που έχει η εταιρεία στους ανθρώπους —ακόμα και έμμεσα. Ο βασικός στόχος της κοινωνικής διάστασης είναι ότι οι εταιρείες θα πρέπει να εργαστούν για την οικοδόμηση μιας καλύτερης κοινωνίας στο σύνολό της και να ενσωματώσουν τις κοινωνικές ανησυχίες στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και να εξετάσουν το πλήρες εύρος των επιπτώσεών τους στις κοινότητες (Nasrullah and Rahim, 2014).

Μια εταιρεία ως ενεργός κοινωνικός παράγοντας, καθώς είναι η ίδια μέρος της ανθρώπινης κοινότητας, θα πρέπει να δώσει την προσοχή της στην εξυπηρέτηση του σκοπού των εσωτερικών και εξωτερικών ανθρώπινων κοινοτήτων (Szczuka, 2015). Θα πρέπει να συνειδητοποιεί και να ανταποκρίνεται ανάλογα στις ανάγκες, τις προσδοκίες, τα δικαιώματα και τις απαιτήσεις τους για την ευημερία της κοινωνικής τους ζωής.

Η αναφορά στην κοινωνική διάσταση θα πρέπει να έχει ως στόχο την αξιοποίηση της επιχείρησης προς όφελος της κοινωνίας στο σύνολό της. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την προμήθεια προϊόντων δίκαιου εμπορίου, για παράδειγμα, ή τη συμφωνία της αμοιβής στους υπαλλήλους ενός αξιόλογου μισθού. Θα μπορούσε, επίσης, να περιλαμβάνει την ανάληψη προσπαθειών που ωφελούν την κοινωνία, για παράδειγμα, τη χρήση των πόρων σας για τη διοργάνωση φιλανθρωπικών εράνων (Sharma and Gupta, 2003).

Από την άλλη πλευρά, υποστηρίζεται ότι (Husted & Salazar 2006) αυτές οι ενέργειες δεν πρέπει να είναι αλτρουιστικές. Προκειμένου να αποκτηθούν απτά οφέλη για την εταιρεία, το διοικητικό προσωπικό πρέπει να ενεργεί στρατηγικά. Οι στρατηγικοί κοινωνικοί επενδυτές κερδίζουν καλή φήμη και περισσότερο εξειδικευμένο προσωπικό. Αυτό δημιουργεί προστιθέμενη αξία και μεταφράζεται σε υψηλότερη κερδοφορία της επιχείρησης. Σε άλλες μελέτες, (Husted et al. 2015) αποδεικνύεται ότι η επένδυση σε κοινωνικές πρακτικές και η δημιουργία κοινωνικών στρατηγικών στις επιχειρήσεις μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση της αξίας και στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Επιπρόσθετα, (Bacinello et al. 2021) υποστηρίζεται ότι τα μέτρα που προωθούν την ευημερία και τα κίνητρα των εργαζομένων συμβάλλουν σε υψηλότερα επιχειρηματικά αποτελέσματα.

Οι πρακτικές κοινωνικής ΕΚΕ αναφέρονται στον αντίκτυπο που έχουν οι επιχειρήσεις στην κοινωνική ευημερία ολόκληρης της χώρας και μεμονωμένων ενδιαφερομένων. Αυτές είναι πρακτικές που υπερβαίνουν την αναγκαιότητα συμμόρφωσης με τη νομοθεσία για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας (McWilliams, A. et. al. 2006). Όντας κοινωνικά υπεύθυνος σημαίνει να είσαι υπεύθυνος για τις κοινωνικές επιπτώσεις που έχουν οι εταιρείες στους ανθρώπους άμεσα και έμμεσα (Stjepcevic, & Siksnelyte 2017). Δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις ως μέρος κοινωνικών πρακτικών μπορεί να συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης μακροπρόθεσμα (Lu, et.al. 2021) Σε παγκόσμιο επίπεδο, τα κοινωνικά ζητήματα είναι πολύ ανησυχητικά για τις αναπτυσσόμενες χώρες (Ite, 2004), αλλά η φροντίδα για αυτές είναι, επίσης, απαραίτητη για τις πολύ ανεπτυγμένες χώρες. Η ύπαρξη επιχειρήσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ευημερία της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται. Με την επίγνωση του παραπάνω, όλο και περισσότεροι οργανισμοί συμμετέχουν ενεργά στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων και την εφαρμογή λύσεων, με στόχο την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας (Potoˇcan et.al. 2021).

Πίνακας 7.2 *Βιβλιογραφική ανασκόπηση για την κοινωνική διάσταση της ΕΚΕ*

Συγγραφέας	**Τίτλος**	**Θέμα**	**Έτος**
Duff, A.	Corporate social responsibility reporting on professional accounting firms	Αυτή η εργασία εξετάζει τον Απολογισμό Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) που αναλαμβάνουν οι 20 μεγαλύτερες επαγγελματικές λογιστικές εταιρείες στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτές οι κοινωνικές αξιολογήσεις (κύρους) τούς επιτρέπουν να ενισχύσουν το πνευματικό τους κεφάλαιο, και κατά συνέπεια, να χρεώνουν αμοιβές πριμοδότησης, και ουσιαστικά, να αυξάνουν τον πλούτο των συνεργατών τους.	2015
Bonsón, E., Bednárová, M.	CSR reporting practices of Eurozone companies	Η επικοινωνία των κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων της εταιρείας παίζει βασικό ρόλο στη βιώσιμη ανάπτυξη των οργανισμών. Στόχος αυτής της εμπειρικής μελέτης είναι να αναλύσει τον βαθμό στον οποίο οι εταιρείες της Ευρωζώνης αναφέρουν στον Απολογισμό ΕΚΕ τις κοινωνικές πρακτικές ΕΚΕ .	2014
Bakos, L.	Decision-making and managerial behavior regarding Corporate Social Responsibility in the case of Small and Middle-Sized Companies	Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τα προκαταρκτικά αποτελέσματα μιας μελέτης για την ΕΚΕ σε μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) στη Ρουμανία. Η μελέτη εστιάζει κυρίως σε αποφάσεις σχετικά με την ευθύνη που σχετίζεται με τους εργαζομένους, και πιο συγκεκριμένα, τις συνθήκες υγείας και	2014

		ασφάλειας.	
Jonikas, D.	Value created through CSR measurement possibilities	Αυτή η εργασία παρουσιάζει ένα εννοιολογικό πλαίσιο για τη μέτρηση της αξίας που δημιουργείται μέσω της ΕΚΕ. Η ανάπτυξη αυτού του πλαισίου θα επιτρέψει τη μέτρηση όλης της αξίας που δημιουργείται μέσω της ΕΚΕ ανεξάρτητα από το ποιος την έχει λάβει: η εταιρεία, τα ενδιαφερόμενα μέρη ή η κοινωνία	2014
Mousiolis, D.T., Bourletidis, K.	The Corporate Identity through the CSR's Paths	Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι πώς οι πολιτικές, που έχουν υιοθετηθεί από παράγοντες της ΕΚΕ, επηρεάζουν την ταυτότητα μιας εταιρείας, τις ευαισθησίες των οργανισμών σε κοινωνικά θέματα και τις κρίσιμες αποφάσεις της διοίκησης για κοινωνικά θέματα.	2014
Kim, S., Lee, Y.J.	The complex attribution process of CSR motives	Αυτή η μελέτη εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οι καταναλωτές συμβιβάζουν δύο πιθανά αντιφατικά κίνητρα (εξυπηρέτηση του κοινού και εξυπηρέτηση επιχείρησης) με τις πρωτοβουλίες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης εταιρειών σε κοινωνικά στιγματισμένους κλάδους (αλκοόλ, τσιγάρο κ.λπ.).	2012

Πηγή: Sanela Arsić, Anđelka Stojanović, Ivan Mihajlović,THE MOST IMPORTANT DIMENSIONS OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY, 2017

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση που παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.2 περιλαμβάνει σημαντικές πτυχές της κοινωνικής διάστασης της ΕΚΕ. Οι αναφορές της εταιρείας για τους δείκτες ΕΚΕ είναι ένα επίκαιρο θέμα τα τελευταία χρόνια στον κόσμο και ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνητών ασχολείται με αυτό. Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο αυτής της διάστασης πραγματοποιείται και η αξιολόγηση της κοινωνίας, με σκοπό τη βελτίωση του πνευματικού κεφαλαίου. Η ευθύνη για τους εργαζομένους, τις ανάγκες και την κατάσταση της

ασφάλειας και της υγείας τους είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας αυτής της διάστασης, καθώς και η αξία που δημιουργείται μέσω των δραστηριοτήτων της ΕΚΕ. Συνακόλουθα, μέσω της πολιτικής ΕΚΕ των επιχειρήσεων, ενισχύεται η ταυτότητα της εταιρείας, καθώς και εστιάζεται η προσοχή σε κοινωνικά θέματα που απασχολούν τους ερευνητές τα τελευταία χρόνια.

7.3 Η Διάσταση των Ενδιαφερόμενων Μερών

Η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών αποτελεί το βασικό εργαλείο για την κατανόηση της δομής και των διαστάσεων της σχέσης μεταξύ επιχείρησης και κοινωνίας. Έτσι, με τη θεωρία αυτή έχουμε την απάντηση στην ερώτηση σε ποιους θα πρέπει η επιχείρηση να είναι υπεύθυνη (Wood, Jones, 1995). Η βασική ιδέα της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών αναφέρεται στο ότι η επιτυχία ενός οργανισμού εξαρτάται από το πώς διαχειρίζεται τις σχέσεις του με τους βασικούς συμμετέχοντες όπως οι πελάτες, οι προμηθευτές, οι κοινότητες, οι πολιτικοί, οι ιδιοκτήτες και άλλοι, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν την ικανότητά του να πετύχει τους στόχους του (Ihlen, 2008).

Επιπρόσθετα, και σύμφωνα με τον Mahoney (2012), η ιδέα των ενδιαφερόμενων μερών έχει τις ρίζες της στην παράδοση που βλέπει την επιχείρηση ως αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας και όχι απλώς ένα μεμονωμένο στοιχείο για την επίτευξη κερδών για τους μετόχους. Τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι τα βασικά μέρη του συστήματος που επηρεάζουν τη λήψη εταιρικών αποφάσεων, με στόχο την ισορροπία όλων των πλευρών της επιχείρησης μέσω της κάλυψης των αναγκών όλων, χωρίς να βλάπτονται άλλα μέρη του συστήματος.

Ο Mahoney (2012) ορίζει τους ενδιαφερόμενους ως «…τα άτομα και τις ομάδες που συμβάλλουν στο δυναμικό δημιουργίας πλούτου της επιχείρησης και είναι οι πιθανοί δικαιούχοι της ή/και όσοι εκτίθενται εκούσια ή ακούσια σε κίνδυνο από τις δραστηριότητες μιας επιχείρησης. Τα ενδιαφερόμενα μέρη περιλαμβάνουν μετόχους, κατόχους δικαιωμάτων προαίρεσης που εκδίδονται από την εταιρεία, κατόχους χρεών, υπαλλήλους (ιδιαίτερα αυτούς που επενδύουν σε συγκεκριμένο ανθρώπινο κεφάλαιο), τοπικές κοινότητες, περιβάλλον, ρυθμιστικές αρχές, την κυβέρνηση, εταίρους διοργανωτικής συμμαχίας, πελάτες και προμηθευτές» (Mahoney, 2012). Υπάρχουν, βεβαίως, πολλές κατηγοριοποιήσεις των ενδιαφερομένων, μεταξύ άλλων, μια από αυτές επικεντρώνεται στα χαρακτηριστικά: ισχύς, νομιμότητα και επείγουσα ανάγκη. Συνδυάζοντας αυτά τα χαρακτηριστικά, οι διαχειριστές μπορούν να δημιουργήσουν ομάδες ενδιαφερόμενων που πρέπει να δοθεί προσοχή σε οριστικούς και αναμενόμενους ενδιαφερόμενους και σε λανθάνοντες ενδιαφερόμενους φορείς των οποίων η ύπαρξη αναφέρεται μόνο (Mitchell et al., 1997).

Η διαχείριση των αναγκών όλων των ενδιαφερόμενων μερών είναι σχεδόν ανέφικτη, καθότι υπάρχουν πολλά συγκρουόμενα μεταξύ τους αιτήματα και διαφορές στην κατανόηση του σκοπού της επιχείρησης. Κατά συνέπεια, οι διευθυντές αναζητούν μόνιμα ισορροπίες και συμβιβασμούς. Στόχος είναι η ελαχιστοποίηση των συγκρούσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών και η πρόληψη όλων των ανήθικων συμπεριφορών. Οι εταιρείες υιοθετούν διαφορετική κατανόηση της πρακτικής ΕΚΕ λόγω διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών στις χώρες εγκατάστασής τους, διαφορετικών επιπέδων κοινωνικά αποδεκτών κανόνων, επιχειρηματικών προτύπων και πολιτικών. Οι εταιρείες εφαρμόζουν δραστηριότητες ΕΚΕ, προκειμένου να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ωστόσο, πολλοί ερευνητές επεσήμαναν ότι ο οργανισμός πρέπει να πραγματοποιήσει μια ουσιαστική αλλαγή νοοτροπίας, και όπως κατονομάζεται πολιτιστική αλλαγή, όταν επιθυμεί ένα οργανισμός να υιοθετήσει την ΕΚΕ.

Πίνακας 7.3 *Βιβλιογραφική ανασκόπηση της διάστασης των ενδιαφερόμενων μερών*

Συγγραφέας	**Τίτλος**	**Θέμα**	**Έτος**
Scandelius, C., Cohen, G.	Achieving collaboration with diverse stakeholders- The role of strategic ambiguity in CSR communication	Αυτό το έγγραφο επιδιώκει να διερευνήσει πώς η έννοια της στρατηγικής ασάφειας θα μπορούσε να διαδραματίσει ρόλο στην επικοινωνία της ΕΚΕ για την τόνωση της συνεργασίας με διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς.	2016
Jo, H., Song, M.H., Tsang, A.	Corporate social responsibility and stakeholder governance around the world	Σε αυτό το άρθρο εξετάζεται ο αντίκτυπος της διακυβέρνησης των ενδιαφερόμενων στην εταιρική κοινωνική ευθύνη (CSR) σε όλο τον κόσμο για να προσδιοριστεί εάν η ΕΚΕ χρησιμοποιείται ως μηχανισμός για τον μετριασμό των συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ των διευθυντών και των διαφορετικών ενδιαφερόμενων ή χρησιμοποιείται ως διοικητική προϋπόθεση.	2015
Fitrijanti, T.	Corporate social responsibility and stakeholder governance around the world	Αυτό το άρθρο προτείνει μια προσέγγιση ποσοτικής μέτρησης με θεμελιώδη αρχή για την επίτευξη της ελάχιστης διαφοράς μεταξύ της ευημερίας του κατόχου του χρέους και του μετόχου και της ευημερίας άλλων ενδιαφερόμενων εκτός από αυτά τα δύο μέρη.	2015
Calabrese, A., Costa, R., Rosati, F.	A feedback-based model for CSR assessment and materiality analysis	Αυτό το άρθρο προτείνει ένα μοντέλο ΕΚΕ που ταξινομεί τους πελάτες με βάση τα σχόλια για την ΕΚΕ, μετρώντας τόσο τις αντιλήψεις, όσο και τις προσδοκίες τους.	2015
Farooq, M., Farooq, O., Jasimuddin, S.J.	Employees response to corporate social responsibility: Exploring the role of employees' collectivist orientation	Αυτή η μελέτη διερευνά πώς οι ατομικές διαφορές των εργαζομένων μετριάζουν την επίδραση της ΕΚΕ στη συμπεριφορά των εργαζομένων. Τρία από τα τέσσερα στοιχεία	2014

		(δηλαδή η κοινότητα, οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές) της ΕΚΕ επηρεάζουν θετικά την οργανωτική ταυτότητα και τη συμπεριφορά ανταλλαγής γνώσεων των εργαζομένων.	
Yua, Y., Choi, Y.	Stakeholder pressure and CSR adoption: The mediating role of organizational culture for Chinese companies	Αυτή η εμπειρική μελέτη διερευνά τους κινητήριους παράγοντες στην υιοθέτηση πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) από κινεζικές εταιρείες. Σύμφωνα με τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, η υπόθεση αυτής της μελέτης είναι ότι οι πιέσεις των ενδιαφερόμενων επηρεάζουν θετικά την υιοθέτηση των πρακτικών ΕΚΕ από τις κινεζικές εταιρείες.	2014
Öberseder, M., Schlegelmilch, B.B., Murphy, P.E.	CSR practices and consumer perceptions	Αυτή η εργασία διερευνά τις εταιρικές πρακτικές και τις αντιλήψεις των καταναλωτών που σχετίζονται με την ΕΚΕ. Με βάση τη βιβλιογραφία και τα ποιοτικά δεδομένα από συνεντεύξεις με διευθυντές και καταναλωτές, αναπτύσσεται ένας εννοιολογικός καθορισμός της εταιρικής πρακτικής και των αντιλήψεων των καταναλωτών για την ΕΚΕ.	2013
Bauman, C.W., Skitka, L.J.	Corporate social responsibility as a source of employee satisfaction	Η κατανόηση των αντιδράσεων των εργαζομένων στην εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να βοηθήσει στην απάντηση επίμονων ερωτημάτων σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις της ΕΚΕ στις επιχειρήσεις, καθώς και να φωτίσει ορισμένες από τις διαδικασίες που είναι υπεύθυνες για αυτές.	2012

Steurer, R.	The role of Governments in Corporate Social Responsibility: Characterizing Public Policies on CSR in Europe	Η παρούσα εργασία ασχολείται με την πολιτική πλευρά της διοικητικής προσέγγισης. Χαρακτηρίζοντας συστηματικά τις δημόσιες πολιτικές για την ΕΚΕ σε ολόκληρη την Ευρώπη, συμπληρώνει τις υπάρχουσες, συχνά μη συστηματικές, λογοδοσίες του τρόπου με τον οποίο οι κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν την ΕΚΕ και φέρνει το ζήτημα πιο κοντά στην πολιτική επιστήμη.	2010

Πηγή: Arsić, S., Stojanović, A., Mihajlović I. (2017)
https://www.researchgate.net/publication/325058301_THE_MOST_IMPORTANT_DIMENSIONS_OF_CORPORATE_SOCIAL_RESPONSIBILITY

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση των άρθρων σχετικά με τη διάσταση των ενδιαφερόμενων μερών που παρουσιάζεται στο τον Πίνακα 7.3 διερευνά κυρίως της συνδέσεις μεταξύ των δραστηριοτήτων ΕΚΕ που πραγματοποιούνται από εταιρείες, τα κίνητρα για την υλοποίηση δραστηριοτήτων ΕΚΕ και την αντίληψη των διαφορετικών ενδιαφερόμενων μερών για αυτές τις δραστηριότητες. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι δραστηριότητες ΕΚΕ έχουν θετικό αντίκτυπο στα περισσότερα ενδιαφερόμενα μέρη όπως οι καταναλωτές, οι εργαζόμενοι και η κοινωνία, ενώ οι μέτοχοι και οι επενδυτές δεν αναγνωρίζουν πάντα τα οφέλη της ΕΚΕ.

Οι κυβερνήσεις και άλλοι οργανισμοί που ενδιαφέρονται για την ΕΚΕ μπορούν να επηρεάσουν τις εταιρείες για την εφαρμογή της μέσω της νομοθεσίας και της επιβράβευσης, αλλά αυτές οι ενέργειες δίνουν μόνο μερικά αποτελέσματα αφού, όπως έχει αναλυθεί ήδη, αλλά θα αναλυθεί και σε επόμενο κεφάλαιο, η ΕΚΕ ορίζεται και με βάση την εθελοντική της διάσταση που σημαίνει αυτοδιάθεση και ανάληψη της ΕΚΕ χωρίς επιβολή άνωθεν. Από την άλλη πλευρά, τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι η αντίληψη των εξωτερικών ενδιαφερόμενων επηρεάζει σημαντικά την αποτίμηση της εταιρείας.

Η βιωσιμότητα είναι πολύ σημαντικό μέρος στη διάσταση των ενδιαφερόμενων μερών της ΕΚΕ λόγω της ανάγκης των εταιρειών να αναλάβουν την ευθύνη για μια ευρύτερη ομάδα άμεσων και έμμεσων συνεργατών. Πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ολόκληρη την αλυσίδα εφοδιασμού και να καθιερώνουν τέτοιο επίπεδο συνεργασίας ώστε να εντοπίζονται και να προλαμβάνονται όλες οι μη βιώσιμες ή κοινωνικά ανεύθυνες πρακτικές. Εάν ενταχθούν στην παγκόσμια αγορά, πολλές εταιρείες αντιμετωπίζουν εμπόδια που επιβάλλονται από τις βιομηχανικές χώρες επειδή δεν ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις περιβάλλοντος, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ασφάλειας. Για να συμμετάσχουν στο διεθνές εμπόριο και να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, οι εταιρείες άρχισαν να εξετάζουν στρατηγικά την υιοθέτηση της ΕΚΕ (Yua and Choi, 2014). Το ερευνητικό πεδίο σχετικά με τη διάσταση των ενδιαφερόμενων μερών της ΕΚΕ είναι πολύ ευρύ λόγω διαφόρων ομάδων ενδιαφερομένων, και έχουν διερευνηθεί πολλές πτυχές.

7.4 Η Περιβαλλοντική Διάσταση

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι εταιρείες θεωρούνται ως κύρια αιτία κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Έτσι, ως αποτέλεσμα εξωτερικών πιέσεων, οι εταιρείες άρχισαν να εξετάζουν την επίδρασή τους και στο περιβάλλον και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ενεργειών τους. Εκτός από την πρόληψη της ρύπανσης, οι εταιρείες πρέπει να σκεφτούν την εξοικονόμηση ενέργειας, τη βελτίωση της εργασίας και την αποτελεσματικότητα στη χρήση των πρώτων υλών, καθώς και τον έλεγχο και τη μείωση των απορριμμάτων.

Η εφαρμογή της περιβαλλοντικής ΕΚΕ εξαρτάται από διαφορετικούς επίσημους, νομικούς και διοικητικούς όρους που ορίζονται από τις κυβερνήσεις. Τα ενδιαφέροντα διαφορετικών ομάδων σχετικά με την περιβαλλοντική ΕΚΕ διαφέρουν σημαντικά. Οι ίδιες οι εταιρείες έχουν δικά τους συμφέροντα στην υλοποίηση δράσεων προστασίας του περιβάλλοντος. Προσπαθούν να κερδίσουν τη θετική κοινή γνώμη και υποστήριξη της κοινωνίας, αλλά η επίτευξη αυτών των στόχων δεν θα είναι δυνατή μόνο με την εκπλήρωση των νομικών απαιτήσεων και την αποφυγή περιστατικών.

Ωστόσο, οι εταιρείες θα πρέπει να έχουν πιο προενεργητική προσέγγιση. Οι επιχειρηματικές στρατηγικές θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος, και επίσης, οι επενδύσεις στην ΕΚΕ και ο περιβαλλοντικός απολογισμός πρέπει να είναι παραπάνω από υποχρεωτικοί. Η σύνδεση της ΕΚΕ με τη βιώσιμη ανάπτυξη δίνει πολλές ευκαιρίες για εμπλουτισμό του τρόπου επιρροής στο περιβάλλον μέσω: αποδοτικότητας πόρων, βιώσιμης οικονομίας, ανάπτυξης νέων διαδικασιών και τεχνολογιών, πράσινων τεχνολογιών, ενίσχυσης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των επιχειρήσεων, οικοδόμησης συνείδησης μεταξύ των πελατών για την αξία πόρων και ενεργειακής απόδοσης, επιδιώκοντας τη μείωση των εκπομπών CO2, την πρόληψη της βλάβης στη βιοποικιλότητα και την ανθεκτική στο κλίμα οικονομία. Για τον λόγο αυτό, οι επιχειρήσεις σχεδιάζουν και υλοποιούν περιβαλλοντικές πρακτικές στο πλαίσιο της ΕΚΕ.

Ερευνητές όπως οι Mijatovic et al. 2019 υποστηρίζουν ότι οι περιβαλλοντικές πρακτικές στοχεύουν στην πρόληψη της περιβαλλοντικής καταστροφής και προωθούν τις προσπάθειες περιβαλλοντικής βιωσιμότητας πέρα από τα εταιρικά όρια. Ομοίως, οι περιβαλλοντικές πρακτικές (Gadenne et al. 2009) θεωρείται ότι αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις, προκειμένου να μειωθεί ο αντίκτυπος των δραστηριοτήτων τους για στο περιβάλλον. Επισημαίνεται, επίσης, (Uhlaner et al. 2012) ότι οι περιβαλλοντικές πρακτικές αναφέρονται σε δραστηριότητες που προστατεύουν τους φυσικούς πόρους. Από τη αντίθετη πλευρά, υποστηρίζεται ότι (Hoogendoorn et al. 2015), οι περιβαλλοντικές πρακτικές περιλαμβάνουν εκείνες τις δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από εταιρείες, αλλά δεν ταξινομούνται ως επιχειρηματικές υπό την έννοια της σύλληψης και εκμετάλλευσης ευκαιριών της αγοράς, που τους επιτρέπει να υποθέσουν ότι οι περιβαλλοντικές πρακτικές ισχύουν για κάθε σκόπιμη, φιλική προς το περιβάλλον δραστηριότητα που αναλαμβάνει μια εταιρεία.

Υποστηρίζεται ότι (Tate et al., 2011) οι εταιρείες εφαρμόζουν εθελοντικές περιβαλλοντικές πρακτικές για δύο λόγους: πρώτον, επειδή μπορούν να δημιουργήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μέσω της καλύτερης πρόσβασης και διαχείρισης φυσικών πόρων, και δεύτερον, επειδή επιθυμούν να διατηρήσουν μια θετική φήμη μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Επισημαίνεται η συσχέτιση (Gadenne et al.2009) του αντίκτυπου στα εξωτερικά και εσωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη από την εφαρμογή πρακτικών περιβαλλοντικής διαχείρισης. Επίσης, δίνεται προσοχή (Babiak & Trendafilova, 2011) στα στρατηγικά κίνητρα της περιβαλλοντικής διάστασης της ΕΚΕ. Επεξηγώντας την παραπάνω θέση, οι Morales-Raya et al., (2019) υποστηρίζουν ότι οι εταιρείες εφαρμόζουν περιβαλλοντικές πρακτικές για να ανταποκρίνονται στις περιβαλλοντικές προσδοκίες των χρηστών, να επιτυγχάνουν τη νομιμότητα, να δημιουργούν και να διατηρούν εικόνες φιλικές προς το περιβάλλον. Επιπρόσθετα, οι αυστηροί περιβαλλοντικοί κανονισμοί (Hoogendoorn et al. 2015) φαίνεται ότι ενθαρρύνουν τις εταιρείες να αναλάβουν δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά μόνο με οικολογικά προϊόντα και υπηρεσίες.

Αποδεικνύεται ότι (Ahmed et al, 2019) οι εταιρείες με υψηλότερα επίπεδα εταιρικών κοινωνικών και περιβαλλοντικών πρακτικών έχουν χαμηλότερο κόστος μετοχικού κεφαλαίου. Τα αποτελέσματα έρευνας (Seles et al., 2019) υποστηρίζουν ότι οι περιβαλλοντικές πρακτικές που συνδέονται με εταιρικές στρατηγικές και χαρακτηρίζονται από δυναμικές δυνατότητες μπορεί να βελτιώσουν την απόδοση της επιχείρησης ακόμη και κατά τη διάρκεια οικονομικής κρίσης. Επιπρόσθετα, επισημαίνεται ο αντίκτυπος που έχουν οι περιβαλλοντικές πρακτικές στη βελτίωση των επιχειρηματικών αποτελεσμάτων (Graham & Potter, 2015), αν και άλλα αποτελέσματα ερευνών (Chen & Ho 2019) υποδηλώνουν ότι οι φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές δεν αυξάνουν πάντα τις πωλήσεις, καθώς εξαρτάται από τη στάση των πελατών. Οι Mijatovic et al. (2019) προτείνουν τη σύνδεση των περιβαλλοντικών πρακτικών με το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και τα οφέλη της καλής εικόνας και της φήμης που την ακολουθεί.

Η βιβλιογραφία για το θέμα της περιβαλλοντικής διάστασης της ΕΚΕ δείχνει ότι οι περιβαλλοντικές πρακτικές περιλαμβάνουν την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των δραστηριοτήτων, την εισαγωγή δραστηριοτήτων εξοικονόμησης ενέργειας και νερού, την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την επιλογή φιλικών προς το περιβάλλον προμηθευτών, την ενθάρρυνση των πελατών να φροντίζουν το φυσικό περιβάλλον, την εφαρμογή συστημάτων ελέγχου των αποβλήτων και της ρύπανσης, την προσπάθεια μείωσης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της παραγωγής/μετάδοσης ενέργειας, και τέλος τη δημιουργία δραστηριοτήτων που έχουν ως στόχο την προστασία/φροντίδα του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι περιβαλλοντικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της ΕΚΕ προκαλούν πρόσθετα έξοδα για τις εταιρείες και τα οικονομικά οφέλη από αυτές δεν είναι άμεσα ορατά και εύκολα μετρήσιμα. Ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έχει στόχο να διερευνήσει τις συνδέσεις μεταξύ των περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων ΕΚΕ και της οικονομικής τους απόδοσης και της κοινής γνώμης (Friedman, 1970). Ορισμένα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι ανταλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων και περιβάλλοντος έχουν θετικό αντίκτυπο στα οικονομικά αποτελέσματα των εταιρειών (Waddock and Graves, 1997). Άλλοι συγγραφείς επικρίνουν αυτά τα αποτελέσματα επειδή βρίσκουν ότι οι εταιρείες δεν θυσιάζουν τα κέρδη τους για την προστασία του περιβάλλοντος σε εθελοντική βάση, επειδή δεν υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των άμσων δαπανών και των μετέπειτα κερδών (Wagner et al., 2002). Οι Porter και Linde (1995) προτείνουν ότι σε μια ευρύτερη έννοια, οι περιβαλλοντικές δραστηριότητες ΕΚΕ μπορούν να ενεργοποιήσουν την καινοτομία, να μειώσουν το κόστος, να εξοικονομήσουν πόρους, δημιουργώντας έτσι ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και πιστούς καταναλωτές (Porter και van der Linde, 1995).

7.5 Η Εθελοντική Διάσταση

Ο εθελοντισμός προϋποθέτει το διακριτικό δικαίωμα λήψης αποφάσεων που δεν επιβάλλονται από το καθήκον να πληρούνται ορισμένες συνθήκες. Ο εθελοντισμός συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την προληπτική δράση που υπερβαίνει τα επιβεβλημένα πρότυπα και κανόνες. Η διάσταση του εθελοντισμού σημαίνει υπέρβαση των ελάχιστων προδιαγραφών προτύπων που σχετίζονται με την ποιότητα ή την ασφάλεια των προϊόντων, την κοινοτική υποστήριξη, την υποστήριξη σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, την υποστήριξη των εργαζομένων σε κοινωνικά έργα μέσω του εθελοντισμού και τη δημιουργία εταιρικών ιδρυμάτων.

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η εθελοντική διάσταση στην εταιρική κοινωνική ευθύνη, πρέπει να γίνει κατανοητή η επιχειρηματική ηθική. Η έννοια της επιχειρηματικής ηθικής οδηγεί στην κατανόηση της εταιρείας ως μιας οντότητας με την εξουσία να κατέχει, να αγοράζει και να πουλά ακίνητα, να συνάπτει συμβάσεις, να μηνύει και να μηνύεται και με ορισμένα δικαιώματα επί των ανθρώπων: οικονομική επιρροή, δύναμη πρόκλησης σωματικών και ψυχικών βλαβών σε εργαζόμενους, καταναλωτές. και περιβάλλον (Nisberg, 1988). Οι εταιρείες έχουν την ευθύνη να αποφεύγουν κακές ενέργειες, προκειμένου να αποτρέψουν την εταιρική κοινωνική ανευθυνότητα. Αυτή η διάσταση εστιάζει στις ηθικές και τις φιλανθρωπικές ευθύνες.

Παρά ταύτα, ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται ο εθελοντισμός ως «βασική διάσταση» της ΕΚΕ επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το πλαίσιο της συζήτησης. Αυτό γίνεται φανερό, όταν αναλύονται οι παλαιότερες δημοσιεύσεις σχετικά με την ΕΚΕ με κυρίως αμερικανικό προσανατολισμό (Carroll 1999).

Όπως επισημάνθηκε (Matten & Moon 2008), υπήρχε και υπάρχει μια ξεχωριστή προσέγγιση για την ΕΚΕ στις Ηνωμένες Πολιτείες, που μπορεί να εξηγηθεί από αρκετούς θεσμικούς καθοριστικούς παράγοντες. Η σχετική ικανότητα των επιχειρηματιών που ηγούνται για τη φιλανθρωπία και ο σχετικός σκεπτικισμός του κοινού για τη «μεγάλη κυβέρνηση» είναι αρκετοί από τους παράγοντες που έχουν καλλιεργήσει μια εθελοντική ιδέα της ΕΚΕ (Matten & Moon 2008). Οι πρώτες συνεισφορές των Bowen (1953), Friedman (1970) και Carroll (1979) είναι υποδειγματικές για το πώς η έννοια της ΕΚΕ βασίζεται στη θεσμική έννοια μιας φιλελεύθερης και μινιμαλιστικής κυβέρνησης.

Ενώ μπορεί να είναι αλήθεια αυτό που επεσήμανε ο Carroll (1979) ότι δηλαδή οι κοινωνικές ευθύνες συνεπάγονται πράξεις που είναι τόσο υποχρεωτικές, όσο και εθελοντικές, η κυρίαρχη κατανόηση παρέμεινε ότι η ΕΚΕ αφορά πρώτα και κύρια εκείνες τις πράξεις που δεν επιβάλλονται από τον νόμο. Ο Henry Manne, για παράδειγμα, αναφέρει συγκεκριμένα ότι από τη στιγμή που ο κυβερνητικός καταναγκασμός οδηγεί μια εταιρική πράξη, παύει να είναι ΕΚΕ (Manne & Wallich 1972). Αντλούμε μια παρόμοια αντίληψη από τη γνωστή δήλωση του Friedman (1970) ότι η ευθύνη της επιχείρησης είναι το κέρδος σύμφωνα με τους κανόνες του παιχνιδιού. Υπονοεί ότι «κοινωνική ευθύνη» υπερβαίνει τα επιβαλλόμενα από τον νόμο, και ως εκ τούτου, αφορά εθελοντικές διοικητικές πράξεις. Κατά συνέπεια, η ιδέα μιας λειτουργικής, φιλελεύθερης και μινιμαλιστικής κυβέρνησης, πλαισιώνεται γύρω από το πλαίσιο των ΗΠΑ, που επηρέασε βαθιά την κατανόηση της ΕΚΕ και την αρχή του εθελοντισμού.

Ωστόσο, οι θεσμικές ρυθμίσεις στις οποίες συζητείται η ΕΚΕ άλλαξαν με το πέρασμα του χρόνου. Κατά την τελευταία δεκαετία, η έννοια της ΕΚΕ έγινε μέρος μιας παγκόσμιας συζήτησης και αξιοποιήθηκε με διαφορετικό τρόπο από εταιρείες και κυβερνήσεις παγκοσμίως (Matten & Moon 2008, Waddock 2008). Για παράδειγμα, ενώ η ομοσπονδιακή κυβέρνηση των ΗΠΑ, ως επί το πλείστον, απέχει από την ενεργό συμμετοχή στη συζήτηση για την ΕΚΕ (Aaronson 2003), η κινεζική κυβέρνηση αναλαμβάνει άμεσο ρόλο στον καθορισμό του τρόπου με τον οποίο οι επιχειρήσεις θα συμμετέχουν στην ΕΚΕ (Prieto-Carrón et al.

2006). Τέτοιες παρατηρήσεις οδήγησαν σε δημοσιεύσεις σχετικά με τους διαφορετικούς ρόλους της κυβέρνησης προς την ΕΚΕ (Fox et al. 2002, Albareda et al. 2007, Lepoutre et al. 2007). Για παράδειγμα, (Albareda et al. 2007), διακρίνονται τέσσερα αποδεκτά μοντέλα της ΕΚΕ που εφαρμόζονται από διαφορετικές κυβερνήσεις στην Ευρώπη και κυμαίνονται από τη ρυθμιστική προσέγγιση έως τη συνεργασία με τις επιχειρήσεις. Η ποικιλία των εμπλεκόμενων κυβερνήσεων, οι ρόλοι που υιοθετούν και οι διαφορετικές θεσμικές ρυθμίσεις στις οποίες χρησιμοποιείται η ΕΚΕ διασφαλίζουν ότι η αρχή του εθελοντισμού δεν ευθυγραμμίζεται πλήρως με τη σύγχρονη θεσμική πραγματικότητα της ΕΚΕ.

Οι εξελίξεις στη θεωρία της ΕΚΕ διασφαλίζουν, επίσης, ότι η αρχή του εθελοντισμού είναι διαφορετικά αντιληπτή. Το επίκεντρο της έρευνας για την ΕΚΕ μετακινήθηκε από την ανάλυση του «αν» των αναγκών ΕΚΕ στο προς το «πώς» πρέπει να εκτελεστεί (Smith 2003, Economist 2008). Πολλά άρθρα συζητούν τώρα την ΕΚΕ ως μια σύνθετη και δυναμική έννοια, με μεγαλύτερη προσοχή σε ζητήματα υλοποίησης (Maon et al. 2009, Husted & Allen 2011) και θεσμικές ρυθμίσεις (Scherer & Palazzo 2007, Scherer & Palazzo 2011).

Τέτοιες επιστημονικές συνεισφορές συχνά τονίζουν την ανάγκη για συλλογικές προσπάθειες μεταξύ πολλαπλών ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων κυβερνήσεων, για την ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας. Μπορούμε να σκεφτούμε πολύπλευρη έρευνα για «νέα διακυβέρνηση», όπου η δημόσια πολιτική πλαισιώνεται και εφαρμόζεται σε εθελοντικές προσπάθειες από διοργανωτικά δίκτυα Κερδοσκοπικών και Μη Κερδοσκοπικών οργανισμών (Kooiman 1993, Moon 2002, Salamon 2002, Kopenjan & Klijn 2004).

Στην πραγματικότητα, αυτές οι συνεισφορές συχνά δείχνουν ότι η έννοια της ΕΚΕ μπορεί να είναι καθοριστική για τη θεωρία και την εφαρμογή νέων προοπτικών σχετικά με τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ επιχειρήσεων και διακυβέρνησης (π.χ. Conley & Williams 2005). Ωστόσο, σφυρηλατώντας την εθελοντική φύση της ΕΚΕ θα περιορίζονταν εκ των πραγμάτων τέτοιες δυνατότητες, εμποδίζοντας έτσι μια δυνητικά πλουσιότερη ροή της λογοτεχνίας. Η αρχή του βολονταρισμού αμφισβητείται επί του πρακτέου αλλά και για επιστημονικούς λόγους.

Εκτός από θεσμικές και θεωρητικές εξελίξεις, υπάρχουν και πρακτικές ανησυχίες σχετικά με τη λογοδοσία και την αρχή του εθελοντισμού. Αναφέρεται από τους Scherer & Palazzo, 2007 ότι η ΕΚΕ αυτή καθ' εαυτήν δεν συνεπάγεται εθελοντισμό, καθώς οι εταιρείες μπορούν να «πνίξουν στους αναγνώστες των Απολογισμών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης τους στα τεχνικά δεδομένα, αλλά στην πραγματικότητα δεν κάνουν κάτι άλλο παρά να συμμορφώνονται με τους βασικούς περιβαλλοντικούς νόμους» (2007: 1114). Πράγματι, όταν λείπει η επαλήθευση-πιστοποίηση από τρίτους, η εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να είναι δύσκολο να διακριθεί από τη βασική συμμόρφωση (Laufer 2003).

Αυτή η διάκριση είναι ιδιαίτερα προβληματική υπό το πρίσμα της παγκόσμιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς, έτσι ώστε η συμμόρφωση με τη νομοθεσία σε μια χώρα που είναι εθελοντική, σε μια άλλη να είναι υποχρεωτική επιχειρηματική πρακτική (Shamir 2004, Windsor 2006). Επιπλέον, μπορούμε να αναφερθούμε σε εμπειρικές αποδείξεις για τη δημιουργία μιας πλασματικά θετικής εικόνας των εταιρειών, όπου οι εταιρείες ισχυρίζονται ότι είναι υπεύθυνες, ενώ δεν λαμβάνουν σημαντικές μετρήσεις ΕΚΕ στην απόδοσή τους (Weaver et al. 1999, Stevens et al. 2005). Ως εκ τούτου, ο εθελοντισμός έχει πολλές πρακτικές επιπτώσεις που μπορούν να δημιουργήσουν λανθασμένες προσδοκίες και ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά τη νομιμότητα της συζήτησης για την ΕΚΕ.

Μια τελευταία συζήτηση είναι εάν η αρχή του εθελοντισμού είναι απόλυτη αναγκαιότητα για την ΕΚΕ. Μια θεωρία που επιχειρηματολογεί υπέρ είναι ότι ο εθελοντισμός κάνει τις επιχειρήσεις να κατανέμουν τους πόρους με τέτοιο τρόπο που δημιουργεί μεγαλύτερη αξία για την επιχείρηση και την κοινωνία (π.χ. Burke & Logsdon 1996). Ωστόσο, μελέτες των Husted & Allen (2007, 2009) πρεσβεύουν ότι ο εθελοντισμός στην ΕΚΕ «μπορεί είτε να αυξήσει είτε να μειώσει τη δυνατότητα δημιουργίας αξίας» και βρήκαν αρνητική συσχέτιση μεταξύ του εθελοντισμού και της δημιουργίας αξίας στο δείγμα τους με ισπανικές και μεξικανικές πολυεθνικές.

Η αναμενόμενη θετική σχέση μεταξύ του εθελοντισμού και της δημιουργία αξίας βασίζεται στην υπόθεση ότι μια τέτοια προληπτική συμπεριφορά θα οδηγούσε στην καινοτομία, και συνεπώς στο να ενισχύσει την αξία που δημιουργεί η εταιρεία (πρβλ. Burke & Logsdon 1996). Από την άλλη πλευρά, η αρνητική σχέση μεταξύ αυτών των μεταβλητών βασίζεται στην παρατήρηση των Porter & Van der Linde (1995) ότι η κυβερνητική επιρροή στην ΕΚΕ μπορεί να ενισχύσει και τα δύο, δηλαδή καινοτομία και δημιουργία αξίας. Τα αποτελέσματα των Husted & Allen (2007, 2009) υποδηλώνουν ότι η αρχή του εθελοντισμού στην ΕΚΕ μπορεί να μην είναι ευνοϊκή για το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της εταιρείας σε όλες τις περιπτώσεις και σε όλες τις χώρες. Σε περιπτώσεις όπου ο εθελοντισμός μπορεί να οδηγήσει σε

κατώτερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, αναμένεται η συμμετοχή της κυβέρνησης να μετριάσει έναν τέτοιο αρνητικό αντίκτυπο και να παρέχει ίσους όρους ανταγωνισμού για όλες τις εταιρείες.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Corporate Financial Performance CFP	Εταιρική Οικονομική Απόδοση ΕΟΑ
Θεωρία της αφθονίας των πόρων	Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι, όταν η οικονομική απόδοση μιας επιχείρησης βελτιώνεται, θα υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι που θα επιτρέψουν στην εταιρεία να κάνει δράσεις Κοινωνικής Ευθύνης σε σχέση με την κοινωνία, με την κοινότητα, τους εργαζόμενους, και το περιβάλλον.
Θεωρία της Καλής Διοίκησης	Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι μια εταιρεία πρέπει να προσπαθήσει να ικανοποιήσει τα ενδιαφερόμενα μέρη της, χωρίς αυτό να προϋποθέτει μια συγκεκριμένη οικονομική κατάσταση. Με αυτήν την ενέργεια, η εταιρεία θα οικοδομήσει καλή εικόνα και φήμη.

Βιβλιογραφία 7ου Κεφαλαίου

Ξενόγλωσση

Aaronson, S.A. (2003). "Corporate responsibility in the global village: The British role model and the American laggard" *Business and Society Review*, Vol. 108, No.:3, p.p. 309-38.

Ahmed, D.A.H., Eliwa, Y., & Power, D.M. (2019). "The impact of corporate social and environmental practices on the cost of equity capital: UK evidence". *International Journal of Accounting & Information Management*, Vol. 27, p.p. 425-441.

Albareda, L., Lozano, J.M., & Ysa, T. (2007). "Public policies on corporate social responsibility: the role of governments in Europe". *Journal of Business Ethics*, Vol. 74, No.:4, p.p. 391-407.

Arsić, S., Stojanović, A., & Mihajlović I. (2017). "The most important dimensions of Corporate Social Responsibility". International May Conference on Strategic Management – IMKSM17May 19-21, 2017, Bor, Serbia. [on line] Available at: https://www.researchgate.net/publication/325058301_THE_MOST_IMPORTANT_DIMENSIONS_OF_CORPORATE_SOCIAL_RESPONSIBILITY, Access (22/01/21).

Babiak, K., & Trendafilova, S. (2011). "CSR and environmental responsibility: Motives and pressures to adopt green management practices". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 18, p.p. 11-24.

Bakos, L. (2014). "Decision-making and managerial behavior regarding Corporate Social Responsibility in the case of Small and Middle-Sized Companies". *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Vol. 124, p.p. 246-254.

Barney, J. (1991). "Firm Resources and Sustained Competitive Advantage". *Journal of Management*, Vol. 17. No. 1, p.p. 99-120.

Bauman, C., & Skitka, L. (2012). Corporate social responsibility as a source of employee satisfaction. Research in Organizational Behavior, Vol. 32, p.p. 63-86.

Bonsón, E., & Bednárová, M. (2014). "CSR reporting practices of Eurozone companies". *Revista de Contabilidad - Spanish Accounting Review*.

Bourgeois, L, J. (1981). "On the Measurement of Organizational Slack" *The Academy of Management Review*, Vol. 6, No 1, p.p. 29-39.

Bowen, H, R. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. University of Iowa Press.

Buchholtz, K.A., Amason, C.A., & Rutherford, M.A. (1999). "Beyond Resources: The Mediating Effect of Top Management Discretion and Values on Corporate Philanthropy". *Business and Society*, Vol. 38, No. 2, p.p. 167-187.

Burke, L., & Logsdon, J. M. (1996). "How corporate social responsibility pays off". *Long range planning*, Vol. 29, No.4, p.p. 495-502.

Calabrese, A., Costa, R., & Rosati, F. (2015). "A feedback-based model for CSR assessment and materiality analysis". *Accounting Forum*, Vol. 39, Issue 4, p.p. 312-327.

Carroll, A.B. (1979). "A three-dimensional conceptual model of corporate performance". *Academy of Management Review*, p.p. 497-505.

Carroll, A.B. (1999). "Corporate social responsibility evolution of a definitional construct" *Business & Society*, Vol. 38, No. 3, p.p. 268-95.

Chen, C.M., Ho, H. (2019). “Who pays you to be green? How customers’ environmental practices affect the sales benefits of suppliers’ environmental practices”. *Journal of Operations Management*, Vol. 65, p.p. 333-352.

Conley, J.M., & Williams, C.A. (2005). “Engage, embed, and embellish: Theory versus practice in the corporate social responsibility movement.” *Journal of Corporation Law*, Vol. 31, No.1, p.p. 1-38.

Dahlsrud, A. (2006). “How Corporate Social Responsibility is defined: An Analysis of 37 Definitions”. *Corporate Social Responsibility and Environmental management*, Vol. 15, No. 1, p.p. 8-11.

Donaldson, T., & Preston L.E. (1995). “The Stakeholder Theory of the Corporation: Concept, Evidence, and Implications”. *The Academy of Management Review*, Vol. 20, No.1, p.p.: 65-91.

Duff, A. (2014). “Corporate social responsibility reporting in professional accounting firms”. *The British Accounting Review*, p.p. 1-13.

Economist, T. (2008). “The Next Question”" The Economist, special section, January 17.

Farooq, M., Farooq, O., & Jasimuddin, S. (2014). “Employee’s response to corporate social responsibility: Exploring the role of employees’ collectivist orientation”. *European Management Journal*, Vol. 32, p.p. 916-927.

Fifka, M., & Pobizhan, M. (2014). “An institutional approach to corporate social responsibility in Russia”. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 82, p.p. 192-201.

Fitrijanti, T. (2015). “Index of the Company's Stakeholders Welfare”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 211, p.p. 1023-1027.

Fox, T., Ward, H., & Howard, B. (2002). *Public sector roles in strengthening corporate social responsibility: a baseline study* World Bank, Washington.

Freeman, R.E. (1994). “The Politics of Stakeholder Theory: Some Future Directions”. *Business Ethics Quarterly*. Vol. 4, No.4,: p.p. 409-421.

Friedman, M. (1970). “The social responsibility of business is to increase its profits”" *The New York Times Magazine*: p.p. 173-78.

Gadenne, D.L., Kennedy, J., & McKeiver, C. (2009). “An empirical study of environmental awareness and practices in SMEs”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 84, p.p. 45-63.

Garay, L., & Font, X. (2012). “Doing good to do well? Corporate social responsibility reasons, practices and impacts in small and medium accommodation enterprises”. *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 31, p.p. 329-337.

Gonzalez-Rodrıguez, R., Dıaz-Fernandez, C., & Simonetti, B. (2015). “The social, economic and environmental dimensions of corporate social responsibility: The role played by consumers and potential entrepreneurs”. *International Business Review*, Vol. 24, p.p. 836-848.

Graham, S., & Potter, A. (2015). “Environmental operations management and its links with proactivity and performance: A study of the UK food industry”. *International Journal of Production Economics*, Vol. 170, p.p. 146-159.

Hoogendoorn, B., Guerra, D., & van der Zwan, P. (2015). “What drives environmental practices of SMEs?”. *Small Business Economics*, Vol. 44, p.p. 759-781.

Husted, B.W., & Allen, D.B. (2011). *Corporate Social Strategy: Stakeholder Engagement and Competitive Advantage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ihlen, Ø. (2008). “Mapping the environment for corporate social responsibility: Stakeholders, publics and the public sphere”, *Corporate communications: An International Journal*, Vol 13, No 2, p.p. 135-146.

Jensen, M.C. (1986). “Agency Costs of Free Cash Flow, Corporate Finance, and Takeovers”. *The American Economic Review,* Vol. 76, No. 2, p.p. 323-329.

Jo, H., Song, M., & Tsang, A. (2015). “Corporate social responsibility and stakeholder governance around the world”. *Global Finance Journal*, Vol. 27, p.p. 18-45.

Jonikas, D. (2014). “Value created through CSR measurement possibilities”. 19th International Scientific Conference; Economics and Management 2014, ICEM 2014, Riga, Latvia, 156, 189-193.

Kim, S., Lee, Y.J. (2012). “The complex attribution process of CSR motives”. *Public Relations Review*, Vol. 38, p.p. 168-170.

Kooiman, J. (1993). *Modern Governance: New Government–Society Interactions.* Sage, London.

Kopenjan, J., & Klijn, E.H. (2004). *Managing Uncertainties in Networks*. Routledge, London.

Laufer, W.S. (2003). “Social accountability and corporate green washing”' *Journal of Business Ethics*, Vol. 43, No. 3, p.p. 253-61.

Lepoutre, J., Dentchev, N.A., & Heene, A. (2007). “Dealing with uncertainties when governing CSR policies” *Journal of Business Ethics*, Vol. 73, No.4, p.p.391-408.

Manne, H.G., & Wallich, H.C. (1972). *The modern corporation and social responsibility.* Washington: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

Maon, F., Lindgreen, A., & Swaen, V. (2009). “Designing and implementing corporate social responsibility: An integrative framework grounded in theory and practice”' *Journal of Business Ethics*, Vol. 87, p.p. 71-89.

Matten, D., & Moon, J. (2008). “Implicit” and “explicit” CSR: a conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility”. *The Academy of Management Review,* Vol. 33, No. 2, p.p. 404-24.

Mijatovic, I., Maricic, M., & Horvat, A. (2019). “The factors affecting the environmental practices of companies: The case of Serbia”. *Sustainability*, Vol. 11, No. 21, p.p. 5960.

Miles, M.P., & Covin, J.G. (2000). “Environmental marketing: A source of reputational, competitive, and financia Advantage” *Journal of Business Ethics;* Vol. 23, No. 3, p.p. 299 – 311.

Mitchell, R.K., Agle, B.R., & Wood, D.J. (1997). “Toward a theory of stake-holder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts”. *Academy of Management Review*, Vol. 22, p.p. 853-866.

Moon, J. (2002). 'The Social Responsibility of Business and New Governance”. *Government and Opposition*, Vol. 37, No.:3, Vol. 385-408.

Morales-Raya, M., Martín-Tapia, I., & Ortiz-de-mandojana, N. (2019). “To be or to seem: The role of environmental practices in corporate environmental reputation”. *Organization and Environment,* Vol. 32, p.p.309-330.

Mousiolis, D.T., & Bourletidis, K. (2014). “The Corporate Identity through the CSR’s Paths”, International Conference on Strategic Innovative Marketing, IC-SIM 2014, Madrid, Spain, 175, 511-514.

Nasrullah, N.M., & Rahim, M.M. (2014). “CSR in Private Enterprises in Developing Countries”. CSR, Sustainability, Ethics and Governance, DOI 10.1007/978-3-319-02350-2_2.

Nikolau, I., Evangelinos, K., & Allan, S. (2013). “A reverse logistics social responsibility evaluation framework based on the triple bottom line approach”. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 56, p.p. 173-184.

Nisberg, J. (1988). The Random House Handbook of Business Terms. New York, NY: Random House.

Öberseder, M., Schlegelmilch, B., & Murphy, P. (2013). “CSR practices and consumer perceptions”. *Journal of Business Research*, Vol. 66, p.p. 1839-1851.

Porter, M.E., & Van der Linde, C. (1995). “Green and competitive: ending the stalemate” *Harvard business review*, Vol. 73, No. 5, p.p. 120-34.

Porter, M., & van der Linde, C. (1995). “Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship” *The Journal of Economic Perspectives,* Vol. 9, No. 4. p.p. 97-118.

Prahalad, C.K., & Hamel, Gary (1994). “Strategy as a field of study: Why search for a new paradigm?” *Strategic Management Journal,* Vol. 15, p.p. 5-16.

Prieto-Carrón, M., Lund-Thomsen, P., Chan, A., Muro, A., & Bhushan, C. (2006). “Critical perspectives on CSR and development: what we know, what we don't know, and what we need to know”. *International affairs* Vol. 82, No.5, p.p. 977-87.

Reverte, C., Gomez-Melero, E., & Cegarra-Navarro, J.G. (2015). “The influence of corporatesocial responsibility practices on organizational performance: evidence from Eco-Responsible Spanish firms”. *Journal of Cleaner Production,* Issue.1-15

Rusmanto, T., & Williams, C. (2015). “Compliance Evaluation on CSR Activities Disclosure in Indonesian Publicly Listed Companies”. Global Conference on Business & SocialScience, Issue 172, p.p. 150-156.

Saeidi, S.P., Sofian, S., Saeidi, P., Saeidi, S.P., & Saaeidi, S.A. (2015). “How does corporate social responsibility contribute to firm financial performance? The mediating role of competitive advantage, reputation, and customer satisfaction”. *Journal of BusinessResearch,* Vol. 68, p.p. 341-350.

Salamon, L.M. (2002). *The Tools of Government: a Guide to the New Governance*. Oxford University Press, Oxford.

Scandelius, C., & Cohen, G. (2016). Achieving collaboration with diverse stakeholders – The role of strategic ambiguity in CSR communication. Journal of Business Research, IN PRESS

Scherer, A.G., & Palazzo, G. (2007). “Toward a political conception of corporate responsibility: business and society seen from a habermasian perspective” *Academy of Management Review,* Vol. 32, No. 4, p.p. 1096-120.

Scherer, A.G., & Palazzo, G. (2011). “The new political role of business in a globalized world: A review of a new perspective on CSR and its implications for the firm, governance, and democracy” *Journal of Management Studies,* Vol. 48, No.:4, p.p. 899-931.

Seles, B.M.R.P., Lopes de Sousa Jabbour, A.B., Jabbour, C.J.C., Latan, H., & Roubaud, D. (2019). “Do Environmental Practices Improve Business Performance Even in an Economic Crisis? Extending the Win-Win Perspective”. *Ecological Economics,* Vol. 163, p.p. 189-204.

Shamir, R. (2004). “Between Self-Regulation and the Alien Tort Claims Act: On the Contested Concept of Corporate Social Responsibility” *Law & Society Review,* Vol. 38, No. 4, p.p. 635-64.

Sharma, A., & Gupta, N. (2003). “The new era of Corporate Social Responsibility. International Research” *Journal of Management Science and Technology,* Vol. 5, No.1, p.p. 191-205.

Slavić, M. (2015). Društveno odgovorno poslovanje i društvena odgovornost menadžmenta, Karlovac Karlovac Master Thesis, University of Applied Sciences Business Department Specialist Graduate Study of Business Administration (Master of Business Administration).

Smith, N.C. (2003). “Corporate Social Responsibility” *California Management Review,* Vol.45, No.:4, p.p. 52-76.

Stevens, J.M., Steensma, H.K., Harrison, D.A., & Cochran, P.L. (2005). “'Symbolic or substantive document? The influence of ethics codes on financial executives' decisions” '*Strategic Management Journal,* Vol. 26, p.p. 181-95.

Steurer, R. (2010). “The Role of Governments in Corporate Social Responsibility: Characterizing Public Policies on CSR in Europe”, *Police Sciences* Vol. 43/1, p.p. 49-72.

Szczuka, M. (2015). “Social dimension of sustainability in CSR standards”. 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE 2015) and the Affiliated Conferences. *Procedia Manufacturing,* Vol. 3, 4800-4807.

Tate, W.L., Dooley, K.J., & Ellram, L.M. (2011) “Transaction cost and institutional drivers of supplier adoption of environmental practices”. *Journal Of Business Logistics*, Vol. 32, p.p. 6-16.

Tsoutsoura, M. (2004). Corporate Social Responsibility and Financial Performance.University of California at Berkeley, Berkeley, California, 1-21.

Uhlaner, L.M., Berent-Braun, M.M., Jeurissen, R.J.M., & de Wit, G. (2012). “Beyond Size: Predicting Engagement in Environmental Management Practices of Dutch SMEs”. *Journal of Business Ethics*, Vol. 109, p.p. 411-429.

Waddock, S. (2008). “Building a new institutional infrastructure for corporate responsibility” *The Academy of Management Perspectives*, Vol. 22, No. 3, p.p. 87-108.

Waddock, S., & Graves, S. (1997). “The corporate social performance - financial performance link”, *Strategic Management Journal*, Vol. 18, p.p. 303-319.

Wagner, M., Van Phu, N., Azomahou, T., & Wehrmeyer, W. (2002). “The relationship between the environmental and economic performance of firms: an empirical analysis of the European paper industry”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 9, p.p. 133-146.

Waworuntu, S.R., Wantah, M.D., & Rusmanto, T. (2014). “CSR and financial performanceanalysis: evidence from top ASEAN listed companies”. International Conference on Accounting Studies, Issue: 164, p.p. 493-500.

Weaver, G.R., Treviño, L.K., & Cochran, P.L. (1999). “Corporate ethics practices in the mid- 1990's: An empirical study of fortune 1000”. *Journal of Business Ethics*, Vol. 18, No.3, p.p. 283-94.

Windsor, D. (2006). “Corporate social responsibility: three key approaches”. *Journal of Management Studies*, Vol. 43, No.1, p.p. 93-114.

Wood, D.J., & Jones, R.E. (1995). “Stakeholders mismatching: A theoretical problem in empirical research on corporate social performance”. *The International Journal of Organizations Analysis*, Vol. 3, No. 3, p.p. 229-267.

Yua, Y., & Choi, Y. (2014). “Stakeholder pressure and CSR adoption: The mediating role of organizational culture for Chinese companies”. *The Social Science Journal*, Vol. 53, p.p. 226-234.

Κεφάλαιο 8ο: Τρόποι εφαρμογής της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Σύνοψη – Περίληψη
Οι τρόποι εφαρμογής της ΕΚΕ προσδιορίζονται μέσα από τις κατηγορίες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνη, όπως τις προσδιόρισε ο Caroll (1979), και κυρίως ο Lantos (2001) ο οποίος διέκρινε την αλτρουιστική, την ηθική, και τη στρατηγική ΕΚΕ. Η στρατηγική είναι αυτή που εκπληρώνει τους στόχους της επιχείρησης, ενώ παράλληλα συμβάλλει με «θαυμαστό τρόπο» προς την κάλυψη των αναγκών των ενδιαφερόμενων μερών, δημιουργώντας μια win-win συνθήκη. Η πεποίθηση της επίτευξης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και της δημιουργίας αξίας μέσω SCSR (Στρατηγικής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης) αναπτύχθηκε περαιτέρω από τους Heslin και Ochoa (2008) οι οποίοι και παρατήρησαν την ύπαρξη 7 κοινών αρχών σε εταιρείες που εφαρμόζουν SCSR. Εν κατακλείδι, η ΕΔ (Εταιρική Διακυβέρνηση) συνδέεται με την ΕΚΕ, κυρίως, μέσα από τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών αλλά και της αντιπροσώπευσης σε έναν μικρότερο βαθμό. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι η ΕΚΕ μέσα από ορθές επιχειρηματικές πρακτικές που προωθούν τη λογοδοσία και τη διαφάνεια όχι μόνο προς τους μετόχους αλλά και την ευρύτερη κοινωνία διασφαλίζει τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, προωθώντας και υποστηρίζοντας στον μέγιστο βαθμό την εφαρμογή των κανονισμών της ΕΔ.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών άρθρων:

Carroll, A.B. (1998). "The fousr faces of corporate citizenship". *Business and Society Review*, Vol. 100, No. 1, p.p. 1-7.

Husted, B.W., & Allen, D.B. (2007). "Strategic corporate social responsibility and value creation among large firms: Lessons from the Spanish experience". *Long Range Planning*, Vol. 40, No. 6, p.p. 594-610.

Porter, M.E., & Kramer, M.R. (2011). "Creating shared value". *Harvard Business Review* (January-February).

8.1 Κατηγορίες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Φιλανθρωπική, Αλτρουιστική, Στρατηγική)

Σύμφωνα με την ανάλυση στο Υποκεφάλαιο 6.1 για την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, γίνεται αντιληπτό ότι η ΕΚΕ καθιστά τις εταιρείες υπεύθυνες έναντι της κοινωνίας και των βασικών ενδιαφερομένων, και τους «αναθέτει» την ευθύνη τόσο για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και το περιβάλλον, όσο και για την κοινωνία γενικότερα. Ωστόσο, το πρόβλημα του ορισμού του πραγματικού φάσματος των ευθυνών για μια εταιρεία είναι ένα δύσκολο έργο. Ενώ κάποιοι συγγραφείς-Θεωρητικοί αναφέρονται στην ΕΚΕ ως αποκλειστικά εθελοντική δράση (π.χ Dahlsrud 2006), άλλοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να είναι πλαισιωμένη με τρόπο που να περιλαμβάνει όλο το φάσμα των επιχειρηματικών ευθυνών Carroll (1979 ο οποίος ήταν ένας από τους πρώτους που συστηματοποίησε την ΕΚΕ, διακρίνοντας οικονομικές, νομικές, ηθικές, και φιλανθρωπικές/διακριτικές πτυχές ή διαστάσεις της ΕΚΕ (βλ. επίσης Carroll, 1991; Schwartz & Carroll, 2003; Carroll, 2004). Συγκεκριμένα, πρότεινε η Κοινωνική Ευθύνη της επιχείρησης να περιλαμβάνει οικονομικές, νομικές, ηθικές, και διακριτές προσδοκίες που έχει η κοινωνία από τους οργανισμούς σε μια δεδομένη χρονική στιγμή» (Carroll, 1979: 500). Η προερχόμενη «πυραμίδα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης» (π.χ. Carroll, 1991) ήταν ιδιαίτερα κυρίαρχη (βλ. Εικόνα 8.1).

Κατά συνέπεια, ο Carroll (2000) υποστήριξε ότι η ΕΚΕ μπορεί να έχει 4 μορφές, υπονοώντας ότι οι εταιρείες έχουν τέσσερις ευθύνες που πρέπει να εκπληρώνουν για να είναι επιτυχημένα μέλη της κοινωνίας:

- την οικονομική,
- τη νομική,
- την ηθική, και
- τη φιλανθρωπική.

Η οικονομική μορφή της ΕΚΕ αντιστοιχεί στην επίτευξη της κερδοφορίας η οποία αποτελεί μια εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την αποδοτική εταιρική ιθαγένεια» (Carroll, 1998: 2). ή, σύμφωνα με τα λόγια του Drucker (1984: 62), «[…] η πρώτη «κοινωνική ευθύνη» της επιχείρησης είναι να βγάλει αρκετό κέρδος για να καλύψει το κόστος του μέλλοντος. Εάν δεν τηρηθεί αυτή η «κοινωνική ευθύνη», δεν μπορεί να εκπληρωθεί καμία άλλη «κοινωνική ευθύνη». Οι επιχειρήσεις σε αποσύνθεση σε μια παρακμάζουσα οικονομία είναι απίθανο να είναι καλοί γείτονες, καλοί εργοδότες ή «κοινωνικά υπεύθυνοι» με οποιονδήποτε τρόπο».

Οι εταιρείες και η διαχείρισή τους πρέπει, επίσης, να λειτουργούν εντός του νομικού πλαισίου μιας κοινωνίας – δηλαδή μέσα στην κωδικοποιημένη ηθική της κοινωνίας. Αυτές οι δύο διαστάσεις —οικονομική και νομική ευθύνη— απαιτούνται λίγο πολύ, ενώ τηρούνται ευρύτερα ηθικά πρότυπα (δηλαδή, να μην κάνεις κακό και να κάνεις αυτό που γενικά θεωρείται ως σωστό και δίκαιο) που αναμένει μόνο η κοινωνία. Τέλος, η κοινωνία μπορεί να επιθυμεί εταιρείες, για να ανταποκριθούν στις φιλανθρωπικές/διακριτικές τους ευθύνες «δίνοντας πίσω» στην κοινότητα και την κοινωνία γενικότερα (Carroll and Shabana 2010: :90). Επίσης, οι Kotler & Lee, 2005 αναφέρονται σε ηθικές και φιλανθρωπικές ευθύνες ως «την ουσία της ΕΚΕ».

Εικόνα 8.1 *Η πυραμίδα των τεσσάρων τομέων ευθύνης των επιχειρήσεων*

Πηγή: Carrol (2000) "The four faces of corporate citizenship"

Το εννοιολογικό αυτό πλαίσιο, ενώ είναι ακόμα και σήμερα χρήσιμο, είναι ταυτόχρονα και προβληματικό στο μέτρο που οι ξεκάθαρες αυτές διαστάσεις δεν υπάρχουν στην πράξη, αλλά είναι αλληλένδετες. Οι Werther and Chandler (2006: 9) τονίζουν ότι τα κοινωνικά ζητήματα μπορούν και εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου, και ότι οι κοινωνικές προσδοκίες γίνονται όλο και πιο θεσμοθετημένες. Υποστηρίζουν «[…] ό,τι ήταν ηθικό ή ακόμα και διακριτικό στο μοντέλο του Carroll, γίνεται όλο και πιο απαραίτητο σήμερα λόγω του μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο λειτουργούν οι επιχειρήσεις. Ως τέτοιο, οι ηθικές ευθύνες είναι πιο πιθανό να βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο με τις οικονομικές και νομικές ευθύνες ως θεμελιώδεις για την επιχειρηματική επιτυχία […]. Καθώς αυξάνονται οι κοινωνικές προσδοκίες της επιχείρησης, τόσο οι κυρώσεις που επιβάλλονται από τα ενδιαφερόμενα μέρη για τα αντιληπτά λάθη της ΕΚΕ θα γίνουν απαγορευτικά.»

Ο Lantos P.G. (2001) διακρίνει τρεις μορφές ΕΚΕ:

1. την ηθική,
2. την αλτρουιστική, και
3. τη στρατηγική.

Διαφωνεί στο ότι η ηθική ΕΚΕ είναι υποχρεωτική πρακτική (να αποφεύγουν τις κοινωνικά ζημιογόνες πρακτικές) για όλες τις επιχειρήσεις. Για μια επιχείρηση η αλτρουιστική ΕΚΕ δεν είναι νόμιμη (να πραγματοποιείς καλές πρακτικές σε βάρος των μετόχων). Τέλος, θεωρεί ότι οι εταιρείες θα έπρεπε να περιορίσουν τη φιλανθρωπία τους στη στρατηγική ΕΚΕ (καλές πρακτικές τόσο για την κοινωνία, όσο και για την επιχείρηση). Ο Lantos θεωρεί ότι μεγάλο μέρος της αβεβαιότητας σχετικά με τη νομιμότητα και με την κυριαρχία της ΕΚΕ πηγάζει από την αποτυχία να διακρίνει τις διαστάσεις της ηθικής και της φιλανθρωπίας (τις οποίες ο ίδιος αποκαλεί αλτρουιστική ή ανθρωπιστική ΕΚΕ), όπως και από τη λαθεμένη θεώρηση ότι είναι κατά κάποιο τρόπο αρνητικό για μια επιχείρηση να έχει κέρδη από καλές πρακτικές (τις οποίες ο ίδιος αποκαλεί στρατηγική ΕΚΕ).

Το ενδιαφέρον για καλές ενέργειες προς την κοινωνία ανεξάρτητα από την τελική γραμμή κόστους ή κέρδους αποκαλείται αλτρουιστική ή ανθρωπιστική ΕΚΕ από τον Lantos. Ο ίδιος θεωρεί ότι αυτή η μορφή ΕΚΕ δεν είναι κατάλληλη για πρακτική εταιρικής ευθύνης. Από την άλλη μεριά, όμως, η φιλανθρωπική ΕΚΕ η οποία χρησιμοποιείται ως εργαλείο μάρκετινγκ για να βελτιώσει την εικόνα της εταιρείας —αυτή που αποκαλεί στρατηγική ΕΚΕ— είναι νόμιμη εφόσον βοηθάει την εταιρεία να αντεπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις.

Η ηθική ΕΚΕ είναι ηθικά υποχρεωτική και εκτείνεται πέρα από τις οικονομικές και νομικές υποχρεώσεις που πρέπει να εκπληρώσει η επιχείρηση. Υπάγεται τρόπον τινά στις υποχρεώσεις της να αποφεύγει την πρόκληση ζημιών ή κοινωνικών ατυχημάτων, ακόμα κι αν η εταιρεία δεν έχει τίποτα να κερδίσει από αυτό. Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό ότι η Ηθική ΕΚΕ εμπεριέχει «αρνητικά ασφαλιστικά μέτρα» που παίρνει η επιχείρηση, προκειμένου να αποφύγει και να διορθώσει δραστηριότητες που μπορεί να βλάψουν άλλους.

Η ανθρωπιστική ή αλτρουιστική ΕΚΕ επιδιώκει οι εταιρείες να πηγαίνουν πέρα από την προληπτική ή επανορθωτική δράση των κακών που προκαλούν (ηθική ΕΚΕ), δηλαδή στο να αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις ανεπάρκειες του δημόσιου κοινωνικού κράτους που δεν οφείλεται σε αυτούς. Σε αυτό το σημείο, ο συγγραφέας συμφωνεί με τον Milton Friedman και συμπεραίνει ότι αν και η ανθρωπιστική ή αλτρουιστική ΕΚΕ εμφανίζεται μέσα σε ένα ευγενικό πλαίσιο που προάγει την αρετή, φαίνεται ότι βρίσκεται εκτός του σωστού πλαισίου δραστηριοτήτων της επιχείρησης. Είναι πιθανό να είναι αυτός ο παραπάνω λόγος για τον οποίο η αλτρουιστική ή ανθρωπιστική ΕΚΕ δεν συναντάται και τόσο συχνά.

Η στρατηγική ΕΚΕ —η πραγματοποίηση των υποχρεώσεων κοινωνικής πρόνοιας της εταιρείας— είναι, εν αντιθέσει με τα παραπάνω, θαυμαστή, αφού δημιουργεί μια win win κατάσταση στην οποία τόσο η εταιρεία, όσο και μία ή περισσότερες ομάδες ενδιαφερόμενων μερών αποκομίζουν οφέλη. Η στρατηγική ΕΚΕ είναι αυτή την οποία οι περισσότερες επιχειρήσεις εφαρμόζουν αντί της Ανθρωπιστικής ΕΚΕ, ανεξάρτητα με το αν την εξασκούν σωστά ή όχι.

Ειδικότερα, η στρατηγική ΕΚΕ δομείται στην ακόλουθη ιδέα: ότι ενώ μια επιχείρηση μπορεί να είναι κοινωνικά υπεύθυνη (και ηθική εξίσου), αυτό πολύ συχνά περιλαμβάνει βραχυχρόνια θυσία ακόμα και «πόνο», συνήθως καταλήγει σε μακροχρόνιο κέρδος. Αυτή η στρατηγική ΕΚΕ άρχισε να γίνεται δημοφιλής περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1980, και όπως αναμενόταν, εξελίχτηκε και εξελίσσεται ακόμα περισσότερο. Οι δαπάνες σε δραστηριότητες στρατηγικής ΕΚΕ μπορεί να ιδωθούν ως επενδύσεις στην «Τράπεζα καλής θέλησης» το οποίο αποφέρει οικονομικές αποδοχές.

Δεν υπάρχει τίποτα ηθικά μεμπτό για την επιχείρηση με το να κάνει καλό το οποίο βοηθάει τους μετόχους και παράλληλα βοηθάει και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη. Παρά ταύτα, οφείλεται μάλλον στην κυνική κριτική ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις αποκρύπτουν από τη δημοσιότητα τις δραστηριότητές τους γιατί φοβούνται ότι οι προσπάθειές τους θα φανούν ψεύτικες (υποκριτικές). Η σοφία της στρατηγικής ΕΚΕ έγκειται στο ότι μερικές από τις πιο επιτυχημένες επιχειρήσεις είναι μεταξύ των πιο κοινωνικά υπεύθυνων με κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτά των: Body Shop, Ben & Jerry's, και Tom's of Maine. Με όλη την προσοχή των media στραμμένη στις διεφθαρμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες, πολλοί πελάτες επιθυμούν να δουλεύουν με επιχειρήσεις που θεωρούν ότι είναι ηθικές και διαθέτουν κοινωνική συνείδηση.

8.2 Η Στρατηγική Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και τα χαρακτηριστικά της

Η δεκαετία του 2000 χαρακτηρίστηκε από τη θεσμική και δημόσια επιρροή στην υιοθέτηση και υλοποίηση της ΕΚΕ, καθώς και τις συνεισφορές στην έννοια και στην κατανόησή της μέσα από την ακαδημαϊκή έρευνα. Στα πρώτα χρόνια του εικοστού πρώτου αιώνα, ο Craig Smith (2001) εξήγησε ότι οι εταιρικές πολιτικές είχαν

αλλάξει ως ανταπόκριση στο δημόσιο συμφέρον, και ως αποτέλεσμα αυτό συχνά είχε θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Αυτό σήμαινε ότι το πεδίο κοινωνικής ευθύνης (από επιχειρηματική σκοπιά) περιλαμβάνει πλέον ένα νέο ευρύτερο σύνολο ενδιαφερομένων, και έτσι δόθηκε ο ορισμός: «Εταιρική κοινωνική ευθύνη (CSR) αναφέρεται στις υποχρεώσεις της επιχείρησης προς τα ενδιαφερόμενα μέρη —άτομα που επηρεάζονται από τις εταιρικές πολιτικές και πρακτικές. Αυτές οι υποχρεώσεις υπερβαίνουν τις νομικές απαιτήσεις και τα καθήκοντα της εταιρείας προς τους μετόχους της. Η εκπλήρωση αυτών των τις υποχρεώσεων έχει σκοπό να ελαχιστοποιήσει τις συνέπειες και να μεγιστοποιήσει τη μακροπρόθεσμη ευεργετική επίδραση της «the firm on society» (Smith 2001, σελ. 142).

Ο ορισμός του Smith για την ΕΚΕ (2001) έδωσε υποδείξεις της ανάγκης να γίνει η ΕΚΕ μέρος της στρατηγικής προοπτικής μιας εταιρείας, προκειμένου να μπορέσει να εκπληρώσει τις μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις της προς την κοινωνία. Αυτό επιβεβαιώθηκε εκ νέου από τον Lantos (2001), ο οποίος επεσήμανε ότι κατά τον εικοστό πρώτο αιώνα, η κοινωνία θα απαιτούσε από τις εταιρείες να ενσωματώσουν τα κοινωνικά ζητήματα ως μέρος των στρατηγικών τους (βλ. επίσης: Carroll 1998). Στην πραγματικότητα, ο Lantos (2001) βασίστηκε στον ορισμό του Smith της ΕΚΕ και περιλάμβανε στρατηγικές εκτιμήσεις για τη δική του κατανόηση της έννοιας καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι: «Η ΕΚΕ συνεπάγεται την υποχρέωση που απορρέει από την άρρητη κοινωνική σύμβαση μεταξύ επιχειρήσεων και κοινωνίας για τις επιχειρήσεις η οποία ανταποκρίνεται στις μακροπρόθεσμες ανάγκες και επιθυμίες της κοινωνίας, βελτιστοποιώντας τα θετικά αποτελέσματα και ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές επιπτώσεις των πράξεών της στην κοινωνία» (Lantos (2001). Ομοίως, ο ίδιος συγγραφέας εξήγησε ότι η ΕΚΕ μπορεί να γίνει στρατηγική όταν αποτελεί μέρος της διοίκησης της εταιρείας στα σχέδια της για τη δημιουργία κερδών, γεγονός που σημαίνει ότι η εταιρεία θα λάβει μέρος σε δραστηριότητες που μπορούν να γίνουν κατανοητές ως κοινωνικά υπεύθυνες μόνο εάν έχουν οικονομικά αποτέλεσμα, και όχι κατ' ανάγκη την εκπλήρωση μιας ολιστικής προσέγγισης, όπως η τριπλή κατώτατη γραμμή (triple bottom line βλ. Θεωρία Elkington).

Ο τρόπος που ο (Lantos (2001) εξήγησε τα όρια της ΕΚΕ ήταν αναμφισβήτητα η πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε ο όρος στρατηγική, εγγενώς συνδεδεμένη με την ΕΚΕ. Από τότε, στη βιβλιογραφία στην έννοια ΕΚΕ άρχισαν να περιλαμβάνονται στρατηγικά χαρακτηριστικά, και ορισμένοι Ακαδημαϊκοί (βλ.: Husted and Allen 2007· Porter and Kramer 2006; Werther and Chandler 2005) άρχισαν να χρησιμοποιούν τον όρο Στρατηγική Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (SCSR). Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ο Freeman (2001) και άλλοι, οι L. Friedman και Miles (2002) έδωσαν μια νέα προοπτική στη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών που ενίσχυσε την πεποίθηση ότι οι εταιρείες θα πρέπει να διοικούνται προς όφελος του ευρύτερου συνόλου ενδιαφερομένων. Ο Freeman (2001) υποστήριξε ότι οι εταιρείες έχουν ευθύνη έναντι των προμηθευτών, καταναλωτών, εργαζομένων, μετόχων και την τοπική κοινωνία και ως αποτέλεσμα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ανάλογα, ενώ οι Friedman και Miles (2002) όρισαν ότι η σχέση μεταξύ των εταιρειών και των μετόχων τους είναι δυναμική και έχει διαφορετικά επίπεδα επιρροής στην επιχείρηση. Με αυτήν τη νέα προοπτική, οι Freeman (2001) κ.ά., οι Friedman και Miles (2002) συνέβαλαν στην εξέλιξη της ΕΚΕ ενισχύοντας την πεποίθηση ότι οι εταιρείες είναι υπεύθυνες σε ένα ευρύτερο σύνολο ενδιαφερόμενων από πριν.

Ο Marrewijk (2003) παρουσίασε μια επισκόπηση των εννοιών ΕΚΕ και Εταιρικής Βιωσιμότητας στην οποία ο ίδιος αναγνώρισε αυτήν τη νέα προοπτική για την ΕΚΕ. Ο συγγραφέας εξήγησε αυτήν τη νέα κοινωνική προσέγγιση στην ΕΚΕ ως στρατηγική απάντηση στις νέες εταιρικές προκλήσεις που, όπως εξήγησε, είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης των ρόλων και των ευθυνών σε κάθε τομέα της κοινωνίας. Για τον Marrewijk (2003), οι εταιρείες ανταποκρίνονται στις προκλήσεις τους, υιοθετώντας διαφορετικά επίπεδα ένταξης της ΕΚΕ στη δομή μιας εταιρείας, ένα θέμα που συζητείται ακόμα στη βιβλιογραφία. Κατά συνέπεια, ο Marrewijk (2003) έδωσε πέντε ερμηνείες στην αντίληψή του για την εταιρική βιωσιμότητα, την οποία αναγνώρισε ως τη σύγχρονη κατανόηση της ΕΚΕ. Αυτές οι ερμηνείες μπορούν να γίνουν κατανοητές ως το επίπεδο ενσωμάτωσης της ΕΚΕ στις πολιτικές της εταιρείας και της δομής της. Η ολιστική ερμηνεία που παρέχεται από τον Marrewijk (2003) είναι ίσως η πιο σχετική για τη στρατηγική ΕΚΕ, διότι αντιπροσωπεύει την πλήρη ολοκλήρωση της ΕΚΕ με κίνητρο την αναζήτηση της βιωσιμότητας στην κατανόηση ότι οι εταιρείες έχουν νέο ρόλο μέσα στην κοινωνία, και κατά συνέπεια, πρέπει να κάνουν στρατηγικές αποφάσεις προσαρμογής στο κοινωνικό του πλαίσιο.

Η στρατηγική απάντηση που δίνουν οι εταιρείες σε αυτό το εξελισσόμενο κοινωνικό πλαίσιο διερευνήθηκε περαιτέρω από τον Werther και Chandler (2005) οι οποίοι επικεντρώνονται στην εφαρμογή της στρατηγικής ΕΚΕ ως μέρος της διαχείρισης επωνυμίας, προκειμένου να επιτύχουν και να διατηρήσουν τη νομιμότητα σε ένα πλαίσιο παγκοσμιοποίησης. Η συνάφεια της δουλειάς τους βασίζεται στην έμφαση που δίνεται στη μετατόπιση της κοινωνικής ευθύνης και τη μετατροπή της «ΕΚΕ από ελάχιστη δέσμευση … να

γίνει στρατηγική αναγκαιότητα» (Werther και Chandler 2005, σελ. 319). Επιπλέον, οι Werther και Chandler (2005) ισχυρίστηκαν ότι μια αποτελεσματική ενσωμάτωση της στρατηγικής ΕΚΕ πρέπει να προέρχεται από τη «γνήσια δέσμευση για αλλαγή και αυτοανάλυση» και πρέπει να γίνει με προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω καθόλη τη διάρκεια των εργασιών της εταιρείας και θα μετατρέπεται σε ένα βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Ακόμη και όταν η προσέγγισή τους για τη στρατηγική ΕΚΕ επικεντρώθηκε, κυρίως, στην ανταγωνιστικότητα και νομιμότητα των εταιρειών, η κύρια συμβολή τους προέρχεται από τη ρητή διεκδίκηση της ΕΚΕ ως στρατηγικής αναγκαιότητας, και επομένως καθιστώντας την απαραίτητη για οποιαδήποτε εταιρεία.

Έναν χρόνο μετά, οι Porter and Kramer (2006) υποστήριξαν την ιδέα ότι οι εταιρείες μπορούν να επιτύχουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μέσω της SCSR (Στρατηγικής ΕΚΕ) και εξήγησαν ότι οι εταιρείες μπορούν να αντιμετωπίσουν το ανταγωνιστικό πλαίσιο μέσω της στρατηγικής προσέγγισης που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινής αξίας από την άποψη των οφελών προς την κοινωνία και με παράλληλη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης. Για τους Porter and Kramer (2006), μια εταιρεία θα πρέπει πρώτα να κοιτάξει μέσα έξω για να χαρτογραφήσει τον κοινωνικό αντίκτυπο της αλυσίδας αξίας του, και να εντοπίσει τη θετική και αρνητική επίδραση των δραστηριοτήτων της στην κοινωνία, και στη συνέχεια, να επικεντρωθεί σε αυτά με τη μεγαλύτερη στρατηγική αξία. Έπειτα, η εταιρεία θα πρέπει να κοιτάξει εξωτερικά της, για να κατανοήσει την επιρροή του κοινωνικού της πλαισίου στην παραγωγικότητά της και στην εκτέλεση της επιχειρηματικής της στρατηγικής (Porter και Kramer 2006). Με αυτόν τον τρόπο, οι εταιρείες θα μπορούσαν να κατανοούν τη σχέση τους με το κοινωνικό τους περιβάλλον και να προσαρμόζουν τις επιχειρηματικές τους στρατηγικές (Porter και Kramer 2006).

Το έργο των Porter και Kramer (2006) έδωσε μια νέα κατανόηση της SCSR ως τρόπου μεγιστοποίησης της αλληλεξάρτησης μεταξύ επιχειρήσεων και κοινωνίας μέσω μιας ολιστικής προσέγγισης των εργασιών της εταιρείας και προσέφερε μια εξήγηση των πλεονεκτημάτων της χρήσης SCSR ως ολιστικού επιχειρηματικού πλαισίου, αντί μιας περιορισμένης προοπτικής προσανατολισμένης στον στόχο. Στην πραγματικότητα, οι Porter και Kramer (2006) υποστήριξαν ότι αν η ΕΚΕ χρησιμοποιείται χωρίς ολιστική προσέγγιση και μόνο εστιασμένη σε ορισμένους στόχους (π.χ. ΕΚΕ που χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την επίτευξη της κοινωνικής άδειας λειτουργίας ή για την επίτευξη και διατήρηση ενός καθεστώτος φήμης ή για την αντιμετώπιση της ικανοποίησης των ενδιαφερόμενων μερών) περιορίζει τις δυνατότητες της εταιρείας να δημιουργήσει κοινωνικά οφέλη καθώς υποστηρίζει τους επιχειρηματικούς της στόχους. Η έννοια της δημιουργίας αξίας μέσω της SCSR ενισχύθηκε από τους Husted και Allen (2007) που πραγματοποίησαν έρευνα στις μεγαλύτερες εταιρείες της Ισπανίας κατά αριθμό εργαζομένων, με στόχο την ανακάλυψη των βασικών στρατηγικών διαστάσεων που οι εταιρείες θεωρούν απαραίτητο για τη δημιουργία αξίας μέσω SCSR.

Για να γίνει αυτό, οι Husted and Allen (2007) επένδυσαν σε τέσσερις από τις πέντε διαστάσεις της στρατηγικής ΕΚΕ που έχουν καθιερωθεί από τους Burke και Logsdon (1996) για να δώσουν, στη συνέχεια, τον δικό τους ορισμό για την SCSR ως την ικανότητα της εταιρείας να: «1) παρέχει μια συνεκτική εστίαση σε ένα χαρτοφυλάκιο εταιρικών πόρων και περιουσιακών στοιχείων (κεντρικότητα)· 2) προβλέπουν τους ανταγωνιστές στην απόκτηση στρατηγικών παραγόντων (προορατικότητα). 3) δημιουργούν ανταγωνιστική φήμη μέσω της γνώσης των πελατών για την εταιρική συμπεριφορά (ορατότητα). 4) διασφαλίζουν ότι η προστιθέμενη αξία που δημιουργείται προσιδιάζει στην εταιρεία (καταλληλότητα)» (Husted και Allen 2007). Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι Husted και Allen (2007) δεν συμπεριέλαβαν την έννοια του εθελοντισμού (που προτάθηκε από τους Burke και Logsdon (1996)) στον ορισμό τους για τη στρατηγική ΕΚΕ, αλλά υπογράμμισαν τη συνάφειά της ως βασικής διάστασης στην ΕΚΕ για τη δημιουργία αξίας.

Με βάση τις πέντε διαστάσεις της ΕΚΕ που καθορίζονται από τους Burke και Logsdon (1996), Husted and Allen (2007), ερωτήθηκαν 110 κορυφαία στελέχη των μεγαλύτερων ισπανικών εταιρειών και αποκαλύφθηκε ότι η ορατότητα, η καταλληλότητα, και ο εθελοντισμός θεωρήθηκαν ως οι κύριες στρατηγικές διαστάσεις της ΕΚΕ που μπορεί να συνδεθούν με τη δημιουργία αξίας (ακόμα και όταν ο βολονταρισμός δεν αποτελεί μέρος του ορισμού τους για SCSR). Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι η ορατότητα, όσον αφορά την παρουσία ΕΚΕ στις ΜμΕ, καθώς και η θετική εικόνα της εταιρείας μπορεί να συνδεθεί με τη δημιουργία της αξίας μέσω της αυξημένης αφοσίωσης των πελατών και της έλξης νέων πελατών, καθώς και ανάπτυξη νέων τομέων ευκαιριών για προϊόντα και αγορές (Husted και Allen 2007).

Όσον αφορά την καταλληλότητα, ο τρόπος με τον οποίο μια εταιρεία καταφέρνει να διατηρήσει τη δημιουργηθείσα αξία, οι Husted και Allen (2007) επεσήμαναν ότι οι ερωτηθείσες εταιρείες σχεδίασαν τις πολιτικές ΕΚΕ, με στόχο τη δημιουργία αξίας, αλλά αυτή η αξία φαίνεται να περιορίζεται στο οικονομικά οφέλη των ίδιων των εταιρειών και όχι αναγκαστικά σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη τους. Τέλος, οι Husted

και Allen (2007) αναγνώρισαν τον βολονταρισμό στη στρατηγική διαχείριση κοινωνικά προσανατολισμένων πολιτικών με νομικές απαιτήσεις, ως βασική πτυχή για τη δημιουργία αξίας. Παρ' όλα αυτά, τα ευρήματά τους δείχνουν ότι οι ερωτηθείσες εταιρείες δεν εφάρμοζαν πολιτικές ΕΚΕ που εκτείνονταν πέρα από τις νομικές απαιτήσεις, και αυτό μπορεί να είναι η συνέπεια του άυλου και μη μετρήσιμου χαρακτήρα τέτοιων δραστηριοτήτων (Husted and Allen 2007).

Επιπλέον, οι Husted και Allen (2007) προσθέτουν για την SCSR ότι είναι διπλής κατεύθυνσης διότι πρώτον, η SCSR δημιουργεί νέους τομείς ευκαιριών μέσω της συνεχούς κίνησης για τη δημιουργία αξίας, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στην καινοτομία. Δεύτερον, η εφαρμογή της SCSR με στόχο τη δημιουργία αξίας συνδέεται αναπόφευκτα με κοινωνικές απαιτήσεις. Ωστόσο, οι Husted and Allen (2007) επεσήμαναν ότι οι εταιρείες που συμμετείχαν στην έρευνα εξέτασαν αν η παραγωγή αξίας με προοπτική περιόρισε τα οικονομικά οφέλη των ίδιων των εταιρειών και όχι αναγκαστικά όλων των ενδιαφερόμενων μερών τους που εγείρει το ερώτημα εάν αυτές οι εταιρείες όντως εφάρμοζαν ΕΚΕ με ολιστική προσέγγιση.

Η πεποίθηση της επίτευξης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και της δημιουργίας αξίας μέσω της SCSR αναπτύχθηκε περαιτέρω από Heslin και Ochoa (2008) που ισχυρίστηκαν ότι οι πρακτικές SCSR είναι πιο αποτελεσματικές όταν είναι προσαρμοσμένες, και εξακολουθούν να ακολουθούν κοινές αρχές. Προκειμένου να αποδείξουν την υπόθεσή τους, οι Heslin και Ochoa (2008) ανέλυσαν 21 υποδειγματικές πρακτικές ΕΚΕ και παρατήρησαν ότι επτά κοινές αρχές καθοδηγούν τη στρατηγική προσέγγιση της ΕΚΕ στις επιλεγμένες εταιρείες:

1. η καλλιέργεια του απαραίτητου ταλέντου,
2. η ανάπτυξη νέων αγορών,
3. η προστασία της ευημερίας της εργασίας,
4. η μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος,
5. το κέρδος από υποπροϊόντα,
6. η συμμετοχή των πελατών, και
7. η πράσινη εφοδιαστική αλυσίδα.

Η συνάφεια των αρχών που προτείνουν οι Heslin και Ochoa (2008) προέρχεται από την πεποίθηση ότι οι εταιρείες μπορούν να βελτιώσουν τις επιχειρηματικές τους ευκαιρίες, ενώ παρέχουν οφέλη στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν. Για παράδειγμα, εξηγείται η καλλιέργεια του απαραίτητου ταλέντου καθώς η ανάγκη των εταιρειών να προωθήσουν και να διατηρήσουν τα προσόντα ειδικευμένων εργαζομένων που έχουν ως αποτέλεσμα καλύτερες και περισσότερες σταθερές ευκαιρίες σταδιοδρομίας (Heslin και Ochoa 2008). Ομοίως, η στρατηγική σημασία της προστασίας της ευημερίας της εργασίας δεν βασίζεται μόνο στην πρόληψη της παιδικής εργασίας αλλά στη δημιουργία καινοτόμων λύσεων για το κοινωνικό πλαίσιο της εταιρείας (Heslin και Ochoa 2008).

Οι υποδειγματικές πρακτικές SCSR που παρουσίασε ο Heslin και Ochoa (2008) παρέχουν μια εικόνα των δυνατοτήτων-ωφελειών της SCSR για τη δημιουργία κοινής αξίας, για τις εταιρείες, τους ίδιους τους μετόχους τους, και το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν οι επιχειρήσεις. Με βάση το έργο των Heslin and Ochoa (2008), φαίνεται ότι τουλάχιστον για ορισμένες από τις παγκοσμίου φήμης εταιρείες η πεποίθηση της δημιουργίας κοινής αξίας έγινε κινητήριος δύναμη για την ενσωμάτωση παγκόσμιων και σύνθετων ζητημάτων στις πολιτικές SCSR της εταιρείας. Έπειτα, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 2000, η SCSR έγινε κατανοητή ως μια πρακτική που έχει τη δυνατότητα δημιουργίας κοινής αξίας και την αντιμετώπιση κοινωνικών ανησυχιών.

8.3 Εταιρική Διακυβέρνηση & Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Εταιρική Διακυβέρνηση είναι το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζει τις σχέσεις των μετόχων, των διοικούντων και όλων όσων ασκούν επιρροή και έχουν λόγο στη λειτουργία της εταιρείας, όπως λ.χ., εργαζόμενοι, προμηθευτές, πελάτες, κοινωνικό σύνολο. Στόχος της Εταιρικής Διακυβέρνησης είναι η μεγιστοποίηση της αξίας και του κέρδους μιας επιχείρησης, διασφαλίζοντας την ευημερία των μελών της και των μετόχων της και συμβάλλοντας στην ανάπτυξή της. (Βελέντζας, Μπρώνη, 2010)

Αναφορικά με τον τρόπο καθορισμού των κανόνων διακυβέρνησης της επιχείρησης, αυτοί προσδιορίζονται από τις βασικές θεωρίες της ΕΔ είναι οι εξής:

- Θεωρία Αντιπροσώπευσης (Agency theory)
- Θεωρία Ενδιαφερόμενων Μερών (Stakeholder theory)

- Θεωρία της Επιτροπείας – Επιμελητείας (Stewardship theory)
- Θεωρία της Ηγεμονίας της Διοίκησης (Managerial hegemony theory)
- Θεωρία Κόστους Συναλλαγών (Transaction cost theory)

Στη θεωρία της αντιπροσώπευσης, η οποία είναι η παλαιότερη και ισχυρότερη σε ακαδημαϊκό επίπεδο και έχει ως αφετηρία το ατομικό συμφέρον ορισμένων ατόμων (μέτοχοι), το βασικό πρόβλημα είναι η ευθυγράμμιση των συμφερόντων μεταξύ των μετόχων και των ανώτατων διοικητικών στελεχών που διοικούν ουσιαστικά την επιχείρηση.

Στη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, η οποία έχει ως βάση την ευθύνη της εταιρείας έναντι όλων των μερών, η ηθική αποκτά καταλυτικό ρόλο στο πλαίσιο της θεωρίας, σε αντίθεση με τη θεωρία της αντιπροσώπευσης που έχει ως βάση το ατομικό κέρδος. Το μείζον πρόβλημα, λοιπόν, είναι η αναζήτηση της ισορροπίας μεταξύ των συμφερόντων όλων των μερών.

Στη θεωρία της επιτροπείας–επιμελητείας, η οποία έχει σημαντικές διαφορές με τη θεωρία της αντιπροσώπευσης, με σημαντικότερη από όλες το ότι αναγνωρίζει άλλα, πλην της οικονομικής ιδιοτέλειας, κίνητρα για τις ενέργειες των στελεχών, απουσιάζουν τα προβλήματα των ανωτέρω θεωριών σε μεγάλο βαθμό. Αντίθετα με τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην εμπιστοσύνη. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, ο έλεγχος και η εποπτεία που παίζουν σημαντικό ρόλο στις άλλες θεωρίες, στη θεωρία της επιμελητείας δεν έχουν το ίδιο βάρος.

Στη θεωρία της ηγεμονίας της διοίκησης η οποία παρουσιάζει ομοιότητες με τη θεωρία της αντιπροσώπευσης και έρχεται σε σύγκρουση με τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει «εταιρική δημοκρατία», αλλά μέσα από τις συγκρούσεις συμφερόντων προκύπτει μια ηγεμονεύουσα ομάδα η οποία συγκεντρώνει όλα τα πλεονεκτήματα, όπως πληροφορία, γνώση κ.λπ. Εδώ παρουσιάζεται το πρόβλημα της έλλειψης πραγματικού ελέγχου.

Στη θεωρία κόστους συναλλαγών η οποία είναι αντίθετη με τη θεωρία της αντιπροσώπευσης, η επιχείρηση θεωρείται ως μια δομή που αναφέρεται στο κόστος που προκύπτει για την πραγματοποίηση μιας οικονομικής συναλλαγής και διαπιστώνονται οικονομικά οφέλη αναλαμβάνοντας τις συναλλαγές εσωτερικά περισσότερο, παρά εξωτερικά.

Η ΕΔ είναι ένας όρος ομπρέλα. Με τη στενότερη έννοιά της περιγράφει το επίσημο σύστημα της λογοδοσίας των εταιρικών διευθυντών στους ιδιοκτήτες εταιριών. Σε μια ευρύτερη έννοια, περιλαμβάνει ολόκληρο το δίκτυο των επίσημων και ανεπίσημων σχέσεων που αφορούν τον εταιρικό τομέα και τις συνέπειες αυτών των σχέσεων στην κοινωνία γενικότερα. Αυτές οι δύο θεωρίες δεν είναι προφανώς ταυτόσημες, αλλά μπορούν να είναι συμπληρωματικές. Η ΕΔ έχει περιγραφεί ως οι τρόποι με τους οποίους οι «πηγές χρηματοδότησης» των εταιρειών εξασφαλίζουν για τον εαυτό τους την επίτευξη απόδοσης για την επένδυσή τους.

Ωστόσο, θα μπορούσε, επίσης, να συνεπάγεται ολόκληρο το σύνολο των νομικών, πολιτιστικών και θεσμικών ρυθμίσεων που προσδιορίζουν τι μπορούν να κάνουν οι εταιρείες που διαπραγματεύονται δημόσια, ποιος τους ελέγχει, τον τρόπο με τον οποίο ασκείται ο έλεγχος και τον τρόπο με τον οποίο οι κίνδυνοι και οι αποδόσεις των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν κατανέμονται. Με τη συνύπαρξη αυτών των θέσεων, η ΕΔ δεν αφορά πλέον αποκλειστικά τη μεγιστοποίηση της αξίας των μετοχών, αλλά αφορά και τις σχέσεις μεταξύ των πολλών εμπλεκόμενων παικτών (τα ενδιαφερόμενα μέρη) και των στόχων για τους οποίους η εταιρεία διοικείται. Η σύνδεση της ΕΚΕ με την ΕΔ γίνεται προφανής τόσο με τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, όσο και με την επίτευξη στόχων που εξυπηρετούν οικονομικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις, σύμφωνα με την τριπλή προσέγγιση του John K. Elkington.

Η σύνδεση της ΕΔ με την ΕΚΕ εντοπίζεται και στη θεωρία της αντιπροσώπευσης. Ειδικότερα, προσδιορίζονται δύο κατηγορίες μηχανισμών ΕΔ (Εταιρικής Διακυβέρνησης): εσωτερική ΕΔ (συγκέντρωση ιδιοκτησίας και δομή του συμβουλίου) και εξωτερική (πιέσεις ανάληψης και εξωτερική παρακολούθηση από θεσμικούς επενδυτές και αναλυτές ασφάλειας). Τα καλά σχεδιασμένα συστήματα ΕΔ μπορούν να ευθυγραμμίσουν τα κίνητρα της Διοίκησης με αυτά των μετόχων, σύμφωνα με τη θεωρία της αντιπροσώπευσης των Jensen και Meckling's (1976) και πολλές άλλες μελέτες (βλ., π.χ., Bebchuk et al. 2009). Η βιβλιογραφία για τη θεωρία της αντιπροσώπευσης συνήθως υποδηλώνει ότι η αποτελεσματική ΕΔ ενισχύει την CFP (Corporate Financial Performance Εταιρική Οικονομική Επίδοση). Πρόσφατα, ωστόσο, τα συστήματα ΕΔ, επίσης, απαιτούν από τη διοίκηση να εξυπηρετεί τα ενδιαφερόμενα μέρη τους (Ricart et al. 2005; Spitzeck 2009).

Ο Freeman (1984) προτείνει ότι στελέχη θα πρέπει να θεωρούνται ως εκπρόσωποι ευρύτερα συμμετεχόντων σε κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες και ως «δημιουργοί» συνασπισμών μεταξύ εξωτερικών ενδιαφερομένων. Επιπλέον, ο Freeman (1984) υποστηρίζει ότι οι διευθυντές πρέπει να κατανοούν το σκεπτικό των επιχειρήσεων, την οργανωτική διαδικασία που χρησιμοποιείται για να διαχείριση των σχέσεων με τα ενδιαφερόμενα μέρη, και το σύνολο των συναλλαγών που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των οργανισμών και των ενδιαφερόμενων μερών τους. Επιπλέον, ο Freeman (1984) σκιαγραφεί ότι από την πλευρά της εταιρείας, μια επιχείρηση έχει σχέσεις με μια ευρεία ποικιλία ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ανταγωνιστών, καταναλωτών και υποστηρικτών του περιβάλλοντος, των μέσων ενημέρωσης και άλλων.

Ο Wood (1991) εξηγεί ότι στο σε ατομικό επίπεδο, οι διευθυντές υποχρεούνται να είναι διακριτικοί προς κοινωνικά υπεύθυνα αποτελέσματα σε κάθε τομέα της ΕΚΕ. Ως εκ τούτου, δεδομένης της αυξανόμενης σημασίας της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών στη βιβλιογραφία της ΕΚΕ για τον προσδιορισμό της σχετικής σημασίας της θεωρίας της αντιπροσώπευσης και της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με τις συσχετίσεις μεταξύ της ΕΚΕ, της ΕΔ και της ΕΟΑ (Εταιρικής Οικονομικής Απόδοσης), εξετάζεται τόσο η επίδραση της ΕΔ στην ΕΚΕ, όσο και η αιτιακή επίδραση της ΕΚΕ στην ΕΔ.

Η ΕΚΕ εξακολουθεί να είναι ένα εξαιρετικά επίκαιρο θέμα σχετικά με το εάν οι επενδύσεις στην ΕΚΕ ενισχύουν την αξία της εταιρείας, καταστρέφουν την αξία, ή ακόμα και δεν έχουν καμία επίδραση στην αξία. Συζητήσεις για την ΕΚΕ συνεχίζουν να αναπτύσσονται χωρίς σαφή συναίνεση για τη σημασία της ή την αξία. Στην ουσία, η ΕΚΕ μπορεί να θεωρηθεί ως επέκταση των προσπαθειών των εταιρειών να προωθήσουν την αποτελεσματική ΕΔ, διασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων μέσω ορθών επιχειρηματικών πρακτικών που προωθούν λογοδοσία και διαφάνεια όχι μόνο στους μετόχους αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία. Όμως, υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της ΕΚΕ. Ο Friedman (1970) ορίζει για πρώτη φορά την ΕΚΕ ως εξής: «Η ΕΚΕ είναι για να λειτουργεί η επιχείρηση σύμφωνα με τις επιθυμίες των μετόχων, που γενικά θα είναι να παραχθούν όσα περισσότερα χρήματα είναι δυνατόν καθώς θα συμμορφώνεται με τους βασικούς κανόνες της κοινωνίας τόσο αυτούς που ενσωματώνονται στον νόμο, όσο και εκείνους που ενσωματώνονται στο εθιμικό δίκαιο».

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω (βλ. Κεφάλαιο Κεφ. 8ο), οι Carroll (1979, 1991, 1999), Gatewood και Carroll (1991) και Hill et al. (2007) προτείνουν τέσσερα χαρακτηριστικά της ΕΚΕ: οικονομικά, νομικά, ηθικά, και φιλανθρωπικά. Ο Carroll (2000), ειδικότερα, υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να είναι μόνο κερδοφόρες και ηθικές, θα πρέπει, επίσης, να εκπληρώνουν αυτές τις υποχρεώσεις ταυτόχρονα, αν και άλλες προηγούμενες μελέτες υποστηρίζουν ότι η επιχείρηση μπορεί να επικεντρωθεί είτε στα κέρδη είτε σε κοινωνικές ανησυχίες αλλά όχι και στα δύο. Οι McWilliams and Siegel (2001) ορίζουν την ΕΚΕ ως δράσεις που φαίνεται να προωθούν κάποια κοινωνικό καλό πέρα από τα συμφέροντα της εταιρείας, και αυτό αποτελεί και νομική προϋπόθεση. Στη συνέχεια, οι περισσότεροι ορισμοί ΕΚΕ δίνουν έμφαση στον προσανατολισμό της ΕΚΕ προς το κοινωνικό πλαίσιο πέρα από τις τεχνικές, οικονομικές και νομικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων (Carroll 2008). Αν και υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της ΕΚΕ, γενικά, αναφέρονται στην εξυπηρέτηση των ανθρώπων, των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος με τρόπους που υπερβαίνουν και αυτό που απαιτείται από τον νόμο.

Με βάση τη θεωρία της αντιπροσώπευσης των Jensen και Meckling (1976), οι Barnea και Rubin (2010) προτείνουν την υπόθεση της υπερεπένδυσης η οποία υποδηλώνει ότι εάν οι πρωτοβουλίες ΕΚΕ δεν μεγιστοποιούν την εταιρική αξία, τέτοιες πρωτοβουλίες είναι σπατάλη πολύτιμων πόρων και μια πρόταση που μπορεί να καταστρέψει την αξία της. Οι Barnea και Rubin (2010) εξετάζουν εμπειρικά τη σχέση μεταξύ των αξιολογήσεων ΕΚΕ των επιχειρήσεων και της ιδιοκτησίας τους και τις δομές κεφαλαίου, και υποστηρίζουν ότι οι γνώστες τείνουν να υπερεπενδύουν στην ΕΚΕ. Επειδή η αποτελεσματική ΕΔ αποτρέπει την υπερεπένδυση, η εξήγηση της υπερεπένδυσης προβλέπει μια αντίστροφη συσχέτιση μεταξύ δέσμευσης ΕΚΕ και ΕΔ. Επιπλέον, επειδή η υπερεπένδυση θα μειώσει την ΕΟΑ, μπορεί να αναμένεται μια αρνητική σχέση μεταξύ της ΕΚΕ και της ΕΟΑ.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, υπάρχει μια ολοένα αυξανόμενη βιβλιογραφία για την υπόθεση επίλυσης συγκρούσεων (π.χ., Jensen 2002· Calton και Payne 2003? Οι Scherer et al. 2006; Cespa και Cestone 2007; Harjoto και Jo 2011). Ο Freeman (1984) με τη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών δηλώνει ότι οι επιχειρήσεις θα πρέπει να χρησιμοποιούν την ΕΚΕ ως επέκταση του αποτελεσματικού μηχανισμού της ΕΔ για την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ στελεχών και μη επενδυτικά ενδιαφερόμενων μερών. Ομοίως, οι Donaldson και Preston (1995) περιγράφουν μια οργανική πτυχή εκτός περιγραφικών, οργανικών και κανονιστικών εννοιών των ενδιαφερόμενων μερών. Εάν η εξήγηση επίλυσης σύγκρουσης είναι έγκυρη, τότε αποτελεσματικοί μηχανισμοί ΕΔ θα πρέπει να σχετίζονται θετικά με τη δέσμευση στην ΕΚΕ και θα πρέπει,

επίσης, να υπάρχει μια θετική συσχέτιση μεταξύ ΕΚΕ και ΕΟΑ, επειδή η δέσμευση ΕΚΕ θα μετριάσει τις συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των διευθυντών (οι οποίοι είναι τυπικά και μέτοχοι) και άλλων ενδιαφερόμενων μερών, και οι μειωμένες συγκρούσεις συμφερόντων θα ενισχύσουν την ΕΟΑ.

Η ύπαρξη και το πεδίο εφαρμογής της ΕΔ και της ΕΚΕ ήταν σημαντικά ζητήματα για δεκαετίες (Donham 1927; Bowen 1953; Οι Whetten et al. 2002; Beurden and Go¨ssling 2008; Jamali et al. 2008; Baron et al. 2011; Garcia-Castro et al. 2010 μεταξύ άλλων). Ο Cadbury (2000) ορίζει την ΕΔ ως «το σύστημα» από το οποίο κατευθύνονται και ελέγχονται οι εταιρείες», και ο Jamali (2006) θεωρεί την ΕΚΕ ως μια έννοια που προσελκύει παγκοσμίως προσοχή και αποκτά νέα απήχηση στην παγκόσμιο αγορά. Οι Jamali et al. (2008), για παράδειγμα, παρέχουν μια διεξοδική βιβλιογραφική ανασκόπηση της ΕΔ και της ΕΚΕ, και τις σχέσεις μεταξύ ΕΔ και ΕΚΕ. Προτείνουν ότι υπάρχει μια ευδιάκριτη αλληλεπικάλυψη μεταξύ ΕΔ και ΕΚΕ. Συγκεκριμένα, οι Jamali et al. (2008) εξετάζουν τρία μοντέλα που θέτουν μια σχέση μεταξύ ΕΔ και ΕΚΕ:

(1) την ΕΔ ως πυλώνα για την ΕΚΕ,
(2) την ΕΚΕ ως διάσταση της ΕΔ, και
(3) την ΕΔ και την ΕΚΕ ως μέρος μιας συνέχειας.

Οι Bhimani and Soonawalla (2005) έχουν την άποψη ότι όλες οι εταιρικές οικονομικές αναφορές, ΕΔ, ΕΚΕ και η δημιουργία αξίας των ενδιαφερόμενων είναι μέρος μιας συνεχούς εταιρικής ευθύνης. Ομοίως, οι Jensen (2002) και Aguilera et al. (2007) υποστηρίζουν ότι τόσο η ΕΔ, όσο και η ΕΚΕ είναι εκδηλώσεις των καταπιστευματικών και ηθικών ευθυνών των επιχειρήσεων έναντι των ενδιαφερόμενων μερών.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Triple Bottom Line TBL	(Τριπλή Κατώτατη Γραμμή)
ΕΔ	Εταιρική Διακυβέρνηση
Strategic Corporate Social Responsibility SCSR	Στρατηγική Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ΣΕΚΕ

Βιβλιογραφία 8ου Κεφαλαίου

Ξενόγλωσση

Aguilera, R., Rupp, D., Williams, C., & Ganapathi, J. (2007). "Putting the S Back in CSR: A Multi-level theory of social change in organizations". *Academy of Management Review*, Vol. 32, No.3, p.p. 836-863.

Barnea, A., & Rubin, A. (2010). "Corporate social responsibility as a conflict between shareholders". *Journal of Business Ethics*, Vol. 97, p.p. 71-86.

Baron, D., Harjoto, M., & Jo, H. (2011). "The economics and politics of corporate social performance". *Business and Politics*, Vol. 13, No 2, p.p. 1-46.

Bebchuk, L., Cohen, A., & Ferrell, A. (2009). "What matters in corporate governance?". *Review of Financial Studies*, Vol. 22 No. 2, p.p. 783-827.

Beurden, P., & Go¨ssling, T. (2008). "The worth of values—a literature review on the relation between corporate social and financial performance". *Journal of Business Ethics*, Vol. 82, p.p. 407-424.

Bhimani, A., & Soonawalla, K. (2005). "From conformance to performance: The corporate responsibilities continuum". *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 24, p.p. 165-174.

Bowen, Howard R. (2013). *Social Responsibilities of the Businessman*. University of Iowa Press, *JSTOR*, https://doi.org/10.2307/j.ctt20q1w8f. Access (26/06/2021).

Burke, L., & Logsdon, J.M. (1996). "How corporate social responsibility pays off". *Long Range Planning*, Vol. 29, No.4, p.p. 495-502.

Calton, J., & Payne, S. (2003). "Coping With Paradox: Multistakeholder Learning Dialogue as a Pluralist Sensemaking Process for Addressing Messy Problems ". *Business and Society*, Vol. 42, p.p. 7-42.

Carroll, A. (1979). "A three-dimensional conceptual model of corporate social performance". *Academy of Management Review*, Vol. 4, p.p. 497-505.

Carroll, A. (1991). "The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders". *Business Horizons*, Vol. 34, p.p. 39-48.

Carroll, A. (1999). "Corporate social responsibility: Evolution of a Definitional Construct". *Business & Society*, Vol. 38, No. 3, p.p. 268-295.

Carroll, A. (2008). *The history of corporate social responsibility: concepts and practices. In A. Crane*, A. Eds McWilliams, D., Matten, J. Moon, & D. Siegel, Oxford handbook of corporate social responsibility. Oxford University Press, Oxford.

Carroll, A.B. (1998). "The four faces of corporate citizenship". *Business and Society Review*, Vol. 100, No. 1, p.p. 1-7.

Carroll, A.B., & Shabana, K.M. (2010). "The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice". *International Journal of Management Reviews*, Vo.l.12, p.p. 85-105.

Carroll, A.B., (2004). "Managing Ethically With Global Stakeholders: A Present and Future Challenge". *Academy of Management Executive*, Vol. 18, p.p. 114-120.

Cespa, G., & Cestone, G. (2007). "Corporate social responsibility and managerial entrenchment". *Journal of Economics and Management Strategy*, Vol. 16, p.p. 741-771.

Donaldson, T., & Preston, L. (1995). "The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications". *Academy of Management Review*, Vol. 20, No.1, p.p. 65-91.

Donham, W. (1927). “The social significance of business”. *Harvard Business Review*, Vol. 4, p.p. 406-419.

Drucker, P. (1984). “The new meaning of corporate social responsibility”. *California Management Review*, Vol. 26, p.p. 53-63.

Elkington, J. (1998). “Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business”. *Environmental Quality Managemen*t, Vol. 8, No.1, p.p. 37-51.

Freeman, R. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Massachusetts: Pitman Publishing Inc.

Friedman, M. (1970). “Money and income: Comment on Tobin”. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, p.p. 318-327.

Garcia-Castro, R., Anno, M., & Canela, M. (2010). “Does social performance really lead to financial performance? Accounting for endogeneity”. *Journal of Business Ethics*, Vol. 92, p.p. 107-126.

Harjoto, M., & Jo, H. (2011). “Corporate governance and CSR nexus”. *Journal of Business Ethics*, Vol.100 No. 1, p.p. 45-67.

Heslin, P.A., & Ochoa, J.D. (2008). “Understanding and developing strategic corporate social responsibility”. *Organizational Dynamics*, Vol. 37, No. 2, p.p. 125-144.

Hill, R.P., Ainscough, T., Shank, T., & Manullang, D. (2007). “Corporate social responsibility and socially responsible investing: A global perspective”. *Journal of Business Ethics*, Vol. 70, p.p. 165-174.

Husted, B.W., & Allen, D.B. (2007). “Strategic corporate social responsibility and value creation among large firms: Lessons from the Spanish experience”. *Long Range Planning*, Vol. 40, No.6, p.p. 594-610.

Jamali, D. (2006). “Insights into triple bottom line integration from a learning organization perspective”. *Business Process Management Journal*, Vol. 12, p.p. 809-821.

Jamali, D., Safieddine, A., & Rabbath, M. (2008). “Corporate governance and corporate social responsibility synergies and interrelationships. Corporate Governance”: *An International Review*, Vol. 16 No.5, p.p. 443-459.

Jensen, M. (2002). “Value maximization, stakeholder theory, and the corporate objective function”. *Business Ethics Quarterly*, Vol. 12, p.p. 235-256.

Jensen, M., & Meckling, W. (1976). “Theory of firm: Managerial behavior, agency costs, and capital structure”. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, p.p. 305-360.

Jensen, M., & Meckling, W. (1976). “Theory of firm: Managerial behavior, agency costs, and capital structure”. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, p.p. 305-360.

McWilliams, A., & Siegel, D. (2001). “Corporate social responsibility and firm financial performance: Correlation or misspecification?” *Strategic Management Journal*, Vol. 21, p.p. 603-609.

Porter, M.E., & Kramer, M.R. (2011). “Creating shared value How to Reinvent Capitalism—And Unleash a Wave of Innovation and Growth” in *Managing Sustainable Business*. eds Lenssen, G & Smith, C. Springer Science+Business Media B.V.

Ricart, J., Rodriguez, M., & Sanchez, P. (2005). “Sustainability in the boardroom: An empirical investigation of Dow Jones Sustainability World Index leaders”. *Corporate Governance*, Vol. 5, p.p. 24-41.

Scherer, A., Palazzo, G., & Baumann, D. (2006). “Global rules and private actors. Towards a new role of the TNC in global governance”. *Business Ethics Quarterly*, Vol. 16, p.p. 502-532.

Schwartz, M.S. and Carroll, A.B. (2003). “Corporate Social Responsibility: A Three Domain Approach”. *Business Ethics Quarterly*, Vol. 13, p.p. 503-530.

Smith, N.C. (2001). *Changes in corporate practices in response to public interest advocacy and actions: the role of consumer boycotts and socially responsible consumption in promoting corporate social responsibility*, In P. N. B. a. G. T. Gundlach (Ed.), Handbook of Marketing and Society. Thousand Oaks.

Spitzeck, H. (2009). “The development of governance structures for corporate responsibility”. *Corporate Governance*, Vol. 9, p.p. 495-505.

Wood, D. (1991). “Corporate social performance revisited”. *Academy of Management Review*, Vol. 16, p.p. 691-718.

Κεφάλαιο 9ο: Διεθνείς Θεσμοί και Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 9ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Διεθνείς Θεσμοί και τα Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται το Οικουμενικό Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών με τις 10 Παγκόσμια Αποδεκτές Αρχές του ΟΗΕ που ενισχύει και καθοδηγεί τις επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να είναι κοινωνικά υπεύθυνες. Επίσης, αναλύεται η Global Reporting Initiative (Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τους Απολογισμούς) η οποία μέσα από τις οδηγίες που εκδίδει προσπαθεί να καθιερώσει μια νοοτροπία απολογισμού των επιχειρήσεων, σύμφωνα με τις αρχές της τριπλής προσέγγισης του John Elgington. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο οργανισμός Center for Sustainability & Excellence που εξειδικεύεται στην προώθηση της Βιωσιμότητας μέσω της ΕΚΕ και της επιχειρηματικής αριστείας. Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται και το Corporate Social Responsibility Compass (CSR Compass) – Responsibility Supply Chain Management το οποίο αποτελεί ένα εργαλείο για την εφαρμογή της Υπεύθυνης Διαχείρισης της Εφοδιαστικής Αλυσίδας.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω επιστημονικών άρθρων:

Adams, A.C., & Frost, R.G., (2008). "Integrating sustainability reporting into management practices", *Accounting Forum*, No. 32, p.p. 288-302.

Kolk., A. (2008). "Sustainability, Accountability and Corporate Governance: Exploring Multinationals' Reporting Practices", *Business Strategy and the Environment*, FEB: Amsterdam Business School Research Institute (ABS-RI), University of Amsterdam.

9.1 Οικουμενικό Σύμφωνο Ηνωμένων Εθνών – UN Global Compact

Το Οικουμενικό Σύμφωνο (Global Compact) του ΟΗΕ ξεκίνησε το 2000 και είναι μια πλατφόρμα πολιτικής αλλά και ένα πρακτικό πλαίσιο για τις εταιρείες που έχουν δεσμευτεί για βιωσιμότητα και υπεύθυνες εταιρικές πρακτικές. Ως πολυσυμμετοχική ηγετική πρωτοβουλία επιδιώκει να ευθυγραμμίσει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες και στρατηγικές με 10 παγκόσμια αποδεκτές αρχές στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της εργασίας, του περιβάλλοντος και της καταπολέμησης της διαφθοράς και να κατευθύνει δράσεις που υποστηρίζουν τους ευρύτερους στόχους των Ηνωμένων Εθνών.

Το Οικουμενικό Σύμφωνο είναι η μεγαλύτερη διεθνής εθελοντική πρωτοβουλία εταιρικής υπευθυνότητας. Συμμετέχουν πάνω από 7000 εταιρείες και οργανισμοί από 135 χώρες. Ο πρωταρχικός σκοπός του είναι η οικοδόμηση και προώθηση της κοινωνικής νομιμότητας των επιχειρήσεων και των αγορών. Μια επιχείρηση που υπογράφει το Οικουμενικό Σύμφωνο αποδέχεται ότι εταιρικές πρακτικές στηριζόμενες σε παγκόσμιες αρχές συμβάλλουν σε μια σταθερότερη, δικαιότερη, και περιεκτικότερη παγκόσμια αγορά, και βοηθούν στην οικοδόμηση ευημερούντων και ακμαζουσών κοινωνιών.

Η επιχειρηματικότητα, το εμπόριο, και οι επενδύσεις αποτελούν βασικούς πυλώνες για την ευημερία και την ειρήνη. Η επιχειρηματική δραστηριότητα συχνά συνδέεται με σοβαρά διλήμματα, π.χ. πρακτικές εκμετάλλευσης, διαφθοράς, ανισότητας εισοδημάτων, και εμποδίων που αποθαρρύνουν την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα. Οι υπεύθυνες επιχειρηματικές πρακτικές μπορούν με πολλούς τρόπους να οικοδομήσουν κλίμα εμπιστοσύνης και ένα κοινωνικό κεφάλαιο, συμβάλλοντας σε μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη και σε αειφόρες αγορές. Το Οικουμενικό Σύμφωνο, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9.1, είναι μια καθαρά εθελοντική, διεθνής πρωτοβουλία με δύο κυρίαρχους στόχους:

- Να αποτελέσουν οι δέκα αρχές καθολικό ρεύμα στις επιχειρηματικές δραστηριότητες σε ολόκληρο τον κόσμο.
- Να λειτουργήσει ως καταλύτης για δράσεις οι οποίες στηρίζουν τους στόχους της χιλιετίας.

Για να επιτύχει αυτούς τους στόχους, το Οικουμενικό Σύμφωνο προσφέρει δυνατότητες για μάθηση και δέσμευση μέσα από διάφορους μηχανισμούς: Διαλόγους Πολιτικής, Μάθηση, Τοπικά Δίκτυα και Συμπράξεις.

Πίνακας 9.1 *Τι είναι το Οικουμενικό Σύμφωνο και τι δεν είναι*

Το Οικουμενικό Σύμφωνο ΕΙΝΑΙ…	**Το Οικουμενικό Σύμφωνο ΔΕΝ είναι…**
Μια εθελοντική πρωτοβουλία για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης και της εταιρικής υπευθυνότητας	Νομικά δεσμευτικό
Ένα σύνολο αξιών που βασίζονται σε παγκόσμια αποδεκτές αξίες	Ένα μέσο για έλεγχο της εταιρικής συμπεριφοράς και την επιβολή συμμόρφωσης
Ένα δίκτυο εταιρειών και λοιπών ενδιαφερόμενων μελών	Ένα πρότυπο, σύστημα διοίκησης, ή ένας κώδικας συμπεριφοράς
Ένα forum για μάθηση και ανταλλαγή εμπειριών	Ένα κανονιστικό όργανο ή ένα εργαλείο για δημόσιες σχέσεις

Πηγή Global Network: Global Compact Network Available at https://globalcompact.gr/schetika-me-emas/= Ημερομηνία Πρόσβασης 2/05/2022

9.2 Οι 10 αρχές του Οικουμενικού Συμφώνου

Οι 10 αρχές του Οικουμενικού Συμφώνου στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των συνθηκών εργασίας, του περιβάλλοντος και της αντιμετώπισης της διαφθοράς βασίζονται :

- Στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.
- Στη Διακήρυξη για τις Βασικές Αρχές και τα Δικαιώματα στην Εργασία του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας.
- Στη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη.
- Στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών ενάντια στη Διαφθορά.

Οι αρχές αυτές είναι:

Ανθρώπινα Δικαιώματα

- **Αρχή 1η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να υποστηρίζουν και να σέβονται την προστασία των διεθνώς διακηρυγμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- **Αρχή 2η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι δικές τους δραστηριότητες δεν εμπλέκονται σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συνθήκες εργασίας

- **Αρχή 3η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να προασπίζουν το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και την αποτελεσματική αναγνώριση του δικαιώματος της συλλογικής διαπραγμάτευσης.
- **Αρχή 4η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να προασπίζουν την εξάλειψη κάθε μορφής καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας.
- **Αρχή 5η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να προασπίζουν την ουσιαστική κατάργηση της παιδικής εργασίας.
- **Αρχή 6η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να προασπίζουν την εξάλειψη των διακρίσεων στις προσλήψεις και την απασχόληση.

Περιβάλλον

- **Αρχή 7η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να ακολουθούν προληπτική προσέγγιση ως προς τις περιβαλλοντικές προκλήσεις.
- **Αρχή 8η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής υπευθυνότητας.
- **Αρχή 9η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη και διάδοση τεχνολογιών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον.

Καταπολέμηση της Διαφθοράς

- **Αρχή 10η:** οι επιχειρήσεις οφείλουν να αντιτίθενται σε κάθε μορφής διαφθορά, συμπεριλαμβανομένων του εκβιασμού και της δωροδοκίας.

9.2.1. Εφαρμογή και συμμετοχή

Οι επιχειρήσεις που έχουν υπογράψει το Οικουμενικό Σύμφωνο καλούνται να εργαστούν με στόχο την εφαρμογή των δέκα αρχών. Ωστόσο, τόσο οι μικρές, όσο και οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι συχνά αβέβαιες για το ποια είναι η σωστή προσέγγιση. Η εφαρμογή των αρχών πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως μια μακροπρόθεσμη διαδικασία συνεχούς βελτίωσης των επιδόσεων. Παράγοντες επιτυχίας - κλειδιά στην εφαρμογή των αρχών του Οικουμενικού Συμφώνου περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων:

- την αντιμετώπιση των αρχών όχι ως ένα επιπρόσθετο στοιχείο αλλά ως αρχές ενσωματωμένες στην εταιρική στρατηγική και την καθημερινή λειτουργία της επιχείρησης,
- καθαρές δεσμεύσεις από τα ηγετικά στελέχη της επιχείρησης,
- την επικοινωνία των δεσμεύσεων μέσα σε όλη την οργάνωση τόσο σε υψηλόβαθμα στελέχη, όσο και στο προσωπικό, ώστε να διασφαλιστεί ευρεία υποστήριξη των αρχών,
- ένα επιχειρηματικό περιβάλλον ανοικτό σε νέες ιδέες και καινοτομία,
- μετρήσιμους στόχους και ένα διαφανές σύστημα σε σχέση με την έκδοση απολογισμών ή αναφορών, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Οικουμενικού Συμφώνου (Communication on Progress) **(Έκθεση Προόδου)**,
- επιθυμία και δυνατότητα για μάθηση και προσαρμογή,
- αφοσίωση σε πρακτικές – συγκεκριμένες δράσεις,
- επιθυμία για συνεργασία και διάλογο με τα ενδιαφερόμενα μέλη της επιχείρησης.

Το Οικουμενικό Σύμφωνο έχει συσσωρεύσει σημαντικό ευρετήριο διαθέσιμων πόρων και εργαλείων για την παροχή καθοδήγησης προς τις επιχειρήσεις για το πώς να αντιμετωπίζουν τις θεματικές περιοχές που καλύπτουν οι δέκα αρχές. Η εφαρμογή των αρχών αποτελεί μια μακροπρόθεσμη διαδικασία, που απαιτεί δέσμευση για συνεχή οργανωτική αλλαγή και βελτίωση. Δεν υπάρχει ένας μοναδικός «σωστός» τρόπος για την εφαρμογή των αρχών εντός του διοικητικού μοντέλου της επιχείρησης. Διαφορετικές προσεγγίσεις και μοντέλα διοίκησης είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν στην παραπάνω διαδικασία. Ένας τρόπος προσέγγισης σε σχέση με τη εφαρμογή των αρχών είναι η άντληση ιδεών από το Global Compact Performance Model, ένα μοντέλο οδηγιών προς τις επιχειρήσεις, που καλύπτουν ευρύ φάσμα θεμάτων, από το εταιρικό όραμα μέχρι τη μέτρηση και την αναφορά των αποτελεσμάτων.

9.2.2 Έκθεση προόδου (COP- Communication on Progress)

Οι συμμετέχοντες στο Οικουμενικό Σύμφωνο απαιτείται να αναφέρουν την πρόοδο που έχουν σημειώσει σχετικά με την εφαρμογή των 10 αρχών και τη συμμετοχή τους σε συμπράξεις για υποστήριξη των αναπτυξιακών στόχων του ΟΗΕ. Μια COP είναι μια αναφορά προς τα ενδιαφερόμενα μέρη (καταναλωτές, εργαζόμενους, εργατικά σωματεία, μέτοχους, ΜμΕ, κυβερνητικούς φορείς, κ.λπ.) σχετικά με την πρόοδο που έχει σημειώσει η επιχείρηση, εφαρμόζοντας το Οικουμενικό Σύμφωνο στις εταιρικές δραστηριότητες. Θα πρέπει να περιλαμβάνει περιγραφή των δράσεων και των αποτελεσμάτων που επιτεύχθηκαν.

Η αποτυχία επικοινωνίας σε ετήσια βάση οδηγεί στην απομάκρυνση του ονόματος της εταιρείας από τη λίστα των ενεργών συμμετεχόντων στο Οικουμενικό Σύμφωνο, πράγμα που αποτελεί απαραίτητο μέτρο για προστασία της πρωτοβουλίας. Μια COP αποτελεί σημαντική ένδειξη της δέσμευσης του συμμετέχοντος στο Οικουμενικό Σύμφωνο και τις αρχές του. Αποτελεί, επίσης, εργαλείο επίδειξης ηγεσίας, διευκόλυνσης της μάθησης, έναρξης διαλόγου και προώθησης των δράσεων.

Τρία βήματα θα πρέπει να ακολουθήσουν οι οργανισμοί ή οι επιχειρήσεις για τη δημιουργία, επικοινωνία και δημοσίευση μιας Έκθεσης Προόδου (COP).

1. Communication on Progress (COP). Μια Έκθεση Προόδου (COP) θα πρέπει να περιλαμβάνει τα εξής τρία στοιχεία:

1) Δήλωση συνέχισης της στήριξης του Οικουμενικού Συμφώνου με δήλωση ή μήνυμα από τον Διευθύνοντα Σύμβουλο (CEO), τον πρόεδρο, ή κάποιο άλλο διευθυντικό στέλεχος.

2) Περιγραφή των πρακτικών δράσεων που έχουν πραγματοποιήσει οι συμμετέχοντες από τότε που προσχώρησαν στην πρωτοβουλία ή από την πιο πρόσφατη COP, σε σχέση με: (1) την εφαρμογή των αρχών του Οικουμενικού Συμφώνου και (2) με συμπράξεις για υποστήριξη των ευρύτερων στόχων των Ηνωμένων Εθνών.
3) Μέτρηση των αποτελεσμάτων ή των αναμενόμενων αποτελεσμάτων, κάνοντας χρήση όσο το δυνατό περισσότερων δεικτών κ.λπ., όπως οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του Global Reporting Initiative (GRI).Οι Εκθέσεις Προόδου (COPs) θα πρέπει να ενσωματώνονται στις ήδη υπάρχουσες αναφορές των συμμετεχόντων —όπως οι Ετήσιοι Απολογισμοί και οι Απολογισμοί Βιωσιμότητας. Στην περίπτωση που ένας συμμετέχων δεν διαθέτει τέτοιου είδους Αναφορές-Απολογισμούς, μια COP μπορεί να κοινοποιείται με άλλους τρόπους —π.χ. μέσω της ιστοσελίδας της επιχείρησης, στο τμήμα εκείνο που οι εργαζόμενοι, μέτοχοι, πελάτες και τα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη αναμένουν να βρουν πληροφορίες για τις οικονομικές, κοινωνικές, και περιβαλλοντικές δεσμεύσεις της επιχείρησης.

9.2.3. Διασύνδεση της COP

Αναμένεται από τους συμμετέχοντες να δημοσιεύουν μια ηλεκτρονική έκδοση ή να παρέχουν μια σύνδεση URL στην Έκθεση Προόδου (COP) της ιστοσελίδας του Οικουμενικού Συμφώνου. Το Γραφείο του Οικουμενικού Συμφώνου δέχεται COPs σε όλες τις γλώσσες. Το τμήμα "participants administration" της ιστοσελίδας του Οικουμενικού Συμφώνου[33] περιέχει οδηγίες για το πώς μια επιχείρηση υποβάλλει το COP.

Με την προσχώρηση στο Οικουμενικό Σύμφωνο, η επίσημη επαφή μέσα στην εταιρεία λαμβάνει ένα αυτόματο ηλεκτρονικό μήνυμα (email) που περιέχει ένα προσωπικό όνομα χρήστη και κωδικό για διαχείριση της καταγραφής της επιχείρησης.

9.2.4 Προθεσμίες για τις COP

Οι επιχειρήσεις καλούνται να υποβάλλουν μια πρώτη COP μέσα σε δύο χρόνια από την ημερομηνία προσχώρησης στο Οικουμενικό Σύμφωνο. Εάν μια επιχείρηση υπερβεί το παραπάνω χρονικό όριο, θα σημειωθεί ως non-communicating (μη επικοινωνών) στη βάση δεδομένων των συμμετεχόντων της ιστοσελίδας του Οικουμενικού Συμφώνου.

Όλες οι COP υποβάλλονται έναν χρόνο μετά από την προηγούμενη υποβολή COP. Εάν μια επιχείρηση υπερβεί το παραπάνω χρονικό όριο, θα σημειωθεί ως «non-communicating» στη βάση δεδομένων των συμμετεχόντων της ιστοσελίδας του Οικουμενικού Συμφώνου. Εάν μια επιχείρηση δεν υποβάλλει τελικά ένα COP, απομακρύνεται από τη βάση δεδομένων για τους ενεργούς συμμετέχοντες του Οικουμενικού Συμφώνου, και κατηγοριοποιείται ως ανενεργή στην ιστοσελίδα του Οικουμενικού Συμφώνου. Για να επιστρέψει μια επιχείρηση στην προηγούμενη ενεργό κατάσταση, θα πρέπει να υποβάλλει μια έγκυρη COP.

Στις επιχειρήσεις που έρχονται σε επαφή με το Οικουμενικό Σύμφωνο και δίνουν λογική εξήγηση για καθυστέρηση της επικοινωνίας (π.χ. λόγω αλλαγών στις μεθόδους αναφοράς, στο προσωπικό κ.λπ.), μπορεί να δοθεί μια περίοδος χάρης 40 ημερών μεταξύ της ημερομηνίας κατά την οποία θα έπρεπε να είχαν υποβάλει COP και της αλλαγής στην κατάσταση της εταιρείας (από active σε non-communicating ή από non-communicating σε inactive: μη επικοινωνών ή μη ενεργός).

9.3 Global Reporting Initiative (GRI)

Η Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τους Απολογισμούς (GRI) προωθεί τη χρήση των Απολογισμών Βιωσιμότητας/ ΕΚΕ στους οργανισμούς, προκειμένου να εφαρμόσουν τις αρχές της βιωσιμότητας μέσω της τριπλής προσέγγισης και να συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη. Η αποστολή του GRI είναι να καταστήσουν τον Απολογισμό Βιωσιμότητας ή Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης ή Εταιρικής Υπευθυνότητας[34] συνήθη πρακτική. Προκειμένου οι Επιχειρήσεις-εταιρείες και οι οργανισμοί να ενεργοποιηθούν στο να εκδίδουν

[33] https://globalcompact.gr/cop/

[34] Η ονομασία των Απολογισμών διαφέρει, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, καθώς και την πρακτική των επιχειρήσεων. Συνήθως, όμως, ακολουθείται η ίδια δομή και άξονες στο περιεχόμενό τους.

Απολογισμούς για τις οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές και τις επιδόσεις της εταιρικής διακυβέρνησης, το GRI παράγει δωρεάν κατευθυντήριες οδηγίες (guidelines) Απολογισμού Βιωσιμότητας.

Το GRI είναι ένας διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός που βασίζεται σε δίκτυο οργάνωση. Η δραστηριότητά του περιλαμβάνει χιλιάδες των επαγγελματιών και οργανισμών από πολλούς τομείς, περιφέρειες, και περιοχές. Το GRI έχει μια σημαντική επιρροή για την υποβολή Απολογισμών εταιρικής βιωσιμότητας. Συγκροτήθηκε το 1997 στη Βοστόνη (ΗΠΑ) ως μια παγκόσμια μη κερδοσκοπική οργάνωση και εγκαινιάστηκε στα Ηνωμένα Έθνη το 2002 (Hill, 2007). Το GRI έχει τις ρίζες της σε δύο περιβαλλοντικές οργανώσεις: τον Συνασπισμό για τις Περιβαλλοντικά Υπεύθυνες Οικονομίες (CERES), και το Tellus Institute[35]. Ο σχηματισμός του οποίου οφείλεται, κυρίως, στον Δρ Allen White του CERES, ο οποίος είχε εργαστεί για αρκετά χρόνια για την ανάπτυξη ενός περιβαλλοντικά ισοδύναμου πλαισίου χρηματοοικονομικού ή οικονομικού απολογισμού (Waddock, 2007), ο οποίος επεκτάθηκε σε ένα πλαίσιο απολογισμού της βιωσιμότητας το 1998 με τη συμβουλή του John Elkington, ενός μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής του GRI (Waddock, 2007).

Το GRI περιλαμβάνει μια διεπιστημονική, συντονιστική επιτροπή πολλών ενδιαφερόμενων μερών, η οποία περιλαμβάνει το ACCA[36], και διάφορες ομάδες εργασίας, με συμμετέχοντες από την Ευρώπη, την Αμερική, και την Ασία (Willis, 2003). Κλειδί για το GRI είναι το αποτέλεσμα της διαδικασίας αλληλεπίδρασης πολλαπλών ενδιαφερόμενων μερών της (White & Brownlie) η οποία πραγματοποιείται από ένα δίκτυο 30.000 μελών, και 1150 συμμετεχόντων από 65 χώρες που εκπροσωπούν και αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα ομάδων ενδιαφερομένων, οι οποίοι παρακολούθησαν την τριήμερη έναρξη του G3 στο Άμστερνταμ (Etzion & Ferraro, 2010). Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ττο GRI είναι ένα διεθνές φόρουμ, προσβάσιμο σε όλους μέσω του World Wide Web, οι περισσότερες είσοδοι για την κατασκευή των κατευθυντήριων γραμμών αναφοράς έχουν έρθει από τις ανεπτυγμένες χώρες (βλέπε, για παράδειγμα, GRI, 2002b, σελ 88-95 λίστα των μελών επιτροπών και ομάδων εργασίας). Είναι ατυχές το γεγονός ότι οι άνθρωποι από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπου υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα από την εκμετάλλευση της εργασίας, τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τους λιγότερο αυστηρούς περιβαλλοντικούς νόμους (βλέπε, για παράδειγμα, Naeem & Welford, 2009), δεν έχουν περισσότερους εμπλεκομένους.

Η Ανάλυση των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI για τον Απολογισμό Βιώσιμης Ανάπτυξης ή Βιωσιμότητας ή Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης ή Εταιρικής Υπευθυνότητας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (με βάση την επιλεγμένη ορολογία των επιχειρήσεων στη βιβλιογραφία) προσφέρει σημαντικά συμπεράσματα και την εξέλιξη των κατευθυντήριων γραμμών με βάση τις ανάγκες των εμπλεκόμενων μερών αλλά και των επιχειρήσεων.

Η πρώτη και η δεύτερη έκδοση των κατευθυντήριων οδηγιών υποβολής εκθέσεων Βιωσιμότητας του GRI στερείται κάθε ορισμού για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Δεν υπάρχει καν κάποια φιλοσοφική συζήτηση για το τι μπορεί να σημαίνει η Βιώσιμη Ανάπτυξη σε καμία από τις κατευθυντήριες γραμμές. Μόνο στην τρίτη έκδοση κάνει την εμφάνιση του ένας ορισμός βιώσιμης ανάπτυξης ο οποίος δηλώνει απλά ότι ο στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι να «καλύψει τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (Πίνακας 9.2 Ανάλυση των οδηγιών GRI για τον Απολογισμό ΕΚΕ / Βιωσιμότητας).

[35] Το Tellus Ινστιτούτο ιδρύθηκε το 1976 ως ένας διεπιστημονικός μη κερδοσκοπικός ερευνητικός και πολιτικός οργανισμός. Οι καιροί ήταν ευνοϊκοί για ένα νέο ινστιτούτο που έφερε νέες ιδέες και επιστημονική αυστηρότητα στις περιβαλλοντικές και κοινωνικές προκλήσεις, έτσι αναπτύχθηκε ραγδαία. Με την πάροδο των ετών, πραγματοποίησε 3.500 έργα σε όλο τον κόσμο, έγινε ένας παγκόσμιος ηγέτης στις περιβαλλοντικές στρατηγικές και στρατηγικές των πόρων και βοήθησε στη διαμόρφωση του εμβρυϊκού τότε πεδίου της βιώσιμης ανάπτυξης.

[36] ACCA (the Association of Chartered Certified Accountants) είναι το παγκόσμιο όργανο για επαγγελματίες λογιστές.

Πίνακας 9.2 *Ανάλυση των οδηγιών GRI για τον Απολογισμό ΕΚΕ / Βιωσιμότητας*

G1	Η Βιωσιμότητα περιγράφεται ως τρεις ολοκληρωμένες διαστάσεις —οικονομική, περιβαλλοντική, και κοινωνική. • Η μεγαλύτερη συναίνεση με τους περιβαλλοντικούς δείκτες. • Συζητήσεις για τις ανθρώπινες και οικολογικές επιπτώσεις των επιχειρήσεων. • Αναγνώριση της κοινής ευθύνης για τις επιχειρήσεις, την κυβέρνηση, τους πολίτες, και της κοινωνίας των πολιτών για τη διαχείριση των επιπτώσεων για την ανθρωπότητα και τη βιόσφαιρα. Έμφαση στη διαδικασία και πολλές ομοιότητες με τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση.
G2	Η έμφαση δίνεται στην υποχρέωση της λογοδοσίας, της εταιρικής διακυβέρνησης και της συγκρισιμότητας • Οι Αρχές κατάρτισης των Απολογισμών τροποποιούνται. • Οι δείκτες οικονομικής και κοινωνικής επίδοσης είναι σημαντικά αναθεωρημένοι. • Οι Οικονομικές βιομηχανίες σταδιακά αποδέχονται τους Απολογισμούς Βιώσιμης Ανάπτυξης. • Οι ποιοτικοί δείκτες γίνονται αποδεκτοί ως συμπληρωματικοί προς τους ποσοτικούς. • Το πλαίσιο Βιωσιμότητας συμπεριλαμβάνεται ως δείκτης απόδοσης.
G3	Ορίζεται η Βιώσιμη ανάπτυξη: • Οι αρχές κατάρτισης των Απολογισμών τροποποιούνται περαιτέρω. • Η προσέγγιση της διοίκησης και της εκπαίδευσης, περιγράφονται για καθέναν από

	τους τρεις τομείς της βιώσιμης ανάπτυξης. • Οι δείκτες κοινωνικής επίδοσης κατηγοριοποιούνται περαιτέρω. • Διαδικασία καθορισμού των προσόντων και της εμπειρίας του ανώτατου φορέα διακυβέρνησης.
G3.1	Οι αρχές κατάρτισης των Απολογισμών τροποποιούνται περαιτέρω και περιλαμβάνουν: • Την ουσιαστικότητα των πληροφοριών σε προαιρετική βάση. • Την ολοκλήρωση Completeness. • Συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholder engagement)
G4	Προώθηση της έκδοσης Απολογισμών ΕΚΕ υψηλής ποιότητας ως κοινή πρακτική. Βελτίωση ακρίβειας τεχνικών όρων & ορισμών. Παροχή καθοδήγησης για έκδοση ενιαίων Απολογισμών Οικονομικών & ΕΚΕ και εναρμόνιση με άλλα πλαίσια. Φιλικότερο περιεχόμενο προς τους αναγνώστες. Ανταπόκριση σε νέα και αναδυόμενα θέματα, όπως: • αλυσίδα αξίας • διαφάνεια • εταιρική διακυβέρνηση • αέριοι ρύποι

Πηγή: Διδακτορική Διατριβή Όλγας-Ελένης Αστάρα (2015) με τίτλο: *«Βιώσιμη Ανάπτυξη, Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη & Αποδοτικότητα των Επιχειρήσεων. Διερεύνηση των Εισηγμένων Επιχειρήσεων στο Χρηματιστήριο Αθηνών»,* Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Το GRI (Global Reporting Initiative) υιοθετεί έναν πολύ ευρύ ορισμό του Απολογισμού Βιώσιμης Ανάπτυξης συνώνυμο με τον «Απολογισμό του πολίτη, τον κοινωνικό απολογισμό, την τριπλή προσέγγιση και άλλους όρους που περιλαμβάνουν τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές πτυχές της απόδοσης ενός οργανισμού» (GRI, 2002α, σ. 5). Στα ενδιαφερόμενα μέρη και στην εταιρική διακυβέρνηση δίνεται αυξανόμενη έμφαση σε επόμενες εκδόσεις των κατευθυντήριων οδηγιών μαζί με την αναγνώριση ότι η επιχείρηση, η κυβέρνηση, οι πολίτες, και η κοινωνία των πολιτών είναι όλοι συνυπεύθυνοι για τη διαχείριση των επιπτώσεων στην ανθρωπότητα και στη βιόσφαιρα. Η τάση αυτή φαίνεται ότι θα συνεχιστεί με το GRI να κάνει λόγο για Απολογισμούς περιβαλλοντικής, κοινωνικής, και εταιρικής διακυβέρνησης.

Αυτό που γίνεται σαφές σε όλες τις εκδόσεις των κατευθυντήριων οδηγιών είναι ότι η Βιώσιμη Ανάπτυξη μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια τριπλή προσέγγιση, αντανακλώντας «ό,τι είναι σήμερα η πιο ευρέως αποδεκτή προσέγγιση για τον καθορισμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης». Το GRI δεν εξισώνει την τριπλή προσέγγιση με τη βιώσιμη Ανάπτυξη αυτή καθεαυτήν, ωστόσο, χρησιμοποιεί φράσεις όπως «οι σχετιζόμενες πτυχές της Βιώσιμης ανάπτυξης —η οικονομική, η περιβαλλοντική και η κοινωνική», και αναγνωρίζει την τριπλή προσέγγιση ως «αφετηρία που είναι κατανοητή σε πολλούς και έχει επιτύχει ένα βαθμό συναίνεσης ως ένα λογικό σημείο εισόδου σε ένα πολύπλοκο ζήτημα» (GRI, 2002b, σ 9) και μια μορφή για ένα συμβατικό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης (GRI, 2002).

Παρά το γεγονός ότι οι απολογισμοί βιωσιμότητας είναι οργανωμένοι σύμφωνα με την τριπλή προσέγγιση, αρχικά, δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην περιβαλλοντική διάσταση. Οι Περιβαλλοντικοί δείκτες περιλαμβάνουν τέτοιες μετρήσεις όπως η κατανάλωση πόρων, η παραγωγή αποβλήτων, οι επιπτώσεις των προϊόντων και των υπηρεσιών, η χρήση γης, η συμβολή στα οικολογικά προβλήματα, η συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία, και μια προσέγγιση κύκλου ζωής για την αναφορά των επιπτώσεων στο περιβάλλον ενθαρρύνθηκε. Υπήρξε κάποια συζήτηση για οικολογική ισορροπία, αποθέματα και ροές προς και από περιβαλλοντικούς λογαριασμούς, συνολικά δημιουργώντας μια χρηστική άποψη για το περιβάλλον. Φαίνεται ότι υπήρξε κάποια εξέταση μιας πιο οικο-κεντρικής άποψης, αλλά ότι αυτό έχει προεξοφληθεί ως οικολογικό, φυσικό και οι φυσικοί κύκλοι δεν συμπίπτουν κατ' ανάγκην με τους οικονομικούς κύκλους. Επιπρόσθετα, υπάρχει μεγάλη άγνοια σχετικά με οικολογικά θέματα (GRI, 1999).

Το GRI με πλαίσιο εκθέσεών του στο πρότυπο των χρηματοοικονομικών απολογισμών, του FASBI (Financial Accounting Standards Board Interpretations) επεκτείνεται, ώστε να περιλαμβάνει τους δείκτες της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής απόδοσης (Brown et al., 2009), και υπάρχουν μεγάλες ομοιότητες με τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση σε όλες τις εκδόσεις των κατευθυντήριων οδηγιών. Οι κατευθυντήριες οδηγίες G1 ενσωματώνουν ποιοτικά χαρακτηριστικά και υποστηρίζουν υποθέσεις από τις αρχές της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, όπως γράφτηκε από τους λογιστές. Αυτά, στη συνέχεια, τροποποιήθηκαν στις κατευθυντήριες οδηγίες G2, και περαιτέρω τροποποιήθηκαν στις κατευθυντήριες οδηγίες G3, για να μπορούν καλύτερα οι οργανισμοί να παράγουν ένα «ισορροπημένο και λογικό απολογισμό» σχετικά με την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική τους απόδοση (GRI, 2002). Επίσης, στις κατευθυντήριες οδηγίες G3.1 έγιναν κάποιες σημαντικές τροποποιήσεις των αρχών και συμπεριλήφθησαν νέοι όροι όπως materiality (ουσιαστικότητα) και completeness (ολοκλήρωση).

Στις κατευθυντήριες οδηγίες G4 πραγματοποιήθηκαν αλλαγές όσον αφορά τις G1, G2 και G3, G3.1 οδηγίες. Ειδικότερα,

- Πραγματοποιήθηκαν αναθεωρήσεις, με σκοπό τη βελτίωση της σαφήνειας και της ποιότητας, που συμπεριλαμβάνουν:
  1. Διαχωρισμό των προτύπων ("Standard Disclosures" «Δημοσιοποιημένα Πρότυπα») από τις οδηγίες.
  2. Αλλαγές στη μορφή και δομή των Οδηγιών.
- Εκδόσεις Ενοποιημένων Απολογισμών (Οικονομικού Απολογισμού & Βιωσιμότητας) (Integrated Reporting).
- Εκτεταμένες αλλαγές σε σχέση με την έκδοση G3.
- 40% του "Exposure draft" έχει αναθεωρηθεί σε σχέση με το G3.1 ή αποτελεί νέο περιεχόμενο.
- Προσθήκη νέων εισαγωγικών Παραμέτρων – Δημοσιοποιήσεων Προτύπων (Disclosure Items=DI1-DI73) **συνολικά 73 σε σχέση με τα** 42 που περιλαμβάνονταν στο G3.1.
- Δίνεται έμφαση στην **ουσιαστικότητα**, είναι πλέον απαραίτητη και όχι προαιρετική.
- Εισάγεται η έννοια της **αλυσίδας αξίας** και αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για τη βάση καθορισμού του περιεχόμενου του Απολογισμού ΕΚΕ.
- Εμπλουτίζεται με **αναλυτικές οδηγίες** το **Technical Protocol** (value chain, materiality, stakeholder engagement).
- Προστίθενται **νέοι δείκτες** σχετικά με την εφοδιαστική αλυσίδα, τις εκπομπές αερίων ρύπων, την εταιρική διακυβέρνηση και τις δράσεις κατά της διαφθοράς.
- Κατάργηση των επιπέδων εφαρμογής GRI –και εφαρμογή πολιτικής "*In Accordance*" (Σε συμφωνία).

Σε όλες τις εκδόσεις των κατευθυντήριων οδηγιών του, το GRI εκφράζει την επιθυμία οι απολογισμοί να είναι χρήσιμοι στις χρηματοπιστωτικές αγορές, και ως εκ τούτου, υπάρχει μια προτίμηση για ποσοτικούς και όχι ποιοτικούς δείκτες απόδοσης, και φυσικά, η επιθυμία για συγκρισιμότητα. Υπάρχει μια σιωπηρή

παραδοχή ότι το περιβάλλον και η κοινωνία μπορεί να αποδοθεί με τον τρόπο που αποδίδονται τα οικονομικά στοιχεία, και ότι οι απολογισμοί αυτού του είδους είναι κατάλληλοι, αν και είναι γνωστό ότι είναι δύσκολοι. Σε αυτό το πνεύμα, το GRI ανακοίνωσε πρόσφατα την πρόθεσή της να συνεργαστεί με λογιστές και χρηματοπιστωτικές αγορές για να αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για ένα ολοκληρωμένο Περιβαλλοντικό, Κοινωνικό και Εταιρικής Διακυβέρνησης (ESG Environmental Social and Governmental) μαζί με Οικονομικό (Financial) Απολογισμό (International Federation of Accountants, 2010).

9.3.1 Η Σημασία των Απολογισμών Βιωσιμότητας για τις επιχειρήσεις κατά GRI και Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ

Σύμφωνα με τους Sze´kely & Knirsch (2005), η αναφορά των πρακτικών βιωσιμότητας ποικίλλει από εταιρεία σε εταιρεία, και είναι συχνά δύσκολο να υπάρξει σαφής κατανόηση και σύγκριση των μεθόδων υποβολής εκθέσεων. Οι περισσότερες από τις εταιρείες που αναλύθηκαν στο δείγμα τους, ωστόσο, έχουν υιοθετήσει την έκδοση απολογισμών βιωσιμότητας του GRI, τις κατευθυντήριες οδηγίες, και το Παγκόσμιο Οικουμενικό Σύμφωνο (GC) των Ηνωμένων Εθνών. Με τον τρόπο αυτό, αισθάνονται ότι ενημερώνουν επαρκώς την κοινωνία για τις βιώσιμες επιδόσεις των εταιρειών τους. Κατά τη γνώμη τους, η υιοθέτηση των οδηγιών του GRI αποτελεί μια καλή αρχή. Ωστόσο, οι κατευθυντήριες οδηγίες πρέπει ακόμα να βελτιωθούν και να τελειοποιηθούν και το Παγκόσμιο Οικουμενικό Σύμφωνο φαίνεται να είναι περισσότερο μια άσκηση για τη βελτίωση της εικόνας των επιχειρήσεων παρά μια δέσμευση μιας ισχυρής και εμπνευσμένης ηγεσίας που αποσκοπεί στην προώθηση σοβαρών εσωτερικών δομικών αλλαγών που οι εταιρείες χρειάζονται για να γίνουν περισσότερο βιώσιμες.

Επίσης, σύμφωνα με τους Moneva κ.ά (2006), η αποδοχή των απολογισμών βιωσιμότητας, χωρίς περιοριστικούς όρους, όπως έναν σαφή ορισμό των ορίων των φορέων, την ανάπτυξη/απαίτηση των ολοκληρωμένων δεικτών ή την προσάρτηση μιας δήλωσης ανεξάρτητου ελέγχου, οδηγεί σε χαλάρωση του βασικού στόχου που είναι η βιωσιμότητα. Δεν είναι αρκετό να παρέχεται ένα μοντέλο εταιρικής κοινωνικής υποβολής απολογισμών και να θεωρείται ότι οι εταιρείες θα υιοθετήσουν από μόνες τους μια υπεύθυνη στάση. Αυτή η διοικητική μεταρρύθμιση θα απαιτήσει την παρακολούθηση και καταγραφή των δεδομένων που σχετίζονται με τον βαθμό στον οποίο ένας οργανισμός ενεργεί με βιώσιμο ή μη βιώσιμο τρόπο. Τα δεδομένα αυτά θα διαμορφώσουν τη βάση των πληροφοριών τόσο για τη διοίκηση, όσο και για τους εξωτερικούς συμμετέχοντες του οργανισμού ο οποίοι θα πρέπει, στη συνέχεια, να είναι σε θέση να παρακολουθούν και να αξιολογούν την πρόοδο του οργανισμού προς τη βιωσιμότητα (Gray, 1996).

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η έρευνα των Adams και Frost (2008). Η έρευνα καταλήγει στο γεγονός ότι μπορεί οι Απολογισμοί Βιωσιμότητας να οδηγούνται από την υπόθεση των επιχειρήσεων και όχι από ενδιαφέρον για τη λογοδοσία προς τα ενδιαφερόμενα μέρη, διαπιστώνεται, όμως, μια σύνδεση μεταξύ υποβολής απολογισμών βιωσιμότητας και οργανωτικών αλλαγών, με στόχο τη βελτίωση της απόδοσης βιωσιμότητας για το δείγμα των οργανισμών. Κατά συνέπεια, η επιθυμία να δημοσιοποιήσουν τα στοιχεία έχει οδηγήσει σε εξελίξεις των συστημάτων συλλογής δεδομένων και της ενσωμάτωσης των κοινωνικών και περιβαλλοντικών αποδόσεων των δεδομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στον κίνδυνο διαχείρισης και μέτρησης της απόδοσης.

Οι Brown και Jong (2008) θεωρούν ότι η απολογισμοί βιωσιμότητας ενέχουν μαζί με τη θετική, και την αρνητική πλευρά, γεγονός που διαφαίνεται από δύο παράγοντες.

Α) το ότι το GRI απευθύνεται σε ένα φάσμα κοινωνικών ομάδων, σε διεθνές επίπεδο, με μεγάλη ποικιλία και αντιφατικές ανάγκες και συμφέροντα. Επομένως, κατασκευάστηκε ένα ενιαίο σύστημα απολογισμού για να τους εξυπηρετήσει αρκετά καλά και να δημιουργήσει μια ισχυρή βάση χρηστών. Επιπλέον, οι χρηματοπιστωτικές αγορές έχουν δείξει μέχρι τώρα μικρό ενδιαφέρον για τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς απολογισμούς ως προάγγελους του οικονομικών επιδόσεων.

Β) Ένα από πιο σεβαστά χαρακτηριστικά του GRI: η χωρίς αποκλεισμούς, απεριόριστη σε μέγεθος και σύνθεση διαδικασία συμμετοχής των πολλαπλών ενδιαφερόμενων μερών έχει υποστεί στρέβλωση. Ενώ η διαδικασία αυτή ενθάρρυνε και έτρεφε τον γόνιμο διάλογο σχετικά με την απόδοση της βιωσιμότητας, οδήγησε, επίσης, στην εμφάνιση μιας κυρίαρχης «ομάδας» με το μεγαλύτερο διακύβευμα και πόρους να επενδύσουν σε αυτόν τον διάλογο: πολυεθνικές εταιρείες και διεθνείς σύμβουλοι διοίκησης και λογιστικής. Με τον τρόπο αυτό, προωθείται η εξέλιξη του GRI προς τον τρόπο σκέψης και τα συμφέροντα της ομάδας αυτής.

Κατά συνέπεια, η συνεισφορά του GRI προς την ενίσχυση των νέων προσεγγίσεων για την εταιρική διακυβέρνηση βάσει της ιδιωτικής αστικής ρύθμισης (εθελοντικά) και σε μια ευρεία βάση συνεργασίας πολλαπλών ενδιαφερόμενων μερών δεν είναι τόσο εμφανής. Η βασική ένταση στο πεδίο του κοινωνικού απολογισμού είναι μεταξύ δύο ανταγωνιστικών θεσμικών λογικών. Η λογική της «πολιτικής ρύθμισης» βλέπει τους κοινωνικούς απολογισμούς ως έναν μηχανισμό προς την ενδυνάμωση των ομάδων της κοινωνίας των πολιτών, για να διαδραματίσουν έναν πιο ενεργό και διεκδικητικό ρόλο στην εταιρική διακυβέρνηση. Αντιθέτως, η λογική της «εταιρικής κοινωνικής επίδοσης» τονίζει την αξία της ως εργαλείο για την εταιρική διαχείριση, την κοινότητα των επενδυτών, καθώς και τον έλεγχο και τις εταιρείες συμβούλων. Οι όροι «ιδιωτική ρύθμιση» και «βιώσιμες πρακτικές διοίκησης» ισχύουν καλύτερα σε αυτόν τον δεύτερο ρόλο των κοινωνικών απολογισμών. Αυτές οι δύο λογικές δεν είναι εγγενώς ασυμβίβαστες. Πράγματι, η έλξη της πλαισίωσης GRI με «win-win» όρους από τους ιδρυτές του είναι ακριβώς αυτό που βεβαιώνει ότι οι δύο λογικές είναι συμπληρωματικές. Αυτό είναι που προσδίδει στο GRI τη δυνατότητα να είναι ένας παράγοντας ενίσχυσης της ΕΚΕ, των εταιρικών σχέσεων, και των πιο συνεργατικών μορφών παγκόσμιας διακυβέρνησης. Και είναι αυτό το όραμα που κάποιοι από τους πρώτους υποστηρικτές του GRI, που ήλπιζαν να γίνει καθοριστικός παράγοντας ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου, βρήκαν τόσο ελκυστικό.

Οι Skouloudis, Evangelinos και Kourmousis (2010) αναφέρθηκαν στις Ελληνικές Επιχειρήσεις οι οποίες εκδίδουν αυτόνομους απολογισμούς που βασίζονται στη θεωρία της Τριπλής Προσέγγισης TBL, αξιολόγησαν τις δημοσιοποιημένες τους πρακτικές έναντι του πιο αναγνωρίσιμου μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης προτύπου, τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI. Τα ευρήματα της μελέτης αναφέρονται σε δεδομένα που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια των ετών 2004-2005 και αποκάλυψαν ότι η προετοιμασία των μη-χρηματοοικονομικών απολογισμών στην Ελλάδα είναι ανεπαρκής. Εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά έναντι της διεθνούς εμπειρίας και παρουσιάζει έλλειψη στα σημεία της ουσιαστικότητας (materiality) και της πληρότητας (completeness).

Παρά ταύτα, η υπεύθυνη επιχειρηματική συμπεριφορά, κατά Skouloudis κ.ά. (2010), έχει σίγουρα γίνει μια καθολική έννοια παρά τις περιφερειακές παραλλαγές της κάθε χώρας που βασίζονται στο εθνικό περιβαλλοντικό θεσμικό πλαίσιο και τον πολιτισμό της. Από την άποψη αυτή, είναι ζωτικής σημασίας για τις επιχειρηματικές ενώσεις και τη δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα η έγκαιρη προσαρμογή στη διεθνή τάση της ΕΚΕ και τα πρότυπα μη χρηματοοικονομικού απολογισμού (όπως το Global Compact των Ηνωμένων Εθνών, οι κατευθυντήριες οδηγίες του GRI, το πρότυπο AA 1000 και το επερχόμενο 26000 ISO «Οδηγίες για την κοινωνική Ευθύνη»), προκειμένου να διαμορφώσουν την αποτελεσματική εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ και να ενισχύσουν την ευαισθητοποίηση για τις μη χρηματοπιστωτικές εκθέσεις στους εγχώριους οργανισμούς. Οι τοπικές ΜΚΟ μπορούν δυνητικά να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στη γεφύρωση του χάσματος των μη χρηματοοικονομικών εκθέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και τη διεθνή πρακτική, προωθώντας και διευκολύνοντας τις δημόσιες πολιτικές προς αυτήν την κατεύθυνση.

Σύμφωνα και με τα επιχειρήματα των Campells (2006), είναι πεποίθηση των συγγραφέων ότι η δραστηριότητα αυτών των ομάδων είναι απαραίτητη για να μετατοπίσει την ατζέντα των εταιρικών διευθυντών προς τη διεξαγωγή πιο υπεύθυνων κοινωνικά επιχειρηματικών δράσεων (more socially responsible business conduct), και κατά συνέπεια, πιο ολοκληρωμένο απολογισμό τριπλής προσέγγισης TBL. Θεωρούν, επίσης, ότι αν οι επιχειρήσεις ενθαρρύνονται από ένα νέο κυβερνητικό όραμα που προωθεί ενεργά την εταιρική κοινωνική ευθύνη και ανταμείβει την υπεύθυνη συμπεριφορά, προκειμένου να τις παρακινήσει, και όταν αντιμετωπίζουν συλλογικά τη βιομηχανική αυτο-ρύθμιση μαζί με τις ΜΚΟ και άλλες ανεξάρτητες προσπάθειες οργανώσεων προς την υποβολή απολογισμών χωρίς αποκλεισμούς, σε ένα κανονιστικό θεσμικό περιβάλλον που ενθαρρύνει την κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά, αναμένεται ότι τα υφιστάμενα θεσμικά συστήματα θα επηρεάσουν τις εταιρικές αντιδράσεις σε δυναμικές πιέσεις όχι μόνο για λογαριασμό της οικονομικής τους απόδοση, αλλά και για τις μη-οικονομικές επιπτώσεις.

Ο Marimon et. al. (2012) κατηγοριοποιούν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη μελλοντική ανάπτυξη απολογισμών βιωσιμότητας κατά GRI σε τέσσερις. Ο πρώτος παράγοντας που επηρεάζει την ανάπτυξη του GRI είναι η τυποποίηση της Κοινωνικής Υπευθυνότητας (Sustainable Responsibility) στις αγορές κεφαλαίων. Σύμφωνα με τον Willis (2003), το GRI είναι ένα εργαλείο που επιτρέπει στις εταιρείες να επικοινωνούν με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τις ενέργειες και τις αποδόσεις τους πέραν των οικονομικών τους δεικτών. Έτσι, οι επενδυτές που ενδιαφέρονται για μακροπρόθεσμα βιώσιμες εταιρείες βασίζονται στο GRI ως μηχανισμό για την τυποποίηση των πληροφοριών. Ως εκ τούτου, οι οικονομικές αγορές θα μπορούσαν να απαιτούν μεγαλύτερη διαφάνεια των μηχανισμών υποβολής απολογισμών, η οποία θα προωθήσει το GRI ή άλλους κοινωνικούς μηχανισμούς για την υποβολή εκθέσεων της ανάπτυξης.

Ο δεύτερος βασικός παράγοντας που επηρεάζει την ανάπτυξη του GRI είναι η ανάγκη να συγκρίνεται η απόδοση των συγκεκριμένων τομέων στη διεθνή αγορά. Ο Waddock (2008) ανέφερε ότι ένας όλο και πιο δημοφιλής τρόπος πίεσης των εταιρειών να είναι πιο υπεύθυνες είναι μέσα από τη δημοσίευση των αξιολογήσεων και κατατάξεων που συγκρίνουν τις εταιρικές κοινωνικές αποδόσεις. Σύμφωνα με τους Bet και Ianu (2010), είναι σημαντικό για την κοινωνική απόδοση οι δείκτες να σχετίζονται με τον χρηματοοικονομικό απολογισμό.

Η έρευνα, επίσης, δείχνει ότι οι νέες μεθοδολογίες θα πρέπει να βοηθήσουν τη σύνδεση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών στοιχείων. Κατά συνέπεια, οι κατευθυντήριες οδηγίες του GRI που δημιουργήθηκαν για ορισμένους κλάδους όπως η ενέργεια, το πετρέλαιο το φυσικό αέριο, και η μεταποίηση τροφίμων θα διευκολύνουν τη στενότερη σύγκριση μεταξύ των επιχειρήσεων σε αυτούς τους τομείς. Αυτές οι κατευθυντήριες οδηγίες θα αποτελέσουν τους τομείς αυτούς με πιο συγκεκριμένους δείκτες που, με τη σειρά τους, θα βοηθήσουν στην απλοποίηση της εφαρμογής του GRI.

Ο τρίτος βασικός παράγοντας που θα οδηγήσει στην υιοθέτηση του GRI είναι ο ρόλος της συμμόρφωσης ως μιας στρατηγικής διαφοροποίησης από τον ανταγωνισμό. Πρότυπα κοινωνικής ευθύνης μπορεί να υιοθετηθούν από την εταιρεία ως παράγοντες που επηρεάζουν τον ανταγωνισμό (Khanna, 2001). Όπως υπέδειξαν οι Porter και Kramer (2006), όταν τα πρότυπα της κοινωνικής ευθύνης είναι ευθυγραμμισμένα, η στρατηγική της εταιρείας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Ο τέταρτος βασικός παράγοντας αφορά τις ρυθμιστικές αρχές που επιδιώκουν να ενισχύσουν τις διοικητικές αξίες. Οι administrators έχουν κάποια διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν με τους ενδιαφερόμενους φορείς και την κατανομή των πόρων (Weaver et al., 1999). Αν και δεν έχουν όλες οι εταιρείες ακόμη εμπλακεί σε ένα υψηλό επίπεδο, πολλές εταιρείες έχουν δώσει σημαντικά μεγαλύτερη έμφαση στις υπεύθυνες πρακτικές από ό,τι είχαν κατά το παρελθόν (Waddock, 2008). Όπως οι Levy et. al. (2010) αναφέρουν, το «GRI είναι το πιο σημαντικό ως εργαλείο για τη διαχείριση των προσπαθειών εταιρικής βιωσιμότητας, την αξιολόγηση και την προστασία της εταιρικής φήμης, και την ενίσχυση της αξίας του εμπορικού σήματος» Ως εκ τούτου, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι αυτές οι τάσεις στηρίζουν την προβλεπόμενη αύξηση της υιοθέτησης του GRI.

Επιπλέον, αξίζει να σκιαγραφηθούν οι μελλοντικές προκλήσεις που μπορεί να αναστείλουν την υιοθέτηση των οδηγιών του GRI. Με βάση τα ευρήματα αυτής της έρευνας, οι προκλήσεις αυτές θα αφορούν κυρίως δύο σημαντικά ζητήματα. Πρώτον, τα πρότυπα GRI πρέπει να είναι πιο ευέλικτα ώστε να φιλοξενήσουν τις διαφορετικές προοπτικές των χωρών, τομέων και θεσμικών οργάνων. Οι Brown et.al.. (2009b) υποστηρίζουν ότι η πρόκληση που αντιμετωπίζει το GRI είναι να δημιουργηθεί μια κοινή γλώσσα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άλλους για να σχηματίσουν τις αποφάσεις σχετικά με τον απολογισμό της απόδοσης και σταδιακά μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση μιας κοινωνικής συναίνεσης σχετικά με το τι αποτελεί αποδεκτούς κανόνες βιώσιμης συμπεριφοράς. Η συμμετοχή και υποστήριξη των εταιρειών από διαφορετικούς κλάδους και γεωγραφικές περιοχές είναι συνεπώς απαραίτητη. Ωστόσο, οι Preuss και Barkemeyer (2011) διαπίστωσαν ότι η υποβολή απολογισμών βιωσιμότητας, σύμφωνα με το πλαίσιο του GRI, έχει κατά κύριο λόγο υιοθετηθεί από μεγάλες επιχειρήσεις. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να καταβληθούν εντατικές προσπάθειες για να συμπεριλάβει περισσότερες μικρές εταιρείες και τις εταιρείες από αναπτυσσόμενες χώρες. Σύμφωνα με αυτήν τη συλλογιστική, το GRI θα μπορούσε να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην υποστήριξη και τη συνεργασία όλων των φορέων που προωθούν τη SR (Social Responsibility) σε όλο τον κόσμο.

Η δεύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζει το GRI αφορά την εξέλιξή του. Οι Brown κ.ά. (2009b) παρατήρησαν ότι η ενσωματωμένη διαδικασία του GRI για την παραγωγή διαδοχικών γενεών κατευθυντήριων οδηγιών, κλαδικών συμπληρωματικών οδηγιών και ειδικών παραρτημάτων ανά χώρα θα εξασφαλίσει μελλοντική, ευρεία συμμετοχή και υποστήριξη. Το GRI (2012) υποστήριξε ότι η τέταρτη γενιά των κατευθυντήριων οδηγιών "G4" του GRI προγραμματίστηκε για το 2013 το οποίο και πραγματοποιήθηκε. Οι νέες κατευθυντήριες οδηγίες GRI αντιμετωπίζουν την πρόκληση της εναρμόνισης με άλλες σχετικές διεθνείς κατευθυντήριες οδηγίες υποβολής απολογισμών, και βελτιώνουν σημαντικά την καθοδήγηση που σχετίζεται με τον ορισμό της «ουσιαστικότητας» και τον επανασχεδιασμό της μορφής για να προσφέρει τη σημαντική δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ τομέων και χωρών.

Φαίνεται από τη βιβλιογραφία ότι οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του GRI έχουν μια ευρεία αποδοχή μεταξύ των μεγάλων τουλάχιστον επιχειρήσεων, και παράλληλα παρουσιάζουν μια αυξητική τάση όσον αφορά την υιοθέτησή τους για την υποβολή μη-χρηματοοικονομικών απολογισμών από τις επιχειρήσεις. Η αποτίμηση της αξίας τους έγκειται στο κατά πόσο συμβάλλουν όντως στην επίτευξη της βιωσιμότητας από

την πλευρά των επιχειρήσεων ή χρησιμοποιούνται από αυτές για την ενίσχυση της αξίας τους / δημόσιες σχέσεις. Αυτό είναι κάτι που διερευνάται. Αν και τα μέχρι τώρα στοιχεία δείχνουν ότι ανεξάρτητα από την αιτία που παρακινεί τις επιχειρήσεις στην υιοθέτησή των Κατευθυντήριων οδηγιών, το αποτέλεσμα είναι οι διαδικασίες μέτρησης κοινωνικών και περιβαλλοντικών δεικτών να εντάσσονται στη στρατηγική της επιχείρησης, και έτσι να ενισχύει τη λογοδοσία (accountability) τους.

Πρέπει, επίσης, να δοθεί προσοχή στον καθορισμό τους από τις κυρίαρχες ομάδες ενδιαφερόμενων μερών (ιδιοκτήτες και μέτοχοι), καθώς επίσης και στη συμμετοχή στην εταιρική διακυβέρνηση απ' όλες τις ομάδες ενδιαφερόμενων μερών (Κοινότητα, ΜΚΟ, πελάτες κ.ά.) καθώς θα πρέπει να οδηγεί σε ενδυνάμωσή τους και όχι αποκλειστικά στην «εταιρική κοινωνική επίδοση» της επιχείρησης προς όφελος των μετόχων και του ελέγχου αυτών των ομάδων. Επιπρόσθετα, διαφαίνεται ότι υπάρχουν προβλήματα στην εφαρμογή των Κατευθυντήριων Οδηγιών από επιχειρήσεις σε χώρες όπως στην Ελλάδα στις οποίες διαπιστώνεται κάποια καθυστέρηση σε σύγκριση με τη διεθνή πρακτική ή σε επιχειρήσεις χωρών ραγδαία αναπτυσσόμενων. Παρά ταύτα, η προσπάθεια που γίνεται από αυτές τις χώρες, όπως και η εξέλιξη των Κατευθυντήριων Οδηγιών θα οδηγήσει μέσω της τυποποίησης της Κοινωνικής Υπευθυνότητας (Social Responsibility), της επίτευξης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και της σύγκρισης μεταξύ τομέων και χωρών με συγκεκριμένους δείκτες και παραρτήματα στη μεγαλύτερη και ταχύτερη υιοθέτηση των Κατευθυντήριων Οδηγιών κατά GRI.

9.4 Center for Sustainability & Excellence (CSE)

Πρόκειται για έναν διαπιστευμένο οργανισμό που εξειδικεύεται στην ενδυνάμωση της Βιωσιμότητας μέσω της ΕΚΕ και της επιχειρηματικής αριστείας γενικότερα. Παρέχει συμβουλές και πρωτοποριακά εκπαιδευτικά προγράμματα στελεχών για την ανάπτυξη της εταιρικής υπευθυνότητας τόσο σε ιδιωτικό, όσο και σε δημόσιο τομέα. Παρέχει υπηρεσίες σχετικά με την αποτελεσματική διαχείριση ΕΚΕ και την πιστοποίηση των εταιρειών, τη σύνταξη εκθέσεων Αειφορίας, την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής κ.ά.

Το **Center for Sustainability & Excellence (CSE)** μέσω των παροχών του βοηθά τα στελέχη και τα ενδιαφερόμενα μέρη των επιχειρήσεων να κατανοήσουν και να ανταποκριθούν στα εξελισσόμενα και διεθνή πρότυπα όπως είναι: οι Στόχοι του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, το GRI, το πρωτόκολλο για τις εκπομπές φυσικού αερίου (Green House Gas Protocol), τον δείκτη ΕΚΕ Dow Jones, τις οδηγίες του προτύπου ISO 26000 και άλλες τοπικές ή διεθνείς οδηγίες. Δραστηριοποιείται παγκοσμίως, διατηρώντας κεντρικά γραφεία σε Αμερική και Ευρώπη και χώρες όπως ο Καναδάς, το Μεξικό, η Χιλή, η Μεγάλη Βρετανία, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία, η Ελλάδα, η Κύπρος, η Μαλαισία, η Σιγκαπούρη, η Ιαπωνία και η Δομινικανή Δημοκρατία. Κάποιες εταιρείες κολοσσοί που συνεργάζονται με το CSE είναι οι Pfizer, Wal-Mart, η Mercedes Benz, η Oracle, η Shell κ.ά., οι οποίες προσαρμόζουν ενεργά την επιχειρησιακή ηθική τους, την οργανωτική τους κουλτούρα και τις προτεραιότητές τους με απώτερο στόχο την Αειφόρο Ανάπτυξη.

9.5 Corporate Social Responsibility Compass (CSR Compass) - Responsible Supply Chain Management.

Το CSR **Compass** είναι ένα ηλεκτρονικό εργαλείο, το οποίο αναπτύχθηκε αρχικά το 2005 και αναθεωρήθηκε πλήρως το 2010. Μπορεί να βοηθήσει τις εταιρείες να εφαρμόσουν Υπεύθυνη Διαχείριση της Εφοδιαστικής Αλυσίδας και απευθύνεται σε εταιρείες παραγωγής, εμπορίου, και παροχής υπηρεσιών. Οι συμβουλές και οι κατευθυντήριες γραμμές που παρέχει, στηρίζονται σε εθνικά αλλά και διεθνή πρότυπα και τάσεις όπως το Οικουμενικό Σύμφωνο του ΟΗΕ, οι κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ για τις πολυεθνικές εταιρείες κ.ά. Συγκεκριμένα, το **Responsible Supply Chain Management**, αφορά τη συνεργασία της εκάστοτε επιχείρησης με τους προμηθευτές της και εξασφαλίζει την ύπαρξη στρατηγικών ΕΚΕ, καθώς και τη συνεχή βελτίωση των επιδόσεών της. Δίνει έμφαση στους προμηθευτές υψηλού κινδύνου από χώρες που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις ή όπου δεν είναι πλήρως αποδεκτές και σεβαστές οι διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές για τα ανθρώπινα και εργασιακά δικαιώματα, την προστασία του περιβάλλοντος και την καταπολέμηση της διαφθοράς.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Global Compact GC	(Οικουμενικό Σύμφωνο του ΟΗΕ)
Global Reporting Initiative GRI	(Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τους Απολογισμούς)
Accountability	Λογοδοσία
Corporate Governance	Εταιρική Διακυβέρνηση
Sustainability Context	Πλαίσιο Βιωσιμότητας
Materiality	Ουσιαστικότητα (των Πληροφοριών)
Completeness	Ολοκλήρωση
Stakeholder engagement	Συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών
Value chain	Αλυσίδα αξίας
Transparency	Διαφάνεια
GRI application levels	Επίπεδα Εφαρμογής GRI
In accordance	Σε συμφωνία
Technical Protocol	Τεχνικό πρωτόκολλο
Financial Accounting Standards Board FASB	Οργανισμός Λογιστικών Προτύπων
Financial Accounting Standards Board Interpretations FASBI	Επεξηγήσεις του Οργανισμού Λογιστικών Προτύπων
Environmental Social and Governmental ESG	Περιβαλλοντικό Κοινωνικό και Εταιρικής Διακυβέρνησης
Participants administration	Τμήμα Διοίκησης Συμμετεχόντων
Global Compact Performance Model	Μοντέλο Απόδοσης Οικουμενικού Συμφώνου
Non communicating	Μη επικοινωνούσα
Inactive	Ανενεργός

Βιβλιογραφία 9ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Αστάρα, Ε.Ο. (2015). Διδακτορική Διατριβής με τίτλο: «*Βιώσιμη Ανάπτυξη, Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη & Αποδοτικότητα των Επιχειρήσεων. Διερεύνηση των Εισηγμένων Επιχειρήσεων στο Χρηματιστήριο Αθηνών*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Σχετικά με εμάς (2022). Global Compact Network Greece. [on line]. Available at: https://globalcompact.gr/schetika-me-emas/ Access (/05/2022).

Ξενόγλωσση

Adams, A.C., & Frost, R.G., (2008). "Integrating sustainability reporting into management practices". *Accounting Forum*, No. 32, p.p. 288-302.

Bichta, C. (2003). "Corporate Socially Responsible (CSR) Practices In the Context of Greek Industry". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 10, p.p. 12-24.

Brammer, S., & Pavelin, S. (2008). "Factors Influencing the Quality of Corporate Environmental Disclosure". *Business Strategy and the Environment*, Vol. 17, No. 2, p.p. 120-136.

Brown, H.S., De Jong, M., & Levy, L.D. (2009). "Building institutions based on information disclosure: lessons from GRI's sustainability reporting". *Journal of Cleaner Production*, No 17, p.p. 571-580.

Cai, Y., Jo, H., & Pan, C. (2012). "Doing Well While Doing Bad? CSR in Controversial Industry Sectors". *Journal of Business Ethics*, Vol. 108, p.p. 467-480.

Da Silva Monteiro, S.M., & Aibar-Guzmαn, B. (2010). "Determinants of Environmental Disclosure in the Annual Reports of Large Companies Operating in Portugal". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, No. 17, p.p. 185-204.

Harjoto, A.M., & Hoje, H. (2011). "Corporate Governance CSR Nexus", *Journal of Business Ethics*, special issue.

Kolk. A. (2008). "Sustainability, Accountability and Corporate Governance: Exploring Multinationals' Reporting Practices", *Business Strategy and the Environment*, FEB: Amsterdam Business School Research Institute (ABS-RI), University of Amsterdam.

Magness, V. (2006). "Strategic posture, financial performance and environmental disclosure: An empirical test of legitimacy theory". *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 19, No. 4, p.p. 540-563.

Marimon, F., Alonso-Almeida, M. del Mar, Rodríguez, M. del Pilar, & Alejandro, K.A.C. (2012). "The worldwide diffusion of the global reporting initiative: what is the point?". *Journal of Cleaner Production*, No 33, p.p. 132-144.

Melo, T., & Garrido-Mograd̄o, A. (2012). "Corporate Reputation: A Combination of Social Responsibility and Industry". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, No.19, p.p. 11-31.

Milne, J.M., & Byrch, C. (2011). "Sustainability, Environmental Pragmatism and the Triple Bottom Line: Good Question, Wrong Answer". Proceedings of the 10th CSEAR Australian Conference, Launceston, December, 6th,7th, & 8th.

Moneva, M.J., Archel., P., & Correa, C. (2006). “GRI and the camouflaging of corporate unsustainability”. *Accounting Forum,* No 30, p.p. 121-137.

Perrini, F., Russo, A., & Tencati, A. (2007). “CSR Strategies of SMEs and Large Firms. Evidence from Italy”. *Journal of Business Ethics*, No. 74, p.p. 285-300.

Skouloudis, A., Evangelinos, K., & Kourmousis, F. (2010). “Assessing non-financial reports according to the Global Reporting Initiative guidelines: evidence from Greece”. *Journal of Cleaner Production,* No 18, p.p. 426-438.

Standards. (2022). Global Reporting Initiative. [on line] Available at: https://www.globalreporting.org Access (5/05/2022).

Sweeney, L., & Coughlan, J. (2011). “Do different industries report Corporate Social Responsibility differently? An investigation though the lens of stakeholder theory”. *Journal of Marketing Communications*, Vol.14 No. 2, p.p.113-124

Sze´Kely, F., & Knirsch, M. (2005). “Responsible Leadership and Corporate Social Responsibility”. *European Management Journal,* Vol. 23, No. 6, p.p. 628-647

Κεφάλαιο 10ο: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Όργανα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

- Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe)
- Οδικός Χάρτης για την Ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην Ευρώπη (Road CSR – Interreg Europe
- Η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ (The European Alliance for CSR)

Σύνοψη – Περίληψη
Στο συγκεκριμένο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Οργανισμοί της Ευρώπης που προωθούν την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στις Επιχειρήσεις. Ειδικότερα, αναλύονται το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe) που αποτελεί το μεγαλύτερο και πιο αναγνωρισμένο δίκτυο Οργανισμών και επιχειρήσεων στην Ευρώπη που παρέχει χρήσιμα εργαστήρια και εξειδικευμένες πληροφορίες για την εφαρμογή της ΕΚΕ σε τρεις τομείς: Άνθρωποι, Υλικά, και Αγορές τόσο σε μέλη, όσο και μη μέλη του Οργανισμού. Τον Οδικό Χάρτη για την Ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην Ευρώπη που συμβάλλει στην υιοθέτηση της ΕΚΕ σε περιφερειακό επίπεδο, παρέχοντας χρηματοδότηση στα ΕΠ των περιφερειών, και κατευθύνοντάς τους προς την υιοθέτηση της βιωσιμότητας. Τέλος, η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ αποτελεί ακριβοδίκαια την ένωση του επιχειρηματικού κόσμου σε μια συμμαχία για τη βαθύτερη κατανόηση και προώθηση της ΕΚΕ στους κόλπους του.

Προαπαιτούμενη γνώση
Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μ*ελέτη των παρακάτω Κεφαλαίων του παρόντος συγγράμματος: Κεφάλαια 6, 7, 8, και 9.*

10.1 Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe)

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ (CSR Europe) είναι το μεγαλύτερο ευρωπαϊκό επιχειρηματικό δίκτυο για την Εταιρική Βιωσιμότητα και Υπευθυνότητα. Διαθέτει εταιρικά μέλη, τους Εθνικούς Οργανισμούς Συνεργατών (NPO) και τους Συνδεδεμένους Συνεργάτες μαζί με τους οποίους θέτει ως στόχο την έμπνευση και υποστήριξη περισσότερων από 10.000 επιχειρήσεων σε τοπικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Το Δίκτυο υποστηρίζει τις επιχειρήσεις και τους κλάδους της βιομηχανίας στον μετασχηματισμό και τη συνεργασία τους προς πρακτικές λύσεις και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Επιπρόσθετα, υποστηρίζει τη συστημική αλλαγή[37]. Ακολουθεί τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) και επιθυμεί να δημιουργήσει από κοινού με τους Ευρωπαίους ηγέτες και ενδιαφερόμενους φορείς μια γενική στρατηγική για μια Βιώσιμη Ευρώπη 2030.

Τα Εταιρικά Μέλη
Η εταιρική συμμετοχή της CSR Europe συγκεντρώνει 34 πολυεθνικές εταιρείες σε διάφορους τομείς και περιφέρειες. Οι Εθνικοί Εταιρικοί Οργανισμοί της CSR Europe σχηματίζουν ένα δίκτυο 37 εθνικών οργανισμών εταίρων της CSR Europe που απευθύνεται σε περισσότερες από 10.000 εταιρείες στην Ευρώπη. Το έργο της CSR Europe επικεντρώνεται στους τρεις τομείς προτεραιότητας: **Άνθρωποι, Υλικά, και Αγορές.**

[37] **Η Συστημική Προσέγγιση** προσπαθεί να αναλύσει και να κατανοήσει την εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των συστημάτων, καθώς και την αλληλεπίδρασή τους με το εξωτερικό περιβάλλον του. Με αυτήν τη θεώρηση, κάθε φαινόμενο μελετάται ως σύνολο και με τη λογική της κυκλικής σχέσης και όχι της γραμμικής αιτιότητας. Μελετάμε τη σχέσεις των μερών με το σύνολο, καθώς και τις σχέσεις του κάθε συστήματος με το περιβάλλον του.

Άνθρωποι: Μια Οικονομία με τους Ανθρώπους για τους Ανθρώπους

Ο τομέας Άνθρωποι αφορά την επιχειρηματική ηγεσία και δράση για τη συμβολή σε μια χωρίς αποκλεισμούς και δίκαιη ευρωπαϊκή κοινωνία.

Ο φιλόδοξος στόχος της κλιματικής ουδετερότητας της Ευρώπης έως το 2050 που ορίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Πράσινη Συμφωνία μπορεί να επιτευχθεί με επιτυχία μόνο εάν συμμετέχει το ανθρώπινο δυναμικό. Αυτή η ιστορική μετάβαση σε καθαρά μηδενικές εκπομπές άνθρακα δεν θα πρέπει να συμβεί με κόστος μεγαλύτερη ανισότητα αλλά –αντίθετα– συμπεριλαμβάνοντας όλους τους ανθρώπους, προκειμένου να μην μείνει κανείς πίσω.

Το Πρόγραμμα Άνθρωποι 2022 (PEOPLE 2022) στοχεύει να υποστηρίξει τα μέλη της CSR Europe στις προσπάθειές τους να εξασφαλίσουν μια δίκαιη μετάβαση και χωρίς αποκλεισμούς (Πράσινη Συμφωνία), διευκολύνοντας τον διάλογο με τους εργαζομένους, τα μελλοντικά ταλέντα, τους προμηθευτές, τους πελάτες και τις κοινότητες στις οποίες δραστηριοποιούνται.

Το CSR διοργανώνει τα ακόλουθα εργαστήρια σχετικά με το ανθρώπινο δυναμικό:

Ατελιέ Ανθρώπινο Δυναμικό

Κατά τη διάρκεια τριών συνεδριών, το CSR Europe βοηθάει στην αναθεώρηση της τρέχουσας στρατηγικής ανθρώπινου δυναμικού της εταιρείας και στην ανάπτυξη μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στο εργατικό δυναμικό για την υποστήριξη μιας δίκαιης μετάβασης.

Η Ηγετική Ομάδα

Η CSR Europe συγκεντρώνει μια επιλεγμένη ομάδα πρωτοποριακών μελών για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων στην Ευρώπη μαζί με βασικούς ενδιαφερόμενους φορείς.

Πλατφόρμες Συνεργασίας

Στόχος είναι να προωθήσει την εκπαίδευση για το κλίμα στους τομείς της Επιστήμης, της Τεχνολογίας, της Μηχανικής και των Μαθηματικών (STEM) και να εμπνεύσει τους νέους, ιδιαίτερα τις γυναίκες, να ακολουθήσουν την εκπαίδευση και τη σταδιοδρομία. Συμπληρωματικά επιδιώκει να προωθήσει τη Εθνοτική Ποικιλομορφία και Ένταξη στα επιχειρηματικά μοντέλα των εταιρειών, καθώς και τη μείωση των ανισοτήτων στην πρόσβαση σε ευκαιρίες απασχόλησης.

Προσαρμοσμένο έργο

Έργο που διερευνά πώς ο μετασχηματισμός του ανθρώπινου δυναμικού μπορεί να υποστηρίξει την απασχολησιμότητα των ευάλωτων εργαζομένων, που κινδυνεύουν να χάσουν τη δουλειά τους λόγω της τεχνολογικής προόδου και της αναδιάρθρωσης των εταιρειών.

Υλικά: Βιώσιμες Πρώτες ύλες & Αλυσίδες αξίας

Το πρόγραμμα Υλικά 2022 παρέχει στα μέλη όλη την υποστήριξη που χρειάζονται για να αντιμετωπίσουν την ατζέντα της ΕΕ για το κλίμα, και να προσφέρουν έναν βιώσιμο μετασχηματισμό της αλυσίδας αξίας τους μαζί με τους προμηθευτές και τα σχετικά εμπλεκόμενα ενδιαφερόμενα μέρη. Συγκεκριμένα, βοηθάει στην επιλογή του:

- Προτύπου που πρέπει να υιοθετήσει.
- Των εργαλείων που πρέπει να χρησιμοποιήσει.
- Τον τρόπο συνεργασίας με τους προμηθευτές για να τους θέσει στο πεδίο -3[38].
- Τον τρόπο επιβεβαίωσης ότι οι εταιρικές προσπάθειες έχουν θετικό αντίκτυπο σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας;

Το CSR διοργανώνει τα ακόλουθα εργαστήρια σχετικά τις βιώσιμες πρώτες ύλες & τις Αλυσίδες αξίας:

Ατελιέ Υλικών

Κατά τη διάρκεια τριών συνεδριών, οι εταιρείες θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τη διαχείριση των εκπομπών του Πεδίου 3 και να προσεγγίσουν καινοτόμες προσεγγίσεις για να δεσμεύσουν τους προμηθευτές στην απαλλαγή από τον άνθρακα.

Πλατφόρμες συνεργασίας

Προωθεί τέσσερις πλατφόρμες συνεργασίας:

1. Μια πλατφόρμα για την ενσωμάτωση των προβληματισμών σχετικά με τη βιοποικιλότητα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την επιχειρηματική στρατηγική.
2. Μια πλατφόρμα με τη συνεργασία των 11 κορυφαίων Κατασκευαστών Πρωτότυπου Εξοπλισμού (OEM) που προάγει τη βιωσιμότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας.
3. Μια πλατφόρμα για τη δέσμευση προμηθευτών πρώτης κατηγορίας αυτοκινήτων με Ενώσεις προμηθευτών και ενός Συνεταιρισμού του Drive Sustainability (Οδηγώντας προς τη Βιωσιμότητα).
4. Μια πλατφόρμα για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας των εργαζομένων στις οδικές μεταφορές και τη συμμόρφωση με τη νομοθεσία κυκλικών προσεγγίσεων για τα υπολείμματα σύνθετων υλικών.

Προσαρμοσμένο έργο

Το συγκεκριμένο έργο συγκεντρώνει μεγάλα, μεσαία και μικρού μεγέθους ορυχεία, μεταλλουργεία, διυλιστήρια και τους προμηθευτές τους στην Αφρική για την ενίσχυση των πρακτικών υπεύθυνης προμήθειας και δέουσας επιμέλειας στην αλυσίδα αξίας των μπαταριών ηλεκτρικών οχημάτων.

Επιπρόσθετα, δημιούργησε ένα **Think Tank** που ηγήθηκε σε συνεργασία με τον Leonardo[39], με στόχο την ανάπτυξη βιώσιμων κυκλικών προσεγγίσεων για τα υπολείμματα σύνθετων υλικών. Συμπληρωματικά,

[38] Το Πρωτόκολλο για Εκπομπές Αερίων Θερμοκηπίου (Greenhouse Gas Protocol – GHG) καθορίζει τρεις (3) μεγάλες κατηγορίες δραστηριοτήτων από τις οποίες μπορεί να προέρχονται/εκλύονται αέρια του θερμοκηπίου, οι οποίες ονομαστικά είναι: το Πεδίο Εφαρμογής 1 – Scope 1 (άμεσες εκπομπές), το Πεδίο Εφαρμογής 2 – Scope 2 (έμμεσες εκπομπές) και το Πεδίο Εφαρμογής 3 – Scope 3 (έμμεσες εκπομπές από την αλυσίδα εφοδιασμού/παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών).

[39] Η εταιρεία διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο σε μεγάλα διεθνή στρατηγικά προγράμματα και είναι ένας αξιόπιστος τεχνολογικός εταίρος κυβερνήσεων, αμυντικών φορέων, ιδρυμάτων και επιχειρήσεων. Η καινοτομία, η συνεχής έρευνα,

προωθεί **Διαλόγους για την Πολιτική της ΕΕ** και με αυτόν τον τρόπο συμμετέχει στη δημιουργία με τους ευρωπαίους φορείς χάραξης πολιτικής σε μια χωρίς αποκλεισμούς και ισότιμη Ευρώπη 2030.

Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό παρέχουν **Υπηρεσίες Ατομικών Εταιρειών**. Δηλαδή, παρέχουν προσαρμοσμένες υπηρεσίες σε εταιρείες που θέλουν να ενσωματώσουν τη βιωσιμότητα στα επιχειρηματικά τους μοντέλα για βελτιωμένη απόδοση και φήμη.

Οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν:

- Διάλογο Ενδιαφερόμενων μερών.
- Αξιολόγηση της Ουσιαστικότητας (Materiality Assesment).
- Συγκριτική Αξιολόγηση.
- Συντονισμό με την ΕΕ.
- Προσαρμοσμένα Εργαστήρια & Εκδηλώσεις.

Αγορές: Βιώσιμες Αγορές & Χρηματοοικονομικά

Το Δίκτυο ενισχύει την υποβολή εκθέσεων Βιώσιμης Ανάπτυξης και Εταιρικής Υπευθυνότητας, καθώς και της βιώσιμης χρηματοδότησης για μια πράσινη συμφωνία χωρίς αποκλεισμούς.

Πέρυσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιτάχυνε τον ρυθμό υλοποίησης των υποσχέσεων της Πράσινης Συμφωνίας της ΕΕ και τη μετατροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια σύγχρονη, αποδοτική από πλευράς πόρων και ανταγωνιστική οικονομία. Τα νέα μέτρα όπως η Οδηγία για την Έκθεση Εταιρικής Βιωσιμότητας (CSRD), τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα Αναφοράς Βιωσιμότητας (European Sustainability Reporting Standards), η Πράσινη Ταξινόμηση της ΕΕ (EU Taxonomy), η Οδηγία Εκθέσεων ανά χώρα (the Country-by-country Reporting Directive), και η μελλοντική νομοθεσία της ΕΕ για τη δέουσα επιμέλεια και τη βιώσιμη εταιρική διακυβέρνηση (the future EU Due Diligence Legislation and Sustainable Corporate Governance) μεταμορφώνουν το ρυθμιστικό τοπίο στις οποίες δραστηριοποιούνται οι εταιρείες, θέτοντας προκλήσεις συμμόρφωσης που θα επηρεάσουν τη βιωσιμότητα και τη διαφάνειά τους.

Το πρόγραμμα 2022 Αγορές παρέχει στα μέλη του CSR Europe όλη την υποστήριξη που χρειάζονται για:

- Ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για την κάλυψη των απαιτήσεων αυτού του πλήθους νέων δεσμευτικών κανονισμών για τη βιώσιμη χρηματοδότηση και την υποβολή εκθέσεων.
- Ενσωμάτωση εκτιμήσεων περιβαλλοντικών, κοινωνικών και εταιρικής διακυβέρνησης (ESG) στις εσωτερικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων.
- Ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων με τους επενδυτές για την προσέλκυση και τόνωση βιώσιμων επενδύσεων.

Επιπρόσθετα παρέχει:
Ατελιέ αγορών
Κατά τη διάρκεια τριών συνεδριών, το CSR Europe συμβάλλει στον συντονισμό της εταιρείας με την ατζέντα της ΕΕ σχετικά με τη βιώσιμη χρηματοδότηση και την υποβολή εκθέσεων.

Επίσης, παρέχει:
Μια σειρά Ανοιχτών Webinar

η ψηφιακή κατασκευή και η βιωσιμότητα είναι οι ακρογωνιαίοι λίθοι της επιχείρησης της Leonardo παγκοσμίως. Η Leonardo αναπτύσσει δυνατότητες πολλαπλών τομέων στον τομέα της αεροδιαστημικής, της άμυνας και της ασφάλειας.

Μια σειρά ανοιχτών εκδηλώσεων για την αξιοποίηση της συλλογικής γνώσης του δικτύου.

Το CSR Europe είναι υπεύθυνο για τη Δημιουργία του **Ηγετικού Ομίλου** στον οποίο συγκεντρώνει μια επιλεγμένη ομάδα πρωτοποριακών μελών που συμβάλλουν στη Χρηματοδότηση μιας Πράσινης και Δίκαιης Μετάβασης. Επίσης, προωθεί τον **Διάλογο Πολιτικής στην ΕΕ** καθώς σχεδιάζει με τους ευρωπαίους φορείς χάραξη πολιτικής μια χωρίς αποκλεισμούς και ισότιμη Ευρώπη 2030. Συμπληρωματικά, τα τελευταία 25 χρόνια παρέχει **Υπηρεσίες** που έχουν υποστηρίξει 10.000 εταιρείες στην ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στα επιχειρηματικά τους μοντέλα για βελτιωμένη απόδοση και φήμη, περιλαμβάνοντας:

- Διάλογο Ενδιαφερόμενων μερών.
- Αξιολόγηση της Ουσιαστικότητας (Materiality Assesment).
- Συγκριτική Αξιολόγηση.
- Συντονισμός με την ΕΕ.
- Προσαρμοσμένα Εργαστήρια & Εκδηλώσεις.
- Αξιολόγηση Ωριμότητας & Ολοκλήρωσης.
- Επισκόπηση Εκθέσεων Βιωσιμότητας.
- Υπεύθυνη & Διαφανή Φορολογική Συμπεριφορά.
- Προσαρμοσμένα Εργαστήρια & Εκδηλώσεις.
- Προσαρμοσμένη Υποστήριξη.

Το Δίκτυο περιλαμβάνει και δράσεις εκπαίδευσης αποκλειστικά για τα Εταιρικά του μέλη.
Αυτά συνίστανται στα
Ατελιέ (ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΜΕΛΗ) τα οποία αποτελούν μια εξατομικευμένη μορφή μάθησης που συγκεντρώνει τα εταιρικά μέλη του CSR Europe για την ανάπτυξη σχεδίων βελτίωσης ειδικά για την εταιρεία.

• **Σειρά Ατελιέ Άνθρωποι**:
Ένα συμπεριληπτικό μέλλον της Εργασίας:
Για την ανάπτυξη μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στο εργατικό δυναμικό.
Κατά τη διάρκεια τριών συνεδριών, αναπτύσσουν με τα εταιρικά τους μέλη μια σειρά από βέλτιστες πρακτικές και εργαλεία για την αποτελεσματική ανάπτυξη μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στο εργατικό δυναμικό. Κατά συνέπεια, είναι δυνατή η ανάπτυξη σχεδίων βελτίωσης προσαρμοσμένων στις ανάγκες της κάθε εταιρείας.
• **Σειρά Αγορές Ατελιέ**: Χρηματοδότηση μιας χωρίς αποκλεισμούς Πράσινης Συμφωνίας, προκειμένου να βοηθήσει τις εταιρείες να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις της ΕΕ σχετικά με τις εταιρικές εκθέσεις αναφοράς και τη βιώσιμη χρηματοδότηση.

Ατελιέ Εσωτερική Λήψη Αποφάσεων στη Βιωσιμότητα & Χρηματοοικονομική
Αυτή είναι το πρώτο από μια σειρά τριών Ατελιέ που απευθύνεται μόνο σε εταιρικά μέλη. Στόχος είναι να καταστήσει σαφές ότι η βιωσιμότητα αποτελεί πρωταρχική προϋπόθεση για τις εταιρείες. Ειδικά, μετά από την πανδημία Covid-19 διαφαίνεται ότι οι εταιρείες που έχουν δεσμευτεί για βιωσιμότητα ξεπερνούν αυτές που δεν έχουν. Οι Εταιρείες που εφαρμόζουν τη Βιωσιμότητα μέσω της ΕΚΕ είναι πιο ανθεκτικές, οικονομικά αποδοτικές και ικανές να προσελκύσουν ανθρώπινο δυναμικό με αυξημένες ικανότητες και προσόντα. Επιπλέον, οι εταιρείες με ισχυρή προσέγγιση ESG είναι καλύτερα εξοπλισμένες για να αξιοποιήσουν νέες ευκαιρίες στις αγορές, με την υποστήριξη ενός αυξανόμενου αριθμού επενδυτών που επιλέγουν τη βιωσιμότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Διευθυντής Οικονομικών (CFO) και ο Διευθυντής Βιωσιμότητας (CSO) έχουν διπλό ρόλο:

Υποστηρίζουν τον καθορισμό στρατηγικής και την ανταλλαγή γνώσεων για τη βιωσιμότητα σε όλες τις λειτουργίες της εταιρείας.

Καθοδηγούν όλες τις χρηματοοικονομικές επιχειρηματικές λειτουργίες και τα τμήματα για την αξιοποίηση νέων ευκαιριών που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα και την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στις επενδύσεις της εταιρείας.

Αυτός ο μετασχηματισμός του επιχειρηματικού μοντέλου επεκτείνει τον ρόλο της χρηματοδότησης, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης των μη χρηματοοικονομικών επιπτώσεων. Προτρέπει, επίσης, τις μονάδες βιωσιμότητας και χρηματοδότησης να ενισχύσουν τη συνεργασία τους, υιοθετώντας μια κοινή

προσέγγιση βιωσιμότητας για την ενημέρωση της οικονομικής στρατηγικής, της πολιτικής και των λειτουργιών της εταιρείας.

Ατελιέ - Περιβαλλοντική Ταξινόμηση: Taxo4 και Σύστημα Φωτεινής Σηματοδότησης

Αυτό είναι το δεύτερο Ατελιέ της σειράς τριών συνεδριών μόνο για εταιρικά μέλη, που παρέχει την απαιτούμενη βοήθεια στην εταιρεία, προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με την ατζέντα της ΕΕ σχετικά με τη βιώσιμη χρηματοδότηση και την υποβολή εκθέσεων. Στις 6 Ιουλίου 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την ανανεωμένη Στρατηγική Βιώσιμης Χρηματοδότησης, με στόχο την τόνωση της αγοράς για πράσινες επενδύσεις. Ο κανονισμός της ΕΕ για την ταξινόμηση έγινε πρωταρχικός πυλώνας της στρατηγικής. Πρόκειται για ένα σύστημα ταξινόμησης για βιώσιμες επενδύσεις, το οποίο περιλαμβάνει τεχνικά κριτήρια ελέγχου (TSC) που θα χρησιμοποιήσουν οι εταιρείες και οι επενδυτές για να μετρήσουν την απόδοση των οικονομικών τους δραστηριοτήτων στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Με ταχείες ενέργειες, το πλαίσιο Ταξινόμησης τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2022.

Επιπρόσθετα, η Πλατφόρμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Χρηματοδότηση (Platform for Sustainable Funding), Υποομάδες 1 και 3, δημοσίευσε τον Μάρτιο του 2022 δύο τελικές εκθέσεις για την Ταξινόμηση της Περιβαλλοντικής Μετάβασης και τις Συστάσεις για τα TSC σχετικά με τους Τέσσερις Υπολειπόμενους Περιβαλλοντικούς Στόχους. Οι εκθέσεις, τις οποίες η Επιτροπή μπορεί να αγνοήσει, να τροποποιήσει ή να εγκρίνει, στοχεύουν στην καθοδήγηση των πράσινων επενδύσεων προς πρόσθετες οικονομικές δραστηριότητες, σύμφωνα με τις κύριες προτεραιότητες και κατευθυντήριες γραμμές της Ταξινόμησης της ΕΕ. Οι εταιρείες θα επωφεληθούν με το να παραμένουν ενημερωμένες με τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στην ταξινόμηση. Κατά συνέπεια, το συγκεκριμένο Ατελιέ καθοδηγούμενο από ειδικούς και από πρωτοπόρες εταιρείες θα παρέχει στους συμμετέχοντες μια βαθύτερη κατανόηση των τεσσάρων περιβαλλοντικών στόχων της Ταξινόμησης της ΕΕ και της προτεινόμενης επέκτασης σε άλλους τύπους δραστηριότητας, συγκεκριμένα σημαντικά επιβλαβείς — ενδιάμεσες επιδόσεις— και δραστηριότητες χαμηλού περιβαλλοντικού αντίκτυπου.

Ενημέρωση EU & Ατελιέ: Τα ευρωπαϊκά πρότυπα έκθεσης για τη βιωσιμότητα

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και των στόχων της για την κλιματική ουδετερότητα, η εισαγωγή σαφών και ρεαλιστικών προτύπων αναφοράς βιωσιμότητας είναι εξαιρετικά σημαντική για τη διαμόρφωση μιας διαφανούς και βιώσιμης οικονομίας. Με τη δημοσίευση στις 21 Απριλίου 2021 της νομοθετικής πρότασης για μια Οδηγία για την Αναφορά της Εταιρικής Βιωσιμότητας (CSRD) που θα υποχρεώνει τις μεγάλες εταιρείες να υποβάλλουν εκθέσεις σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα Εκθέσεων Βιωσιμότητας (ESRS), η Ευρωπαϊκή Συμβουλευτική Ομάδα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης (EFRAG) ανέλαβε τη σύνταξη αυτών. Τα προσχέδια έκθεσης του ESRS κυκλοφόρησαν στις 29 Απριλίου 2022 και αποτελούν 13 πρότυπα που καλύπτουν περιβαλλοντικά, κοινωνικά και θέματα διακυβέρνησης. Τους επόμενους μήνες, η EFRAG θα δημοσιεύσει, επίσης, ειδικά τομεακά πρότυπα και πρότυπα για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ). Έως τον Ιούνιο του 2023 και τον Ιούνιο του 2024, το ESRS θα πρέπει να ανταποκριθεί στις ανάγκες των εταιρειών, οι οποίες θα αντιμετωπίσουν σημαντικές προκλήσεις όταν εργάζονται για τη συμμόρφωση. Η υποβολή εκθέσεων μέσω πανευρωπαϊκών προτύπων θα πρέπει να επιτρέπει στις εταιρείες να αναφέρουν και να αποκαλύπτουν χωρίς άχρηστες επιπλοκές.

Δεδομένης της συνάφειας του θέματος, το Δίκτυο CSR φιλοξένησε διαδικτυακό σεμινάριο ενημέρωσης της ΕΕ (ανοιχτό σε Εθνικούς Οργανισμούς Συνεργατών & εταιρικά μέλη) και το τρίτο μέρος της σειράς Atelier Αγοράς (ανοιχτό μόνο σε εταιρικά μέλη) σχετικά με τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα Αναφοράς Βιωσιμότητας την ίδια ημέρα και ως μέρος της ίδιας εκδήλωσης, προκειμένου τα μέλη να ορίσουν το πλαίσιο πολιτικής και να επιτρέψουν την ενημερωμένη συνεργασία κατά τη διάρκεια του δεύτερου μέρους της εκδήλωσης.

• Υλικά

Σειρά Ατελιέ: Καθιστώντας εφικτή την ουδετερότητα από άνθρακα και τις κυκλικές αλυσίδες εφοδιασμού Ατελιέ - Απαλλαγή από τις εκπομπές άνθρακα της εφοδιαστικής αλυσίδας με την αποτελεσματική συνεργασία με προμηθευτές και ενδιαφερόμενους φορείς.

Αυτή είναι η πρώτη από μια σειρά δύο μερών του Atelier με θέμα «Συμμετοχή με βασικούς ενδιαφερόμενους φορείς σε αλυσίδες αξίας για την επιτάχυνση της απαλλαγής από τον άνθρακα». Απαλλαγή από τον άνθρακα, καθαρά μηδενική ή ουδετερότητα άνθρακα —πολυάριθμες έννοιες περιγράφουν τις επιχειρηματικές προσπάθειες για μείωση των εκπομπών για την υποστήριξη του στόχου της Συμφωνίας του Παρισιού για επίτευξη ουδετερότητας από τον άνθρακα έως το 2050.

Στη διαδρομή τους οι εταιρείες αντιμετωπίζουν διαφορετικές προκλήσεις: Για πολλές επιχειρήσεις, η πλειονότητα των εκπομπών είναι οι λεγόμενες εκπομπές Πεδίου 3 που αποτελούν έμμεσες εκπομπές που εντοπίζονται στην αλυσίδα αξίας ενός οργανισμού. Υπάρχουν αυξανόμενες απαιτήσεις και προσδοκίες για τις επιχειρήσεις να μειώσουν τις εκπομπές και ένα ευρύ τοπίο πρωτοβουλιών και προσεγγίσεων για την ανταπόκρισή τους. Επιπρόσθετα, εντοπίζονται διαφορετικές ωριμότητες κατά μήκος των αλυσίδων εφοδιασμού και η ανάγκη για νέες λύσεις. Παράλληλα, λειτουργούν παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού που εκτείνονται σε διαφορετικούς παράγοντες και κλάδους.

Κατά συνέπεια, στόχος του συγκεκριμένου Ατελιέ είναι η σύνδεση των βασικών ενδιαφερόμενων μερών και η καλλιέργεια στενότερης αλληλεπίδρασης μεταξύ των βιομηχανιών. Μεταξύ των στόχων του συγκεκριμένου atelier, ο απολογισμός του status quo, η συζήτηση των προκλήσεων και οι πιθανές λύσεις, η επικοινωνία των εμπειριών και των βέλτιστων πρακτικών, των ιστοριών επιτυχίας και των διδαγμάτων. Μέσω αυτού του Atelier, οι συμμετέχουσες εταιρείες θα είναι σε θέση να αναλύσουν τη διαχείριση των εκπομπών του πεδίου 3 και να εκτεθούν σε καινοτόμες προσεγγίσεις για τη δέσμευση προμηθευτών σχετικά με την απαλλαγή από τον άνθρακα.

Επιπρόσθετα, με μια σειρά ανοιχτών εκδηλώσεών της, η CSR Europe θέλει να αξιοποιήσει τη συλλογική γνώση του δικτύου και να προωθήσει, όπως διατείνεται, τις πλατφόρμες συνεργασίας μεταξύ εταιρειών από διαφορετικούς κλάδους της βιομηχανίας και πλατφόρμες κλάδων, με στόχο την παροχή υψηλού επιπέδου επιρροής για την υποστήριξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ (SGDs).

Κατά συνέπεια, παρέχονται ανοιχτές εκδηλώσεις στα ακόλουθα θεματικά πεδία:

- Αντιμετώπιση σημείων πίεσης βιοποικιλότητας σε όλη την αλυσίδα αξίας.
- Βιωσιμότητα της Εφοδιαστικής Αλυσίδας στον Τομέα της Αυτοκινητοβιομηχανίας.
- Κοινωνική Βιωσιμότητα στον Τομέα Logistics.
- Προώθηση STEM ταλέντα για το Εργατικό Δυναμικό του Μέλλοντος.
- Διατομεακή Προσέγγιση στα Σωματίδια Ελαστικών και Φθοράς δρόμου.
- Επιχειρήσεις που ενώνουν ταλέντα για την εθνική διαφορετικότητα και την ένταξη.

10.2 Οδικός Χάρτης για την Ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην Ευρώπη (Road CSR – Interreg Europe)

Η Road – CSR – Interreg Europe αποτελεί ένα πρόγραμμα που θέτει έναν Οδικό χάρτη για την ενσωμάτωση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στις περιφέρειες των κρατών μελών της ΕΕ και στις επιχειρηματικές πρακτικές. Το πρόγραμμα υπάγεται στο πρόγραμμα Interreg Europe, και χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Λόγω της οικονομικής κρίσης, είναι ευρέως διαδεδομένη η προσδοκία ότι οι επιχειρήσεις θα πρέπει να λογοδοτούν περισσότερο στην κοινωνία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Οδηγία 2014/95/ΕΕ, σύμφωνα με την οποία οι ενδιαφερόμενες εταιρείες καλούνται να αποκαλύπτουν στην έκθεση διαχείρισης, πληροφορίες για πολιτικές, κινδύνους και αποτελέσματα σχετικά με περιβαλλοντικές, κοινωνικές πτυχές και πτυχές των εργαζομένων, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την καταπολέμηση της διαφθοράς και τη δωροδοκία, και τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών στο διοικητικό τους συμβούλιο. Στην ουσία, αυτό που επιδιώκεται είναι η ενσωμάτωση στα επιχειρηματικά τους μοντέλα των αρχών της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ).

Η νέα οδηγία ισχύει μόνο για περιορισμένο αριθμό μεγάλων εταιρειών της ΕΕ και παραλείπει τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) που αποτελούν την κυρίαρχη μορφή επιχείρησης στην ΕΕ και κλειδί για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής ανάπτυξης και απασχόλησης. Μελέτες έχουν δείξει ότι η ΕΚΕ θεωρείται ως μια ζωτική έννοια που πρέπει να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις κάθε μορφής και μεγέθους. Επίσης, υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των ΜμΕ και της ΕΚΕ και της ανταγωνιστικότητάς τους. Συγκεκριμένα, η ανταγωνιστικότητα των ΜμΕ βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕC). Κοινή πρόκληση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να βοηθησει τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν τη νέα οδηγία και τα νέα μέτρα στα Επιχειρησιακά τους Προγράμματα, προκειμένου οι ΜμΕ να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητά τους.

Το Road-CSR συγκεντρώνει 7 εταίρους από 7 χώρες, με τη συμμετοχή των διαχειριστικών αρχών και των περιφερειακών φορέων που επηρεάζουν τα μέσα περιφερειακής και εθνικής πολιτικής, για να βοηθήσει τα κράτη μέλη της ΕΕ να εφαρμόσουν τις αρχές της ΕΚΕ στον πυρήνα των ΜμΕ, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στο να γίνουν πιο ανταγωνιστικές. βιώσιμες, καινοτόμες με επίτευξη μακροπρόθεσμης κερδοφορίας

εφαρμογή κοινωνικής δικαιοσύνης και προστασίας του περιβάλλοντος. Για να ενσωματωθούν οι αρχές της ΕΚΕ στον επιχειρηματικό πυρήνα των ΜμΕ, το έργο περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, εστιάζοντας στην προώθηση της διαπεριφερειακής διαδικασίας μάθησης και στην ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των περιφερειακών αρχών.

Οι δραστηριότητες του έργου περιλαμβάνουν:

- Διερεύνηση της ενσωμάτωσης των αρχών ΕΚΕ στις ΜμΕ και στην εθνική/περιφερειακή νομοθεσία και προγράμματα.
- Προσδιορισμός επιτυχημένων βέλτιστων πρακτικών.
- Αξιολόγηση και ανάλυση του επιπέδου επιπτώσεων των αρχών της ΕΚΕ στην απόδοση των ΜμΕ.
- Ανάλυση των παραγόντων (εμποδίων και παραγόντων) που επηρεάζουν την υιοθέτηση της ΕΚΕ στις ΜμΕ.
- Προώθηση του δημόσιου διαλόγου και της διαδικασίας διαβούλευσης για την οικοδόμηση συναίνεσης και τη διασφάλιση της επιτυχούς εφαρμογής των περιφερειακών σχεδίων δράσης, μέσω της υποστήριξης και της συμμετοχής βασικών περιφερειακών φορέων.
- Προώθηση της διαπεριφερειακής μάθησης και δημιουργίας ικανοτήτων μέσω εργαστηρίων, επισκέψεων μελέτης και εκδηλώσεων εκμάθησης πολιτικής.
- Από κοινού ανάπτυξη σχεδίων δράσης για την προώθηση της βελτίωσης των μέσων πολιτικής που αντιμετωπίζει το έργο.
- Συστάσεις πολιτικής για την Οδηγία 2014/95/ΕΕ και διάδοσή τους πέρα από το γεωγραφικό πεδίο του έργου.
- Αύξηση της ευαισθητοποίησης, προώθηση και διάδοση των αποτελεσμάτων του έργου και της γνώσης πέρα από τη σύμπραξη.

Η πανδημία Covid-19 είναι μία από τις πιο σημαντικές αλλαγές στη σύγχρονη οικονομική ιστορία με βαθύ αντίκτυπο στην ΕΚΕ. Είναι σαφές ότι οι συμπεριφορές των ΜμΕ ήταν υποδειγματικές λόγω της προσαρμογής των ενεργειών ΕΚΕ στις τρέχουσες υγειονομικές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Η κρίση προκάλεσε μια αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι ΜμΕ επιδιώκουν τους οικονομικούς, κοινωνικούς, και περιβαλλοντικούς στόχους τους, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στον ρόλο που διαδραματίζουν στην κοινωνία από το να αποκομίζουν τεράστια κέρδη. Σε αυτό το νέο σενάριο, οι ΜμΕ πρέπει να υιοθετήσουν στρατηγικές ΕΚΕ για να δημιουργήσουν μια επιχειρηματική δέσμευση προς την κοινωνία. Η ισορροπία κέρδους και κοινού καλού είναι η πιο κατάλληλη στρατηγική για να επιβιώσει μια επιχείρηση μακροπρόθεσμα, αλλά και να ευδοκιμήσει μετά το πέρας της πανδημίας.

Οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν θεσπίσει πακέτα οικονομικής βοήθειας, για να αμβλύνουν την επικείμενη πίεση για τις ΜμΕ. Ωστόσο, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις ΜμΕ και τις κοινωνίες δεν έχουν έρθει ακόμη. Τα κυβερνητικά μέτρα θα πρέπει να ενθαρρύνουν τις ΜμΕ να διατηρήσουν ηθικές επιχειρηματικές πρακτικές και να εκπληρώσουν τη δέσμευσή τους για την ΕΚΕ, έτσι ώστε οι επιπτώσεις να είναι ευρέως διαδεδομένες και βιώσιμες.

Το πρόγραμμα RoadMap CSR διοργανώνει 2 περιφερειακές συναντήσεις ενδιαφερόμενων μερών σε κάθε περιφέρεια μία σε κάθε εξάμηνο, προκειμένου να συζητηθούν οι επιπτώσεις της πανδημίας στον τομέα της ΕΚΕ και πώς έχουν επηρεαστεί οι ΜμΕ. Τα αποτελέσματα από την ανταλλαγή εμπειριών στις συναντήσεις λαμβάνονται υπόψη ώστε οι εθνικές πολιτικές να θεωρούν την ΕΚΕ ως «Κοινωνική Ευθύνη για τον COVID-19» και να καταστήσουν τα τρέχοντα και μελλοντικά επιχειρησιακά προγράμματα πιο προσαρμοστικά στη νέα κατάσταση, όπου η ΕΚΕ διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ανακούφιση των αρνητικών συνεπειών της πανδημίας για τις εταιρείες και την κοινωνία.

Η Συνεργασία με φορείς κρατών μελών της ΕΕ

Όπως προαναφέρθηκε, το πρόγραμμα Road CSR έχει δημιουργήσει συνεργασίες με φορείς των περιφερειών των κρατών μελών της ΕΕ. Συγκεκριμένα, με την Κύπρο, το Road CSR χρηματοδότησε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Βιώσιμη Ανάπτυξη 2014-2020» το οποίο είχε ως στόχο να τονώσει την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη και να βοηθήσει την Κύπρο να βγει από την κρίση. Με αυτόν τον τρόπο, συνέβαλε στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής Ευρώπης 2020 για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και συνέβαλε να γίνουν οι ΜμΕ πιο ανταγωνιστικές και να ενσωματώσουν την καινοτομία.

Οι κύριες Προτεραιότητες Χρηματοδότησης (ΠΧ) είναι οι εξής:

1) ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας,
2) προώθηση της χρήσης ΤΠΕ,

3) μείωση των εκπομπών CO2 και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή,
4) διαχείριση στερεών αποβλήτων και υδάτινων πόρων,
5) διαχείριση φυσικών και πολιτιστικών πόρων,
6) προώθηση βιώσιμων μεταφορών,
7) βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη.

Η προτεραιότητα χρηματοδότησης που θέτει το πρόγραμμα Road-CSR είναι η «Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας» που έχει κύριο στόχο την αύξηση του εθνικού ερευνητικού δυναμικού και των ιδιωτικών επενδύσεων στην έρευνα και την καινοτομία, την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ. Ωστόσο, τα θέματα εφαρμογής της ΕΚΕ στις ΜμΕ δεν ξεκαθαρίζονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και στη συγκεκριμένη Προτεραιότητα Χρηματοδότησης.

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα «Road-CSR» θα υποστηρίξει την εκμάθηση πολιτικών στον τομέα της ΕΚΕ, με σκοπό τη βελτίωση της απόδοσης των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών και προγραμμάτων στον τομέα αυτό, με την επεξεργασία των αρχών ΕΚΕ στις ΜμΕ και κάνοντάς τες πιο ανταγωνιστικές και βιώσιμες. Θα συμπεριληφθούν νέα μέτρα, προκειμένου να βοηθηθούν οι ΜμΕ να υιοθετήσουν τις αρχές της ΕΚΕ στην καθημερινή τους επιχειρηματική ζωή.

Road-CSR: Η συνέχιση του προγράμματος

Το πρόγραμμα Road-CSR ξεκίνησε και συνεχίζει τις δραστηριότητές του για έναν ακόμη χρόνο αφού εγκρίθηκε στο πλαίσιο της 5ης πρόσκλησης υποβολής προτάσεων για πρόσθετες δραστηριότητες που συνδέονται με τον COVID-19.

Η πανδημία Covid-19 αντιπροσωπεύει μία από τις πιο σημαντικές αλλαγές στη σύγχρονη ιστορία του μάρκετινγκ, η οποία θα μπορούσε να έχει δυνητικά βαθύ αντίκτυπο στην εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ), την ηθική των καταναλωτών και τη βασική φιλοσοφία μάρκετινγκ. Η τρέχουσα κατάσταση που προέρχεται από την πανδημία, σε γενικές γραμμές, κατέστησε σαφές ότι οι συμπεριφορές πολλών εταιρειών ήταν υποδειγματικές, δηλαδή προσάρμοσαν τις πολιτικές και τις δράσεις της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) στις τρέχουσες υγειονομικές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Ως εκ τούτου, η κρίση που προέκυψε από την πανδημία έχει προκαλέσει αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες επιδιώκουν τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους τους, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στον ρόλο που πρέπει να διαδραματίσουν και στην κοινωνία.

Σε αυτό το νέο πλαίσιο, οι επιχειρήσεις πρέπει να υιοθετήσουν τις στρατηγικές ΕΚΕ τους, προκειμένου να δημιουργήσουν μια επιχειρηματική δέσμευση προς την κοινωνία και τις ευάλωτες ομάδες, ειδικά εκείνες που βρίσκονται πιο κοντά σε αυτές, που είναι το τοπικό περιβάλλον που σχετίζεται με τη χώρα προέλευσης των επιχειρήσεων ή των περιοχών στις οποίες οι εταιρείες λειτουργούν και έχουν μεγαλύτερη παρουσία. Η ισορροπία κέρδους και κοινού καλού θα είναι η πιο κατάλληλη στρατηγική για την επιβίωση μακροπρόθεσμα.

Εδώ έρχεται με τη συνέχειά του το πρόγραμμα Road-CSR. Στο πλαίσιο του προγράμματος θα υπάρξει ανταλλαγή ιδεών για το πώς η πανδημία έχει επηρεάσει τον τομέα της ΕΚΕ και τη φιλοσοφία μάρκετινγκ και πώς έχουν επηρεαστεί οι εταιρείες από αυτό. Θα προσδιοριστούν οις δράσεις ΕΚΕ που έχουν αναπτυχθεί από εταιρείες ενόψει της πανδημίας και ο στόχος που επιδιώκουν μαζί τους, προκειμένου να προσδιοριστούν τα οφέλη που θέλουν να αποκομίσουν οι εταιρείες και να καταπολεμήσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας. Επιπρόσθετα, θα υπάρξει συζήτηση για τον αντίκτυπο στις ευκαιρίες και τις τάσεις της ΕΚΕ και την ηθική των καταναλωτών. Όσον αφορά το μάρκετινγκ, θα επικεντρωθούν στις πιθανές επιπτώσεις στις βασικές έννοιες του μάρκετινγκ, στο πλαίσιο του μάρκετινγκ και στη στρατηγική μάρκετινγκ. Αξίζει, επίσης, να διερευνηθεί τι είδους νέες πρωτοβουλίες ΕΚΕ αναδύονται κατά τη διάρκεια αυτής της πανδημίας, σε σύγκριση με την παραδοσιακή πρακτική ΕΚΕ.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα προοπτική που θα διερευνήσει το πρόγραμμα Road-CSR είναι ο τρόπος με τον οποίο η εμπλοκή των εταιρειών σε διάφορες πρωτοβουλίες ΕΚΕ μπορεί να μετριάσει ή να επιδεινώσει την αρνητική επίδραση του COVID-19 στην απόδοση της επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας, εξετάζοντας έτσι το μετριαστικό αποτέλεσμα της ΕΚΕ στη σχέση μεταξύ του COVID-19 και της σταθερής απόδοσης. Αυτό μπορεί, επίσης, να επεκταθεί σε μια ρύθμιση με πολλαπλές διαστάσεις ΕΚΕ. Ένα πιθανό σκεπτικό για αυτήν την προσέγγιση μπορεί να βασίζεται στον ρόλο της ΕΚΕ ως μιας ασφαλιστικής προστασίας που μπορεί να προσφέρει κάποια ευελιξία σε μια επιχείρηση κατά τη διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας. Σε στενή σχέση με αυτό, μπορούμε να εξετάσουμε, επίσης, πώς η στρατηγική ΕΚΕ μιας επιχείρησης μπορεί να επιταχύνει την ανάκαμψή της κατά τη διάρκεια και μετά την πανδημία, και περαιτέρω,

πώς μια κακοδιαχείριση ή κακώς αναπτυγμένη στρατηγική ΕΚΕ μπορεί να βλάψει την εταιρεία κατά τις ίδιες περιόδους.

Αυτό που έχει συμβεί μέχρι στιγμής είναι ότι οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν θεσπίσει πακέτα οικονομικής βοήθειας για να αμβλύνουν την επικείμενη πίεση, ιδιαίτερα σε εκείνα τα πιο ευάλωτα μέρη, όπως είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ). Ωστόσο, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις εταιρείες και τις κοινωνίες δεν έχουν έρθει ακόμη. Τα μέτρα των κυβερνήσεων θα πρέπει, επίσης, να ενθαρρύνουν τις εταιρείες, να διατηρήσουν ηθικές επιχειρηματικές πρακτικές, και να εκπληρώσουν τη δέσμευσή τους για την ΕΚΕ προς τα διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη τους. Θα πρέπει να συνάδουν με τις κυβερνητικές πρωτοβουλίες, ώστε ο αντίκτυπος να είναι ευρύτερος και βιώσιμος.

Είναι σημαντικό η κυβέρνηση να παρέχει κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα, προκειμένου να αναπτύξει πολιτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ). Επίσης, είναι απαραίτητη η διαφάνεια και η δημόσια λογοδοσία τόσο για τα προγράμματα ΕΚΕ του κυβερνητικού, όσο και του ιδιωτικού τομέα. Ειδικά σε περιόδους κρίσης, η κυβέρνηση θα πρέπει να διεξάγει πρωτοβουλίες εκτίμησης αναγκών, προκειμένου να συλλέγει εμπειρικά τεκμηριωμένα δεδομένα και με βάση αυτά να δίνει περιοδικές κατευθύνσεις στους ενδιαφερόμενους σχετικά με τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες της ΕΚΕ, όπου μπορεί να αναπτυχθεί, πώς πρέπει να συμπληρώνει τις ενέργειες του κράτους, θέτοντας έτσι ορισμένους κρίσιμους στόχους και οδηγίες. Αυτό σημαίνει πρακτικά την εισαγωγή ενός γενικού σχεδίου με το οποίο ο ιδιωτικός και δημόσιος τομέας και οι κοινωνικοί εταίροι θα μπορούν, επίσης, να συνεργάζονται ευέλικτα και να προσφέρουν θετικά αποτελέσματα στην κοινωνία.

10.3 Η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ (The European Alliance for CSR)

Η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2006 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με μέλη της επιχειρηματικής κοινότητας και υποστήριξη από επιχειρηματικούς οργανισμούς όπως η BusinessEurope, η SMEunited (πρώην ονομαζόμενη UEAPME) και η CSR Europe (βλ.Υποκεφάλαιο 10.1). Αυτό συνέπεσε με τη δημοσίευση στις 22 Μαρτίου 2006 της ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Εφαρμογή της εταιρικής σχέσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση, προκειμένου να γίνει η Ευρώπη πόλος αριστείας για την εταιρική κοινωνική ευθύνη (CSR)».

- Δελτίο τύπου BusinessEurope (πρώην UNICE).
- Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Επιχειρήσεων για την ΕΚΕ.
- Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Απασχόλησης για την ΕΚΕ.

Εικόνα 10.1 *Υποστηρικτικές Δράσεις της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για την ΕΚΕ στις εταιρείες*

Πηγή: μετάφραση σχήματος από https://www.businesseurope.eu/european-alliance-csr

Όπως φαίνεται και από την παραπάνω Εικόνα 10.1, η Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την ΕΚΕ στοχεύει, μεταξύ άλλων, να συμβάλλει στην προώθηση της ΕΚΕ σε όλη την Ευρώπη, να ενεργεί για να καταδεικνύει την αξία της εθελοντικής επιχειρηματικής δέσμευσης και τη διαφορά που μπορεί να έχει, να εστιάζει στις καινοτόμες πρακτικές ΕΚΕ, και να διευκολύνει περαιτέρω τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες σε αυτόν τον τομέα. Είναι μια άτυπη ομάδα και δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένους κανόνες ή απαιτήσεις, καταστατικό, υπογραφές ή περίπλοκες διαδικασίες.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν διαχειρίζεται άμεσα τη Συμμαχία. Βασίζεται στην ίδια την επιχειρηματική κοινότητα, καθώς και στην υποστήριξη των επιχειρηματικών οργανώσεων. Περισσότερες από 150 εταιρείες έχουν εκφράσει μέχρι στιγμής την υποστήριξή τους στη Συμμαχία.

Αναφορικά με τη στήριξη των επιχειρήσεων, η Συμμαχία παραμένει ανοιχτή, και οποιαδήποτε επιχείρηση ανεξάρτητα από το μέγεθός της μπορεί να εμπλακεί.

Οι ευκαιρίες και τα οφέλη της Συμμαχίας για τις εταιρείες

Οι εταιρείες με έδρα την ΕΕ βρίσκουν υποστήριξη στη Συμμαχία, και μπορούν να συμμετέχουν μέσω των ομοσπονδιακών μελών της BusinessEurope στη χώρα της ΕΕ όπου είναι εγκατεστημένα τα κεντρικά γραφεία τους. Οι εθνικές ομοσπονδίες κρατούν τις εταιρείες ενήμερες για τις εξελίξεις και τις ευκαιρίες σε σχέση με τη Συμμαχία και διασφαλίζουν τη σύνδεση με το ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι εταιρείες μπορούν, επίσης, να επικοινωνούν τα ενδιαφέροντά τους, όταν συμμετέχουν σε ορισμένες δραστηριότητες ή να αναπτύσσουν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες.

Οι εταιρείες που συμμετέχουν στη Συμμαχία αναμένεται να παρέχουν, σε τακτική βάση, πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους αναφορικά με την ΕΚΕ και για τις συνεισφορές στη Συμμαχία για συναντήσεις υψηλού επιπέδου της ΕΕ. Οι εμπλεκόμενες εταιρείες καθορίζουν μόνες τους τη συμβολή τους στη Συμμαχία και τις δραστηριότητες στις οποίες επιθυμούν να συμμετέχουν.

Μια βασική δραστηριότητα, που έχει ήδη αναπτυχθεί σε αρκετά καλό επίπεδο, είναι ένα σύνολο εργαστηρίων στα οποία οι εταιρείες και τα ενδιαφερόμενα μέρη τους συζητούν και ανταλλάσσουν εμπειρίες σε βασικά θέματα και προκλήσεις ΕΚΕ, καθώς και αναπτύσσουν κοινά έργα και λύσεις. Τα παρακάτω θέματα δεν είναι δεσμευτικά και οι εταιρείες και τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι ελεύθερα να προτείνουν κι άλλες πρωτοβουλίες.

Εργαστήριο BusinessEurope

Στο πλαίσιο της δέσμευσής της στη Συμμαχία CSR, η BusinessEurope ηγείται ενός εργαστηρίου με θέμα «Τόνωση μιας επιχειρηματικής νοοτροπίας και προώθηση της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα». Απευθύνεται στους τομείς προτεραιότητας της Συμμαχίας ΕΚΕ της «ενθάρρυνσης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας» και της «καλλιέργειας μιας πιο ευνοϊκής στάσης απέναντι στην επιχειρηματικότητα».

Η προώθηση μιας πιο επιχειρηματικής νοοτροπίας στην κοινωνία, καθώς και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης επιχειρηματικών στάσεων και δεξιοτήτων σε άτομα όλων των ηλικιών μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στους στρατηγικούς στόχους της ανάπτυξης, της δημιουργίας απασχόλησης, της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας. Στην Ευρώπη αναπτύσσεται ένα ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών και προγραμμάτων για την εισαγωγή των νέων στη βασική ικανότητα της επιχειρηματικότητας σε διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης. Το εργαστήριο BusinessEurope εργάζεται για την υποστήριξη και τη διάδοση καινοτόμων πρακτικών μέσω μιας ευρύτερης κινητοποίησης της επιχειρηματικής κοινότητας.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επιχειρηματικές οργανώσεις όπως η BusinessEurope[40] και τα μέλη της μπορούν να συντονίζουν θέματα που σχετίζονται με τη Συμμαχία, να παρακολουθούν τις εξελίξεις και τις δραστηριότητες και βοηθούν στην κοινοποίησή τους. Επίσης, μπορούν να λειτουργούν ως διεπαφή μεταξύ

[40] Η BusinessEurope είναι ένας αναγνωρισμένος κοινωνικός εταίρος, που εκπροσωπεί επιχειρήσεις όλων των μεγεθών σε 35 ευρωπαϊκές χώρες των οποίων οι εθνικές ομοσπονδίες επιχειρήσεων είναι άμεσα μέλη της. Αυτοπροσδιορίζεται ως «ο κορυφαίος υπέρμαχος της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, υπερασπίζοντας εταιρείες σε όλη την ήπειρο και διεξάγοντας εκστρατείες για τα ζητήματα που επηρεάζουν περισσότερο την απόδοσή τους». Ως οργανισμός έχει την έδρα του στις Βρυξέλλες, στην καρδιά των θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Διατείνεται ότι εργάζεται για λογαριασμό των μελών της, για να διασφαλίσει ότι η φωνή των επιχειρήσεων ακούγεται στη χάραξη ευρωπαϊκής πολιτικής. Βρίσκεται σε τακτική αλληλεπίδραση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή και το Συμβούλιο, καθώς και με άλλους ενδιαφερόμενους φορείς στην πολιτική κοινότητα. Εκπροσωπεί, επίσης, τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στη διεθνή σκηνή, διασφαλίζοντας ότι η Ευρώπη παραμένει ανταγωνιστική παγκοσμίως.

των εταιρειών της Συμμαχίας και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, και να ενθαρρύνουν τις επαφές μεταξύ των εταιρειών που υποστηρίζουν τη Συμμαχία.
Συναφείς οργανισμοί είναι οι ακόλουθοι:

• CSR EUROPE
• European Academy of Business in Society (EABIS)
Το ABIS είναι ένα μοναδικό δίκτυο παγκόσμιων εταιρειών και κορυφαίων σχολών επιχειρήσεων που δεσμεύονται να ενσωματώσουν τις βιώσιμες επιχειρήσεις στην έρευνα επιχειρήσεων και πολιτικής, τη μάθηση στελεχών και την εκπαίδευση διαχείρισης.

• (SMEunited) Ευρωπαϊκή Ένωση Βιοτεχνών, Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων
Η SMEunited, παλαιότερα γνωστή ως UEAPME, είναι η ένωση βιοτεχνών και ΜμΕ στην Ευρώπη με περίπου 70 οργανισμούς μέλη από περισσότερες από 30 ευρωπαϊκές χώρες. Η SMEunited είναι μια αναγνωρισμένη οργάνωση εργοδοτών και Ευρωπαίος Κοινωνικός Εταίρος και ενεργεί για λογαριασμό βιοτεχνών και ΜμΕ στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Διάλογο και σε συζητήσεις με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Εκπροσωπεί εθνικές διατομεακές ομοσπονδίες βιοτεχνίας και μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ευρωπαϊκούς κλάδους ΜμΕ και συνεργαζόμενα μέλη. Εκφράζει 22.5 εκατομμύρια ΜμΕ στην Ευρώπη που απασχολούν σχεδόν 82.4 εκατομμύρια ανθρώπους. Αποτελεί μια μη κερδοσκοπική και μη κομματική οργάνωση.

Οι ΜμΕ στην Ευρώπη αντιπροσωπεύουν το 99.8% του συνόλου των επιχειρήσεων, τα 2/3 της απασχόλησης και σχεδόν το 53% της προστιθέμενης αξίας που δημιουργείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτές οι επιχειρήσεις διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην οικονομία και την κοινωνία της Ευρώπης αποτελούν κινητήρια δύναμη της καινοτομίας και διασφαλίζουν την κοινωνική και περιφερειακή σταθερότητα. Η SMEunited έχει τρία κύρια καθήκοντα για να δώσει στις ΜμΕ φωνή σε ευρωπαϊκό επίπεδο:

- Εκπροσώπηση του ενδιαφέροντος των ΜμΕ προς τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, άλλους ενδιαφερόμενους φορείς και στον Κοινωνικό Διάλογο.
- Δικτύωση και ανάπτυξη ικανοτήτων.
- Έργα.

Η SMEunited δραστηριοποιείται σε διάφορες τομεακές δραστηριότητες, παρέχοντας άμεση σύνδεση με τις συγκεκριμένες ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των επιχειρηματικών καταστημάτων.

Αυτές οι δραστηριότητες διαχειρίζονται τα ακόλουθα φόρουμ:

- Φόρουμ Κατασκευών.
- Φόρουμ καλλυντικών.
- Φόρουμ για τα τρόφιμα.
- Φόρουμ Μεταφορών.
- Φόρουμ λιανικής.

Τέλος, συμμετέχει σε διάφορα έργα ως επικεφαλής έργου ή ως μέλος της ομάδας έργου. Το SBS είναι ένα συγκεκριμένο έργο της SMEunited (ιδρυτής και κύριος εταίρος) και είναι μια ευρωπαϊκή μη κερδοσκοπική ένωση που ιδρύθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για να εκπροσωπεί τις ευρωπαϊκές ΜμΕ στη διαδικασία δημιουργίας προτύπων σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ο στόχος του SBS είναι η εκπροσώπηση και η υπεράσπιση των συμφερόντων των ΜμΕ στη διαδικασία τυποποίησης σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

• SGI Europe
Μαζί με την BusinessEurope, η SGI Europe είναι ένας από τους τρεις ευρωπαίους κοινωνικούς εταίρους γενικής διατομής. Η SGI Europe είναι ένας σημαντικός παράγοντας στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο, έχοντας φωνή στον ευρωπαϊκό διμερή —στις διαπραγματεύσεις με τα συνδικάτα— και τριμερή —με τους κοινωνικούς εταίρους και τους εκπροσώπους των θεσμικών οργάνων της ΕΕ— κοινωνικό διάλογο στο υψηλότερο επίπεδο.

• European Round Table of Industrialists (ERT)
Η Ευρωπαϊκή Στρογγυλή Τράπεζα των Βιομηχάνων έχει μακρά ιστορία στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας και της ευημερίας στην Ευρώπη. Τον Απρίλιο του 1983, 17 κορυφαίοι ευρωπαίοι

επιχειρηματικοί ηγέτες συγκεντρώθηκαν για να ξεκινήσουν την ERT. Τότε, όπως και τώρα, τους ένωνε η πεποίθηση ότι η ευρωπαϊκή συνεργασία μεταξύ της βιομηχανίας, των φορέων χάραξης πολιτικής και όλων των ενδιαφερόμενων μερών είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο.

Σήμερα, τα μέλη της περιλαμβάνουν Διευθύνοντες Συμβούλους και Πρόεδρους από περίπου 60 από τις μεγαλύτερες εταιρείες της Ευρώπης στον βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα. Δεσμεύονται να δημιουργήσουν μια ισχυρή, ανοιχτή και ανταγωνιστική Ευρώπη μέσω της οποίας προάγουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη, τις θέσεις εργασίας και την ευημερία για όλους.

Δημοσιεύουν εκθέσεις και έγγραφα, τα οποία μοιράζονται με το κοινό, τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων σε ευρωπαϊκούς και παγκόσμιους θεσμούς και τις εθνικές κυβερνήσεις. Αποτελούν τη βάση για συζήτηση και δράση και, σύμφωνα με όσα διατείνονται, υποστηρίζουν πολιτικές οι οποίες στηρίζουν τις αξίες της ελευθερίας, της ανεκτικότητας, της ισότητας και της διαφάνειας.

• Ευρωπαϊκός Όμιλος Τραπεζών ESBG

Η ESBG είναι μια ένωση που εκπροσωπεί τον τοπικά επικεντρωμένο ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα, βοηθώντας τις τράπεζες αποταμίευσης και λιανικής σε 16 ευρωπαϊκές χώρες να ενισχύσουν τη μοναδική τους προσέγγιση που εστιάζει στην παροχή υπηρεσιών στις τοπικές κοινότητες και στην ενίσχυση των ΜμΕ.

• PostEurop

Η PostEurop είναι η εμπορική ένωση που εκπροσωπεί τους ευρωπαϊκούς δημόσιους ταχυδρομικούς φορείς από το 1993.

Τα 55 μέλη της σε 53 χώρες και περιοχές λειτουργούν συλλογικά 175.000 γκισέ λιανικής, απασχολούν 2 εκατομμύρια άτομα και συνδέουν 800 εκατομμύρια άτομα καθημερινά. Η PostEurop ενώνει τα μέλη της και προωθεί τη μεγαλύτερη συνεργασία, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη συνεχή καινοτομία. Η PostEurop είναι, επίσης, μια επίσημα αναγνωρισμένη Περιορισμένη Ένωση της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης (UPU). Διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο είναι υπεύθυνο για την εποπτεία και την παρακολούθηση της εφαρμογής της στρατηγικής του Συνδέσμου σε επιχειρησιακό επίπεδο.

Η PostEurop Headquarters, με έδρα τις Βρυξέλλες, είναι υπεύθυνη για την καθημερινή διαχείριση του Συνδέσμου, την προώθηση των αποτελεσμάτων και των επιδόσεων του κλάδου και την υλοποίηση στρατηγικών δραστηριοτήτων και έργων για την τόνωση της συνεργασίας και της καινοτομίας.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι διοργανώνονται Συναντήσεις υψηλού επιπέδου της Συμμαχίας CSR σε τακτά χρονικά διαστήματα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι συναντήσεις κοινοποιούν τα αποτελέσματα και κάνουν απολογισμό των επιτευγμάτων της Συμμαχίας. Στη συνάντηση υψηλού επιπέδου στις 4 Μαρτίου 2008, ο Emmanuel Julien, πρώην Πρόεδρος της Ομάδας ΕΚΕ της BusinessEurope, τόνισε ότι για τις επιχειρήσεις, η επίτευξη οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας είναι πιο σημαντική από ποτέ, και επομένως ο καθορισμός επιχειρηματικών στρατηγικών.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
National Partner Organisations NPO	Εθνικοί Οργανισμοί Εταίρων
EU TAXONOMY	Πράσινη Ταξινόμηση της ΕΕ. Η ταξινόμηση της ΕΕ για βιώσιμες δραστηριότητες είναι ένα σύστημα ταξινόμησης που δημιουργήθηκε για να ορίσει ποιες επενδύσεις είναι περιβαλλοντικά βιώσιμες, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Ο στόχος της ταξινόμησης είναι να αποτραπεί το greenwashing (πράσινο ξέπλυμα) και να βοηθήσει τους επενδυτές να κάνουν πιο πράσινες επιλογές.
Πράσινη Συμφωνία	Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι μια σειρά από πρωτοβουλίες πολιτικής, η οποία έχει ως στόχο να θέσει την ΕΕ σε τροχιά προς την πράσινη μετάβαση, με απώτερο στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050.
Environmental Social Governmental ESG	Περιβαλλοντική, Κοινωνική και Διακυβερνητική
Chief Financial Officer CFO	Διευθυντής Οικονομικών (CFO)
Chief Sustainability Officer CSO	Διευθυντής Βιωσιμότητας (CSO)
Technical Screening Criteria TSC	Κριτήρια Τεχνικού Ελέγχου
The Platform on Sustainable Finance PSF	Η Πλατφόρμα για τη Βιώσιμη Χρηματοδότηση (PSF) είναι μια μόνιμη ομάδα εμπειρογνωμόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ιδρύθηκε για να βοηθήσει την ανάπτυξη βιώσιμων χρηματοοικονομικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένης της ταξινόμησης της ΕΕ.
Corporate Sustainability Reporting Directive CSRD	Οδηγία για την Έκθεση Εταιρικής Βιωσιμότητας.
European Sustainability Reporting Standards ESRS	Ευρωπαϊκά Πρότυπα Αναφοράς Βιωσιμότητας
European Financial Reporting Advisory Group EFRAG	Ευρωπαϊκή Συμβουλευτική Ομάδα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης
Science Technology Engineering Mathematics STEM	Τομέας Επιστήμης Τεχνολογίας Μηχανικής και Μαθηματικών
ROAD MAP CSR – INTERREG EUROPE	Οδικός Χάρτης για την ενσωμάτωση της ΕΚΕ στις Περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης
BusinessEurope	Αποτελεί έναν αναγνωρισμένο κοινωνικό εταίρο, που εκπροσωπεί επιχειρήσεις όλων των μεγεθών σε 35 ευρωπαϊκές χώρες των οποίων οι εθνικές συνομοσπονδίες επιχειρήσεων είναι άμεσα μέλη του. Μάχεται για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα

	σε ευρωπαϊκό επίπεδο και υπερασπίζεται τις εταιρείες σε όλη την ήπειρο για ζητήματα που επηρεάζουν περισσότερο την απόδοσή τους.
SMEunited	Η SMEunited, παλαιότερα γνωστή ως UEAPME, είναι η Ένωση Βιοτεχνών και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ευρώπη με περίπου 70 οργανισμούς μέλη από περισσότερες από 30 ευρωπαϊκές χώρες. Αποτελεί μια αναγνωρισμένη εργοδοτική οργάνωση και Ευρωπαίο Κοινωνικό Εταίρο και ενεργεί για λογαριασμό βιοτεχνιών και ΜμΕ στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Διάλογο και σε συζητήσεις με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ.
Small Business Standards SBS	Πρότυπα Μικρών Επιχειρήσεων
European Academy of Business in Society EABIS	Ευρωπαϊκή Ακαδημία των Επιχειρήσεων στην Κοινωνία
Services of General Interest SGI Europe	Υπηρεσίες Κοινού Ενδιαφέροντος
European Round Table of Industrialists ERT	Ευρωπαϊκή Στρογγυλή Τράπεζα Βιομηχάνων
ESBG	European Savings Banks Group
Original Equipment Manufacturers OEM	Κατασκευαστές πρωτότυπου εξοπλισμού
Think Tank	Δεξαμενή Σκέψης
Materiality Assessment	Αξιολόγηση της Ουσιαστικότητας περιλαμβάνει επίσημες ασκήσεις, με στόχο τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων για να ανακαλύψουν πόσο σημαντικά είναι για αυτούς συγκεκριμένα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και θέματα διακυβέρνησης (ESG).

Βιβλιογραφία 10ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Έμμεσες εκπομπές αερίων: Μας αφορούν ακόμη και όσες δεν ελέγχουμε. (2021). The Power game. [on line] Available at: https://www.powergame.gr/apopsis/153101/emmeses-ekpobes-aerion-mas-aforoun-akomi-kai-oses-den-elegchoume Access (22/10/2022).

Συστημική Θερία (2016). Κέντρο Συμβουλευτικής, Ψυχοθεραπείας και Συτημικών Αναπαραστάσεων «Εξέλιξη» [on line]. Available at: http://www.exelixi-psychotherapy.gr/el/products/details/Systimiki-theoria/Systimiki-theoria Access (21/07/2022).

Ξενόγλωσση

Business Europe. (2022). [On line]. Available at: https://www.businesseurope.eu Access (21/07/2022).

CSREUROPE. (2022). [On line]. Available at: https://www.csreurope.org/our-network Access (21/05/2022).

EABIS. (2022). [On line]. Available at: https://eabis.org Access (10/07/2022).

ERT. (2022). [On line]. Available at: https://ert.eu Access (21/07/2022).

Leonardo (2022). [on line]. Available at: https://www.leonardo.com/en/home? Access (21/07/2022).

Projects2014-2020. (2022). [On line]. Available at: https://projects2014-2020.interregeurope.eu/road-csr/ Access (22/10/2022).

SGI Europe. (2022). [On line]. Available at: https://sgieurope.org Access (10/07/2022).

SmeUnited. (2022). [On line]. Available at: https://www.smeunited.eu Access (10/07/2022).

Κεφάλαιο 11ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στον κόσμο

- Κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις στον κόσμο.

Σύνοψη – Περίληψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο αναλύουμε τέσσερις χαρακτηριστικές μελέτες περίπτωσης. Δύο πρότυπες επιχειρήσεις και δύο επιχειρήσεις που παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στους πυλώνες Περιβάλλον και Κοινωνία της ΕΚΕ επεδίωξαν τη συμμόρφωση και υιοθέτησαν κοινωνικά υπεύθυνες δράσεις που συνέβαλαν στη βελτίωση της επιχειρηματικής τους λειτουργίας. Οι πρότυπες επιχειρήσεις που αναλύονται στο Κεφάλαιο είναι οι: 3M και General Electric. Οι συγκεκριμένες δεσμεύτηκαν στις αρχές της περιβαλλοντικής προστασίας και της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και συνέβαλαν τόσο στην προστασία των φυσικών πόρων και στη δημιουργία μιας υπεύθυνης εταιρείας, όσο και στην εξοικονόμηση, κυρίως η πρώτη, μεγάλων ποσών χάρη στις νέες τεχνολογικές καινοτομίες περιβαλλοντικής προστασίας στις οποίες επένδυσε. Οι άλλες δύο επιχειρήσεις, δηλαδή η Cocal-Cola και η Apple, αν και αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα αντίστοιχα στις σχέσεις τους με τις τοπικές κοινότητες η πρώτη, και με το ανθρώπινο δυναμικό της επιχείρησης η δεύτερη, με τις Εκθέσεις Βιωσιμότητας, καθώς και με τις δράσεις που ανέλαβαν στο πλαίσιο της ΕΚΕ, φαίνεται πως αποφάσισαν να μετακινηθούν από την αρχική τους θέση, γεγονός που τις οδήγησε να αναθεωρήσουν τη στάση τους και να γίνουν περισσότερο Υπεύθυνες στους τομείς Κοινωνία και Περιβάλλον.

Προαπαιτούμενη γνώση

Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω Κεφαλαίων του παρόντος συγγράμματος:
Κεφάλαια 6, 7, 8, 9, και 10.

11. 1 Η συμβολή της ΕΚΕ στην Καινοτομία και Τεχνολογία Κοινωνικά Υπεύθυνων Επιχειρήσεων

Σε αυτό το υπο-κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Κοινωνικά Υπεύθυνες επιχειρήσεις μέσα από κάποιες συγκεκριμένες μελέτες περίπτωσης μεγάλων εταιρειών. Αυτές θα συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της υιοθέτησης της ΕΚΕ από επιχειρήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και της διαφοροποίησης στην εφαρμογή της. Επιπρόσθετα, θα αναδείξουν τον τρόπο με τον οποίο η ΕΚΕ συμβάλλει στην ανάδειξη καινοτομιών, καινοτόμων προϊόντων και προηγμένων τεχνολογικά και περιβαλλοντικά εφαρμογών. Η ανάπτυξή τους, καθώς και η επιβίωσή τους εξαρτάται πολλές φορές από αυτήν την κατεύθυνση διότι αναδεικνύει την επιχείρηση προσδίδοντάς της την «καλή φήμη» και συνδυάζει καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, κοινωνικές δράσεις, φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές και κατ' επέκταση μια ουσιαστική μεταβολή της νοοτροπίας και πιθανά και της οργανωσιακής κουλτούρας της επιχείρησης.

Παρακάτω αναλύεται η πολιτική ΕΚΕ μερικών από των πιο Κοινωνικά Υπεύθυνων επιχειρήσεων. Η σειρά αυτών των μελετών περίπτωσης εκπονήθηκε ως μέρος του ερευνητικού έργου των Loew et al. 2009 με τον τίτλο *Η συνάφεια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης με την καινοτομία και την ολοκληρωμένη προσέγγιση στη διοίκηση*. Το έργο εξέτασε τις δυνατότητες της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ως προς την καινοτομία γενικά και γενικότερα ως προς τις περιβαλλοντικές καινοτομίες.

11.1.1 Η Εταιρεία 3M

Η 3M Company ιδρύθηκε το 1902 ως Minnesota Mining and Manufacturing Company και έχει την έδρα της στο St Paul, Μινεσότα. Η εταιρεία απασχολεί 79.000 εργαζομένους παγκοσμίως, με περισσότερους από τους μισούς εργαζομένους να απασχολούνται εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών. Η 3M έχει συμπεριληφθεί στον δείκτη βιωσιμότητας Dow Jones για οκτώ χρόνια ο οποίος την έχει ταξινομήσει ως «διαφοροποιημένη βιομηχανική» κατασκευαστική εταιρεία. Η εταιρεία συμμετέχει σε έξι σημαντικούς τομείς της αγοράς με μεγάλη ποικιλία προϊόντων και υπηρεσιών, από καταναλωτικά και επαγγελματικά προϊόντα, βιομηχανικές

επιχειρήσεις, υγειονομική περίθαλψη, ηλεκτρολογικά και μέσα επικοινωνίας, μέσα προβολής και γραφικά, καθώς και μέσα ασφάλειας και προστασίας. Η 3Μ θεωρείται «καινοτόμος» εταιρεία η οποία εισάγει πάνω από 500 νέα προϊόντα κάθε χρόνο με περισσότερα από 60.000 προϊόντα να πωλούνται παγκοσμίως. Το 2007 η εταιρεία είχε πωλήσεις ύψους $24.5 δισεκατομμυρίων.

Οι δραστηριότητες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της 3Μ αφορούν κυρίως τον πυλώνα του περιβάλλοντος προωθώντας παράλληλα την οικονομία μέσω των καινοτόμων και ασφαλών προϊόντων και σε δεύτερο χρόνο διασφαλίζοντας το ανθρώπινο δυναμικό και γενικότερα σχεδιάζοντας υπεύθυνες δράσεις προς την κοινωνία.. Ειδικότερα, η 3Μ ίδρυσε το περιβαλλοντικό της τμήμα το 1970. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, η πρόληψη της ρύπανσης ήταν μια νέα έννοια και η προσοχή εστιαζόταν στην εξάλειψη της ρύπανσης στο τέλος της διαδρομής και όχι στην πηγή. Οι τιμές των πρώτων υλών είχαν αυξηθεί κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και ο EPA (Environmental Protection Agency) των Ηνωμένων Πολιτειών είχε εκδώσει το πρώτο μέρος περιβαλλοντικών κανονισμών. Αντί να καταλήξει σε λύσεις επανόρθωσης, ο Joe Ling, Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος της 3Μ εκείνη την εποχή, ανέπτυξε το πρόγραμμα «Prevention Pays» (3P) το 1975 για την εξάλειψη της ρύπανσης στην πηγή της, δηλαδή της πρόληψης. Στόχος της 3Μ για την εξάλειψη της ρύπανσης στην πηγή ήταν η εξοικονόμηση χρημάτων και κατά το πρώτο έτος, το πρόγραμμα 3P εξοικονόμησε για την εταιρεία $10 εκατομμύρια. Η Διοίκηση της 3Μ κινήθηκε ταχύτατα προς την υποστήριξη του προγράμματος, και η 3P εντάχθηκε στην κουλτούρα της 3Μ.

Το 2007 η 3Μ είχε 438 έργα και το πρόγραμμα 3P σύμφωνα με τα στοιχεία εξοικονόμησε για την εταιρεία $91 εκατομμύρια και απέτρεψε την έκλυση 51 εκατομμυρίων χιλιογράμμων ρύπανσης (συμπεριλαμβανομένων των ρύπων που περιέχονται στις ατμοσφαιρικές εκπομπές, στα επικίνδυνα και στερεά απόβλητα και στα λύματα). Η 3Μ ήταν, επίσης, σε θέση να αποτρέψει την εκπομπή 2.5 εκατομμυρίων μετρικών τόνων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2007. Κατά τη διάρκεια των 33 ετών του προγράμματος 3P, η 3Μ έχει αναπτύξει περισσότερα από 6.800 έργα, αποτρέποντας το κόστος περισσότερων από 2.7 δισεκατομμύρια λίρες ρύπανσης και εξοικονομώντας σχεδόν 1.2 δισεκατομμύρια δολάρια μόνο κατά το πρώτο έτος.

Σύμφωνα με τον Keith Miller, διευθυντή περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών και Ομάδας βιωσιμότητας, η καλύτερη απεικόνιση του τρόπου με τον οποίο οι διαδικασίες ΕΚΕ συμβάλλουν στις πράσινες καινοτομίες στην 3Μ είναι το πρόγραμμα διαχείρισης κύκλου ζωής (LCM) για τον έλεγχο πιθανών προϊόντων στην 3Μ. Το παρόν πρωτόκολλο για νέα προϊόντα εξετάζει τους κινδύνους για κάθε δυνητικό προϊόν, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων για το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια, καθώς και τις επιπτώσεις της ενέργειας και των πρώτων υλών από τον κύκλο ζωής ενός δυνητικού προϊόντος. Η διαδικασία διαχείρισης κύκλου ζωής (LCM) εξετάζει, επίσης, τις ευκαιρίες που συνδέονται με κάθε νέο προϊόν σε κάθε στάδιο της ζωής του με προμηθευτές, εντός της 3Μ και με πελάτες.

Η 3Μ ανέπτυξε τη διαδικασία διαχείρισης του κύκλου ζωής κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1990, σε μια εποχή όπου η εταιρεία συμμετείχε περισσότερο στη βιωσιμότητα υπό τον διευθύνοντα σύμβουλο Livio DeSimone. Ο DeSimone ήταν πρόεδρος του Παγκόσμιου Επιχειρηματικού Συμβουλίου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD) το 1996-1997 και συνέταξε βιβλίο για την οικολογική αποδοτικότητα. Έθεσε, επίσης, στόχο την ανάπτυξη μιας διαδικασίας διαχείρισης του κύκλου ζωής των προϊόντων και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην καθοδήγηση της περιβαλλοντικής ομάδας 3Μ για την εξεύρεση τρόπων υλοποίησης αυτής της διαδικασίας. Η 3Μ ξεκίνησε τη διαδικασία διαχείρισης του κύκλου ζωής το 1997, η οποία έγινε πολιτική το 2001, απαιτώντας όλα τα νέα προϊόντα να περάσουν από μια ανασκόπηση της διαχείρισης του κύκλου ζωής. Η διαδικασία LCM είναι πλέον ενσωματωμένη στη διαδικασία εισαγωγής νέων προϊόντων 3Μ παγκοσμίως.

Αναφορικά με την πιστοποίηση των δραστηριοτήτων της και τον έλεγχο αυτών, η 3Μ άρχισε να υποβάλει εκθέσεις βιωσιμότητας το 2001 και συγκρότησε επίσημη ομάδα βιωσιμότητας το 2003. Σύμφωνα με τον Miller, ο όμιλος απασχολεί πέντε εργαζόμενους για τη βιωσιμότητα. Η 3Μ διαθέτει, επίσης, μια μεγαλύτερη ομάδα βιωσιμότητας, η οποία περιλαμβάνει μέλη από διάφορες λειτουργίες της 3Μ όπως οι σχέσεις με τους επενδυτές, οι κοινοτικές υποθέσεις, το μάρκετινγκ, η περιβαλλοντική υγεία και ασφάλεια (EHS), το ανθρώπινο δυναμικό, οι επικοινωνίες και διάφορες επιχειρηματικές ομάδες. Η εν λόγω ομάδα βιωσιμότητας έχει διττό στόχο:

- τη διαχείριση των δεδομένων, την υποβολή εκθέσεων και τα σχέδια περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών και βιωσιμότητας (3P, κλιματική αλλαγή και περιβαλλοντικοί στόχοι για το 2010), και
- την παροχή βοήθειας στις επιχειρηματικές μονάδες για την ανάπτυξη στρατηγικών βιωσιμότητας, την ολοκλήρωση της υποβολής εκθέσεων σχετικά με τη βιωσιμότητα, σύμφωνα με τις

κατευθυντήριες γραμμές της Παγκόσμιας Πρωτοβουλίας Απολογισμού (Global Reporting Initiative – GRI βλ. 9ο Κεφάλαιο), και την καταγραφή περίπου 2.000 λύσεων προϊόντων βιωσιμότητας, ώστε να βοηθηθούν οι πελάτες να μειώσουν τα περιβαλλοντικά τους αποτυπώματα.

Ενας άλλος τρόπος με τον οποίο η 3Μ έχει ενσωματώσει τη βιωσιμότητα στα κορυφαία όργανα λήψης αποφάσεων είναι η Επιτροπή για την υγεία και την ασφάλεια του εταιρικού περιβάλλοντος της εταιρείας. Η Επιτροπή EHS (Environment Health and Safety Committee), η οποία συστάθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, περιλαμβάνει περίπου 10 ανώτερα στελέχη από την έρευνα και την ανάπτυξη, τη μεταποίηση, την αλυσίδα εφοδιασμού και άλλους επιχειρηματικούς τομείς. Η Επιτροπή είναι υπεύθυνη για τον καθορισμό των πολιτικών EHS, των περιβαλλοντικών στόχων και των μετρήσεων για το σύστημα διαχείρισης EHS 3Μ.

Η κλιματική αλλαγή είχε σημαντικό αντίκτυπο στην 3Μ και στα συμφέροντα των πελατών της 3Μ. Η 3Μ ολοκλήρωσε την πρώτη της εταιρική απογραφή για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (GHG) το 2002. Η 3Μ αποτέλεσε μέλος του προγράμματος των Ηγετών για το Κλίμα του EPA και μείωσε τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά 60% από το βασικό επίπεδο του 2002 μεταξύ του 2002 και του 2007. Η εταιρεία πέτυχε αυτήν τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 9.7 εκατομμύρια μετρικούς τόνους μέσω της διαχείρισης της ενέργειας (βραβείο ενεργειακής αριστείας Energy Star της EPA κατά την τελευταία πενταετία) και πραγματοποιώντας τροποποιήσεις στη διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της μετάβασης από την επίστρωση διαλυτών σε τύπους επίχρισης με βάση το νερό, που μειώνει τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τα θερμικά οξειδωτικά που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο των εκπομπών διαλυτών. Η 3Μ έχει, επίσης, πραγματοποιήσει σημαντικές μειώσεις, ελέγχοντας τα αέρια με υψηλό δυναμικό θέρμανσης του πλανήτη με τεχνολογία ελέγχου των εκπομπών και εξαλείφοντάς τα μέσω τροποποιήσεων στη διαδικασία.

Κατά τα τελευταία έτη, πολλοί από τους πελάτες της 3Μ άρχισαν να αναζητούν τρόπους για τη μείωση του αποτυπώματος άνθρακα και τη μείωση του ενεργειακού κόστους. Ο Miller παρατήρησε ότι το 2005, ο γενικός διευθυντής της Wal-mart, Lee Scott συνέβαλε με την ηγετική του ομιλία του 21ου αιώνα στο να ενθαρρύνει πολλούς προμηθευτές της Wal-Mart (και άλλους εμπόρους λιανικής πώλησης) να εξετάσουν λύσεις πράσινων προϊόντων, και ως εκ τούτου, η βιωσιμότητα να εισέλθει στην κύρια αγορά στις ΗΠΑ.

Όσον αφορά το πεδίο της Καινοτομίας, ο Μίλερ ανέφερε ότι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες για την επίτευξη καινοτομίας στην 3Μ είναι η στήριξη που παρέχει η επιχείρηση στους επιστήμονες για πειραματισμό. Η 3Μ ενθαρρύνει την τεχνική της κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων επιστημόνων και μηχανικών, να αφιερώσει το 15% του χρόνου τους στην καινοτομία, και κατά τη διάρκεια αυτού του 15% του χρόνου εργασίας έχουν αναπτυχθεί ορισμένα νέα προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων Post-IT και 3Μ™ Tegaderm (αδιάβροχο επίθεμα) Medica (ιατρικής) Γκαρνταρόμπα. Αυτή η ελευθερία δίνει στους επιστήμονες τη δυνατότητα να πειραματιστούν, εάν πιστεύουν ότι το προϊόν που τους ενδιαφέρει, μπορεί να έχει βιώσιμη εφαρμογή. Δεύτερον, η 3Μ προσπαθεί να ενεργοποιήσει την τεχνική της κοινότητα, εισάγοντας ομιλητές όπως ο Daniel Esty, συν-συντάκτης της Green to Gold, για να βοηθήσει στη διερεύνηση λύσεων για την κλιματική αλλαγή και την έλλειψη πόρων.

Η κλιματική αλλαγή έχει εντείνει το ενδιαφέρον της εταιρείας για καινοτομίες στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως η ηλιακή ενέργεια, η αιολική ενέργεια και τα βιοκαύσιμα, καθώς και για περισσότερα περιβαλλοντικά προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων των νέων δραστηριοτήτων διήθησης νερού της 3Μ. Όλο και περισσότερα από τα προϊόντα της 3Μ επικεντρώνονται στη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος όχι μόνο της 3Μ αλλά και των πελατών της επιχείρησης, σύμφωνα με τον Miller.

Ένα πρόσφατο παράδειγμα οικολογικής καινοτομίας προϊόντος στην 3Μ ήταν τα "Post-IT" Super Sticky Notes (Σημειώσεις μετά την 3Μ). Η 3Μ είναι, ίσως, πιο γνωστή για τις σημειώσεις "Post-It", τις οποίες η εταιρεία άρχισε να διανέμει το 1980 για να κολλάει απαλά σε οριζόντιες επιφάνειες όπως βιβλία και χαρτιά. Καθώς οι χρήστες άρχισαν να χρησιμοποιούν "Post-It" για κάθετες ή ανώμαλες επιφάνειες όπως ψυγεία ή παράθυρα διαπίστωσαν ότι η ασθενής κόλλα στις σημειώσεις χαρτιού δεν ήταν τόσο κολλητική όσο και στο χαρτί. Το 2003 η 3Μ παρουσίασε ένα βελτιωμένο προϊόν Post-it Notes για χρήση σε κάθετες και σκληρές επιφάνειες. Η χρήση της ουσίας αυτής δεν πρέπει να υπερβαίνει το 1% της περιεκτικότητας σε πτητικές οργανικές ενώσεις (VOCs) κατά τη διάρκεια της δοκιμής.

Αντί να εγκαταστήσει εξοπλισμό ελέγχου της ρύπανσης για τον έλεγχο των εκπομπών πτητικών οργανικών ενώσεων από την προτεινόμενη διαδικασία παραγωγής, η 3Μ καθυστέρησε την εισαγωγή του προϊόντος έως ότου ήταν σε θέση να αναπτύξει μια νέα, υδατική, κολλητική σύνθεση. Η νέα υδατική σύνθεση της 3Μ είχε την επιθυμητή ισχύ συγκράτησης, ενώ παρήγαγε λιγότερες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, και ήταν λιγότερο δαπανηρή στην παραγωγή από τις προτεινόμενες συνθέσεις με βάση διαλύτες που είχε αρχικά αναπτύξει η 3Μ.

Ο Μίλερ ανέφερε ότι δεν είναι σαφές ποιο ήταν το χαμένο κόστος ευκαιρίας από την καθυστέρηση του μάρκετινγκ στις Σημειώσεις Super Sticky Post-It. Η 3M αναφέρει ότι τα νέα σκευάσματα εκλύουν λιγότερες εκπομπές VOC (ελεγχόμενες 33.400 λίβρες) ή 2.170.000 λίβρες (ανεξέλεγκτες) VOCs ετησίως, και λιγότερες εκπομπές απογραφής τοξικών αερίων (TRI) (ελεγχόμενες 20.500 λίβρες) ή 1.024.000 λίβρες (ανεξέλεγκτες)) ετησίως από ό,τι εάν είχε εφαρμοστεί η προτεινόμενη διαδικασία με βάση διαλύτες.

Παρά ταύτα, και σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Miller, πολλοί πελάτες μπορεί να επιθυμούν πράσινα προϊόντα, δεν είναι πολλοί, όμως, οι πελάτες που είναι πρόθυμοι να πληρώσουν περισσότερα για αυτά τα προϊόντα, και τα πράσινα προϊόντα συχνά κοστίζουν περισσότερο για την παραγωγή τους. Οι πελάτες ενδιαφέρονται κυρίως για την αρχική τιμή αγοράς αντί για το πλήρες κόστος κύκλου ζωής ενός προϊόντος. Οι πελάτες δεν ήταν πάντα πρόθυμοι να πληρώσουν προκαταβολικά για να εξοικονομήσουν χρήματα από τη μειωμένη ενέργεια, να μειώσουν τα απόβλητα ούτε για πιο ανθεκτικά προϊόντα που διαρκούν περισσότερο. Ο Miller ανέφερε ότι η πρώτη πρόκληση είναι η ανάπτυξη πράσινων καινοτομιών που δεν είναι σημαντικά πιο ακριβές από τις αντίστοιχες. Η δεύτερη πρόκληση είναι η αιτιολόγηση των σημαντικών κεφαλαιουχικών δαπανών που συνδέονται με τις νέες διαδικασίες παραγωγής, καθώς οι εταιρείες αντικαθιστούν τις πράσινες καινοτομίες με τις παλαιές διαδικασίες, όπως η μετάβαση από τη διαλυτική βαφή στη βαφή με βάση το νερό.

Η εφαρμογή μιας διαδικασίας όπως η διαχείριση του κύκλου ζωής που εξετάζει τον πλήρη κύκλο ζωής ενός προϊόντος —από τις πρώτες ύλες μέχρι την παραγωγή και τις τελικές χρήσεις από τον πελάτη— συνέβαλε στο να καταστούν οι καινοτομίες της 3M πιο «βιώσιμες», σύμφωνα με τον Miller. Όπως δήλωσε ο διευθυντής βιωσιμότητας των περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών και της ομάδας βιωσιμότητας, ο Miller, το γεγονός που θα μπορούσε να βοηθήσει την 3M και άλλες εταιρείες να καταστήσουν την καινοτομία πιο βιώσιμη στο μέλλον, θα μπορούσε να είναι περισσότερα κρατικά κίνητρα τόσο για την έρευνα, όσο και για την ανάπτυξη, και για την καινοτομία που θα βοηθήσει τις επιχειρήσεις να ξεπεράσουν τα εμπόδια στην πράσινη καινοτομία.

11.1.2 Η General Electric

Η General Electric Company ιδρύθηκε το 1878 και οικοδομήθηκε πάνω στο έργο του Thomas Edison, ο οποίος εφηύρε μια πυρακτωμένη ηλεκτρική λάμπα το 1877. Η General Electric Company (GE) έχει την έδρα της στην Fairfield, Connecticut. Το 2007 η εταιρεία είχε έσοδα περίπου 173 δισ. δολαρίων, και είχε 327.000 υπαλλήλους σε όλο τον κόσμο. Με προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων των κινητήρων αεροσκαφών, της παραγωγής ενέργειας, της ψυχαγωγίας, των ιατρικών συστημάτων και των οικιακών συσκευών, η GE θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο. Η General Electric έχει επιλεγεί ως μέρος του κορυφαίου 10% από τον Δείκτη Αειφορίας Dow Jones με βάση την εις βάθος αξιολόγηση του Δείκτη των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιδόσεων.

Ως εταιρεία με ένα χαρτοφυλάκιο διαφοροποιημένων τεχνολογιών, μέσων και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών που εξυπηρετούν πελάτες σε περισσότερες από 100 χώρες, η General Electric είχε την ευκαιρία να διακρίνει τις παγκόσμιες τάσεις και προβλήματα και να παρέχει λύσεις σε αυτά τα προβλήματα. Η έκθεση της εταιρείας 2007-2008 Citizen Report προσδιορίζει έξι επιχειρηματικά θέματα που θα είναι σημαντικά στην παγκόσμια οικονομία. Αυτές περιλαμβάνουν μια μαζική επένδυση στην τεχνολογία των υποδομών, την άνοδο των αναδυόμενων αγορών, τη ζήτηση για περιβαλλοντικές λύσεις, την επέκταση των δημογραφικών στοιχείων της γήρανσης του πληθυσμού, τη μετασχηματιστική δύναμη των ψηφιακών συνδέσεων και τις ευκαιρίες πρωτοτυπίας. Η αλλαγή των δημογραφικών στοιχείων της γήρανσης τα επόμενα χρόνια, για παράδειγμα, θα οδηγήσει στην ανάγκη για νέες λύσεις υγειονομικής περίθαλψης μαζί με την ανάγκη για αξιόπιστη υποδομή, από δρόμους μέχρι καθαρό νερό. Ταυτόχρονα, θα επιταχυνθεί ο ρυθμός της τεχνικής καινοτομίας, της κυβερνητικής ρύθμισης και των ψηφιακών συνδέσεων, ειδικά, στις αναδυόμενες αγορές.

Σύμφωνα με τον Georg Knot, Διευθύνοντα Σύμβουλο και Περιφερειακό Διευθυντή της GE στη Γερμανία, Austria και Switzerland, η GE εργάζεται για να κάνει τα προϊόντα πιο αποτελεσματικά για λίγο, αλλά αυτή η ανάγκη για πιο ενεργειακά αποδοτικά προϊόντα έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Ο Knot δήλωσε ότι οι άνθρωποι στον τομέα των αερομεταφορών της GE ήταν οι πρώτοι που εκτιμούσαν πραγματικά τον ρυθμό με τον οποίο οι τιμές της ενέργειας αυξήθηκαν ήδη από τη δεκαετία του 1990. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, η ζήτηση για ενεργειακά αποδοτικά προϊόντα έχει αυξηθεί. Καθώς οι άνθρωποι της GE μίλησαν με τους πελάτες τους σε όλο τον κόσμο, ήταν σαφές ότι άλλες εταιρείες χρειάζονταν πιο αποδοτικά προϊόντα. Ακόμα και στην Κίνα, οι εταιρείες έχουν γίνει πολύ πιο ανήσυχες για το περιβάλλον, δήλωσε ο Knot.

Ο Knot τόνισε ότι στη General Electric, η βιωσιμότητα δεν αφορά μόνο την εργασία σε περιβαλλοντικά προϊόντα αλλά και την πλήρη νοοτροπία της επιχείρησης.. Η έκθεση δεοντολογίας της GE περιλαμβάνει τρία στοιχεία:

(1) την επίτευξη κέρδους,
(2) τον ηθικό τρόπο για την επίτευξη του, και
(3) τη διαφοροποίηση.

Ο Knot δήλωσε ότι εναπόκειται στη διοίκηση να θέσει τον τόνο μέσα στην εταιρεία, ορίζοντας στόχους. «Αναμένεται να υλοποιήσετε αυτούς τους στόχους, στόχους που υπερβαίνουν την Ecomagination[41], να γίνετε εθελοντής και να κάνετε πράγματα μέσα στην κοινότητα. Αυτό είναι κάτι που περνάει από όλη την οργάνωση», δήλωσε ο Knot.

Η General Electric πραγματοποίησε για πρώτη φορά μια απογραφή αερίων του θερμοκηπίου (GHG) το 2002 για να αναπτύξει μια κατανόηση των χαρακτηριστικών των εκπομπών GHG και να αρχίσει να μετρά τις τάσεις των εκπομπών. Η εταιρεία εντάχθηκε στο πρόγραμμα Ηγέτες για το Κλίμα του EPA των ΗΠΑ το 2004 και δεσμεύτηκε να μειώσει τα αέρια του θερμοκηπίου με τρεις τρόπους. Η GE έχει δεσμευτεί να εκσυγχρονίσει τον φωτισμό σε 84 βιομηχανικές εγκαταστάσεις και αποθήκες της GE σε όλο τον κόσμο μέσα σε δύο χρόνια. Η εταιρεία χρηματοδοτεί, επίσης, το Energy Treasure Hunts για τον εντοπισμό της εξοικονόμησης ενέργειας και των μειώσεων GHG σε 215 GE τοποθεσίες παγκοσμίως. Τέλος, η GE δημιούργησε το Πρόγραμμα Πιστοποίησης Χώρου CO_2 που επιβραβεύει τις πολυάριθμες τοποθεσίες και εγκαταστάσεις που έχουν αγκαλιάσει τους στόχους της ecomagination και των στόχων μείωσης GHG της GE.

Σε ένα πρόγραμμα που ονομάζεται 1-30-30, η GE δεσμεύτηκε να μειώσει τις απόλυτες εκπομπές GHG κατά 1% με χρόνο αναφοράς το 2004 μέχρι το 2012, αν και η GE προβλέπει αύξηση 25% για την εταιρεία. Την ίδια περίοδο η GE έχει, επίσης, δεσμευτεί να βελτιώσει την ένταση και την ενεργειακή απόδοση κατά 30% με χρόνο αναφοράς το 2004 μέχρι το 2008, και μέχρι το 2012 αντίστοιχα.

Εκτός από τους στόχους βιωσιμότητας, η GE παρακολουθεί, επίσης, τη φιλανθρωπία και τους εθελοντές της. Το 2007 η GE επικεντρώθηκε σε δύο κεντρικά θέματα —την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη— , με το συνολικό ποσό να υπερβαίνει το όριο: 210 εκατομμύρια δολάρια σε εισφορές από το ίδρυμα GE, τις επιχειρήσεις GE, τους υπαλλήλους GE και τους συνταξιούχους. Οι εργαζόμενοι της εταιρείας προσφέρθηκαν εθελοντικά και παρείχαν πάνω από 1 εκατομμύριο ώρες κοινωφελούς εργασίας το 2007 στις γειτονιές τους.

Ο Knot δήλωσε ότι η GE χρησιμοποιεί δύο τύπους μηχανισμών για να αναθεωρήσει την πρόοδο των στόχων της: (1) μια ατομική αναθεώρηση μέσω της διαδικασίας του Ανθρώπινου Δυναμικού, και (2) μια εταιρική επανεξέταση που πραγματοποιείται μέσω των επιχειρηματικών μονάδων και των γραμμών παραγωγής. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών, η GE διεξήγαγε ετήσια ανασκόπηση των εκπομπών GHG και των αποθεμάτων ενέργειας με υπαλλήλους από πάνω από 500 από τις μεγαλύτερες εγκαταστάσεις παραγωγής, υπηρεσιών και κεντρικών γραφείων της GE σε όλο τον κόσμο. Τρεις από τους Αντιπροέδρους της General Electric αναλαμβάνουν την ευθύνη για το πρόγραμμα 1-30-30 και διεξάγουν περιοδικές επιχειρηματικές αξιολογήσεις για την αξιολόγηση της προόδου προς τον στόχο. Μια διεπιστημονική, διαλειτουργική ομάδα από τις επιχειρήσεις και τα εταιρικά γραφεία της GE συντονίζει την προσπάθεια και μοιράζεται τις βέλτιστες πρακτικές μεταξύ των Τμημάτων.

Η GE επενδύει ένα τεράστιο ποσό των 5-6 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως στην Έρευνα & Ανάπτυξη και έχει παγκόσμια ερευνητικά κέντρα Niskayuna, New York με τις εγκαταστάσεις στην Bangalore, India, Shanghai, China και τώρα Qatar πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η GE επιδιώκει να έχει μια συνεχή ανταλλαγή ιδεών για την ανάπτυξη προϊόντων σε παγκόσμιο επίπεδο με μια μεγάλη ανταλλαγή πνευματικών δεδομένων σχετικά με το θέμα της καινοτομίας δίνοντας διαλέξεις στα πανεπιστήμια. Το 2008 το FAST Company Magazine επέλεξε την GE ως την τέταρτη πιο καινοτόμο εταιρεία στον κόσμο, με βάση τα ακόλουθα πρωτοποριακά προϊόντα:

- έναν σαρωτή που μειώνει την έκθεση σε ακτινοβολία κατά το ήμισυ, και
- έναν επανασχεδιασμό του κινητήρα F34.

[41] Στο ενεργειακό τμήμα της εταιρείας, το Ecomagination σημαίνει προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ανάπτυξη νέας τεχνολογίας για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα. Αυτή η στρατηγική δίνει τη δυνατότητα στην εταιρεία να ανταγωνιστεί σε χώρες με ολοένα και πιο αυστηρά ρυθμιστικά περιβάλλοντα και να επωφεληθεί από τις εκπτώσεις φόρου άνθρακα.

Με περισσότερους από 3.000 ερευνητές να εργάζονται για τις επόμενες ανακαλύψεις, η GE λέει ότι είναι σε θέση να καινοτομεί συνεχώς, να εφευρίσκει, και να επανεφευρίσκει.

Μια διαδικασία ΕΚΕ που συνέβαλε στις πράσινες καινοτομίες είναι η GE PowerSuite το οποίο παρουσιάζεται σχηματικά και όλα όσα προσφέρει στην εταιρεία, στην παρακάτω Εικόνα 11.1. Το PowerSuite αποτελεί ένα διαδικτυακό εργαλείο, που διαχειρίζεται δεδομένα Περιβαλλοντικής Υγείας και Ασφάλειας (EHS) σε όλη την εταιρεία, επιτρέποντας σε όσους είναι υπεύθυνοι για τη διαδικασία συμμόρφωσης στις εγκαταστάσεις της GE να έχουν πρόσβαση σε μια τυποποιημένη πλατφόρμα για την καταγραφή, τον εντοπισμό και την παρακολούθηση όλων των ζητημάτων κάθε μέρα. Το PowerSuite λειτουργεί ως ένα ημερολόγιο intranet που υπενθυμίζει στους διαχειριστές τι να κάνουν και πότε να το κάνουν, με μετρήσεις για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις, τη χρήση πόρων, την ασφάλεια και τη συμμόρφωση σε πολλά επίπεδα της εταιρείας. Η GE ανέπτυξε την εφαρμογή PowerSuite σε μία από τις βιομηχανικές επιχειρήσεις της GE το 1997, με πέντε βασικές διαδικτυακές εφαρμογές που επικεντρώθηκαν στην ψηφιοποίηση του ελέγχου συμμόρφωσης, τη διορθωτική δράση και τη διαχείριση διεργασιών εργασίας/υποχρεώσεων. Η GE ξόδεψε 10 εκατομμύρια δολάρια για να αναπτύξει αυτό που αποκαλεί «ψηφιακό πιλοτήριο» σε πραγματικό χρόνο και ολοκλήρωσε το λανσάρισμα της εταιρείας σε PowerSuite το 2000. Το PowerSuite έχει κερδίσει μια σειρά από βραβεία τόσο για την καινοτομία, όσο και για τη βιωσιμότητα, συμπεριλαμβανομένων των βραβείων Dow Jones Sustainability Index «καλύτερο στην κατηγορία» το 2004. Το PowerSuite έχει αποπληρώσει την εταιρεία για τη δημιουργία του αρκετές φορές μέσω των περιβαλλοντικών βελτιώσεων, καθώς και των βελτιώσεων ασφαλής παραγωγικότητας.

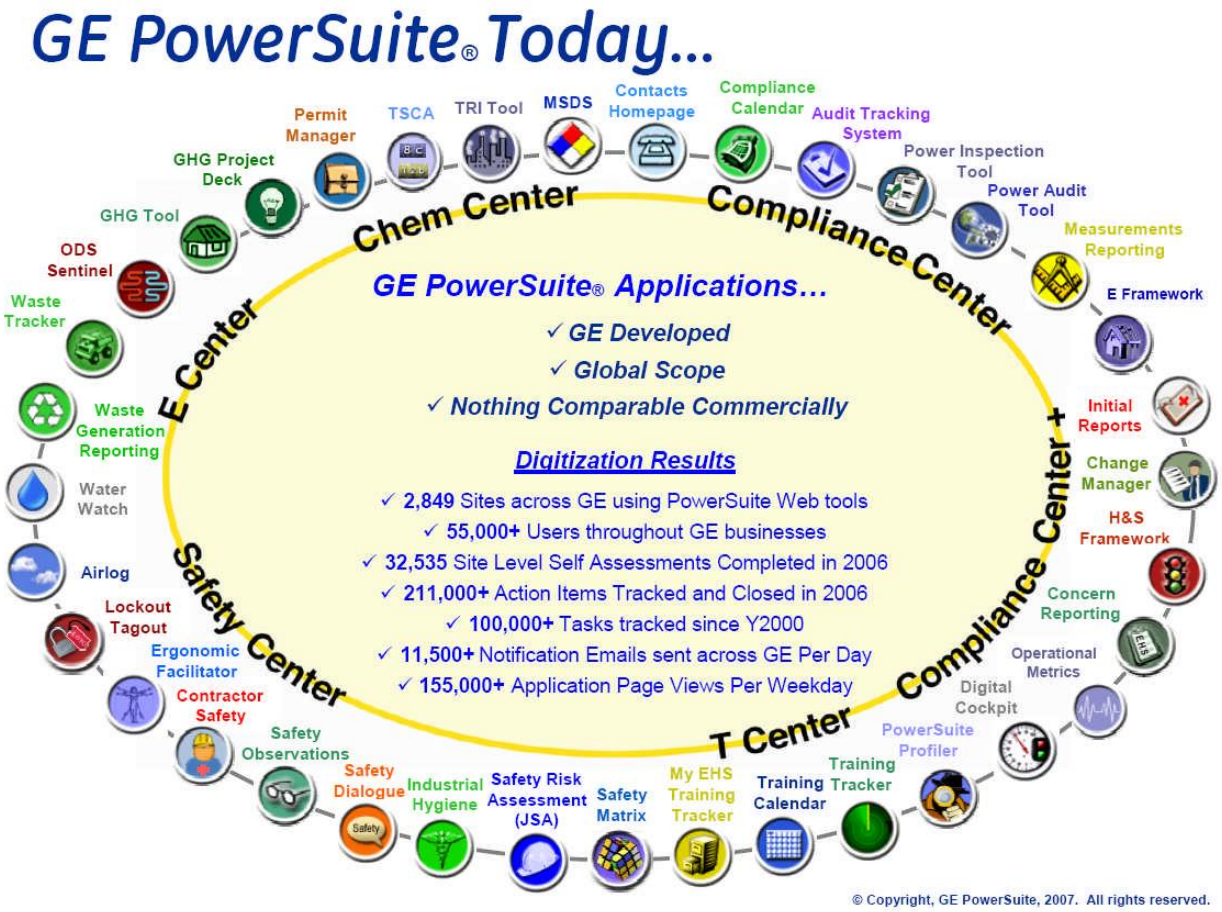

Εικόνα 11.1 *General Electric Power Suite*

Πηγή: Lowe et. al 2009

Η General Electric περιγράφει την ecomagination ως στρατηγική ανάπτυξης, αλλά αποτελεί, επίσης, μέρος της καινοτομίας των προϊόντων και μέρος καινοτόμου μάρκετινγκ. Το Ecomagination περιλαμβάνει μια σειρά από πέντε δημόσιες δεσμεύσεις που η GE παρακολουθεί και αναφέρει. Σύμφωνα με τους συγγραφείς Dan Est και Andrew Winston στο βιβλίο τους «Green to Gold» το 2006, η ευδαιμονία είναι κάτι περισσότερο από το μάρκετινγκ. «Η εταιρεία δημιουργεί άυλες αξίες χτίζοντας εμπιστοσύνη στις μάρκες της GE».

Η ηλεκτροκίνηση της GE περιλαμβάνει καινοτομίες σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας όπως αιολική, ηλιακή και βιομάζα, προηγμένες τεχνολογίες επικύρωσης για την αύξηση της απόδοσης των εγκαταστάσεων, χαμηλότερες εκπομπές και την προετοιμασία των συστημάτων εκπομπών του άνθρακα.

Ο διευθύνων σύμβουλος και πρόεδρος της GE, Jeffrey Melt, είδε ότι η GE είχε εμπλακεί σε μια σειρά από διαφορετικά περιβαλλοντικά έργα τα τελευταία χρόνια, και είχε μια σειρά από περιβαλλοντικές ανησυχίες. Το 1999 η General Electric είχε συμφωνήσει να καταβάλει 250 εκατομμύρια δολάρια για τον καθαρισμό πολυχλωριωμένων διφαινυλίων (PCBs) και άλλων τοξικών ουσιών στο εσωτερικό των ΗΠΑ σε διάφορα φυσικά οικοσυστήματα όπως στο Housatonic River και σε άλλες τοποθεσίες. Το 2002 και το 2003 ο αμερικανικός EPA εξακολουθούσε να επιθυμεί και να επιδιώκει η GE να είναι υπεύθυνη για τον καθαρισμό επικίνδυνων αποβλήτων σε έκταση 40 μιλίων του ποταμού Hudson και στη Rome, στην περιοχή της Georgia. Επιπλέον, ως μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες στις ΗΠΑ η GE κατατάσσεται σταθερά μεταξύ των επτά πιο τοξικών εταιρειών. Η GE απελευθέρωσε 4.14 εκατομμύρια λίβρες τοξικού αέρα το 2005, σύμφωνα με την κατάταξη του Ινστιτούτου Έρευνας Πολιτικής Οικονομίας, με βάση τα στοιχεία του Toxic Release Inventory που συλλέχθηκαν από τον EPA. Η GE προέβλεψε, επίσης, τους επερχόμενους κανονισμούς για τις εκπομπές GHG στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η εταιρεία είχε πρόσφατα αποκτήσει επιχειρήσεις αιολικής ενέργειας και ηλιακών συλλεκτών. Η GE Water & Process Technologies διαμόρφωσε σχέδια για το μεγαλύτερο εργοστάσιο αφαλάτωσης νερού στην αφρικανική ήπειρο. Ως Διευθύνων Σύμβουλος ο Jeffrey Immelt δήλωσε στο Business Week Magazine ότι ήταν έκπληκτος που έμαθε κατά τη διάρκεια μιας ετήσιας στρατηγικής ανασκόπησης το 2004, πόσες επιχειρηματικές μονάδες της GE επιδιώκουν περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες ανεξάρτητα η μία από την άλλη. «Το τραβήξαμε σαν ένα νήμα σε όλη την εταιρεία», δήλωσε ο Immelt στο Business Week Magazine. Η ομάδα CEO της GE'S έκανε έρευνες με τους πελάτες της GE και διαιστάνθηκε κάπως έτσι ότι η GE ήταν έτοιμη για μια πρωτοβουλία. Από τότε που ο Immelt είδε την GE ως μια εταιρεία προσανατολισμένη στους αριθμούς, ήθελε η περιβαλλοντική πρωτοβουλία της GE να έχει πραγματικές μετρήσεις για την Έρευνα και την Ανάπτυξη (R&D) και έσοδα για τη μέτρηση της επιτυχίας του έργου. Ο Immelt προώθησε την ιδέα μιας δια-εταιρικής καινοτόμου πράσινης πρωτοβουλίας στους κορυφαίους 35 της εταιρείας το 2004 και όλοι εκτός από πέντε ή έξι από αυτούς αρνήθηκαν την εφαρμογή της. Κάποιοι επειδή τη βρήκαν «πολύ δημόσια» και άλλοι επειδή θεωρούσαν την πρωτοβουλία ως «πολύ ήπια». Κάποιοι στην ομάδα των 35 με τους οποίους ο Immelt είχε μιλήσει υποστήριξαν ότι η GE δεν μπορούσε να διεκδικήσει μια περιβαλλοντική πρωτοβουλία, δεδομένης της συνεχιζόμενης δικαστικής διαμάχης του Υπερταμείου κατά της εταιρείας.

Μέχρι τον Μάιο του 2005, ο Immelt εκφώνησε μια ομιλία στο George Washington University D.C. και ανέφερε ότι «Εδώ και καιρό παρατηρούμε γύρω μας και αυτό που βλέπουμε είναι: μείωση των εγχώριων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, συνεχιζόμενη εξάρτησή μας από ξένες πηγές ενέργειας, όλο και λιγότεροι πόροι όπως το νερό».

Ο Knot περιέγραψε τους στόχους για την εκστρατεία ecomagination της GE. Ο πρώτος στόχος ήταν η αύξηση των εσόδων της εταιρείας. Η GE έθεσε ως στόχο την παραγωγή ecomagination με ετήσια έσοδα ύψους 25 δισ. δολαρίων μέχρι το 2011. Η GE ήθελε η ecomagination να αντιπροσωπεύει μια πειθαρχημένη και διαφανή νέα προσέγγιση για την αντιμετώπιση κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσω στρατηγικών ανάπτυξης με εμπορικά κίνητρα. Η GE συνεργάστηκε με εξωτερικούς περιβαλλοντικούς ομίλους για την ανάπτυξη κριτηρίων για την αξιολόγηση των προϊόντων και των τεχνολογιών και την επιλογή αυτών των λίγων επιλέξιμων για το καθεστώς ecomagination. Για να πληρούν τις προϋποθέσεις για την ecomagination, τα προϊόντα πρέπει να υπερβαίνουν όχι μόνο περιβαλλοντικά, αλλά και οικονομικά κριτήρια τόσο για την GE, όσο και για τους πελάτες της. Η εταιρεία υπολόγισε την αύξηση των εσόδων της από την ecomagination μεταξύ 2005 και 2007 ως 36 δισεκατομμύρια δολάρια.

Ο δεύτερος στόχος της GE ήταν να διπλασιάσει την R&D από 700 εκατομμύρια δολάρια ετησίως σε 1.5 δισεκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2010. Η GE έχει εστιάσει την έρευνα και την ανάπτυξη στον αγωγό προϊόντων της εταιρείας για τα προϊόντα ecomagination. Μεταξύ 2005 και 2007, η General Electric ξόδεψε πάνω από 2.6 δισεκατομμύρια δολάρια για την Ecomagination R&D. Ο τρίτος στόχος της GE ήταν η μείωση των εκπομπών GHG της εταιρείας και η αύξηση της ενεργειακής απόδοσης. «Δεν θέλαμε μόνο να πούμε στους πελάτες μας τι μπορούν να κάνουν για να γίνουν πιο περιβαλλοντικά αποτελεσματικοί, αλλά θέλαμε να

κάνουμε τις εργασίες μας και να μειώσουμε τις εκπομπές μας σε όλο το διοικητικό συμβούλιο», δήλωσε ο Knot. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της GE, οι εκπομπές GHG της GE ήταν 7.02 μετρικοί τόνοι το 2007. Η εταιρεία μείωσε τις εκπομπές GHG κατά 8% μεταξύ 2004 και 2007, μείωσε την ένταση GHG κατά 34% και βελτίωσε την ενεργειακή της απόδοση κατά 33% κατά την ίδια περίοδο. Ο τέταρτος και πιο νέος στόχος της GE είναι να μειώσει την κατανάλωση νερού της εταιρείας σε όλο τον κόσμο κατά 20% μεταξύ 2006 και 2012.

Τέλος, η εταιρεία χρειάστηκε μια στρατηγική επικοινωνίας για να επιτύχει τον πέμπτο στόχο της διατήρησης της ενημέρωσης του κοινού. Ο Knot δήλωσε ότι το 2005 υπήρχε μόνο περιορισμένη ανησυχία για το περιβάλλον και η GE έπρεπε να σκεφτεί μέσω μιας στρατηγικής επικοινωνίας και να «συγκεντρώσει τις ομάδες». Επιπρόσθετα της Έκθεσης δεοντολογίας της εταιρείας, η GE επιδιώκει να ενημερώνει το κοινό μέσω της ιστοσελίδας της ecomagination, δεκάδων παγκόσμιων συνεδρίων, και εκδηλώσεων με ενδιαφερόμενους φορείς, και νέες δεσμεύσεις δημόσιας πολιτικής.

Το Ecomagination ήταν επιτυχές, σύμφωνα με το Knoth, λόγω της γενναίας χορηγίας από τον Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο Jeffrey Immelt. Η προθυμία της GE να δεσμεύσει κάποιον υψηλόβαθμο του οργανισμού στη βάση μιας πλήρους απασχόλησης σε εκστρατεία εσωτερικής στρατηγικής επικοινωνίας που η GE χρησιμοποιούσε για να εξηγεί τους στόχους του έργου στους υπαλλήλους που εργάζονται στα προϊόντα, στην εξωτερική επικοινωνία με τους πελάτες της GE για να κατανοήσουν την ανάγκη τους, προκειμένου να κυκλοφορήσουν τα σωστά προϊόντα και η απόφαση να χρησιμοποιηθούν αυστηρά και συγκεκριμένα κριτήρια, προκειμένου να καθορίσει ποια προϊόντα είναι κατάλληλα για το πρόγραμμα ecomagination φαίνεται πως έχει αποδώσει.

Σύμφωνα με τον Knot, τρία πράγματα κάνουν την προσέγγιση της GE στη βιωσιμότητα μοναδική:

(1) η πληρότητα της προσέγγισης της,
(2) το χρονοδιάγραμμα της προσέγγισης της, και
(3) η επιμονή της εταιρείας στην επιδίωξη της βιωσιμότητας.

Η General Electric διαθέτει ένα πολύπλευρο χαρτοφυλάκιο προϊόντων και υπηρεσιών και η εταιρεία έχει επιδιώξει τη βιωσιμότητα σε όλους τους επιχειρηματικούς τομείς.. Ο Immelt θεωρεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσουν νέα προϊόντα, η συνέπεια στην επένδυση σε R&D και σε επένδυση σε νέα προϊόντα δείχνει τη δέσμευση της GE στη βιωσιμότητα. Δεύτερον, η εταιρεία άρχισε να ενσωματώνει τη βιωσιμότητα νωρίς, όταν κανείς άλλος δεν μιλούσε για αυτό, και αυτό ήταν ένα ορόσημο στην «εταιρική» Αμερική. Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, η GE είναι μοναδική όσον αφορά την επιμονή της εταιρείας που, όπως παρατήρησε ο Knot, προχώρησε πολύ γρήγορα προς την κατεύθυνση της Βιωσιμότητας.

11.1.3 Η Johnson Controls Inc (Johnson Controls)

Η Johnson Controls Inc. (Johnson Controls) ιδρύθηκε το 1885 από τον Warren Johnson, καθηγητή που εφηύρε τον ηλεκτρικό θερμοστάτη. Η έδρα της εταιρείας βρίσκεται στο Milwaukee, Wisconsin. Σήμερα απασχολεί 140.000 άτομα σε όλο τον κόσμο και δραστηριοποιείται σε τρεις παγκόσμιες επιχειρήσεις: την Automotive Experience, την Building Efficiency και την Power Solutions. Το 2008 η Johnson Controls είχε έσοδα πωλήσεων άνω των 36 δισεκατομμυρίων δολαρίων με πάνω από ένα δισεκατομμύριο δολάρια σε κέρδη. Σχεδόν τα μισά από τα έσοδα της Johnson Controls προέρχονται από εσωτερικά εξαρτήματα αυτοκινήτων, με πάνω από τα μισά να προέρχονται από μπαταρίες αυτοκινήτων και θέρμανση, εξαερισμό και κλιματισμό (AC) προϊόντα και υπηρεσίες εγκαταστάσεων. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια, η Johnson Controls έχει επιλεγεί ως μέρος του Dow Jones Sustainability World Index, καθώς και του North America Index που την κατατάσσουν στο 10% των κορυφαίων εταιρειών αναφορικά με την απόδοση βιωσιμότητας.

Σχετικά με τις προκλήσεις βιωσιμότητας σε όλο τον κόσμο, ο αντιπρόεδρος της Johnson Controls για την Παγκόσμια Ενέργεια και την Αειφορία, Clay Nesler ανέφερε ότι βλέπει μια σχεδόν τέλεια ευθυγράμμιση των βασικών ικανοτήτων της επιχείρησης με κρίσιμες προκλήσεις περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Ο Clay Nesler σημείωσε ότι οι δύο πιο οικονομικοί τρόποι για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου είναι η μείωση της χρήσης ενέργειας σε κτήρια και οχήματα και η εταιρεία του Johnson Controls κάνει και τα δύο. Η εταιρεία συμβάλλει στη βελτίωση της αποδοτικότητας των καυσίμων των οχημάτων, μειώνοντας το βάρος των εσωτερικών εξαρτημάτων. Χρησιμοποιεί, επίσης, φυσικά υλικά όπως φόρμες με βάση τη σόγια και ίνες καρύδας για να αντικαταστήσει τα υλικά με βάση το πετρέλαιο σε καθίσματα οχημάτων και άλλα εξαρτήματα. Η Johnson Controls έχει, επίσης, ηγετική θέση στην ανάπτυξη νέων μπαταριών Li-Ion για υβριδικά και plug-in υβριδικά οχήματα.

Ο Clay Nesler δήλωσε ότι στην εμπειρία της εταιρείας, η βέλτιστη πρακτική δεν είναι η προβολή της βιωσιμότητας ως ειδικής πρωτοβουλίας με επικεφαλής μια ξεχωριστή ομάδα αλλά η ενσωμάτωση των στόχων βιωσιμότητας απευθείας σε επιχειρηματικά σχέδια και στόχους. Η Johnson Controls ορίζει τη βιωσιμότητα ως την «Triple Bottom Line» (βλ. Κεφάλαιο 6), μετρώντας τις επιδόσεις σε οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς δείκτες. Η εταιρεία έχει λάβει υψηλά ποσοστά για τη διαφάνεια και τη δημοσιοποίηση των παραπάνω στοιχείων στα ενδιαφερόμενα μέρη. Τον Σεπτέμβριο του 2008, η Johnson Controls έλαβε έπαινο από το Carbon Disclosure Program για την ειλικρίνειά της στη δημοσιοποίηση και τη χρηστή διακυβέρνηση και παρατίθεται στον Δείκτη Ηγεσίας Δημοσιοποίησης Εκπομπών Άνθρακα.

Ένας τρόπος με τον οποίο οι αρχές ΕΚΕ της εταιρείας έχουν οδηγήσει την επιχειρηματική καινοτομία να περιλαμβάνει ένα στοιχείο κοινωνικής ευθύνης ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τις αμερικανικές εταιρείες είναι με την ενθάρρυνση της πολυμορφίας στον χώρο εργασίας και στην εφοδιαστική αλυσίδα. Η Johnson Controls είχε δεσμευτεί για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών από επιχειρήσεις που ανήκουν σε μειονότητες και γυναίκες, εν μέρει λόγω των απαιτήσεων των πελατών της. Η Johnson Controls ήθελε να αυξήσει τους προμηθευτές της σε επιχειρήσεις που ανήκουν σε μειονότητες και γυναίκες, έτσι η εταιρεία άρχισε να δημιουργεί συνεργασίες με τοπικούς επιχειρηματικούς ηγέτες, παρέχοντας εκπαίδευση, κεφάλαια και σε ορισμένες περιπτώσεις, υποστηρικτικές υποδομές. Η Johnson Controls ανακοίνωσε το 2002 ότι είχε ενταχθεί στην Billion-Dollar Roundtable, μια οργάνωση που γιορτάζει εταιρείες που έχουν επιτύχει δαπάνες τουλάχιστον 1 δισ. δολαρίων με προμηθευτές μειονοτήτων και γυναικών. Το 2003 η εταιρεία έγινε ο πρώτος επιχειρηματικός οργανισμός που ονομάστηκε Corporation of the Year από το Εθνικό Συμβούλιο Ανάπτυξης Προμηθευτών Μειονοτήτων (NMSC). Μέχρι το 2007 πάνω από 1.5 δισεκατομμύρια δολάρια υλικών της Johnson Controls αγοράστηκαν από προμηθευτές μειονοτήτων και γυναικών. Το 2008 η Johnson Controls μετονομάστηκε και πάλι σε Corporation of the Year από την NMSC, τη μοναδική εταιρεία που έλαβε την τιμή δύο φορές από την ίδρυση της NMSC το 1972.

Η Διοίκηση της Johnson Controls χει δεσμευτεί να εξασφαλίσει ότι οι δικές της εγκαταστάσεις είναι υποδειγματικές ως προϋποθέσεις ενεργειακής και περιβαλλοντικής απόδοσης. Ως μέλος του προγράμματος: Ηγέτες για το Κλίμα του EPA των ΗΠΑ, η Johnson Controls ανακοίνωσε ότι θα μειώσει την ένταση GHG (μετρικοί τόνοι των ετήσιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου διαιρούμενοι με ετήσια έσοδα) κατά 30% από το 2002 έως το 2012.

Το 2007 η εταιρεία πέτυχε 29% παγκόσμια μείωση της έντασης GHG από τη γραμμή βάσης το 2002. Ο διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας Steve Roll απαιτεί από καθεμία από τις επιχειρηματικές μονάδες να καταρτίσει ένα ετήσιο σχέδιο για το πώς θα μειώσουν την ένταση της GHG κατά 3% το οποίο επιτυγχάνεται μέσω μιας απόλυτης μείωσης GHG. Ο διευθύνων σύμβουλος και η εκτελεστική ομάδα διοίκησης αναθεωρούν και παρακολουθούν την πρόοδο σε αυτά τα σχέδια τριμηνιαία για κάθε επιχείρηση. Τα ετήσια σχέδια περιλαμβάνουν μια ποικιλία βελτιώσεων, συμπεριλαμβανομένων των αναδρομών φωτισμού και άλλων βελτιώσεων ενεργειακής απόδοσης σε εργοστάσια παραγωγής, την αγορά πράσινης ενέργειας, τη χρήση υβριδικών οχημάτων στον στόλο υπηρεσιών, τη βελτιστοποίηση της αλυσίδας εφοδιασμού και την εγκατάσταση στο κτήριο γεννήτριας ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Ένας σημαντικός τομέας εστίασης είναι ο σχεδιασμός και ο εκσυγχρονισμός των κτηρίων στο σύστημα αξιολόγησης Leadership in Energy and Environmental Design (LEED), ένα σύστημα που βοήθησε την εταιρεία να αναπτυχθεί. Η εταιρεία Johnson Controls δημιούργησε ένα από τα πρώτα πιστοποιημένα κτρια (LEED) στον κόσμο το 2001, το Brengel Technology Center στο κέντρο της πόλης Milwaukee, του Wisconsin. Ήταν, επίσης, η πρώτη που πήγε από την πιστοποίηση Silver στην πιστοποίηση Gold. Η Johnson Controls ανακαίνισε και κατασκεύασε την έδρα της εταιρείας της και της Power Solutions στο Glendale του Wisconsin το οποίο θα είναι και η μεγαλύτερη ενιαία πανεπιστημιούπολη κτηρίων που έχουν πλατινένια πιστοποίηση, σύμφωνα με το σύστημα LEED. Οι περιβαλλοντικές βελτιώσεις θα περιλαμβάνουν μια δεξαμενή 50.000 γαλονιών που θα συλλέγει βρόχινο νερό για χρήση στις τουαλέτες των νέων κτηρίων. Η υπερχείλιση της δεξαμενής θα κατευθύνεται σε έναν κήπο βροχής. Ο μεγάλος χώρος στάθμευσης στη νοτιοανατολική γωνία του ακινήτου πρέπει να αντικατασταθεί με πορώδη χαρτιά και λεκάνη απορροής που θα επιτρέψουν την απορρόφηση του βρόχινου νερού και φυσικά τον καθαρισμό της απορροής. Ο εξωραϊσμός για το ακίνητο θα αποκαταστήσει το μεγαλύτερο μέρος της ανοικτής περιοχής σε ένα λιβάδι, χρησιμοποιώντας όλα τα φυσικά φυτά. Προγραμματίζονται μέτρα ενεργειακής απόδοσης και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως οι πράσινες στέγες, οι ηλιακοί συλλέκτες και οι γεωθερμικές αντλίες θερμότητας.

Η εταιρεία πιστεύει ότι οι πρακτικές που εφαρμόζει στις δικές της εγκαταστάσεις είναι, επίσης, πολύ επωφελείς για τους πελάτες της. Μία από τις υπηρεσίες που προσφέρει η Johnson Controls είναι να βοηθήσει τις επιχειρήσεις να συμμετάσχουν σε στρατηγικό σχεδιασμό ενέργειας και βιωσιμότητας με μια

προγραμματική προσέγγιση για την υλοποίηση του έργου. Αυτό περιλαμβάνει τον καθορισμό στόχων, τη συγκριτική αξιολόγηση και την επίτευξη αυτών των στόχων βιωσιμότητας. Το Johnson Controls βοηθά το Υπουργείο Βελτιώσεων της Ιντιάνα να εξοπλίσουν τη φυλακή με τέσσερις λέβητες βιομάζας βιομηχανικής ποιότητας που θα χρησιμοποιούν 1.3 εκατομμύρια θάμνους καλαμποκιού κάθε χρόνο.

Μια καινοτομία που έχει φέρει η Johnson Controls στη διαδικασία βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης στα κτήρια είναι η σύναψη συμβάσεων απόδοσης. Πολλοί από τους πελάτες της εταιρείας είναι φορείς του δημόσιου τομέα όπως σχολεία, πανεπιστήμια, και τοπικές κυβερνήσεις που μπορεί να μην έχουν το κεφάλαιο εκ των προτέρων για τη χρηματοδότηση βελτιώσεων των εγκαταστάσεων. Η Johnson Controls χρησιμοποιεί τη σύμβαση απόδοσης με αυτούς τους πελάτες του δημόσιου τομέα, έτσι ώστε οι βελτιώσεις να καταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου μέσω της ενέργειας και των λειτουργικών αποταμιεύσεων που παράγονται από το έργο. Η διαδικασία σύναψης συμβάσεων απόδοσης περιλαμβάνει την επανεξέταση της ενεργειακής απόδοσης και των δυνατοτήτων ανανεώσιμης ενέργειας στην εγκατάσταση. Η νομοθετική ρύθμιση σε κάθε κράτος επιτρέπει στις οντότητες του δημόσιου τομέα να συνάπτουν μακροπρόθεσμες συμφωνίες για τη βελτίωση των υποδομών τους που χρηματοδοτούνται μέσω της μελλοντικής εξοικονόμησης ενέργειας. Η Johnson Controls βοήθησε την Clinton Climate Initiative να χρησιμοποιήσει αυτό το μοντέλο σύμβασης απόδοσης στις προσπάθειες του μη κερδοσκοπικού οργανισμού για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτηρίων σε πολλές από τις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου, μεσιτικές εταιρείες, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και ενεργειακές υπηρεσίες.

Η Johnson Controls στο πλαίσιο της ΕΚΕ έχει συμπεριλάβει το μελλοντικό κόστος και την πιθανή αξία των εκπομπών άνθρακα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της εταιρείας. Για τις επενδύσεις κεφαλαίου που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις είτε θετικές είτε αρνητικές, η Johnson Controls συμπεριλαμβάνει τις επιπτώσεις του άνθρακα στην οικονομική τους ανάλυση. Συμπεριλαμβάνοντας μια αξία για τις πιστώσεις άνθρακα για τις δαπάνες ενεργειακής απόδοσης ή το κόστος άνθρακα για επενδύσεις σε ενεργειακή ένταση στην οικονομική ανάλυση της Εταιρείας, η Johnson Controls αντιμετωπίζει τις εκπομπές άνθρακα ως ρυθμιζόμενες ή ικανές στο να αξιολογηθούν με οικονομικούς όρους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν απαιτούν επί του παρόντος από τις εταιρείες να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου τους, αν και ο Οργανισμός Προστασίας Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Πολιτειών (EPA) πρόκειται να ανακοινώσει την προτεινόμενη ρύθμιση σχετικά με το απαιτούμενο μητρώο εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2008. Παρ' όλα αυτά, όλο και περισσότερες αμερικανικές εταιρείες υιοθετούν εθελοντικά Δημόσιες δεσμεύσεις μέσω οργανισμών όπως το πρόγραμμα Ηγετών του Κλίματος της EPA. Η Johnson Controls αρχίζει, επίσης, να εξετάζει ολόκληρο τον αντίκτυπο του κύκλου ζωής των προϊόντων της τόσο ανάντη, όσο και κατάντη της διαδικασίας παραγωγής. Η εταιρεία έχει επεκτείνει τη χρήση αξιολογήσεων κύκλου ζωής, συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ανάντη, της ενσωματωμένης ενέργειας στις πρώτες ύλες και κατάντη μέσω της χρήσης και της διάθεσης των πελατών.

Οι στόχοι βιωσιμότητας οδήγησαν τόσο τις διαδικασίες, όσο και τις καινοτομίες προϊόντων στο Johnson Controls. Ένα παράδειγμα μιας καινοτόμας διαδικασίας είναι η ανακύκλωση μπαταρίας κλειστού βρόχου για μπαταρίες αυτοκινήτων μολύβδου οξέος. Η Johnson Controls συνεργάστηκε με τους λιανοπωλητές για να δημιουργήσει μπαταρίες αυτοκινήτων μολύβδου-οξέος, το πιο ανακυκλωμένο καταναλωτικό προϊόν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η εταιρεία καθιέρωσε μια διαδικασία κλειστού βρόχου για την ανακύκλωση των μπαταριών στις οποίες ένα φορτηγό που προσφέρει νέες μπαταρίες σε έναν λιανοπωλητή παίρνει, επίσης, παλιές μπαταρίες, όχι μόνο εκείνες που κατασκευάζονται από τον Johnson Controls τις οποίες μεταφέρει σε εγκαταστάσεις ανακύκλωσης Johnson Controls όπου χωρίζονται τα υλικά, και στη συνέχεια, παίρνει ανακυκλωμένα υλικά σε ένα εργοστάσιο μπαταρίας για νέα χρήση στην παραγωγή το οποίο παρουσιάζεται στην παρακάτω Εικόνα 11.2. Η καινοτομία αυτής της εφοδιαστικής προσέγγισης κλειστού βρόχου έχει ως αποτέλεσμα περίπου το 95% όλων των μπαταριών που πωλούνται να επιστρέφουν στην αλυσίδα εφοδιασμού κατασκευής για νέες μπαταρίες.

Ένα παράδειγμα μιας καινοτομίας προϊόντων της εταιρείας είναι η ανάπτυξη της τεχνολογίας για τα συστήματα υβριδικών μπαταριών ιόντων λιθίου. Οι Johnson Controls είδαν την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν την προηγμένη τεχνολογία μπαταριών για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των οχημάτων. Η πρωτεύουσα χημεία της μπαταρίας για ηλεκτρικά οχήματα πρώτης γενιάς, υδροξείδιο του μολύβδου και νικελίου είχε περιορισμούς στην πυκνότητα και το βάρος της ισχύος. Για να υποστηρίξει το Plug-in Hybrid και όλα τα ηλεκτρικά οχήματα, η Johnson Controls συνεργάστηκε με το SAFT στην Ευρώπη για να αναπτύξει σύγχρονες μπαταρίες ιόντων λιθίου. Αυτή η εταιρική σχέση παράγει την πρώτη σειριακή παραγωγή μπαταριών ιόντων λιθίου για το υβριδικό sedan της Mercedes Benz S-Class, που είχε εισαχθεί στην αγορά το 2009.

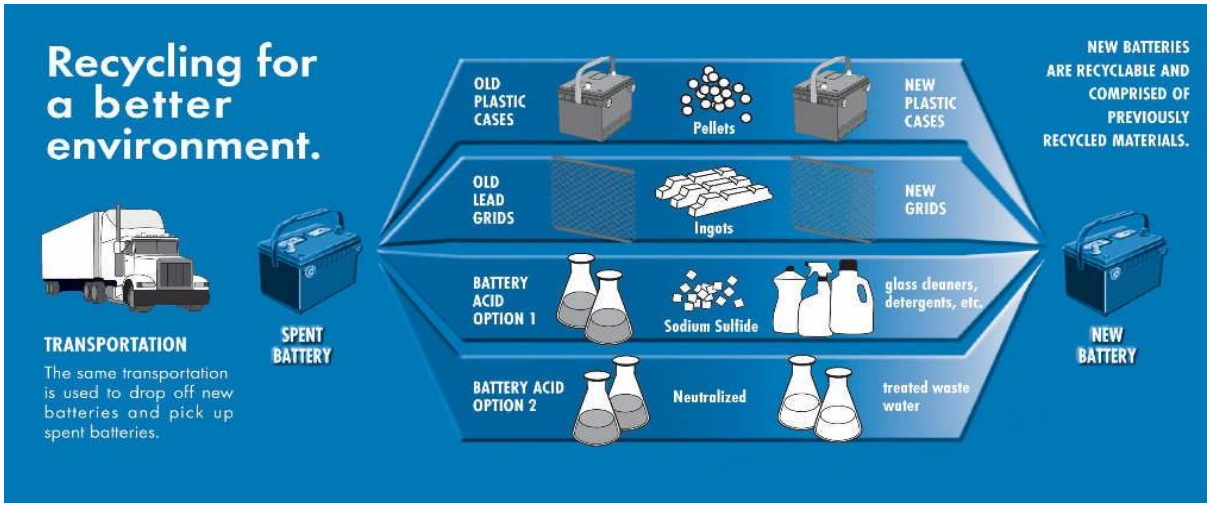

Εικόνα 11.2 *Ανακύκλωση μπαταρίας*

Πηγή: Lowe et. al 2009

Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εταιρείες στην καινοτομία στο πεδίο της βιωσιμότητας είναι μοναδικές για κάθε εταιρεία. Η Nesler δήλωσε ότι με την επιχείρηση Power Solutions, η πρόκληση είναι η μεγάλη επένδυση στην υποδομή που απαιτείται για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την κατασκευή των προηγμένων συστημάτων μπαταριών τεχνολογίας για να ανταποκριθεί σε μια εξειδικευμένη και αναδυόμενη αγορά. Στην επιχείρηση εσωτερικών χώρων των αυτοκινήτων της Johnson Controls, η πρόκληση είναι ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στην παγκόσμια αγορά αυτοκινήτων και στην ικανότητα του κατασκευαστή να επενδύει σε πιο αποδοτικά και περιβαλλοντικά εξαρτήματα. Στην επιχείρηση αποδοτικότητας της κατασκευής της εταιρείας, η μεγαλύτερη πρόκληση είναι η τόνωση της επένδυσης του ιδιωτικού τομέα στην ενεργειακή απόδοση και την ανανεώσιμη ενέργεια καθώς, όταν κατασκευάζουν για προγραμματιστές, για ιδιοκτήτες κτηρίων, και για ενοικιαστές ενδέχεται όλοι να έχουν διαφορετικούς στόχους.

Ο Clay Nesler δήλωσε ότι οι αρχικές προσπάθειες ΕΚΕ πολλών εταιρειών καταλήγουν να μην είναι βιώσιμες επειδή οι εταιρείες βασίζουν τις αποφάσεις τους να κάνουν τις ορθές περιβαλλοντικά δράσεις, χωρίς να ποσοτικοποιούν τα οικονομικά οφέλη μακροπρόθεσμα. Ο ελλείψεις ευκαιριών ΕΚΕ δεν προβάλλουν μια ελκυστική επιχειρηματική περίπτωση όπως το να κάνουν δράσεις περιβαλλοντικά ή κοινωνικά αξιέπαινες. Οι αξίες, οι πολιτικές και οι στόχοι της ΕΚΕ συμβάλλουν στην επικοινωνία με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς ενδιαφερόμενους, ό,τι πραγματικά έχει σημασία για τον οργανισμό με τρόπο ορατό, διαφανή και μετρήσιμο.

Για τις εταιρείες που προσπαθούν να κάνουν τη βιωσιμότητα πιο «βιώσιμη» μακροπρόθεσμα, ο Clay Nesler είχε τις ακόλουθες συμβουλές:

1. Κάντε μια ισχυρή και δημόσια δέσμευση για βιωσιμότητα σε ανώτερο επίπεδο.
2. Αξιολογήστε πού είναι ο οργανισμός σας σήμερα και πού θέλετε να είστε στο μέλλον.
3. Κοιτάξτε αρχικά για ευκαιρίες win-win-win, όπου μπορείτε να προσφέρετε ταυτόχρονα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, και επιχειρηματικά οφέλη.
4. Ενσωματώστε τους στόχους και τις ενέργειες της βιωσιμότητας στα στρατηγικά και λειτουργικά σχέδια της εταιρείας, αντί να δημιουργήσετε ξεχωριστή παράλληλη οργάνωση και κάρτα βαθμολογίας.
5. Ορίστε σαφείς σκοπούς και στόχους, και μετρήστε την πρόοδο, χρησιμοποιώντας τις επιχειρησιακές πλατφόρμες που οδηγούν την καθημερινή ζωή της επιχείρησης και κρατούν τους ηγέτες των επιχειρήσεων υπεύθυνους για τα αποτελέσματα.

11.2 Η Συμβολή της ΕΚΕ στη Διαχείριση κρίσιμων περιβαλλοντικών και κοινωνικών θεμάτων στις Επιχειρήσεις

Σε αυτό το Υποκεφάλαιο θα αναλυθούν επιχειρήσεις από τις ΗΠΑ που προσφέρουν μια θέαση της Αμερικανικής προοπτικής. Στις ΗΠΑ δεν υπάρχει καμία κυβερνητική ρύθμιση σχετικά με την ΕΚΕ ή τις βέλτιστες επιχειρηματικές πρακτικές της. Αντί αυτού, σύμφωνα με τα ευρήματα της Bennett American, οι εταιρείες έχουν μια έντονη τάση να χρησιμοποιούν κώδικες δεοντολογίας. Η αμερικανική προοπτική της ΕΚΕ θα μπορούσε να περιγραφεί ως εξής: φαίνεται να ακολουθεί μια προσέγγιση βασισμένη σε αρχές, με κώδικες συμπεριφοράς που προδιαγράφουν αξίες και αρχές τις οποίες τα μέλη της εταιρείας στο σύνολό τους θα πρέπει να ακολουθούν. Αντίθετα, οι ιαπωνικές εταιρείες προτιμούν να επικεντρώνονται σε τομείς όπου η συμβολή τους μπορεί να είναι στατιστικά μετρήσιμες. Το ενδιαφέρον για τις κοινωνικές πτυχές της ΕΚΕ είναι σημαντικά λιγότερο έντονο από ό,τι σε άλλες βιομηχανικές χώρες.

Οι πρώτες έννοιες της ΕΚΕ σε ακαδημαϊκό επίπεδο μπορούν να εντοπιστούν στη δεκαετία του 1960. Το 1991 ο Carroll (βλ. Κεφάλαιο 6ο) παρουσίασε την ΕΚΕ ως μια πολυεπίπεδη έννοια που αποτελείται από τέσσερις αλληλένδετες πτυχές-ευθύνες: οικονομική, νομική, ηθική, και φιλανθρωπική. Ο Carroll πρότεινε μια πυραμίδα που αναλύει τη διάσταση της ΕΚΕ. Η πυραμίδα έχει ως βάση τις οικονομικές ευθύνες καθώς οι εταιρείες δημιουργούνται για να παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες στο κοινό επιδιώκοντας το όφελος-κέρδος. Αυτό είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζονται οι άλλες τρεις ευθύνες. Το δεύτερο στρώμα αποτελείται από τις νομικές ευθύνες μιας εταιρείας. Οι ηθικές ευθύνες είναι πρακτικές που δεν έχουν κωδικοποιηθεί στον νόμο με την έννοια ότι τα μέλη της κοινωνίας περιμένουν από μια εταιρεία να κάνει αυτό που είναι σωστό και δίκαιο. Ως κορυφή της πυραμίδας, οι εταιρείες έχουν τη φιλανθρωπική ευθύνη. Οι επιχειρηματικές οργανώσεις αναμένεται να είναι καλοί εταιρικοί πολίτες και να βελτιώνουν την ποιότητα ζωής.

Οι πολυεθνικές και οι δραστηριότητές τους άρχισαν σταδιακά να ελέγχονται από διάφορα τμήματα της κοινωνίας από τις αρχές του 2000. Η ΕΚΕ έχει εξελιχθεί σε μια περίπλοκη έννοια που αποτελεί πλέον βασικό συστατικό στην εταιρική λήψη αποφάσεων μιας σειράς πολυεθνικών που θεωρούνται πρωτοπόροι στην ενσωμάτωση της ΕΚΕ. Ωστόσο, αυτή η εξέλιξη ήρθε με ένα κόστος που έπρεπε να πληρώσουν διάφορες εταιρείες. Εκστρατείες και δημόσια σκάνδαλα που αφορούν θέματα που κυμαίνονται από την περιβαλλοντική ρύπανση έως την παιδική εργασία κα τις φυλετικές διακρίσεις είχαν ως αποτέλεσμα την ανεπιθύμητη εστίαση της προσοχής των μέσων ενημέρωσης. Αυτό εγείρει το ερώτημα εάν η καταστροφή της φήμης είναι το κύριο κίνητρο πίσω από την υιοθέτηση πολιτικών ΕΚΕ από μια πολυεθνική.

Λόγω της έλλειψης δημόσιων κανονισμών σχετικά με τις βέλτιστες εταιρικές πρακτικές στις περισσότερες χώρες, η υποβολή εκθέσεων-απολογισμών βιωσιμότητας γίνεται όλο και πιο σημαντική. Αν και δεν υπάρχει συγκεκριμένη ρύθμιση της ΕΚΕ, σύμφωνα με την Οδηγία Εκσυγχρονισμού (2003/51/ΕΚ), οι μεγάλες εταιρείες υποχρεούνται να περιλαμβάνουν βασικούς χρηματοοικονομικούς και μη δείκτες απόδοσης στην ετήσια έκθεσή τους. Στο πλαίσιο αυτό μια ετήσια έκθεση θεωρείται έκθεση διευθυντών. Μαζί με τον ισολογισμό και έναν λογαριασμό κερδών και ζημιών αντιπροσωπεύει τους ετήσιους λογαριασμούς. Η ετήσια έκθεση περιλαμβάνει, επίσης, πληροφορίες για το περιβάλλον και για θέματα εργαζομένων. Σύμφωνα με το Securities Exchange Act του 1934, η Securities and Exchange Επιτροπή (SEC) των ΗΠΑ απαιτεί από τις δημόσιες εταιρείες να αποκαλύπτουν και να αναφέρουν ορισμένα είδη επιχειρήσεων και οικονομικά στοιχεία στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) και στους μετόχους της εταιρείας. Η SEC εξέδωσε ερμηνευτική ανακοίνωση να καθοδηγούνται οι δημόσιες εταιρείες των ΗΠΑ σχετικά με τις απαιτήσεις γνωστοποίησης της κλιματικής αλλαγής. Κατά συνέπεια, η διαφάνεια στις εταιρικές πρακτικές φαίνεται να είναι επιθυμητή.

Στις μέρες μας, κορυφαίες πολυεθνικές εκπονούν εθελοντικά εκθέσεις βιωσιμότητας με βάση το Global Reporting Initiative (GRI) (βλ. Κεφάλαιο 9ο). Οι Οδηγίες GRI είναι ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών για τις επιχειρήσεις οι οποίες δημιουργήθηκαν για να κατευθύνουν την εταιρική συμπεριφορά προς ορθότερες πρακτικές. Το GRI ξεκίνησε το 1997 από το πρόγραμμα του ΟΗΕ για το περιβάλλον (UNEP) και το CERES. Το GRI έχει αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για τις εκθέσεις δημοσιοποίησης των εταιρειών, προκειμένου να τις βοηθήσουν να αποκαλύψουν μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες. Οι κατευθυντήριες γραμμές αφορούν την περιβαλλοντική και κοινωνική συμπεριφορά, αλλά περιλαμβάνουν και άλλα θέματα, π.χ. τη διαφθορά και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Υποκεφάλαιο αυτό μας παρέχει μια επισκόπηση δύο περιπτωσιολογικών μελετών σχετικά με δύο διαφορετικές πολυεθνικές, συγκεκριμένα την Coca-Cola και Apple. Αυτές οι εταιρείες έχουν εμπλακεί σε συγκρούσεις ΕΚΕ σε διαφορετικές περιοχές. Θα διερευνηθεί εάν οι συγκρούσεις έχουν επηρεάσει την πολιτική ΕΚΕ, τις πολυεθνικές και εάν οι εταιρείες

έθεσαν, στη συνέχεια, συγκεκριμένους στόχους και πώς η ΕΚΕ συνέβαλε στην καλύτερη διαχείριση των περιβαλλοντικών ή κοινωνικών θεμάτων των συγκεκριμένων εταιρειών.

11.2.1 Η Coca-Cola

Η Coca-Cola ξεκίνησε την επιχείρησή της το 1886 ως τοπικός παραγωγός αναψυκτικών στην Ατλάντα της Τζόρτζια (ΗΠΑ) πουλώντας περίπου εννέα ποτά την ημέρα. Μέχρι τη δεκαετία του 1920, η εταιρεία είχε αρχίσει να επεκτείνεται διεθνώς, πουλώντας προϊόντα πρώτα στις αγορές της Καραϊβικής και του Καναδά, και στη συνέχεια, σε διαδοχικές δεκαετίες στην Ασία, στην Ευρώπη, στη Νότια Αμερική και στην τότε Σοβιετική Ένωση (σημερινή Ρωσία). Μέχρι τα τέλη του 20ου αιώνα, η εταιρεία πουλούσε το δικό της προϊόν σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου. Το 2005 έγινε ο μεγαλύτερος κατασκευαστής, διανομέας και έμπορος μη αλκοολούχων ποτών και σιροπιών στον κόσμο. Η Coca-Cola είναι μια δημόσια εταιρεία εισηγμένη στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης (NYSE).

Το 2007 η Coca-Cola παρουσίασε το πλαίσιο βιωσιμότητας Live Positively ενσωματωμένο στο σύστημα σε όλα τα επίπεδα, από την παραγωγή και τη συσκευασία έως τη διανομή. Η πολιτική ΕΚΕ της εταιρείας Live Positively καθιερώνει επτά βασικούς τομείς όπου η εταιρεία θέτει μετρήσιμους στόχους για τη βελτίωση της επιχείρησης. Οι βασικοί τομείς είναι τα οφέλη από τα ποτά, η ενεργός υγιεινή ζωή, η κοινότητα, η ενέργεια, το κλίμα, η βιώσιμη συσκευασία, η διαχείριση του νερού και ο χώρος εργασίας. Η Coca-Cola έχει έναν Κώδικα Επιχειρηματικής Δεοντολογίας ο οποίος στοχεύει στην παροχή κατευθυντήριων γραμμών στους υπαλλήλους της σε θέματα ανταγωνισμού και καταπολέμησης της διαφθοράς. Η εταιρεία έχει υιοθετήσει διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές ΕΚΕ όπως το Global Compact (βλ. Κεφάλαιο 9ο) και το Ruggie's Protect, Respect and Remedy Framework (Ruggie's Framework)[42], αλλά αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές δεν φαίνεται να ενσωματώνονται στον Κώδικα της επιχείρησης.

Ωστόσο, αυτές οι πρωτοβουλίες ΕΚΕ περιλαμβάνονται σε άλλες δραστηριότητες ή πολιτικές της εταιρείας. Για παράδειγμα, οι αρχές του Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ διασταυρώνονται στην ετήσια Βιωσιμότητα της εταιρείας Reviews and Ruggie's Framework, και έτσι υιοθετείται εν μέρει η Δήλωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της εταιρείας.

Μετά τη σύγκρουση στην Ινδία, το 2007 η Coca-Cola συνήψε συνεργασία με το Παγκόσμιο Ταμείο Άγριας Ζωής (WWF) και έγινε μέλος του CEO Water Mandate,[43] καθώς το νερό είναι ένα από τα κύρια μελήματα της εταιρείας. Κάθε χρόνο η Coca-Cola δημοσιεύει μια έκθεση διευθυντών με την ονομασία The Coca-Cola Company Annual (Η ετήσια Έκθεσης της Coca Cola). Η τελευταία δημοσιεύτηκε τον Μάρτιο του 2011 και περιλαμβάνει τις δραστηριότητες της εταιρείας κατά το έτος 2010. Αυτή η έκθεση περιλαμβάνει μια μικρή ενότητα αφιερωμένη στην ΕΚΕ και περιλαμβάνει μια σύντομη περιγραφή των πρωτοβουλιών που πραγματοποιήθηκαν από την κοινοτική ανάπτυξη και τη διατήρηση του νερού που έχει αναπτύξει η εταιρεία.

Από το 2001 η Coca-Cola δημοσιεύει, επίσης, ετησίως μια ξεχωριστή έκθεση αφιερωμένη στην ΕΚΕ με την ονομασία «The Coca-Cola Company Sustainability». Αυτές οι κριτικές, δημοσιεύονται κάθε δύο χρόνια, επαληθεύονται και διασφαλίζονται από την εταιρεία αξιολόγησης βιωσιμότητας FIRA Sustainability[44]. Αυτή η επαλήθευση παρέχει μέτρια διασφάλιση σχετικά με την αξιοπιστία των πληροφοριών που αναφέρει η Coca-Cola. Και οι δύο εκθέσεις, η ετήσια επισκόπηση και οι εκθέσεις βιωσιμότητας εκπονούνται με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές GRI G3, οι οποίες υιοθετήθηκαν από την εταιρεία το 2001.

---

[42] Το Πλαίσιο «Προστασία, σεβασμός και θεραπεία» είναι μια πρωτοβουλία που επινοήθηκε από τον John Ruggie, Ειδικό Αντιπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις διεθνικές και άλλες εταιρείες. Θέτει τα θεμέλια για ένα σύστημα καλύτερης διαχείρισης επιχειρηματικών προκλήσεων και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Βασίζεται σε τρεις πυλώνες: το καθήκον του κράτους να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, την εταιρική ευθύνη για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την πρόσβαση σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δείτε: https://www.unepfi.org/humanrightstoolkit/framework.php

[43] Το CEO Water Mandate είναι μια πρωτοβουλία του Global Compatct των Ηνωμένων Εθνών που κινητοποιεί τους ηγέτες των επιχειρήσεων για το νερό, την αποχέτευση, και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Οι υποστηρικτές του CEO Water Mandate δεσμεύονται για συνεχή πρόοδο έναντι έξι βασικών στοιχείων της διαχείρισης, και κατ' αυτόν τον τρόπο, κατανοούν και διαχειρίζονται τους δικούς τους κινδύνους για το νερό. Δείτε: https://ceowatermandate.org

[44] Η FIRA ιδρύθηκε το 2010 ως πάροχος διασφάλισης, ειδικευμένος στη σύνταξη και επαλήθευση εκθέσεων-απολογισμών ΕΚΕ. Αξιολογούμε τα επιτεύγματα ΕΚΕ εταιρειών και άλλων οργανισμών. Η επαλήθευση έχει σκοπό να ενισχύσει την αξιοπιστία. Διασφαλίζει στους πελάτες και τις σχέσεις των εταιρειών με άλλους ότι οι πληροφορίες είναι αξιόπιστες. Η μέθοδός της βασίζεται σε διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές βιωσιμότητας όπως το ISO 26000, τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, και το GRI.

Λόγω της συνάφειάς της με τις δραστηριότητες της Coca-Cola, η εταιρεία αναφέρει, επίσης, ετησίως την πρόοδο των στόχων του προγράμματος διαχείρισης νερού.

Η ηθική της Coca-Cola αμφισβητείται

Μετά από τη δημοσίευση μιας έκθεσης που εκδόθηκε από την ινδική ΜΚΟ Κέντρο Επιστήμης και Περιβάλλοντος (CSE), το 2003 ακολούθησαν αρκετές εκστρατείες και διαδηλώσεις. Η έκθεση παρείχε στοιχεία για την παρουσία φυτοφάρμακων, σε επίπεδο που υπερβαίνει τα ευρωπαϊκά πρότυπα, σε δώδεκα Coca-Cola και PepsiCo, ποτά που πωλούνται στην Ινδία. Λαμβάνοντας αυτά τα διαθέσιμα στοιχεία, το CSE κάλεσε την ινδική κυβέρνηση να εφαρμόσει νέα νομικά πρότυπα νερού. Η έκθεση κέρδισε την προσοχή του κοινού και των μέσων ενημέρωσης, με αποτέλεσμα σχεδόν άμεσες επιπτώσεις στα έσοδα της Coca-Cola. Οι κύριοι ισχυρισμοί της ΜΚΟ κατά της Coca-Cola ήταν ότι πωλούσε προϊόντα που περιείχαν απαράδεκτα επίπεδα φυτοφαρμάκων, εξόρυξε μεγάλες ποσότητες υπόγειων υδάτων και είχε μολυσμένα νερά.

Όσον αφορά τον ισχυρισμό για τα ποτά Coca-Cola που περιέχουν υψηλά επίπεδα υπολειμμάτων φυτοφαρμάκων, η ινδική κυβέρνηση ανέλαβε διάφορες έρευνες. Συγκεκριμένα, συγκρότησε Μικτή Επιτροπή για να πραγματοποιεί τις δικές της δοκιμές στα ποτά. Οι δοκιμές διαπίστωσαν, επίσης, την παρουσία φυτοφαρμάκων που δεν ανταποκρίθηκαν στα ευρωπαϊκά πρότυπα, αλλά εξακολουθούσαν να θεωρούνται ασφαλή, σύμφωνα με τα τοπικά πρότυπα. Ως εκ τούτου, εξήχθη το συμπέρασμα ότι η Coca-Cola δεν είχε παραβιάσει καμία εθνική νομοθεσία. Ωστόσο, η ινδική κυβέρνηση αναγνώρισε ότι πρέπει να υιοθετηθούν κατάλληλα πρότυπα για τα ανθρακούχα ποτά. Το 2006 μετά από σχεδόν τρία χρόνια συνεχιζόμενων καταγγελιών, το CSE δημοσίευσε τη δεύτερη δοκιμή του σε ποτά Coca Cola, με υψηλή περιεκτικότητα σε υπολείμματα φυτοφαρμάκων 24 φορές υψηλότερα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οποία προτάθηκαν από το Bureau of Indian Standards για να εφαρμοστούν στην Ινδία. Το CSE δημοσίευσε αυτό το τεστ για να αποδείξει ότι τίποτα δεν είχε αλλάξει, υποστηρίζοντας ότι τα αυστηρότερα πρότυπα για τα ανθρακούχα ποτά και άλλα ποτά είτε είχαν χαθεί σε επιτροπές είτε μπλοκαριστεί από συμφέροντα στην κυβέρνηση. Τέλος, το 2008 μια ανεξάρτητη μελέτη που ανέλαβε το Ινστιτούτο Ενέργειας και Πόρων (TERI) τερμάτισε τις μακροχρόνιες καταγγελίες, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι το νερό που χρησιμοποιείται στην Coca-Cola στην Ινδία είναι απαλλαγμένο από φυτοφάρμακα. Ωστόσο, επειδή το ινστιτούτο δεν εξέτασε το τελικό προϊόν, τα άλλα συστατικά θα μπορούσαν να περιέχουν φυτοφάρμακα.

Η Coca-Cola κατηγορήθηκε, επίσης, ότι προκάλεσε λειψυδρία σε άλλες περιοχές όπως στην κοινότητα της Plachimada στην Κεράλα και στη νότια Ινδία. Επιπλέον, η Coca-Cola κατηγορήθηκε για ρύπανση των υδάτων από απόρριψη λυμάτων σε χωράφια και ποτάμια που περιβάλλουν τα εργοστάσια της Coca-Cola στην ίδια κοινότητα. Τα υπόγεια ύδατα και το έδαφος μολύνθηκαν σε βαθμό που οι ινδικές αρχές δημόσιας υγείας υποχρεώθηκαν να τοποθετήσουν πινακίδες γύρω από τα πηγάδια και χειροκίνητες αντλίες που ενημέρωναν ότι το νερό ήταν ακατάλληλο για τον άνθρωπο.

Το 2000 η εταιρεία εγκατέστησε τις παραγωγικές της δραστηριότητες στην Πλαχιμάδα. Οι ντόπιοι το κατάλαβαν και άρχισαν να αντιμετωπίζουν τη λειψυδρία αμέσως μετά από την έναρξη των επιχειρήσεων. Η πολιτειακή κυβέρνηση ξεκίνησε τη διαδικασία κατά της Coca-Cola το 2003, και αμέσως μετά, το Ανώτατο Δικαστήριο της Κεράλα απαγόρευσε στην Coca Cola την υπερεξόρυξη υπόγειων υδάτων. Μέχρι το 2004, η εταιρεία είχε αναστείλει τις παραγωγικές της δραστηριότητες, ενώ επιχείρησε να ανανεώσει την άδεια λειτουργίας της. Η Coca-Cola υποστήριξε ότι τα μοτίβα μείωσης των βροχοπτώσεων ήταν η κύρια αιτία των συνθηκών βυθίσματος που προκλήθηκαν στην περιοχή. Μετά από μακρά δικαστική διαδικασία και συνεχιζόμενες επιδείξεις, η εταιρεία πέτυχε την ανανέωση της άδειας της για την επανέναρξή της.

Το 2006 η επιτυχής αποκατάσταση των δραστηριοτήτων της Coca-Cola αντιστράφηκε όταν η κυβέρνηση της Κεράλα απαγόρευσε την κατασκευή και πώληση προϊόντων Coca-Cola στην Κεράλα επί τόπου διότι δεν ήταν ασφαλή λόγω της υψηλής περιεκτικότητάς τους σε φυτοφάρμακα. Ωστόσο, η απαγόρευση δεν κράτησε για πολύ και αργότερα την ίδια χρονιά, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ινδίας ανέτρεψε την απόφαση του Δικαστηρίου της Κεράλα. Πιο πρόσφατα, τον Μάρτιο του 2010, μια πολιτειακή κυβερνητική επιτροπή συνέστησε να επιβληθεί πρόστιμο στην ινδική θυγατρική της Coca-Cola συνολικά 47 εκατομμύρια δολάρια λόγω των ζημιών που προκλήθηκαν στο νερό και το έδαφος στην Κεράλα. Επίσης, συστάθηκε ειδική επιτροπή που εξετάζει τους ισχυρισμούς των μελών της κοινότητας που επηρεάζονται από τη ρύπανση των υδάτων.

Οι νομικές διαδικασίες κατά της ινδικής κυβέρνησης που έπρεπε να αντιμετωπίσει η Coca-Cola δεν ήταν μόνο αυτές της σύγκρουσης. Η μάρκα υπέστη μεγάλη απώλεια της εμπιστοσύνης και της φήμης των καταναλωτών για ζημιές στην Ινδία και στο εξωτερικό. Στην Ινδία σημειώθηκε συνολική πτώση των πωλήσεων κατά 40% εντός δύο εβδομάδων μετά τη δημοσίευση της έκθεσης του CSE το 2003. Ο αντίκτυπος

στις ετήσιες πωλήσεις ήταν μείωση 15% στις συνολικές πωλήσεις το 2003 σε σύγκριση με προηγούμενους ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης 25-30%. Αυτή η σύγκρουση στην Ινδία που πήρε μεγάλη δημοσιότητα τράβηξε την προσοχή των καταναλωτών στις ΗΠΑ. Μετά από μια σειρά διαδηλώσεων από μαθητές που ενώθηκαν με δύο ομάδες ακτιβιστών στις ΗΠΑ, δέκα αμερικανικά πανεπιστήμια σταμάτησαν προσωρινά την πώληση προϊόντων της Coca-Cola στις εγκαταστάσεις της πανεπιστημιούπολής τους.

Οι δράσεις ΕΚΕ της Coca-Cola μετά από τις συγκρούσεις με τις τοπικές κοινωνίες.

Δύο χρόνια πριν από τη σύγκρουση για το νερό στην Ινδία, το 2003, η Coca-Cola υιοθέτησε τις κατευθυντήριες γραμμές GRI και ξεκίνησε την υποβολή εκθέσεων για τη βιωσιμότητα. Μέχρι το 2003, η εταιρεία είχε ήδη βιώσει μερικές συγκρούσεις που σχετίζονται με την ΕΚΕ σε άλλα μέρη του κόσμου. Ωστόσο, κανένα από αυτά δεν είχε τη σοβαρή συνέπεια της απώλειας της εμπιστοσύνης στην εταιρεία και τα προϊόντα της από τους καταναλωτές και το κοινό γενικότερα. Σύμφωνα με τους Pirson και Malhotra, ο κύριος λόγος για τον οποίο αυτή η διαμάχη έληξε τόσο άσχημα για την Coca Cola έγκειται στην απάντησή της στο πρόβλημα.

Η Coca-Cola αρνήθηκε ότι παρήγαγε ποτά που περιέχουν αυξημένα επίπεδα φυτοφαρμάκων, όπως επίσης, ότι οι παραγωγικές της διαδικασίες περιλαμβάνουν υπερεκμετάλλευση και ρύπανση των υδάτινων πόρων. Με την άρνηση αυτή και τους ισχυρισμούς της, και προσπαθώντας να αποδείξει την ακεραιότητά της, αντί να εκδηλώσει ανησυχία για την κατάσταση, η Coca Cola απέτυχε να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών. Ο ινδικός πληθυσμός θεωρούσε την Coca-Cola ως εταιρικό κακό που νοιαζόταν περισσότερο για τα κέρδη παρά για τη δημόσια υγεία. Συγκριτικά, οι προηγούμενες συγκρούσεις που είχαν βιώσει οι εταιρείες στις ΗΠΑ και το Βέλγιο αντιμετωπίστηκαν καλύτερα επειδή περιλάμβαναν τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών. Φαίνεται ότι η εταιρεία αντιλήφθηκε το λάθος της αφού η διαμάχη ήταν σε εξέλιξη μερικά χρόνια. Το 2008 ο Jeff Seabright, αντιπρόεδρος περιβάλλοντος και υδάτινων πόρων της Coca-Cola, ανέφερε ότι η εταιρεία δεν είχε χειριστεί «επαρκώς» τη διαμάχη. Αναγνώρισε ότι η τοπική αντίληψη των κοινοτήτων για τη λειτουργία της εταιρείας έχει σημασία για την εταιρεία.

Αν και η Coca-Cola εξακολουθούσε να αρνείται τους περισσότερους από τους ισχυρισμούς, το πλήγμα που υπέστη η φήμη της μετά από τη διαμάχη στην Ινδία την ώθησε να λάβει μέτρα ελέγχου των ζημιών. Αυτά τα μέτρα στην αρχή αποτελούνταν από δηλώσεις για την επιβεβαίωση της ακεραιότητας της Coca-Cola. Για παράδειγμα, η Coca-Cola αφιέρωσε μια σελίδα στην Επισκόπηση Εταιρικής Υπευθυνότητας του 2006 για την αντιμετώπιση της διαμάχης. Η δήλωση αποτελούνταν κυρίως από παροχή πληροφοριών, τις καλές πρακτικές της και τη διαχείριση των υδάτων της στην Ινδία. Αλλά αυτή η δήλωση δεν βοήθησε πολύ στην καταπολέμηση της μείωσης των πωλήσεων και των αυξανόμενων ζημιών.

Η Coca-Cola άλλαξε σταδιακά τη στρατηγική της για να συμπεριλάβει μέτρα ελέγχου των ζημιών που αφορούσαν τα παράπονα των ινδικών κοινοτήτων. Το 2008 η εταιρεία δημοσίευσε την πρώτη της έκθεση περιβαλλοντικών επιδόσεων σχετικά με τις δραστηριότητες τους στην Ινδία, οι οποίες κάλυψαν δραστηριότητες από το 2004 έως το 2007. Δημιούργησε, επίσης, την Coca-Cola India Foundation, Anandana, η οποία συνεργάζεται με τοπικές κοινότητες και ΜΚΟ για την αντιμετώπιση προβλημάτων του τοπικού νερού. Αλλά ίσως η πιο σημαντική αλλαγή στρατηγικής από την Coca-Cola περιλάμβανε την έναρξη διάφορων κοινοτικών έργων νερού στην Ινδία. Ένα παράδειγμα είναι το έργο συλλογής βρόχινου νερού, όπου οι επιχειρήσεις της Coca Cola συνεργάζονταν με την Κεντρική Αρχή Υπόγειων Υδάτων, τα κρατικά συμβούλια υπόγειων υδάτων, και τη ΜΚΟ για την αντιμετώπιση της λειψυδρίας και της εξάντλησης των επιπέδων των υπόγειων υδάτων μέσω συγκομιδής σε 17 πολιτείες της Ινδίας. Αυτές οι τεχνικές συνίστανται κυρίως στη συλλογή και αποθήκευση βρόχινου νερού, προκειμένου να αποτρέπεται η εξάτμιση και η απορροή του, με σκοπό την αποτελεσματική αξιοποίηση και διατήρησή του. Η ιδέα πίσω από αυτό ήταν η συλλογή μεγάλων ποσοτήτων νερού καλής ποιότητας που διαφορετικά θα μπορούσαν να πάνε χαμένες.

Κατά συνέπεια, η Coca-Cola επέστρεψε στο οικοσύστημα το νερό που χρησιμοποίησε στις δραστηριότητές της στην Ινδία μέσω της συγκομιδής νερού. Η εταιρεία ανέμενε ότι αυτό το έργο θα μπορούσε τελικά να τη μετατρέψει σε «net zero[45]»ο 2009. Στην έκθεση διαχείρισης και αναπλήρωσης νερού 2012, η Coca-Cola δήλωσε ότι οι δραστηριότητές της στην Ινδία πέτυχαν μια πλήρη ισορροπία μεταξύ των υπόγειων υδάτων που χρησιμοποιούνταν στην παραγωγή ποτών. Φαίνεται ότι η διαμάχη στην Ινδία ήταν μια μαθησιακή εμπειρία για την εταιρεία και ότι ήταν κίνητρο η εταιρεία να υιοθετήσει μια πιο προορατική

[45] καθαρό μηδέν σημαίνει μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου όσο το δυνατόν πλησιέστερα στο μηδέν, με τυχόν υπόλοιπες εκπομπές να απορροφώνται εκ νέου από την ατμόσφαιρα, από τους ωκεανούς και τα δάση, για παράδειγμα https://www.un.org/en/climatechange/net-zero-coalition

πολιτική ΕΚΕ σε παγκόσμια κλίμακα που εστιάζει στη διαχείριση του νερού. Τον Ιούνιο του 2007, η Coca-Cola εφάρμοσε ένα πρόγραμμα διαχείρισης νερού και δεσμεύτηκε να μειώσει το λειτουργικό της αποτύπωμα νερού και να αντισταθμίσει το νερό που χρησιμοποιείται στα προϊόντα της Εταιρείας. Για να επιτύχει αυτές τις δεσμεύσεις, η Coca-Cola έθεσε τρεις μετρήσιμους στόχους:

1. Μείωση της χρήσης νερού με βελτίωση της απόδοσης του νερού κατά 20% σε σχέση με τα επίπεδα του 2004 έως το 2012. Τα τελευταία στοιχεία διατίθενται από το 2010 και παρουσιάζει βελτίωση 16% σε σχέση με τη βασική γραμμή του 2004.
2. Ανακύκλωση νερού μέσω επεξεργασίας λυμάτων και επιστροφή όλου του νερού που χρησιμοποιείται στην κατασκευή διεργασιών στο περιβάλλον σε επίπεδο που υποστηρίζει την υδρόβια ζωή και τη γεωργία έως το τέλος του 2010. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2011, η πρόοδος που παρατηρήθηκε ως προς τον στόχο αυτό ήταν 96%.
3. Αναπλήρωση του νερού με αντιστάθμιση των λίτρων νερού που χρησιμοποιούνται στα τελικά ποτά έως το 2020, στα τοπικά έργα που υποστηρίζουν τις κοινότητες και τη φύση (δηλαδή προστασία λεκάνης απορροής και όμβρια ύδατα). Επί του παρόντος, η Coca-Cola αναφέρει ότι κατέχει ένα παγκόσμιο χαρτοφυλάκιο 386 κοινοτικών υδάτων σε συνεργασίες ή έργα αναπλήρωσης με βάση την κοινότητα. Μέχρι το 2011, περίπου το 35% του νερού που χρησιμοποιούνταν σε ποτά αναπληρώθηκαν.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η Coca-Cola δημοσιεύει, επιπλέον των εκθέσεων- απολογισμών βιωσιμότητας, και μια ετήσια έκθεση νερού. Σε αυτές τις εκθέσεις η εταιρεία δημοσιεύει αξιολογήσεις και πρόοδο στη διαχείριση του νερού. Μερικές από τις αξιολογήσεις γίνονται από το Παγκόσμιο Ίδρυμα Περιβάλλοντος & Τεχνολογίας, μια αμερικανική ΜΚΟ. Επίσης, το 2007 η Coca-Cola συνήψε συνεργασία με το WWF. Οι βασικοί της στόχοι αυξάνουν την κατανόηση των λεκανών απορροής και των κύκλων νερού της Coca-Cola, σε συνεργασία με τοπικές κοινότητες σε διάφορες τοποθεσίες σε όλο τον κόσμο, και έτσι αναπτύσσεται ένα κοινό πλαίσιο για τη διατήρηση πηγών νερού. Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, την ίδια χρονιά, η εταιρεία έγινε μέλος της δημόσιας-ιδιωτικής πρωτοβουλίας CEO Water Mandate.

11.2.2 Η Apple

Η Apple Inc. (Apple) ιδρύθηκε το 1977 και είναι εγγεγραμμένη στο NASDAQ Global Select Market. Σύμφωνα με το έντυπο 10-Κ (Ετησία Χρηματοοικονομική Κατάσταση), «Η Apple σχεδιάζει, κατασκευάζει, και εμπορεύεται κινητά, επικοινωνίες, συσκευές πολυμέσων, προσωπικούς υπολογιστές και φορητές ψηφιακές συσκευές αναπαραγωγής μουσικής και πωλεί μια ποικιλία συναφούς λογισμικού, υπηρεσιών, περιφερειακές συσκευές, λύσεων δικτύωσης και ψηφιακό περιεχομένου τρίτων κατασκευαστών. Τα προϊόντα της πωλούνται μέσω των καταστημάτων λιανικής της Apple, ηλεκτρονικών καταστημάτων, και τρίτων».

Η Apple είναι παγκόσμιος ηγέτης στην παραγωγή καινοτόμων ηλεκτρονικών αγαθών και τεχνολογίας. Το 2011 οι καθαρές πωλήσεις της Apple εκτιμήθηκαν σε 108.2 εκατ. δολάρια. Οι καθαρές πωλήσεις της το 2011 αυξήθηκαν κατά 60% σε σύγκριση με το 2010. Η εταιρεία απασχολεί παγκοσμίως 60.400 άτομα με πλήρη απασχόληση και 2.900 προσωρινούς υπαλλήλους και συμβασιούχους. Η εταιρεία χρησιμοποιεί την εξωτερική ανάθεση μέσω της κατασκευής των προϊόντων της στο εξωτερικό, και τα περισσότερα από τα εργοστάσια βρίσκονται στην Ασία.

Όπως απαιτείται από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, η Apple διέθεσε την ετήσια έκθεση τύπου 10-Κ στον ιστότοπό της. Το έντυπο 10-Κ περιέχει πληροφορίες σχετικά με την επιχειρηματική στρατηγική και την οργάνωση της Apple, τους παράγοντες κινδύνου της εταιρείας, τις νομικές διαδικασίες και τα οικονομικά στοιχεία. Περιλαμβάνει, επίσης, την πολιτική επιχειρηματικής συμπεριφοράς της Apple: «Η Apple διεξάγει τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες με δεοντολογία, ειλικρίνεια και σε πλήρη συμμόρφωση με όλους τους νόμους και κανονισμούς. Αυτό ισχύει για κάθε επιχειρηματική απόφαση σε κάθε τομέα της εταιρείας παγκοσμίως». Επιπλέον, οι επιχειρηματικοί κανόνες δεοντολογίας της Apple αναφέρονται στην εταιρική διακυβέρνηση, στην αποκάλυψη πληροφοριών, στη μη διαφθορά, καθώς και στη δωροδοκία, στην περιβαλλοντική υγεία και στην ασφάλεια.

Η Apple έχει εξετάσει τους δείκτες GRI G3.1 που αφορούν την οικονομία, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κοινωνία και την εργασία για τη δημοσίευσή της σχετικά με τη διακυβέρνηση, τις περιβαλλοντικές εκθέσεις προϊόντων, την ανακύκλωση και την περιβαλλοντική έκθεση για τις εγκαταστάσεις και την υπευθυνότητα των προμηθευτών. Για την υπευθυνότητα των προμηθευτών, η Apple, για παράδειγμα,

έλαβε υπόψη της τον δείκτη που αναφέρει τα μέτρα που έχει λάβει για να συμβάλλει στην εξάλειψη της παιδικής εργασίας.

Όσον αφορά τις περιβαλλοντικές εκθέσεις προϊόντων, η Apple χρησιμοποίησε τον δείκτη EN26 επιδόσεων, και παραθέτει πρωτοβουλίες για τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των προϊόντων της. Σχεδιάζει τα προϊόντα της, με στόχο να είναι όσο το δυνατόν πιο ενεργειακά αποδοτικά, και είναι η μόνη εταιρεία που μπορεί να ισχυριστεί ότι όλα τα ηλεκτρονικά αγαθά έχουν πιστοποίηση Energy Star. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιούνται λιγότερα υλικά και παράγονται λιγότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα.

Σχεδόν όλα τα προϊόντα της Apple ανατίθενται σε εξωτερικούς συνεργάτες για την κατασκευή τους στο εξωτερικό. Η Apple δηλώνει: «Η Apple δεσμεύεται για τα υψηλότερα πρότυπα κοινωνικής ευθύνης σε όλη την παγκόσμια αλυσίδα εφοδιασμού μας. Επιμένουμε ότι όλοι οι προμηθευτές μας παρέχουν ασφαλείς συνθήκες εργασίας, αντιμετωπίζουν τους εργαζόμενους με αξιοπρέπεια και σεβασμό και χρησιμοποιούν περιβαλλοντικά υπεύθυνες διαδικασίες παραγωγής. Οι ενέργειές μας περνούν από σχολαστικούς ελέγχους των χώρων σε κορυφαία προγράμματα κατάρτισης για τον κλάδο».

Ο Κώδικας Δεοντολογίας Προμηθευτών (Κώδικας Προμηθευτών) περιγράφει τις προσδοκίες της Apple για τους προμηθευτές με τους οποίες συνεργάζεται. Ως προϋπόθεση για να συνεργαστούν με την Apple, οι προμηθευτές πρέπει να δεσμευτούν με τους Κώδικες προμηθευτών. Για τον Κώδικα Προμηθευτή, η Apple υιοθέτησε τον Κώδικα Δεοντολογίας της Βιομηχανίας Ηλεκτρονικών Προϊόντων (EICC), δηλαδή τις κατευθυντήριες γραμμές και τα πρότυπα για τον τομέα των ηλεκτρονικών ειδών. Μέσω επιτόπιων ελέγχων η Apple διασφαλίζει ότι οι προμηθευτές συμμορφώνονται με τον Κώδικα Προμηθευτή. Σύμφωνα με τον τελευταίο, τα εργοστάσια τελικής συναρμολόγησης ελέγχονται κάθε χρόνο και οι προμηθευτές εξαρτημάτων ελέγχονται με τυχαίο τρόπο. Η Apple υποχρεώνει τους προμηθευτές της να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα των εργαζομένων της, να τους ενημερώνει για τα δικαιώματά τους και να τους αντιμετωπίζει με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Η Apple απαιτεί από τους προμηθευτές της να αποτρέπουν τις διακρίσεις, την ανήλικη εργασία, τις υπερβολικές ώρες εργασίας και να καταβάλλουν στους εργαζομένους μισθούς και παροχές σύμφωνα με τη νομοθεσία και τους κανονισμούς.

Τα προβλήματα της Apple στις σχέσεις με το ανθρώπινο δυναμικό στα εργοστάσια

Η περιορισμένη διαφάνεια της πολιτικής βιωσιμότητας των προμηθευτών της Apple έχει συχνά επικριθεί από τα μέσα ενημέρωσης. Επιπρόσθετα, τον Φεβρουάριο του 2010 η Apple απέρριψε, επίσης, δύο προτάσεις των μετόχων για τη βιωσιμότητα, οι οποίες αφορούσαν τη σύσταση μιας έκθεσης βιωσιμότητας σχετικά με τις περιβαλλοντικές πολιτικές της Apple και τον αντίκτυπο που έχει η κλιματική αλλαγή στην εταιρεία. Η άλλη πρόταση αφορούσε τη σύσταση επιτροπής βιωσιμότητας του διοικητικού συμβουλίου.

Μια γνωστή σύγκρουση που αφορά τους προμηθευτές της Apple είναι οι αυτοκτονίες στη Foxconn. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη συμβεβλημένη κατασκευαστική εταιρεία ηλεκτρονικών ειδών στον κόσμο, με συναλλαγές που αφορούν την Dell και τη Sony. Η Foxconn είναι ο κατασκευαστής των iPhones και iPads και απασχολεί περισσότερους από 900.000 εργαζόμενους, εκ των οποίων 420.000 εργαζόμενοι εργάζονται στο εργοστάσιο της Foxconn Shenzhen. Το εργοστάσιο αυτό καλύπτει 15 εργοστάσια, συμπεριλαμβανομένων κοιτώνων, ενός νοσοκομείου, μιας τράπεζας, ενός παντοπωλείου και διάφορων εστιατορίων. Οι εργαζόμενοι ζουν και εργάζονται μέσα στο συγκρότημα.

Το 2006 ο κινεζικός τοπικός Τύπος αναφέρθηκε στις υπερβολικά πολλές ώρες εργασίας και στις διακρίσεις των Κινέζων εργατών της ηπειρωτικής Κίνας από τους Ταϊβανέζους προϊσταμένους. Τον Μάιο του 2010 διάφορες πηγές των μέσων ενημέρωσης ανέφεραν αρκετές περιπτώσεις αυτοκτονιών στη Foxconn. Από το 2009 έως το 2010 συνολικά 13 εργαζόμενοι είχαν αυτοκτονήσει. Ο πρώτος εργαζόμενος, ο Sun Danyong, αυτοκτόνησε αφού είχε ανακριθεί για την απώλεια ενός iPhone 4 που είχε στην κατοχή του. Όταν ο πρώην διευθύνων σύμβουλος Steve Jobs ρωτήθηκε για τις αυτοκτονίες στη Foxconn, απάντησε: «Η Foxconn δεν είναι ένα sweatshop[46] ».

Κατά τη διάρκεια μιας μυστικής έρευνας ανακαλύφθηκε ότι ο λόγος για τις πολλαπλές αυτοκτονίες σχετιζόταν με την εσωτερική διαχείριση. «Οι εγκαταστάσεις της Foxconn είναι καλές, αλλά η διαχείριση είναι κακή», αποκάλυψε ο Zhu Guangbing, ο οποίος οργάνωσε την έρευνα. Σύμφωνα με την Audrey Tsui, καθηγήτρια του Εθνικού Πανεπιστημίου της Σιγκαπούρης, η Foxconn διατηρεί μια στρατιωτικού τύπου διοίκηση. Οι εργαζόμενοι δεν επιτρεπόταν να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Οι εργαζόμενοι που παραβίαζαν τον κανόνα τιμωρούνταν με πρόστιμο ή θεωρούνταν άξιοι περιφρόνησης από τον διευθυντή.

[46] εργοστάσιο με πολύ χαμηλούς μισθούς και άθλιες συνθήκες εργασίας

Οι εβδομαδιαίες ώρες εργασίας των εργαζομένων έφταναν τις 70 ώρες, δέκα ώρες πάνω από τις μέγιστες ώρες που είχαν οριστεί από τον κώδικα προμηθευτών της Apple. Το εργοστάσιο της Foxconn διαθέτει καλές εγκαταστάσεις. Παρά ταύτα, οι εργαζόμενοι είχαν πρόσβαση σε κολυμβητήριο, πισίνες, και γήπεδα τένις. Η Foxconn οργάνωνε δραστηριότητες όπως λέσχες σκακιού, ορειβασία ή ψάρεμα. Όμως, με την εβδομαδιαία εργασία των 70 ωρών, οι εργαζόμενοι δεν είχαν καθόλου χρόνο να απολαύσουν αυτές τις εγκαταστάσεις.

Ωστόσο, οι συνεντεύξεις με αρκετούς εργαζόμενους της Foxconn από την Dreamworks China αποκάλυψαν ότι δεν ήταν όλοι οι εργαζόμενοι δυσαρεστημένοι. Ορισμένοι πίστευαν ότι οι συνθήκες εργασίας στα μικρότερα εργοστάσια είναι χειρότερες. Ένας από τους εργαζόμενους της Foxconn δήλωσε ότι οι εργαζόμενοι στη Foxconn πίστευαν ότι τα μέσα ενημέρωσης είχαν υπερβάλει για τις αυτοκτονίες όσον αφορά τη σύνδεσή τους με τη Foxconn και ότι ενδεχομένως κάποιες αυτοκτονίες είχαν συναισθηματική ή ρομαντική αιτία. Τον Φεβρουάριο του 2011, τα μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι τα ζητήματα παιδικής εργασίας είχαν επιδεινωθεί στους προμηθευτές σε υπολογιστές, iPods και iPhone. Η έκθεση υπευθυνότητας των προμηθευτών της Apple για το 2011 αποκάλυψε ότι υπήρχαν 91 ανήλικοι εργαζόμενοι στους προμηθευτές.

Όσον αφορά τις συνθήκες υγείας και ασφάλειας των εργαζομένων στους προμηθευτές, τον Μάιο του 2010 σκοτώθηκαν δύο εργαζόμενοι και δεκαέξι εργαζόμενοι τραυματίστηκαν κατά τη διάρκεια έκρηξης στη Foxconn. Εκπρόσωπος της Apple δήλωσε σχετικά: «Είμαστε βαθιά θλιμμένοι από την τραγωδία στο εργοστάσιο της Foxconn στο Τσενγκντού, και η καρδιά μας συμπαραστέκεται στα θύματα και τις οικογένειές τους. Συνεργαζόμαστε στενά με τη Foxconn για να καταλάβουμε τι προκάλεσε αυτό το τρομερό γεγονός». Τον ίδιο μήνα, ο Guardian ανέφερε ότι οι εργαζόμενοι της Wintek είχαν δηλητηριαστεί από N-εξάνιο, ένα τοξικό χημικό που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των οθονών αφής των iPhone. Οι εργαζόμενοι κατήγγειλαν ότι η αποζημίωση που προσέφερε η Wintek για τις βλάβες στην υγεία δεν ήταν επαρκής. Οι εργαζόμενοι που έλαβαν αποζημίωση κλήθηκαν να παραιτηθούν από τις θέσεις εργασίας τους.

Η πολιτική ΕΚΕ της Apple για την επίλυση των προβλημάτων

Η Apple διασφαλίζει ότι οι προμηθευτές της συμμορφώνονται με τον κώδικα προμηθευτών, διενεργώντας ελέγχους. Οι έλεγχοι καλύπτουν τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης, την υγεία και την ασφάλεια αλλά και τις περιβαλλοντικές πρακτικές στις εγκαταστάσεις. Σύμφωνα με την Έκθεση υπευθυνότητας των προμηθευτών της Apple για το 2010, η Apple πραγματοποίησε 102 ελέγχους το 2009. Το 2011 η Apple διεξήγαγε 229 ελέγχους, αύξηση 80% σε σύγκριση με το 2010. Ένας έλεγχος διενεργείται από έναν υπάλληλο ελεγκτή της Apple και υποστηρίζεται από τοπικούς τρίτους ελεγκτές.

Στην Έκθεση υπευθυνότητας προμηθευτών 2010, που δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 2011, η Apple συμπεριέλαβε μία παράγραφο που απαντούσε στις αυτοκτονίες στη Foxconn. Στην Έκθεση Υπευθυνότητας Προμηθευτών 2011, η Apple ανέφερε ότι κατά τη διάρκεια των επιθεωρήσεων η Apple ανακάλυψε δέκα εγκαταστάσεις με παραβιάσεις της εργασίας ανηλίκων. Μία από τις εγκαταστάσεις είχε μεγάλο αριθμό ανήλικων εργαζομένων. Επειδή η διοίκηση δεν ήθελε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, η Apple διέκοψε τις επιχειρήσεις με την εν λόγω εγκατάσταση. Σε περίπτωση που διαπιστωνόταν εργασία ανηλίκων, οι προμηθευτές υποχρεούνται να καταβάλλουν εκπαιδευτικές υποτροφίες διαβίωσης και χαμένους μισθούς για έξι μήνες ή μέχρι ο εργαζόμενος να συμπληρώσει την ηλικία των δεκαέξι ετών.

Τον Νοέμβριο του 2010, η Apple δημιούργησε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για να αποτρέψει τη μελλοντική πρόσληψη ανήλικων εργαζομένων. Οι υπεύθυνοι ανθρώπινου δυναμικού εκπαιδεύονται στην κινεζική εργατική νομοθεσία. Η εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού των διευθυντών και του ανθρώπινου δυναμικού δεν είναι βέβαιο ότι θα λύσει τα ζητήματα της παιδικής εργασίας. Όταν το κόστος της εργασίας, της ενέργειας και των πρώτων υλών αυξάνεται και υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού, οι ιδιοκτήτες εργοστασίων αναγκάζονται να μειώσουν το κόστος ή να βρουν φθηνότερο εργατικό δυναμικό.

Η παιδική εργασία μπορεί εύκολα να κρυφτεί με την παροχή πλαστών μισθών και στοιχείων για το πρόγραμμα εργασίας. Επίσης, είναι δύσκολο να αποτραπεί η παιδική εργασία όταν οι ανήλικοι εργαζόμενοι ζητούν να εργαστούν για να εξασφαλίσουν τις οικογένειές τους. Ο προμηθευτής της Έκθεσης Ευθύνης του 2012 αναφέρει ότι οι προμηθευτές υποχρεούνται να επιστρέφουν τους ανήλικους εργαζόμενους στο σχολείο και να χρηματοδοτούν την εκπαίδευσή τους μέσω του προγράμματος αποκατάστασης της παιδικής εργασίας της Apple. Όσον αφορά την κατάργηση της ανήλικης εργασίας, ο Τιμ Κουκ, ο διευθύνων σύμβουλος της Apple, δήλωσε: «Θα θέλαμε να εξαλείψουμε εντελώς κάθε περίπτωση απασχόλησης ανηλίκων». Το έχουμε κάνει αυτό σε όλες τις τελικές συναρμολογήσεις μας. Καθώς προχωράμε βαθύτερα στην αλυσίδα,

διαπιστώσαμε ότι το σύστημα επαλήθευσης της ηλικίας δεν είναι αρκετά εξελιγμένο. Αυτό είναι κάτι που αισθανόμαστε πολύ και θέλουμε να το εξαλείψουμε εντελώς».

Στην έκθεση προόδου για την υπευθυνότητα των προμηθευτών του 2011, η Apple ασχολήθηκε με το ζήτημα της χρήσης n-εξάνιο. Η Apple υποχρέωσε τη Wintek να σταματήσει να χρησιμοποιεί n-εξάνιο και απαίτησε από τη Wintek να επισκευάσει το σύστημα εξαερισμού και να συνεργαστεί με σύμβουλο για να βελτιώσει τα συστήματα περιβαλλοντικής υγείας και ασφάλειας. Προκειμένου να αναλάβουν δράση, είναι σημαντικό οι εταιρείες να είναι διαφανείς όσον αφορά την αλυσίδα εφοδιασμού τους. Τον Φεβρουάριο του 2012 η Apple ανακοίνωσε ότι θα είναι η πρώτη τεχνολογική εταιρεία που θα ενταχτεί στη Fair Labour Association (FLA) ως συμμετέχουσα εταιρεία.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Environmental Protection Agency (EPA)	Οργανισμός Περιβαλλοντικής Προστασίας των ΗΠΑ
World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)	Παγκόσμιο Συμβούλιο Επιχειρήσεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη
Greenhouse Gas Emissions emissions (GHG)	Εκπομπές Αερίων του Θερμοκηπίου
Life Cycle Management (LCM)	Διαχείριση του Κύκλου Ζωής
Toxic Release Inventory	Απογραφή Τοξικών Εκλύσεων
GE Water & Process Technologies	General Electric Τεχνολογίες Νερού και Διεργασιών
Carbon Disclosure Program	Πρόγραμμα Δημοσιοποίησης Εκπομπών Άνθρακα
Dow Jones Sustainability World Index	Παγκόσμιος Δείκτης Βιωσιμότητας Dow Jones
North America Index	Δείκτης Βόρειας Αμερικής
Carbon Disclosure Leadership Index.	Δείκτης των Ηγετών για τη Δημοσιοποίηση των Εκπομπών Άνθρακα
National Merit Scholarship Corporation NMSC	Εθνικός Οργανισμός Αξιολόγησης Υποτροφιών
Leadership in Energy and Environmental Design (LEED)	Ηγέτες στην Ενέργεια και τον Περιβαλλοντικό Σχεδιασμό
Clinton Climate Initiative	Πρωτοβουλία του Κλίντον για το Κλίμα
Securities and Exchange Committee (SEC)	Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς
World Wide Fund (WWF)	Παγκόσμιο Ταμείο για την Προστασία της Άγριας Ζωής
CEO Water Mandate	Ηγέτες για τη Διαχείριση των Αποθεμάτων του Νερού
FIRA Sustainability	Η FIRA είναι εγγεγραμμένος πάροχος διασφάλισης AA1000 και διευκολύνει τις εταιρείες να συντάσσουν την έκθεση-απολογισμό ΕΚΕ και επαληθεύει τις πληροφορίες
Bureau of Indian Standards	Εθνικό Σώμα της Ινδίας για την Τυποποίηση των προϊόντων
Center for Science and Environment (CSE)	Κέντρο για την Επιστήμη και το Περιβάλλον (Ινδίας)
The Energy and Resources Institute (TERI)	Το Ινστιτούτο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων (Ινδίας)

Βιβλιογραφία 11ου Κεφαλαίου

Ξενόγλωσση

Ecomagination Ten Years Later: Proving that Efficiency and Economics Go Hand-in-Hand (2022). GE. [on line]. Available at: https://www.ge.com/news/reports/ecomagination-ten-years-later-proving-efficiency-economics-go-hand-hand Access (22/06/2022).

Esty, D.C. & Simmons P.J (2006). *Green to gold*, Yale University Press.

Hessels, J., & Naudé, W. (2019). "The Intersection of the Fields of Entrepreneurship and Development Economics: A Review towards a New View". *Journal of Economic Surveys*, Vol.33, No.2, 2019; p.p. 389-403.

Loew T., Clausen, J., Hall M., Loft L., & Braun S. (2009). Case Studies on CSR and Innovation: Company Cases from Germany and the USA, Institute 4 Sustainability, future e.V. – verantwortung unternehmen, Borderstep Institut für Innovation und Nachhaltigkeit gGmbH [on line]. Available at: https://www.borderstep.de/wp-content/uploads/2014/09/Loew-Clausen-etal-Case_Studies_on_CSR_and_Innovation-2009.pdf Access (22/06/2022).

Mercedes, G.F., & Lana, O. (2012). "Four Case Studies on Corporate Social Responsibility: Do Conflicts Affect a Company's Corporate Social Responsibility Policy?". *Utrecht Law Review* · DOI: 10.18352/ulr.205

Κεφάλαιο 12ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση

- Κοινωνικά Υπεύθυνες επιχειρήσεις στην Ευρώπη

Σύνοψη – Περίληψη

Στο 12ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται μελέτες περίπτωσης επιχειρήσεων στην Ευρώπη που έχουν εμβαθύνει στην έννοια της ΕΚΕ και την εφαρμόζουν σε όλα τα επίπεδα της λειτουργίας τους. Η ΕΚΕ μπορεί να αποτελεί έναν κώδικα δεοντολογίας, μια στρατηγική καινοτομίας ή/και καινοτόμα προϊόντα που συμβάλλουν στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής ή μια κοινωνικά υπεύθυνη προσέγγιση του ανθρώπινου δυναμικού και της κοινότητας γενικότερα, που επιφέρει αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα στις εταιρικές λειτουργίες. Συγκεκριμένα, οι μελέτες περίπτωσης αφορούν τις εταιρείες: Bosch, Henkel, Lenze, Lego, Luxxotica, Brunello Cucinelli, Pirelli και Sodexo. Αν και οι ΜμΕ είναι αυτές που αποτελούν την πλειονότητα των επιχειρήσεων στην Ευρώπη, οι μεγάλες εταιρείες είναι αυτές που από πολύ νωρίς αναγνώρισαν τη σημασία της ΕΚΕ και την αξία της προσαρμογής τους σε μια βιώσιμη στρατηγική επιχειρηματικής δράσης και με αυτήν την επιλογή επέτυχαν να είναι καινοτόμες, αποδοτικές και κερδοφόρες, έχοντας ικανοποιήσει όχι μόνο τον βασικό στόχο της επιχείρησης αλλά και τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών.

Προαπαιτούμενη γνώση

Η προαπαιτούμενη γνώση οικοδομείται με τη μελέτη των παρακάτω Κεφαλαίων του παρόντος συγγράμματος: Κεφάλαια 6ο, 7ο, 8ο, και 9ο.

12.1 Η ΕΚΕ προσδιορίζει τις Επιχειρήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η αλληλεπίδραση μεταξύ των επιχειρήσεων και της κοινωνίας στην Ευρώπη έχει διαμορφωθεί από την ποικιλομορφία των οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών τοπίων σε όλη την ήπειρο. Η ιδέα ότι οι εταιρείες μπορεί να συνεισφέρουν στην κοινωνική ευημερία πέρα από τις νομικές τους υποχρεώσεις έχει μακροχρόνια παράδοση σε πολλά μέρη της περιοχής. Γενικώς, η ανάπτυξη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στην Ευρώπη κατευθύνθηκε από προληπτικές στρατηγικές που υιοθετούνται από πρωτοπόρες επιχειρήσεις, ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, και εθνικές κυβερνήσεις, καθώς και από εξωτερικές πιέσεις άλλων ενδιαφερόμενων μερών όπως η κοινωνία των πολιτών και η κοινότητα των επενδυτών, μεταξύ άλλων.

Στη Δυτική Ευρώπη, η ανάπτυξη του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα έδωσε έμφαση στον ρόλο του κράτους, ως πρωταρχικού παρόχου πρόνοιας, ενώ περίμεναν από τις εταιρείες να εκπληρώσουν τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις, κυρίως, με τη συμμόρφωση με τους νόμους, την καταβολή φόρων, και την παροχή εργασίας (βλ.Κεφάλαιο 6ο).

Με την πάροδο των δεκαετιών, ωστόσο, οι οικονομικοί και κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης έχουν οδηγήσει σε μερικό επαναπροσδιορισμό των ορίων, μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, καθώς επίσης και τους αντίστοιχους ρόλους τους στην κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο αυξάνεται η προσοχή στις εθελοντικές δράσεις που λαμβάνουν οι εταιρείες στο πλαίσιο των στρατηγικών ΕΚΕ τους, για τη διαχείριση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων και για να συμβάλλουν στην ευρύτερη κοινωνική ανάπτυξη.

Στη μετά-κομμουνιστική Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές ανησυχίες τείνουν να λαμβάνουν λιγότερη προσοχή από τις σημαντικές οικονομικές προκλήσεις που συνδέονται με τη μετάβαση στην εμπορική οικονομία. Ωστόσο, η εφαρμογή και η ευαισθητοποίηση της ΕΚΕ στην περιοχή προχωρεί γρήγορα. Σε αντίθεση με τη Δυτική Ευρώπη, είναι κυρίως οι ίδιες εταιρείες, συχνά πολυεθνικές, οι οποίες είναι ο κύριος παράγοντας αλλαγής, ενώ μέχρι στιγμής, η εξωτερική πίεση που υπήρξε από την κοινωνία των πολιτών, τα μέσα ενημέρωσης, και τις δημόσιες αρχές ήταν πολύ χαμηλή.

Στην Ευρώπη, όπως και σε άλλα μέρη του κόσμου, το κίνημα της ΕΚΕ κατά παράδοση ηγείται από μεγάλες εταιρείες. Ωστόσο, το 99% των ευρωπαϊκών εταιρειών είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (SMEs) και περίπου τα 2/3 των θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα βρίσκονται σε SMEs. Πολλές μικρές εταιρείες είναι από τη φύση τους προσαρμοσμένες στις αξίες του ιδρυτή ή του ιδιοκτήτη τους, καθώς και στις ανάγκες των

τοπικών τους κοινοτήτων, αλλά σήμερα δίνεται αυξημένη προσοχή στην εφαρμογή μιας πιο δομημένης[47] προσέγγισης ΕΚΕ στις ευρωπαϊκές SMEs.

Ως μια πλούσια, σταθερή περιοχή με ανεπτυγμένη οικονομική και κοινωνική δομή, τα τρέχοντα προβλήματα και προκλήσεις της ΕΚΕ στην Ευρώπη διαφέρουν φυσικά από αυτά που αντιμετωπίζουν οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές στον κόσμο.

Πολλές κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευθύνες, οι οποίες ενδέχεται να εμπίπτουν σε εθελοντική συμμετοχή εταιρειών στην ΕΚΕ σε άλλες περιοχές, καθορίζονται νομικά στην Ευρώπη. Ωστόσο, η αύξηση του ενδιαφέροντος για επιχειρηματικές ευκαιρίες που σχετίζονται με καινοτόμες προσεγγίσεις ΕΚΕ μαζί με τις αυξανόμενες προσδοκίες των ενδιαφερόμενων μερών για εταιρική λογοδοσία και υπεύθυνες πρακτικές επιχειρήσεων τόσο εντός, όσο και εκτός Ευρώπης συνεχίζουν να προωθούν την ατζέντα ΕΚΕ.

Επιπλέον, ως αποτέλεσμα της χρηματοοικονομικής και οικονομικής κρίσης, το επίπεδο της εμπιστοσύνης του κοινού στις επιχειρήσεις μειώθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Σε αυτό το πλαίσιο, ήταν σημαντικό για τις εταιρείες όλων των μεγεθών να συμβάλλουν στην ανοικοδόμηση της εμπιστοσύνης στις επιχειρήσεις και τη διαμόρφωση μιας πιο υπεύθυνης και βιώσιμης οικονομίας στην Ευρώπη και παγκοσμίως.

Στο σύγχρονο χρονικό πλαίσιο, μετά από δύο έτη ιδιαίτερων συνθηκών στην αγορά λόγω του πανδημικού κύματος, η Ευρώπη ξαναδοκιμάζεται στο οικονομικό-κοινωνικό και επιχειρηματικό πεδίο. Στην πραγματικότητα, πολύ πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID-19, η CSR Europe είχε προσκαλέσει επιχειρήσεις, φορείς χάραξης πολιτικής, και κοινωνικές οργανώσεις να συζητήσουν για τη γενική στρατηγική για μια Βιώσιμη Ευρώπη 2030. Ο COVID-19 κατάφερε να επιταχύνει την απόκριση όλων με συγκεκριμένες δράσεις. Στόχος της, στην παρούσα χρονική περίοδο, είναι η πρόσκληση επιχειρήσεων, των βιομηχανιών και των φορέων χάραξης πολιτικής από όλη την Ευρώπη να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν μια ενορατική και φιλόδοξη Ευρωπαϊκή Συμφωνία για τη Βιώσιμη Βιομηχανία.

Με τη συμφωνία, η CSR Europe θέλει να ξεκινήσει ένα πανευρωπαϊκό κίνημα, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, τονώνοντας τον συντονισμό και την αφοσίωση προς μια Βιώσιμη Ευρώπη 2030. Σύμφωνα με τη CSR Europe, οι επιχειρήσεις πρέπει να ενώσουν τις δυνάμεις τους με τις βιομηχανίες και να μεταβούν σε «κυκλικά» πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης, εμπλέκοντας ολόκληρη την αλυσίδα (οικονομία, βιοποικιλότητα και κοινωνικές ανάγκες), προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η δημιουργία αξιών στην κοινωνία.

Η σύγχρονη μορφή Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης απευθύνεται σε κάθε επίπεδο, από τοπικό μέχρι παγκόσμιο, και η αλληλεγγύη που προάγει, θέτει σε όλους τους πολίτες ένα καθήκον, τη συνεργασία. Αυτό απαιτεί μια αλλαγή στη σκέψη, στη μάθηση, στην εργασία, στην παραγωγή, στην κατανάλωση και στις επενδύσεις. Η κρίση του COVID-19 δοκίμασε τη φιλοδοξία αλληλεγγύης που βρίσκεται στο επίκεντρο του ευρωπαϊκού σχεδίου. Μια αλληλεγγύη που πρέπει να είναι «ενεργός» τόσο μεταξύ ανθρώπων, κρατών μελών και κοινωνιών, όσο και μεταξύ επιχειρήσεων και βιομηχανιών σε όλους τους τομείς και χωρίς σύνορα.

Κατά συνέπεια, η αλληλεγγύη θέτει σε όλους τους πολίτες και τις επιχειρήσεις ένα **Καθήκον για Συνεργασία**, εποικοδομητικά, ενεργά και σε συνεχή βάση, προκειμένου να επιτευχθούν:

- Η φροντίδα για την ανθρώπινη υγεία, για τις οικογένειες, την εργασία, το περιβάλλον και το κλίμα.
- Η αύξηση της ανθεκτικότητας των επιχειρήσεων και υποστήριξη νέων μορφών ηγεσίας, επιχειρηματικότητας και βιώσιμης χρηματοδότησης που δημιουργεί αξία στην κοινωνία.
- Η επιτυχία των UN SDGs(17 Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης), σύμφωνα με την κατεύθυνση που έχει ορίσει η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία μια κοινή στρατηγική για τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, για την προστασία των πολιτών και τη δημιουργία θέσεων, την καινοτομία στις οικονομικές δραστηριότητες σε μια κοινωνικά περιεκτική, και δίκαιη κλιματική μετάβαση.

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν μερικές από τις σημαντικότερες Επιχειρήσεις της Ευρώπης που υποστηρίζουν και ενισχύουν με τις καινοτόμες στρατηγικές και δράσεις τους την πορεία προς την επίτευξη των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης και της ανθεκτικότητας των επιχειρήσεων, καθώς και της προστασίας των κοινωνικών κεκτημένων.

[47] στρατηγικής ΕΚΕ που θα υποστηρίζει τόσο τους στόχους της επιχείρησης και θα δημιουργεί μια ευνοϊκή εικόνα για αυτή, όσο θα είναι κοινωνικά υπεύθυνη παρέχοντας δράσεις κοινωνικής υπευθυνότητας και περιβαλλοντικής προστασίας σε συνάρτηση με τον κλάδο στον οποίο ανήκει.

12.2 Καινοτόμες Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει την ΕΚΕ

Η Bosch

Ο Όμιλος Bosch είναι κορυφαίος παγκόσμιος προμηθευτής τεχνολογίας και υπηρεσιών κυρίως στους τομείς της αυτοκινητοβιομηχανίας και της βιομηχανικής τεχνολογίας, των καταναλωτικών αγαθών και της τεχνολογίας των κατασκευών. Η εταιρεία ιδρύθηκε στην Stuttgart το 1886 ως «Εργαστήριο Μηχανικής Ακριβείας και Ηλεκτρολόγων Μηχανικών» του Robert Bosch (1861-1942).

Σήμερα ο όμιλος Bosch αποτελείται από τον Robert Bosch Gb.ΕΠΕ με 4300 θυγατρικές σε περισσότερες από 50 χώρες. Τα τμήματα της αυτοκινητοβιομηχανίας, των βιομηχανικών συσκευών, καθώς και των καταναλωτικών αγαθών και της τεχνολογίας των κτηρίων έχουν 271.000 υπαλλήλους και έχουν δημιουργήσει κύκλο εργασιών 46.3 δισ. ευρώ το 2007.

Η Bosch έχει υιοθετήσει την ΕΚΕ και έχει δεσμευτεί στις αξίες της από τη δεκαετία του 1990. Υποβάλλει έκθεση για τις περιβαλλοντικές της δραστηριότητες από το 1998. Οι πληροφορίες σχετικά με τους εργαζομένους και την παγκόσμια κοινωνική δέσμευσή τους (εταιρική υπηκοότητα) έχουν δημοσιευτεί από την πρώτη έκθεση βιωσιμότητας που παρουσιάστηκε το 2006. Οι σχετικές δραστηριότητες βιωσιμότητας της Bosch συντονίζονται από την «Επιτροπή Διευθύνσεων του HSE» (Υγεία, Ασφάλεια, Προστασία Περιβάλλοντος και Πυροπροστασίας και Έκτακτης Ανάγκης). Η επιτροπή αποτελείται από HSE-αντιπροσώπους από 12 περιοχές και διαχειρίζεται τα στρατηγικά πρότυπα. Το κεντρικό τμήμα του HSE βρίσκεται στην έδρα του ομίλου Bosch στη Stuttgart. Κάθε τόπος παραγωγής έχει έναν υπάλληλο ο οποίος είναι υπεύθυνος για θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και ασφάλειας.

Όλες οι εγκαταστάσεις παραγωγής της Bosch διαθέτουν σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης με βάση το ISO 14001. Από τα 292 κτήρια της, 213 έχουν ήδη επιτύχει εξωτερική πιστοποίηση. Η Bosch Thermotechnik, όπως και όλα τα Τμήματα Bosch, έχει δεσμευτεί για το «Σπίτι του Προσανατολισμού», το οποίο αποτελεί μια στρατηγική εφαρμογή της ΕΚΕ που περιλαμβάνει εταιρικές αξίες όπως ο προσανατολισμός προς το μέλλον, τα θέματα που ενδιαφέρουν την κοινωνία και κοινωνικές και οικολογικές ευθύνες. Επίσης, παρέχει γενικούς στόχους που μπορούν, επίσης, να αξιοποιηθούν ως εργαλεία κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο της διαδικασίας καινοτομίας της Bosch Thermotechnik, για παράδειγμα, όταν είναι απαραίτητο να αποφασιστεί μεταξύ των πτυχών της οικονομικής φορολόγησης και των περιβαλλοντικών επιδόσεων.

Σύμφωνα με τους Lowe et. al. (2009), ο όμιλος Bosch προσπαθεί να διευρύνει τις «πράσινες» επιχειρηματικές του δραστηριότητες. Η αυξανόμενη σημασία της προστασίας του κλίματος και οι αυξανόμενες τιμές για την ενέργεια είναι παράγοντες που οδηγούν σε αυτήν τη στρατηγική. Σε αυτό το πλαίσιο, προωθήθηκαν ειδικά οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ένα παράδειγμα είναι η απόκτηση της Ersol Solar Energy, ενός κορυφαίου παραγωγού ηλιακών κυψελών.

Προς την κατεύθυνση των καινοτόμων προϊόντων για την υποστήριξη του κλίματος και τη μείωση των GHG (αερίων του θερμοκηπίου), η Bosch Thermotechnik έχει μια διαδικασία προσανατολισμένη στη διαχείριση της καινοτομίας. Διαφορετικές μονάδες όπως η διαχείριση προϊόντων, η παραγωγή, η ανάπτυξη προϊόντων και η διαχείριση της ποιότητας ενσωματώνονται στη διαδικασία καινοτομίας. Οι περιβαλλοντικοί μηχανικοί είναι, επίσης, ενσωματωμένοι στη διαδικασία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξέταση των διαφορετικών πτυχών σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας.

Η Bosch Thermotechnik εισήγαγε το CO_2-Flag στη διαχείριση της καινοτομίας της. Χρησιμοποιώντας αυτόν τον δείκτη στη διαδικασία καινοτομίας, όλα τα προϊόντα πρέπει να δείξουν πόση ενέργεια (και επομένως CO_2) εξοικονομούν. Με τον προσδιορισμό της εξοικονόμησης ενέργειας ενός προϊόντος, ο πελάτης μπορεί να δει το οικονομικό πλεονέκτημα μιας ενεργειακά αποδοτικής συσκευής. Συνολικά, αυτό οδηγεί σε ένα σύνολο ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διαδικασία καινοτομίας, ειδικά για τη λήψη απόφασης για ένα νέο προϊόν. Έχουν καθιερωθεί επίσημες διαδικασίες, προκειμένου να υποστηριχτούν καλές ιδέες στη διαδικασία καινοτομίας όπως μηνιαίες συναντήσεις για να συζητηθούν νέες ιδέες προϊόντων και ένα σύστημα αναφοράς για αυτές τις ιδέες.

Η Henkel

Η Henkel AG & Co KGaA είναι μια εισηγμένη εταιρεία με την πλειοψηφία του μετοχικού της κεφαλαίου να ανήκει στους απογόνους του ιδρυτή Fritz. Η εταιρεία δραστηριοποιείται στους τρεις επιχειρηματικούς τομείς: πλυντήριο ρούχων και οικιακή φροντίδα, καλλυντικά/τουαλέτες, και τεχνολογίες συγκόλλησης. Η εταιρεία ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Τα πρώτα προϊόντα της ήταν απορρυπαντικά και αναψυκτικά. Ως εκ

τούτου, το πιο γνωστό προϊόν, το πρώτο «αυτοδραστικό απορρυπαντικό πλυντηρίου Persil ξεκίνησε το 1907 και μέχρι σήμερα είναι το προϊόν ναυαρχίδα στην κατηγορία απορρυπαντικών».

Από την αρχή της βιομηχανικής παραγωγής της, η Henkel είχε αντιμετωπίσει περιβαλλοντικά προβλήματα, καθώς και προβλήματα με τις τοπικές κοινότητες. Τα πρώτα χρόνια οι αγρότες αντιμετώπιζαν προβλήματα με την ατμοσφαιρική ρύπανση. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950, το απορρυπαντικό της εταιρείας Henkel οδήγησε σε μεγάλες ποσότητες αφρού που κάλυπταν ποτάμια και λίμνες. Αυτό το πρόβλημα ήταν ο κύριος μοχλός για την ανάπτυξη των υποκατάστατων ουσιών. Στη δεκαετία του 1970, τα συνθετικά υφάσματα έγιναν μόδα, γεγονός που καθιστά απαραίτητο να μειωθούν οι θερμοκρασίες πλύσης και να προσαρμοστούν τα απορρυπαντικά συστατικά σε αυτές τις θερμοκρασίες. Κατά συνέπεια, εισήχθησαν τα ένζυμα ως ένα σημαντικό συστατικό στην παραγωγική διαδικασία των απορρυπαντικών, επειδή ήταν αποτελεσματικά σε χαμηλότερες θερμοκρασίες. Ως αποτέλεσμα, η κατανάλωση ενέργειας ανά πλύσιμο έχει μειωθεί κατά το ήμισυ από την εισαγωγή τους. Ήδη σε πρώιμο στάδιο, το εν λόγω περιβαλλοντικό πλεονέκτημα γνωστοποιήθηκε στη διαφήμισή του. Μια άλλη πρόκληση ήταν η αναγκαιότητα αντικατάστασης φωσφορικού οξέος ως συστατικού του απορρυπαντικού, επειδή το φωσφορικό οδήγησε σε ευτροφισμό των ειδών. Από το 1986 το Persil δεν περιέχει φωσφορικά άλατα. Τέλος, ο όγκος του απορρυπαντικού (μεταφορά) και της συσκευασίας (υλικά και απόβλητα) είναι σημαντικές πτυχές για τη δυνητική βελτιστοποίηση των απορρυπαντικών και των προϊόντων οικιακής φροντίδας σε σχέση με τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις.

Η Henkel υιοθέτησε την ΕΚΕ όμοια με την Bosch τη δεκαετία του 1990 και δημοσίευσε την πρώτη περιβαλλοντική έκθεσή της το 1992 και συνέχισε να το κάνει σε ετήσια βάση. Κατά το έτος 2000, η περιβαλλοντική αναφορά μετατράπηκε σε έκθεση-απολογισμό βιωσιμότητας. Εντωμεταξύ, ιδρύθηκε ένα συμβούλιο βιωσιμότητας το οποίο συντονίζει τις παγκόσμιες δραστηριότητες σε συνεργασία με τα εταιρικά Τμήματα των περιφερειακών και εθνικών εταιρειών τους, το οποίο παρουσιάζεται στην ακόλουθη Εικόνα 12.1.

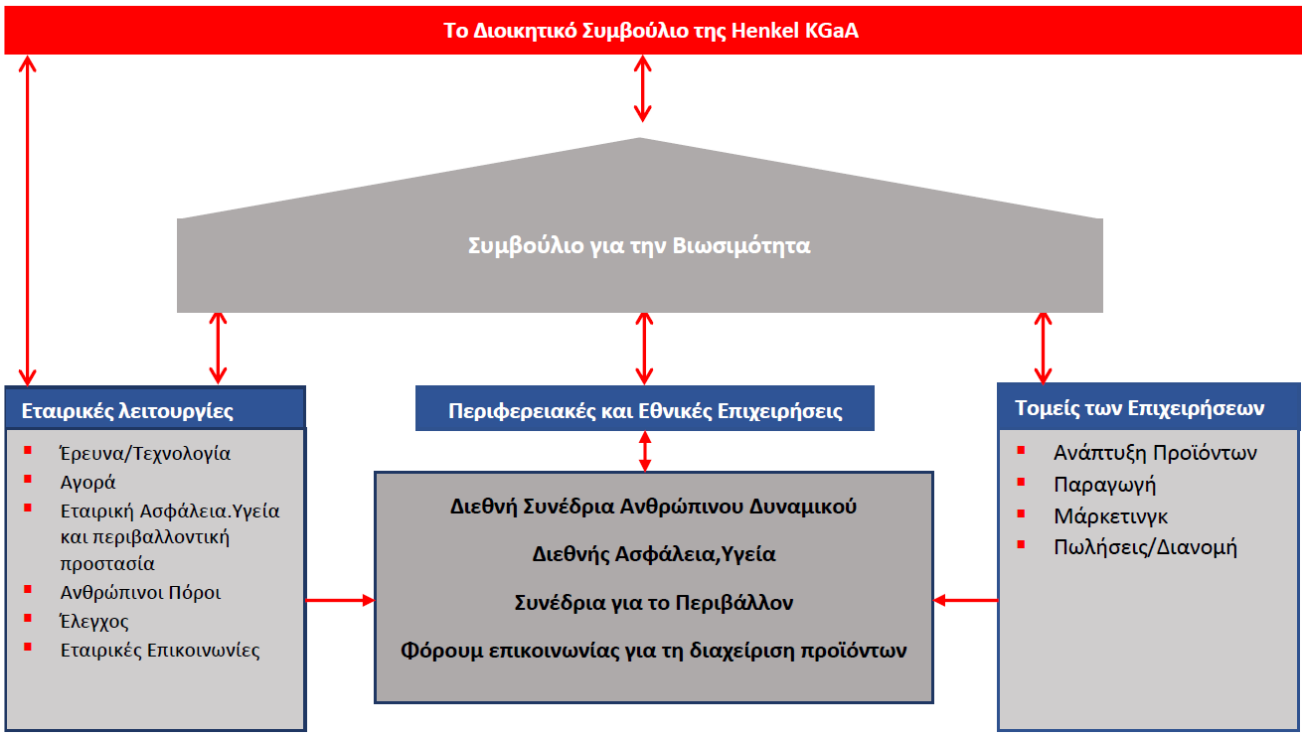

Εικόνα 12.1 *Η οργάνωση της Βιωσιμότητας*

Πηγή: Μετάφραση από Henkel (2008)

Η Henkel έχει ένα αντίστοιχο σύνολο κανόνων δεοντολογίας και προτύπων που ισχύουν σε όλη την εταιρεία, π.χ. περιλαμβάνουν απαιτήσεις για την ηγεσία, το μέγεθος της προστασίας, την ασφάλεια και την υγεία και την αγορά. Για την Henkel η βιωσιμότητα έχει στρατηγική διάσταση. Όλες οι επιχειρηματικές δραστηριότητες σε όλη την αλυσίδα αξίας επικεντρώνονται στις προκλήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης. Κατά συνέπεια, έχει ομαδοποιήσει αυτές τις προκλήσεις, σύμφωνα με πέντε εστιακούς τομείς: την ενέργεια και το κλίμα, το νερό και τα απόβλητα, την υγεία, την ασφάλεια και την κοινωνική πρόοδο.

Όσον αφορά τη βιωσιμότητα, έχει σημειωθεί πρόοδος τα τελευταία 20 χρόνια ιδιαίτερα όταν εστιάζουμε στα προϊόντα, καθώς και στη διαδικασία παραγωγής. Από το 1998 η κατανάλωση ενέργειας έχει μειωθεί κατά 40% ανά τόνο προϊόντος, η χρήση νερού, επίσης, κατά 40% ανά τόνο προϊόντος και η παραγωγή αποβλήτων κατά 37% ανά τόνο προϊόντος. Τα εργατικά ατυχήματα μειώθηκαν κατά 68%. Επίσης, τέθηκαν και άλλοι στόχοι, π.χ. η μείωση των εργατικών ατυχημάτων κατά 20% σε σύγκριση με το έτος 2007. Η μείωση της χρήσης ενέργειας, της χρήσης νερού και της παραγωγής των αποβλήτων αφού επιτυγχάνεται περαιτέρω βελτίωση μεταξύ 10% και 15% σε σύγκριση με το έτος 2007.

Από εκεί και πέρα, η Henkel CSR έχει πολλές ρίζες. Η μια αφορά το σκεπτικό των ιδρυτών που ενσαρκώθηκε από την ευθύνη απέναντι στους εργαζόμενους, τους καταναλωτές και το περιβάλλον. Το πρώτο απορρυπαντικό «Persil», για παράδειγμα, οδήγησε σε μια τεράστια ευκολία εργασίας για τους καταναλωτές και δεν περιέχει πλέον χλώριο που μειώνει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Δεδομένου ότι η εταιρεία εξακολουθεί να ανήκει στους απογόνους της, η παράδοση της κοινωνικής ευθύνης είναι ακόμα πολύ ζωντανή. Η πρώιμη αντιπαράθεση με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των προϊόντων, οι κίνδυνοι για την υγεία κατά τη διαδικασία παραγωγής οδήγησαν σε μια οργανωτική δομή στην εταιρεία που εξετάζει αυτές τις πτυχές.

Με το πέρασμα του χρόνου, αυτά τα ζητήματα φαίνεται να συνδέθηκαν στενά μεταξύ τους. Οι πρώτες εμπειρίες οδήγησαν στην εγκαθίδρυση μιας εταιρικής κουλτούρας που είναι ανοιχτή και σοβαρή σε θέματα βιωσιμότητας.

Η διαχείριση της βιωσιμότητας προάγει την ευαισθητοποίηση για τη συνάφεια αυτών των ζητημάτων μέσω της επικοινωνίας βιωσιμότητας και της συνεχούς ολοκλήρωσης των αντίστοιχων μηχανισμών στις υπάρχουσες διαδικασίες διαχείρισης. Ο ορισμός των περιοχών εστίασης (ενέργεια και κλίμα, νερό και απόβλητα κ.λπ.) ήταν ένα σημαντικό βήμα. Τα αντίστοιχα ζητήματα και καθήκοντα είχαν εξεταστεί προηγουμένως, αλλά έλειπε μια σαφής δομή. Η σαφήνεια που παρέχεται από τις εστιακές περιοχές (βλέπε παραπάνω) έχει πολλά πλεονεκτήματα. Αυτές οι εστιακές περιοχές δημιούργησαν μια αμοιβαία κατανόηση που διευκόλυνε την επικοινωνία και επέτρεψε τη συστηματική ενσωμάτωση αυτών των ζητημάτων στις οργανωτικές διαδικασίες.

Η έγκαιρη αναγνώριση ορισμένων ζητημάτων που σχετίζονται με την έρευνα, την ανάπτυξη και το μάρκετινγκ είναι μια περαιτέρω συμβολή της διαχείρισης της βιωσιμότητας και στη διαχείριση της καινοτομίας.

Η Lenze

Η Lenze ιδρύθηκε το 1947 και δραστηριοποιείται στη Γραμμή Μηχανικής Οδήγησης. Η Lenze έχει τις εγκαταστάσεις της στην Hameln και απασχολούσε 3.200 άτομα το 2008. Περισσότεροι από 300 βρίσκονται στο Τμήμα R&D. Η Lenze πραγματοποίησε κύκλο εργασιών 587 εκατ. ευρώ κατά το οικονομικό έτος 2006/2007.

Η ΕΚΕ στη Lenze επικεντρώνεται στην περιβαλλοντική διαχείριση, τις καλές συνθήκες εργασίας και κάποια υποστήριξη για πολιτιστικές πρωτοβουλίες. Το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και σήμερα, περίπου 15 μονάδες πιστοποιούνται σύμφωνα με το ISO 14001. Τα ζητήματα που σχετίζονται με το προϊόν αποτελούν σημαντικό μέρος του Environmental Management System(EMS). Στην αρχή, τα θέματα που απασχόλησαν την εταιρεία ήταν η ανακύκλωση και αποφυγή επικίνδυνων ουσιών στα ηλεκτρονικά. Το 2007 ένα έργο για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης είχε αρχίσει και συντονίζονταν με οδηγό την καινοτομία. Ο περιβαλλοντικός διευθυντής συμμετέχει στο έργο για να εφαρμόσει τα διδάγματα που έχουν αποκτηθεί στην παραγωγική διαδικασία της Lenze.

Η Lenze είναι ενεργός στην αυτοματοποίηση. Η τάση για περαιτέρω αυτοματοποίηση είναι τόσο σημαντική για τις επιχειρήσεις, όσο η τάση της παγκοσμιοποίησης. Η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε περισσότερο διεθνές μάρκετινγκ στις αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες οικονομίες. Η λήψη αποφάσεων γίνεται πιο διεθνής.

Η προστασία του κλίματος και η εξοικονόμηση ενέργειας έχουν γίνει πιο σημαντικές από την τελευταία έκθεση του IPCC. Σύμφωνα με την Lenze, η αλληλεξάρτηση είναι απλή: η χρήση ενέργειας γίνεται

χαμηλότερη όταν η απόδοση αυξάνεται. Δεδομένου ότι οι δίσκοι απαιτούν περίπου τα δύο τρίτα των βιομηχανιών χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας, η ενεργειακή απόδοση των δίσκων είναι υψίστης σημασίας. Οι δυνατότητες ενίσχυσης της ενεργειακής απόδοσης των δίσκων παρουσιάζονται στον Πίνακα 12.1.

Πίνακας 12.1 *Τρεις τρόποι βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης*

1.Έξυπνη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας: όσο το δυνατόν λιγότερη	2. Μετατροπή ενέργειας με υψηλό βαθμό απόδοσης	3.Χρήση της ανακτηθείσας ενέργειας πέδησης
Έννοιες με υψηλή απόδοση ενέργειας (θα πρέπει να χρησιμοποιούνται)		
▶ Διαστάσεις βάσει απαιτήσεων ▶ Μετατροπέας ελεγχόμενης συχνότητας μετάδοσης κίνησης ▶ Ενεργειακά αποδοτικός έλεγχος κίνησης ανοιχτού και κλειστού βρόχου	▶ Εξαρτήματα με υψηλό βαθμό απόδοσης	▶ Ανταλλαγή ενέργειας μεταξύ των μονάδων δίσκου ▶ Ενδιάμεση αποθήκευση της ενέργειας πέδησης ▶ Ανατροφοδότηση της ενέργειας πέδησης
Έννοιες με χαμηλή ενεργειακή απόδοση (πρέπει να αποφεύγονται)		
▶ Υπερμεγέθη ▶ Ανεξέλεγκτη λειτουργία	▶ Εξαρτήματα με χαμηλό βαθμό απόδοσης	▶ Χρήση μιας αντίστασης φρένων

Πηγή: Μετάφραση από Lenze 2008

12.3 Άλλες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις με δράσεις ΕΚΕ

Η LEGO

Το όνομα «LEGO» είναι συντομογραφία των δύο δανέζικων λέξεων «leg godt» που σημαίνει «παίζω καλά». Είναι το όνομα που η επιχείρηση ταυτίζει με τα ιδανικά και τις αξίες της. Ιδρύθηκε το 1932 από τον Ole Kirk Kristiansen και βασίζεται στο εμβληματικό τουβλάκι LEGO. Αποτελεί έναν από τους κορυφαίους κατασκευαστές υλικών παιχνιδιού στον κόσμο. Πρόκειται για μια πρότυπη επιχείρηση.

Η εταιρεία διήνυσε πολύ δρόμο τα τελευταία 90 σχεδόν χρόνια και πέρασε από το στάδιο του μικρού εργαστηρίου ενός ξυλουργού στο στάδιο μιας σύγχρονης, παγκόσμιας επιχείρησης που είναι πλέον ένας από τους μεγαλύτερους κατασκευαστές παιχνιδιών στον κόσμο. Το τουβλάκι LEGO είναι το πιο σημαντικό προϊόν της και έχει ονομαστεί δύο φορές «Παιχνίδι του Αιώνα». Τα προϊόντα της έχουν εξελιχθεί όλα αυτά τα χρόνια αλλά η βάση παραμένει το παραδοσιακό τούβλο LEGO. Το τούβλο στη σημερινή του μορφή κυκλοφόρησε το 1958.

Στον Όμιλο LEGO, στόχο αποτελεί η οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος και η δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου για τα παιδιά. Για τη διασφάλιση της συνέχισης ενός κόσμου γεμάτου παιχνίδια για άλλα 90 χρόνια και μετά, η Lego ενώνει τις δυνάμεις της με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη δηλαδή τα παιδιά και τους γονείς, τους υπαλλήλους, τους συνεργάτες, τους ειδικούς, και τις ΜΚΟ, προκειμένου να προκύπτει πάντα ένα θετικό αποτέλεσμα.

Η Lego έχει υιοθετήσει την ΕΚΕ και με την πολιτική και τις δράσεις της υποστηρίζει και ενισχύει τον Κοινωνικό πυλώνα επενδύοντας στα παιδιά και στο εργατικό της δυναμικό: αφενός γιατί υποστηρίζει και ενισχύει τα δικαιώματα των παιδιών και τους δίνει τη δυνατότητα να γίνουν διά βίου μαθητευόμενοι μέσω του παιχνιδιού, αφετέρου γιατί δεσμεύεται για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ασφάλεια των εργαζομένων, και την προώθηση ενός διαφορετικού και χωρίς αποκλεισμούς εργασιακού χώρου και αλυσίδα εφοδιασμού.

Επιπρόσθετα, προστατεύει το περιβάλλον διότι ελαχιστοποιεί τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των εργασιών της, προχωρώντας στον σχεδιασμό προϊόντων και συσκευασιών με πιο κυκλικό τρόπο και από πιο βιώσιμα υλικά για να δημιουργήσει έναν καλύτερο κόσμο και για τις νέες γενιές. Επιπρόσθετα, υπηρετεί τον στόχο της Διακυβέρνησης διότι αναγνωρίζει ότι οι φόροι που αποδίδει στο κράτος και οι θέσεις εργασίας που δημιουργεί αποτελούν σημαντικά μέρη της συνεισφοράς των εταιρειών στις κοινωνίες στις οποίες

δραστηριοποιούνται. Η φορολογία διαδραματίζει βασικό ρόλο, βοηθώντας τις χώρες να χρηματοδοτήσουν τις πολιτικές τους για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs).

Συγκεκριμένα, για το άμεσο μέλλον, η Lego προτίθεται να επενδύσει 400 εκατομμύρια δολάρια τα επόμενα τρία χρόνια με έμφαση στην επιτάχυνση των προσπαθειών της στον τομέα της βιωσιμότητας. Η κύρια εστίασή της ως σύγχρονου σούπερ brand είναι να καταργήσει σταδιακά τις πλαστικές συσκευασίες μιας χρήσης για τα τουβλάκια της, με όλες τις συσκευασίες να είναι βιώσιμες έως το 2025. Από το 2021 και μετά θα δοκιμάζει χάρτινες σακούλες σε κουτιά, σε συνεργασία με το Forest Stewardship Council. Επίσης, επενδύει σε πιο βιώσιμα προϊόντα που δημιουργούν μηδενικά απόβλητα και είναι ουδέτερα σε εκπομπές άνθρακα. Ο Διευθύνων Σύμβουλος του Ομίλου LEGO, Niels B Christiansen δήλωσε: «Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις θεμελιώδεις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μελλοντικές γενιές. Είναι κρίσιμο να αναλάβουμε επείγουσα δράση τώρα για να φροντίσουμε τον πλανήτη και τις μελλοντικές γενιές. Ως εταιρεία που αντιμετωπίζει-συμπεριφέρεται στα παιδιά ως πρότυπά μας, εμπνεόμαστε από τα εκατομμύρια παιδιά που έχουν ζητήσει πιο επείγουσα δράση για την κλιματική αλλαγή».

Luxottica

Η Luxottica, που ιδρύθηκε το 1961 ανάμεσα στους Δολομίτες Belluno της Ιταλίας, εξελίχτηκε σε μια παγκόσμια εταιρεία και σε κορυφαίο σχεδιαστή, κατασκευαστή και διανομέα γυαλιών μόδας, πολυτελείας, και αθλητικών γυαλιών. Η ανάπτυξη της εταιρείας συμβαδίζει με τη δέσμευση της για βιώσιμη ανάπτυξη, που αποδεικνύεται από την εστίαση στην ευημερία των εργαζομένων της, το ισχυρό αίσθημα της εταιρικής ιθαγένειας και τον σεβασμό για το περιβάλλον. Η εταιρεία συγκαταλέγεται σήμερα μεταξύ των σημαντικότερων ιταλικών οικογενειακών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια αγορά πολυτελείας και παρουσιάζει έναν εμφανή προσανατολισμό προς την κοινωνική ευθύνη (Colombo & Gazzola, 2014). Αυτός ο προσανατολισμός είναι ενσωματωμένος στον στρατηγικό στόχο της εταιρείας: «να κατασκευάσει τα "καλύτερα" γυαλιά στον κόσμο —καινοτόμα σε σχεδιασμό και εξαιρετική ποιότητα— να επιτρέψει οι άνθρωποι να δουν και να απολαύσουν την ομορφιά της ζωής σε όλες τις μορφές της».

Κεντρικά στοιχεία της υπεύθυνης προσέγγισης της Luxottica είναι ο σεβασμός της προς τους ανθρώπους και το περιβάλλον με τη συμμετοχή και την αίσθηση ταύτισης των εργαζομένων στους στόχους της εταιρείας, με την πεποίθηση ότι τέτοια στοιχεία συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της εταιρείας (Salomoni, 2011). Η Luxottica υιοθέτησε τόσο έναν «Κώδικα Συμπεριφοράς», όσο και έναν «Κώδικα Δεοντολογίας» που προορίζονται για εργαζομένους, εμπορικούς συνεργάτες, και προμηθευτές. Οι κώδικες προβλέπουν την ηθική και νομική συμπεριφορά (μέχρι και την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων) για όλους όσοι αλληλεπιδρούν με επαγγελματική ιδιότητα για τη Luxottica. Η εταιρεία παρέχει, επίσης, την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, προωθεί την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και διενεργεί μια βαθιά ανάλυση των προμηθευτών της πριν από την έναρξη των σχέσεων με αυτούς, ασκώντας συνεχή έλεγχο πάνω τους κατά τη διάρκεια του χρόνου. Ο επόμενος στόχος της Luxottica είναι να υιοθετήσει ένα παγκόσμιο πρόγραμμα πιστοποίησης σε θέματα ΕΚΕ (www.luxottica.com).

Το περιβάλλον είναι ένα άλλο βασικό στοιχείο στο όραμα της Luxottica για τη βιωσιμότητα. Η δέσμευση και το κίνητρο για την προστασία των πόρων και του τοπίου με την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων των δραστηριοτήτων στο περιβάλλον προέρχονται από πολύ παλιά. Η Εταιρεία ιδρύθηκε κοντά σε αυτό που είναι σήμερα το Εθνικό Πάρκο των Δολομιτών Μπελούνο. Η συγγένεια και ο σεβασμός για αυτήν την περιοχή, η οποία αποτελεί μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, είναι βαθιά ριζωμένες στο DNA της Εταιρείας. Και εμπνέει καθημερινές δράσεις και βιώσιμες επιλογές σε κάθε χώρα όπου δραστηριοποιείται ο Όμιλος. Εστιάζει την προσοχή της στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των κοινοτήτων στις οποίες λειτουργεί, στην προστασία του περιβάλλοντος σε αυτές τις περιοχές και στην αυξημένη ευαισθητοποίηση σχετικά με την ποιοτική οφθαλμική φροντίδα.

Η Luxottica είναι η πρώτη εταιρεία πολυτελείας στον Italian Standard Ethics Index για την εφαρμογή της ΕΚΕ. Η εταιρεία έχει ισχυρή και μακροχρόνια καλή φήμη. Το 2014 η Luxottica ήταν στην τρίτη θέση για την καλύτερη φήμη μεταξύ των Ιταλικών εταιρειών, σύμφωνα με την κατάταξη που παρέχεται από το Reputation Institute - Italy Rep Trak®. Το 2015 η Luxottica ήταν όγδοη στην κατάταξη (Reputation Institute 2015). Το 2016 η Luxottica άρχισε να κοινοποιεί την προσέγγισή της στη βιωσιμότητα με τη δημοσίευση μιας μη Οικονομικής Ετήσιας Έκθεσης-Απολογισμού Κοινωνικής Υπευθυνότητας. Η εταιρεία συνέχισε να αναλαμβάνει κοινωνικά υπεύθυνες πρωτοβουλίες. Το κέρδος αυξήθηκε με την πάροδο των ετών, φτάνοντας τα 900 εκατομμύρια το 2018. Το 2019 η Standard Ethics έδωσε στον όμιλο Essilor Luxottica τη βαθμολογία

«ΕΕ». Η εταιρεία είναι μέρος του Standard Ethics French Index, το αποτέλεσμα συνδέεται με τη στρατηγική βιωσιμότητας και τη μη χρηματοοικονομική έκθεση.

Brunello Cucinelli

Η Brunello Cucinelli SpA είναι μια ιταλική διεθνώς αναγνωρισμένη οικογενειακή εταιρεία που κατέχει τις πρώτες θέσεις στην πυραμίδα πολυτέλειας για την παραγωγή ρούχων από κασμίρ Made in Italy. Η εταιρεία θεωρείται παράδειγμα «απόλυτης πολυτέλειας», που συνδυάζει την ιταλική ποιότητα κατασκευής με την ικανότητα καινοτομίας (Gazzola, 2014a). Ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό είναι η κεντρική θέση των ανθρώπων στην παραγωγική διαδικασία, στην οποία ο εργαζόμενος (αλλά και ο συνεργάτης) αισθάνεται ενεργό μέρος της επιτυχίας της εταιρείας και της επίτευξης των στόχων του ομίλου (LaRocca, 2014).

Η εταιρεία έχει ένα επιχειρηματικό μοντέλο σύμφωνο με τη ζήτηση των καταναλωτών, γεγονός που την οδηγεί να ορίσει την προσέγγισή της ως ανθρωπιστική. Στην πραγματικότητα, οι καταναλωτές πολυτελείας «θέλουν να γνωρίζουν ή θα θέλουν να μάθουν ότι τα αγαθά τους είναι κατασκευασμένα με σεβασμό προς τον ανθρώπινο παράγοντα. (Croce, 2013). Συγκεκριμένα, το ένα τρίτο των κερδών πηγαίνει στους εργαζόμενους, ενώ τα υπόλοιπα δύο τρίτα κατανέμονται μεταξύ της κοινότητας και του επιχειρηματία. Η εταιρεία κατάφερε να αναπτυχθεί, ακόμη και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας τόσο ως προς τα κέρδη, όσο και ως προς τη φήμη (Corbellini & Marafioti, 2013). Σύμφωνα με την παρουσίαση της εταιρείας στην ιστοσελίδα της, η Cucinelli έχει ως στόχο να «δώσει στις εταιρείες ένα νόημα που υπερβαίνει το κέρδος και εστιάζει στην επανεπένδυση για τη βελτίωση της ζωής των εργαζομένων, τη βελτίωση και την αποκατάσταση των περιβαλλοντικών πόρων και γενικότερα της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σε ένα εξαιρετικό «υπέρτατο αγαθό» για τους εργαζόμενους και το περιβάλλον.

Η Cucinelli είναι μια εταιρεία με προσανατολισμό στην ΕΚΕ καθότι ήταν μέρος της γενετικής κληρονομιάς της εταιρείας από την αρχή, λόγω της ύπαρξης μιας ανώτατης διοίκησης που είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη σε θέματα κοινωνικών ευθυνών. Από το 2017 η εταιρεία άρχισε να εστιάζει έντονα στην ΕΚΕ όταν δημοσίευσε τον πρώτο της μη χρηματοοικονομικό αλλά Κοινωνικής Ευθύνης Απολογισμό. Επιπλέον, η εταιρεία έχει αφιερώσει μια ενότητα «Αρμονία και βιωσιμότητα» στην ιστοσελίδα της. Η Brunello Cucinelli είναι η πρώτη εταιρεία πολυτελείας στον ιταλικό δείκτη Standard Ethics Mid για την ΕΚΕ της βλ. Εικόνα 12.3. Ακόμη και αν η εταιρεία δεν αποτελεί πλέον μέρος του συγκεκριμένου δείκτη, παρά ταύτα, συνέχισε να υιοθετεί μια ισχυρή κοινωνικά υπεύθυνη προσέγγιση στις επιχειρήσεις. Επίσης, σε αυτήν την περίπτωση, το κέρδος αυξήθηκε από 31.8 εκατ. το 2014 σε 52 εκατομμύρια το 2018. Σύμφωνα με το Reputation Science Observatory for web reputation, το 2019 ο Brunello Cucinelli ήταν ο καλύτερος Ιταλός μάνατζερ στον τομέα της πολυτέλειας.

Η Pirelli

Η Pirelli ιδρύθηκε στο Μιλάνο το 1872 και σήμερα στέκεται ως μια παγκόσμια μάρκα γνωστή για την τεχνολογία αιχμής στα ελαστικά των αυτοκινήτων, την κορυφαία παραγωγική της αριστεία και το πάθος για καινοτομία.

Το 2020 η Pirelli & C. S.p.A. επιβεβαιώθηκε ως παγκόσμιος ηγέτης στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής, κερδίζοντας μια θέση στη λίστα Climate A που εκπονήθηκε από το CDP (Carbon Disclosure Project). Η βαθμολογία «Α», η οποία δίνεται σε λίγες μόνο εταιρείες από τις χιλιάδες που συμμετέχουν είναι η υψηλότερη βαθμολογία που μπορεί να λάβει μια εταιρεία. Λαμβάνει υπόψη την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών που καταβάλλονται για τη μείωση των εκπομπών και των κλιματικών κινδύνων και την ανάπτυξη μιας οικονομίας χαμηλών εκπομπών άνθρακα, καθώς και την πληρότητα και τη διαφάνεια των παρεχόμενων πληροφοριών και την υιοθέτηση των βέλτιστων πρακτικών που σχετίζονται με τις κλιματικές επιπτώσεις. Η αναγνώριση από τον Διεθνή Οργανισμό CDP επιβεβαιώνει τη δέσμευσή της εταιρείας για βιώσιμη ανάπτυξη μέσω της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής. Η εταιρεία, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της, καθημερινά προσπαθεί μέσω του Τμήματος της Έρευνας & Καινοτομίας να αναπτύσσει διαδικασίες και προϊόντα που είναι πάντα πιο βιώσιμα, ασφαλέστερα, και με καλύτερη απόδοση.

Η αναγνώριση από το CDP επιβεβαιώνει τη σταθερή δέσμευση της Pirelli στα ζητήματα της βιωσιμότητας, έναν τομέα στον οποίο η εταιρεία έχει ήδη μια σειρά από επιτεύγματα. Περιλαμβάνουν την παγκόσμια ηγετική θέση στον τομέα Automobiles & Components στους δείκτες Dow Jones World και Europe και την επικύρωση στόχων για τη μείωση των εκπομπών CO_2 από την Science Based Targets Initiative (SBTi). Αυτή, ειδικότερα, είναι μια σημαντική αναγνώριση που μαρτυρά τη δέσμευση της Pirelli να επιτύχει την ουδετερότητα άνθρακα του ομίλου έως το 2030, που υποστηρίζεται από τον στόχο της χρήσης 100% ανανεώσιμης ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2025.

Ο όμιλος έχει συντάξει Κώδικα Δεοντολογίας, η τρέχουσα έκδοση του οποίου εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 2017, και στον οποίο διατυπώνονται οι γενικές αρχές (διαφάνεια και δικαιοσύνη) που εμπνέουν και καθοδηγούν τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Υποδεικνύονται οι στόχοι και οι αξίες που πληροφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα σε σχέση με τους κύριους ενδιαφερομένους με τους οποίους η Pirelli & C. S.p.A αλληλεπιδρά σε καθημερινή βάση: τους μετόχους, τη χρηματοπιστωτική αγορά, τους πελάτες, και το προσωπικό. Αυτό το έγγραφο παρέχει σε όλες τις θυγατρικές του Ομίλου πειστικές και ενιαίες κατευθυντήριες γραμμές για τις επαγγελματικές πρακτικές που πρέπει να ακολουθούνται από οποιονδήποτε εργάζεται για τον Όμιλο Pirelli ή για λογαριασμό του ή έχει επιχειρηματικές συναλλαγές μαζί του («Αποδέκτες του Κώδικα»), συμπεριλαμβανομένων των πρακτόρων και άλλων μεσαζόντων.

Ο Όμιλος Pirelli στο πλαίσιο της ΕΚΕ επιδιώκει και υποστηρίζει τη συμμόρφωση με τα διεθνώς διακηρυγμένα ανθρώπινα δικαιώματα. Με τη δημοσίευση της «Πολιτικής Υγείας, Ασφάλειας, Περιβάλλοντος και Κοινωνικής Ευθύνης» (HSE & CSR Policy), που υπογράφηκε από τον Πρόεδρο του Ομίλου, τον Ιούνιο του 2004. Η Pirelli το έχει γνωστοποιήσει στο εσωτερικό της και ταυτόχρονα ενίσχυσε την εγγύηση για σωστή ισορροπία μεταξύ βιωσιμότητας και βιομηχανικής ανάπτυξης. Αυτή η πολιτική τροποποιήθηκε από το τέλος του 2009 έως τις αρχές του 2010 και το «όνομα» της Πολιτικής έχει επίσης αλλάξει σε «Πολιτική Κοινωνικής Ευθύνης για την Υγεία, την Ασφάλεια και τα Δικαιώματα της Εργασίας και το Περιβάλλον».

Η νέα έκδοση αναφέρει συγκεκριμένα τη σταθερή τήρηση της Pirelli στους διεθνείς κανόνες που αποτελούν, επίσης, τη βάση για τις δέκα αρχές του Οικουμενικού Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών. Όπως και στην προηγούμενη έκδοση του 2004, οι δεσμεύσεις που ανέλαβε η Pirelli μέσω της Πολιτικής να σέβεται και να υποστηρίζει την «Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», τη «Διακήρυξη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για τις θεμελιώδεις αρχές και τα δικαιώματα στην εργασία», τη «Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη». και τη «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς» οι οποίες αντικατοπτρίζουν, επίσης, τις υποχρεώσεις που ορίζονται στο Πρότυπο SA8000. Η ενημερωμένη έκδοση της Πολιτικής έχει διανεμηθεί σε όλους τους υπαλλήλους του Ομίλου μέσω μιας συγκεκριμένης καμπάνιας εσωτερικής επικοινωνίας κατά τους πρώτους μήνες του 2010. Επιπλέον, οι προμηθευτές του ομίλου υποχρεούνται επίσημα να συμμορφωθούν με την Πολιτική, υπογράφοντας τις «ρήτρες βιωσιμότητας» που περιλαμβάνονται στις συμβάσεις προμήθειας.

Η Sodexo

Η εταιρεία Sodexo ιδρύθηκε το 1966 και είναι αφοσιωμένη στην παρασκευή και παράδοση γευμάτων εστίασης, επικεντρωμένη στην παροχή, όπως υποστηρίζουν, μιας γαστρονομικής τελειότητας, και στην αφοσίωσή τους στην καλύτερη εμπειρία γευμάτων για τους επισκέπτες. Επένδυσε στην ποιότητα του φαγητού μας για περισσότερα από 60 χρόνια, αναπτύσσοντας και δοκιμάζοντας συνταγές που αντικατοπτρίζουν τις τελευταίες γευστικές τάσεις, ενσωματώνοντας ταυτόχρονα πιο βιώσιμα συστατικά και πιάτα στο μενού μας.

Σε αυτό έχει συμβάλει η στρατηγική επιλογή των κατάλληλων προμηθευτών που παρέχουν στην Sodexo περισσότερα τοπικά και εποχιακά προϊόντα, και κατ' αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνονται και οι μειώσεις στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, η συνεισφορά στην κοινότητα γύρω από τις τοποθεσίες των πελατών τους. Οι σεφ της εταιρείας είναι, επίσης, εκείνοι που καθοδηγούνται στο να δημιουργούν μια σειρά από βιώσιμες επιλογές για να μειώσουν το αποτύπωμα άνθρακα στα καθημερινά μενού και να προσφέρουν πιο πλούσια σε θρεπτικά συστατικά, γευστικά πιάτα. Οι σεφ επιπρόσθετα μειώνουν τη σπατάλη τροφίμων μέσω αποτελεσματικού σχεδιασμού, γαστρονομικής δημιουργικότητας και καινοτόμων μεθόδων μαγειρέματος. Αυτό γίνεται με την ανάπτυξη συνταγών που χρησιμοποιούν ολόκληρο το συστατικό και τη σκέψη για το φαγητό ολιστικά.

Από τότε που ιδρύθηκε η Sodexo, η εταιρική ευθύνη βρίσκεται στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων της. Η ΕΚΕ αποτελούσε μια καινοτόμο ιδέα εκείνη την εποχή, πάνω στην οποία η εταιρεία εργάστηκε, αναπτύχθηκε, και επεκτάθηκε. Η εταιρεία, τώρα περισσότερο από ποτέ, πιστεύει ότι οι εργαζόμενοι, οι πελάτες, οι προμηθευτές, οι καταναλωτές και οι μέτοχοι αναμένουν ότι η ανάπτυξή της εταιρείας θα έχει παγκόσμιο θετικό αντίκτυπο. Η εταιρεία συνεχίζει να επενδύει στα υγιεινά μενού, στην ευημερία των καταναλωτών και των κοινοτήτων στις οποίες είναι εγκατεστημένη, στην υπεύθυνη προμήθεια, και προετοιμασία τροφίμων. Η παροχή υπηρεσιών είναι σημαντικό για την εταιρεία να ταυτίζεται με το θετικό τους αποτύπωμα στα φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά οικοσυστήματα.

Προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους, στηρίζονται στη μοναδικότητα και πολυμορφία των χαρακτηριστικών του κάθε ατόμου που αποτελεί κομμάτι του μωσαϊκού του ανθρώπινου δυναμικού της

εταιρείας. Σύμφωνα με την εταιρεία, αυτό είναι που κάνει τις συνεργασίες της Sodexo με τις κοινότητες που υπηρετεί δυνατές. Η δέσμευσή της για μια κουλτούρα συμπερίληψης χωρίς αποκλεισμούς όπου κι αν δραστηριοποιείται φαίνεται ότι συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων και στην ικανοποίηση των αναγκών των ενδιαφερόμενων μερών. Η δέσμευση της εταιρείας στην Εταιρική Κοινωνική Υπευθυνότητα είναι ένας ισχυρός παράγοντας διαφοροποίησης που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των ενδιαφερόμενων και συμβάλλει στην παγκόσμια απόδοσή της. Διότι η ευθύνη αυτή ενσωματώνεται σε όλες τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες, και μετασχηματίζεται σε ολοκληρωμένους στρατηγικούς μοχλούς προς όφελος του κοινού και των συνεργατών τους.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
1% for the Planet	Το 1% για τον Πλανήτη αντιπροσωπεύει ένα παγκόσμιο δίκτυο επιχειρήσεων, ατόμων και περιβαλλοντικών οργανώσεων που αντιμετωπίζουν τα πιο πιεστικά περιβαλλοντικά ζητήματα του πλανήτη μας.
Κομμουνιστικό-Κομμουνισμός	Ο κομμουνισμός ως πολιτική και οικονομική ιδεολογία κυριάρχησε κατά τον 20ο αιώνα. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο επηρέασε σχεδόν κάθε κράτος και θεσμό στον κόσμο - και επιβιώνει σε μερικά κράτη ακόμη και σήμερα. Ο κομμουνισμός υποστηρίζει ότι ένας κόσμος που θα χαρακτηρίζεται από υλική αφθονία και ειρήνη μπορεί να δημιουργηθεί μέσα από την κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και επιτρέποντας στη συλλογικότητα, με τη διαμεσολάβηση του κράτους, να σχεδιάσει και να κατευθύνει όλες τις πτυχές της κοινωνίας με επιστημονικό και ορθολογικό τρόπο. Είναι μια ουτοπική ιδέα που θυσιάζει τον ατομισμό προς χάρη του συλλογικού καλού. Ιδεολογικά, είναι το αντίθετο του ατομικισμού και των οικονομικών θεωριών του laissez-faire. Κατά τον προηγούμενο αιώνα, κομμουνιστικά καθεστώτα αναδύθηκαν στη Ρωσία, την Κίνα, τη Βόρεια Κορέα, την Κούβα, το Βιετνάμ και αλλού, κυριαρχώντας επί σχεδόν του μισού πληθυσμού και της μισής έκτασης του πλανήτη.
ΕΠΕ	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
HSE Steering Committee (Health, Safety, Environmental and Fire Protection and Emergency Control)	Διοικητική Επιτροπή Υγείας, Ασφάλειας Προστασία Περιβάλλοντος και Πυροπροστασίας και Έκτακτης Ανάγκης
Environmental Management System (EMS)	Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης
Research & Development (R&D)	Έρευνα & Ανάπτυξη
Greenhouse Gases (GHG)	Αέρια του Θερμοκηπίου
International Plant Protection Convention (IPPC)	Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Φυτών
Intergovernmental Panel on Climate Change	Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή
Italian Standard Ethics Index	Δείκτης Ιταλικών Προτύπων Δεοντολογίας
Standard Ethics	Πρότυπα Ηθικής
Carbon Disclosure Project CDP	Πρόγραμμα Δημοσιοποίησης Εκπομπών Άνθρακα

Βιβλιογραφία 12ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Κομμουνισμός, (2022). Liberal [on line] Available at: https://www.liberal.gr/think-tanks/kommoynismos Access (22/06/2022).

Ξενόγλωσση

A Guide to CSR in Europe Country Insights by CSR Europe's National Partner Organisations, (2020). CSR Europe. [on line] Available at: https://www.fundacionseres.org/lists/informes/attachments/1036/guide_to_csr_csr%20europe.pdf Access (22/06/2022).

Bosch. (2022). [on line]. Available at: https://www.bosch.com Access (22/06/2022).

Digital Marketing Institute, (2022). [on line], Available at https://digitalmarketinginstitute.com/blog/corporate-16-brands-doing-corporate-social-responsibility-successfully: Access (22/06/2022).

Henkel. (2022). [on line]. Available at: https://www.henkel.com Access (22/06/2022).

Luxottica. 2022. [on line]. Available at: https://www.essilorluxottica.com/en/sustainability/ Access (22/06/2022).

Pirelli. (2022). [on line]. Available at: https://www.pirelli.com/global/en-ww/homepage Access (22/06/2022).

Sodexo. (2022). [on line]. Available at: https://www.sodexo.com/en/services/food-services Access (22/06/2022)

The 10 Most Socially Responsible Companies & Brands to Model (2022). [on line]. Available at: https://growensemble.com/socially-responsible-companies/ Access 22/06/2022.

The European Pact for Sustainable Industry: Making the Green Deal a Success CSR Europe White Paper 2020, Globescan, CSR Europe. [on line] Available at: https://www.csreurope.org/the-european-pact-for-sustainable-industry Access 22/06/2022.

The Lego Group History, 2022. {on line]. Available at: https://www.lego.com/en-gr/aboutus/lego-group/the-lego-group-history Access 22/06/2022.

Κεφάλαιο 13ο: Μελέτες Περίπτωσης Επιχειρήσεων με δράσεις ΕΚΕ στην Ελλάδα

- Κοινωνικά Υπεύθυνες επιχειρήσεις στην Ελλάδα

Σύνοψη – Περίληψη
Στο 13ο Κεφάλαιο μελετώνται οι περιπτώσεις Ελληνικών Επιχειρήσεων που έχουν υιοθετήσει την ΕΚΕ. Γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν και ως έναν βαθμό να αναλυθούν οι δράσεις ΕΚΕ που προάγουν την περαιτέρω ανάπτυξη της εταιρείας και οδηγούν σε αύξηση της επιχειρηματικότητας,. Για τις μελέτες περίπτωσης έχουν επιλεγεί επιχειρήσεις οι οποίες μπορεί να κατηγορηθούν ότι, για παράδειγμα, προκαλούν ή επιτείνουν τον εθισμό π.χ. στα τυχερά παιχνίδια (ΟΠΑΠ) ή ότι προκαλούν περιβαλλοντικές καταστροφές (ΕΛΠΕ και TITAN), και κατ' αυτήν την έννοια αντικρούουν τη φιλοσοφία της Βιωσιμότητας και της Εταιρικής Υπευθυνότητας. Παρά ταύτα, με την επιλογή ακριβώς αυτών των επιχειρήσεων διαφαίνεται ότι μέσω της ενσωμάτωσης στην επιχειρηματική στρατηγική τους της βιώσιμης επιχειρηματικότητας και δη των αρχών της ΕΚΕ επιτυγχάνουν εξαιρετικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις μέσω καινοτόμων προσεγγίσεων και προϊόντων. Τα τελευταία εκπορεύονται από την ανάγκη υποστήριξης μιας κοινωνικά και περιβαλλοντικά ολοκληρωμένης ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας η οποία βρίσκει την έκφρασή της μέσω της ΕΚΕ.

Προαπαιτούμενη γνώση
Κεφάλαια 6ο, 7ο, 8ο, και 9ο του παρόντος συγγράμματος.

13.1 Ελληνικές Επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει την ΕΚΕ

13.1.1 Ο ΟΠΑΠ

Ο ΟΠΑΠ είναι από τις μεγαλύτερες εταιρείες τυχερών παιγνίων στην Ελλάδα και μία από τις πλέον καταξιωμένες στον κλάδο της παγκοσμίως. Η εταιρεία ιδρύθηκε το 1958 αποτελώντας την εθνική λοταρία της χώρας και εισήχθηκε στο Χρηματιστήριο Αθηνών το 2001, κατέχοντας την αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης όλων των αριθμολαχείων (7 παιχνίδια), του αθλητικού στοιχηματισμού (4 παιχνίδια) και των ιπποδρομιών. Λειτουργεί, επίσης, αποκλειστικά τα Λαχεία και Σκρατς (Ξυστό) στην Ελλάδα.

Σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς της εταιρείας την αρχική δημόσια προσφορά τίτλων (IPO) ακολούθησαν τρεις ακόμα κατά τα έτη 2002, 2003 και 2005, όταν το Ελληνικό Δημόσιο μείωσε σταδιακά τη συμμετοχή του στο μετοχικό κεφάλαιο της Εταιρείας. Από το 4ο τρίμηνο του 2013 η εταιρεία, μέσω διεθνούς διαγωνισμού, ιδιωτικοποιήθηκε πλήρως, γεγονός που έδωσε την απαραίτητη ώθηση για τη διασφάλιση της μελλοντικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητάς της σε διεθνές επίπεδο μέσω μιας κοινοπραξίας (με ποσοστό 67%).

Ο ΟΠΑΠ επιθυμεί να αποτελεί σημαντικό παράγοντα κοινωνικής συνεισφοράς στην Ελλάδα. Μέσα από τη λειτουργία του στο πλαίσιο της World Lottery Associations (WLA)[48] έχει υιοθετήσει και αναπτύξει τα υψηλότερα πρότυπα για το Υπεύθυνο Παιχνίδι, ενώ παράλληλα μετουσιώνει την επιχειρηματική αριστεία του σε κοινωνική προσφορά μέσω μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

Με επίκεντρο τη νέα γενιά, ο ΟΠΑΠ έχει αναπτύξει μια στρατηγική Εταιρικής Υπευθυνότητας η οποία εξυπηρετεί ουσιαστικές ανάγκες, μέσα από την υλοποίηση σημαντικών δράσεων. Ο ΟΠΑΠ στηρίζει την κοινωνία, υλοποιώντας ένα εκτεταμένο πρόγραμμα Εταιρικής Υπευθυνότητας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο ΟΠΑΠ έχει επιλέξει να επενδύσει περισσότερα από 141 εκατομμύρια ευρώ τα τελευταία χρόνια (2015-2019) στην ελληνική κοινωνία. Στην ακόλουθη Εικόνα 13.1 παρατίθενται στοιχεία των κοινωνικο-οικονομικών αποτελεσμάτων της Εταιρικά υπεύθυνης δράσης του.

[48] Όλα τα Μέλη της World Lottery Association υποχρεούνται να εφαρμόζουν τις Αρχές της Κοινωνικής Ευθύνης και του Υπεύθυνου Παιχνιδιού, όπως επίσης και να διαθέτουν μέρος των κερδών τους σε κοινωφελείς σκοπούς.

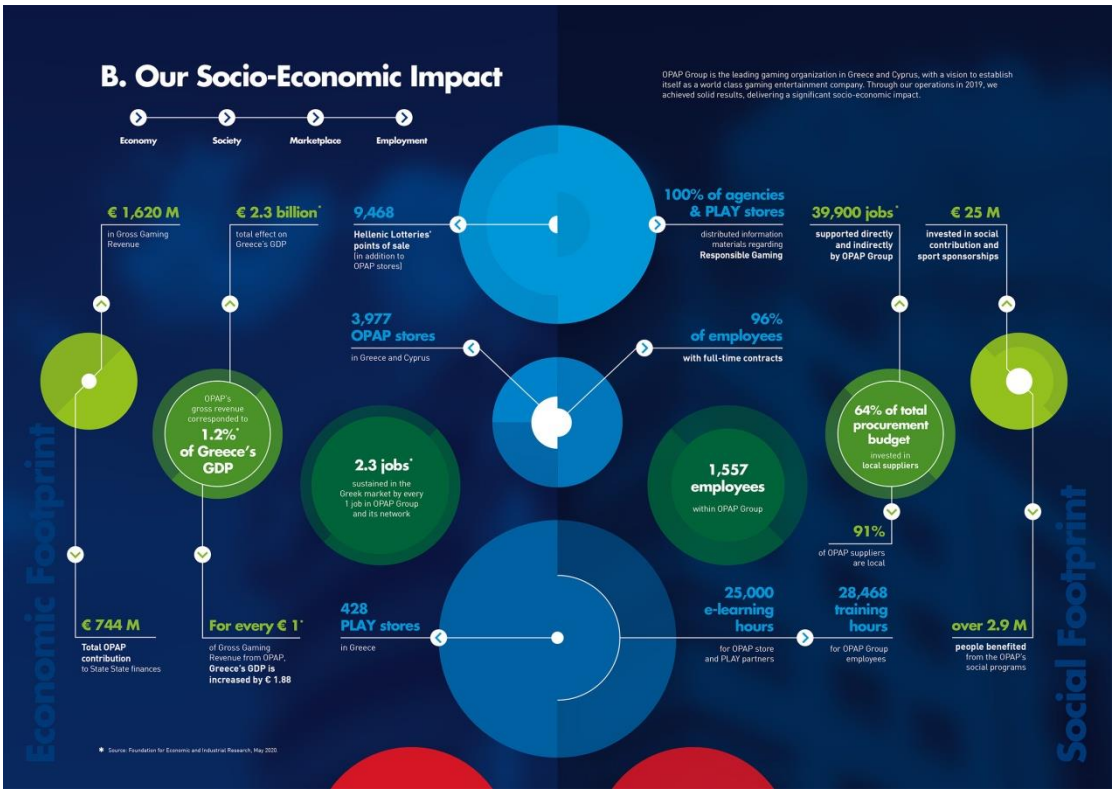

Εικόνα 13.1 *Τα Κοινωνικο-οικονομικά Αποτελέσματα της Υπεύθυνης Επιχειρηματικότητας του ΟΠΑΠ*

Πηγή: https://www.opapcsr.gr/orama/aksia-gia-tin-elliniki-koinwnia-oikonomia/

Ο ΟΠΑΠ προωθεί το υπεύθυνο παιχνίδι το οποίο αναφέρεται ως πυρήνας της στρατηγικής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης[49] που ακολουθεί τη δέσμευση του σε αυτό, τελειώνοντας πάντα τις διαφημιστικές προωθήσεις με την πρόταση «Παίξτε Υπεύθυνα». Επιπρόσθετα, έχει διατυπώσει και προωθεί μέσω της ιστοσελίδας του εννέα συμβουλές που συμβάλλουν στον να απολαμβάνει κάποιος το παιχνίδι, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ψυχική του υγεία, καθώς και την οικονομική του ισορροπία.

Επιπρόσθετα, ο ΟΠΑΠ έχει επεκτείνει τις δράσεις του στο πλαίσιο της ΕΚΕ στους εξής τομείς:

- υγεία,
- αθλητισμός,
- απασχόληση, και
- ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες.

Συγκεκριμένα, στον τομέα της Υγείας εκπόνησε Πρόγραμμα ανακαίνισης των δύο βασικών Παιδιατρικών Νοσοκομείων της Αθήνας. Αναλυτικότερα, ο ΟΠΑΠ ξεκίνησε το έργο ανακαίνισης το 2014 και το ολοκλήρωσε το 2022. Πρόκειται για μια σημαντική επένδυση στη δημόσια υγεία, στο πλαίσιο της οποίας πραγματοποιήθηκαν 30 έργα ανακαίνισης, συνολικής επιφάνειας 14.960 τ.μ., στα οποία συμπεριλαμβάνονται 23 νοσηλευτικές μονάδες διεθνών προδιαγραφών και δυναμικότητας 564 κλινών.

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος του ΟΠΑΠ για την ανακαίνιση των δύο Παιδιατρικών κλινικών ήταν:

- Η λειτουργική και τεχνική αναβάθμιση όλων των Νοσηλευτικών Τμημάτων και Εξωτερικών Ιατρείων που έχουν ανάγκη.
- Η αναβάθμιση του θεραπευτικού περιβάλλοντος του άρρωστου παιδιού, μέσω της κατάλληλης διακόσμησης, της προσθήκης χρώματος και της ανακαίνισης των χώρων νοσηλείας παραμονής ή εξέτασης των μικρών ασθενών, με στόχο τη δημιουργία ευχάριστου περιβάλλοντος.

[49] η οποία ταυτίζεται με τη στρατηγική μάρκετινγκ

Στον τομέα του Αθλητισμού, όταν αναπτύσσεται σωστά ασκεί θετικές επιδράσεις τόσο στη νέα γενιά, όσο και στην ίδια την κοινωνία έχει αναπτύξει το Πρόγραμμα «Αθλητικές ακαδημίες ΟΠΑΠ». Οι «Αθλητικές Ακαδημίες ΟΠΑΠ» αποτελούν ένα πρωτοποριακό πρόγραμμα Εταιρικής Υπευθυνότητας για τα ελληνικά δεδομένα το οποίο στοχεύει στο να εμπνεύσει τα παιδιά να ακολουθήσουν σε όλη τους τη ζωή τις αρχές του «ευ αγωνίζεσθαι» είτε συνεχίσουν με τον αθλητισμό είτε απλώς παραμείνουν «φίλοι» του αθλητισμού. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν 128 ερασιτεχνικές ακαδημίες ποδοσφαίρου, 50 ερασιτεχνικές ακαδημίες καλαθοσφαίρισης και συνολικά 18.000 αθλητές ηλικίας έως και 13 ετών από όλη την Ελλάδα.

Η φιλοσοφία που διέπει το πρόγραμμα είναι η συνεχής και διαδραστική εκπαίδευση των προπονητών, των παιδιών και των γονέων των ακαδημιών με στόχους:

- Την ανάδειξη της εκπαιδευτικής και ψυχαγωγικής πλευράς του αθλητισμού.
- Την ενίσχυση των αξιών του αθλητισμού.
- Τη δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ των συμμετεχόντων σωματείων.
- Τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών των σωματείων.

Μέσα από τα παραπάνω, το πρόγραμμα προσπαθεί να επιτύχει ότι οι σημερινοί μικροί αθλητές θα γίνουν καλύτεροι άνθρωποι και ότι το μέλλον του ελληνικού αθλητισμού στηρίζεται σε στερεές βάσεις.

Το πρόγραμμα διαρθρώνεται σε τέσσερις άξονες:

- Επιστημονική υποστήριξη.
- Προπονητική υποστήριξη.
- Ασφάλεια και ιατρική περίθαλψη.
- Αθλητικός εξοπλισμός.

Στον τομέα της Απασχόλησης, ο ΟΠΑΠ έχει σχεδιάσει και υλοποιεί το Πρόγραμμα «ΟΠΑΠ Forward». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα σχεδιάστηκε για να προσφέρει μια προοπτική σε αναπτυσσόμενες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, προκειμένου να αναπτυχθούν και να προκύψουν νέες θέσεις εργασίας και διεύρυνση των επιχειρηματικών τους οριζόντων.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκε η σπουδαιότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό της χώρας μας. Η ανάπτυξη και η αύξηση της παραγωγικότητάς τους δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας συμβάλλοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας. Επίσης, έχουν κεντρικό ρόλο στην αποκατάσταση της οικονομικής ανάπτυξης και στην ανακίνηση καινοτόμων δραστηριοτήτων ή/και στη δημιουργία καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών.

Ο ΟΠΑΠ συνεργάζεται με τον διεθνή Μη Κερδοσκοπικό Οργανισμό Endeavor. Ο τελευταίος στηρίζει τις εταιρείες που έχουν δυνατότητες εξέλιξης και ανάπτυξης και τις βοηθάει να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους μέσω ενός ασυναγώνιστου δικτύου κορυφαίων επαγγελματιών. Οι επιχειρήσεις που επιλέγονται από την Endeavor έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν γρήγορα να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και να συνεισφέρουν στη συνολική οικονομική ανάπτυξη. Οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν στο δίκτυο του προγράμματος έχουν πρόσβαση σε δεδομένα και πληροφορίες, καθώς και σε ένα σημαντικό επιχειρηματικό δίκτυο, που τις βοηθά να ξεπεράσουν τυχόν εμπόδια και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και να εξελιχθούν σε μεγάλες και επιτυχημένες επιχειρήσεις που καινοτομούν, εξάγουν, αλλάζουν τα δεδομένα στον κλάδο τους, και ως αποτέλεσμα δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.

Οι συγκεκριμένοι άξονες του Προγράμματος είναι οι εξής:

- Ολοκληρωμένη στρατηγική καθοδήγηση.
- Εκπαιδευτικά σεμινάρια.
- Πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία.
- Πρόσβαση σε διεθνείς αγορές.
- Δράσεις δικτύωσης.

Στον τομέα των Ευαίσθητων Κοινωνικών Ομάδων, ο ΟΠΑΠ σχεδιάζει και υλοποιεί Έργα Υποστήριξης για τα παιδιά. Ο ΟΠΑΠ αναλαμβάνει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια δημιουργίας ενός καλύτερου μέλλοντος για τη χώρα και ειδικά για τη νέα γενιά, αναλαμβάνοντας δράσεις που συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής της νέα γενιάς. Συγκεκριμένα, και από το 2014 πραγματοποιεί τη δράση «Ευχοστολίδια του ΟΠΑΠ» που προσφέρει χαρά σε παιδιά που έχουν πραγματική ανάγκη. Μέσα από αυτήν

την πρωτοβουλία, ο ΟΠΑΠ συνδράμει φορείς που φιλοξενούν ή υποστηρίζουν παιδιά που έχουν ανάγκη σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Είναι, κατά συνέπεια, εξαιρετικά σημαντική η πορεία της δράσης του ΟΠΑΠ, στο πλαίσιο της Εταιρικής Υπευθυνότητας. Δεν είναι μόνο υπεύθυνος στον κλάδο δραστηριοποίησής του, υποστηρίζοντας τον υπεύθυνο τρόπο συμμετοχής στα παίγνια, αλλά συμβάλλει σε νευραλγικούς τομείς τόσο της οικονομίας (νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρηματικότητα), προκειμένου να έχουν δυνατότητες υγιούς ανάπτυξης και σταθερής ανοδικής πορείας, όσο και σε κοινωνικές ομάδες (νέα γενιά, παιδιά σε δομές) να έχουν τις δυνατότητες που χρειάζονται, για να μεγαλώνουν προστατευμένα με ασφάλεια και με δυνατότητες για το μέλλον.

13.1.2 Η ΕΛΠΕ

Η ΕΛΠΕ αποτελεί έναν δυναμικό Όμιλο που παίζει κυρίαρχο ρόλο στις ενεργειακές εξελίξεις στην Ελλάδα αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Ευρώπης. Η σταδιακή μετεξέλιξή του από πετρελαϊκή σε ενεργειακή δύναμη συνοδεύεται από διεθνείς δραστηριότητες, επεκτάσεις, και συμμαχίες αλλά και από ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα με επιλεγμένες κερδοφόρες επενδύσεις σε νέους τομείς.

Ο Όμιλος δραστηριοποιείται στον τομέα της ενέργειας στην Ελλάδα και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη και διαθέτει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων στις οποίες περιλαμβάνονται:

- Διύλιση, Εφοδιασμός & Πωλήσεις Πετρελαιοειδών & Πετροχημικών.
- Λιανική Εμπορία Πετρελαιοειδών.
- Έρευνα & Παραγωγή Υδρογονανθράκων.
- Παραγωγή Ενέργειας και Φυσικό Αέριο.
- Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ).
- Παραγωγή & Εμπορία Πετροχημικών.
- Τεχνικές Μελέτες.

Η ΕΛΠΕ έχει υιοθετήσει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και βρίσκεται σε συνεχή διάλογο και συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη, επιδιώκοντας την ικανοποίηση των προσδοκιών τους. Στον Όμιλο, η Εταιρική Ευθύνη έχει ενσωματωθεί ως κυρίαρχη αξία στην κουλτούρα της και κατ' επέκταση στην Πολιτική της, και στους στρατηγικούς της στόχους.

Ο Όμιλος είναι ενεργό μέλος, από το 2005, του **Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη** και μέλος του **CSR Europe (βλ. 10ο Κεφάλαιο)**. Από το 2008 ο Όμιλος δεσμεύεται και τυπικά για την ενσωμάτωση των **10 αρχών του Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ (βλ. 7ο Κεφάλαιο)** στην εταιρική στρατηγική και κουλτούρα του και την προβολή της στους επιχειρηματικούς τομείς του. Αυτή η δημόσια δέσμευση εκφράζει την επιθυμία της διοίκησης και των εργαζομένων του Ομίλου, για ενσωμάτωση και προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στις επιχειρηματικές του δράσεις. Υιοθετεί, διαχέει, και δεσμεύεται για τους **17 Στόχους του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (SDGs)**, δημιουργώντας αξία για τις επόμενες γενιές.

Αναφορικά με την πανδημία του κορωνοϊού, ο Όμιλος εξασφάλισε και συνεχίζει να εξασφαλίζει συνθήκες υψηλής ασφάλειας για την προστασία του ανθρώπινου δυναμικού, τους πελάτες, τις αλυσίδες εφοδιασμού και την απρόσκοπτη συνέχιση των δραστηριοτήτων του. Στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, ο Όμιλος ενισχύει το θετικό του αποτύπωμα στην καταπολέμηση της πανδημίας σε εθνικό αλλά και σε τοπικό επίπεδο. Η συνολική κοινωνική προσφορά του Ομίλου ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ για την αντιμετώπιση της πανδημίας είναι η μεγαλύτερη που δόθηκε από επιχειρηματικό Όμιλο και ανέρχεται σε 8 εκατομμύρια ευρώ.

Μέσα από τις δράσεις Εταιρικής Υπευθυνότητας, ο Όμιλος φαίνεται ότι διατηρεί μια υπεύθυνη στάση προς το σύνολο της κοινωνίας, που εστιάζει σε 4 βασικούς άξονες:

- Κοινωνία.
- Εκπαίδευση.
- Περιβάλλον.
- Πολιτισμός & Αθλητισμός.

Οι δράσεις σχεδιάζονται ανά θεματική ενότητα και υλοποιούνται τόσο σε εθνικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο. Ο Όμιλος δημιουργεί προστιθέμενη αξία για την οικονομία και την κοινωνία, επιβεβαιώνοντας την υπεύθυνη στάση του στο πλαίσιο της ΕΚΕ. Η οικονομική και κοινωνική συνεισφορά του περιλαμβάνει την

προστιθέμενη αξία, τις θέσεις εργασίας, και τα φορολογικά έσοδα που ο Όμιλος δημιουργεί άμεσα στην ελληνική οικονομία. Περιλαμβάνει, επιπλέον, τις έμμεσες επιδράσεις οι οποίες δημιουργούνται από τις οικονομικές συναλλαγές του με τους εγχώριους προμηθευτές αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και τις επαγόμενες επιδράσεις οι οποίες αναφέρονται στην επίδραση που έχει στην οικονομία η δαπάνη των εισοδημάτων των εργαζομένων που δημιουργούνται άμεσα και έμμεσα από τη δραστηριότητα του Ομίλου.

Με τις τοπικές κοινωνίες, η ΕΛΠΕ βρίσκεται σε διάλογο και προσπαθεί να αντιλαμβάνεται τα σημαντικά θέματα λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες όλων των ενδιαφερόμενων μερών σε κάθε περιοχή. Ο Όμιλος συνεχίζει να υποστηρίζει σε πολλά επίπεδα την τοπική κοινωνία και οικονομία, στηρίζοντας τοπικές επιχειρήσεις με τις εγκαταστάσεις του για την προμήθεια προϊόντων και υπηρεσιών. Οι αγορές από τοπικούς προμηθευτές ανέρχονται σε ποσοστό 12.5% της συνολικής αξίας αγορών των εταιρειών ΕΛΠΕ & DIAXON (βιομηχανικές εταιρείες) και των εταιρειών (CHRONUS) του φωτοβολταϊκού πάρκου στην Κοζάνη. Για τις υπόλοιπες εταιρείες (εμπορικές, upstream, ΑΠΕ κ.λπ.), οι αγορές από τοπικούς προμηθευτές αποτελούν το 95.4% της συνολικής αξίας αγορών. Επισημαίνεται δε ότι δεν λαμβάνονται υπόψη δαπάνες όπως αγορά, μεταφορά, και αποθήκευση πρώτων υλών και ενδιαμέσων προϊόντων, δαπάνες για ύδρευση, ενέργεια, και τηλεφωνία, ενδοομιλικές συναλλαγές, και πληρωμές προς δημόσιο, ασφαλιστικά ταμεία, και ασφαλιστικές εταιρείες.

Ο όμιλος εφαρμόζει καλές πρακτικές που αφορούν όλες τις κοινωνικές ομάδες και προσφέρει ευκαιρίες για τους νέους, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο κριτήριο της εντοπιότητας κατά τη διαδικασία επιλογής προσωπικού. Το 2021 οι άμεσες θέσεις εργασίας που υποστηρίζονται από τον Όμιλο στην τοπική κοινωνία και οι έμμεσες και επαγόμενες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται από τις δαπάνες του Ομίλου σε τοπικούς προμηθευτές εκτιμώνται σε:

- 621 άμεσες θέσεις εργασίας στις τοπικές κοινωνίες του Θριασίου και της Δυτικής Θεσσαλονίκης.
- 1.572 έμμεσες και επαγόμενες θέσεις εργασίας στο Θριάσιο, τη Δυτική Θεσσαλονίκη και την Κοζάνη. Αυτό συμβάλλει στη συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών και στην περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής.

Πέρα από την κοινωνικά υπεύθυνη στάση του Ομίλου στις τοπικές κοινωνίες μέσα στις οποίες είναι εγκατεστημένα τα παραρτήματά του, ο Όμιλος υποστηρίζει με συνέπεια και τη νέα γενιά. Μέσα από το πρόγραμμα εταιρικής ευθύνης “Proud of Youth” που επιβραβεύει διαχρονικά την αριστεία και υποστηρίζει έμπρακτα την προσπάθεια των νέων ανθρώπων για μάθηση και εξέλιξη. Ο Όμιλος υλοποιεί εδώ και 10 χρόνια Πρόγραμμα Υποτροφιών για Μεταπτυχιακές Σπουδές σε πανεπιστήμια της Ελλάδας ή πανεπιστήμια του εξωτερικού. Επίσης, μέσω του προγράμματος, ο Όμιλος υποστηρίζει τελειόφοιτους ή απόφοιτους Πανεπιστημίων, οι οποίοι έχουν αριστεύσει στις προπτυχιακές σπουδές τους και επιθυμούν να αποκτήσουν περαιτέρω τεχνογνωσία και εξειδίκευση.

Μέχρι σήμερα, η ΕΛΠΕ έχει χορηγήσει 230 υποτροφίες για ακαδημαϊκές σπουδές σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε Γαλλία, Γερμανία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Καναδά, Νορβηγία και Ολλανδία. Επισημαίνεται ότι οι υποτροφίες αναφέρονται σε μεταπτυχιακές σπουδές πλήρους φοίτησης, με μέγιστη διάρκεια τα δύο έτη, στους τομείς της Μηχανικής και Ενέργειας, της Διοίκησης και Οικονομίας, και των Θετικών Επιστημών.

Επιπρόσθετα, ο Όμιλος ΕΛΠΕ, μέσω του Προγράμματος Επιβράβευσης Αριστούχων Αποφοίτων, επιβραβεύει τους αποφοίτους Λυκείων από τους όμορους Δήμους Θριασίου και Δυτικής Θεσσαλονίκης για τις άριστες επιδόσεις τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις. Από την έναρξη του προγράμματος, το 2009 μέχρι και σήμερα, έχουν βραβευτεί συνολικά 3.786 απόφοιτοι από 25 Γενικά και 13 Επαγγελματικά Λύκεια.

Ο Όμιλος σε συνεργασία με την ΑΜΚΕ «Άγονη Γραμμή Γόνιμη» κάνει διάχυση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, μέσω της μάθησης σε παιδιά Δημοτικού και Γυμνασίου με τη δράση της Εκπαιδευτικής Βαλίτσας «ΓΗ 2030». Βασικός στόχος της δράσης είναι η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των παιδιών στους 17 Στόχους, καθώς και η δημιουργία πρεσβευτών για τη διάχυση των Στόχων στο ευρύ κοινό. Στο πρόγραμμα έχουν συμμετάσχει μέχρι σήμερα περισσότεροι από 2.000 μαθητές από 26 σχολεία σε όλη την Ελλάδα. Με άξονα το εκπαιδευτικό πρόγραμμα κάθε τάξης και την ωριμότητα κάθε ηλικίας, κάθε σχολείο μπορεί να μοιράσει τους Στόχους σε διαφορετικές τάξεις, διότι στο εκπαιδευτικό υλικό «ΓΗ 2030» προτείνονται δράσεις για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Επίσης, στο πεδίο του πολιτισμού και του Αθλητισμού, ο Όμιλος συμμετέχει και στηρίζει σημαντικά πολιτιστικά γεγονότα της κοινωνίας μέσω πολλών δράσεων, με στόχο τη διαφύλαξη και τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, υποστηρίζει ομάδες και διοργανώσεις που για την προώθηση του αθλητισμού και της ευγενούς άμιλλας.

Η ΕΛΠΕ υπήρξε μοναδικός χορηγός στην παραγωγή πρωτότυπης σειράς ντοκιμαντέρ, 8 εκπομπών με τίτλο «Έλληνες Πολίτες του κόσμου». Ό στόχος της ήταν να προάγει την ελληνική αριστεία, δηλαδή ανθρώπους που διαπρέπουν και διακρίνονται στο εξωτερικό και τιμούν την Ελλάδα, αφήνοντας το στίγμα τους στην πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική εξέλιξη κάθε χώρας που τους φιλοξενεί, ενώ την ίδια ώρα μοιράζονται σκέψεις και οραματίζονται τρόπους με τους οποίους η διασπορά θα συνεισφέρει στην επόμενη, φιλόδοξη σελίδα που μπορεί να γράψει ο Ελληνισμός.

Για την επέτειο των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση 1821-2021, η ΕΛΠΕ υποστήριξε τις επετειακές δράσεις με την κατασκευή 3 παιδικών χαρών για ΑΜΕΑ στους όμορους Δήμους Ασπροπύργου, Ελευσίνας, και Αμπελοκήπων-Μενεμένης. Οι νέοι αυτοί χώροι έχουν ως σκοπό να αναδείξουν το δημιουργικό και βιωματικό παιχνίδι, δίνοντας έμφαση στην πλήρη προσβασιμότητα στα παιδιά με ειδικές ικανότητες. Παράλληλα, η δράση αυτή εντάσσεται στη στρατηγική του Ομίλου για βελτίωση των υποδομών στις τοπικές του κοινωνίες.

Ο όμιλος συμμετέχει και σε άλλες δράσεις που δείχνουν τη στάση του στους τομείς του πολιτισμού και του αθλητισμού. Ένα έργο που ολοκληρώθηκε και αφορά την πολιτιστική κληρονομιά είναι η εκπόνηση μελετών αποκατάστασης (αρχιτεκτονική, στατική, ηλεκτρομηχανολογική) του διατηρητέου κτηρίου ΑΔΑΜ στην Ελευσίνα, ενισχύοντας περαιτέρω την πολιτιστική δυναμική της πόλης.

Ο Όμιλος στο πλαίσιο δράσεων για τον αθλητισμό παρέδωσε τον Δεκέμβριο του 2021 ηλεκτρικό όχημα και σταθμό φόρτισης στο Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, στο πλαίσιο πρωτοβουλιών που ανέλαβε ο Όμιλος κατά τη διοργάνωση του Ράλι Ακρόπολις. Το όχημα θα εξυπηρετήσει τα παιδιά και τα άτομα με αναπηρία που υποστηρίζουν οι κατά τόπους δομές του Κέντρου. Επιπρόσθετα, ο Όμιλος το 2021 ανανέωσε και αναβάθμισε τη χορηγία του στην Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή σε «Μέγα Χορηγό», ενισχύοντας έμπρακτα την προσπάθεια των Ελλήνων αθλητών να επιτύχουν τους στόχους τους. Με συνέχεια και συνέπεια συμβάλλει στην ανάδειξη της διαφορετικότητας και την προώθηση του παραολυμπιακού κινήματος, στηρίζοντας τους αθλητές με αναπηρία. Επίσης, ο Όμιλος διαχρονικά ενισχύει την προετοιμασία αθλητών για συμμετοχή σε ευρωπαϊκά και παγκόσμια πρωταθλήματα.

Εν κατακλείδι, οι Βιομηχανικές Εγκαταστάσεις του Ομίλου ΕΛΠΕ (Διυλιστήρια Ασπροπύργου, Ελευσίνας και Θεσσαλονίκης) υποδέχονται, φιλοξενούν και ενημερώνουν μεγάλο αριθμό μαθητών και σπουδαστών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων, από την Ελλάδα και το εξωτερικό κάθε χρόνο.Το 2019 ξεναγήθηκαν 1.995 μαθητές και φοιτητές στις βιομηχανικές εγκαταστάσεις Ασπροπύργου, Ελευσίνας, και Θεσσαλονίκης.

Ο Όμιλος με την εξωστρέφεια και τη διάχυση της γνώσης με βιωματικό τρόπο συμβάλλει στην καλλιέργεια της μάθησης, της επιχειρηματικής κουλτούρας, και της καινοτομίας, καθώς επίσης συμβάλλει στον εμπλουτισμό των εμπειριών των νέων ανθρώπων με εφόδια απαραίτητα για την ανάπτυξη της κριτικής τους ικανότητας και της λήψης αποφάσεων για το μέλλον τους.

13.1.3 Η Intracom

Η Intracom ιδρύθηκε το 1977, και γρήγορα εξελίχθηκε σε κορυφαίο όμιλο στην Ελλάδα, με στρατηγική θέση σε τομείς υψηλής ανάπτυξης, έντονη διεθνή παρουσία και εξαγωγική δραστηριότητα. Μέχρι τους τελευταίους μήνες του 2021, ο Όμιλος είχε διεθνή δραστηριότητα σε 70 χώρες.

Τον Δεκέμβριο του 2005 η μητρική εταιρεία μετασχηματίστηκε σε εταιρεία συμμετοχών υπό την επωνυμία Intracom Holdings, έχοντας στην ομπρέλα της κορυφαίες πολυεθνικές εταιρείες με εξειδίκευση στους τομείς των υπηρεσιών και λύσεων Πληροφορικής υψηλής τεχνολογίας, των σύνθετων κατασκευαστικών έργων, και των προηγμένων αμυντικών ηλεκτρονικών συστημάτων. Η INTRACOM, πλέον, εξελίσσεται σταδιακά σε επενδυτική εταιρεία, στοχεύοντας στην επίτευξη υψηλών αποδόσεων, προσφέροντας διαχρονικά μεγαλύτερη αξία στους μετόχους της.

Ο Όμιλος Intracom Holdings προάγει την εταιρική του κουλτούρα, μέσα από αρχές, αξίες, και πεποιθήσεις που ενδυναμώνουν την επικοινωνία μεταξύ των εταιρειών του και τους δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων του. Σύμφωνα με την Εταιρική του Κουλτούρα, ο όμιλος επενδύει στη δημιουργικότητα και το ταλέντο του ανθρώπινου δυναμικού και τους ενθαρρύνει να απελευθερώσουν το δυναμικό τους. Επιπρόσθετα, ο Όμιλος διακρίνεται για το επιχειρηματικό του πνεύμα, την ικανότητα προσαρμογής και την προσήλωσή του στις απαιτήσεις των πελατών και των συνεργατών του, καθώς και ότι λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών. Η Intracom Holdings επενδύει, επίσης, στην καινοτομία και την πρωτοποριακή σκέψη, και δοκιμάζει νέους τρόπους διαχείρισης των προβλημάτων μέσα από νέες ιδέες στις επιχειρησιακές της λειτουργίες.

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αποτελεί ένα από τα επτά βασικά στοιχεία, τα οποία, άλλωστε, σχηματοποιούνται στην παρακάτω Εικόνα 13.2: ακεραιότητα, αξία στον πελάτη, επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα, γνώση, συνεχής βελτίωση, δέσμευση έναντι στόχων και ΕΚΕ, που συνθέτουν την εταιρική κουλτούρα της Intracom. Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έχει ενσωματωθεί στην εταιρική στρατηγική του Ομίλου που έχει θέσει ως στόχους τη λειτουργία με ασφάλεια, την προστασία του περιβάλλοντος και την υποστήριξη των τοπικών κοινωνιών όπου δραστηριοποιείται. Η συμβολή της στη βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους εντός και εκτός της εταιρείας γίνεται αντιληπτή με απώτερο στόχο της τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

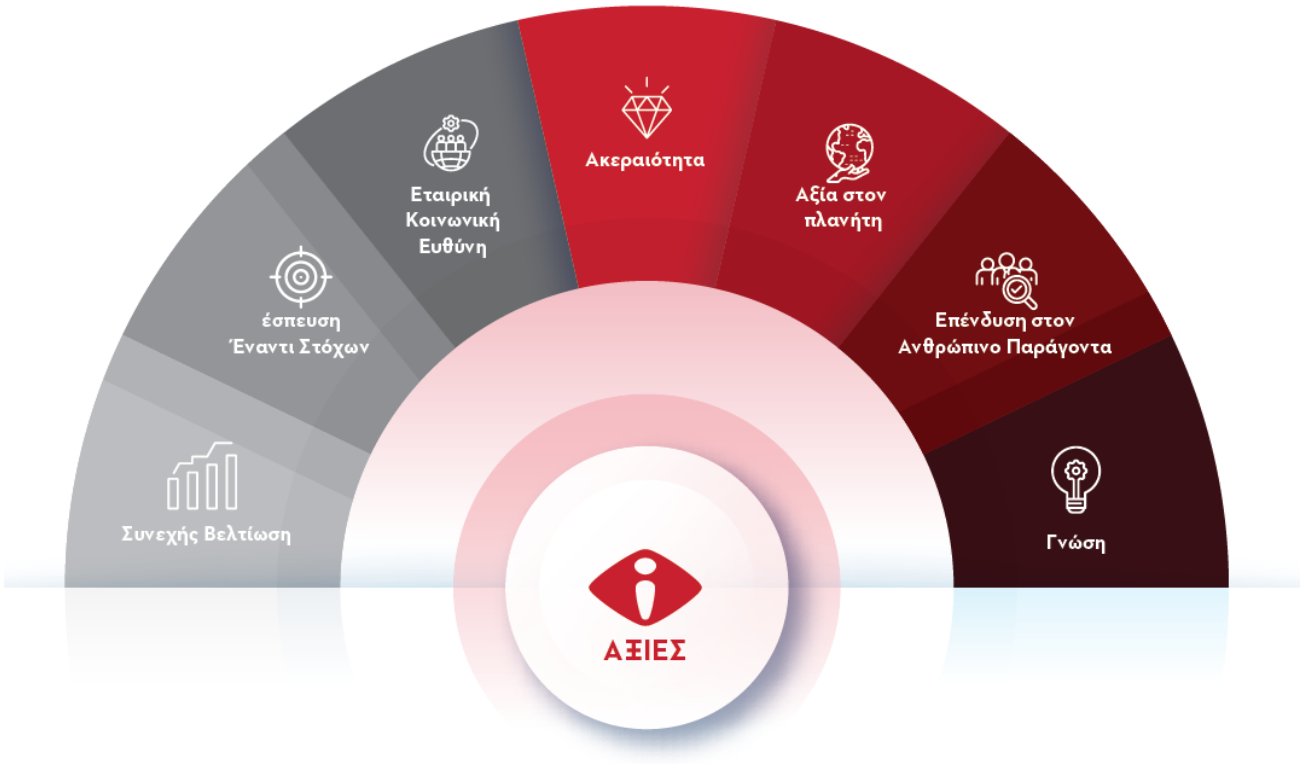

Εικόνα 13.2 *Τα επτά βασικά στοιχεία της εταιρικής κουλτούρας της Intracom Holdings*

Πηγή: Απολογισμός Εταιρικής Υπευθυνότητας Intracom 2021

Η Intracom Holdings αποτελεί μία από τις πρώτες Ελληνικές Επιχειρήσεις που πιστοποιήθηκαν σύμφωνα με το Πρότυπο Κοινωνικής Ευθύνης SA 8000 που εγγυάται την ύπαρξη ενός ασφαλούς εργασιακού περιβάλλοντος, το οποίο εφαρμόζει πολιτικές μη-διακρίσεων, και προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους εργαζόμενους, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία ή την εθνικότητά τους. Τα συνδικαλιστικά δικαιώματα των εργαζομένων είναι απολύτως σεβαστά και υπάρχει εν ισχύ Σωματείο εργαζομένων. Παράλληλα, τα δικαιώματα των μετόχων και τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερόμενων μερών διασφαλίζονται μέσω της διαφάνειας και της λογοδοσίας για όλες τις ενέργειες και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Η INTRACOM DEFENSE (IDE) επενδύει στην ανάπτυξη της εγχώριας τεχνολογίας, συμμετέχει σε σημαντικά διεθνή προγράμματα, και συνεισφέρει στη στήριξη της ελληνικής βιομηχανίας αναθέτοντας σημαντικές υπεργολαβίες σε ελληνικές εταιρείες. Με τη συμμετοχή της σε προγράμματα ανάπτυξης αμυντικών συστημάτων, καθώς και μέσω της δυναμικής εξαγωγικής της δραστηριότητας εξοικονομεί συνάλλαγμα για τη χώρα. Η IDE προσβλέποντας στην αποτροπή διαφυγής στο εξωτερικό του υπάρχοντος επιστημονικού δυναμικού (brain drain) και στον επαναπατρισμό Ελλήνων επιστημόνων διατηρεί τις υπάρχουσες θέσεις εργασίας, ενώ παράλληλα δημιουργεί νέες θέσεις υψηλής εξειδίκευσης. Με βάση την αρχή της «ισότητας ευκαιριών» εφαρμόζει σύστημα προσλήψεων, βάσει αντικειμενικών κριτήριων, και προάγει τη διά βίου μάθηση. Η συμβολή της στην κοινωνία πραγματοποιείται με σημαντικές δράσεις και

πρωτοβουλίες όπως την αιμοδοσία η οποία πραγματοποιείται δύο φορές ετησίως από εθελοντές εργαζομένους της IDE, σε συνεργασία με το Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών «ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ».

Επίσης, ενθαρρύνει την εθελοντική προσφορά αιμοπεταλίων από δότες του προσωπικού σε συνεργασία με το Νοσοκομείο Παίδων «Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ». Πραγματοποιεί προσφορές σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και αθλητικά σωματεία, και πραγματοποιεί δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος μέσω ανακύκλωσης. Επίσης, η IDE έχει αναπτύξει και εφαρμόσει Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης πιστοποιημένο από ανεξάρτητο φορέα, σύμφωνα με το πρότυπο ISO 14001:2015.

Μία από τις πέντε διαστάσεις που προσδιορίζουν την έννοια της ΕΚΕ, κατά Dahlsrud (2008), όπως αναφέρθηκε και στο 6ο Κεφάλαιο, είναι τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η Intracom φροντίζει να διατηρεί συστηματική και ουσιαστική αμφίδρομη επικοινωνία με τα ενδιαφερόμενα μέρη της που αποτελούν σημαντικό παράγοντα αξιολόγησης και σχεδιασμού των δράσεων και πρακτικών της. Τα ενδιαφερόμενα μέρη ανήκουν είτε στο εσωτερικό περιβάλλον του Ομίλου (Εργαζόμενοι, Μέτοχοι, Επενδυτές) είτε στο εξωτερικό περιβάλλον (Προμηθευτές, Πελάτες, Συνεργάτες, ΜΜΕ, Τοπική Κοινωνία, Κυβέρνηση, Τράπεζες/Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα, Ρυθμιστικές Αρχές).

Αναφορικά με εσωτερικό του περιβάλλον, ο Όμιλος θέτει ως βασικό στόχο του και στρατηγική προτεραιότητά του τον σεβασμό, την προστασία, την υποστήριξη και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς, όπως ο ίδιος το προσδιορίζει «… αποτελεί την κινητήριο δύναμη της υπάρχουσας ανάπτυξης και της επιτυχημένης πορείας του». Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις διαδικασίες στρατολόγησης, επιμόρφωσης, αξιολόγησης και ανταμοιβής του προσωπικού. Σύμφωνα με την πολιτική του Ομίλου, έμφαση δίνεται στην προσέλκυση προσωπικού με υψηλά προσόντα και δεξιότητες για την κάλυψη των θέσεών του, τη δημιουργία ενός ασφαλούς και δίκαιου περιβάλλοντος εργασίας και τη θέσπιση αντικειμενικών κριτηρίων αξιολόγησης με ταυτόχρονη ανάπτυξη και εξέλιξη των εργαζομένων. Η προσφορά ικανοποιητικών κινήτρων (αμοιβών και παροχών), καθώς και η πρόσθετη ασφαλιστική νοσοκομειακή και εξωνοσοκομειακή κάλυψη για όλους τους εργαζόμενους αποτελεί μια ακόμα παροχή στο πλαίσιο της ΕΚΕ.

Επιπρόσθετα, ο Όμιλος έχει θεσπίσει αντικειμενικούς σκοπούς στον τομέα της Υγείας και Ασφάλειας, στοχεύοντας στον συνεχή έλεγχο και στην παρακολούθηση για αναγνώριση νέων ενδεχόμενων κινδύνων στις δραστηριότητές του και άμεση εφαρμογή μέτρων αναίρεσης ή ελαχιστοποίησης της επικινδυνότητάς τους. Συνεχής στόχος της εταιρείας είναι μηδενικά ατυχήματα σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της, και σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρονται στον απολογισμό Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αυτό ήταν εφικτό για τα έτη 2020 και 2021. Εντούτοις, κάθε συμβάν το οποίο έχει ως αποτέλεσμα τραυματισμό προσωπικού της Εταιρείας, Υπεργολάβων της, τρίτων, ή παρ' ολίγον τραυματισμό ή ακόμη και ζημιές χωρίς τραυματισμό ή συνδυασμό των παραπάνω, καταγράφεται και αναλύεται, προκειμένου να αποφευχθεί η εμφάνιση παρόμοιων συμβάντων στο μέλλον.

Ο Όμιλος θέτει ως βασικό γνώμονα την ευημερία και την επιβράβευση των εργαζομένων, καθώς και τη δημιουργία ενός θετικού εργασιακού περιβάλλοντος, εξασφαλίζοντας επιπλέον πλεονεκτήματα για τους εργαζομένους μας, πέραν όσων ορίζει η νομοθεσία. Προκειμένου να εξασφαλίσει σημαντικές και ομολογουμένως προνομιακές παροχές υγείας σε όλο το ανθρώπινο δυναμικό της, η INTRACOM HOLDINGS συνεργάζεται με μεγάλη ασφαλιστική εταιρεία. Κάποιες από τις παροχές περιλαμβάνουν:

- Ασφάλεια ζωής και ατυχημάτων.
- Ασφάλεια νοσοκομειακής – εξωνοσοκομειακής περίθαλψης (αμοιβές ιατρών, φάρμακα,
- διαγνωστικές εξετάσεις) Ασφάλιση ζωής.
- Ασφάλιση μόνιμης ολικής ανικανότητας από ασθένεια.
- Ασφάλιση θανάτου ή μόνιμης ανικανότητας από ατύχημα.
- Ασφάλιση απώλειας εισοδήματος από ατύχημα ή ασθένεια.
- Ασφάλιση επαγγελματικών ταξιδιών.

Πέρα από την εξασφάλιση των όρων υγείας και ασφάλειας στο ανθρώπινο δυναμικό ο Όμιλος INTRACOM HOLDINGS θεωρεί υψίστης αξίας τη συνεχή ανάπτυξη και βελτίωση των ικανοτήτων των εργαζομένων της (διά βίου μάθηση), επεκτείνοντας τις γνώσεις και την τεχνογνωσία των υπαλλήλων όλου του Ομίλου παρέχοντάς τους κατάλληλες ευκαιρίες μάθησης και επιμόρφωσης που θα ενισχύσουν τις δεξιότητές τους, με στόχο την προσωπική τους ανάπτυξη και τη διατήρηση της απασχολησιμότητάς τους.

Στον τομέα του Περιβάλλοντος, οι εταιρείες του Ομίλου έχουν αναπτύξει και εφαρμόζουν Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) τα οποία παρέχουν μια καλά δομημένη προσέγγιση στα περιβαλλοντικά ζητήματα και εξασφαλίζουν τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων μέσω της θέσπισης

συγκεκριμένων περιβαλλοντικών στόχων και της τεκμηρίωσης και παρακολούθησης προγραμμάτων που επιδιώκουν την υλοποίηση των στόχων αυτών. Στο πλαίσιο αυτό έχουν καθοριστεί και τεκμηριωθεί οι μέθοδοι προσδιορισμού και αξιολόγησης όλων των περιβαλλοντικών ζητημάτων που προκύπτουν από τις δραστηριότητες των Εταιρειών, καθώς και των σχετικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η αξιολόγηση γίνεται με βάση προκαθορισμένα κριτήρια, συμπεριλαμβανομένων και των ισχυουσών νομοθετικών και άλλων κανονιστικών απαιτήσεων. Η συνεχής ενημέρωση σχετικά με τις εξελίξεις και τις μελλοντικές τάσεις της εθνικής και κοινοτικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας επιτυγχάνεται με την πρόσβαση σε βάσεις νομικών δεδομένων.

Σε όλες τις εταιρείες του Ομίλου τίθεται ως βασική προτεραιότητα η ελαχιστοποίηση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης, με άξονα τους παρακάτω τομείς:

- Διαχείριση αποβλήτων.
- Ανακύκλωση.
- Χρήση φιλικότερων προς το περιβάλλον υλικών.
- Εξοικονόμηση φυσικών πόρων.
- Σχεδίαση οικολογικών προϊόντων.
- Περιβάλλον και τοπικές κοινωνίες.

Όσον αφορά το εξωτερικό περιβάλλον του Ομίλου, όπως προαναφέρθηκε, ο Όμιλος, συμμετέχει ενεργά στις τοπικές κοινωνίες όπου δραστηριοποιείται, με ενέργειες που ανταποκρίνονται σε πάγιες αλλά και έκτακτες ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια οι δράσεις τις οποίες υιοθετεί αφορούν την υγεία, την ποιοτική εκπαίδευση, την προώθηση του πολιτισμού και του αθλητισμού, την καταπολέμηση της φτώχειας, της πείνας και των διακρίσεων, την προστασία του περιβάλλοντος, και την ενίσχυση τοπικών υποδομών. Οι δράσεις αυτές, ειδικά την τελευταία περίοδο, λόγω των ιδιαίτερα δύσκολων συνθηκών (οικονομική κρίση και πανδημία), αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, σε εθνικό, καθώς και σε διεθνές επίπεδο.

Επίσης, όσον αφορά τους προμηθευτές της, η Intracom Holdings παρέχει ισότιμες ευκαιρίες στους προμηθευτές και διαφανείς συναλλαγές τις οποίες θεωρεί υψίστης και ουσιώδους σημασίας για τη σταθερότητα και μακροχρόνια βιωσιμότητα των σχέσεων του Ομίλου με αυτούς. Η ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, η άμεση και άρτια εξυπηρέτηση, η τιμολογιακή πολιτική, η οικονομική φερεγγυότητα, η χρονική συνέπεια στην παράδοση των προϊόντων και των υπηρεσιών, η συμμόρφωση με τις βασικές αρχές προστασίας του περιβάλλοντος και ασφάλειας, η ύπαρξη κατάλληλης τεχνολογικής υποδομής σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες του Ομίλου και των συνδεδεμένων με αυτήν εταιρειών, καθώς και η εμπειρία και η ακεραιότητα ενός προμηθευτή αποτελούν τα αντικειμενικά κριτήρια πάνω στα οποία βασίζονται όλες οι αποφάσεις του Ομίλου.

Κατά συνέπεια, η επιλογή προμηθευτών του Ομίλου γίνεται με συγκεκριμένα και αυστηρά κριτήρια. Όλοι οι προμηθευτές υπόκεινται σε ετήσια αξιολόγηση με αυστηρά κριτήρια επιλογής που έχουν να κάνουν με τις επιδόσεις τους σε ποιότητα, περιβαλλοντικές δεσμεύσεις, ασφάλεια και υγεία των εργαζομένων τους, διασφάλιση πληροφοριών, ενεργειακή κατανάλωση. Η Διεύθυνση Προμηθειών συντηρεί Πίνακα αξιολόγησης αποδεκτών προμηθευτών.

13.1.4 Ο TITAN

Η ιστορία του TITANA ξεκινά το 1902 με τη λειτουργία του πρώτου εργοστασίου τσιμέντου στην Ελευσίνα. Από τότε έως σήμερα, η εταιρεία έχει αναπτυχθεί σε έναν διεθνή παραγωγό τσιμέντου και δομικών υλικών, συνδυάζοντας το επιχειρηματικό πνεύμα και τη λειτουργική αποτελεσματικότητα, με σεβασμό στον άνθρωπο, στην κοινωνία και στο περιβάλλον, όπως υποστηρίζει.

Η εταιρεία εστιάζει στην επίτευξη της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και στη βελτίωση των επιδόσεών της, σύμφωνα με τους τρεις πυλώνες ή την τριπλή κατώτατη γραμμή (triple bottom line) του John K. Elkington, δηλαδή της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής υπευθυνότητας, και της περιβαλλοντικής ευθύνης. Η επιδίωξη του Τττάνα είναι η ενεργός δραστηριοποίηση του σε παγκόσμιο επίπεδο, και παράλληλα η σύμπραξή του με τα κύρια ενδιαφερόμενα μέρη σε τοπικό επίπεδο, στις περιοχές όπου δραστηριοποιούνται. Απώτερος στόχος είναι μέσα από την ανάπτυξη μακροχρόνιων σχέσεων συνεργασίας και διαφάνειας η δημιουργία κοινής αξίας για όλους.

Ο Όμιλος TITAN προάγει την υγεία και την ασφάλεια στους χώρους εργασίας, και προκειμένου να το επιτύχει, έχει διαμορφώσει μια «Πολιτική για την Υγεία και την Ασφάλεια στην Εργασία (ΥΑΕ)». Με αυτό

περιγράφει και αναλύει το όραμα και την πολιτική που ακολουθεί η εταιρεία πάνω στην ΥΑΕ, δηλαδή θέτει τους στόχους προς εκπλήρωση.

Οι στόχοι αυτοί δεν παραμένουν μόνο στο στενό εργασιακό περιβάλλον της επιχείρησης, αλλά επεκτείνονται και στους προμηθευτές και στο εργολαβικό προσωπικό της εταιρείας. Ιδιαίτερα επισημαίνεται η έμφαση που δίνει στην «καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας για την αποτελεσματική αντιμετώπιση θεμάτων υγείας και ασφάλειας και την προαγωγή ασφαλών συμπεριφορών σε όλες τις δραστηριότητες διαβούλευση με τους εργαζομένους, τους εργολάβους και τους συνεργάτες μας, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή τους στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας στην εργασία»[50]. Η πολιτική Υγείας και Ασφάλειας θέτει, επίσης, το πεδίο εφαρμογής όπου παρατηρείται αυστηρότητα και συνέπεια στην τήρηση των κανόνων και των προϋποθέσεων ασφάλειας και υγείας των εργαζομένων σε απόλυτη συνάρτηση με το νομοθετικό πλαίσιο της κάθε χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένη η εταιρεία.

Επιπρόσθετα, διατυπώνει τις υποχρεώσεις του ανθρώπινου δυναμικού στον χώρο εργασίας και στη συνέχεια. Εν κατακλείδι, τίθενται οι όροι από την πλευρά της Διοίκησης, καθιστώντας σαφές ότι η εταιρεία θα πρέπει να είναι ενεργός στα πεδία:

1) της Διακυβέρνησης,
2) τις Κατευθυντήριες γραμμές και οδηγίες,
3) της Εκπαίδευσης,
4) του Ελέγχου,
5) της Αναφοράς Δεδομένων, και
6) των Ερωτήσεων και της Επικαιροποίησης της Πολιτικής Υγείας και Ασφάλειας.

Επίσης, στον τομέα του Περιβάλλοντος, ο όμιλος TITAN έχει διαμορφώσει μια περιβαλλοντική πολιτική η οποία είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες συνθήκες και απαιτήσεις για αλλαγή του θεσμικού πλαισίου, και προσαρμογή των επιχειρηματικών δράσεων, σύμφωνα με φιλοπεριβαλλοντικούς δείκτες που έχουν υιοθετηθεί σε διεθνές επίπεδο. Συγκεκριμένα, «η Περιβαλλοντική Πολιτική και η Στρατηγική Μετριασμού της Κλιματικής Αλλαγής του Ομίλου TITAN αποσκοπούν στην ενίσχυση της ευαισθητοποίησης και υπογραμμίζουν τη διαχρονική δέσμευση του Τιτάνα για μείωση της αρνητικής και μεγιστοποίηση της θετικής επίδρασης που προκύπτει από τις δραστηριότητές του, μέσω μιας μακροπρόθεσμης, υπεύθυνης και προληπτικής προσέγγισης»[51]. Οι προϋποθέσεις πραγματοποίησης της περιβαλλοντικής πολιτικής είναι αρχικά οι κανόνες που υποχρεούνται να ακολουθούν οι εργαζόμενοι και οι προμηθευτές του Ομίλου. Μάλιστα, για τους τελευταίους θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση η τήρηση των κανόνων, προκειμένου να υπάρξει μακροχρόνια συνεργασία με αμοιβαία οφέλη και για τους δύο.

Επιπρόσθετα, ο Όμιλος έχει χαράξει μια στρατηγική για τον Μετριασμό της Κλιματικής Αλλαγής και σύμφωνα με αυτή οι προτεραιότητες είναι οι ακόλουθες:

1. Ενεργειακή απόδοση.
2. Συν-επεξεργασία εναλλακτικών καυσίμων και πρώτων υλών.
3. Καινοτομία προϊόντων και νέες τεχνολογίες.
4. Αξιολόγηση κινδύνων και ευκαιριών.

Στο πλαίσιο των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης ο όμιλος έχει διατυπώσει τους εταιρικούς σκοπούς και στόχους στο πλαίσιο των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, και παράλληλα υιοθετεί σε μέγιστο δυνατό βαθμό τις βέλτιστες πρακτικές του κλάδου. Συγκεκριμένα, οι στόχοι που έχει θέσει είναι οι ακόλουθοι:

1. Αξιολόγηση του περιβαλλοντικού και του κοινωνικού αντίκτυπου.
2. Διαχείριση της γης μέσω της αποκατάστασης των λατομείων.
3. Προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας.
4. Διατήρηση και διαχείριση των υδάτινων πόρων.
5. Επιδίωξη ανάκτησης πόρων, μείωσης και υπεύθυνης διαχείρισης αποβλήτων.

Σχετικά με τους ανθρώπινους πόρους, και σύμφωνα με τη σημαντική μετατόπιση στον προσανατολισμό του τρόπου διοίκησης των επιχειρήσεων τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ο όμιλος TITAN ανέπτυξε τη στρατηγική διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού, προκειμένου να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της νέας εποχής.

[50] https://www.titan.gr/Uploads/Corporate_Governance/politiki-gia-tin-ygeia-kai-asfaleia.pdf
[51] https://www.titan.gr/Uploads/Corporate_Governance/perivallontiki-politiki.pdf

Σημαντικός πυλώνας αυτής της στρατηγικής είναι η νέα πλατφόρμα για την ηγεσία «Leading the TITAN way», η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη και συλλογική επιτυχία των στόχων. Η πλατφόρμα συγκεντρώνει τα στοιχεία της κουλτούρας που οδήγησαν στην επιτυχία του Ομίλου και έχει ως στόχο τη διατήρησή τους στο μέλλον. Επίσης, παρουσιάζει και ενδυναμώνει τις συμπεριφορές που χρειάζεται ο όμιλος, προκειμένου η επιτυχία του να συνεχιστεί.

Η συγκεκριμένη πλατφόρμα φαίνεται ότι αποτελεί μέρος της καθημερινότητας του κάθε εργαζόμενου από την πρώτη ημέρα της λειτουργίας της. Μέσα από αυτήν, η εργασία αντιμετωπίζεται ως μια διαδικασία εξέλιξης, κατά την οποία οι δεξιότητες, η γνώση, οι δυνατότητες και οι συμπεριφορές αποκτώνται, καθώς ο ρόλος του κάθε εργαζόμενου διευρύνεται και οι προσδοκίες για αυτόν αυξάνονται.

Η πλατφόρμα «Leading the TITAN Way» αποτελεί τον κορμό της ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού του ομίλου. Η Διαδικασία Απόδοσης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων βοηθά τη διευθυντική ομάδα να θέτει προτεραιότητες, φροντίζοντας παράλληλα για την ανάπτυξη κάθε μέλους της ομάδας μέσω προγραμμάτων κατάρτισης και πρακτικής εκπαίδευσης.

Ο όμιλος TITAN έχει τοποθετήσει ως επίκεντρο της προσοχής και της ανάπτυξης του τη νέα γενιά και είχε ήδη ξεκινήσει από τη δεκαετία του ’80, κατά τη διάρκεια της οποίας είχε ήδη διαμορφώσει δράσεις με ειδικά προγράμματα για την εκπαίδευση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την κατάρτισή των νέων ανθρώπων.

Αποτελεί μία από τις πρώτες ελληνικές εταιρείες που υπέγραψαν το 2015 το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Νεολαία (European Pact for Youth). Την αμοιβαία δέσμευση, μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της επιχειρηματικής κοινότητας, η οποία στοχεύει στην ενίσχυση της δυνατότητας απασχόλησης των νέων. Η δέσμευση του Ομίλου για την υποστήριξή του στη νέα γενιά συμπυκνώνεται σε μια φράση YOUTH MATTERS. Αυτό αποτελεί το κεντρικό μήνυμα που στεγάζει όλες τις δράσεις για τους νέους και στηρίζεται πάνω σε τρεις βασικούς πυλώνες.

1. Ο πρώτος πυλώνας αποκαλείται τα Θεμέλια και αφορά επιλεγμένα εκπαιδευτικά προγράμματα που αποτελούν τα θεμέλια της γνώσης για τη νέα γενιά, προκειμένου να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί. Τα συγκεκριμένα προγράμματα ακολουθούν με συνέπεια την πολύ σημαντική σύγχρονη τάση, βάσει της οποίας οι εκπαιδευτικές δράσεις πρέπει να είναι πιστές στο πνεύμα του STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics), δηλαδή στην αλληλεπίδραση των Φυσικών Επιστημών, της Τεχνολογίας, της Μηχανικής και των Μαθηματικών.Ενδεικτικά αναφέρονται τα κάτωθι:
   - Σωματείο Επιχειρηματικότητας Νέων (ΣΕΝ).
   - Υποστήριξη Διπλωματικών Εργασιών & Ερευνητικά Προγράμματα.
   - TITAN και Eduact.

2. Ο δεύτερος πυλώνας αποκαλείται Κατεύθυνση και αφορά προγράμματα που παρέχουν σημαντικά εφόδια, ώστε να επιλέξουν οι νέοι τους στόχους τους, την κατεύθυνση που θα ακολουθήσουν, και για να κάνουν πραγματικότητα τις επιθυμίες και τα όνειρά τους. Ενδεικτικά αναφέρονται τα κάτωθι:
   - Βήμα Μεταπτυχιακού Φοιτητή.
   - Ημέρες Καριέρας.
   - Επαγγελματικός Προσανατολισμός.

3. Ο τρίτος και τελευταίος αλλά εξίσου σημαντικός είναι ο πυλώνας της επαγγελματικής εμπειρίας. Αποτελεί σημαντικότατο εφόδιο για τους νέους διότι η εμπειρία συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των δυνατοτήτων τους, και κατά συνέπεια στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους, καθώς και στην επαφή τους με το εργασιακό περιβάλλον. Ο όμιλος έχει και σε αυτόν τον πυλώνα να παρουσιάσει πολλά και χρήσιμα προγράμματα. Ενδεικτικά αναφέρονται
   - Πρακτική Άσκηση.
   - ReGeneration.
   - ReGeneration Academy for Digital Acceleration | Data Science Lab - Powered by TITAN. ReGeneration Academy for Digital Acceleration | Project Management Lab - Powered by TITAN.
   - UP TITAN Graduate Trainee Program.

Τέλος, στο πλαίσιο της ΕΚΕ και της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ο όμιλος TITAN φροντίζει για τη βιωσιμότητα των τοπικών κοινωνιών. Ο στόχος του είναι η ανάληψη συνεχών δράσεων σε τοπικό επίπεδο,

και με αυτόν τον τρόπο, η προσφορά λύσεων που διαφυλάσσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του ομίλου και των τοπικών κοινωνιών με τις οποίες συμβιώνει.

Δράσεις στις οποίες έχει συντελέσει ως σημαντικό και ενδιαφερόμενο μέλος των τοπικών κοινοτήτων είναι η περίπτωση της πρόσφατης διεκδίκησης της Ελευσίνας ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021. Στη διεκδίκηση αυτής της διάκρισης, ο όμιλος ΤΙΤΑΝ βρέθηκε από την πρώτη στιγμή στο πλευρό των τοπικών αρχών, υποστηρίζοντας ένθερμα την απόφαση της διεκδίκησης αυτής. Ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση που του απηύθυνε ο Δήμος Ελευσίνας, και ανέλαβε κύριο ρόλο στην κινητοποίηση της επιχειρηματικής κοινότητας της Ελευσίνας και του ευρύτερου Θριασίου Πεδίου, με στόχο να εκφραστεί έμπρακτα η υποστήριξη που έχει να προσφέρει αυτό το ζωτικό κομμάτι της τοπικής κοινωνίας στην υποψηφιότητα της πόλης.

Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών ήταν η Ελευσίνα να ανακηρυχτεί Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021 (μαζί με το Νόβισαντ από τη Σερβία και την Τιμισοάρα από τη Ρουμανία). Κατά συνέπεια, ο όμιλος ΤΙΤΑΝ δηλώνει περήφανος για αυτήν την κατάκτηση και με αυτήν τη δήλωσή του αποδεικνύεται η απόφασή του να είναι ένα μέλος αυτής της κοινότητας που έμπρακτα τη στηρίζει και συμβάλλει στην ανάπτυξή της.

Προς την κατεύθυνση στήριξης της βιωσιμότητας των τοπικών κοινοτήτων ο Όμιλος ΤΙΤΑΝ έχει πραγματοποιήσει και άλλες δράσεις όπως τη δημιουργία Φαινολογικού κήπου. Πρόκειται για έναν καινοτόμο κήπο που «παρακολουθεί» την κλιματική εξέλιξη και αποτελεί τον πρώτο στην Ελλάδα και έναν από τους τρεις που δημιουργήθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Φιλοξενείται από τον Δεκέμβριο του 2020 στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου ΤΙΤΑΝ, στην Ευκαρπία μαζί με άλλες δράσεις που δείχνουν τη στήριξη του ομίλου προς τις κοινωνικές ομάδες και γενικότερα προς την προστασία της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας όπως το Ένα αυτοκίνητο από την ΤΙΤΑΝ για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» στον Δήμο Ελευσίνας, και η προσφορά των παλαιών Σιλοφόρων για πυροπροστασία στη Λέσβο. Με αυτά τα μέσα ενισχύεται η εικόνα του ομίλου ως προς την προσφορά του στις τοπικές κοινωνίες για την ενίσχυση της βιωσιμότητάς τους.

Γλωσσάριο Επιστημονικών Όρων	
Όμιλος εταιρειών	Ένας όμιλος εταιρειών αναφέρεται σε ένα σύνολο εταιρειών. Αυτό ισχύει όταν μια εταιρεία, την οποία ονομάζουμε όμιλο κυριαρχείται, βρίσκεται υπό τον έλεγχο μιας άλλης εταιρείας, την οποία αποκαλούμε κυρίαρχη. Επίσης, όταν δεν είναι ούτε κυρίαρχοι ούτε κυριαρχούν, παρουσιάζουν μια δομή που επιτρέπει μια κοινή γραμμή δράσης.
Initial public offering IPO	Αρχική Δημόσια προσφορά Η αρχική δημόσια προσφορά (IPO) αναφέρεται στη διαδικασία προσφοράς μετοχών μιας ιδιωτικής εταιρείας στο κοινό σε μια νέα έκδοση μετοχών για πρώτη φορά. Μια δημόσια προσφορά τίτλων επιτρέπει σε μια εταιρεία να αντλήσει μετοχικό κεφάλαιο από δημόσιους επενδυτές.
Κοινοπραξία	Κοινοπραξία είναι μια επιχειρηματική οντότητα που δημιουργείται από δύο ή περισσότερα μέρη και η οποία χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον από κοινή ιδιοκτησία, κοινή διακυβέρνηση, κοινή ανάληψη κινδύνου και κοινές αποδόσεις. Οι εταιρείες συνήθως συνιστούν κοινοπραξίες για έναν από τους παρακάτω λόγους: για πρόσβαση σε νέες αγορές, ιδίως αναδυόμενες, για επίτευξη οικονομιών κλίμακας συνδυάζοντας περιουσιακά στοιχεία και λειτουργίες, για επιμερισμό κινδύνου σε μεγάλες επενδύσεις ή έργα ή για πρόσβαση σε δεξιότητες και δυνατότητες.
World Lottery Associations WLA	Διεθνής Ένωση Λοταριών
Endeavor Greece	Το Endeavor Greece ξεκίνησε το 2012 ως μέρος του παγκόσμιου Δικτύου Endeavor για την υποστήριξη επιχειρηματιών υψηλού αντίκτυπου. Ιδρύθηκε στην αρχή μιας οικονομικής κρίσης, η Endeavor Greece είχε στόχο να υπηρετήσει την επιχειρηματικότητα της χώρας και να τη βοηθήσει να ανθίσει τη στιγμή που χρειαζόταν περισσότερο.
Holding company	Μια εταιρεία συμμετοχών ή αλλιώς holding company είναι μια εταιρεία η οποία δεν πουλάει ούτε προσφέρει προϊόντα ή υπηρεσίες. Αντιθέτως, έχει στην κατοχή της άλλες εταιρείες, κατέχοντας ένα σημαντικό ποσοστό σε αυτές (συνήθως πλειοψηφικό, αλλά όχι απαραίτητα).
Social Accountability SA	Το SA 8000 είναι ένα διεθνές πρότυπο πιστοποίησης που ενθαρρύνει τους οργανισμούς να αναπτύσσουν, να διατηρούν και να εφαρμόζουν κοινωνικά αποδεκτές πρακτικές στο χώρο εργασίας.

European Pact for Youth	Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι ηγέτες των επιχειρήσεων εγκαινίασαν το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Νεολαία» για να βελτιώσουν τις εταιρικές σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων και εκπαίδευσης για να ενισχύσουν τις πιθανότητες των νέων να βρουν δουλειά. Το Σύμφωνο, που ξεκίνησε από το CSR Europe, είναι μια έκκληση προς όλες τις επιχειρήσεις, τους κοινωνικούς εταίρους, τους παρόχους εκπαίδευσης και κατάρτισης, άλλους ενδιαφερόμενους φορείς να αναπτύξουν ή να εδραιώσουν συνεργασίες για την υποστήριξη της απασχολησιμότητας και της ένταξης των νέων.

Βιβλιογραφία 13ου Κεφαλαίου

Ελληνική

Εταιρική Υπευθυνότητα ΕΛΠΕ (2022). ΕΛΠΕ [on line]. Available at: https://www.helpe.gr/corporate-responsibility Access (22/06/2022)

Εταιρική Υπευθυνότητα ΟΠΑΠ, (2022). ΟΠΑΠ [on line]. Available at: https://www.opap.gr/etairiki-upeuthunotita-opap Access (22/06/2022)

Οικονομία Παιδεία (2022). [on line]. Available at: https://el.economy-pedia.com/11040159-group-of-companies Access (23/06/2022).

Περιβαλλοντική πολιτική (2022). TITAN [on line]. Available at https://www.titan.gr/Uploads/Corporate_Governance/perivallontiki-politiki.pdf Access (23/06/2022).

Πολιτική για την Υγεία και Ασφάλεια, (2022). TITAN [on line]. Available at: https://www.titan.gr/Uploads/Corporate_Governance/politiki-gia-tin-ygeia-kai-asfaleia.pdf Access (23/06/2022).

Ξενόγλωσση

A Guide to CSR in Europe Country Insights by CSR Europe's National Partner Organisations, (2020). CSR Europe. [on line]. Available at: https://www.fundacionseres.org/lists/informes/attachments/1036/guide_to_csr_csr%20europe.pdf Access (23/06/22).

Corporate OPAP (2022). OPAP. [on line]. Available at: https://corporate.opap.gr/international-presence Access (23/06/22).

Endeavor Greece (2022). [on line]. Available at: https://www.endeavor.org.gr Access (23/06/22).

Intracom (2022). [on line]. Available at: https://www.intracom.com (Access 23/06/22).

Investopedia. (2022). [on line]. Available at: https://www.investopedia.com/terms/i/ipo.asp Access (23/06/22)

Reuer, Jeffrey J., & Michael J. Leiblein (2000). "Downside risk implications of multinationality and international joint ventures". *Academy of Management Journal*, Vol. 43, No.2, p.p. 203-214.

SA Accountability 8000 (2022). SGS [on line]. Available at: https://www.sgs.com/en-gb/services/sa-8000-certification-social-accountability Access 23/06/22

The European Pact for Sustainable Industry: Making the Green Deal a Success CSR Europe White Paper 2020, Globescan, CSR Europe. [on line] Available at: https://www.csreurope.org/the-european-pact-for-sustainable-industry Access 23/06/22

Συμπεράσματα – Επίλογος

Η ανάδειξη της σύνδεσης της επιχειρηματικότητας με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Ανάπτυξη ήταν το αντικείμενο του συγκεκριμένου βιβλίου. Προκειμένου να γίνει κατανοητή η μεταξύ τους σχέση και αλληλεπίδραση, πραγματοποιήθηκε αρχικά μια ενδελεχής προσέγγιση των εννοιών της Επιχειρηματικότητας της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και της σύνδεσης της πρώτης με την Ανάπτυξη. Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι μελέτες περίπτωσης επιχειρήσεων οι οποίες υιοθέτησαν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, προκειμένου να αποδειχθεί η σχέση τους με την επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξη. Η συγγραφή του πραγματοποιήθηκε μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης διαδικτυακών πηγών.

Συγκεκριμένα, στην ανάλυση της επιχειρηματικότητας ως έννοιας, πραγματοποιήθηκε η ιστορική αναδρομή των τομέων της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην οικονομία και παρουσιάστηκε η σύγχρονη μορφή της. Επίσης, αναλύθηκε η σχέση της με την Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη, όπως επίσης και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν παραδείγματα επιχειρηματικότητας από την Αμερική, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, καθώς επίσης αναπτύχθηκαν σύγχρονες πολιτικές για την επιχειρηματικότητα. Επιπρόσθετα, δόθηκε το στίγμα της ελληνικής επιχειρηματικής δράσης, της ιστορικής της εξέλιξης και η διάρθρωση του σύγχρονου επιχειρηματικού οικοσυστήματος που έχει διαμορφωθεί ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και της κρίσης του κορωνοϊού. Φαίνεται ότι η επιχειρηματικότητα αναπτύσσεται μέσα σε πιο υποστηρικτικές θεσμικά και χρηματοοικονομικά συνθήκες με κυρίαρχη μορφή επιχειρηματικότητας την καινοτόμα και νεοφυή επιχειρηματικότητα. Επιπρόσθετα, αναλύεται η σημασία της επιχειρηματικότητας για την ανταγωνιστικότητα της περιφέρειας και δη της περιφερειακής ανάπτυξης. Στη συνέχεια, ακολουθούν τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα Ενίσχυσης της Περιφέρειας και σύγκλισης των περιφερειακών ανισοτήτων τα οποία ξεκίνησαν ως ΜΟΠ συνέχισαν ως ΚΠΣ και στη σύγχρονη εποχή έχουν πάρει τη δομή των ΕΣΠΑ. Τα ΕΣΠΑ μέσω των ΠΕΠ και των Τομεακών προγραμμάτων ενίσχυσαν ιδιαίτερα τον σχεδιασμό και την υλοποίηση όχι μόνο των οργανωμένων επιχειρηματικών δράσεων αλλά και των βασικών και απαραίτητων για την ανάπτυξη έργων υποδομής (παρά τις όποιες άστοχες και ασυντόνιστες χωρίς οργανωτική δομή προσπάθειες αξιοποίησής τους στα δύο πρώτα ΚΠΣ).

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αναπτύχθηκε, επίσης, ως έννοια και παρουσιάστηκε η ιστορική της εξέλιξη. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκαν οι διαστάσεις της ΕΚΕ: εθελοντική, κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική και των ενδιαφερόμενων μερών και η σπουδαιότητα της καθεμίας για την Επιχείρηση. Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκαν οι μορφές της ΕΚΕ (φιλανθρωπική, αλτρουιστική και στρατηγική), και τέλος παρουσιάστηκε η σύνδεσή της με την Εταιρική Διακυβέρνηση. Εξίσου σημαντική υπήρξε η παράθεση των διεθνών θεσμικών οργάνων προώθησης και υποστήριξης της υιοθέτησης της ΕΚΕ από τις Επιχειρήσεις όπως το Οικουμενικό Σύμφωνο (Global Compact) του ΟΗΕ, και η Παγκόσμια Πρωτοβουλία για τους Απολογισμούς ΕΚΕ (GRI). Ακολούθως, παρουσιάστηκαν οι Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί προώθησης της ΕΚΕ όπως το CSR Europe, και το The European Alliance for CSR.

Αναλύθηκαν οι μελέτες περίπτωσης επιχειρήσεων που έχουν ενστερνιστεί την ιδέα της ΕΚΕ και εφαρμόζουν δράσεις υπευθυνότητας. Οι επιχειρήσεις είναι Διεθνείς, Αμερικανικές, Ευρωπαϊκές, αλλά και Ελληνικές. Συγκεκριμένα, και όσον αφορά τις επιχειρήσεις 3M, General Electric και Johnsons' INC, η δέσμευση για μια στρατηγική ΕΚΕ προς την εφαρμογή καινοτομιών και τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν είχε θετικό αντίκτυπο μόνο στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και πρωτοποριακών προϊόντων που επέφεραν αύξηση της κερδοφορίας αλλά και στην προώθηση της θετικής εικόνας των επιχειρήσεων.

Οι επιχειρήσεις Coca-Cola και Apple αντιμετώπισαν προβλήματα στη διαχείριση θεμάτων ηθικής. Στην πρώτη περίπτωση η εταιρεία κατηγορήθηκε από τις τοπικές κοινωνίες της Ινδίας για παρασκευή αναψυκτικών μη κατάλληλων για κατανάλωση (με την περιεκτικότητα σε φυτοφάρμακα 25 φορές πάνω από τα επιτρεπτά όρια που παρασκευάζονται από τα αντίστοιχα παραρτήματα της εταιρείας στην Ευρώπη) και εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων σε βαθμό πρόκλησης λειψυδρίας για τις τοπικές κοινότητες. Τα προβλήματα αντιμετωπίστηκαν από την Coca-Cola μετά από την κακή εικόνα που προκλήθηκε για την επιχείρηση, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση των πωλήσεων στην Ινδία, καθώς και στην Αμερική από το κίνημα των ενεργών και υπεύθυνων καταναλωτών που προχώρησε σε μποϊκοτάζ των συγκεκριμένων αγαθών σε αμερικανικές αγορές. Η Coca-Cola προχώρησε στην υιοθέτηση των αρχών της ΕΚΕ και σε ενεργές δράσεις «έμπρακτης μετάνοιας» με συμμετοχή σε τοπικές οργανώσεις για τη συλλογή και προστασία του νερού, καθώς και την προσαρμογή στα επιτρεπτά όρια της περιεκτικότητας σε φυτοφάρμακα.

Στην περίπτωση της δεύτερης επιχείρησης, η Apple κατηγορήθηκε για αυτοκτονίες εργαζομένων σε θυγατρική της και παιδική εργασία σε επιχειρήσεις προμηθευτών της. Η εταιρεία Apple αντιμετώπισε το πρόβλημα, εξετάζοντας τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού στην εν λόγω επιχείρησή της στην Κίνα, και ελέγχοντας τις συνθήκες. Αφού έκανε ελέγχους στις θυγατρικές επιχειρήσεις σε συνεργασία και με τοπικούς ελεγκτές απάντησε σε αυτές τις κατηγορίες στην έκθεση βιωσιμότητας-υπευθυνότητας. Για την αντιμετώπιση της παιδικής εργασίας πραγματοποίησε σεμινάρια επιμόρφωσης στις θυγατρικές της, προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι για τη μη πρόσληψη ανηλίκων, και ανακοίνωσε υποτροφίες σπουδών για τους ανήλικους εργαζόμενους ως αντιστάθμισμα στην κακοποιητική συμπεριφορά εις βάρους τους.

Επιπρόσθετα, επέβαλε κυρώσεις με τη διακοπή της συνεργασίας με τον προμηθευτή που απασχολούσε ανηλίκους. Παρατηρείται ότι κάθε μεγάλη και επιτυχημένη εταιρεία που μπορεί να παρεκτραπεί από την «ηθική» της δεοντολογία και από τον χρηστό τρόπο λειτουργίας που επιβάλλει το νομικό πλαίσιο, είναι δυνατόν να επανέλθει, όταν υπάρξει η σχετική πίεση από οργανωμένους καταναλωτές, και όταν και η ίδια συνειδητοποιήσει ότι η win-lose πρακτική στην περίπτωση της Coca-Cola θα έχει μια πολύ αρνητική κατάληξη για την ίδια. Η ιδέα της ΕΚΕ συμβάλλει στο να επανέλθει η εταιρεία στη σωστή κατεύθυνση, και επίσης να αναλάβει όλες εκείνες τις δεσμεύσεις και δράσεις, προκειμένου να αποδείξει τη σημασία που έχει για την ίδια, η ζωή των ενδιαφερόμενων μερών του τόπου/περιφέρειας/χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένη ως επιχείρηση. Είναι, άλλωστε, μία από τις διαστάσεις της ΕΚΕ που διαδραματίζουν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο γιατί μέσω αυτής η εταιρεία απαντά σε ποιους είναι υπεύθυνη. Όπως, βέβαια, και η διάσταση του εθελοντισμού που οδηγεί την επιχείρηση σε οικειοθελή υιοθέτηση και επένδυση στους πυλώνες της ΕΚΕ που εκτείνονται πέρα από τις νομικές επιταγές.

Στον Ευρωπαϊκό χώρο υπάρχουν πολύ μεγάλες και κερδοφόρες επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει και εφαρμόζουν την ΕΚΕ. Καινοτόμες Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις που έχουν ενσωματώσει στην επιχειρησιακή τους στρατηγική τη φιλοσοφία της ΕΚΕ. Τέτοιες είναι η Bosch, η Henkel και η Lenze. Οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις με τη λειτουργία τους ασκούν πιέσεις στους φυσικούς πόρους και γενικότερα στο περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό, εφαρμόζουν τεχνολογίες μείωσης της έκλυσης CO_2 και κατ' επέκταση ενισχύουν με τη δράση τους το δύσκολο έργο του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Η καθεμία από αυτές έχει ενστερνιστεί την ΕΚΕ και, όπως προαναφέρθηκε, την έχει ενσωματώσει στην επιχειρηματική της στρατηγική, φροντίζοντας να αποκτήσει η ιδέα και η φιλοσοφία της ΕΚΕ ένα ισχυρό έρεισμα στο ανθρώπινο δυναμικό το οποίο αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιτυχίας στην υιοθέτηση και εφαρμογή καινοτόμων πρακτικών και στη δημιουργία νέων και καινοτόμων προϊόντων. Άλλες επιχειρήσεις που συνεχίζουν στο ίδιο πλαίσιο με τις παραπάνω είναι η Lego, η Luxoticca η Brunello Cucinelli η Pirelli και η Sodexo. Οι Luxoticca και η Brunello Cucinelli απευθύνονται σε ένα ειδικό κοινό-ομάδα και αυτό γιατί συγκαταλέγονται στις εταιρείες που παράγουν πολυτελή αγαθά. Παρά ταύτα, όλες αποτελούν πρότυπα Κοινωνικής Υπευθυνότητας γιατί επιλέγουν να κινηθούν προς το μέλλον, ελαχιστοποιώντας, όπως η Lego, τις επιπτώσεις στο περιβάλλον στοχεύοντας σε ένα βιώσιμο μέλλον, όπως η Brunello Cucinelli, διαθέτοντας μέρος των κερδών της επιχείρησης στην τοπική κοινότητα, όπως η Luxoticca εστιάζοντας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των κοινοτήτων στις οποίες λειτουργεί και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σε αυτές τις περιοχές. Όπως η Pirelli που δεν εφαρμόζει μόνο πολιτικές για τη διασφάλιση της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων, καθώς και συστήματα διασφάλισης της ποιότητας των προϊόντων της, αλλά επιβάλλει στους προμηθευτές της να προσαρμόζονται στην παραπάνω πολιτική. Τέλος, η Sodexo η οποία προμηθεύεται βιώσιμες πρώτες ύλες για την παρασκευή των τροφίμων και τη δημιουργία υγιεινών μενού, προάγοντας, στο πλαίσιο της ΕΚΕ, τη συμπερίληψη στις τάξεις του ανθρώπινου δυναμικού, και ενσωματώνοντας το «διαφορετικό».

Από το ελληνικό επιχειρηματικό οικοσύστημα επελέγησαν οι επιχειρήσεις με διεθνή ρόλο και εξωστρέφεια, ΟΠΑΠ, ΕΛΠΕ, Intracom Holdings και TITAN. Μία από τις παραπάνω επιχειρήσεις, και συγκεκριμένα ο ΟΠΑΠ θα συγκαταλεγόταν σε αυτό που κάποτε ονομαζόταν «ανήθικες» επενδύσεις[52]. Διότι ο ΟΠΑΠ παρέχει τη δυνατότητα στους καταναλωτές της συμμετοχής τους σε τυχερά παιχνίδια τα οποία, όμως, μπορεί να επιφέρουν καταστροφικές συνέπειες στους παίκτες αν αφεθούν σε μια κατάσταση εξάρτησης από αυτά. Επιπρόσθετα, εφόσον συμβεί το παραπάνω, είναι πιθανό, αφού ο παίκτης-καταναλωτής έχει απολέσει τον έλεγχο του εαυτού του, να απολέσει και τα περιουσιακά στοιχεία του. Όμως, ο ΟΠΑΠ έχει αντιστρέψει παντελώς αυτήν την εικόνα, ενημερώνοντας τους πελάτες για τους κινδύνους της συμμετοχής

[52] Ανήθικες επιχειρήσεις θεωρούνταν οι επιχειρήσεις που εμπλέκονταν με την παραγωγή προϊόντων που η χρήση τους επέφερε αρνητικές συνέπειες στην ανθρώπινη υγεία και ευημερία όπως το αλκοόλ και τα τσιγάρα.

τους στα παίγνια και επενδύοντας σε ουσιαστικές δράσεις που ενισχύουν τον αθλητισμό, την υγεία, την επιχειρηματικότητα και τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Πράγματι, το έργο του ΟΠΑΠ στο πλαίσιο της επιχειρηματικής στρατηγικής του είναι εξαίρετο! Μία ακόμα εταιρεία η ΕΛΠΕ συμβάλλει με διάφορους τρόπους στα πεδία της Κοινωνίας, της Εκπαίδευσης, του Περιβάλλοντος και του Πολιτισμού & Αθλητισμού. Φαίνεται ότι η συγκεκριμένη επιχείρηση φροντίζει ιδιαίτερα για τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, προσλαμβάνοντας κατοίκους και συνάπτοντας επιχειρηματικές σχέσεις με επιχειρήσεις της περιοχής και κατ' αυτόν τον τρόπο ενισχύει τη συγκράτηση του πληθυσμού, γεγονός που προάγει την ανάπτυξη της περιοχής που είναι εγκατεστημένη. Παράλληλα, φροντίζει για την εκπαίδευση της νέας γενιάς, χορηγώντας υποτροφίες για μεγάλα ξένα Πανεπιστήμια σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο. Επιπρόσθετα, η ΕΛΠΕ φροντίζει για τη διάχυση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης σε παιδιά στη Βαθμίδα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Οι άλλες δύο επιχειρήσεις επιδεικνύουν εξίσου αξιόλογη δράση στο πλαίσιο της ΕΚΕ. Η Intracom Holdings εφαρμόζει το Πρότυπο Κοινωνικής Ευθύνης SA 8000 που εγγυάται την ύπαρξη ενός ασφαλούς εργασιακού περιβάλλοντος, το οποίο διασφαλίζει την τήρηση πολιτικών μη-διακρίσεων σε όλα τα στάδια της Διοίκησης του Ανθρώπινου Δυναμικού (δηλαδή στις διαδικασίες στρατολόγησης, επιμόρφωσης, αξιολόγησης και ανταμοιβής του προσωπικού, προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους εργαζόμενους ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία ή την εθνικότητά τους). Παράλληλα, η εταιρεία διατηρεί αδιάλειπτη και αμφίδρομη επικοινωνία με τα ενδιαφερόμενα μέρη της τόσο τα εσωτερικά, όσο και τα εξωτερικά. Ακόμα, φροντίζει και για την προστασία των φυσικών πόρων με δράσεις όπως η διαχείριση αποβλήτων, η ανακύκλωση και χρήση φιλικότερων προς το περιβάλλον υλικών και άλλες. Ενώ εφαρμόζει και σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.

Τέλος, ο ΤΙΤΑΝΑΣ μια πρωτοπόρα, όπως και οι προαναφερθείσες, επιχείρηση της ελληνικής και διεθνούς αγοράς περιλαμβάνει δράσεις υπευθυνότητας σε όλα τα πεδία. Εφαρμόζει συστήματα διασφάλισης της υγείας και ασφάλειας των εργαζομένων στο εργασιακό περιβάλλον καθώς επιβάλλει να τηρούνται οι ίδιοι όροι και συνθήκες και στις επιχειρήσεις των προμηθευτών του, διατηρώντας ένα κλίμα εμπιστοσύνης και καλής συνεργασίας. Επίσης, η εταιρεία εφαρμόζει διεθνώς αναγνωρισμένους φιλοπεριβαλλοντικούς δείκτες που μετριάζουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των λειτουργιών της. Επιπρόσθετα, μέσα από καλές πρακτικές που εφαρμόζει, προσπαθεί να επιτύχει πολύ σημαντικούς στόχους προστασίας του περιβάλλοντος. Καθώς ακόμα εστιάζει και στην εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων στην επιχειρηματικότητα με δράσεις που ακολουθούν τις επιταγές του Ευρωπαϊκού Συμφώνου για τη Νεολαία (European Pact for Youth που έχει υπογράψει). Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, λαμβάνει υπόψη όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και διαφυλάσσει τη βιώσιμη ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του ομίλου και των τοπικών κοινωνιών με τις οποίες συμβιώνει.

Αυτές οι μεγάλες και κυρίαρχες στην αγορά και στην οικονομία επιχειρήσεις, με την υιοθέτηση της ΕΚΕ αναλαμβάνουν όλες τις δράσεις υπευθυνότητας προς την κοινωνία ή/και το περιβάλλον που συνδυάζονται με την καινοτόμα και πρωτοπόρα σε πολλά πεδία νοοτροπία και όραμα αυτών των επιχειρήσεων. Δεν είναι μόνο η θεωρία «της αφθονίας των πόρων» και της «καλής διοίκησης» που υποστηρίζει την υιοθέτηση της ΕΚΕ, αλλά πρώτιστα είναι η δέσμευση της επιχείρησης στην αριστεία και στην καινοτομία που συναντάται με την ιδέα της ΕΚΕ και την ενσωματώνει στην επιχειρηματική τους στρατηγική. Οι εταιρείες αυτές (με εξαίρεση την Coca-Cola η οποία στο τέλος αναθεώρησε τη στάση της και προσαρμόστηκε στις ανάγκες τις τοπικής κοινότητας) δεν αποσκοπούν μόνο στο κέρδος και στη συσσώρευση του πλούτου αλλά και στην ανάδειξη της τοπικής κοινωνίας ως ισότιμο εταίρο, καθώς και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ως εγγυητή της βιώσιμης συνέχειας της ανάπτυξης.

Είναι, επίσης, σημαντικό να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένες εταιρείες συμβάλλουν στην ανάπτυξη όχι μόνο επειδή σέβονται και διαφυλάσσουν τον κοινωνικό ιστό και τους περιβαλλοντικούς πόρους, αλλά και γιατί προωθούν την ίδια την έννοια της επιχειρηματικότητας, και μάλιστα, της καινοτόμας επιχειρηματικότητας. Αποτελούν επιχειρήσεις πρότυπα για Μικρές και ΜμΕ επιχειρήσεις που είναι καινοτόμες και νεοφυείς, και μάλιστα, δημιουργούν υποστηρικτικούς μηχανισμούς (δίκτυα) για αυτές γιατί πολύ απλά διαθέτουν την καινοτόμα σκέψη και πρακτική που ενδυναμώνεται μέσω της υιοθέτησης και της εφαρμογής της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Αυτή η καινοτόμα σκέψη και πρακτική οδηγεί σε ένα υγιές επιχειρηματικό οικοσύστημα που ενισχύει περαιτέρω την ανάπτυξη. Είναι, κατά συνέπεια, οι έννοιες Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη υποστηρικτικές και αλληλένδετες με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

Το παρόν σύγγραμμα χρηματοδοτήθηκε
από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων του Υπουργείου Παιδείας